

168

JÓKAI ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti

LENGYEL DÉNES ÉS NAGY MIKLÓS

CIKKEK ÉS BESZÉDEK

JÓKAI MÓR

CIKKEK ÉS BESZÉDEK

VI. KÖTET

(1861. JANUÁR 7—1865. JÚNIUS 24)

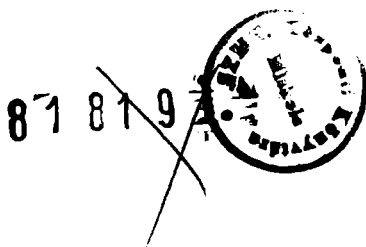
VÁLOGATTA ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
LÁNG JÓZSEF ÉS RIGÓ LÁSZLÓ

A JEGYZETEKET ÍRTA
KERÉNYI FERENC

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1975

Lektorálta
SZABAD GYÖRGY

ISBN 963 05 208 9 összkiadás
ISBN 963 05 0106 6

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1975

Printed in Hungary

[JÓKAI MÓR BESZÉDE
PEST MEGYE 1861. JANUÁR 5-I TISZTVÁLASZTÓ
GYŰLÉSÉN]

Tisztelt képviselők! Midőn 1849-ben egy szerencsétlen 13-as napon a magyar hadsereg lerakta a fegyvert, egy jajkiáltás hangzott végig az országon. Vége mindennek, veszte minden! Én akkor azt mondtam magamban, nincs vége mindennek! nincs veszte minden! van egy megingathatlan pont, egy kiindulási nyom lábunk alatt, a melyből mindent újra visszaszerezhetünk, a honnan, mint Archimedes ígérte kivetni helyéből a földet; kivetjük mi helyéből magát a poklot.

Ez elveszhetetlen vívmánya a mult küzdelmeinek — a fel-
szabadított Nép.

Áldom az egek urának azon sugallatát, mely megszállta az 1847/8-ki országgyűlés Rendeinek szívét, midőn önkényt leronták a válasz falakat, mik nemest és nem nemest elkülönítének, s azáltal megajándékozák a nemzetet 12 millió *hazafival*.

Ez a tizenkét millió hazafi az az elvitázhatlan nyeresége a 48-ki küzdelemnek, a melyen nemzetünk jövője alapszik.

És nagyon jól intézte a magas gondviselés, hogy a 48 megelőzi az 50-et, mert ha mi nem teszszük ezt 1848-ban, majd megteszi 50-ben más, ki azóta nemzetiségünk miatti panaszainkat áldemocrat mindent törpévé egyenlítő szemfényvesztéseivel igyekezett elnémitani, s a magyarnak szabad intézményeiérti küzdelmét a régi nemesi rendszer visszavivásának híreszteli a külföld előtt, s lett volna akkor 12 millió barátunk helyett ugyanannyi ellenségünk, s az idén nemzeti ujjászületésünk haj-
nala helyett tán a *galíciai vecsernyére* harangoznának.

A magyar nemesség példátlan nagylelkűséggel terjeszté elő-

jogait a kiváltságtalan osztályokra, kimondá, hogy nincs többé különbség hazafi és hazafi között, cimer vagy születés miatt; még hátra van e nagylelkű jogelv *foganatbavétele*. Hátra van
30 megmutatni, hogy egyenlőségi elveink nemcsak írott malasztok, s mögöttük semmi háttérben tartott gondolat nem rejtezik.

Ime Pest megye képviselőinek jutott az a szerencsés alkalom, hogy a megyéjük első hivatalára kijelöltek között találjanak egy nevet, melynek nem születés, hanem polgártársai bizalma sze-
85 rezte tekintélyét.

Engem a lefolyt 11 év hizelkedni meg nem tanított: mindenkit multja ajánljon. Az én szavam nem akar megvesztegetni senkit.

Azt is elismerem, hogy jelölt társai mind derék, tűzben meg-
40 próbált jellemű férfiak, s ha egy magasabb érdek nem intene, fájdalmas lenne köztük a választás.

Azonban a hivatalviselés most a jövővel szembenézve, nem jutalom, nem haszon, nem dicsőség, hanem nehéz, súlyos *kötelesség*.

Ne legyen ellenvetés az, hogy e kötelességnek jobban meg-
felelhetnek azok, akik régebben is gyakorlatában voltak; olyan homályos időknél megyünk szemközt, amikben senki sem láthatja előre, hogy micsoda tudományának veheti hasznát? s amikben józan ész, becsületes hazafiúi akarat, és tiszta jellem
50 legbiztosabb utat jelöl ki mindenki számára.

Tisztelt honfitársaim!

Osszuk meg az önkormányzat nehéz, de ohajtott kötelességét, a régen alkotmányon kívül állott testvérek fiaival, legyen Pest vármegye azon oraculum, a melytől meghallja e nemzet,
55 hogy mi a gunyhókban született érdemet nemcsak méltányolni, de *fölkeresni* is tudjuk; láthassa a nép, hogy mi nem csak *szép szavakat*, de *helyet* is tartogatunk számára, s legyen e hely közös találkozója ama bizalomnak, mely a nemzet minden osztályát egy szilárd egésszé forrasztja össze és akkor el fogjuk mond-
60 hatni, hogy Magyarország nem csak *élni*, de *uralkodni* is fog.

SZÉCHENYI FELTÁMADÁSA

1861

Boldog szellem!

Még nincsen egy éve, hogy a föld porát elhagyta s má r
föltámadása dicsfényében jelen meg újra.

Mintha lerogyó hamvaival egy elátkozott korszak sirját te-
5 mette volna be, egy rémjelenet, egy zűrzavardráma üdvtelen
csoportjait egy tekintetével (*Ein Blick!*) halálra nézve; a miért
azután neki is meg kelle halni, mint a rege szerint halni kell
annak, ki a kísértettel harcolt, bárha legyőzte is ezt.

És mintha eltemetett nagy szive feszítette volna föl a nehéz
10 koporsó-fődelet, mely boldogabb multját e hazának földte s
utat nyitott volna annak, hogy a mi mult, az jövőendő legyen.

„— Nem tűrhette többé forró lelke,
Hogy olyan messze van tőlünk az ég;
A legnagyobb királyhoz ment követnek:
15 Az Isten trónjához kívánkozeék!”

. . . És küldetése nem volt sikeretlen! Ime az Úr meghallgatá
az árva magyar nép követének szavát és kimondá a rettenetes
„Legyen!” és „Ne legyen!” szavakat, élni — és veszni hivatot-
tak fölött.

20 És e két szavára leomlott a *Bábel tornya*, s felépült a nemzeti
Sion újra.

Új év, új korszak támadt.

Tavaly még elfojtott köny, — az idén szabadon kimondott
szó.

25 Tavaly idegenek vas keze rajtunk; — az idén testvéreink
jobbja kezünkben.

Tavaly a vég; — az idén a kezdet!

Széchenyi nagy szellemét érezzük közöttünk járni; minden, a mi el van temetve, az ő sirjára emlékeztetett egykor; minden
30 a mi újra éled, az ő föltámadását hirdeti.

Legyen rajtunk e szellem: mint az Ige martyrjain a kettős tüzes nyelvek.

Mikor áldozatról van szó; legyen az áldozat munka, lemondás, vagyon, és élet: Széchenyi szelleme járjon közöttünk.

35 Mikor építenünk kell, egyik kezünkben karddal, másikban a kőműves-kalánnal; épületet, melynek alapja „jog”, köve „nemzetiség”, küszöbe „szabadság”, teteje messzeragyogó „dicsőség” s vakolata tán „hősi honfivér”: akkor is Széchenyi szelleme járjon közöttünk.

40 És mikor tanácsot kell ülni nehéz viharokkal fenyegető jövődőknel a haza sorsa felől: a komoly elhatározás ünnepi csendjében e néma szellem repüljön át az elcsöndesült teremben és sugallja minden szívbe azt, a mit elhatározni legjobbnak látnak azok, a kik előtt már nincsen mult és jövődő közt

45 különbség.

És ha lenne olyan boldogtalan óra, a midőn elfeledkeznénk arról, hogy egy közös haza gyermekei vagyunk; ha lenne oly siralmas hely, a melyen egy haza két fia egymás vesztére törne; ha volna oly szomorú tanácssterem, a hol két párt hívei egy-

50 más ellen riadnának; ha volna oly elátkozott mező, ahol testvér testvér ellen fordítaná kardját: ott álljon közöttünk

Széchenyi szelleme: s ha megérnénk ily siralmas percet, ne feledjük el, hogy van egy bűvhatalmu szent énekünk, melynek szavára ő megjelen közöttünk s a meghasonlás ádáz pillan-

55 natában jusson eszünkbe ez éneket rázendíteni:

„Hazádnak rendületlenül légy híve, oh magyar!”

VISSZAEMLEKEZÉSEK 1849-RE

I. ÉRDEMRENDEK KIOSZTÁSA DEBRECENBEN

A *kápolnai* csata után egy napon a magyar hadsereg fővezérei összehivattak Debrecenbe, a kormányzó szállására, bizonyos ünnepélyes tény végrehajtása végett.

Ez ünnepély, mint pár nap óta nyilvánosan tudva volt, a
5 *hadvezéreknek érdemrendekkel feldiszipítése* leendett.

Klapka, Guyon, Mészáros, Perczel, Kiss Ernő, Görgei és Bem voltak azon nevek, miket az idő szerint a közelismerés babérszörűje font körül, ezek voltak hivatva az ország által kitűzött *másodrendű* érdemjelek elfogadására.

10 Volt pedig ez érdemjel: *ezüst koszorúban arany kettős kereszt vörös szalagra fűzve*.

Közülük Klapka, Perczel és Bem nem jelenhettek meg a kormány székhelyén, ezeknek az érdemrendet helyökbe küldték; Guyon pár nap óta ott időzött már Debrecenben, Mészáros
15 és Kiss Ernő a telet nagy részben ott töltötték s Görgei megígérte, hogy eljön.

Ez ígéretet azonban még akkor tevé, midőn Kossuth Tisza-Füreden őt nevezte ki fővezérnek, azóta történt, hogy Vettert ismét fölé helyezte s most aztán kíváncsi volt mindenki, ha
20 eljön-e, vagy sem?

A kitűzött nap reggelén, a debreceni városház előtt, hol Kossuth lakott, nagyszámu néptömeget lehetett látni, dacára a hagyományos sárnak, gyülekezetben nem volt hiány, mindenki iparkodott használni az alkalmat, hogy mind azokat
25 színről színre láthassa, a kikről annyit beszél a hir, annyit állmodik a lélek.

A városház kapujában legelőször találkozánk Guyonnal; közép termetű szőke férfiú volt, merész tekintetű arccal: szürke, piros zsinoros köpeny vállain; kísérő segédének akkor
30 is fel volt kötve a jobb karja azon seb miatt, mit a branyiszkói *kigyóut* megvívásánál kapott.

A nép hangos éljenzéssel üdvözlé a branyiszkói hőst, ki alig birt utat törni a nép lelkesedése miatt a városház kapujáig. Miskolcon is ilyen fogadtatása volt, a hol legszebb hölgyek
35 elhalmozák koszorúkkal, még paripája nyaka körül is koszorúkat fűztek.

Ő utána jött Mészáros, a hadügyér. Alakja maga a szelid lemondás, ősz feje, kurta ősz szakállával, ingott jobbra balra lépteinél; az ismerősök köszöntéseit nyájas, vékony hangon
40 viszonzá, mely meglepte azokat, kik őt valami martialis alaknak szerették képzelni; szokása volt szemeit kegyesen lelehunyni, mint egy áldozatra készülő martyrnak. Az a jókedvű susogás hallatszott körüle, mely oly embert szokott illetni, a kit senki sem bámul, hanem mindenki szeret.

Később érkezett Kis[s] Ernő, a finom aristocrata hadvezér; aranyos molnárszinű mentéjében, mely a legfinomabb nyusztal volt prémezve, szállt ki hintajából. Fénylő zöld kócsagja délcegen reszketett kalpagja mellett, míg hintajából a kapuig
45 ért, többször megmegállt, kísérőihez egy-egy szót szólani, s
50 magasra tartott fővel nézett szét a nép között, mint ki követeli azt a bámulatot, mely láttára ugy is önkényt támad a tömegben. Az arany paszománt könyökéig ért már; minden uj diadal, uj rangfokozatot hozott számára, s minden előléptetés szélesíté az arany zsinórzat jelvényét, ha még sokáig harcolhatott
55 volna a csatákon, hős tettei nem hagytak volna helyet öltönyén az arany diszitménynek.

Csak egy volt még hátra: — *Görgei*.

Még nem érkezett meg Debrecenbe; de azért akadtak, a kik hitték, hogy a kitűzött órára megérkezik.

60 Ez alatt fenn a városház tanácsteremében fogadta a kormány-

zó a hadvezéreket. Környezetében voltak a kegyeltebb képviselők és katonai nevezetességek.

Ő maga ezuttal fekete polgári öltönyt vett magára, a más alkalmaknál használt közhonvédi attila helyett s az érkezők⁶⁵ mindegyikének tudott valami lekötelezőt mondani.

Mészáros úgy lépett be, mint egy restelkedő szemérmes vén fiu, a ki nem bánta volna, ha szabad leendett otthon maradnia s egy mindenkinek szóló fejhajtással félre vonult egy ablakmélyedésbe, magához huzva kardját, nehogy zörgése által⁷⁰ figyelmet találjon gerjeszteni.

Annál büszkébben lépett be Kiss Ernő. Egy finom udvaronc és érdemeit érző katona otthonias bókjával hajtá meg magát az elnök előtt; ez eléje ment, kezét szorított vele s kitüntető nyajassággal vezeté környezetéhez, hol a tábormok rögtön vidám⁷⁵ beszélgetésbe vegyült.

Ez alatt többen Mészároost fogták körül. Kötekedtek a jó öreggel, kérdezték tőle, hogy hadügyér léteire miért nem tart tiszteletőrt szállása előtt, mint a többi tábormokok?

— Hogy is ne! viszonzá tréfásan a miniszter; *majd, hogy*⁸⁰ *a szép debreceni lyánkáék ne merjenek a strázsa miatt hozzám jönni!*

E közben a városház előtt egy egyszerű zöldre festett parasztszekér állt meg; a lovakat valam[i] kopott őrnagy ruhába öltözött fiatal ember hajtotta; minthogy a városház elé a néptömeg miatt nem leheté hajtatni, megállt szekérével az utca⁸⁵ közepén, a gyeplút odavetette hátul ülő kocsisának, maga kiugrott a bokáig érő sárba s könyökkel furva magának utat a néptömeg között, a városház lépcsőit hármásával átugorva, felsietett. Alig vette más észre, mint a kik mellett elsuhant.

Ki gyanította volna, hogy ez a kopott, sáros férfi a magyar⁹⁰ hadak vezére — Görgei?

Odafenn, meg sem törülve sáros csizmáit, benyitott a fényes urakkal tölt terembe. Nagy csizmái egész combjáig értek, az az őrnagyi ruha, mit mult évi szeptemberben fölvetett, s azóta mindig viselt, meg volt kopva minden oldalról, a gallér aranyos paszo-

⁹⁵ mányán jobban látszott már az ezüst, mint az arany s egyik *könyökére* akkora *folt* vala vetve, hogy azt épen nem leheté eltitkolni. Feje csaknem kopaszra volt nyirva, nagy izmos kezei barnák, kesztyűtlenek s egész alakja oly sáros, a milyen csak lehet valaki, a ki tavasszal Tisza-Füredtől Debrecenig a lovakat hajtja.

¹⁰⁰ A mint belépett, a kik nem ismerék, szinte kedvetlenül látták diszes társaságukban e ki nem keféelkedett alakot megjelenni, mig ellenkezőleg ismerői s köztük Kossuth siettek elfogadására, s egy perc mulva, mint futó tűz terjedt el a körben: „ez ¹⁰⁵ Görgei.”

Mindenki közeledett felé, mindenki vizsgálta arcát és Görgei jól tudta azt, hogy a jelenlevők közt egy sincs, a ki neki vagy föltétlen imádója, vagy halálos ellensége ne volna. Egyik ugy mint a másik nem látszott őt érdekelni.

¹¹⁰ Kossuthnak lekötelező üdvözlését hideg, feszes főhajtással viszonzá. Mészáros félig fölkelte székéről előtte, mire Görgei kissé megbillenté fejét, de nagyon kissé.

Guyonnal már régóta feszült viszonyban álltak s iparkodtak egymást kikerülni.

¹¹⁵ A főhadparancsnok állt még utjában: Kiss Ernő.

Görgei úgy tett, mintha a diszgyenruhába öltözött aristokratát észre sem venné; felé sem nézett, mikor mellette elhaladt, sőt többen egy keletkezőben levő gunymosolyt véltek észrevenni arcán.

¹²⁰ Kiss Ernő nem várta e viseletet maga iránt s egészen megilletődött rajta.

Szomszédjához fordulva egész érzékenységgel mondá:

— *Én száztiz ágyut foglaltam el a csatatéren.*

¹²⁵ Görgei levetette magát minden kinálás nélkül egy szögletben álló székre s nagy csizmáit hosszan elnyujtva, beszélt a hozzá legközelebb esőkkel, kik épen nem voltak valami nevezetes emberek. A jelenlevő celebritásokat figyelembe sem vevé.

Következett aztán a szertartás.

A tábornokok sorba álltak. Kossuth személyesen tűzte fel
130 melleikre az érdemjeleket, s mindegyiknek mondá aközben az
iránymondatot.

Első volt Mészáros.

— *Az ősz becsületességnek!* (megérdemelt jelszó) monda az
elnök a koszorús keresztet mellére tűzve.

135 Aztán jött Kiss Ernő.

— *Az első győzelem hősének* (ennek is tudjuk a történetét.)
Utána Guyon.

— *Az új haza legvitézebb fogadott fiának* (ő angol volt).

Végre Görgeire került a sor.

140 Miért maradt végül? maga vonult-e hátra? vagy Kossuth
hagyta őt utol? vagy tán mert legfiatalabb volt? . . .

Midőn Kossuth felé közeledett, a két férfi szemei találkoznak.

Emlékezünk mindkettőnek beszédes szemeire; a mennyi érzés
beszélt Kossuthéból, annyi akarat és dac villogott Görgeiében.

145 Kossuth, midőn az érdemrendet, mit a nemzet a legnagyobb
elismerésül osztott, vezérének mellére tűzé, alig hallhatólag
azon az elfogódott hangon, melyet akkor leheté tőle hallani,
midőn az érzés uralgott ő rajta, nem ő az érzésein, rebegé:

— *Engesztelődés — a haza nevében.*

150 A közelebb állók közül is alig hallá egy pár e szavakat; de
mindenki odanézett és mindenki látta, mily engesztelően nézett
fel a kormányzó a hadvezérre, azokkal a nagy, sötétkék szemei-
vel, mint reszketett keze annak mellén; és látta mindenki, mily
dacos tekintetet vetett rá a vezér, mily fagyos merevséggel
155 néztek szemei azon férfira, kit ő tizszer megharagított s ugyan-
annyiszor egy szavával kiengesztelt, kiről tudta, hogy tőle fél,
és mégis hozzá ragaszkodik — és a kinek a nevét a nép bálvá-
nyozva hordja; — mig az övét alig emlegeti.

Kik e percben Kossuthot és Görgeit látták együtt, egymással
160 szemben, ezen jelenetet nem fogják feledni soha.

A jó öreg Mészáros, maga elé dűnnyögve, mondá: „*két kard
egy hüvelyben.*”

Az idő bebizonyította, hogy az öreg katona jó próféta volt.

Tíz hónap mulva Konstantinápolyból vitorlázott Anglia felé
165 Mészáros Lázár. A tengeren viharos idő járt; mindenkit meglepett a tengeri betegség, őt különösen előfogta. Kisérője Katona Miklós, csak hogy beszéljen valamit, azt kérdezé tőle: „*hogy érzi magát kedves bátyám?*”

— *Épen úgy, mint hadügyminiszter koromban*; felelt rá a jó
170 öreg úr.

II. A BÖLCS TANÁCSBIRÁK

Könnyű olyankor elpolgármesterkedni, mikor nincsen egyéb dolog, mint a zöld asztalnál praesideálni s a rabok ételét megkóstolni, hogy nincsen-e nagyon megsózva; de mit csináltak
175 volna az urak ebben a következő esetben, a mit majd most mingyárt elmondok?

X. Y. és Z. három híres nagy magyar város az alföldi rónán; (biz azoknak az igazi neveit is kitalálhatja, a ki nagyon megerőteti a phantasiáját) az 1849-iki téli hadjárat alatt e három
180 városnak jutott az a szerencse, hogy a császári hadsereg főhadiszállásával dicsekedjék.

Vegyük, hogy Y. város fekszik középen, X. és Z. pedig jobbrul, balrul.

X. városban feküdt egy keményszivű osztrák tábornok
185 (most már ez is szelidebb, mert meghalt) Z. városban pedig Jellasich, a horvát bán, saját hadtesteikkel.

Egy napon a közbül eső Y. város hatósága egy ilyenforma peremptorius parancsot kap az X-ben állomásozó tábornoktól:

„E mai naptól számítandó 8 nap alatt nekem X.-be szállítanak önök 60 ezer részlet szénát; a miből, ha a kitüzött napon
190 egy is fog hiányzani, a várost megsarcolom, a polgármestert és a tanácsot vasra veretem s Budára küldöm a várba.[”]

Az érdeemes tanácsot nagy aggodalomba ejté e szép szó. Rög-tön utána láttak, hogy a sok adag szénát kiteremtsék, de biz

195 abból a legnagyobb akarat mellett sem lehetett többet előállíttatni 5000-nél.

Tudósítják aztán egész deferentiával a tábormokot, hogy a tervezett és a foganatosított számok között ugyan nagy ám még a különbség.

200 A tábormok azt izente vissza, hogy ez nem az ő baja; ha készen nem lesznek a napjára, ők látandják, hogy mit kapnak?

A népség, megértve a vigasztalást, azt mondta rá, hogy miután a hatvanezer részletet semmi esetre sem lehet előállítani s e szerint a várost úgy is mindenképen megbüntetik; tehát már most a meglevő ötezeret sem küldik el; hisz ugy is mindegy.

205 A nemes tanács azonban kitalálta a nyitját. Felrakatta szekerekre az ötezer részlet szénát s megjelent a Z. városban állomásozó Jellasicb bánnál.

210 Kivánta tiszteletét tenni. Hallotta hírét a nagyméltóságu urnak s nem akarta elmulasztani ezt az alkalmat.

A bán épen jó kedvében volt; megtetszetek neki a zsiroszáju magyar emberek nagyon. Elbeszélgetett velük minden jóru, még le is ültette magánál. Nagyon megtisztelve érzé magát.

215 — Csakugyan azért jöttek önök ide, hogy velem találkozzanak?

— Sőt még valami másért is, felelt a deputatio mosolyogva. Vagy ötezer részlet szénát készítettünk össze *excellentiád hadserege szádmára*, azt kivántuk átajánlani.

220 A bán még kellemesebben lön meglepetve e megelőző kedveskedés által, most már annyival barátságosabban kezdte marasztani látogatóit, de azok már kászolódni kezdtek, kalapjaikat vették.

225 — Hova sietnek oly nagyon?

A deputatio úgy tett, mintha átallaná megmondani; végre nagy unszólásra egy közölök így szólt:

— Már csak nem akartuk megmondani, de ha *excellentiád* parancsolja, hát legyen: — ide kellene még mennünk X. váro-

sába; ez — s — ez tábornok ur azt a galibát csinálta, hogy el
230 akará tőlünk *magának* vitetni azt a szénát, a mit mi *ide szántunk*.
Elmegyünk hozzá, akárha becsukat is bennünket, nem tehetünk
róla, de mi egyszer azért kuporgattuk azt, hogy ide adjuk.

— Ne féljenek semmit; monda nekik a bán; ez már az én
dolgom lesz; csak menjenek haza, legyenek békén, *majd el-*
235 *intézem én* a dolgukat a tábornokkal, hogy nem lesz semmi
bajuk.

Nem is történt az egész hadjárat alatt semmi baj Y. várossal.

Ezen történet ugyan költőibb végű lett volna, ha a polgár-
mester az egész népséggel kaszára kapva magát leapritatta s a
240 várost porrá égette volna; hanem nekem így is nagyon tetszik,
hogy a magyar ember a legnagyobb veszedelem közepett is,
hogy helyt áll a bajnak és megtartja a decorumot.

[III.] EGY VERS TÖRTÉNETE

Sokszor el volt már mondva, de nem lehet elégszer főlem-
245 legetve, hogy a 1848-iki országgyűlési rendek azon határozata,
mely által a jobbágyokat fölszabadíták, képezi egyik leg-
fényesebb lapját a magyar történetnek.

Növeli e lap fényét az, hogy egy tagadó szó, egy kétséges-
kedő ellenvetés nem vegyült a közegyetértés határozatába;
250 egy általános „úgy legyen” örökité meg az indítványt.

A magyar nemesi, úri, előkelő rend egy közöröm pillanatá-
ban feláldozá jogait, címeit, vagyonát; a miért azután azt a
jutalmat nyerte, hogy ha megszűnt dicsekedni az *őseivel*, dicse-
kedhetik most méltán — a *fiaival*.

255 Pedig bizony csak alig hogy egy hajszálon mult, hogy e fé-
nyes lapján a magyar historiának, ha nem is *asteriscus*, de leg-
alább *sajtóhiba* alakban egy kelletlen folt nem támadott.

Volt ugyanis Pozsonyban egy kis töredék; igaz, hogy nagyon
kicsiny, de még is épen elég arra, hogy a nemzeti egyetértés
260 *csorháját* képezhesse; melynek ez egyenlőségi elv egész kiter-

jedésében nem nyerte meg föltétlen tetszését, s ennél fogva hajlandó volt az ellen valami gyöngé oppositiót megkísérteni.

Kik voltak ezek? azt ne keressük már; kigyógyultak azok mind, rájuk sem lehetne ismerni többé.

265 Föllépésükből nem nagy veszedelem támadhatott volna ugyan, de mégis úgy állt volna az ott, mint az ó intézmények *vétője* a megifjodó Magyarország közohajtása előtt.

... Egy vers kezdett el ez időkben kézről kézre járn; csak kéziratban volt meg, nyomtatásra soha sem került. Szerzőjének sokan Petőfit hitték, de ő nyilván nem fogadta el azt magának, s én sem hiszem, hogy ő írta, most is emlékezem több soraira e költeménynek: mind elég borzasztó arra nézve, hogy le ne irjam. A parasztokhoz szólt az és az urakat illette. Tultesz a marseillaise vértől csepegő strófáin. Egy égő bomba volt az,
275 mely, nagy szerencse, hogy a vízbe esett, nem lőporos toronyba.

Ezzel a sorral kezdődik:

„*Dicsőséges nagy urak! Hát hogy vagytok?*”

Végződik pedig olyanforma inditvánnyal, mintha a kutyákat emberhussal kellene megvendégelni.

280 Az említett fractiócska gyűlhelyén épen azon reggel, melyen a nevezetes inditványnak kelle tétetni, mint legujabb ujdonságot olvasták ezt a költeményt s úgy látszott, hogy mindenki fázik utána; valaki Pestről hozta azt, azzal a hirrel, hogy ott már éneklük az utcán.

285 K. Miklós, derék szabadelvü hazánkfiától kérdezik a halvány arcu emberek, hogy igaz-e a hir, miszerint a Rákoson negyven ezernyi pórhad van összegyűlve.

K. Miklós, ki jól ismerte ekkor a szavak horderejét, az előtti nap érkezvén Pestről, azt felelé:

290 — Bizonyosan nem tudom; — de biz ott könnyen lehet több is.

E remegés közben meglátják az ablakon át Széchenyit az utcán, s látva, hogy ő is odasiet, reményteljesen néznek eléje, kiről tudták, hogy véleményében semmi népgyűlés, semmi

295 pamphlet meg nem ingatja, s ki a pesti forradalmat nagy tréfásan „parapluie-revolutionnak” szokta nevezni.

A lépcsőkön egygyel az *ultrák* közül találkozott a nemes gróf; ki őt hosszú veres tollas calabriai kalapját fél szemére nyomva, köszönté új divatu „adjon Istennel.”

300 — Bon jour, *citoyen* Széchenyi.

A gróf utána nézett s visszaköszönté:

— Bon soir, *citoyen Sansculotte* . . .

Ezzel ment nyugton a klubb tereme felé, felnyitá az ajtót, megállt a küszöbben s végig nézve a sápadt, kétkedő arcokon
305 miknek minden gondolatját olvasták delejes szemei, sarcasticus mosolygással így köszönt be hozzájuk:

„— *Dicsőséges nagy urak, hát hogy vagytok?*” . . .

Tudta, hogy ez a *sor* cseng valamennyinek a fülében!

. . . Még az nap „egy szó ellenmondás nélkül” keresztül
310 ment a táblákon a jobbágyság felszabadítása iránti törvényjavaslat, minden záradék, minden mentalis reservata nélkül; a maga tiszta, naptól született szüzességében.

Hogy ez megtörtént, az ránk nézve nagy haszon; de hogy egy szó ellenvetés nélkül történt meg, az a dicsőség!

315 A nagy majoritás „amen” kiáltásának dicsőségét engedjük át az indítványt tevő szónoknak; de a minoritás hallgatása Széchenyi „jó reggelének” érdeme.

[IV.] A SÁNTA KOLDUS

1849 elején a pesti vámnál gyakran leheté egy *sánta koldust*
320 látni, ki két mankóra támaszkodva nagy kínnal vonszolta odább nyomorék testét, bozontos haja, szakállá, rongyokba kötözött zsugorult lába, silány öltözete s beteg arcszine mellett nem volt szüksége a járó-kelőket könyörre szólítani, mindenki önkényt veté neki alamizsnafilléret. A vámsorompóknál ren-
325 desen leült, mielőtt kiment volna a városból, bizonyosan meg-

pihenni a fáradság miatt, messze lakott a vámvonalon kívül egy bódében, az örökkel néha beszédbe elegyedett, nehéz fuldokló hangon panaszkodott előttük az élet nyomorúságairól, a hideg napokról, a krumpli drágaságáról s más impoliticus dolgokról, azután ismét odább vánszorgott, köhögve és nyögve, mint egy halálos beteg.

Ki ismerte volna meg egy pár nap mulva ezt a nyomorékot, a mint a debreceni városház lépcsőin délceg léptekkel sietett fel, két három fokot lépve át egyszerre, fején angolos utazó sipka, kezein finom keztyűk, szemén kék szemüveg, öltözete meleg és divatos utiruha, s mikor az elnök előszobájába lépett, oly erős dörgő hangon beszélt, hogy a harmadik szobában is meg lehetne érteni.

Két nap mulva ismét cammagott vissza a nyomorék, felzúgorult lábbal Pest kapui felé, kinézése még szánalomra méltóbb volt, mint azelőtt. A vámsorompónál ismét leült, s oly átkoldottan köhögött, hogy alig birt szóhoz jutni, akkor is oly rekedt hangon beszélt, hogy senki sem értette.

— No, még ez sem messze viszi csontjait, — mondá a vámőr, a nyomorék rettenetes köhögését hallva, míg az ember nagy kínnal ismét felvánszorgott, mankóit hóna alá fogta s mászott nagy lassan odább.

Azok a mankók belülről ki voltak üregítve, azokban hordott veszélyes iratokat a kém majd ki majd be . . .

350

[V.] AZ ELDUGOTT KÉZ

A hadfogadó térparancsnoknál egy szép *fiatal ember* jelenti magát, be akar állani köztűzérnek.

A magyaroknál nem voltak igen válogatósak a katonák elfogadásában, az assentálandónak nem kellett levetkeznie, kivált oly esetekben, midőn az ajánlkozó egyéniség külseje elég izmosnak látszott.

355

A toborzó parancsnok befogadta a fiatal embert, mire az arcán rendkívüli vidámsággal hirtelen távozni akart.

A parancsnoknak csak ekkor tűnt fel, hogy a fiatal önkény-
tes egyik kezét szüntelen zsebében tartja.

— Hol tanulta ön ezt? Feljebbvalója előtt zsebbedugott kézzel jelenni meg?

A fiatal ember eltitkolhatóan zavarba jött e szavakra.

— Tegye ön a kezét a zsinórra, tanuljon emberséget!

365 Az önkénytes egyik kezét a zsinórra tette.

— A másikat is!

A fiatal csak nem akarta a másik kezét elé húzni, végre a jelen-
vált káplár vont a zsebéből.

370 *Azon a karján már nem volt keze.* Még Mórnál elvágták azt a viadalban, s elfogván, Pozsonyba vitték, ott alighogy ki-
gyógyult, rögtön megszökött s újra felkereste a magyar tábornokot,
azt hitte, hogy mint tűzér, félkézzel is tehet még szolgálatokat.

[VI.] A KECSKEMÉTI FIÚK

375 Egy k-i családapa fiával együtt beállt az önkénytesek közé. Kis hétesztendő fia, látva apját a háborúba készülni, oda-
simul hozzá s kérdezé:

— Édes apám, nem jönnek az ellenséggel kis *gyerekek*?

— Minek neked azok a kis *gyerekek* édes szolgám?

380 — *Én meg azokkal szeretnék verekedni . . .*

Az ottani fiúk ötévostól kezdve tízévesig mikor a császáriak a várost megszállották, ezerenként összecsoportosulva kimen-
tek a város alá, magukat két seregbe osztották, s ott dob- és trombitászó mellett ütközetet csináltak, néha a csata egész
385 délután tartott. Fegyvereik botok voltak, ágyuik kövekkel meg-
rakott talyigák, puskáik hasított faparityyák. Egy ízben egy
egész városrészt támadtak meg, a *cigányvárost*, melynek minisz-
teriuma meg akarta tagadni a fegyveres erőnek határain át-

vonulását; a vezérek ezt casus bellinek declarálták s miután
390 a kérdéses terrenumot kellőleg blokirozták, egy előrebocsátott
hatályos bombardement után rohammal bevették, lakosait
részint expatriálták, részint hadifoglyokká tevék, a rendőrség
interventióját célirányos parittyatűzzel visszautasíták, s a posi-
395 tiót mindaddig megtarták, míg professoraik ott a helyszínén
meg nem jelentek s akkor is csak egy általános amnestia föl-
tétele mellett kapituláltak, mely kölcsönösen ratifikáltatott is.

A fenn említett családapát Verbász alatt, midőn fia mellett
csatázna, egy ágyugolyó fiával együtt elsodorta.

4

ÉLETEM LEGSZOMORUBB NAPJAI

(Naplótöredékek)

I.

1849-ik augusztus 8-án titkos értekezletet tartottak a számra
igen meggyérült országgyűlés tagjai Aradon.

A kormány azzal a hírrel lepte meg a képviselői testületet,
hogy többé biztosításukról gondoskodni nem tud, mert a sző-
5 regi vesztett csata után Arad fedetlenül áll.

Kossuth maga bevonult a várba azzal a határozattal, hogy
ott bezárja magát s védi annak erődjeit, a míg a seregek a har-
cot tovább folytatandják.

Ugyanazon lakrészt foglalta el, melyben a vár elébbi parancs-
10 noka, Berger, tizenegy hónapig tartotta ki a magyar fegyverek
ostromát. Két kis szűk lyuk az a sáncboltozatok alatt, melyek
egyikébe keskeny ablak juttat gyér világot az ajtó fölött; az is
erős vasrudakkal elrácsolva. A vasajtó lemezein még akkor is
láthatók voltak a horpadások, miket a kívülről belőtt bomba
15 szétszakadt darabjai okoztak rajta.

A kormányzó családja ezalatt Világosra menekült, de ott sem maradt sokáig.

Az érkező tudósítások óráról órára nyugtalanítóbb híreket hoztak minden oldalról.

²⁰ Dembinszky elhagyta Szőreget, s a helyett, hogy Aradnak vonult volna, az ellenséges Temesvárnak vetette magát.

Bem moldvaországi győzelmes előhaladásának híreit még lehetne olvasni a falragaszokon, midőn az érkező futárok csüggeteg arccal jelenték a kormánynak, hogy az eddig oly győzhet-

²⁵ len sereg Segesvár alatt tökéletesen szétverett.

Görgeiről semmi bizonyost sem lehetne hallani.

Kossuth ugyan elment eléje Madarasig, de előre küldött futárai álrémeikkel addig unszolák, míg hallgatott rájuk és visszafordult.

³⁰ A város tele volt menekültekkel; a minden osztályból levő kompromittáltak itt gyülekeztek össze; követek, kormánybiztosok, hivatalnokok, fegyvergyárok, felszerelések személyzetei; hirlapírók, papok, népszónokok, kiket Haynau verboszus kiáltványai s a szibériai éjszakákróli hagyomány a kétségbeesés e végpontján összehozott.

³⁵ S midőn végre csak egy hely volt még, hol a menekültek megpihenhetének, kimondatott, hogy e pont huszonnégy óráig sem biztos többé, menjen mindenki, a hová jobbnak látja. Duscheknek parancs adatott, hogy a pénznyomdát és állam-

⁴⁰ kincstárt szállítsa a várba; ahhoz kétszáz szekér kellett, és szekér nem volt kapható többé. Menekülők lefoglalták valamennyit. A hivatalnokokat szétbocsátották: fizetést az naptól fogva nem igényelhetett senki, a bankjegyek kétséges hitele mesés drágaságot idézett elő.

⁴⁵ A kormányzó tulajdon titkára egy fillér nélkül maradt az utcán. Láttam, midőn R* J. most Pestmegye derék hivatalnoka (1861) utolsó forintjait megosztá vele: aztán egymás nyakába borultak, rábizva egymásra, hogy a melyik még találkozni fog a másik családjával, mondja meg neki, hogy — nem tudom

50 már mit? annyit tudok, hogy több volt benne a köny, mint a szó.

Azzal aztán oszlott mindenki szélylyel; senki sem mondta hová? Senki sem akarta, hogy az előre kiszemelt menhelyet mások is megtudják.

55 Némelyek Erdélynek tartottak, mások Világos felé; legtöbben Lugosnak vették az utat, onnan aztán lehetett Mehadia, Orsova és Törökország felé haladni; míg egy nagy rész inkább ohajtva a csatamezőt, mint e szomorú felbomlás látványát, megindult, fölkeresni Görgei hadseregét, melyről egyedül hitte
60 még mindenki, hogy egy dicsőséges csatában megállni képes.

Így indult meg 8-án alkonyatfelé egy csoport „szónok és státusférfiu” Várának. A várban csupán a kormányzó maradt és P***, az öreg korelnök.

II.

A simándi uton szekér szekeret ért; s ha egy egy gyorsabb
65 futtában elkerülte a többit; a bennülők — nem akartak egymásra ismerni.

Megdöbbentő volt ez.

Más időkben mindenki tegezte egymást; messziről köszönt; és most nem akar a másokra ismerni, mintha azt kívánná, hogy
70 ő rá se ismerjenek.

Mintha az augusztus 8-án lemenő nap veres fénye már az autodafé vizugára volna, mely előtt a vádlottak megtagadják egymást.

Sok arc ki is volt véve rendes alakjából; szakálak leborotválva, bajszok rövidre nyírva; ruhákról sok zsinór letépvé.

Engem Ny** vitt szekeren; ugyanaz, ki nekem e balsorsot már két hó előtt mosolyogva jövendölé meg; kinek feje legmagasabban állt arra nézve, hogy legelőbb érje a csapás; ki azután nagyon is szemközt találta magát és [!] igen sokáig a ha-

⁸⁰ lállal, s szenvedett erős lelkeért annyit, a mennyi egy halállal fölé; és a ki most is ugyanaz maradt, aki volt 11 év előtt: bátor ellenfele a veszélynek; akár alulról, akár felülről jöjjön is az; még az az ércmosolygás is megvan arcán, valahányszor a baj növekedik.

⁸⁵ Egy feketefödélű szekér is haladt a többi között, két szürke ló volt eléje fogva. Ny^{**} messziről ráismert a lovakra „Ez mind a kettő *pegazus*”, mondá tréfálózva.

— Miért az?

— Mert *költők lovai*.

⁹⁰ Valóban, honunk két első írója, *Bajza és Vörösmarty* ült a szekéren. (A harmadik, Petőfi már akkor a segesvári hantok alatt feküdt.) Költőink dicséretére mondhatom, hogy szakáluk, bajszuk nem volt levágva.

Alig eredtünk velük szóba, midőn egy terhes szekérral találkozáink szembe. A szekér mellett ballagó kocsis azon kérdésünkre: honnan jó? mogorván felelé: Váradról.

— Ott van-e már a magyar sereg?

— Nincsen; — felelé egész bizonyossággal; — el van fogva mindenestül; egy ember sem szabadult meg belőle; mind ott ¹⁰⁰ veszttek.

És ezt olyan nyugodt faképpel mondá, mintha az egészből semmi sem érdekelné egyéb mint az, hogy az ő szekere megmaradt.

¹⁰⁵ Ez rossz vigasztalás volt. Még akkor a debreceni ütközetről nem érkezett hír. Nagy Sándor hadteste a muszkák ellen csatát vesztett ott.

E hadtest tisztjei a legjobbak közé tartoztak, s tüzésége kitűnő volt. Szerencsétlen gondolat volt, épen akkor lakomát rendezni számukra, midőn az oroszok félórányi távolban álltak. ¹¹⁰ A megrohanás véletlenül jött; az ellenállás hősies volt, itt esett el egy orosz tábornok is, hanem a lovasság tulnyomó ereje eldönté a csatát, s azt mi vesztettük el.

Görgei alig két órányi távolból hallgatá a derék haddal az

115 ágyuzást; azonban úgy vélve, hogy intézkedései következtében az utócsapat ágyucsata közt vonul utána, meg sem mozdult s csak akkor értesült az ütközetről, mikor már a csata el volt veszve.

120 Az I. számú huszárezred néhány legénye egész Váradig vágatott még az nap, s elhíresztelé, hogy az egész magyar seregből rajtok kívül senki sem menekült meg.

A nemharcoló rend forradalmi férfiai közül igen sokan még akkor, midőn a képviselőház Szeged elhagyására határozta magát; Arad helyett Váradot választák nyughelyül: ezek tehát azon rémhírre, hogy a magyar sereg Debrecen alatt semmivé 125 van téve, hirtelen szekérre kaptak s jöttek Arad felé.

Ez történt ugyanaz nap, hogy Aradon kimondták, miként a város huszonnégy órára sincs biztosítva a meglepetés ellen.

A Váradról menekvők tehát siettek Aradra, az Aradról jövők Várad felé s így találkozott szembe a két menekülő csapat 130 Simándon.

Ez volt a siralmas óra!

— Hová? kérdezők mi. — Hová? kérdezők a szemközt jövők.

— Mi Aradra megyünk és ti?

135 — Mi pedig Váradra.

— Csak vissza, vissza! Váradon ezóta Paskevics ott lehet.

— Arad alatt pedig Haynau.

140 Ők a debreceni csatáról beszéltek, mi a szőregiről: amarról mi, emerről ők nem tudhattak semmit. Mi az ő reményeiket törtük össze, ők a mienket; pedig mindegyikünknek kevés volt már.

145 Tanakodtunk, latolgattuk a veszedelmet; előszedtük térképeinket, iparkodtunk egymás híreit megcáfolni, lehetetlennek bizonyítani; elvégre is mindenki nagyobbnak találta azt a bajt, a mely *elől* jön, mint a mely *elé* megy, s indult megkezdett iránya felé.

A csapat a simándi fogadónál kétfelé szaladt: egyik tartott

Váradnak, másik Aradnak: a határozatlanabbak, hol az egyik, hol a másik irányt követve, majd a jövőkhöz, majd a menőkhöz
150 csatlakoztak; voltak olyan ismerőseim, kikkel egy nap alatt háromszor is találkoztam; hol elhagytak, hol szemközt jöttek, megint utólértek; maguk is megvallva, hogy már két nap óta utaznak majd dél, majd észak felé s soha sem tudnak bejutni sem Aradra, sem Váradra.

155 Kegyelmes Istenem! Mi ekkor nem találtunk ebben semmi humoristicumot.

Ny** és én azonban, kik elhatároztuk, Görgeit mindenesetre fölkeresni, ha még valahol föltalálható; elindultunk késő este Zerind felé.

III.

160 Azon éjjel Zerinden háltunk, s másnap mentünk tovább Szalonta felé.

A velünk találkozóktól megértők, hogy Görgei egész seregével jó Várad felől, a Debrecennél megvert hadtestet most már előreküldve.

165 Dél tájon már találkozánk a hosszú sorban vonuló pogyászos szekerekkel, s kiérve a szalontai erdőből, megláttuk a távolból a város előtt letelepült tábort. Ez volt Nagy Sándor hadosztálya.

A mint a katonaság közt végig haladtunk, egy ismerős-
170 képviselőházi tag, később — kivételképen — igen jó katona.

Ő tudatta velünk a debreceni csata részleteit: szerinte a lényeges veszteség nem ment olyan sokra, mint gondolók.

— Mennyien vagytok *most* mindössze? kérdezők tőle.

— Mintegy huszonhárom ezeren; — *de verekszünk ötven-*
175 *ezerrel, ha Görgei vezet.*

Nagy volt akkor a ragaszkodás Görgei iránt!

Innen betértünk a városba, a fővezért ott bevárandók.

Házi gazdánk igen jól fogadott bennünket: augusztus 9-kén derék kánikulában úgy ránk fűttette a szobát, a mint csak tehet-
180 ségei engedék; de se baj az; a honvédeknek kellett kenyeret sütni, azért fűttetett olyan nagyon.

Pár óra mulva találkozáink Nagy Sándorral.

A tábornok elbeszélte a vác- és vadkerti csata részleteit, a hol az ő hadosztályát az oroszok már körülfogták, a midőn a főve-
185 zér, a veszélyről értesülve, hirtelen kiűrtteté a pogyászszekereket, a mennyi gyalog honvéd rájuk fért, azokat annyival meg- rakta, s ezekkel és a lovassággal gyorsan visszafordult, az ellen- ségre ütött s Nagy Sándor hadosztályát, pogyásaival és ágyui- val együtt kivágta az oroszok közül. Átalában az egész vissza-
190 vonulási utat Komáromtól a Tiszáig a hadműködés remekének állítá a tábornok, a kin épen nem lehet észrevenni azt a gyűlölködést, — a mit a közhír a fővezér irányában ráfogott.

Itt kezdett először az a különös tünetény meglepni, hogy az oroszoktól senki sem retteg úgy a táborban, mint a polgári
195 osztálynál, sőt igen sokan dicsérik őket, és szoktatják magukat azon eszméhez, hogy az orosz seregek a magyarokkal rokon-
szerveznek.

Később alkalmam volt meggyőződni róla, hogy ez a hit nem valami mesterségesen élesztett propaganda következménye,
200 hanem természetes állapota az emberi kedélynek, mely akkor, midőn reményei mind meghiusultak, rendesen a minden elő- jöhető esetek leghetlenebbikéhez szokott ragaszkodni. Később majd meglátjuk, mennyi volt ebbe a felfedezhető való?

Még az nap meglátogattam Szalontán Arany Jánost. Örül-
205 tünk-e nagyon egymás láthatásának? Csak úgy, mint az a vendég és az a házigazda örülhet, ki tudja bizonyosan, hogy holnapután ellenségnek fog helyt adni a hajlékban. Azelőtt kevés idővel távozott el onnan Petőfi. Arany beszélt róla, hogy mikor utolsó este ott mulatott, egy szép ezüst veretes
210 török pisztolyt mutatott neki, melyet Erdélyben kapott ajándé-
kül; nők és gyermekek is voltak a szobában, és sok ismerője

Aranynak; a pisztoly kézről kézre járt, mindenki megnézte azt, s el is csettenték sokan, hogy lássák, milyen szépen szikrázik a kova; a pisztoly természetesen sohasem volt megtöltve,
215 mint Petőfi mondá; ő csak ereklyéül tartogatta azt bőröndje fenekén; egyszer aztán ő is kezébe vette azt, s elcsattantá a löportalan sárkányt és akkor *elsült a pisztoly*, két golyó furódott a falba, egy arasznyira Petőfi fejétől. Abban az órában minden jelenlevő megkerülte tulajdon megásott sirját. Isten csodája,
220 hogy egy sem esett bele.

Még az nap éjjel Nagy Sándor hadteste ismét tovavonult.

Másnap, szakadó esőben, jött meg helyette *Görgei derék hada*.

Maig is fülemben cseng az a trombita dallam, a mi az *utászok indulója* volt, egészen a forradalmi sereg számára készítve;
225 sokáig, úgy tetszett még évek után is, mintha most is hallanám e sajtászerű marsot, s várnám, hogy jönnek utána a szürkekabátos utászok ásókkal, csákányokkal vállukon, utánuk a barnaruhás honvédek nemzeti szín rózsáikkal, és a délceg huszárok zöld és piros kalpagokkal és a piros sipkás zászlóalj, és a szép
230 fényes ágyuk hosszú sora, a hogy az akkor előttem végig vonult.

Hogy bámultuk akkor a szép rendet és fegyelmet, mely oly hosszú utveszély mellett is megmaradt. A tisztek nem hiányzottak sehol; ott gyalogolt a sorok végén mindegyik a térdig érő sárban a vezénylőtisztek viztől csorgó gubában lovagoltak
235 a zászlóaljak előtt.

A zászlóaljak meg voltak fogyva nagyon, de azért a sorok nem szétzilálva; az egyes katonák sárosak, elcsigázottak, de nem csüggedtek, nem támolygók.

Annyi csata, nélkülözés, betegség, nyomor, megtizedelte a
240 sereget, de nem erkölcsteleníté el. Harag, rossz kedv, düh látszott minden arcon; de nem levertség, nem aggodalom, mely hátráló seregek arckifejezése.

A honvédek egy része elszállásoltatott a városban, a többi a mezőn ütött tábornot a folyton szakadó esőben.

245 Ekkor találkozáink ismerőseinkkel.

Egy ezredes barátom, G. . n, ki mint ügyvéd, közlegénységen kezdé a katonáskodást s *érdemeiért* kapta rangját, odajött hozzám s kért, hogy ha majd atyjával találkozom, kit szintén jól ismerek, mondjam meg neki, hogy — *fia elesett.*

²⁵⁰ Azt hittem, hogy tréfál; ő aztán elbeszélte, hogy a sereg minő helyzetben van, e szavakat jól feljegyzém akkor emlékemben, „*azok ugyan, mig mást nem parancsolnak nekik, csatáznifognak, de azért még sem lesz belőle egyéb eredmény, mint hogy elvésznek az elsőtől az utolsóig.*”

²⁵⁵ Panaszkodott, hogy a hadsereg fizetéseit csupa merő százásokban küldék meg, a katonák úgy vagdaltak el egyet egyet tizfelé, hogy megosztozhassanak rajtuk, mig a tömérdek 30 és 15 krajcáros bankjegyeket a hivatalnokok fizetéseire osztogatják. Ugy hogy már egyszer azon tanakodtak nagy szorultságukban, hogy apró *guerilla-csapatokra oszoljanak*, s úgy folytassák a háborut szanaszét az országban.

²⁶⁰ Ezzel röviden bucsut vettünk. G—n visszament a mezőn tannyázó seregéhez, az éjet ponyva alatt töltendő, a hogy ezt azon hadtest minden tisztének kötelessége volt tenni.

IV.

²⁶⁵ Görgei táborában az utóbbi napokban többen fordultak meg a képviselőházi pártok s a magyar miniszterium emberei közül, a kik mind azzal a hírrel tértek vissza, hogy a hadsereg általában igen rosszul van hangolva a nemharcos hazafi-osztályok iránt.

Most nincs itt az ideje annak okairól beszélnem.

²⁷⁰ Ennek az eredménye bizonyos nyomasztó bizalmatlanság, kételkedés, őszinteség hiány volt mind a két részről, a mi gonosz álmnyomásként nehezedett a kedélyekre, Görgei volt az a pont, a hol a *félelem* és a *bizalom* egymással érintkezének.

²⁷⁵ Az előbbeni napokban különös összejöveletei voltak a rejtélyes emberrel néhány politikai nevezetes emberünknek.

Akármi eshetőséget kérdeztek tőle, mindenre azt felelte, hogy az „természetes,” ez „ugy fog lenni;” — semmit sem tudhattak ki tőle.

Vége Szemere elküldte hozzá Sz**gh képviselőt, hogy
280 tanulja ki a vezér akarátát s szükség esetén beszéljen jól a lelkére: azonban el ne árulja, hogy őt a miniszterelnök küldé, mert akkor tartózkodó lesz.

Sz**gh egyike a legegyszerűsebb lelkű, őszinte embereknek, ki tettetni egyáltalában nem tud, s ki ennél fogva azon kezdé
285 a beszédet a vezérrel, hogy őt Szemere küldé s elmondott aztán mindent őszintén, nyíltan, a mire választ akart nyerni.

És ez volt a legsikeresebb mód. A kinek kabbalisztikus vá-
laszaiból az alattomos fürkészőnek lehetetlen volt eligazodni; az a becsületes őszinteséggel, és szigorúan kérdező hazafi
290 előtt nyílt őszinte lett, s elmondott neki mindent, mit ez tudni akart.

Másnap megérkezik hozzá Szemere; fölkeresi őt; a vezér a mint meglátja, azon kezd, hogy „tegnap beszéltem Sz**ghgal.”

295 — Melyik Sz**ghgal? — kérdi nagy csodálkozást tettetve a miniszter.

— A képviselővel.

— Ugy? Igen. Ismerem. Derék ember. — *Mit akart itt?*

Erre Görgei végig nézett hideg, fagyos tekintetével rajta
300 — s azzal elfordult és egy szót sem szólt hozzá többet.

Szemere tehát méltán és egész ártatlan semmit sem sejtéssel állíthatá, hogy ez olyan eszeveszett ember, a kivel már beszélni sem lehet.

Növelte a keserőséget még az, hogy néhány kormánybiztos
305 teledicskedte vele a környéket, hogy meg van bizva a kormánytól Görgeit elfogni. Az absurdumnak mindig legtöbb hívője akad. Annyi bizonyos, hogy a kardnélkül járó emberre nagyon kevés becsüléssel néztek a táborban: abban a táborban, a melyben utolsó reménységünket vetettük.* [L. jegyz. 47–48.]

310 Augusztus 10-én találkozott Ny** Görgeivel. Miért nem egy héttel előbb? Talán minden egészen más fordulatot veendő akkor.

Görgei el volt keserítve s a mi legjobban hatott ellenszenveire: ez kormányférfiaink őszintetlensége volt. Ezért lett nagy hatással rá egy olyan férfival találkozása, ki mint ismerjük, egész a kiméletlenségig *őszinte*; ki életét nem félti, vagyon után nem vágyik; hatalomra nem féltékeny; dicsőségre nem hiu, és amellett minden ízében becsületes hazafi, s a mi földolog, neki semmi tekintetben nem vetélytársa, vagy előljárója.

320 — Legyen ön őszinte irántam, monda Ny** és mondja meg nyíltan, van-e még reménye, valamit kivihetni?

A vezér komolyan helytállt a kérdezőnek és válaszolt:

— Abból, a mit önnek mondani fogok, látni fogja, hogy őszintén beszélek. Reményem van, de az nem a magyar respublica föllállítása, nem is egy európai háboru, hanem egy 325 „*becsületes békekötés*.” Harcolok, de nem a győzelemért többé, hanem a békességért. A nyomor az országban iszonyatos; a katonaság el van csigázva: ez így sokáig nem tarthat; mikor az oroszok a váci csata után parlamentairet küldtek hozzám, 330 mindenki azt kérdezte: *tán békét ajánlanak?*

— Szegeden is ez a hir járt; — és mit ajánlottak?

— Semmiségeket. Határozatlan alkudozásokba akartak velem elegyedni, s e végett 48 órai fegyverszünetet *engedtek*; de a mire én azt feleltem, hogy fegyverszünetet sem nem kérek, 335 sem nem adok. Itt egyszerre azt a hirt kezdte valaki terjeszteni, hogy a tiszteknek az orosz *seregbe való dtállhatás* volna megajánlva, *rangjok megtartása* mellett. E hir kutfeje előttem ismeretlen: én siettem azt megcáfolni, mert az nem igaz, nem lehet és nem is fogadná el derék ember.

340 — S miért utasította ön vissza a fegyverszünetet?

— Mert azalatt idejük lett volna, *seregeiket körülem összevonni* s úgyhiszem, az alkudozás is *csak e célból* volt megajánlva.

— S mi volna hát az annyit emlegetett *orosz sympathia*?

345 — Az, a mit jó katona érez jó katona iránt. A huszárok és kozákok az előőrskön egymást kulacsból itatják, a tisztek fraternizálnak, a foglyok barátságot kötnek; hanem ebből senki se következtesse azt, hogy az *orosz minisztertanács* a mi kedvünkért *európai háborut* idézzen elő.

350 — Önnek mindenesetre addig kellene lépéseket tenni, a míg tekintélyes hadserege van, *háborut* is csinálhatni.

— Azt én nem tehetem. *Kormány én nem vagyok*. A mostani kormányval pedig ezek nem akarnak beszélni. Kénytelen voltam a magam részéről azt válaszolni, hogy én jelenleg még
355 csak a kormány által kinevezett fővezér sem vagyok, csupán a többség által választott hadparancsnok.

(Mint tudjuk: Szegeden az országgyűlés többsége nevezte ki Görgeit az összes magyar hadak fővezérének.)

360 — S miből tudja ön azt, hogy a mostani kormányval nem akarnak beszélni?

— Meg volt próbálva.

(Hogy miből állt e próba? arról legjobban adhatna felvilágosítást egy kormányférfiunk, a ki azonban azóta annyira kijózanodott, hogy most már a szláv elem ellenében a német
365 nemzetteli szövetséget ajánlja a magyarnak. — Sapiens est, consilium mutare in melius! Ezt tehát ne fessegessük.)

— Mikor ezelőtt néhány nappal Szemerével beszéltem, azt mondá, hogy a forradalom ügyét csak a *diktatori hatalom* mentheti meg. Szükség azonban, hogy *két diktátor* legyen: egy katonai
370 és egy polgári. Ez utóbbi természetesen ő. Azt feleltem neki, hogy én két diktátort egyszerre nem tudok képzelni. A diktatura eszméje kizárja az osztakozást. Polgári diktátort pedig épen nem képzelek.

— S ha ön maga lenne az, mit fogna tenni?

375 — Azt nem ígérem, hogy fényes győzelmeket fogok aratni, hanem azt igen, hogy ha az összes magyar seregeket egyesíthetem, azokkal oly tekintélyes positiót foglalhatok el, a hol a világ

két első hatalmasságának sem váland szégyenére, velem alkuba bocsátkozni.

380 — És ha még sem akarnák azt tenni?

— Akkor megverekszem velük. Tud még az én katonám verekedni, kivált ha a *téli ellenséget* látja majd maga előtt. Ha nem győzők is, de rendben visszavonulok, újra álláspontot foglalok, mindaddig, a mig békére nem hajolnak. Azt már csak

385 láthatják, hogy el nem tudnak fogni.

— Ha ez a szándéka önnek, miért nem siet a déli seregekkel egyesülni?

— *Rdérünk. Az orosz nem fog bennünket üldözni többé.*

(Ez igen nevezetes mondás; jó lesz, rajta hosszasan gondol-
390 kozni, egy kicsit a térképet is kézbevenni. Görgei Szalontán volt mintegy 25 ezer emberrel; Dembinszky Temesvár alatt 40 ezerrel; vele szemközt Haynau nem sokkal többel. Váradon volt Paskevics Görgeitől *három katonai járatra*; hogy mi történhetett volna akkor, ha Dembinszky az ellenséges Temesvár
395 helyett Arad felé jő s ott a *három sereg* találkozik, mig a *negyedik* (az orosz) három állomásnyira elmarad tőlük?)

Azonban ez illuzióját a vezérnek hamar lerontá Ny**.

— Ámde a déli sereg ezalatt folyvást *távozik* és pusztul.

400 — Az én intézkedéseim szerint *közelednie* kellene. Egyébiránt, ha én sietek, ismét nem érünk célt. Mihelyt egy kis lélekzethez jövünk, megint elbizottak fogunk lenni. *A mi uraink nincsenek még eléggé megijedve.*

— Az ön megérkezte határozó lenne. Miért időzött annyit
405 *Tokajnál?* miért nem jött mindjárt *Tisza-Fürednél* keresztül?

— Azért kerültem Tokaj felé, hogy *Kazinczy hadtestét* várjam magamhoz. A mint az országgyűlés fővezérnek kinevezett, rögtön intézkedtem, hogy a *szélylyelhányt* hadseregek, a mik együtt *110 ezer főre* mennének még, siessenek velem csatlakozni, és még eddig egyetlen egy dandár sem jutott el hozzám; ugylátszik, mintha másfelől valaki az én parancsaimmal

épen ellenkezőket osztogatna. Kazinczyra két napig vártam, ő tizenötezer emberrel elmaradt, s én vesztettem két napot; Dembinszky pedig 40 ezer emberrel oly irányt vett, melyből azt látom, hogy inkább tőlem siet, mint felém.

415

V.

Estebédnél együtt találtam Görgeit egész táborkarával.

Sebesült fején keresztül *fehér pontos kék* selyem kendő volt kötve. Voltak, a kik később ezt is áruházi jelenséggül számiták be neki, mert e kendő a *pétervári udvar színeit* viselte.

420 Ott ült az asztal egyik szegletén, a hol épen hely jutott számára, környezete demokrat rangtalanságban ülte az asztalt körül.

Ott volt Piller, kit még Komáromból ismertem, mint Bakonyi segédét, most alig ismertem rá, övig érő fekete szakálától; ott ült Leiningen, szép szőke, komoly ifjudad arc. Izmos, élet-
425 erős természetből még félszázados élet reménye ígérkezék.

Görgei maga mellé ültetett s tréfálózva kérdezé, hogy mitől ijedtek meg az uraságok olyan igen Aradon?

— Ugy gondolom, hogy vagy az osztrák, vagy az orosz
430 seregek közelcdésétől.

— Ha az oroszok volnának közel, régen elfogták volna őket, az orosz ravasz.

— Megbocsát ön, ha kíváncsiságom indiskretté tesz. Azt hallottam, hogy ön a zsolcai csata után egy pár pisztolyt kapott
435 emlékül, melyek egyikére ez volna felírva: „Görgei Arthurnak, midőn körülfogott seregeit csodás vitézséggel megmenté, emlékül, haldlos ellensége, Paskievics.”

— A tárgy igaz; hanem már látszik, hogy sok póéta kezén ment keresztül. Pisztolyokat kaptam e napon, de semmi verseket
440 hozzá; nem is Paskievics hercegtől.

S ezzel inte egyik segédének, hogy mutassa elő a hozott fegyvereket.

Három pisztoly volt, antikszerű ezüst vereses agygyal; egyik drótcső, francia mű, a másik kettő *Lazzarino*.

445 — Azért, ha a csatában találkozunk, *saját pisztolyainkkal is meglőjük egymást*, szólt Görgei, ismét félretételezve a halálos ajándékot.

— Mennyi lehet a seregek létszáma, kérdezém, mik most közvetlen az ön vezénylete alatt vannak?

450 — Nagyon megfogyott, válaszolt erre elkomorultan Görgei. Csaták és szökések igen leapaszták.

— *Szöknek is az ön táborából?* Kérdém elbámulva.

E csudálkozásomra Leiningen közbe-szólt.

— Mit gondol ön, mennyi maradozott el tőlünk, mióta 455 Komáromot elhagytuk?

Nagyot akartam mondani: „ezer?”

— *Nyolcezer . . .*

— Hallatlan! mi növelte ennyire e számot?

— *Sanyaruság, éhség, elkényszeredés.*

460 Egy ezredes vágott itt közbe:

— Hallgasson ön meg egy esetet: — Miskolcon innen egy krumpliföldben két közvitézt látok meglapulva, mindkettő az előttünk menő hadtesttől maradt el. Ismertem a zászlóaljju-
kat: derék verekedők voltak. — Egyik feküdt a földön, a másik

465 guggolt és foghegyen rágta — a *nyers burgonyát*, mit akkor tépett fel a földből. Én rájuk kiálték, hogy csatlakozzanak a sereghez. A melyik feküdt, annak nagy okai voltak, parancsomra nem ügyelni, a másik vad, elkényszeredett tekintettel néze fel rám s nyöszörögve mondá: „hagyjon itt, ezredes ur, ugy sem

470 messze mehetnék már.” — Én nem hajtottam kértére, hanem újból ráriadtam, hogy költse fel a másikat is, és álljon a sorba!

— „Költhetem már ezt; válaszolt erre keserűen a honvéd: — *egy órdja, hogy meghalt éhen, én is mingyárt mellé fekszem.*”
Leszálltam hozzá. A földön fekvő már hulla volt: az élőnek

475 odaadtam megmaradt profuntom darabját, s lovagoltam odábbb.

— Ilyen ellenség is van ám a csatában.

— Valót beszél. Mond rá a vezér.

[VI.]

Nehány perc mulva egy szalontai gazda jött a vezérhez,
480 panaszolva, hogy a katonák elhordták a kerítését tüzelőnek.

— „Elhordták?” kérdé a vezér keserű ironiával: ez nagy disciplina volt tőlük; másutt ott gyujtották meg, a hol találták s úgy feküdtek mellé. Ne haragudjék érte, jámbor hazafi, három nap óta veri már őket az eső, s még „*ebben az esztendőben*” nem
485 háltak fedél alatt.

A panasztevő elkotródott. Fogalma sincs arról békés tűzhelye mellett ülő embernek, hogy a nyomor nem tanult udvarias lenni.

Vacsora után egy fiatal művész, kit Görgei nagyon szeretett,
490 s mindig magával hordott, vette elő nyirettyűjét, s hatalmas varázs hangokon huzta el az akkor legkedveltebb népdalokat: „Talpra magyar!” „Ég a gunyhó, ropog a nád,” — aztán meg azt, melynek az a refrainje, hogy „Éljen a magyar.” Olyan szépen huzta, hogy nekem a szívem facsarodott el a gondolat-
495 nál, hogy talán egy hónap mulva már a dalokat majd nem lesz szabad énekelni; keményszivű urak megbüntetik érte még azt is, a ki dallamaikat az utcán füttyörészi.

— Hiszi-e ön, szólt e mélézásom közben Görgei, hogy ez a gyerek valaha európai hírű művész fog lenni.

500 Olyan kedvem volt akkor, hogy semmit sem hittem.

Pedig ebben igaza volt Görgeinek, mert az a nyirettyüs fiu abban a piros bársony bluzban Reményi Ede volt.

Az orvos jónak látta, figyelmeztetni Görgeit, hogy ideje volna sebét beköttetni.

505 Mintha most is látnám azt a hosszú, mély sebet. Valahányszor

kisértetbe jövök, hogy a kárhoztatás kövét felemeljem, az egykori fővezér feje ellen, mintha mindannyiszor e sebet látnám, e megnyiló, vércseppekben felelő sebet, és a vezér fájdalomtalan, csukott ajkát mellé, és mintha előttem állna az a kemény tekintetű szempár most is, és mondaná: látod, neked ez jobban fáj, a ki nézed, mint nekem, a ki érzem.

Orvosa O . . szky: egy magas barna fiatal férfi, bár nem tartozott a hadsereghez, nagy gonddal ápolá a sebet, mely még akkor tört csontokat is vetett ki, s azt mondta nekünk, hogy az a seb még nem szűnt meg halálos lenni.

Be jól járt volna veled!

VII.

Másnap délben indult tova Görgei hadteste. Az eső folytonosan szakadt, a ki az ottani utakat ismeri, képzelheti, mivé lettek azok, három napi esőzés után?

A városból pusztult a népség jobbra-balra a szerteeső falvakba. Az nap már semmi, de semmi élelmi szert sem lehet kapni, még kenyeret sem; a lakosok elrejték azt, hogy a nyomban jövő orosz seregek legyen mit előadni, nehogy a várost boszubból elpusztítsák.

Egy muszka hadi-fogolylyal találkozám, kit egy „hadi-költő” barátom vezetgetett karon fogva. A fogoly valami herceg fia volt (van az az oroszoknál elég) s jól beszélt franciául, értett németül is. Csak mosolygott, midőn a hadi-pacsirta szokott enthusiasmusával hegyestül-völgyestül odaajánlotta Muszkaországna Magyarországot és a forradalmi seregeket.

— *Nekünk ti nem kellett*, felelt nagy őszinteséggel, sem országotok, sem katonáitok, ha ti még most sem tudjátok, hogy miért jöttünk ide? az rátok nézve szomorú dolog.

Poéta barátom, odasúgta fülembé: hogy ne igen hallgassunk a fiatal emberre, a ki különben jó fiu, — de hiszen arról ő, muszkalétére, nem tehet, hogy a politikából egy szót sem ért.

A hadtest tovavonult Arad felé. Az egész magyar seregben ez volt a legszebb hadtest, a III-ik és VII-ik. Semmisem mutatta rajta az ellenség elől futó sereget. Rendszerben, tömegben vonult
540 elől a huszárság; utána hét ágyu, a nyolcadik vetágyu, azután a gyalogság, oldalt egyegy markotányosnő kétkerekű talyigájával, utána ismét egy lovasüteg, a tűzerek, ötével sorban fennültek az ágyuszekéren, a kanóc kézben volt; jöttek a *vörös sipkások*, megfogyott, de mindig hős csapat; utánuk ismét ágyuk,
545 az ágyuk után huszárok fehér csákókkal, ismét dacos képű robogó gyalogság, a manswörthi viadorok, a hatvanharmadik zászlóalj, leghátul a legjobb lovasütegek és a Hunyady-huszárok kerek, vörös szalagos, és tollas kalapokkal, azt beszéltek róluk, hogy ezeknek van legtöbb szenvedélyük a kozák lándsákkal
550 vitába keveredni. Fedezetnek voltak hagyva.

Követte a sereg vonulását, oldalt, előtte és utána a minden rendű menekvők és maradozók szomorú csapata, rendetlen tömegben lepve el erdőket, mezőket, s bujkálva szerte a kukoricaföldeken.

555 A dinnye akkor ért; a rendetlen, kiéhezett zagyva csoportok neki estek az egészségtelen tápláléknak, a környék, melyen átvonultunk, úgy tűnt elő, a felszeldelt és elszórt dinnyéktől, mint valami csatatér, a hol iszonyú sok lekaszabolt emberfő van elszórva.

560 Másnap érkezett meg a sereg Aradra.

[VIII.]

Egy és ugyanazon szálláson voltam Ny**ival Aradon, melyben Csányi és Görgei voltak. Csányi szobája Ny**éra nyílt, Görgei az emeleten lakott.

Semmi hang, semmi szó el nem kerülheté figyelmemet, a mi
565 az utolsó napok alatt e szobákban mondatott; most is oly rettenetesen jelen van előttem minden alakja e soha ki nem törülhető emlékeknek; mintha az *multtá* lenni soha nem bírna.

Az általános hit, melyben katona és nemkatona megállapodott, ez volt: visszavonulni a Dunántulra s Komárom előtt foglalni újra állást. Klapka diadala már ekkor tudva volt: a híd még a mienk volt, melyen Kmetty átjött a Dunán, különben is volt a sereggel egy teljesen felszerelt hídkészlet. Egyébre nem gondolt senki.

Még azon este, hogy Aradra érkezénk, jött Görgeinek egy futárja Debrecenből, az orosz fővezértől. Beszélte, mily kitüntetéssel fogadták az oroszok *eleinte*, a velevolt huszárokat aranyakkal, rubelekkel ajándékozzák, őt maga Rüdiger tábornok kísérte el az előőrsökig s ez így ment — egész a fővezér, Paskevics hadiszállásáig, ott azonban már igen hidegen bántak vele, és semmi jóval sem biztatták. Pöltenberg tábornok, ki szintén parlamentaireül küldetett, még nem érkezett vissza.

11-én reggel a magyar kormány férfiai egy okiratot szerkesztettek Csányi szobájában, mely felszólítás volt a kormányzóhoz, hogy a hatalmat tegye le Görgei kezébe.

Az okiratot aláírta legelől Csányi, s egy óranegyedmulva Aulich.

A többi minisztereket is hivatták.

Megjelent nemsokára Vukovics s szintén aláírta. Valamivel későbben jött Szemere.

Csak az ő arcán nem látszott meg az a gondolat, a mitől bennem majd szétszakadt a szív.

Eléje adták az iratot: „mi ez?” kérdezé.

— Olvasd és ird alá. Szólt hozzá Csányi.

A miniszterelnök olvasá és mosolygott; de oly keserűen és fagyosan.

— Nincs rá szükség, hogy aláírjam, hárman vagytok már alatta, az okirat érvényes, elküldhetitek.

És nem irta alá.

A felszólítási oklevelet azután összehajtogaták, lepecsételték s beküldték a várba.

A beszélgetés közönbös tárgyakra tért át. Hideg vérrel mon-

dogatta minden ember, hogy holnap talán sokkal keveseb-
ben leszünk, hogy most már igazán szemközt áll mindenki
a halállal. Még ekkor a „halál” neve alatt mindenki a csatát
605 értette.

Csányi sajnálkozott azon, hogy az utóbbi napok eseményei-
ről nem vitt *naplót*.

— Tehát az előbbiekről vittél? kérdezé Szemere.

— *Még pedig commentárokkal!* viszonzá Csányi, szuró tekin-
610 tettel Szemerére, kivel sok ellenkezése volt.

— Én magam nem irtam *naplót*; szólt Szemere; az esemé-
nyekre azért tisztán emlékezem, igen jó emlékező tehetségem
van.

Azzal vette kalapját; Isten hozzádot mondott a társaságnak
615 s indult kifelé.

Én az ajtó mellett álltam; mikor mellettem elhaladt, oda-
fordult hozzám s elég fennhangon ezt mondá:

„Bizony elvesztette Görgei Magyarországot.”

Most is előttem áll az a mosolygó arc, mely e szavak után
620 egy perc múlva eltűnt előlem, egy férfi mosolygása, ki azon
percben hazát, vagyont, családot, jövődőt elveszített, kinek
még csak utlevele sem volt, hogy meneküljön, sem félretett
pénze, hogy másutt megéljen, sem családja jelen, hogy attól
bucsut vegyen, csak mérhetetlen büszkesége: nem sirni akkor,
625 midőn „ennyit” elveszített.

IX.

A következő nap egy percre sem találkoztam Görgeivel;
csak annyit hallottam, hogy Csányival együtt a várban vannak,
a kormányzóval értekezni.

Délben D** képviselőnél voltunk ebéden Ny**-val és Kiss
630 Ernővel, midőn Uj-Arad felől erős ágyuzás kezdett hallatszani;
arra átmentünk mind a Maroson, s még láttuk a csata végét,

mely Nagy Sándor hadteste és a császári seregek között ki-
fejlődött. Egyes kiáltások az ellentáborból, mint „vivát Jella-
sich,” áthatottak hozzánk, hogy az ágyuzás megszűnt.

⁶³⁵ Este felé a másik két hadtest is megkezdte átvonulását a
Maroson; honvédtisztek, asztalra terített térképről értekeztek a
holnap reggeli csataterv felől, mely Haynau seregét Görgei és
Dembinszky seregei által két tűz közé szoritandja.

Késő este jött vissza Csányi Kossuthtól. Tizenegy óra volt.
⁶⁴⁰ Azért tudom ilyen pontosan az órát, mert életemnek ez volt
legrettenetesebb forduló pontja.

Mondá, hogy a kormányzó mindennemű hatalmát letette
Görgei kezébe, s a fővezér, ki most már diktátor, azonnal ren-
delkezéseket tőn, hogy csapatai induljanak Dembinszky sere-
⁶⁴⁵ gével egyesülni, a mi kezdete lesz egy talán oly hosszú csatá-
nak, a milyen volt a Horth és Isaszeg közötti. Tehát holnap
kezdődik a végső eldöntő harc.

A végső eldöntő harc!

Ez volt az első megnyugtató eszme, a min lelkem két hónapi
⁶⁵⁰ hánykódás után megnyugodott.

Tehát holnap kezdődni fog.

Mindenki lefeküdt a háznál, a gyertyákat eloltogatták, én a
földön feküdtem leterített gubámon s hallgattam az ablakunk
alatt szakadatlanul folyó robajt; a csendben, dobszó nélkül
⁶⁵⁵ vonuló hadsereg lépteinek moraját.

Nincs dajkamese, nincs dallam ennél altatóbb! A hős fiuk
indulnak a csatába!

Igy gondolám ki magamban: most e halk, együtésű léptek
moraján csendesen elalszom; majd mikor azután jönnek a nehéz
⁶⁶⁰ ágyúk, azoknak dübörgésére fölbredek: egy kard van a fejem
mögé támasztva, azt felkötöm, felöltöm köpenyemet, s észre-
vétlenül kirohanok az alvó házból, odasorakozom a tűzéréség
közé; — ott is érek még valamit!

Ez oly boldog, olyan nyugalmas gondolat volt, hogy ott a
⁶⁶⁵ kemény földön elszenderedtem rajta.

... De mielőtt a nehéz dübörgő ágyuk jöttek volna, egy kéz ébreszte fel, mely vállamat érinté. Feltekinték s Ny**t láttam magam előtt, felöltözve: a gyertya ismét égett a szobában.

— Öcsém, be édesdeden alszol; monda Ny**. Dembinszky
670 serege szét van verve; — vége mindennek!

Milyen álom és milyen ébredés!

A halálra ítélt ébredése ennél nem iszonyubb, ki családja körében álmodta magát, s kit azzal ébresztenek fel, hogy vár a halottas szekér!

685 E pillanat emlékeinek leírását megtagadja tőlem a sziv, megtagadja a kéz; annyit mondhatok, hogy ez beillik „kóstolónak az örök kárhozatból!”

X.

Egy sebesült tiszt érkezett a temesvári csatából, ki e hirt hozta, melyet később Guyon tudósítása megerősített. Guyon,
680 ki a rossz híreket nem szokta nagyítani, tudósítá a kormányt, hogy Dembinszky serege tökéletesen szétveretett. Kmetty Lugoson védte tulnyomó erő ellen a sereg maradványainak menekültét, Mészáros és Vetter törökföldre indultak, segítéik visszajöttek Aradra.

685 Útközetről e perctől fogva senki sem beszélt.

Csak az volt a kérdés: merre lehet még menekülni?

Ny** azt mondá barátainak, hogy maradjanak együtt s várják be nyílt homlokkal, a minék meg kell történni, legalább
690 ne essék rajtuk az a szégyen, hogy a nemzet képviselőit kukoricák közt mocsárookban fogdossák össze, mint egy szétszaladt guerilla csapatot.

Csányi hidegvérrel ajándékozta el értékesebb holmijait, könyveit, pisztolyait olyan embereknek, a kiktől azt hitte, hogy túl fogják élni: midőn Nagy Sándor fájó sarcasmussal mondá
695 előtte: vajjon közölünk hányan válnak meg a fejuktól? „Mi

ketten bizonyosan” felelé rá az öreg honfi, komolyan hideg vérrel.

Mikor pisztolyait osztogatta; én kértem, hogy adjon nekem is egyet.

700 Szemembe nézett, s azzal haragosan elutasított:

„— *Tedd, de ne mondd . . .*”

Én nagyon elszégyenlettem magamat, hogy arcom elárulta, mire gondolok s kimentem a szobából.

705 Kiss Ernő utánam jött s megfogva karomat, addig beszélt hozzám, míg kibeszélte fejemből azt a sötét gondolatot, a mit már homlokamon lehetett olvasni.

Ő volt az, a ki rábeszélte, hogy kedvem legyen, újra kezdeni azt a megsiratott drámát, a minék élet a neve; ő volt az, a ki arra a határozatra birt, hogy meg ne adjam magamat sem a sors-
710 nak, sem embernek, sem a halálnak s nem bántam meg, hogy ezt tettem és köszönöm neki a föld porában is azt a szót, a mi sorsomon határozott.

— Önnek neje is van . . .

715 Nőm Gyulán maradt el tőlem; odáig minden nyomorúságon át kísért: elhatározám, hogy visszajutok hozzá, ha lehet.

Este nyolc órakor érkezett meg Pöltenberg, Paskievicstől. Az orosz fővezér utolsó válasza volt: „Föltétlen megadás.”

Ez volt az utolsó elvesztett reménység.

720 S mintha a sors tréfát akart volna űzni az eltiportakkal, épen akkor érkezett meg a „Messenger” angol lap azon száma, mely a britt országgyűlésen tartott beszédeket közli a magyar ügyek felett.

Csalhatlan gyógyszer — egy halott számára.

XI.

Az azután következett jelenetek csak másolatai a negyednap
725 előttieknek.

Ugyanazon tanácstalan készülődés, csakhogy nem azon tréfás alakok többé, hanem a szomorúság, kétségbeesés tragikus képei.

A férfiak, kik találkoztak egymással, állótözetekben, elmá-
sitott arccal, nem nevettek most egymásra, hanem sirva fakad-
730 tak, egymásra borultak, úgy váltak el. Sokan nem is látták egy-
mást többet.

Az utcán mindenki bucsuzott egymástól.

Legnagyobb *ellenségek*, politikai antagonisták, egymást föl-
találva, kiengesztelten nyujtának kezét, — épen, mint egy el-
735 süllyedő hajón. — A képviselők, kik elhatározzák ott maradni,
ott ültek sorban a piacon, a fal mellett, a boltok lépcsőin, a
puszta földön, búsan, szótlantul.

Nekem a római senatus jutott eszembe, mely a Gallusok
jöttekor a forumon sorban ülve várta be az ellenség boszúját.

740 Este felé kiszedték a Maros hidját, mely a várat a várossal
összekötve tartá, az egész hadsereg visszavonatot: a vár védel-
mére rendelt sugárágyúk, miknek Temesvár alul kellett volna
megérkezniök, ezentul oda be nem juthattak. Másnap az utban
találkoztunk velök.

745 Hajnal előtt nem lehetett a hadseregnek megindulni, mert a
menekvők szekerei oly sűrű tömegben torlottak meg a városból
kivezető széles főutcán, hogy azok közt utat nyitni teljes lehe-
tetlenség volt.

E várakozás alatt találgatta mindenki jövőndő sorsát. Leg-
750 többen azt hívék, hogy az Sibiériában fog végződni.

Csányi nagy lemondással jegyzé meg:

— Bizony nehéz lesz már ilyen öreg embernek, mint én,
hozzá szokni ahhoz, hogy megkancsukázzák.

Egy fiatal rokona járt vele, azt biztatta, hogy hagyja el, ne
755 kísérje tovább balsorsa elé. Hanem az ott maradt vele s nem
tudom hová lett?

Ez utolsó estén családapák leveleket irtak otthon levő szeretteiknek, s azokat menekülni készülő fiataloknak átadák; némi levél soká nedves maradt.

⁷⁶⁰ Azután az iratokat, mik másokat bajba keverhetnének, égették el: mindent akép, a hogy egy öngyilkásra készülő szokta tenni.

Éjfél után két óraker jelenté a vezérnek a Hunyady huszárok egyik tisztje, hogy az ut megnyilt, azzal szekerre ültek mind, s ⁷⁶⁵ indultak Világos felé.

Tul a Maroson látszottak az osztrák seregek elszórva csilámló őrtüzei.

Simánd felől, a szürkület ködében, kivehetők voltak az orosz előőrsök dárdahegyei.

XII.

⁷⁷⁰ Még azon éjjel az egész hadsereg átvonult Világos alá.

Annyi fájdalom közt legjobban fáj az ellenszenv, a mit honvédeink nyiltan mutattak a polgári osztály bajtársai iránt.

Nem mondhatom, hogy az ellenszenv igaztalan volt.

A jó katona, ki annyi csatában tette ki magát a halálnak, ⁷⁷⁵ ki azzal az öntudattal pazarolva vérét, túrt nyomort, sanyarúságot, hogy mindez áldozatot hona boldogságaért hozza; — most minket okolt, hogy ez áldozatok eredményét belviszálkodásaink, egymásiránti féltékenységünk porba ejt.

Ugy szégyenlettem magamat a porfedett vitézek előtt.

⁷⁸⁰ A következő napot már nem vártam be Világoson.

Még egy szomorú emlékekkel nehezebben jöttem el onnan, mint mások.

Ottlétem néhány órája alatt, egyike legjobb barátaimnak; a pesti vészbiróság elnöke, ki nem véritéletekkel, hanem bölcs kegyelmezéssel tünteté ki magát, egyike a legmagasabb szellemeknek, tiszta fő, igaz hazafi és becsületes ember: Molnár József, — főbe lőtte magát.

És senkisé is kívánta el tőle ezt az utját a férfias szabadulásnak! Sietnem kellett e helyről.

790 A mik ezután történtek Világoson és Aradnál, azoknak körülményei ismeretlenek előttem.

Mint történt az, hogy Görgei nem volt képes legjobb barátait, köztük Csányit, ki úgy viselte magát hozzá, mint édes apja, megmenteni?

795 Azt sem teszem kérdésbe, hogy nem vonult Világos helyett inkább Komárom felé? a merre nagyon elzárva nem lehetett az utja, midőn Haynau Lugoson, Paskievics Váradon volt. Komáromban legalább emelt homlokkal beszélhetett volna, nem a cár lábainál fekve? Ez hadtudományi kérdés, s ahhoz
800 én nem értek.

Nem volt célom, Görgeit sem menteni, sem vádolni.

A világosi katasztróph nem a mi ügyünk, hanem a világhistoriaé. Egész Európa feleljen arról; ne mi!

805 Ha volna törvényszék, mely e kérdésben ítéljen, kit kellene mentenem, kit kellene vádolnom?

Azokat a honfiakat-e, kik évtized nyomorát, csalódásait, epsesztő vágját hordozák szívükben a hontalanság üldöző kínja mellett?

810 A hadvezéreket-e, kiknek még siremléssel is adósok maradtunk?

A lengyel vezért-e, ki csak dicsőséget irt hazánk évlapjaira, s csak sebeket vitt el innen magával?

Azt a férfit-e, kinek nagyravágyása az volt, hogy hazáját tegye nagygyá?

815 Vagy azokat, kik kimondott elveikért férfiakként kiszenvettek, de meg nem törtek?

Vagy azt a népet, mely áldozni meg nem szünt, s melyet a szenvedés honától el nem tántoritott?

820 Vagy azt a közkatonát, ki huszszor rohant a halálba e szóval: éljen a haza! s kiejté kezéből fegyverét, midőn azt mondták neki, hogy „meghalt a haza.”

Van-e nekünk szükségünk e vádakra? kell-e itt *ítéletet* kérnünk?

Nincs-e igazolva a történet előtt sorsunk fordulata e szókban:
825 „két világhatalom keze sulyosult rájuk, s ők kevesen voltak.”

Csak egyikét is e világhatalmaknak azóta nem birta leverni két másik hatalom; csoda-e, ha a mi ifju erőnk összetört egy óriás előtt?

Szorult-e a magyar név dicsősége arra, hogy ily kétségbe esett
830 harc kimeneteleért *egy embert* áldozzon fel? Egy embert, ki legjobb vitézeinek egyike volt, mint hadvezér és mint közkatona.

Én nem találok semmi gyönyört, annak, mi nagy volt, elgázolásában. Fáj rálépnem arra, a ki elesett, — és olyan magasról esett.

835 Ha valaha, úgy ma nincs ideje a recriminációknak.

Ha kimondta a magyar nemzet azt, hogy ez évében az Urnak, a magyar nemzet fiai között nincsen párt, nincs testvérkülönbség, nincs osztálybüszkeség; nincs elviszázkodás, nincs fajgyűlölet;

840 Ha a magyar nemzetben volt bátorság kimondani azt, hogy 1861-ben nem ismer a magyar nemzet a multak miatt száműzöttet, fölségsértőt, elítéltet;

Akkor legyen a magyar nemzetben sziv és ész, kimondani azt is, hogy 1861-ben a magyar nemzetből a multak miatt nincs
845 vádolt, nincs elítélt, nincs hazaáruló!

Végül még Görgeihez volna egy kérésem. E kérés az: „ha valaha jőne idő, a midőn felhíva érezné magát, honfitársai előtt feleletet adni, ne tegye ezt úgy, a hogy külföldön megjelent művében tevő. A magyar nemzet nagylelkű; a vá-
850 dért megbocsáthat, de a mentségért elkárhoztat.”

*E sorok írása közben jó kezembe a „Pesti Napló” egy száma, melyben Görgei Arthur tábornok megszólal, arról értekezvén, hogy az ezüst

⁸⁸⁵ ágiót hogyan kell értelmezni? Azon kevesek közé tartozom, akik ezen elszomorodnak: a nagyobb rész mosolygott raja. Azon kevesek közé tartozom, a kiknek fáj, egy nagy nevet összetörve látni s a kik legalább felderíteni törekednek egy eseményt, ami az elhihetlenségig szomorú. És most e szomorú dráma hőse, a katastroph után
⁸⁹⁰ tizenegy évvel azon kezdi beszédét, hogy az ágió kérdésében sajtóhibát talált. Ez valódi könnyüvérfűség. Nem birna a tábornok annak az öntudatával, hogy az ő nevének oly historiai nagysága van, mely egyik végével Hunyady Jánosig, másikkal Cilley Ulrikig ér? Vagy azt akarta vele a tábornok bemutatni, hogy ránézve közönyös, akár
⁸⁹⁵ szereti, akár gyűlöli hazája? De hisz ugyanott *szeretett hazájáról* beszél, tehát mégis kell hogy adjon valamit a *hazafiak véleményére*; hisz most olyan időket élünk, amikor ez az egyedüli fizetés, a mivel a nemzet jutalmaz és büntet. — J. M.

5

JÓKAI MÓR BESZÉDE 1861. MÁRCIUS 5-ÉN
A JÓZSEFVÁROSI VÁLASZTÓK ELŐTT]

Tisztelt polgártársaim!

Igen természetesnek találom, hogy önök, mielőtt a képviselőválasztás fontos művéhez fognának, előbb tisztában akarnak lenni jelöltjeik nézeteivel. Azt mindnyájan jól tudjuk, hogy a
⁵ legközelebbi országgyűlés Magyarországra nézve élethalálkérdésekben fog határozni, s ily komoly jövődövel szemben polgári kötelességük a választóknak megkérdeni attól, ki őket képviselni akarja, hogy ki vagy? ki voltál? és mi akarsz lenni?

Nagyon megtisztelve érzem magamat azáltal, hogy önök
¹⁰ tisztelt polgártársaim szerény nevemet is fölemlíték Pestváros követjelöltjei sorában: jól tudom, hogy ez nem az én érdemem, hanem az összes magyar irodalomé, melyről büszkén kell bevallanom, hogy a megpróbáltatás nehéz éveiben magát hűnek és hazafiasnak bizonyította, mely ernyedetlenül küzdött a leg-
¹⁵ első sorban nemzetiségünkért, s legutolsó maradt a küzdőterén,

midőn mindenki abbahagyta a harcot, mely állhatatos maradt akkor, midőn az erény nem volt jutalmazó, midőn hintóban járt az árulás, gyalog a honfierény s még jó, ha a gyalogjárás mellé lánc is nem volt a lábán.

- 20 A nemzetölő rendszer kapott minden osztályban eszközöket céljai kivitelére, de írók nem, ki tollát eladta volna, még a kormány saját hivatalos lapjának munkatársai sem védelmezték ártalmas rendszerét. Az író a közvélemény szabadszolgája maradt, s a közvélemény csak önmaga iránt igazságos, ha ily
- 25 válságos pillanatban megemlékezik leghivebb fegyverhordozóról.

A mi saját személyemet illeti, efelől nagyon kevés mondani valóm van. Csupán azon viszonyról kell szólnom, mely Pest városához fűz.

- 30 Pest az a város, melyhez mint hazafi, mint író, és mint ember, legforróbban ragaszkodom. E város volt tizenhat évi működésem színhelye, ennek jó és balsorsa van most is saját életemhez nőve. Itt hallotta a nemzet legelőször szavamat, midőn
- 35 most 13 éve a „mit kíván a magyar nemzet?” cím alatti 12 pesti pontot, az egyetem terén a legelső lelkesült népsereg előtt föl-olvasám, itt küzdöttem azután a 12 pont következményeiért; ugyanezen Pest-Józsefvárosban éltem végig Pest legszomorubb napjait, a bombáztatást s drágán szerzett tapasztalataim után,
- 40 most is azt hiszem, a mit akkor, hogy a midőn törvényes szabadságunkról, midőn hazánk nagyságáról van szó, akkor minden ember vagyona és élete legyen olcsó; de oktan, eredménytelen rajongásnak senkit és semmit föl nem áldozok, ez esetben a kimondott szó is igen drága; azért barátja vagyok azoknak, kik nem kímélik életüket, vagyonukat, szabadságukat,
- 45 nemzetük nagyságának biztos kivívásaért; de ellensége mindannak, ki e nagy nemzeti mozgalmat idétlen szülésre siettet.

Ha csak arról volna kérdés, tisztelt polgártársaim: melyik az közölünk, ki szentesített alkotmányunkat megcsorbítani nem engedi, ki törvényeinkért küzdeni bátor, ki magát meg-

50 vesztegetni nem hagyja, azt mondanám: válaszsza nek önök behuny szemmel, mert ebben a kérdésben nincsen áruló, nincsen ingadozó; én olyan embert, a ki alkotmányos törvényeinket megszegni segítsen, — nem ismerem.

De mainapnem az a főkérdés: mit fognak hazánk törvényeiből
55 *elvenni*, hanem az, hogy mit kell, vagy nem kell *hozzájuk tenni*?
Legyünk tisztában helyzetünkkel.

A mi állásunk erőssége az, hogy az európai közvélemény a magyar nemzetet tartja nagy és szabadelvű koreszmék előharcosának, az európai közvélemény a mi hadseregünk, a mi
60 bekerített várunk, a honnan minket sem kibombázni, sem kiéheztetni nem lehet.

A míg ellenünkben egy absolutista centralizáló kormány működött, addig ez állásunk nagyon biztosítva volt: nekünk csak tagadnunk kellett mindent, a mit ellenfeleink állítanak:
65 nekünk csak passive kellett magunkat viselnünk és óvást tennünk a történetek ellen.

De most egy „ugynevezett” alkotmányos centralista hatalom került élénk, s most már sietnünk kell, hogy a kezdeményezésben meg ne előzzön bennünket más.

70 Alaptörvényeink hátunk mögött vannak, azokat testünkkel védjük, de jövődönk alapeszméi előttünk vannak még, s azokat lelkünkkel szükség utólérmünk. A mi jövődönk európai kérdés s feladatunk, hogy azt folytonosan európai fontosságúvá tegyük. Azért nem kérdem én a követjelölttül azt, hogy mi
75 nézetei vannak a kormány ellenében, hisz a kormány maga lehetlenné teszi bárkire nézve is, hogy rosz hazafi legyen: ez a tárgy be van fejezve; Európa nem vár tőlünk phrasisokat, hanem bölcs intézményeket; várja tőlünk azt, hogy mint tudjuk Kelet-Európa érdekeit előrelátó ésszel, nemes előzékenység
80 sggel magunk körül consolidálni?

A magyar nemzetre mindig vezérszerep vár, ha nem engedi magát ez alapkérdésben felülmulatni: „Őszinte és tisztán értelmzett szabadelvűség minden irányban.”

Szabadelvűség a nemzetiségi kérdésekben.

85 Szabadelvűség minden vallásfelekezettől iránt.

Szabadelvűség az osztályok és ipar egyenjoguságában.

E három sarkpontra nézve az én megmásíthatlan hitvallásom az:

A mit saját nemzetiségemnek követelek, azt nem tagadom meg a másétól, jó barátja akarok lenni testvéreimnek s nem meghódítója, azt akarom, hogy a világ elismerje felőlünk, hogy a magyar nemzet a milyen buzgó megszerezni az alkotmányos szabadságot, éppen oly buzgó azt kiosztani. Semmi nemzeti törekvés erőszakos elnyomására, sem e hon határán belül, sem ezenkívül segédkezet nem nyujtok.

Senkit vallása miatt sehonnan ki nem rekesztek; honfi és honfi között különbséget nem ismerek; s azt kívánom, hogy mindenki, a ki e hon földén lakik, ezt a földet hazájának vallhassa.

100 És végül teljes szabadságot kívánok gyakorlatba vétetni ipar, kereskedelemre nézve. Nemzeti politikánk ebben is nagyon változott. Tizenöt év előtt védegyeletre volt szükségünk, most szabad ipar és szabad kereskedelemre, hogy Európa rokonszenvét megtartsuk.

105 Ha ezt fogjuk tenni, akkor egész világ azt mondja felőlünk, hogy a magyar hivatva van arra, hogy a jövődők vezérnépe legyen, mert volt szelleme a jövődők vezéreszméit meglátni, volt nemes szíve azokat kimondani és van ereje azokat kivívni.

Ime, tisztelt polgártársaim, ezek voltak politikai hitvallásom sarkpontjai: multam tanuskodik jövődők felől; vannak, a kik tudják felőlem azt, hogy a mint nem voltam térdhajtó szolgája a világi hatalomnak, úgy nem vagyok hizelgő szolgája, az én uramnak, a közvéleménynek sem, ha az a szabadelvűségtől valaha eltávoznék.

115 És ha most egyhangulag azt mondják is önök: „Lépj le! nem kívánunk.” Én legkisebb utóérzete nélkül a sértett becsvágy

keserűségének vonulok el e térről s visszatérek azon helyre, melyet magam foglaltam el magamnak, az irodalomba, mint eddig, úgy ezután is nem szünöm meg harcolni nemzetems
120 nagyságaért s a szabadelvűségért.

6

A RUBICONON INNEN

I. Néhány héttel ezelőtt egy bécsi lapszerkesztő látogatott meg, s a többek között azt a kérdést intézte hozzám, vajon elfogadják-e a magyarok a Reichsrathban számukra készített karszékeket? Nem nagy látnoki tudomány kellett hozzá, hogy kérdésére azt felelhessem: [']semmiesetre sem." — Akkor *ndluk nélkül* fognak *felőlük végezni*, felelt a bécsi intelligentia tolmácsa, mert a horvátok, szerbék és románok beülnek a Reichsrathba, s határozni fognak. Erre csak annyit feleltem, hogy „alig hiszem.” — Meg fogja ön látni!

10 Azóta a válságos időkből néhány hét lefolyt, s én most is állok azon meggyőződés mellett, hogy „alig hiszem,” hogy horvát, szerb, román rokonaink csak azért vagdalják el saját életereiket, hogy azokon át Magyarország is elvérezzék; hanem azt mégis *látnom kell*, hogy a „jó szándék” bennünket összeveszíteni a legszebb folyamatában van. Azt pedig mindenki jól
15 tudja aztán, hogy ha egyszer összevesztünk, vagy egyik vagy másik félnek a Reichsrath „asylumá”-ba kell *menekülnie*.

Tagadhatlan, hogy *historicus* napokat élünk; napjaink minden mozzanata *történet*, s Európa félév óta érdeklél kísér egy jelen-
20 séget, melynek neve „magyar kérdés.” Észrevehetjük, hogy pár hónap óta sikerült a contreminenek e mellé egy „horvát kérdést” állítani föl.

Már most csak az a feladvány, hogy vajon bölcsebbek leszünk-e mi magyarok a horvát kérdés minden oldalra kielégítő

25 megoldásában, mint volt a bécsi kormány, eddigi eljárásaiból ítélve, a magyar kérdés elintézésében?

Azt merem mondani, hogy „igen.”

A mi helyzetünk sokkal előnyösebb, hacsak saját magunk végkép el nem rontjuk.

30 A bécsi kormány irányában a magyar kérdés bonyolultabbá lett, mint hat hónap előtt volt. Akkor csupán a fejedelem egy „igen” szavától függött ennek tökéletes megoldása, a magyar nemzetnek csak királyával kellett kiegyeznie; — most azonban egy birodalmi parlament áll előttünk, melynek elemeit félté-
35 keny önérdék, urkodási viszketeg, elnyomott bosszuvágy hordta össze, s mely amellet, eddigi választói programmok után ítélve, teljesen el van látva helyzet és viszonyok nem ismerésével. Azelőtt a kiegyezkedés kapuja csak be volt zárva előttünk, de most már be is van falazva; azelőtt csak nyitni, most már
40 törni kellett az utat. — Vagy határozza meg valaki, hogy mi helyzete lesz az uralkodónak akkor, midőn minden sarkalatos kérdésben a bécsi képviselőház „nem”-et fog mondani, míg a pesti „igen”-t?

A magyar országgyűlés helyzete azonban sokkal előnyösebb,
45 a horvát országgyűléssel szemben. Minden anyagi érdekünk közös, a mi üdvös az egyiknek, az a másiknak is használ, szellemi kifejlődésünk egymással összeütközésre még csak érintkezési pontokat sem talál, multunk története annyira egy, hogy azt szétválogatni is nehéz volna; jövődönk egymás barátságára
50 utal bennünket, intelligenciánk érti és fölfogja egymást, köznépünk semmi okot sem talál gyűlölködésre, státusférfiaink sokkal bölcsebbek, sem hogy diplomaticus szór-
szálhasogatásokért nagyon tűzbe jöjjenek, s a mi a territorialis kérdéseket illeti, egy statusban élő nemzeteknek e kérdésen komolyan összezőrdülni, csakugyan gyermekes felfogás-
55 talanság volna.

Utóbbi napokban volt alkalmam igen közlőrl érintkezni horvát-szerb rokonaink többféle osztályaival. Beszéltem bir-

tokos urral, kereskedővel, hivatalnokkal, földmivessel és mind-
60 ezeknél semmi jelenségét sem találtam azon rettenetes járvány-
nak, a minek nemzeti gyűlölet a neve. Mindnyája át van hatva
azon igazság érzetétől, hogy mindkettőnkre nézve nagy szeren-
csétlenség volna az, ha egymást meg nem értenők. Ha az osz-
tályok elősorolásánál egyet, vagy kettőt kifejejtettem, az kész-
65 akarva történt, mert azt is megtudtam akkor, hogy a mig a
horvát-szerb nemzet köznépe, birtokos osztálya, értelmisége
jól látja azt, hogy nemzete csak a magyarral kezét fogva lehet
nagygyá; addig személyes önérdek, és magánnagyra vágyás
tágabb mezőt vél abban találhatni, hogy ha e két nemzet közül
70 egy a másik rovására emelkedhetik fontosságra.

Valóban, a mit a zágrábi körlevél mond, hogy a magyar
nemzet úgy bánt a horvátokkal, mint az ozman a keresztény
rajákkal, azt Horvátországban nem hiszi senki. Megyei jegyző-
könyvek kivonataiért nemzetet felelőssé tenni nem lehet. Az
75 ott elősorolt panaszok oly csekély horderejűek, hogy azokat
egy derült napon az országgyűlésen nyomatékosabb összekoc-
canás nélkül rendbe lehet hozni. A mi legáltalánosabban osztott
panasz, ez az országgyűlésre küldendő követektől kívánt ma-
gyar nyelv ismerete; s e tárgyban horvát atyánkfiai bizo-
60 nyára mindenütt a legnagyobb engedékenységre fognak talál-
ni, s akkor ismét bizonyos vagyok afelől, hogy épen ők
lesznek azok, kik a „megadott” jogot legkevesebbet fogják
igénybe venni.

Hogyan lehet tehát még is, hogy annyira kell félnünk egy
85 természetellenes tusa újabb kifejlődésétől? legyen szabad itt kis-
sé gyanusitanom.

A horvát nemzet élén mindekkorig katonai és főpapi első
hivatalnokok állanak. Hogy azokat korábbi viszonyaik minő
érdekekkel tartják összekötöttségben? könnyen kitalálható. Nyílt
90 parlamenti viták helyett eddigelé csak udvari cancellariák cabi-
netszövevényei küzdenek egymással. Iparkodik egyik a másik
elől a jobbik ülést elfoglalni. Látunk ostromállapotot alkot-

mányos alakulás közepette, s gyanus territorialis concessioikat, a mik a *trójai fa ló* történetére emlékeztetnek: hallunk papirosra irt „igent” s kivont kardra hivatkozó „nemet.” Olvasunk éles provociatiokat, s hírét veszszük óriási banketteknek, mikén lucullusi pazarlás mellett a magyarhoz szító nagy nemzeti párt megosztatása a főcél. — Mind e szövevényes zürzavarnak egyszerűre meg kell szünnie, ha egyszer összeülhet a magyar és horvát országgyűlés; akkor majd nem hivatalnoki zélus, nem alattomos cselszövény, hanem nyílt hazafiuság szólhat egymással szemben: akkor majd megtudjuk, hogy mit kíván egymástól a magyar és horvát nemzet? Akkor, majd ha az *intelligentia képviselői* küzdhatték föl magukat a *vezérszerepre*, ismerkedünk csak meg egymással.

Egyet mindenesetre meg fogunk ismerni, azt, hogy mind a magyar, mind a horvát nemzet rokonul hasonlít abban, hogy magára „erőszakolni” még „ajándékot” sem enged, míg szeretetből, kölcsönös hűségből még *áldozatokra* is kész.

Azért várjuk be azt, míg országgyűléseink összeülnek, s addig ne vegyünk semmit „hivatalosan.” Én már többeknek ígéretét bírom, hogy a horvát országgyűlésen a magyar érdekeket méltányló és kölcsönösen kiegyeztető pártot képviselni fogják s kölcsönben én is ígérem igen sok elvbarátom részéről, hogy viszont a horvát nemzet kívánalmait itt Pesten a legméltányosabban pártfogolandjuk, s a két nemzet közötti egyetértést nemcsak drága küzdelemért, de még *olcsó diadalért* sem bocsátjuk áruba.

S így azután egyikünk sem lesz kénytelen a Reichsrathba „menekülni.”

II. A külföldi lapok, és ami ránk nézve legszomorítóbb, a franciák is, egész keserőséggel vetik szemünkre, hogy mi a héber polgártársak irányában szabadelvütlenül jártunk el, hogy őket a választásokból kizártuk s e kérdésben az osztrák örökös tartományok által magunkat meg hagytuk előztetni.

A vád alapos, csakhogy ez nem szabadelvütlenségünket, hanem *tulságos loyaltásunkat* illeti.

Mi igen régen elhatároztuk már a zsidók emancipációját, még a szegedi országgyűlés decretálta a polgári jogok kiterjesztését az izrael vallásuakra: nem a mi hibánk, hogy a közbejött orosz invasio miatt e határozatra nem jöhetett fejedelmi szentesítés.

Mi igen régen tul vagyunk már azon, hogy e kérdés fölött nagy emphasissal beszédekert tartunk, hogy egymást capacitál-gassuk, mennyire emberi, mennyire igazságos az, hogy egyik ember a másik fölött vallásánál fogva előnyökkel ne birjon; mennyi kára van az államnak abból, ha egy egész néposztályt saját organismusa közepében idegen testté növel; mennyi nagy állam példája bizonyítja, hogy a polgárosított héber a hazafi névre érdemeket tud szerezni: és végül, hogy a külföld előtti reputatiónk mennyire megkivánja, hogy minden csökönös szükkeblüségert *önérdekünkéből* levetkőzzünk: — mind erről fölösleges nálunk a szót szaporítani, ez ügy be van fejezve, törvényünk van rá, csak annak szentesítését kell sürgetnünk.

És itt egész naivul be kell vallanunk, hogy mi bizony azt hittük, miszerint a meghozott törvényre elébb be kell várni a fejedelmi jóváhagyást, csak azután lehet érvénybe tenni azt. Ime az osztrák és külföldi sajtó jobbra tanit bennünket; ezek szemrehányást tesznek nekünk, hogy, miután e rendszabály korszerű, miért nem vettük azt gyakorlatba *felsőbb jóváhagyás nélkül*? Ezt a leckét köszönjük, még hasznát vehetjük valaha.

Ezuttal tehát a *törvényes egymásutánhoz* való ragaszkodásunkért bűnhödünk.

A jó példa előttünk áll.

Ausztriában alig van három éve, hogy a zsidók birtokképesége erősen megszorított, és ime most országgyűlési követül választatik egy bécsi héber kereskedő, anélkül hogy e tárgyban egy megelőző osztrák törvényhozás emancipáló határozatot hozott volna.

A tény korszerű s *minthogy korszerű, tehát törvényes is*. Ennél

szeretetreméltóbb axiómat ránk nézve nem lehetne föltalálni.

Hanem egyet mégis tudatunk kell bécsi és külföldi jó — és nem jó akaróinkkal.

A magyar alkotmány nem olyan csákyékszalmája-féle res nullius, a mit ma fölépíteni, holnap lerontani lehet, nem egy palatábla, a mit akárki teleírhat, akárki letörölhet; magyar törvényhozó nincs ahoz szokva, hogy törvényes rendszeren kívül hozzá foglaljon valamit a corpus jurisához, s idők fordulatával megint akármit el hagyjon belőle foglalni: a magyar országgyűlés nem alakos-játék, a mit abba lehet hagyni, mihelyt a rendezőnek nem tetszik, azért a magyar nemzet, országgyűlésen kívül még azt is, a mit legüdvösebbnek lát, saját maga sem octroyalhatja magára. Mi jól látjuk a zsidó emancipatio szükséges voltát, határozatunk is van eziránt, sürgetni is fogjuk annak foganatbavételét; de annak a maga rendes útján kell törvénykönyvünkbe bejönni. Ez ugyan nem olyan kényelmes dolog, mint a miniszterium kezéből készen kapni az alkotmányt, hanem valamivel tartósabb.

III. Buda-e vagy Pest?

180 Hol nyittatik meg az országgyűlés? — mikor? [—] ki által? — hát azután mi lesz? — mit fogtok csinálni? — meddig lesztek itt? — stb. Ilyenféle kérdést intéz most Pesten egymáshoz ezer meg ezer ember — ezeret meg ezeret. A felelet pedig mind az ezerre igen kényelmes: „azt közölünk voltaképen senki sem tudhatja.”

Állunk a legelső kérdésnél: „megyünk-e Budára, vagy sem?”

Erre természetesen mindenki csak a maga személyét illetőleg felelhet.

190 Hallottam néhánytól azt a meggyőződést kimondatni, hogy ne ellenkezzünk a Budára menetelben, mert az *nem lényeges kérdés*, ha erősen állunk mellette, még *szétozlatnak bennünket* s akkor nem lesz módunk *nyilatkozhatni* a világ előtt, már pedig sok mondani valónk van.

Ezekre először is azt felelem, hogy igen is lényeges kérdés az,
190 hogy egy nemzet képviselőinek tanácskozmánya egy „*katonai
erődítményben*” települjön-e le? Nem azért, mintha saját becses
bőrünk miatt aggódnám valami tulságosan, mert arról meg
vagyok győződve, hogy ha kell, akár Kufsteinban is elmondjuk
azt, a minnek elmondása végett bennünket ide küldtek, másfelől
200 meg azt is jól tudom, hogy az, „a kinek kezei hosszúk” Pesten
is épen úgy elér bennünket, mint Budán; hanem azért, mert az-
által az országgyűlési tanácskozmányok nyilvánossága egész
illusoriussá válik.

Nyilvánosság alatt nem csupán azt értem, hogy a kapuk nyit-
205 va vannak, s freibilletek nélkül léphet akár ki a karzatokra; ha-
nem értem a hallgatóság alakulását. — A régi pozsonyi ország-
gyűléseken ott volt a törvénytudó fiatalság, mely a karzatok
fegyelmét képviselte, mely elég értelemmel birt fölfoghatni az
országos kérdéseket s elég hazafiui ösztönnel a parlemantaris
210 formákat tiszteletben tartani. Most mint tudjuk, ez osztály
gyéren lesz képviselve országgyűlésünkön, mert a megyék
nem igen küldenek követek mellé irnokokat; s így a hallgató-
ság hangulata egészen saját magára van bizva. Pest intelligen-
tiája bizonyosan teljesitené a tekintetbeni föladatát, de a ki
215 tudja, hogy a budai országház milyen sétára ad alkalmat Pestről,
számítson hozzá egy kis esős, zivataros, vagy rekkenő meleg
időt, s akkor kitalálhatja, hogy innen Pestről hány olyan ember
fog a budai országház karzatain helyet foglalni, a kinek itthon
dolga van s az egészsége kedves, még ha legkisebb aggodalom
220 sem tartóztatja is egy titokszerű barlang szájába belépni, a minnek
kerített vár a neve, s a hol a bejáratnál mindjárt Henzi emlék-
szobra üdvözli a fölsietőt. Míg ellenben azon elemeknek, miket
egy képviselőnk nagyon jól jellemzett e szóval: „a kisebbik
intelligentia,” idejük is, kedvük is elég lesz az országház kar-
225 zatain mulattatni magukat és a képviselőket, sőt azoknak, a kik
nem restelnek ilyesmihez folyamodni, a leggonoszabb elemen-
tumokat is meg lehet „vásárlani”, hogy azokkal a hallgatóság

helyeit megtöltsek, mikről az intelligentia előre láthatólag el-
marad, s ilyenformán a képviselőház szüntelen vagy a dema-
230 gogia, vagy a reactio terrorismusa alatt fog tanácskozni.

De ha nem volna is az lényeges kérdés, hanem tisztán csak
formasági, hogy Budán nyitassék-e meg az országgyűlés, vagy
Pesten? miután a törvény azt mondja, hogy Pesten, tehát erről
nekünk még csak vitatkoznunk sem szabad. Ha csekély a kér-
235 dés, annál nagyobb az ok a törvényességhez ragaszkodnunk,
mert ha a kormány már ilyen *csekély ügyben* sem enged a tör-
vénynek és a nemzet akaratának, mit várhatunk még akkor,
a midőn életkérdésekre kerül a sor? Ha a törvénytől eltávo-
zhatunk abban, hogy Budára megyünk Pest helyett, *mert hasznot*
240 *várhatunk belőle*, akkor majd a hasznosság tekintetéből azt is
megteszszük tán, hogy *Buda helyett Bécsbe* is elmegyünk????

A mi azon kecségetést illeti, hogy hiszen csak a „*megnyitás-
nak*” kellene Budán véghezmenni, mert azontul ígértetik, hogy
reményünk lehet, hol később aztán egyszer valamikor kilátásba
245 fog helyezettetni annak a lehetősége, miszerint várhatjuk Pestre
jövetelünket — talán; arra bátor vagyok megjegyezni, hogy
azon sok kétséges hitelű papirosok között, a miket sulyos dolog
készpénzül fogadni, első helyet engedek bizonyos ígéreteknek.
Tudjuk a provisoriumok természetehistoriáját hazánkban s igen
250 jól megjegyeztük, hogy azoknak az élete tartósabb az elefánté-
nál.

Attól a fenyegetéstől sem igen tarthatunk, hogy majd emiatt
az országgyűlést megnyitása előtt fel fogják oszlatni. Azon
bajok, mik miatt ez országgyűlés most összehivatott, nem csak
255 a mi bajunk, s ha a bécsi kormánynak csak az kell, hogy a
magyar nemzettel szakitson, azt országgyűlés előtt is úgy meg-
mondhatja, mint országgyűlés után; ha pedig jó indulattal van
irántunk, s még egyebet is vár tőlünk, akkor csak nem csinál
kabinetkérdést egy olyan ügyből, a miért a bérkocsisokon kívül
260 senki sem rajong.

S ha még is ugy lenne, — akkor a követek hazamennek, s el-

mondják választó-kerületeiknek, a mit különben elmondtak volna az országnak s lesz egy memorandum helyett háromszáz hetvenhét.

²⁶⁵ Én a magam személyére nézve szavamat adtam választóimnak, hogy a törvényektől egy *hajszálnyira sem* fogok eltávozni: az „első hajszál” már itt van: a *törvény* Pestre rendeli az országgyűlést, s én adott szavamra emlékezem.

7

EGY KATHOLIKUS PAPRÓL

A napokban egyik élclapban (az Ördög Naplójában) ez adat fordult elő:

„Időszakunkra jellemző tény az is, hogy Siklóson, Baranyamegyében, Lóskay Bekény r. kath. lelkészt tiszteletbeli kálvinistának választották.”⁵

Ezt az ujságot én elébb tudtam, mint akárki más, de azért nem nagy önmegtágadásomba került, hogy mint magam is humoristikus lap szerkesztője, ezt elhallgassam; mert az illető kath. lelkész nekem személyes jó barátom, s előre tudtam, hogy¹⁰ az ilyen hirrel neki, helyzetét ismerve, sok kellemetlenséget okoznék.

A kellemetlenségek már el is kezdődtek.

A „Religió” kath. egyházi és irodalmi folyóirat szerkesztője, Pollák ur, lapja apr. 17-i számában ilyen elmésen reflektál a¹⁵ közlött adomára:

„Ez ugyan a proselytismusnak egy új ártatlan neme; de semmiképp sem megtiszteltetés. Ki ilyesmit képes volna elfogadni, bizony megérdemelné, hogy más ördög naplójába iktattassék.”

Korántsem szándékozom a Religió tisztelt szerkesztőjét az²⁰ „ördögi” thema változatai közé követni: — egyáltalában járattalan vagyok a pokolban s ismeretlen annak fejedelmeivel; — de

ha mégis netalántán volnának az alvilágban is olyan szerencsétlen szellemek, a kiknek specificus kárhozatuk abban áll, hogy ott „naplót” szerkeszsenek, a mit én nem tudhatok, miután
25 onnan cserепéldányom nem jár; instálom, hallgassák meg a dolgot egy kissé és tudják meg annak valódi mibenlétét s csak azután ítéljenek a kényes ügyben, melyet nagyon tisztelt Pollák ur hozzájuk apellátára bocsátott.

Tehát a tényállás e következő.

30 1848-ik május egyik szép napján nyolc fiatal tanuló, az **★-i** tannöveldeből, letette a könyvet s felvette a fegyvert és azok sorába állt, kik a haza védelmére ifju életüket felajánlák. Ezek között volt Lóskay Bekény.

Végig harcolva, végig szenvedve az egész szabadságháborut,
35 ő is ott volt társaival Világoson, a hol tudjuk, hogy mi történt.

Ekkor azt mondták egymásnak: a fegyvert kivették kezünkből, most más fegyverrel fognak ellenünk küzdeni, a szellemet fogják ostromolni, gyerünk oda, védjük ott a hazát, s a hős katonából lett pap: így lett L. B. a zirci cistercita rend egyik
40 kitűnő tanára.

Ismerjük a lefolyt tizenkét év küzdelmét nemzetiségünkért; tudjuk, hogy minő sötét had szállta meg a népnevelés terét, mely minden nemét a corruptionnak elővette, hogy az uj nemzedék szívében megölje a nemzetiség, honszeretet, fölvilágosultság
45 és szabadelvűség nagy erényeit, s hogy e törekvés még sem ült diadalt, sőt csufos vereséggel hagyta el a csatatért, az, Isten különös csodáin kívül, derék, független érzelmű népnevelőinknek köszönhető.

Nem részletezem e küzdelmeket; elég annyit tudnunk, hogy
50 erősek voltak s mi győztünk; — de lehetetlen hálával nem emlékeznünk azon osztályokra, miknek férfiai tántorithatatlan hűséggel ragaszkodtak azon elvhez, hogy „első a haza”, azután a többi nézetek. S midőn a protestans azt mondja egy derék zirci, benedekrendi, vagy kegyesrendi tanárnak: „*te hozzánk*
55 *hasonló voltál*” ez nem azt teszi, hogy őt hittagadásról, indiffe-

rentismusról vádolja, hanem azt, hogy a nemzetiség hitvallásában mindnyájan egyformán erősek voltunk, s e téren a katolikus tanár küzdelme nagyobb volt, mint a mienk, mert mi függetlenek voltunk, míg neki előljárói ellenére kellett hazafiui köteleességét teljesíteni.

Ez az értelme annak a megtisztelő mondatnak, nagyon tisztelt uraim idefenn és oda alant, s a vallás dogmáihoz annak valóban semmi köze.

A mi már most magát a tényről illeti, az több egy félig sikerült újdondászi ötletnél, a minőnek azt n. t. Pollák ur szeretné képzelni.

Lóskay Bekény tudományos képzettsége, hazafias lelkülete, kitűnő szónoki tehetségei nagy körben ismeretesek. Nem fog tehát senkit meglepni az eset, a mit elmondok.

A követválasztások után a bükkösi kerület egyik helységének előljárói megjelentek a Siklós járásbeli főbírónál s kijelenték, hogy ők lelkészükkel nincsenek megelégedve, mert az a követválasztásnál a nemzeti párt ellen izgatott; hanem meghívják helyette — Lóskay Bekényt.

A főbíró csodálkozva nyilvánítja, hogy hiszen Lóskay rkatholikus[!], ők pedig reformatusok.

— Az nem baj uram, felelék az előljárók, a főkérdés az, hogy L. becsületes magyar, a többi mind egyre megy: egy Istent hiszünk mind a ketten.

A meghívás különben természetesen elmaradt.

Ezt az esetet minden józan és jószívű hazafi úgy fogja venni, mint tanubizonyosságát népünk kölcsönös szeretetének s a nemzetiség áldott egyértelműségében kibékült vallástürelemnek.

N. t. Pollák ur pedig át fogja látni, hogy az egész eseményben L. B.-nek semmi egyéb része nincs, mint jó hazafiságának, és tudományos készségének elterjedt híre; ezekért pedig, úgy hiszem, hogy nem fogja őt ama bizonyos másik ur naplójában beiktatni.

TELEKI LÁSZLÓ MEGHALT

A képviselőház elhíresztelt első indítványi ülése május 8-kára volt kitűzve.

Baljóslatu nap! Széchenyi halálanapjának 13-dik havifordulója.

Nekünk azonban annyi gyásznapi van, hogy a végzetes
 5 napokban nem lehet válogatnunk. Az ülés, melynek fénypontját Deák Ferenc korszakot alkotó nyilatkozványa képezendé, tíz órára volt kitűzve, s dacára annak, hogy a Múzeum udvarára sem lehetett jegy nélkül bejutni, a karzatok már kilenc órakerültömve voltak a pesti közönség színével s a vidékről e napra
 10 fölsereglett ünnepélyes alakokkal. A hírlapírók karzatai is telve, s a tanácskozási terem szárnyai a felső tábla tagjai által elfoglalva.

Azt is mindenki tudta már, hogy a remekbeszédre, mit Deák Ferenc tart, Teleki László fog viszonzást mondani, s a viszonzásból tudandja meg az egész világ, hogy a magyar nemzetben
 15 a hazaszeretet, az alkotmány tisztelete és a bátor jogvédelem kérdésében *csak egy* vélemény van.

Sarkpontja leendett e nap a történetnek!

Kilenc óra után a már gyülekező képviselők négyszem közt
 20 sugdosva, egy titkot kezdtek egymásnak elmondani; de a mi annyira borzasztó, annyira hihetetlen, annyira leverő volt, hogy mindegyik azt felelte rá: „ah nem igaz ez, ne is híreszteljük.”

A rémhír azonban csak egyre terjedt, mindig csüggedtebb arcok jöttek be az ajtón, az ujon érkezőket suttogó csoportok
 25 fogták körül; elszörnnyedés az arcokon, sietséges járáskelés ide lenn; fenn a női karzatokon, hol a rémület okát nem tudhaták, zilált aggodalom, nyugtalan kérdezősködések, a mikre utóbb egy halk felelet hangzott: „*Teleki László agyonlőve!*”

Utána azonban rögtön: „e hír nem bizonyos! nem lehet
 30 elhinni.”

Néhány perc múlva érkezett az elnök.

A ki arcára tekintett, az már bizonyos lehetett a baleset felől[.]
Soha ily sápadtnak nem látta senki ez arcot. Vele jött Nyáry,
s szemei *tele könnyvel*. Sok nagy veszély órájában láttam azt a
35 *vas embert*, de azt a könyvet nem láttam még szememben soha.

Olyan néma csend lett, mint egy igazi sirboltban.

E csend alatt az elnököt nézte mindenki, a mint lecsüggesz-
tett fővel járt sokáig fel s alá emelvénye egy ölnyi terén, mintha
a mindig kész szónok eszméit nem tudná rendbeszedni most.
40 Végre megszólt: szerencsétlennek mondá magát, hogy ismét
gyász hirt kell jelentenie: az a kit szerettünk, a kit tisztelünk, a
kire vártunk — Teleki László meghalálozott. — Az elszörnye-
dés rémhangja zugott fel a teremben. A karzatok csak sokára
csendesültek el.

45 A hon első bölcse, Deák Ferenc, elfogult kebellet mondá
ki, hogy ily gyász órában a bölcseségnek nincsen hangja. Az
ülés szomoruan feloszlott. És a képviselők, a nagy komoly
férfiak, a mint helyeikről fölállva, egymás égő szemeibe tekin-
tének, nem állhaták tovább az erőszakot, hanem zokogásra
50 fakadva, borultak egymás nyakába, és sirtak, mint apát veszített
gyermek, — és azt szívszakadás volt látni.

A ki érti e szavak sulyát: Teleki László meghalt; az ne szé-
gyenlje könnyei hullását, mert bizony nem egy ember, hanem
egy ország fájdalmát siratja abban.

55 Ez még a mi *gyászhirekhez szoktatott* sziveinknek is nehéz.

Nem ma, csak hetek, csak hónapok múlva fogunk arról
beszélhetni, milyen gyászóra volt ez május 8-ának reggelén
9-től 10-ig. A ki megérte, soha el nem felejtí ezt.

Sokat lehet erről gondolni, beszélni keveset.

60 Mutatja a közgyászt a lengő fekete lobogókon kívül, mikkel
minden utca telve, a nép arca, melyről minden mosoly le-
törülve látszik; úgy, hogy mikor egy vidám arccal találkozunk
az utcán, megbotránkozunk benne, s azt mondjuk: jövevény
ez, a ki még nem tudja, mi történt?

85 Sehol mulatság, zeneszó, játék; a színházak zárva, világítatlan, a kávéházakban a tekeasztalok letakarva; az utcák tömve csendes és szomorú néppel.

Délután magán-tanácskozmány volt, ott megtudók, hogy az üdvözült már rég készült e szomorú utra; tegnap sorba járta ismerőseit, s többektől elbucsuzott; némelyiknek csak azt mondá: utra megy, másnak azt, hogy „örökre.” Egy képviselő-társa leányához így szólt: „Nézze meg jól, milyen volt Teleki László, mert nem látja többet.” — Azt mondják, hogy nagyon sokat szenvedett. Legnagyobb terhe volt életének egy „*adott szó*,” mely ellen szíve küzdött, de melyet *becsülete* megőrizni parancsolt. — Asztalán volt még beszédének vázlata, melyet az nap kellett tartania a képviselőházban.

Íróasztala és ágya között találták a földön *hanyatt fekvé*, jobb kezének hüvelykujja derékszijjába akasztva, balkeze átlőtt szívére nyomva, a kilőtt pisztoly lábainál, a másik pisztoly asztalán töltetlenül a félig tölt theacsésze mellett. Az egész háznál senki sem hallotta a lövés hangját. Igen kevés vére folyt el.

Azt mondják, hogy balkézrel lőtte meg magát.

Miért épen ma? miért a legnehezebb napok kezdetén?

85 Ki hatolhat a holt szívek titkaiba?

A tanácskozmány elhatározá, hogy azt a helyet, a képviselők padján, a melyen Teleki László ült, az országgyűlés tartása alatt üresen fogja hagyni.

De mi annál inkább fogjuk őt ott ülve látni, s honszeretettől ragyogó orcáját az üres széken is fölfogjuk keresni s nehéz pillanatokban dicső szellemének, a ki ott köztünk ül, tanácsát kikérjük!

Áldásunk te rajtad! — áldásod mi rajtunk!

[JÓKAI MÓR BESZÉDE AZ 1861-I ORSZÁGGYŰLÉS
FELIRATI VITÁJÁBAN, MÁJUS 24-ÉN]

Mélyen tisztelt képviselőház! Bocsássanak meg nekem tisztelt képviselőtársaim, ha én, ki minden tekintetben ujonc vagyok e téren, a helyett, hogy mint hozzám legillendőbb szerep volna, végig hallgatnám azok beszédeit, kiket hosszas tapasztalat és államférfiúi bölcsesség följogosított arra, hogy a nemzet vezéreinek ismertessenek el, s három szóval elmondható szavazatomat nagy szerényen azokéhoz csatolnám, a kiket követnem meggyőződésem parancsol, — a helyett önök figyelmét veszem igénybe, szavazatom indokolása végett. (Halljuk!)

10 Azonban annyi felelet-terhét vállaltuk magunkra, midőn e helyen megjelentünk, hogy éreznünk kell, miszerint kötelességünké van téve, mindazt mit kimondtunk, indokolni a nemzet és az európai közvélemény előtt.

Minden szó a tettek sulyával ér fel itt, és most, s bizonyára mindenkinék úgy kell meggyőződve lenni, hogy a mit most kimondok, azt a szót nem csupán mondtam, hanem azt a szót cselekedtem is. (Helyes!)

Annyival inkább kötelességemmé sulyosul szavazatom indokolása, minthogy véleményem egy oly szeretve bámult férfiu véleményétől tér el, kit hazánkban a köztisztelet dicsfénye fog körül, kit a külföld nemzetünk első bölcsének ismer, s kihez én csak a fiui tisztelet érzetével közelíthetek (Éljenzés.), kinek körében találok csoportosulva legjobb barátimat, elvrokonaimat, kikkel megszoktam mindig egy sorban, egy ügyért küzdeni, s kiknek hazafiuságáról, szivéről, eszéről, bátorságáról magamnak kell tanubizonyságot tennem, (Helyes!) — és a midőn e véleménykülönbség nem a mindnyájunkkal közös alapelvekből, hanem egy külsőségnek látszó formaságból ered.

Beszédem csupán védelem és nem támadás.

30 Védnem kell nézeteinket három vád ellenében.

1-ső az, mintha nem léteznék elég nagy ok a véleménykülönbségre.

2-dik az, mintha e véleménykülönbség nem volna lényeges.

35 3-dik az, mintha e véleménykülönbség veszélyeztetné a hazát.

Mind ezek el voltak mondva, s nekünk kötelességünk meggyőződésünkről bebizonyítani, hogy az nem kitünési vágy, nem pártoskodási viszketeg, és nem meggondolatlan széleskedés, hanem valóságos nehéz meggyőződés, minőket álmatlan éjszakák hánykodásai érlelnek meg egy magával számot vetett férfisízbén. (Igaz!)

Mindazok, miket szeretve tisztelt nagy hazánkfia remek művében megirt, tökéletesen vannak írva, s azokat aláírni mindenkor kész vagyok.

45 Csupán abban nem érthetek egyet, hogy az államokirat most és így felküldessék osztrák császár Ő Felségéhez.

Távol legyen tőlem az uralkodó személyét tiszteletlenül érinteni; nekem, az alkotmányos monarchiák felőli fogalmam szerint, ha Hunyady Mátyásokat és Nagy Lajosokat nem láthatok a trónon, a többi mind egyformán jó (Derűtség.) s nem szomorítom szívemet azzal, hogy Ő Felsége Ferenc József idejében Ő Felsége V. Ferdinánd után keseregjek.

De lehetetlennek tartom, hogy a magyar nemzet közelíthessen fejedelme személyéhez akkor, midőn azt egy idegen ország miniszteriuma veszi körül, és a midőn saját alkotmányos kormányunk helyett az áll utunkban. Felvonó hid mindkettő, csakhogy az utóbbi leeresztve, az előbbi felvonva a közeledő előtt.

60 Roszúl fejezém ki magamat, midőn azt mondám, „egy idegen ország miniszteriuma”; azt kelle mondanom: egy „nem létező ország” miniszteriuma (Derűtség.); egy olyan országé, melynek létele eddigé azon kivihetlen teoriák közé tartozik, a mikkeli foglalkozás még több pénzébe kerül az osztrák csá-

szárnak, mint került egykori elődének Rudolfnak egy hasonló
65 chimaera: az alchymia; pedig akkor épen úgy hitték Európa
bölcsei, hogy minden ércből lehet aranyat csinálni, mint hitték
később, hogy minden nemzetből lehet csinálni osztrákot.
(Derütség.)

Ez a szó „osztrák összállam” chimaera. Nem ország az,
70 melynek nincsenek hazafiai. (Igaz! helyes!) Vannak Austriában
cseh, lengyel, német patrioták, valamint magyar honfiak, de
e szó „osztrák patriota” még nem talált képviselőjére. (Ugy
van! Helyes!)

Vannak Austriának dicsvágyó hadvezérei, vannak úrkodni
75 szerető miniszterei, vannak speculáló üzerei, van állására félté-
keny hivatalnokserege, vannak véleményükkel alkalmazkodó
hírlapírói, de patriotái nincsenek. (Tetszés.) Mi az e fogalom-
nak „patriota” megfelelő criterium? Az áldozatkészség. (Helyes!)

Bebizonyította a háboru, bebizonyította a béke, hogy e szót
80 „áldozatkészség” az összállam párthivei nem ismerik; példák
sorozata igazolja azt; elkezdve az Eynatten-pertől egész addig
a tényig, a midőn a valuta-kérdésben az üzér-világ egy fél
percent törlesztésig nem állt rá a kormány javaslatára. (Ugy
van!)

85 E szóért összállam csak azok lelkesednek, kik abból hasznot
huzni, nem kik annak áldozatot hozni akarnak[.] (Helyes!)

Ily nemzettelen állam kormánya iránt nekem semmi bizal-
mam nem lehet. S ha e bizalmatlanságom egész a félelemig
megy, azon félelemig, mely minden összeköttetéstől elriaszt,
90 azt igen erős okokkal tudom bizonyítani. (Halljuk!)

Mellőzöm mindazt, a mi hibát, visszaélést Austria kormánya
az elmúlt tizenkét év alatt a belügy, az igazságszolgáltatás, a
kereskedelem és pénzügyek gyökeres megrontására elkövetett;
hosszu sorozata van azoknak s ha előszámolásukhoz nem fogok,
95 ezt annak bizonyítására is teszem, hogy nem akarok izgatni,
nem hajhászom a tapsokat, a miket e thema fölött gazdagon
lehetne aratni.

De nem hallgathatom el, hogy az osztrák kormány politikája, melyet a külföldre gyakorol, a birodalom minden népének, de különösen a magyarnak romlására szolgál.

Máskor is történt már az a magyarral, hogy uralkodói politikája miatt vérét és vagyonát feláldozá, de nem áldozá fel reputációját! (Helyes!)

A míg fejedelmek és fejedelmek között voltak a harcok, kihevertünk minden vereséget, de most eszmék küzdenek eszmék ellen, és itt lehetetlen bekötött szemmel mennünk a csatátra. (Helyes!)

Austria mind a négy szögletén égető kérdések izzanak a hamu alatt; ez égető kérdések neve „nemzeti szabadság.” Ezek ellenében Austria kormánya mindenütt a merev abszolutizmus, a rideg elnyomás elveit képviseli. Romában épen úgy, mint Németországban, Lengyelországban épen úgy, mint a keleti népfajok ellenében.

A magyar nemzet sokszor és nagyokat bukott már, mindannyiszor föltámadt, megerősödött; mert szüksége volt a világszellemnek egy nemzetre, mely előharcosa legyen minden szép, és nagy koreszmének s melynél megmaradjon magva azon nemes erényeknek, a mik a világot fenntartják (Tetszés). Ugyan-e szerepet várja tőlünk a világ most inkább mint valaha, s választ kér tőlünk.

Meglehet, hogy ha mi most kimondjuk, miszerint az osztrák külpolitika elnyomó tendenciáit nem oszthatjuk, egy időre keserű napokat szereztünk hazánknak; de ha mi megrettenünk a legközelebb álló veszélytől, akkor utjába állunk nagyobb veszélynek, akkor ellenségeivé leszünk olyan eszméknek, a mik bennünk zászlóvivőjükre vártak s a mik azon esetben, ha ellenük fordulunk, el fognak bennünket tiporni; (Közhelyeslés!) és elveszünk akkor nem mint martyrok, de mint gonosztevők, kik miután saját szabadságukon öngyilkolást követtek el, más szabad népek leigázására emelték elátkozott kezeiket; és akkor még csak szánni sem fog bennünket senki, hanem azt

mondják felőlünk: ime egy népnek sirhalma ez, mely elvérzett olyan elvek ellen küzdve, a miket imádott, — s olyan elveket védve, a miket detestált. (Igaz! Ugy van!)

135 A kérdés ez: sikerül-e Austriának ez elítelt külpolitikája számára megnyerni Magyarország részvétét? ezért vennék szívesen tőlünk, ha az összeköttetést velük megkezdendő, bármilyen erős modorban; csak összeköttetés lenne az.

140 És ez a legelső és legerősebb ok, mely nekünk tiltja, hogy a mig saját alkotmányos felelős kormányunk nincsen, mi semmi felelősséget az osztrák kormány tetteiért magunkra ne vállaljunk, ez az ok, a miért én a feliratot nem pártolhatom. (Helyeslés).

145 Második ok a föliirat lehetlenségére Erdély követének jelen nem léte.

Ugyanaz felel meg az ellenünk vetett vád második részére, úgy mint arra, hogy a fennforgó véleménykülönbség csak a forma és nem a lényeg kérdése.

150 Arról van szó, hogy mi államokiratot szerkeszszünk, s az emberileg legmagasabb helyre fölküldjük.

Lehet-e ily okiratot szerkeszteni Erdély követi nélkül?

155 Erdély panaszai nem csupán azok, a mik a miénk, higyjék el uraim, hogy Erdélynek oly rendkívüli szenvedései vannak, a mikről köztünk legtöbбекnek még csak tudomásuk sincsen, s merész munkába kapna, a ki azt kísértene meg, hogy Erdély nevében szóljon annak távolléte alatt. (Zajos helyeslés).

160 Magyarországnak egy olyan részéről van szó, melynek azon kettős küzdelmen kívül, mely minket foglalkoztat tudniillik, saját önállásunk, vagy az Austriába olvadás küzdelme, még egy harmadik is jutott, a birodalmon kívül szakadásé.

Azon Erdélyről van szó, melyről egy hivatalosan felszólított osztrák testület azt véleményezte a bécsi miniszteriumnak, hogy elébb mint Velencét az olaszoknak, Erdélyt kell eladni a török szultánnak!

165 Azon Erdélyről van szó, a honnan a magyar annyiszor ki-

vivta törvényes szabadságát és a mely most annyi tartozás fejében tőlünk visszafizetést vár. (Helyeslés; tetszés.)

Higgye el a magyar nemzet, hogy ha mi most elbocsátjuk Erdély kezét kezünkéből, az oly messze fog tőlünk esni, a
170 honnan őt többé soha fel nem emelhetjük.

Együtt roskadhatunk össze vele, együtt temethetnek el bennünket; de egyikünknek élni, beszélni küzdeni a másik nélkül nem szabad! (Helyeslés, éljenzés, zaj).

Azért én igenis lényeges kérdésnek találom azt, hogy a
175 magyar nemzet felírjon fejedelméhez, Erdélytől elváltan, vagy határozatba tegye, hogy addig, a míg e társország tőlünk erőszakosan eltépetik mi némák maradunk, hogy addig, a míg egyik kezünk le van kötve, a másikkal mozdulnunk nem lehet.

Harmadik és legsúlyosabb vád, mely ellen védnem kell
180 nézeteinket, az, hogy mi e határozatunk által veszélyt hozunk a hazára. Veszélyt, mert szivtelenséget követünk el a fejedelem iránt, mert Európa közvéleményét magunk ellen fordítjuk, és mert sok elintézni valót hagyunk teljesítetlen az országban.

Mi a határozat által nem tudatunk egyebet a fejedelemmel,
185 mint azt, hogy törvényeinkhez, mik ránézve is törvények, ragaszkodunk; s ha mostani kormánya a többi tartományokat végveszélybe vinné, mi legalább azt az egyet meg akarjuk a számára menteni.

Hogy mit kell nekünk megadniok? azt az illető helyen
190 nagyon jól tudják, mert hiszen ők vettek el tőlünk mindent, ők bizonyosan jobban tudják azt, hogy mivel tartoznak nekünk? mint mi magunk. (Helyeslés).

Mi azt mondjuk, hogy várni akarunk s hiszszük, hogy jogos várakozásainknak igazság fog szolgáltatni. Mi nem csörömpölünk
195 láncainkkal, nem zörgetjük a ránk zárt ajtót, hanem azt mondjuk, hogy elvárjuk, míg fogságunk ideje letelik.

Miután elismerjük azt, hogy alkudozásról nincs szó; csak két esetet tehetünk föl: vagy meg akar adni a fejedelem mindent, vagy nem akar megadni semmit, mert e kettő közt köze-

²⁹⁰ ledési pont nincs. (Helyes!) Az első esetben, a sürgetés által megaláztuk a fejedelmet, a másodikban megaláztuk a nemzetet (Zajos helyeslés; taps); s a megaláztatás az, a mit bárki is legkésőbbre tud elfeledni. (Helyes!)

Mi nem foglaltunk forradalmi állást, mi nem apelláltunk a népre; ha a fejedelem kormánya fogja azt tenni, akkor legyen közöttünk bíró az Isten és a nép, s ha a sors még ki akarja önteni Austria kormány férfiainak fejére azt a keserű tapasztalást is, hogy saját kívánatukra tudják meg, mi véleményben van irántuk a magyarországi minden ajku népek tömege? ezt ²¹⁰ a súlyos büntetést nekem nem szándékom róluk elhárítani. (Helyeslés).

Második tekintet, melylyel a fölírat opportunitása támogatva van, az, hogy Európa várja tőlünk e nyilatkozatot.

Európa, a mi szabadelvű politikánk programját határozatunkból is épen úgy megtudandja, mint a felíratból; ²¹⁵ mert nem tartom valószínűnek, hogy a bécsi kormány „e” fölíratot diplomatiailag uton, valami nagy sietséggel iparkodjék elterjeszteni. (Derűltség.) Hanem a mellett egy nagy hátránya van a felíratnak a határozat ellenében. (Halljuk!)

²²⁰ Az absolutisticus liga minket úgy törekszik Európa közvéleménye előtt bemutatni, mint egy lázongó, nyugtalan népet, melyet a hivatalosan Herr Gottnak cimezett Mindenható sem volna képes kielégíteni. (Derűltség, zajos tetszés).

Nem rég a bécsi hírlapokban egy telegramm jelent meg, ²²⁵ mely szerint Lord Russel azt mondta volna, hogy a magyar nemzet elavult jogokat követel, mik által a birodalom egységét fenyegeti s így természetesen Európa békéjét háborgatni merészkedik.

²³⁰ Azt ugyan előre lehetett tudni, hogy e telegramm nem egészen szóhá, hogy Lord Russel szavai a bécsi filtrirozó intézet szűrőjén bizonyosan szenvedtek némi javítást (Derűltség); mert, hogy Ó-Anglia egyik államférfia, egy hatalmas parlament előtt azt állítsa, hogy népek kölcsönös szerződésen alapult

alkotmányos jogai elavulhatnak, azt ő róla senki föl nem tehet-
235 de nem is ez a főkérdés a mondatban, hanem az, hogy Magyarország e jogokat követeli, s ez által a birodalom felosztását, s ezáltal ismét európai conflagratiót indít meg.

Hogyan anticipálhatta a nemes lord Magyarország nyilat-
kozványát, a midőn még az országgyűlés arról hallgatott?
240 Hiszen mi mindazon ideig, a míg e szavak mondattak, nem tehattünk egyebet, mint törvényes bírálatot tartottunk az itt helyet foglalhatók felett és halottainkat temettük. . .

Miért volt tehát szükség Európát azzal fellármázni, hogy
Magyarország a világbékét háborítja? miért bennünket, mint
245 a forrongás kovaszát, mutatni be a békére féltékeny diplomaták előtt? miért ránk fogni azt, hogy mi valami olyast követelünk, a mi Austria szétदारabolását előidézí?

E vádat nem lehet elhallgatnunk, mert látjuk, egy szeren-
csétlen szomszéd nép példájából, hogy szoktak elbánni egy
250 nemzettel, melynek veszett nevét költötték.

Mi korántsem követeljük Magyarország feltámasztását az
osztrák kormánytól: *él az*, és életének öntudatával bír; intéz-
ményeink megvannak, azokat erőszakkal elvenni mindig lehet,
de visszaadni nem szükség, mert a mint az erőszak meg-
255 szűnik, mi ismét birtokában vagyunk alkotmányunknak.
(Helyes!)

Hogy ez dualismus a birodalomban, azt nem tagadjuk, de
hogy a dualismus egyértelmű volna a birodalom felosztásával,
az ráfogás.

260 Dualismus idején érte a birodalom mindig története fény-
pontjait; tökéletes uniformitás alatt érte megaláztatásait. (Igaz!)
Dualismus menté meg a trónt Mária Terézia alatt; dualismus-
ban küzdött Austria egyszerre öt koronás fő ellen és diadal-
masan; unitas mellett érte meg II. József alatt, hogy a már akkor
265 beteg ember, az Ozmanbirodalom, egyetlen hadjárat alatt
megalázta; dualismus mellett állta ki Austria első Napoleon
majd negyedszázados hadjárait; s tökéletes unitas mellett

vesztette el két hónapi támadó, tehát előre készített hadjárat alatt Lombardiáját.

270 És ennek egyszerűen az a kulcsa, hogy dualismusban a monarchia minden hatalmát kifelé használhatja, míg az unitás ideje alatt egyik országnak kell a másikat nem csak őrizni, de még adminisztrálni is (Derűlség), a mi legnagyobb erő- és
275 pénzpazarlás, mint erre siralmas példák vagyunk mind, országostól. (Helyes!)

Azért Európa megnyugodhatik abban, hogy Austria dualismusa egy kétkarú orias, míg az egységes Austria egy beteg szörny, mely önmagát félig elnyelte, és nem bírja megemészteni. (Derűlség, zajos tetszés).

280 Legnehezebb része a határozat elleni vádnak kétségtelenül az, hogy ha ez országgyűlés sikertelenül széteszik, azon esetben sok hozzákötött remény, magában ez országban meghiusulva marad.

Mert én is tökéletesen egyetértek azon tisztelt képviselő
285 társaimmal, kik mulhatlannak tartják annak kimondását: hogy a magyar nemzet a vele együtt élő nemzetiségeket a legszabadelvűbb bőkezűséggel kívánja részesíteni mindazon áldásaiban az alkotmányos szabadságnak, a miket saját maga élvezni óhajt, és a hol viszályok forognak fenn köztünk, inkább akar nemesen
290 engedékeny mint hatalmaskodó lenni (Közhelyeslés), és mindenestre be akarja bizonyítani, hogy a közel múlt keserű napok alatt e tárgyban is tanult valamit. És itt ki kell mondanom azon egyéni nézetemet, miszerint én egy népet azért, mert kicsiny és szegény, megvetni nem tudok (Helyes!), sőt annyival
295 többre becslöm nála nemzetisége szeretetét; hiszen ellenünk is sokszor fölhozták azt, hogy kevesen vagyunk, azok, kik jogot véltek találni egy nemzet sokaságában arra, hogy a nálánál kisebbeket semmivé tegye. (Ugy van! Igaz!)

300 Továbbá, hogy a magyar nemzet semmiféle osztály, nemzetiség, vagy vallásfelekezetre nézve kizáró, vagy bezáró jogokat el nem ismer, hogy alkotmánya jótékonyságában mindenkit

egyformán részesít, mert önmagát megboszuló véteknek tar-
tanám azt, ha bármely osztályt, vagy vallásfelekezetet előbb
kizárnánk a polgárjogok teljes élvezéséből, s azután polgár-
erényeket követelnénk tőle, s ha azok, min hibáink miatt
305 annál hiányzanának, min vétkünkért őt itélnők el. (Helyeslés.)

Végül, hogy a magyar nemzet teljes szabadelvűséggel kívánja
mindazon kérdéseket megoldatni, miket az ujab idők szültek
s mik még eddigi alkotmányunkban tárgyalva nem lehettek.

310 Mindezek ránk nézve jól tudom, hogy fontos kérdések,
s ha igen tisztelt képviselő társaim, kik a feliratot pártolják,
biztosítanának bennünket arról, hogy az általuk ajánlott úton
mindezek megoldhatók lesznek, akkor én azon nehéz küzdőterre
lennék kiszorítva, a hol hivatkoznom kellene egyes érdekek
315 önfeláldozására, a nagyobb jogeszme megmentéseért, s bár
ekkor is biztos vagyok népünk és testvéreink nemes indulatáról,
de előre kellene látnom, hogy a diadal nehéz küzdelembe fogna
kerülni.

Ámde senki azok közül, kik a feliratot ajánlák, egy sugárát
320 sem ragyogtatá azon reménynek, hogy e felirat által egy lépés-
sel is több tér leend elfoglalva a mondott kérdések számára,
mint a határozat által; a süker, a fizetés, mind a kettőért egy.
(Ugy van!)

Mi fog történni, ha a határozat megy teljesülésbe? (Halljuk!)

325 Nekem ugyan profétai lélek nem jutott a sorstól, s ezért
áldom is Istenemet, mert a profetákra senki sem szokott hall-
gatni (Derültség), hanem egyszerű combinatiók útján mégis
találgatni lehet az eshetőségeket.

330 Tehát vagy az történik, hogy az országgyűlést felosztatják,
vagy az, hogy nem.

Ha felosztatják, akkor hivatkozni fognak a népre s egyenes
választásokat rendelnek el a Reichsrathba.

Ekkor ismét vagy fog a magyar nemzet követeket választani
a birodalmi tanácsba, vagy nem.

335 Az utóbbi valószínűbb s nagyon hihető, hogy az osztrák

kormányférfiak még magyarul is meg fogják tanulni, mit tesz ez a szó: „nessuno” (Derűlttség, tetszés). És itt bocsássanak meg igen tisztelt lengyel és cseh barátaink, ha azon szemrehányásokra felelek, miért hogy a magyar nemzet nem siet segítségükre azon vértizzadó küzdelemben, melyet ők a birodalmi tanács centralisáló majoritása ellen oly jobb sorsra érdemes buzgalommal harcolnak? Csupán azért édes testvéreink, mert jól tudjuk, hogy a kik célszerűnek találták tegnapelőtt az összmonarchiát egy új alkotmányval megajándékozni, ugyan azok ha holnap átlátandják, miszerint az összalkotmány rájuk nézve kényelmetlen, holnapután az egészet visszavehetik, akkor aztán úgy állunk ott, hogy positiv alkotmányunkat magunk elhagytuk, az ajándékozottat pedig, „a ki adta, újra elvette,” s a biblia csak annyi vigasztalást tesz hozzá, hogy „áldott legyen az ő neve érette.” (Derűlttség, zajos tetszés).

Vagy pedig — csodák történnek — megeshetnék — én ugyan akkor sem hiszem, ha látom, (Derűlttség) — hogy a magyar nemzet elküldené követeit a birodalmi tanácsba. Akkor e contingens a lengyel és cseh párttal egyesülten oly lezúzó majoritást képezne a birodalmi tanács centralistái ellenében, hogy rövid időn nem dualismusról, hanem pluralismusról volna szó Austriában, s ekkor nem volna más menekülése az osztrák kormánynak, mint Reichsrathokat, országgyűléseket, a mely úton jöttek, ismét sietve vissza toloncozni. (Tetszés).

Hátra van a kérdés nehezebb fele; mi történhetik akkor, ha az osztrák kormány tudomásul se veszi a mi határozatunkat, hanem hagy bennünket szépen együtt ülni, az önmagunktól clismert akadályok előtt, és legfeljebb megpróbál innen kiéheztetni.

Hát akkor az fog történni, hogy a mint már a háznak előre tudomására van juttatva, Erdély követi megjelennek itt köztünk s helyet foglalnak padjainkon, s akkor aztán a bécsi kormánynak mégsem marad egyéb választása, mint, vagy elismerni alkotmányos állásunk bevezézt tényét, vagy az absolu-

370 tismus igazi arcával jelenni meg előttünk, s ez minden nótának a vége. (Tetszés.)

Itt azután szürke előttem a világ, absolutismusnál nem a logika készíti a historiát, hanem az önkény, és — a „non putarem”-ek.

375 Tisztelt ház! Az elmondottakkal ha senkit nem is, de saját magamat megnyugtattam arról, hogy szavazatomat nem irányzá oktalanság, indulatoskodás, vagy könnyelműség. Egyébiránt győzzön e nézet vagy az ellenkező, veszítünk mi vagy ellenvéleményeseink, abból ellenségeinkre semmi diadal nem

380 háruul. (Közhelyeslés.) Én áldom Istenemet, hogy megérnem engedett egy olyan országgyűlést, a hol a pártok nem voltak pártok (Ugy van!), s a hol az ellenfelek csak annyiban ellenkeztek egymással, hogy egymást a hazaszeretet nyilvánításában melyik mulhassa felül. (Tetszés.) Azért nyugodtan nézek e

385 viták eredménye elé, meg levén arról győződve, hogy ha véleményelleneseimnek adatik is meg a diadal, az ország cimerével ékitett szent pajzst magukhoz ragadhatni, e pajzs ott is jó kezekben marad, s mikor egy közös ellenség ellen kell felállanunk, mikor hazánkat kell egyesült erővel fenntartanunk:

390 akkor a jobb és bal-oldal nem leend egyéb, mint egy szivnek két kamarája. (Viharos tetszés, éljenzés, taps).

10

KAKAS MÁRTON LEVELEI AZ ORSZÁGGYŰLÉSRŐL

[1861. máj. 26.]

Szerkesztő ur. Ön volt Graefenbergben, ugy-e? látta azt, mikor egy-egy elkényeztetett beteg odaérkezett, hármas flanelba pakolva, téli siphája füleire lehuzva, lába prêmes botosokban, nyaka shawlba tekergetve, fülei bedugva pamuttal; a kiről

5 már minden orvos lemondott, miután megittatták vele előbb

a diákkonyha minden dekoktumát, a kit melegítőkkal annyira elszoktattak már, hogy még az asztalfiókot sem engedte kihuzni, nehogy onnan is légvonat jöjjön elő s félpofafájdalmat kapjon tőle; — mikor aztán ennek az elpuhitott betegnek azt
10 mondta a vizzelgyógyító orvos, hogy vesse le szaporán azt a sok boritékot, le, le, egész az utolsóig, ajtót, ablakot rányitogatott, hadd járjon keresztül az Isten szabad levegője, azzal beültette egy 8 foku vizzel telt kádba, nyakába öntetett egy dézsa 4 és 1/2 foku vizet, megmosdatta, kifürösztötte, megdörzsölte,
15 légfürdőn megszáraztotta, azután felöltöztette egy könnyű blúzba, kezébe adott egy nagy vasasvégű botot, s neki eresztette, hogy már most vágtasson hegynek fel, hajadonfővel, kitárt mellel, dalolva és ujjongatva, mikor aztán ez a
20 patiens a legelső rohamutjából visszaérkezett, s neki ült az aluttejbe aprított fekete kenyérnek, éhesen mint a farkas, s kezdé érezni először életében, hogy valóban nem fájdul meg az ember csontja a szabad levegőtől; hát azt mondom, hogy ez érezhette magát akkor olyan fejedelmi módon,
miként az,

25 a kinek „tizenkét sanyaruságteljes év alatt” minden szabad szót elzártak a doktorok a testétől, a kit betakargattak hivatalos hódolatnyilatkozatok flanelljébe, a kinek kedélyét elpuhitották lágymeleg hazugságok levegőjével; a kinek egész életét kiállhatlanná tették csupa merő elővigyázati rendszabályokkal,
30 s a ki egyszer aztán észrevette, hogy így nem jó lesz, más forma diatétát kell tartani, itt aztán egyszerre azt mondják neki, hogy vetközzék le, s élvezze, mi az az édes szabad levegő!? s álljon a zuhany alá, mely lelkét meg fogja edzeni és tapasztalja, hogy épen a hideg víz az, a mi legjobban melegít, s a szabad lég, a mi
35 legjobban megóv a hüléstől.

Valóban — nemzet és fejedelem nagyon meg voltak már *hülve*, nagy szükségük volt ez erős *frottirozásra*.

Persze a doktorok, a méregkeverők odafenn Bécsben jajgatnak, hogy az istentelenség! így bánni a császárral, így beszélni

40 hozzá; — hanem hiszen előre megmondá az uralkodónak egy „nagy hazánkfia,” kit mint független embert, felszólita véleménye végett, hogy ha a magyar országgyűlést össze fogja hívni, legyen rá készen, hogy „igen erős” igazságokat fognak ott elmondogatni. Azt felelte rá, hogy akarja azokat hallani.

45 Megfizethetetlen előny! Egy uralkodó, a ki igazságot hall alattvalóitól!

A bécsi doktorok az igazmondókat „örülteknek” nevezik. Más nevük van azoknak.

A kik leplezetlen igazságot mernek mondani hatszázezer
50 szurony urának szemébe, és merik azt mondani, nem fegyverrel kezükben, nem biztosító utlevéllel tárcájukban, nem egy külhatalom pártfogó ótalma alatt, nem féllábbal futásra készen, hanem teljes hatalmában annak az urnak, a kihez szólanak fegyvertelen, védtelen, senkitől nem óalmazva, menekülni,
55 hátrálni nem vágyva, hanem féllábbal azon vérpadra lépve, a melyen nemes elődeik eltűntek; ah uraim! ezeket „hősöknek” nevezik.

Nem mutat rá példát a historia; hogy férfiak egy ellenséges hadsereg közepette, ily merészen szóltak volna hazájuk védelmére.
60

Adja Isten, hogy a gyógyszer mindenkinek jól használjon

II

TALLÉROSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1861. jún 22.]

Tekintedezs barátom uram.

Mosd hallotam egy igen jó idea. Az az idea, hogy az osztrákiai birodalom a maga középpontumát tegye által nekünk Pestre Budába, s magyar parancsolja a többi tartomanyak is.

⁵ Aj, így már jó lesz. Mink centralizaljunk a birodalom, valaminiképpen a birodalom centralizálta eddig nekünket; mink legyünk ezután Csehország számára azok, a mik voltak a nekünk számára ezelőtt csehek. Fölséges idea. (Engedelmet megkírek.
¹⁰ A fölséges cím nem dukálja ideának, mert nem van ő még megkoronázva). Akkor lesz nekünk nagy boldogság. Van nekem nyolc fiacskam, azt én akkor mind a status szolgálatára szentelem.

A *Janoska* — az nagyon szereti a macskákat kinozni, a cserebogarakat kötözni, és mas állatokat szurkálni, ebből
¹⁵ lesz Karinthiában *zsandarm*.

a *Pistustucska* — az nagyon szereti az anya tejeles fazekába beletorkoskodni; az lesz Morvában *financ*.

a *Gyurcsika*, mikor neki adnak valamit, hogy a testvérei közt ossza ki, soha sem ad nekik belüle semmi, lesz ebből
²⁰ Sziléziában *Landesgerichts-Assessor*.

a *Mikuska* — ez nagyon szereti a többiekre arulkodni, ebből lesz Galiciában *politizaj*.

a *Matyuska* — az mindig földet eszi. Ez lesz Bukovinában *földkóstoló*.

²⁵ a *Kájuska* — addig tudja zsarolni az embert, míg oda nem adja neki, a mit kér. Az jó lesz Istriában *Steuereinnehernek*.

a *Marcika* — az nem tud semmit: — az jó lesz professornak *Csehországba*.

vége a *Kalmuska*, az meg nagyon kicsike, — ha megkapja a
³⁰ könyvet, mingyárt kiszakítja belüle annyi levelet, a hany a markaba akad; — ez jó lesz Bécsbe *censornak*.

Igy lesz jól. Ha ezután mi latjuk el mind ezen jokkal az örökös tartományokat, valamiképpen elláttak ők nekünk ezen jókkal mindekkoráig. Aldott legyen, a ki ezt az ideat fel-
³⁵ találta.

Tallérosy Zebulon

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1861. júl. 13.]

Aj-jaj-jaj! Tekintedezs barátom uram. Miltoztasig csak hallanyi, hogy megjartam? Varmegyink meghadarasztá nekünk, hogy a ki törvénytelen adut megfizetnyi próbál, az stante pede hazaarulkodo. A tekintedezs katonaság pedig már itt rukkolt be
⁵ a városba, s egy tekintedezs finans ur, a kinek — következem alazatosan — olyan neve van, a milyenre maskor azt szokás mondanyi: „idd meg diszno!” kiadta a parancsolat, hogy a ki nem fizeti, annak majd ő ad *külön hadügyminiszterium* a hazába. Szörnyüség! Mi csináljak, hova csináljak, ezen nagy szorulásomban? hat én bizom csak azt gondoltam ki, hogy irtam egy
¹⁰ cedulat annak a „megkövetem alásan” nevű urnak, hogy tuggy mit? hogy in se legyen hazaarulkodo, de még is megfizessek contributiot; alljunk arra: hogy mint mikor kis gyerekek voltunk, aztan Mikulás napja volt, hat aztan azt mondtak
¹⁵ nekünk, hogy tegyük ki csizmankat ablakba, a ki jó viselte magának, annak majd a Mikulás tesz bele csizmájába aranyos baranykát, meg mézes kalacsos síflit a reggelre. Hát tegyük mink is ugy. Én kiteszek ijcsaka csizmat ablakba, csizmába beleteszek contributio; tekintedezs — engedelmet kérek —
²⁰ ur azon gyün, pénz kivesz, helyibe beledugja nyugtatványt, s azzal quittek vagyunk; s in sem vagyok hazaarulkodo. Dictum-faktum. Én kiteszem csizmat ablakba jó reménységbe este tíz oraba, pénz az oraba; reggel felkelek négy oraba, nézek ablakba; se csizma, se pénz, se quietantia! Szaladok izé urhoz!
²⁵ Nem látta csizmam? Még elkergette engem az a pfui Teufel szvinya ur!

Dilbe megkaptam katonat tizenkettőt. Harum nap tartottam ittel ittallal; negyedik nap fizettem adot reggel, — masodszor

is. Este tekintedezs publikum beverte ablak nalam mind, a
30 miúrt hogy megfizettem; reggel visszahoztak katonat tizen-
kettűt, hogy vídelmezzzen hazamat nípveszetsig ellen.

Mar most, ide tessik hallgatnyi; adot megfizettem kétszer,
exekutiot is megkaptam, *hazaarulkodo* is lettem, *ablakot* is be-
verettettem; még is meg van *katonasagom*; hazamban nem
35 maradhatok, ki pedig nem mehetek; mar most hat hova
kuperodjak?

alazatos szolgaja
Tallérossy Zebulon

13

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1861. júl. 20.]

Tekintedezs baratom uram.

Miltoztatta tülem tudakolnyi, valjonsággal igaz-e az, hogy
ü excellentiajanak Schmerling miniszter urnak fiókjja vagyon
tele folyamodasokkal, melyeket irtak neki magyarorszagi
5 urakok, kirvin ü tüle hivatalt mindenfilit arra a valo esetre,
ha netalantantinkípenvalómódon ü excja a provisoriumot
miltoztatnik minalunknal beintroducalni; esz hogy csakugyan
valosagos valo e az, hogy én nekem magamnak is vagyon otan
ilyetinsigezs folyamodvanyom? Erre nizve felvilagositasul
10 bator vagyok e küvetkezűket megvalaszolnyi. Igaz ugyan,
hogy mint gondos családapa és elüre meglato ildomus firfi,
az mostanyi vizsontaxagos idűkben nem latom fölöslegezsnek
ő excjat jo eleve en magamra megfigyelmeztetni, mert tetszik
tudnyi, ha valami roz vilag lesz, majd milyen jo lez akkor,
15 ha olyan derík kegyezs hazafiai foglalják el a tirt, a mind én!
Azonban a mellett nem mulasztottam el, mint igaz tözsgyöke-
rezs bajnoka a rígi kornak, egy masik folyamodast izz ő excja-

nak Vay miniszter urnak kezibe sítteni; hasonló tartalommal,
mert illendő, hogy ha ő talál keresztülhatolni, akkor is szilárd
20 és rendületlen firfiak alljanak oldala melet. Harmadzor pediglen,
mint buzgo alkotmányos progressista, soha sem mulasztom el,
valahanszor a mi nagy hazankfiával találkozom a muzeum
előcsarnokban, a mikor ü a maga historicus cigáréjara akar
gyujtani, oda szaladni, saját cindhelclimmel megkinalnyi,
25 bemutatvan, hogy in az igaz ügynek iletemmel is vagyunum-
mal, mint cinthelclivel is mindenkor szolgálni kiz vagyok.
Ez mig mind nem minden. Azonkivül pedig vagyon az legional
odakinn egy sogorom, a montirungnal, a ki nagy befolyasu
firfiu, azzal is levelezesben allok, hogy mint bator, radicalis
30 firfiu, ha kell, majd akor is hivatalt viselhesek. Kedvezs baratom
uram, ilyen az okos ember az illetben; mert a ki mai bizonytalan
vilagban ugy indulja el az utra, hogy köpönyeget nem visz
magaval, vagy megazik, vagy megfazik; de az en köpönyegem
olyan jo, ha hideg van, meletet tart, ha meleg van, arnyikot
35 tart, ha kövír vagyok, nem szük, ha sovany vagyok, nem bü;
s mindenfile szint felveszi magara. Ilyen tessik szereznýi mas-
nak is.

Tallérossy Zebulon

14

A TÖKÖLI-EMLÉKÜNNEP UJVIDÉKEN

(aug. 29-én)

E század első felében egy tehetős szerb ur minden vagyonát
nemzete boldogítására hagyományozta.

Neve *Tököli Sebő*, a néphagyomány szerint, ivadéka dicső
emlékü szerencsétlen fejedelmünknek, kinek hamvai *Iz-Nikmid*
5 temetőjében nyugszanak, — ha nyughatnak oly idegen föld-
ben!

Tököli Sebő alapítványából támadt a pesti szerb növelde és a Matica Szerbszka irodalmi intézet; ezeknek köszöni első kézből a magyarországi szerb nép értelmisége kifejlődését.

¹⁰ Ugyan e Tököli Sebő, ki egy magyar kivándorolt ivadéka, mint „bevándorló” jött be egykor „édes hazájába,” nem feledkezett meg a kötelességekről, melyek a hon irányában a „fogadott fiut” is kötelezik; több hagyományai között a debreceni reformált tanodánál, s a magyar tudományos Akademiánál is ¹⁵ örökíté nevét alapítványaiban; ez utóbbinak két ezer pengőt hagyván.

És hagyott mind a két vitéz testvérnépnek egy minden kincsnél drágább intést, melyet jó lesz ereklyeként tartogatnunk; a midőn azt mondá, hogy e két nemes népnek csak a ²⁰ mivelődésben szabad egymással versenyezni, s magyarnak és szerbnek csak segélyre, de nem tusára nyujtani ki kezét. — Vajha soha se lennének szavai elfeledve!

Ez évben a boldog emlékü honfi halálának napját nagy ünnepélylyel szentelé meg a szerb értelmiség *Ujvidéken*, s erre ²⁵ a *Matica Szerbszka* egylete által a *magyar tudományos Akademia* is meghivatott, mely meghívást annyival nagyobb készséggel fogadá, minthogy az Akademia is a megdicsőült hagyományosai közé tartozik.

A küldöttség elnöke báró Eötvös megbetegedvén, nála nélkül ³⁰ kényszerültünk utnak indulni, az Akademia részéről hárman: *Toldy Ferenc*, báró *Podmaniczky Frigyes*, és én; a hazai sajtót *Urházy György* képviselte.

A gőzös Pestről is nagyszámu vendéget vitt már magával, kik a Tököli-ünnepélyre szándékoztak, e szám azonban éjjelig ³⁵ egész logaritmussá nőtt, a midőn a minden állomásról érkező szerb küldöttségek a hajó minden lakható részét megtölték.

Ott voltak a szerb nép nevezetességei, minden politikai színezetben; a kik *Bécs*, *Pest*,³ vagy *Belgrád* felé fordulva szoktak elalunni és fölébredni.

⁴⁰ Ott találkozáink *Csernovics Péterrel* és *Stratimirovics* tábornok-

kal. Hogy Csernovicsnak nem kell a keresztnévén kívül egyéb címet adnom, az az ő érdeme.

Az egyik asztalnál egy bécsi, egy prágai és egy ujvidéki ur vitáztak azon, hogy *melyik* leend a kettő közül a szerb vajda?

⁴⁵ A kérdés így volt felállítva: vagy a bécsi kormány kandidál s a szerb közönség választ a nevek közül, vagy a szerb kongresszus kandidál s a bécsi kormány választ azokból vajdát. Igen sajnálom, hogy e humoristikus ötlettől meg kell fosztanom élc-lapjainkat.

⁵⁰ Mi pedig az alatt a hajó farában vitatkoztunk azokról, a mik jönni fognak. — A tábornok igen nyájas, közlékeny ember: ha úgy kezünkben volna hatalom és tehetség, a hogy nincs, nem mondom, hogy nagyon meg ne férhetnénk egymással.

Csernovics nyílt, egyenes, mindenem keresztültörő jellemét ⁵⁵ mindenki ismeri, s ez az, mi a szerb köznép előtt annyi varázssal bír. Az elmúlt kongressus alkalmával, midőn a városba megérkezett, a csajkások csoportostul fogták körül s hangosan üdvözlék: „Mit ér az üdvözlés? monda Cs., ha nem látom várostokban lobogni a magyar zászlót.” — „Kitüznők, de ⁶⁰ tiltva van.” Felelének azok. „Akkor bocsássatok, ti nem vagytok szerbek, a mit a szerb szívében jónak hisz, azt megcselekszi, s nem kérdi, mi lesz azután.” — Ezzel ott hagyta őket s később fölment Ph. tábornokhoz, ki ott királyi biztos volt. Panaszlá, hogy a magyar nemzeti zászló kitézése tiltva van. „A katonai ⁶⁵ végvidék nem Magyarország, felelt a tábornok, az osztrák tartomány.” — „Pedig én még is azt hiszem, hogy ki van tűzve valahol a nemzeti zászló.” — „Azt nem merné próbálni senki.” — „Én mernék rá fogadni.” — Fogadtak s azzal az ablakhoz léptek, és ime már akkor ott lobogott a palota előtt a piac ⁷⁰ közepén levő kut felett a magyar nemzeti zászló. A tábornok elébb haragudni akart, azután elmosolyodott; „legyen tehát ott az „ön” kedvéért.” — E vonás is eléggé jellemzi azon viszonyt, mely Cs. és a szerb nép között fűződik.

Késő estig elvitatkoztunk közügyeink felől; végre Cs. fél-

⁷⁵ tréfával azt mondá a tábornoknak: „Fogadok kétszeres tétbe, hogy ön be fog menni a Reichsrathba.” — „Én meg abba, hogy ön megy be.” — „Ez ellen pedig százat teszek egyre.” — A csipős esti szél átjárt bennünket, a tábornok fogfájásról panaszkodott, melyet semmi szer sem bir gyökeresen meggyógyítani. „Rosz fog ellen hilft kein *octroy*, tábornok ur, ⁸⁰mondám; — csak *Gewaltmaszregeln*.” — „Igaza van: no arra fogadok is, hogy *ez a fogam* nem megy be a Reichsrathba?”

De vajjon a többi bemegy-e?

Éjfél után három óraker érkezett meg Ujvidékre a vendégekkel tultömött hajó. Az ünnepély rendezői ott vártak bennünket; egy zenekar felváltva a *szerb néphymnuszt* s a *Rákóczy-indulót* hangoztatá a kiszálláskor.

De tuldörgé a zenét a lelkesült „*zsivio*” és „*éljen*” kiáltás, mely felriadt, midőn Csernovicsot megpillantá a nép. Képzeltetni azok ragaszkodását, kik egész éjszakán át ott vártak a parton a szokottnál két órával később érkező hajóra, hogy ⁹⁰legnépszerűbb emberüknek egy éljent kiálthassanak.

A Pestről jött küldöttség tagjait kocsikkal várták és vitték szállásaikra; csupán Cs. nem jutott hozzá, hogy kocsira üljön, ⁹⁵mert őt a lelkesült nép körülfogta és úgy kísérte zeneszóval szállásáig; — én már régen ágyamban feküdtem, mig oda künn folyvást hangzott a „*zsivio*” és a szerb hymnusz zenéje.

Szállásra a város egyik legtiszteltebb férfiához s a szerb nép kitünő jogtudósához *Hadzics* urhoz jutottam, ki hat évig ¹⁰⁰lakván *Belgrádon*, a szerb nemzet *törvénykönyvének* kidolgozásával örökíté nevét. *Deák Ferenc*, mint igazságügyminiszter osztályfőnökséggel kínálta meg s b. *Eötvösnek* is régi ismerője.

Mindenki nagyon sajnálta, hogy Eötvös nem jöhetett el, ő rá *különösen* vártak.

¹⁰⁵ Mindenki emlegette őt, mint a *nemzetségi határozat* vélt szerkesztőjét, s szerette volna őt bővebben felvilágosítani, mert e határozattal — *Ujvidéken legalább* — nincsenek megelégedve.

Végül rátértek: miért? — Most szóljunk az ünnepélyről.

Ujvidék egy szép emelkedő város, mely a forradalom alatt
110 elpusztult; mint tudjuk, a bán innen akarta megostromolni
Péterváradot, s a várból halomra lőtték. Azóta hamvaiból
ujra emelkedék s főutcája kétemeletes házsoraival bármely
metropolisnak diszére válnék; igaz ugyan, hogy még a külső
utcák nagy része most is romban hever, s a város egy kerek
115 millió adóssággal bir.

Tizenhatezernyi lakosának mintegy fele szerb, s ez a tehető-
sebb rész; a többi katolikus s mindkét hitvallásu protestáns,
azok közt az ezeren felül haladó reformatus atyafiak a leg-
szegényebbek, még szentegyházat sem voltak képesek eddigelé
120 építtetni, a mivel a legkisebb ref. falucska is bir, s el kell csene-
vészniök, ha hitsorsosaik buzgalma nem segít inséges állapo-
tukon.

Kilenc órakor indultunk az óhitűek templomába, ott talál-
kozánk még *Ignjátovics* és *Branovácsky* képviselő társainkkal,
125 ismerős arcaik amaz emlékezetes *muzeumi napokból*, mint
rokonaink képei tűntek élénk. Még sem egészen idegen helyen
járunk!

Épen tizenkét óráig tartott a szent mise és a megdicsőültérti
gyászáldozat; a lithurgia szent énekeit, miknek buskomor
130 dallama szüntelen a szerb népdalok és hősköltevények melo-
diáira emlékeztet, egy gyermekhang által énekelt hosszú ábrán-
dos dal végezé, melynek bár szavait nem érthetők, de panaszló,
busongó menete mindvégig meghatóan bilincselé le figyel-
münket, míg a szerbek elragadtatva hallgatták azt.

135 A templomból a városház udvarára tért az ünnepély, mely
szerb nemzeti színekkel volt feldiszitve, egy fülkében Tököli Se-
bő olajba festett arcképe állt, s az arckép előtt éneklék a néphym-
nuszt, szavaltak költeményeket, végül *Szubotics* szerémi alispán
tartott beszédet szerbek és magyarok közti egyetértésről. Egy
140 püspök, a *pétervárad*i kormányzó tábornok s néhány magyar
diszruhás földesur, Aradváros köldöttei[!], élükön *Török Gábor*
polgárnagygyal, képezék velünk együtt a páholyok kö-

zönségét, míg az udvarra nyíló ablakokat Ujvidék szépei foglalák el.

145 Két órakor százötven terítékű lakoma tartatott, melynek igen érdekes toasztjai közül a legtöbb a szerbek és magyarok közötti egyetértésre volt köszöntve; azok közül Branyovácsky- és Ignjatovicsé magyar nyelven, az akadémiai küldöttekével együtt, olyan szép volt: osztrák tábornokokkal sorba kocintanunk — „a szerb és magyar egyetértés örökké tartására.” Ittunk a horvátokért is: e toasztot *Stratimirovics* mondá; aztán a „nagy szerb testvérekért” a Száván tul; így aztán apródonkint a *bosnyákokért*, *montenegritákért*, s azoknak vitéz fejedelméért, *harcaik dicsőséges kimeneteléért*; a püspök és a tábornok ez utóbbi toasztok után eltávoztak.

Valóban oly hosszú volt az ebéd, hogy nehéz volt végét várni: kénytelenek voltunk szomszédainktól búcsút venni, hogy időnk legyen átrándulhatni Karlovicra, a *patriarchához*, ki betegsége miatt nem jelenhetett meg az ünnepélyen.

160 Két kocsin mentünk; az egyikben Csernovics és Podmaniczky, a másikon Toldy és én. Utunk keresztül vitt az emlékezetes hidfőn, és Pétervárad kapuin; annak katonás egyformaságu utcáján; mindenütt katonaság, katonavámszedő, sétáló katona, unatkozó katona, pipázó katona, hidon, utcán, ablakokban, 165 a sötét kapuboltozatok alatt s különös volt látni, hogy e katonák mind üdvözlék Csernovicsot, — határőrök voltak; — még a vámszedők sem állították meg kocsijainkat a hidon.

Karlovic egy regényes, zöld szőlőkkel ültetett dombláncolat völgyében fekszik, honnan kettős tornyu metropolitan temploma messzire kitűnik. A patriarcha még ugyanazon egy emeletes palotában lakik, melyet *Csernovics ősapja* építtetett számára 170 száznegyven év előtt; ugyanazon jellemzetes alacsony ablakok, a tetőnek egész a földszin padmalyáig aláhajlása, miáltal az emelet összekeskenyül, belül a mély és vastag boltozatok, mind, 175 a hogy ezt a legtöbb őskori szerb épületeken látni.

A patriarcha rögtön fogadott bennünket, a mint bejelen-

teténk — ott ült olvasó szobájában egy szögletbe fordított asztal előtt, igen egyszerű régi székelő asztalok képezék butor-
zatát, mikén becses kötésű imakönyvek voltak a legértékesebb
180 tárgyak. Ő maga négy gyertya mellett a legujabb hírlapokat olvasá.

Rajasics patriarcha egy hetvenéves ősz; piros eleven arcszinc, ép fogai, meghazudtolják korát s beteges hírét, hosszú ezüst-
fehér haja, mely kétfelől vállára borul, s övig érő kéthegyű ősz
185 szakállal valóban oly alakot mutatnak benne élénk, minőnek a hajdankor patriarcháit képzeljük. Ő maga is azt mondja, hogy *egész a szívéig* ép még, de azon alul nem a maga embere többé. Folytonos hashártya-görcsben szenved, mely legkisebb mozgásra elviselhetlenné súlyosul.

190 Hancm ez nem gátolá abban, hogy igen élénk beszélgetést ne folytasson velünk. Szintén két óráig voltunk nála, s azon idő alatt rendszeren ő vitte a szót. Kétszer is felkeltünk, hogy jöjünk, újra leültetett. Azokban, a miket beszélt, igen sok tanulságos volt, s amellettről különös élvezetem volt
195 az én barátom, Podmaniczky Frigyes diplomatai tapintatának, s Toldy Ferenc barátom politikai egyenességének bámulatában, magamra nézve igen alkalmasnak találván *annak* a szerepét az egész expedícióban, a ki *hallgat és hallgat* (qui tacet et audit).

Este a város ki volt világítva, — *német urak* házait kivéve, —
200 nekünk „*pestieknek*” szokatlan tünemény, kiknek nemzeti ünnepélyek estéjén nem lehet megtudni, melyik ház birtokosa visel német nevet? Az ünnepnap fátylászzenével végződött.

Másnap visszajöttünk, bucsulátogatásainkat megtéve szíves házigazdáinknál, s a szerb pártok vezetőinél, s még azon éjjel
205 Kikindára szekerezve, szombaton reggel Pestre érkezünk. Az éji utazás, mint szokta, most is megtöré egészségemet, mit előre is tudtam, de még is nagy nyereségnek tartom ez ut tapasztalásait, s eltűröm értük katarrhusomat.

Megtudtunk egyet, a mi felől eddig tán kétségben voltunk.
210 Két pártot lehet felismerni: egyik az, mely magát a magyar

alkotmány alatt, a megyei autonómia mellett mindig boldognak érzi, mely áldozni a hazáért szerény, követelni szerény, mely a mienk volt és lesz: mely bizik bennünk és szeret; — és egy másik, mely nem egyenjogúságot, de *felüljogosítást* kíván.

²¹⁵ Mi család játékot az utóbbiakkal nem üzhetünk; mi nem tehetjük azt, a mit tesznek talán mások, hogy a horvátot a szerb, a szerbet viszont a horvát, román és német feletti suprematiával kecsegtessük, hogy egy és ugyanazon földdarab birtokával Horvátországot és a Vojvodinát ígérjük kiegészíteni, hogy egy

²²⁰ és ugyanazon széken üléssel a zágrábi érseket és a patriarchát biztassuk, csakhogy ideig óráig céljainkat elősegítsék. Mi jogot, igazságot kínálunk mindenkinek s bárha később is, de mindenki meg fog hozzánk térni.

Annyi kétségtelen, hogy a testvérmemzetek nagy része,

²²⁵ különösen köznépe és birtokos értelmisége az, a mit mi hazafipártnak szoktunk nevezni: ez a mienk. E derék, e nemes pártot nekünk, történjék bármi a közel jövőben, végezzenek mások a testvérmemzetek nevében szomorúságukra másként, *elhagynunk*, vagy *földldoznunk* soha sem lesz szabad.

15

NOVELLA EGY NOVELLÁRÓL

Régóta tartozom már Arany Jánosnak egy novellával; hanem hát az annyira nem termett az idén, hogy semmiképen sem jutottam hozzá, mi úton és módon rójam le testemnek e gonosz zsoldját. Tizszer is lejárt a határidőm; Arany eleinte

⁵ csak prolongált, később ovatoltatta a tartozást, rám intabulálta primo loco, de hát a hol nincs, ott ne keress. Olyan üres vagyok minden poézistól, mint egy rájxráthi kalap, mikor a gazdája fején van.

A napokban aztán kapok megint egy levelet, a mely így szól:

10 *Jókai Mórhoz*

Vége az országgyűlésnek,
Már nem kell több dikció;
Tudjuk már, hogy a mért küzdénk,
Nem egyéb, csak fikció;

15 Egész ország csöndes, nyugodt,
Csupa boldogságban elring,
S hogy ne ébredjen, ne ríjon
Legyezi (~) Ritter von. . .

Nosza tehát, édes Mórom,
20 Rázd le a nagy gondokat,
Muzeumba nem kell járni,
Nájgebájd sem hívogat.
Tarts egy kurta monologot,
Ilyen formát, édes Mórom;
25 „Füllentettem egyszer másszor,
Hogyha megfogom az órom;

„Igértem beszélyt, novellát,
Hindut, persát, arabot;
Tűztem is határidőket:
30 Sohanapja *holnapot*;
Eltelt már azóta „kis-kedd”
El a „borjunyúzó pintek”
Hogy adott ígéretimre,
Még oda sem hederintek.

35 „Diszn. . . azaz hogy nem szép tőlem,
Cserbe-pácba hagyni mást;
Annál szebb lesz a novella,
Jó barátom, majd meglásd:
Ma fogom a penna végét
40 S firkantok a Figyelőnek

Olyat, hogy sohse kívánjon
Szebbet annál — szemfedőnek!”
Jó egészséget kíván

az *author*.

45 No már ennek ki tudna ellentállni?

Hadd látom hát azt a műzsát, próbáljuk meg, vissza tudnánk-e még emlékezni, hogyan szokás készíteni a novellát?

Hanem mindenekelőtt el kell takarítani az embernek a kedélyéből a Rájxrátot.

50 Próbáltam én már fogfájással is novellát írni. S ha belejöttem, elfeledém a bajomat. Roszabb volna a Rájxrát; mint a fogfájás?

Roszabb bizony.

Tehát leültem azzal az erős szándékkal, hogy nem gondolok
55 többet a Rájxrátra, hanem irok valami olyan hazugságot, a miben a Rájxrát nem tényező.

Mi legyen hát? Válaszunk a lajstromból: „Az elesett honfi.”

„A miniszternek szép lyánya van, magyar úrfi belészeret, miniszter oly föltétel alatt igéri neki a lyányt, hogy a házasság
60 akkor fog megköttetni, a mikor a legelső magyar ember belép a Rájxrátba. Győz a szerelem, az ifju neki veti magát, hogy mint juthasson be a Rájxrátba, elkezd agitálni a vármegyéken, ott kilökik, ir a lapokba, ott megverik, utoljára elmegy Fogaras vidékre, ott elkölti vagyonát, hogy megválasztassa magát

65 Rájxrátnek. Végre sikerül neki, azon feltétel alatt, ha a nevét egy *romanticus* „iu” végzettel megtoldja. Siet aztán Bécsbe, tönkre- és Rájxrátra jutottan, jelenti magát leendő ipánál, hogy ime itt van már ő, a ki bemegey a Rájxrátba; mire a miniszter Machiavelli mosolygással adja tudtára; hogy az volt a föltétel, miszerint az „*első magyar*” a mikor belép a Rájxrátba, akkor lesz a lakadalom; úgy de ő most *román*, és nem magyar.

Mikor már kidolgoztam a mesét, akkor vettem észre, hogy hisz itt megint a Rájxrátul van beszéd; összetéptem, elhajtottam.

⁷⁵ Keressünk valami exotikus tárgyat. „Az Oberos sziget lakói.”

„Az Oberos sziget egyike a délamerikai vizek ős magányainak, lakosai becsületes alkotmányos szabadelvű kannibálok. Köztük és az Obejo sziget lakosai között folytonos villongások
⁸⁰ folytak, míg végtére ez utóbbiak amerikai cethalászok segítségével legyőzettek. Az Oberos sziget kacikája hallván már akkoriban a különféle bekeblzésekről; majd Cuba keblezte be Haitit, majd Mexico Colombiát, megkérde egyszer az amerikai uraktól, hogy nem lenne-e szabad neki is bekeblezni Obejo szigetét.
⁸⁵ Azok nevettek rajta, s azt mondák, tegye, ha tudja, s várták, hogy keblezi be egyik sziget a másikat? Félesztendő mulva ugyanazon amerikai hajósok ismét kikötöttek Oberosnál s kérdezik ez alkalommal a kacikát, hát sikerült-e az obejoikat bekeblezni? — „Tökéletesen.” — „Hogy lehetett az?” —
⁹⁰ „Megettük őket.” — Ez volt aztán az elvitázhatlan bekeblezés.

De most veszem észre, hogy megint a Rájxrátról írok.

Próbáljunk valami humoristikus tárgyat: Egy vén óbester szerelmes egy fiatal özvegybe, de az mindig feltöretlenül küldi vissza a szerelmes leveleit, végre az óbester, hogy a hajthatlan
⁹⁵ szívet meglágyítsa, azt gondolja ki, hogy az ezredéből való dobosokat felváltva oda állítja a kedves ablaka alá, s szünet nélkül doboltat velük éjjel nappal, míg végre a szomszédok rajta esnek a szép özvegyen, s addig rimámkodnak és fenyegetik, míg csakugyan elfogadja a februar 26-ki patenst, s bemegy a . . .
¹⁰⁰ Ihol van no, már megint rámegegy a tollam a Rájxrátra! — Tépd össze; sutba vele!

Lássunk inkább valami török historiát: „Mahomet Corfut ostromolva, a szorongatott várkormányzónak Erizzonak alkut ajánl. Ez fenyegetőzik, hogy légbe röpíti magát, ha másként
¹⁰⁵ nem szabadulhat. Mahomet ekkor esküvel biztosítja, hogy Erizzo *fejének* semmi bántása sem lesz. A jámbor ember e biztosításra ki hagyja magát csalni a várából; a mint aztán Mahomet megkaphatta, esküjéhez híven, nem vágatá le a

110 vitéz ur fejét, hanem — derékban fűrészelteté ketté. Így jár az,
a ki a Rájxrát kapuján bemegy.

Megint Rájxrát. Hát már én nem kapok olyan tárgyat,
a mi a Rájxrátba ne vezessen?

Hátha ez jó tárgy lenne: Egy fiatal zászlótartó eljárogat
estenkint a kedveséhez, s reggelenkint megy haza. Egyszer
115 azonban a kedves férje neszt kap; közelit fegyverrel, fáklyával;
nincs mit tenni, mint a hölgynek „rablót, tolvajt!” kiáltani,
s a gavallérnak kiugrani az ablakon. Az utcán épen akkor
botorkál végig egy jámbor kefekötő; a menekvő gavallér
annak a fejére esik; — az ordítani kezd, a gavallérnak feljebb
120 áll, torkon ragadja: ráfogja hogy az ugrott ki az ablakon;
a férj segítségére jön, a szegény embert jól elverik, s utoljára
ráfogják, hogy ő volt az oka a 48-ki forradalomnak, azzal
belökkik a szűkebb Rájxrátba.

Nem szabadulhatok tőle!

125 Menjünk messzebb, egész a görög világba. „Bölcs Zeno,
azért hogy doctor philosophiae és excellentiás úr volt, szerette
a menyecskéket. Nevezetesen a hirhedett *Laisra* tenger sok
pénzt elköltött. Sokszor mondták neki, hogy nem resteli ezt
a viszonyt? *Lais* nem szereti őt, *Lais* másokat szeret. A philosoph
130 úr egyszer épen sült kecsegét evett tejeles mártással. „Hja
barátim, viszonz a gáncsolóknak: a hal sem szeret engem, de
én azért szeretem a halat.” Ilyenformán *szereti* a magyar nemze-
tet is a Rájxrát.

Tessék: megint Rájxrát.

135 Volna még itten egy szép tárgyam egy királynéről, ki egy
fiatal udvarhölgyét erővel hozzá akarta adni egy rút herceghez,
a kit az ki nem állhatott; s egyenesen megmondá, hogy ő az
esküvőn sem fog „igen” t mondani; erőszakkal az oltárhoz
vihetik, erőszakkal a kezét a vőlegényébe tehetik, de arra, hogy
140 „igen” t mondjon e kérdésre *szereti-e?* nem kényszerithetné
őt semmi hatalom. A királyné azt tette, hogy a menyasszony
háta mögé állt, s mikor ez csakugyan nem akart igent mondani

a pap előtt, kezével a lány fejét lenyomta, a mi aztán hivatalosan „igenlő, beleegyező” mozdulatnak ismertetett el. Hanem
145 előre látom, hogy ebben megint csak a Rájxrátot és magyar nemzetet látná mindenki leírva. E szerint, kedves Jánosom, nincs mit tenni, mint felmenni a mennyországba novellatárgyért, oda a Rájxrát, tudom Istenem, hogy soha sem jut.

I6

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1861. szept. 21.]

Tekintedezs barátom uram.

Minden órán varom megyei komissarossá leendő kinevezetisemet.

Ez alkalomra már meg is irtam a levelet ő Excellentiájához
• előre, melyet bator vagyok barátom urammal közölnyi, uti sequitur:

„Nagymeltosagu excellentias uram!

Vighetetlenül megtiszteltetve irzem magamat az irántamban mutatott kegyes gratiának következise által.

10 Mindenkoron hűsígés szolgaja voltam és lesztem Excellentiadnak, s ha parancsolja, hogy víremet kívánja, mingyart eret vagatok magamon; ha parancsolja, hogy vagyonomat szolgáljak, tesik valogatnyi a hét szilvafam közül akármelyik. Ha kell faradsag, kisz vagyok gyalogolni, kisz vagyok ülni
15 egy helyben és nem szolni semmit egy esztendeig. Ha kell csaladom tagjait felaldozni, felajanlom csaladom legvitézebb tagjat, a napamasszonyt. Ilyen vagyok én.

Ámbátor azonban minekutána igen nagyra becsülöm ezen megtiszteltetist, és kipes vagyok többre is, mint a mire kipes
20 lennik; mindazonaltal és azonkippen alazatosan baturkodom

iszre venyi, hogy ezen kitűnő szip hivatal nem is annyira én
nekem való, mivelhogy:

1-mo. Nagyon fiatal vagyok arra, hogy még szandikom
legyen magamat eltemettetni.

²⁵ 2-do. Még van egynéhány ismerősöm, a kiknek szeretek a
szeme elibe kerüljni.

3-o. Gondolom, hogy enek a hivatalnak hamar lesz a vige,
de hogy milyen lesz a vige? azt nem gondolom.

³⁰ 4-to. Nem szeretek olyan helyen alanyi, a hol egisz Europa,
Ázsia, Afrika, Amerika és Australia szeme rajtam függ.

5-to. A feleségem mingyart felmondana kosztot, quartílyt.

6-to. Az Üstökös is itt van.

De azonban azt ne tesik úgy veni, mintha visszautasitanák;
hanem csak majd egy kicsit beteg leszek, aztán lefekszem, s a
³⁵ mig csak helyembe mast nem tetszik aquiralnyi, mindig orvos-
sagos üvegből izsom borocskat.

Remílem, hogy excellentiad ezirt nem vonja meg tülem
magas partfogasat, s adando alkalommal ram megemlíkezi;
a miért is instalnik olyan hivatalt, a minek a kezdete nem
⁴⁰ „komisz” — és a vizzete nem „saros.”

Tündöklő tisztelettel maradog Excaónak

legalazatosabb inassa
Tallerossy Zebulon.

17

KAKAS MÁRTON LEVELEI

[1861. okt. 6.]

„Hazakerültem, gazduram!” ezt mondá az egyszeri béres,
ki hajdani gazdája kéményéből sonkát lopván, egyenesen a
tűzhely közepére esett le. — Ez az én mottóm is.

⁵ Mindenütt felozlatva, hol kilöketve, hol be nem bocsát-
tatva, mint a tékozló fiu, megtérek ismét az én atyáim házába,
az én születésem hajléka alá, a Vasárnapi Ujságba.

Hallottam már ugy fülhegygyel egy idő óta olyan forma híreket, mintha Pest vármegye bizottmányát felakarnák osztalni, de nem kapnának komiszároost, a ki azt végrehajtsa, hogy
10 a 30-iki gyűlést nem fogják tűrni; hanem hát tudja szerkesztő ur, ki hinne el mindent, a mi az ujságban van? Denique én nem hittem. 29-ikén hivatalos vagyok a konferenciára, megyek a vármegyeházhoz s látom, hogy be van csukva a kapu; egy kicsi öreg asszony ott dörömbözött már egy idő óta, de nem
15 eresztették be. Várjon hugomasszony, majd kinyitom én, aztán bejöhet velem együtt, azzal kinyitám a kaput, de alig toltam be annyira, hogy a jámbor matrona a kezét bedughatta rajta, midőn láthatatlan hatalmak rögtön ötven lóerejű nyomással vissza tolták, szerencsémre nem az én orromat, hanem az öreg
20 asszony öt ujját szorítva az ajtó közé. Az aztán elkezdett rimánkodni, hogy ő nem bizottmány, ő nem vármegye, nem is akar gyűlést tartani, hanem csak az urának visz egy kis sajtot, meg sört, a ki drabant odabenn, míg felnyiták ismét annyira a kaput, hogy ő bejuthatott; én pedig benézhettem rajta.

25 Valami háromszáz szurony mosolygott felém.

„Ugyan kérem, ez már talán az új alkotmányos alapon szervezett kijavított bizottmány?” kértem a legközelebb álló puskás képviselő barátomtól. — Válasz helyett becsapták előttem az ajtót.

30 A megyeház előtt már ekkor egy csoport hasonló sorsban részesült szónok és státusférfiu gyűlt össze, kik mindnyájan meg voltak abban egyezve, hogy erről az esetről nagyon nehéz lesz protokollumot felvenni. Ezekhez csatlakoztam. „No Kakas Márton, kiáltottak elém, erre csinálj most valami viccet. [”]

35 Én nem, de csinált a sors. Valami kicsi angol lordot vetett oda, azt mondják éppen Derby lett volna; az kérdezősködött, hogy merre van a pesti megyeháza? — Éppen itt van! — Hogy ő szeretne egy pesti megyegyűlést látni. — „Érdemes lesz meg nézni, igazán.” — Merre kell bemenni? — „Csak itt a kapun.”

40 Ugy hiszem, hogy nem soká maradhatott benn, mert hamar

visszajött; úgy látszott, hogy nem igen lehettett meglegedve. „Mi ez odabenn?” — „Ez, mylord, azon alkotmány, a mely az angol alkotmányhoz olyan gyönyörűen hasonlít.”

45 Az első alispán azt kérdezé a vezénylő őrnagytól: „meddig szándékoznak itt maradni?” — „A meddig szükséges lesz,” volt a válasz. Ekkor eztán az alispán és tisztársai elhagyták a megszállt megyeházat s mentek a főispáni helytartóhoz, lemondásaikat tömegesen beadni; a solti járás tisztviselői, kik a gőzössel későbbben érkeztek, siettek utánuk, s elhatározásukat 50 amazokéhoz csatolták.

Az utcákat késő estig tolongó néptömeg lepte el, mely között szuronyos és dsidás őrjáratok száguldoztak végig. Másnap tíz órakor, mint a gyűlésre kitűzött időben, a megyeház előtti utcán csoportosult össze Pestmegye bizottmánya.

55 A megyeház ajtaja ismét zárva; Mihály-napi hurcolkodókkal tele minden utca, egy pár szemközt jövő szekér emeletre rakott szekrényekkel és pamlagokkal itt-ott összeakadt, egész barrikád vált belőle, ez okozta az egyedüli lármát a városban az *évenkinti* *revolúciónak e mindentfelforgató* napján. Maga, a legfélelmesebb 60 (?) testület várt és hallgatott.

Tíz óra után öt perccel kiválasztók magunk közül, a kinek leghosszabb és legveresebb szakálla volt, s megbiztuk, hogy kérdezze meg hivatalosan a katonaság parancsnokától, miért van itt? Erre az a categoricus válasz adatott: azért hogy minket 65 be ne eressen.

A következő percben a hurcolkodó Pestváros utcái egy hoszszu menetet láttak, levett fővegü ősz, kopasz férfiakból állót, mely csendesén énekelve a „Hazádnak rendületlenül légy hive!” szent zsoltosmáját, haladt végig: — a *hurcolkodó vármegye!* 70 *szekerek, hintók, költöző emberek félretértek előlük; utat engedve azoknak, kikkel együtt egy vármegye költözik ősei örökéből.*

A házából kivert bizottmány gróf Károlyi István főispáni helytartó lakához vonult, ott néhány szóval megköszöntük

⁷⁵ hü buzgalmát, bucsut vettünk az ős hazafitól, boldogabb időkre bizva boldogabb találkozást.

És ez mind oly tréfás dolog, hogy az ember sirna rajta, ha nem tudná, hogy lesz valaki, a ki könyeinken nevetni fog. Tehát — talpra jó kedv!

18

HA AZ EMBER HIRESSÉ LESZ

Előadja Kakas Márton

Tallérossy Zebulon barátom mindig azon sohajtozott, hogy bárcsak ő belőle valaha híres ember lehetne. Kivánságát meghallgatá a sors; egy rövid év s neve ott ragyog, a hol egy Mühlfeld, egy Brinz, egy dr. Hein s egyéb világhírű humoristák⁵ nevei ragyognak.

Van-e a hazában hirlapolvasó, a kire Tallérossy Zebulon levelei hasonló felvidító hatással ne volnának, mint a (Csitt! Szerk.) Ugyanazon leleményesség, ugyanazon helyes felfogása a nép hangulatának, a mit nyomrul nyomra mindig jobban¹⁰ bámulunk itt és amott.

Denique Tallérossy Zebulon híres embernek érezve magát, nem férhetett bőrében, élvezni kívánta a hírrel járó dicsőséget, s elindult egy kis körutra, mint szoktak híres emberek, kik szeretik magukat ünnepeletetni.

¹⁵ Első nap vasuton utazott. A waggonban egyedül találta magát egy más nemem levő egyéniséggel, a kitől később, saját állítása szerint, megtudá, hogy még kisasszony. A szép lélek kanász kalapot viselt kócsagtollal, meg Kazinczy-dolmányt, nagy vitézkötéssel és illendő krinolint. A mit a költők a szépségről²⁰ irnak, az mind meg volt rajta, azzal a változatossággal, hogy fehérek nem a fogai, hanem a hajszájai, feketék nem a szemei, hanem a fogai, pirosak nem az orcái, hanem az orra. Különben igen jeles és kellemetes egyéniség volt.

Zebulon barátunk nem állhatván sokáig az incognitót, fel-
25 fedezte magát kellemes utitársnője előtt, hogy ő az a híres Tallérossy, a mit a szép lélek igen nagy örömmel hallott, s magasztalta aztán tisztelt barátunkat és idézte jelesebb mondásait, úgy hogy az utolsó stacion Zebulon alig fért ki a waggon ajtaján, úgy meghizott a sok dicsőségtől.

30 Szerencsétlen! Nem tudta, hogy kinek a kezébe került? Az a szép lélek a Divatcsarnok vidéki levelezője, hirhedett rébuszmegfejtő celebritás: a ki azonnal, a mint papirhoz jut, siet megírni a minden tekintetben jelesül szerkesztett divatlap zöld borítékja számára e következő tudósítást.

35 „X. X. Ma utazott itt keresztül jeles és hirhedett hazánkfia Tallérossy Zebulon, egy csodaszép urhölgy társaságában, ki által a legnagyobb kitüntetésben részesítetik; ígérését birjuk, melyet a fentisztelt delnőnek adott, hogy mihelyt országos ügyei engedendik, hosszasabb itt maradással fogja szerencsél-
40 tetni itteni tisztelőit, s különösen azon tisztelőnjét, ki e rövid napot élte legkellemesebb percei közé fogja számítani.”

(Zebulonnak pedig van felesége otthon; — erre a vidéki levelezők nem reflectálnak.)

A vasútról leszállva, Zebulon kocsit fogad; jámbor kék
45 mándlis hazafit, s megmondja neki a falu nevét, a hová szándékozik.

A jámbor fuvaros utközben elárulja, hogy ő is szokott ám
ujságokat olvasni, Zebulon kap rajta, felfedezi előtte kilétét; a fuvaros nagyon örül, hogy ilyen nevezetes személyt szállíthat
50 a szekeren, s azontul foly az értekezés ország dolgairól és magas miniszteriumról, egész a falu határáig, a hova Zebulon meg akar érkezni. Itt a litteratus furmányos bátorkodik azzal a prózai kérdéssel megszakitani a tanácskozmányok folyamát, hogy hová akar szállni a tekintetes ur?

55 — Had hova mashova, mind az in!kedves barátom uramhoz, tekintedezs Mindenvaro Adam urhoz.

— Aha! No annál épen most van tizenkét katona a Rác-

krisztus regementből (Reusz Kősztric) egy főhadnaggyal adóexecution.

60 — No! ugy kedves barátom uram, kocsi, nem szalok oda. Katonakal nem jo *collisioba* gyüni, ahol hadnagy van, hamar törtínik *conflictus*; katona előtt *respectussal* birok, ez a hadnagy nekem kellemetlen *auspicium*; csak menyünk kocsmahazba.

Szerencsétlen Zebulon! Nem gyanította, hogy a fuvarosa
65 titkos levelezője a debrecen—nagyváradí közlőnynek, melynek legközelebbi száma ily tudósítást hoz:

„Q. Q. Most járt vidékünkön ama híres Tallérossy Zebulon, hirhedett *celeritás*; épen akkor volt itt katona—executio; a derék hazafi szörnyen szidott valami *Auspici* hadnagyot, a kinek
70 szerencséje, hogy nem találkozhatott vele a *convictusban*, mert különben *collatióra* majd adott volna neki egy kis *despectust*.”

(Azt persze nem bánja a vidéki levelező, akárhogy tud Zebulon a duellálás mesterségéhez.)

Nemes barátunk tehát nem mervén érdemes barátjához
75 szállni, kinek hasonló körülmények között az „ujabb beszállás” alig okozna örömet; leteteti magát a falusi fogadóba.

A kocsmáros fiatal értelmes ember, ujságokat is látni asztalán, felesége is fiatal menyecske. Zebulon nem állhatja meg, hogy meg ne ismertesse magát. Kocsmáros nagyon örül. Beszédbe
80 eleygednek; Zebulon kérdezősködik családi állapotuk felől: „van-e már örökös?” Kocsmáros bajszán penderítve, felel, [„] még nincs, de aligha nem lesz.” Menyecske elpirul s kiszalad a szobából.

Zebulon tehát illő virágnyelven mond: „no, agya Isten,
85 esztendőre megirkezik az, a kit olyan nagyon varunk.” (Senkit mást nem értett alatta, mint azt az utban levő örököst, a ki majd talán születni fog vendégfogadós örömére).

Szerencsétlen! Nem sejtette, hogy a kocsmáros titkos levelezője a Trombitának, melyben a legközelebbi postával a követ-
90 kező tudósítást fogja közrebocsátani.

„Hirhedett hazánkfia, Tallérossy Zebulon, környékünket is

megvigasztalá körutazása alkalmával, sokat panaszkodtunk a mostoha idők felett; ő azonban megnyugtató, hogy majd másképp lesz az, ha a jövő tavasszal hazajön az, a kit olyan
95 nagyon várunk etc. [”]

(Azt persze a vidéki levelező nem tudja, hogy az ujságokat nemcsak a kávéházban olvassák, hanem a policián is.)

Mit csináljon Zebulon az unalmas éjszakán át, hogy meg ne
őszüljön, míg megvirrad?

100 „Ne tessék búsulni, mingyárt eljön az ispán ur, meg az erdősz,
aztán meg a káplán ur, azok itt szoktak tarokkozni, szerencsés-
jüknék tartandják, ha uraságot bevehetik negyediknek.[”]

Ugy lett. Zebulon megismerteté magát mind a három urral,
a kik természetesen mind régóta tisztelői s nagyon örvendenek,
105 hogy ilyen nagy férfiuval ehetnek egy tából cseresnyét.

Előhozatik az altehrwürdig tucat kártya, melyben a többek
közt a skiz hátán akkora faggyu-pecsét van, mint egy tiz-
krajcáros bilyog, a pagát szegletéből meg le van hasítva egy
darab; a ki oszt, mindig megmondja: „ott megy a skiz, ott
110 megy a pagát.” Zebulon különben is nagy szerencsében van;
káplán ur pedig oly rosszul játszik, hogy mikor ultimót mond,
primóra elszalad a pagáttal. Száz point megy egy uj krajcárban.
Éjfél után, mikor összeszámitanak, káplán ur fizet egy egész
egységes osztrák forintot, meg tizenkilenc krajcárt, s abból
115 csak magának Zebulonnak kilencvenöt krajcárt, ki eként
befonta a társaságot legalább két veres forintig.

De hátra van a boszú! Szerencsétlen Zebulon. Nem sejtette,
hogy káplán ur a P. H. titkos levelezője, ki is revangeul nem
készt az *ultrák* egyikének körutjáról e humoristikus megjegy-
120 zést közleni a fentisztelt érdemes lap hasábjain:

„Itt járt Tallérossy Zebulon is, ki úgy látszik, hogy sokkal
szerencsésebb a *47-es tarokkban*, mint a *48-as politikában*, mert
egy éjjel összes mindnyájunknak egész pénzkészletét elnyerte.”

(Azt persze nem gondolja meg a levelező, hogy az embernek
125 otthon hitelezői is vannak.)

Már most kerülj haza Tallérossy Zebulon.

A legelső, a mint otthon benyitja az ajtót, az, hogy a feleség tiz körömmel ragad a hajába.

— Hát te semmire való vén kandur! Micsoda szép kalandok
130 után jársz te, ha elszabadulsz? Ki volt az a csodaszép hölgy, a kinek megigérted, hogy majd odamégy hozzá lakni? Ugy-e? Eltagadtad, hogy már feleséges ember vagy? Kiadtad magadat diáknak; ugy-e fertelmes?

Zebulon az ártatlan emberek phlegmájával veszi a dolgot;
135 tudja hogy nem vétett semmit.

— Micsoda bolond beszid ez? Ki elbolondabitota teneked?

— Soha sem tessék tagadni. Itt van nyomtatásban ni. Ugy-e? Csodaszép hölgyek kellenek neki?

Zebulon olvassa az áruást, bámul, esküszik, káromkodik,
140 a harc annál elkeseredettebb lesz; szerencséjére csengetnek az ajtón, soha szivesebben látott vendég nem jöhetett a házhoz; akárki légyen.

Azon akárki pedig senki sem más, mint a szabó, meg a csizmadia, meg a boltos, aztán meg a masamód. Mind hozzák
145 a kontót.

No köszönöm az ilyen megszabadulást.

— De mi ütött az urakhoz, hogy ma gyünek hozam? Talan lutrit megnyertem, a kire nem tetem, vagy mi?

— Igen is, itt van az ujságban, hogy méltoztatott igen sok
150 pénzt nyerni. Most tessék kiegyenliteni e kis tartozást.

Tallérossy lát és olvas, olvas és káromkodik.

— Micsoda nyeresig? It a tarcam, kifordítom, befordítom, kívül is annyi van, mint belül. Micsoda nyeresig? Egy paprika-hendlinek az ara, semi több.

155 De azok nem akarják elhinni; — a mi nyomtatva van, az nem lehet nem igaz. Zebulon esküszik, mennyre földre, nem használ, azok nem mozdulnak, mig legalább valamit nem fizet abból a nagy nyereségből. Csöngetnek az ajtón. No hála Istennek, jön valaki megint, a ki által megszabadul Sisera hadaitól.

- 160 Két ismeretlen ur áll előtte, a kiket nem látott soha.
 — Ön az a Tallérossy Zebulon?
 — Szolgálatjukra.
 — Mi baja van önnek Auspici hadnagygyal?
 — Soha se is halotam nevit.
- 165 Ekkor egyik ur előhuz egy ujságot a zsebéből s mutatja neki:
 — Mit akart ön ezzel mondani?
 Zebulon elámul.
 — Soha in, az in iletemben!
 — Akar ön elégtételt adni azon urnak, kit úgy megsértett,
- 170 s kinek mi segédei vagyunk?
 — Eligtitelt, de minek eligtitelt?
 — Tessék igent, vagy nemet mondani.
 — Nem akarom. Sem eligtitelt, sem kevistitelt nem akarom.
 Nem bantotam senkit.
- 175 — Úgy, tehát nem ad elégtételt? s tudja ön, mi az olyan embernek jutalma, a ki a megbántásért megtagadja a lovagias elégtételt? Annak a hátán megtáncoltatják a rájtpájcslit.
 Jaj Zebulon! Ennek fele se tréfa. Ezek haragos urak. Mit csinálni velük? Ki szabadit meg ebből? Hol van egy policáj?
- 180 Mintha csak kívánságra jönne, itt van a policáj.
 — Her von Zebulon. Alant vár a kocsi. Tessék velem jönni oda a numero ultimoba.
 Ezt nevezem aztán esőrül csurgó alá! Kihivás elől behivás elé.
- 185 — Herr Tallérossy! szólt a rend tiszteletreméltó fenntartója a numero ultimóban. Micsoda botorságokat beszélt ön itt és itt: Türről, Garibaldiról, hogy majd eljönnek? Miért mondta azt?
 — Én?
- 190 — Ne tessék tagadni. Itt van az ujságban; — nos talán nem igaz?
 Zebulon annyira meg van rettenve, hogy nem talál szavakat mentségére.

— Ezuttal örülhet ön, hogy nagyobb büntetés nem éri,
195 hanem kénytelen vagyok önnek tudtára adni, hogy az efféle
lázítások miatt önnek a várost elhagynia nem szabad.

Oh átkozott hiressé-létel.

Már most szegény Zebulon barátunk így van:

Ha hazamegy, és bezárkozik, a felesége kikaparja a szemeit.

200 Ha nyitva hagyja az ajtaját; a hitelezői nyakára járnak.

Ha kimegy az utcára, rájtpájcslit táncoltatnak meg a hátán.

Ha pedig akar szökni a baj elől, — elcsípi, mint ország-
háborítót.

Igy jár, a ki híres emberré lesz, s azt nem tudja titokban
205 tartani.

19

EGY HALOTT LEVELE

Mióta az Üstököst szerkesztem, több ízben kaptam egyegy
irat-csomagot, mely telve volt a legvidámabb adomákkal a
diák és honvéd életből, többeket közöltem is belőlök. Később
egészen ismerős volt már előttem a kézirat, dült hosszúkás
5 betűiról; úgy hogy a levél címjén megismertem a küldőt.
A bennfoglalt adatok mind újak és érdekesek voltak, az előadás
humorral tartva, eredeti, néhol erős ötletekkel fűszerezve;
nagyobb részük azonban nem volt a világ elé szánva; szerzőjük
maga megjegyze, hogy ezeket csak azért jegyezte fel, hogy
10 én tudjam meg s tegyem árnyékos helyre.

Eleinte csak nevének előbetűit tette ki levelei alá N. L.
Később bizalmat kapott magát megnevezni előttem *Nagy
Lajosnak*.

Mintegy három héttel ezelőtt személyesen is meglátogatott.
15 Magas, nyúlánk fiatal ember volt, alig 28 éves, vékony, fekete
bajuszszal, érdekes arcvonásokkal.

Azt mondá, hogy tanácsot jött tőlem kérni egy elhatározó kérdésben. Én szolgáltam neki meggyőződésem szerint tanácsommal; lebeszéltem egy lépésről, mely senkinek sem használt
20 volna, s ő megnyugodott benne.

Tegnap reggel hírül hozzák, hogy Nagy Lajos a Mátyás király vendéglőben főbe lőtte magát.

Lehetséges-e az? Az én életvidám adomaregélőm; az a gunyoros philosoph, ki a legszomorúbb napoknak is meg
25 tudta lelni tréfás oldalait, az találta volna ki ezt a megfajtását annak a nagy kérdésnek, a minnek „élet” a neve?

Talán nem ő volt az? valami névrokona; valami ismeretlen ember?

E töprengésem alatt jön a posta s egy vastag levelet tesz le
30 asztalomra, melyen azonnal felismerém a sokszor látott kézvonásokat. Siettem azt felbontani.

Ismét egy csomó víg adoma volt a csomagban; s az adomákhoz egy hosszú levél mellékelve, mely e soron kezdődött.

„Mikor ön e levelet olvassa, én már akkor megszűntem
35 élni.”

Tehát egy halott levele volt kezemben.

E levél nem volt nyilvánosságra szánva; az egész csak azt bizonyítja, hogy a megholt ifjunak oly kevés barátja volt az életben, hogy végszavait, mikben halála okait felderíti, hozzám
40 intézte, a kit egyszer látott az életben. Egyes sorait azonban közleni kötelességemnek tartom, mint a mik e rejtelmes sötét végzet földerítésére s a megholt ifju jellemére néhány sugárt vetnek.

Gyermeksége óta üldözte a legsötétebb búskomorság; ideg-
45 bántalmak, lázak gyötörték; még gyermek volt s már kétségbeesve jövődjé felől. Alig tizenhat éves korában már a halált keresni ment a csatába, végig küzdötte a „két nehéz év” véres harcait; de a halált nem találta bennök. Mikor e harcoknak végük szakadt, csak két út állt előtte, vagy újra kezdeni az
50 életet, vagy bevégezni azt.

„Pisztolyom, porom nem hiányzott, így szól a levél, de minthogy édes anyámat, kit igen szerettem, halálom szántszándékos mivoltával megszomorítani nem fért hozzám, arra határozottam magamat, hogy mérég által haljak meg. Csináltam
55 tehát rézből ecettel mérget, hozzá jó adag kékkövet is tettem, minthogy a gyógyszerész opiumot nem adott, s egy este lefekvéskor elszántan felhajtottam a méregpoharat.”

A mérég azonban nem volt elég erős. A természet leküzdé annak hatását.

60 „... ez eseményben a sors intő kezét láttam s vallásos kegyelettel nyugodtam meg abban, s elhatározottam, hogy most már az étellel, bármit mér rám az Isten, szembeszállok”.

Itt következett azután tíz évi hosszas küzdelme egy sarkaiból kivetett életnek, mely pályáját nem bírja megtalálni, mely
65 ellenséget talál a sorsban, a viszonyokban, az embereken, és saját magában is.

Ez ideges tétovázást jellemzi az, hogy e tíz év alatt majd a törvényes, majd az orvosi pályára készíté magát előre, nagy fáradtsággal, nagy nélkülözéssel s végre annyi küzdelem után
70 kivívta, — hogy nem volt mit ennie.

Ismét saját sorait idézem:

„Midőn már pénzből kifogytam, azért kétségbe nem hagytam magamat esni, hanem felkerekedtem, mint a gólyamadár s elindultam Fejérvár felé, azon feltevéssel, hogy az
75 akkor építés alatt levő vasúthoz állok be *munkásnak* (!) inkább, mintsemhogy valakinek kegyelmére alacsonyítsam le magamat.”

Csodálatos enyelgése a sorsnak! A mint e szándékkal megindul, az úton egy elvesztett tárcát talál, melyben 1600 pft.
80 volt.

A földönfutó, kinek nem volt kenyere, nem fekhelye, a hol megpihenjen, addig járt, míg az elvesztett pénz tulajdonosát megtalálta. Szegény juhászember volt az Hamsabégen; hogy fogadott volna el jutalmat tőle?

85 „... az én sorsomon ily véletlen vakeszköz ne tegyen változtatást, elvárom, hogy ki tudok-e bontakozni balsorsomból saját emberségemből?”

A levélíró humorosan jegyzi meg, hogy ama juhász neve „*Fabula János*”, hanem a dolog nem „*fabula*” ám.

90 E járása közben jutott nevelői állomásra Érden, onnan az alkotmányos mozgalom által Pest városához valami nagyon alárendelt hivatalba. Hálásan említi több ízben K**nszky hivatali igazgató urat, ki sok ideig, míg fizetése utalványozva nem volt, saját erszényéből fizette őt.

95 Nem árulom el, mi fizetésből élt itt? annyit mondhatok, hogy a szőlőmunkások kétannyi napszámot kapnak; de azért őt soha sem halotta senki panaszkodni. Víg, élces, kedélyes volt és — belül érlelte magában azt a sötét tervet.

Az utóbbi napok, tán ez a ránk nehezült sötét ködös idő is, egészen hatalmába adták lelkületét az egész életén át üldöző búskomorságnak, melyet kívül nem mutatott soha.

100 Ütést, rángásokat érzett fejében. Örökös nyugtalanító érzés háborgatá munkája közben, küzdött azon bajjal, melyen minden kezdő orvos tanuló keresztül megy, hogy organismusa minden hibáját véli ismerni, az általános világ folyása felől is kétségbe kezdett esni, míg végre e szavakig jut el:

105 „Nincsen tehát mit vesztenem; — *annálfogva* kívánok meghalni.”

„Eléggé fáj nekem azon gondolat, hogy miért pazarlom el, 110 hazám jelen körülményei közt, magamat? ez engem e határozatomtól sokáig visszatartott, de végre beláttam, hogy én már *hasznavehető* tag sehol nem lehetek — *annálfogva* meghalok.”

115 „Legalább ha meghallják, mint nem fél a magyar a haláltól: hadd döbbenjenek meg!”

„Mielőtt levelem bezárnám, kérésem van önhöz, használja fel szavát arra, hogy nemzetünk el ne puhuljon; mert a hidegebb lég mindig elnyomja a lágyabbat.”

Azután arra kér, hogy az eddig számára küldött lapot küld-
120 jem még ezentúl egy évig M. M. úrnak, kinek annyi értékű
pénzzel tartozik, hogy adósa ne maradjon. Le akarja szolgálni
még ez életben; azért mellékli ide e tréfás ötleteket.

Arra kér még, hogy adomái alá tegyem ki nevének első
betűit.

125 Végre ohajtja, hogy a lapok ne mondjanak róla semmi rosszat:
„mert azt én nem érdelem, és anyámat, bátyámat ne busítsák
meg.”

Végszavai:

130 „Áldja önt az Isten; adjon Isten jó jövőt kedves nemzetem-
nek! Isten veled Biharmegye! Szalonta! Anyám! Rokonaim!
Bennemmi csekély veszteségét nemzetemnek pótolja ki Isten
ezerszeresen! . . .”

Eddig a levél, mellette egy iratsomag: tréfás ötletei egy
öngyilkolásra készülőnek, miket azért irt meg hogy ne mond-
135 hassa valaki utána: „nekem adósom maradt!”

Szegény letört virágszál! a ki lehullottál egy időben a hulló
levelekkel — hulló reményekkel.

20

POLITIKAI TANULMÁNYOK

Iskolai kézikönyvül vén gyerekek számára

szerzette Kakas Márton

I. A provisoriumról.

Mi a provisorium?

A provisorium valamely meglevő rossz állapotnak más még
rosszabb bekövetkezmények reményében bizonytalan hosz-
5 szaságra és szélességre való határvonalozása.

Az ember megszületik, akkor mingyárt kezét lábát lekötözik,
szájába kóficot tömnek, ha ez ellen óvástételét nyilvános szó-
noklatokban teszi közzé, bölcsőbe nyomják, jobbra balra

ráncigálják, míg belebódul; mikor enni kér, au contraire,
10 ráültetik a fazékra, kiadják dajkaságba, bedugják a száját, hogy
ne orditson, hányódik vetődik, betöri az orrát; a rosztól
scrophulákat kap; meghimlőzik, ragyas lesz a képe; — hanem
aztán az a vigasztalása van, hogy *mindez csak provisorium*: majd
máskép lesz később!

15 Később aztán jön a „virgácsprovisorium.” Az ember kap
palcát, mogyorót és spanyolnádat, nyirvesszőt sóba áztatva;
lineát a körmére, meg a tenyerébe, otthon lábszijat, meg rokka-
nyelet, a nagyobbaktól fabarackot, a szomszédoktól pofonokat;
— hanem az a jó vigasztalása van, hogy *mindez csak provi-*
20 *sorium*, majd máskép lesz később!

Később aztán tanul az ember görögül, diákul, németül,
zsidóul, mintha attul tartana, hogy valamelyik nyelven eladják,
pedig ingyen sem kell senkinek; soha sem alhatja ki magát,
soha sem lakhatik jól, soha sem nyugodt a lelkiismerete, mindig
25 fél valamitől: beleszi magát nagy vastag könyvekbe, a mikért
szörnyű kár, hogy az alexandriai nagy könyvtárégesen jelen
nem voltak: fakóvá, keszeggé lesz az igyekezet miatt, hanem
ekkor is az a jó vigasztalása van, hogy ez is csak provisorium,
majd máskép lesz később.

30 Később aztán, markában a diplomával, sorba kocogtat száz
hivatalajtót, itt kilökik, ott szépen elutasítják: száraz kenyérért
görbe hátat ír magának valami fehér rabszolgartartónál; nincs
már vasárnapja sem; élni kell, dolgozni másnak, segíteni a
napot tolni; a minék tán megállna a kereke, ha a sok szegény
35 diurnista neki nem vetné a vállát a löcsnek: no de vigasztalják
azzal, hogy ez csak provisorium, majd másként lesz később.

Később aztán van az embernek egy kis biztos kenyere, mellé
egy kis bizonytalan asszony, és legbizonytalanabb gyerek,
leánysereg: mely évről évre szaporodik. Megismerkedik kon-
40 tókkal, hitelezőkkel; az ág is húzza: soha sem jön ki az ultimóig.
A feleséggel is sok baj van. Sokat költ és vigyázni kell rá. A sok
gyerek sokat szakgat. Az ember orrával túrja a földet, még sem

keres eleget. No de mind ez csak provisorium. Majd másképp lesz, ha a hivatal megnő, a gyerekek is megnőnek, ki férjhez
45 megy, ki maga keres. A feleség is megöregszik: nem kell neki se cifra ruha, se polkatánc. Majd később.

Később aztán van már pénz is, kenyér is, pecsenye is: van kényelmes szállás és otthon ülő asszony; hanem van hozzá csúz, aranyér, derékfájás: szem nem lát, fül nem hall: hanem a
50 fájós fog annál inkább ébren és öntudatánál van. Az ember doctorok, patikárosok barátságára szorul; nem mer se enni, se inni, se nagyot kurjantani; mert ez mind megárt; utoljára ágyrak esik, egy ideig a doctorok azzal biztatják, hogy nem más ez, csak aranyér, hanem egyszer aztán eljön a pap, s azt
55 mondja neki, hogy ne busuljon: ez bizony csak provisorium volt, majd jobb lesz már a más világon.

De bár ott lenne hát jobb!

Azonban a másvilágon is mi vár az emberre? Ha pópista volt, purgatoriumba küldik; ha kálvinista volt, indigenatusért kell neki szaladgálni: megint csak benne van a provisoriumban:
60 s ki tudja, mikor van annak ott megint vége?

21

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1861. dec. 21.]

Tekintedezs barátom uram.

Azt hallok tekintedezs barátom uram válet akar mondanyi falunak, felgyüni Pestre, s minthogy semmi sem oly könnyű is jövedelmes most, mint humoristicus lapot megszerkeszteni
5 itteneg: tehat barátom uram is, akarja szaporitanyi edig meglevők számjat. Kirdezi tülem, mit mondok ara? En pedig kirdezem barátom uramtól, mit mondja ezekre?

Tud kedves barátom uram egisz nap patience jatikot hanyini kartyabul? Nem tud. No jól van.

¹⁰ Tud kedves barátom uram apro figurákat faragnyi fabul?
Nem tud. No jól van.

Tud kedves barátom uram szalmabul kipeket kiraknyi?
Tud kenyirbilbül szobrokat komponalniyi? — Tud papiros
kapszulakból kosarakat összeraknyi? Azt se tud. No jól van.

¹⁵ Vagy talan tud harisnyat kötnyi, tud halot fonnyi? tud
stikkolnyi, kenyirhajból órat csinálniyi? Ehez se' tud. No jól van.

Vagy talan valami muzsikát írni? tilinkot, furulyát, citerát?
abban akarja tökiletessígre jutnyi? Ezt sem teheti. No jól van.

²⁰ Avagy angolul franciaul akar jól megtanulnyi? E sem. No
jól van.

Vagy talan szereti pokokat dressziroznyi, szobaban latogato
pocgereket magához szoktatnyi? E se kívánja. No jól van.

²⁵ De ha se kartyazni, se faragnyi, se kötnyi, se horgacsolnyi,
se mozaikot raknyi, se kosarat fonnyi, se furulyalniyi, se angolul
tanulnyi, se bogarakat szeliditenyi nem tud kedves barátom
uram, ugyan mivel akarja majd tölteni idejit, ha azt a sta-
diumot elírte a szerkesztísben, a melyből nem lehet odab
mennyi?

Mondok; maradjon otthon disznokat hizlalnyi.

Tallérossy Zebulon

22

1862!?

Az elmúlt év teljes napfogyatkozással végzé utolsó nappali
óráit, s mintha nem bírta volna már bevárni az elég rövid
nappal végét; ugyancsak sietett még egy órával megtoldani
az év leghosszabb, legsötétebb éjszakáját.

⁵ Ez az általános napsötétség árnyéka fekszik mindenben: köz-
élet, magánkedély, üzletek, társadalmi élet be vannak boritva

vele; s mint madarak az erdőn szokták, elülnek a napfogyatkozás alatt, azt gondolva, hogy itt az éj.

A napfogyatkozás éje azonban rövid, csak átmeneti sötétség; 10 rövid tartamu félbeszakítása a nappalnak, néhány percig tart, azután újra virrad, nappalodik, világos lesz! sziv kiderül, ég fel kékül, madárdal felhangzik, virág kinyitja kelyhét, s ujjabb örömmel üdvözli minden a másodszi reggelt! . . . Az 1861-i napfogyatkozás ebben is kivétel volt; alkonyatra esett; utána 15 nem következett második reggel, hanem a tökéletes éjszaka: a fagyos, virágtalan, daltalan éj.

Azoknak, kiknek szavuk messze hallik, a közönséghez beszélő organumok vezetőinek kötelességük a legnagyobb elcsüggedés napjaiban is buzdító hangon szólni, s kedélyük 20 otthon létével tanusítani, hogy nincs itt az idő, melyben már a „lélek is elvész.”

Lehetetlen eltitkolnunk a lehangoltságot, mit az elmult év az uj esztendőnek ajándéku hagyott. Nem ámithatjuk egymást olyannal, a mit senkisem hisz. Nem szerezhetünk orcapirulást 25 magunknak azon állítással, mintha valakinek ez időben kölcsönadható örömei volnának; sem pedig százszor megálmodott százszor eltűnt aranyhegyekről ujra mesét kezdeni nem érzünk nagy kedvet; hanem annyit mégis jónak találunk elmondani, hogy — rosszabbul is voltunk mi már valaha.

30 Igaz, hogy nem értük el reményeink célját, de legalább látjuk azt a láthatáron, mint távol eső város tornyát a pusztán; a mit egy időben már szem elől is elveszténk.

Nyertünk egy kincset, melynek neve: „saját erőnk tudata.” Ez ugyan nem elkölteni való, de bőven kamatozó felmond- 35 hatlan tőke.

Lételünk tényezővé nőtte ki magát e világrész életkérdéseiben.

Szellemi és anyagi jobblétünk ha nem is emelkedett, de nincs is annyi oldalról fenyegetve, mint évek előtt.

40 Végre lapirodalmunkra térve, itt is ki kell mondanunk, hogy

jóllehet ez időszakban kellemetlenségek fenyegethetik azt; de a ránk nehezülő legnagyobb szigor sem súlyosabb azon rendszabályozó időkenél, a mikben bizonyos tárgyaknak felemlítése is „lehetetlenné” volt téve, midőn e szavakhoz: „nemzet,”⁴⁵ „alkotmány,” „szabadság,” „ősjogok” még csak célzással sem volt szabad közelíteni, sőt mikor e lapok szerkesztője kemény dorgálást vona magára azért, mert vakmerő volt azt mondani, hogy: „*a magyar remény!*”

Most annyit szabad tennünk, hogy jobb idők reményét⁵⁰ hirdessük.

Reméljük! — De mit?

A földmives *porba* veti reményét, s *aranyat* arat utána; mások *aranyat* vetnek és *port* aratnak. A bölcs tudni fogja, hogy melyiket kövesse?

23

POLITIKAI NEMZETISÉG

[I.]

Mi a politikai nemzetiség?

„Ugyanazon *természeti határok*, ugyanazon *historiai mult*, ugyanazon *érdekjövendő*, egy *közös alkotmány*, egynemű *intézmények* által összeforrasztott bár különajku népfajok szövetsége;⁵ az egy politikai nemzet; valamint megfordítva: más határok, más történeti alap, más érdekek és intézmények által elválasztott ugyanazon népfaj és külön politikai nemzet.

Schweicnak vannak francia, olasz, német lakosai, azért Schweic egy politikai nemzet. Anglia és Amerika egy népfaj,¹⁰ azért mégis *két külön* politikai nemzet.

Az, a mit Magyarország neve alatt ismer a világ, szinte ily egyetlen politikai nemzetet képvisel, melynek külön fajbéli nemzetiségei együtt és összesen kielégíthetők, boldogíthatók,

felemelhetők, de külön elemekre fel nem oszthatók, mert

15 Magyarország népeit

sem természeti határok szerint földtanilag feldarabolni,
sem fajok szerint egymás tömegéből kiválogatni,
sem megosztott külön intézmények által egymással ellen-
tétbe hozni nem lehet.

20 A *fajbecsülés* azonban, mint mindenütt, ugy nálunk is ki van
fcjlődve s ujjabb történetünk tényezői között mindig jelenté-
kenyebb helyet kezd foglalni.

Hogy e ragaszkodás a specialis nemzeti önérdékhez létezik,
azt tudja minden ember, de hogy ez nem politikai természetű,
25 hanem tisztán humanitási kérdés, azt kevesen sejtik, miután
mindenki megszokta ugy ismerni e követeléseket, mint a me-
lyek életjelt nem adnak máskor, csak a midőn a magyar nemzet,
mint politikai egység, valami alkotmányos küzdelemben van
bonyolulva.

30 Ilyenkor a nemzetiségi kérdés politikai jellemüvé alakítódik,
és marad annak, mind addig, a mig Magyarországon az ellen-
zék el nem nyugszik. Akkor azután elnyugszik amaz is.

Ha szabad ily nagyon komoly tárgynál utféli hasonlatokkal
élnem; — ugy vagyunk e kérdéssel, mint az emberi organismus
35 a májjal. Az egészséges ember is tudja azt, hogy „van” mája;
de mikor már azt tudja, hogy „hol” van? már akkor beteg.
Jelenleg pedig épen olyan crisisben vagyunk, a mikor minden
belső részecskénk kezdi lételének jeleit adni, a mi orvosilag
elismert complicált kóreset.

40 Meggyógyulásunkra különféle gyógyrendszereket ajánlanak.

I-ső rendszer. Lemondani követeléseinkről a kormány irá-
nyában, elhagyni azt az álláspontot, melyet eddig szilárdul
tartottunk, még pedig nem előre, de hátrafelé lépve: választani
két szövetség közül azt, a melyik előnyösebb, s ha már mindent
45 meg nem tarthatunk, mégis csak inkább a szabadelvű intéz-
ményeket eresztetni ki kezünkéből, mint Magyarország politikai
lételéről lemondani. — Ez a nézet azáltal hatályos, mert van

rajta bizonyos tetszetős máz, valami édesség, a mi hizelg, mi a szabadelvű eszmék iránt gyanus aggodalmat gerjeszt s szinte
50 ősrégiségekre hivatkozik.

2-ik gyógyrendszer. Vak lármának tartja az egész nemzeti-
ségi kérdést; legyen csak egyszer önkormányzatunk, elenyész-
nek mind a zsihbongások maguktól; addig pedig miért ne ta-
nulszunk „nagy mestereinktől” [.] Kövessük őket azon a nyomon,
55 a min ők járnak. A hol ők ígérnek felet, mi ott ígérjünk két
harmadot; árverezzük egymásra a nemzetiségi rokonszenveket.
Hisz az ígérés és a megadás között egy özönvíz áll. — E rend-
szer, ha illenék is hozzánk, mint olyan, mely megboszulja
magát; nem a mi választottunk.

60 3-ik gyógyrendszer végre az, mely azt tanácsolja, hogy
valóban és tényleg teljesíteni kell mindent, a miket a különféle
nemzetiségi igények követelhetnek. — Ez a legkevésebbé aján-
latos, mert, miután a követelmények nem csupán miránk, de
a vitatkozó nemzetiségek egymást érintő viszonyaira is vonat-
65 koznak, tehát azoknak föltétlen aláírása által nemcsak tulajdon
ügyfelünket, a magyar, hanem ráadásul még különkülön
minden egyes népfajt is magunkra és egymásra haragítanánk.
Legjobb esetben is csak *tábort cserélnénk*.

Tehát e három rendszer közül mi egyikben sem gyönyörköd-
70 hetünk.

A helyett egy negyedik utat kell ajánlanunk; mely nézetünk
szerint teljesen kielégítse azokat, kik Magyarország oszthatlan-
ságára és amellet szabadelvű intézményeire féltékenyek s kik
emellet tudják azt, hogy „az országok alapja az igazság.”
75 És ez ut: „az érdekek kielégítése.” Világosan szoltam: „érde-
keket,” nem „szenvedélyeket,” nem „ábrándokat,” nem
„rokonszenveket” keressünk szövetségeseinkül. Szenvedély el-
pártolhat tőlünk, de az érdek mindig hű marad; az ábrándok
eltünhetnek, de az érdek mindig szilárd; a rokonszenv hamar
80 kihallhat; de az érdek halhatatlan.

Hogyan lehessen Magyarország minden népfaját, kiket

eddig is érdekesség alkotott egy közös politikai nemzetté, a kor előrehaladt kivánalmai után is újabb érdekesség által összeforrasztani? arról bátor leszek néhány tisztázó eszmét
85 elmondani.

II.

Az érdekességet, melylyel régebben Magyarország népfajai egymáshoz voltak forrasztva, képezte a közös határok, közös hit, közös alkotmány védelme.

Magyarország *historiai határainak védelme* teszi éppen az itt
90 lakó másajku népfajok történetét a magyaréval elválhatlanul közössé.

A kik a *hit védelmében* egymás oldalán küzdve, vértanui halált haltak, a haza minden ajku fiaiból, azokból az év minden napjára jutna egy név, mely mindnyájunkra nézve egyformán
95 szent.

És végre alkotmányunk éppen azon jogokban és a mig előjogok voltak, ugyanazon előjogokban részesíté a nemmagyar, mint a magyar ajku honfit.

A mig a nemesi osztálynak kiváltságai voltak, éppen oly
100 mértékben élvezte azokat a szláv, szerb, román és német nemes, minőben a magyar. Ha voltak magyar községek, mikben főként nemesember lakott, mint Csalóközben Ócsa, voltak román falvak is, tulnyomólag nemességtől lakottak, mint Boros Aradmegyében, Bucsum Alsó-Fehérben, és többek. Az idegen ajku
105 megyék nemessége éppen olyan szabadon választotta tisztviselőit *saját köréből*, mint a legtőséggyökeresebb magyar megyéké; magyar tisztviselőket, magyar tannyelvet, magyar igazságszolgáltatást nem erőszakoltak rájuk; miután a közvetítés nyelve volt a latin; s hogy a magyar nemzeti elem az idegen
110 nemzetiségekre soha semmi nyomást nem gyakorolt; annak semmi sem oly élő tanubizonyysága, mint maga e nemzetiségek

létezése, a miket majd ezeréves együttlét után sem jutott eszébe senkinek a magyar önuralkodás legfényesebb napjaiban is nemzeti jellegeik elhagyására kényszeríteni.

115 A kor igénye javítást parancsoltak a közös alkotmányon: a jognak és tehernek egyenlő megosztása, a földmivelő osztály felszabadítása rég kezdeményezve volt a magyar országgyűlés által, évekkal megelőzte a kezdet a februári francia forradalmat, az 1848-iki országgyűlés csak bevégezte azt, csak ténynyc
120 változtatta azt, mi elvben régen vitatva volt.

És az 1848-iki törvényekkel éppen úgy fölszabadult a régi kizárólagosság terhei alól a szláv, a szerb, a román, a német jobbágyi osztály, mint a magyar: s míg az egyesült Románia jobbágyai még most — az Urnak 1862-ik évében is — jobbá-
125 gyiak; addig Erdély román lakói a sokszor kétségbevont magyarországgali unio által már azelőtt tizennégy évvel urakká tétettek saját földükön.

A haladó viszonyok azonban új érdekeket is teremtének elő. Az eddig egyesítő latin nyelvet, mely közös lánc volt ugyan,
130 de közös békó is, elhagyni kényszeríté a „nemzeti művelődés” utáni vágy; s a kitűzetett nemesi osztály lemondásával a birtokviszonyok változtatásával a közös dicsőség vágyát fölvaltá a „közös jóllét” utáni óhajtás.

Ez az új érdekviszony, mely bennünket ismét összeköt.

135 „Nemzeti művelődés és haladó jóllét.”

Nagyon jól tudják azt testvérhonfiaink, hogy a magyar nemzet a művelődés ügyében is mindig uttörője, védelmezője volt a többieknek, kiket egy nálunknál sokkal előre haladtabb, tudományilag oly magasra emelkedett, és hozzá még telj-
140 hatalmával élő és élnitudo nemzetiség rég lehetlenekké tett volna, ha a magyar megszűnt volna lobogtatni az önművelődés zászlóját előttük; a legnagyobb akadályok között is azt mondva „lehet” s példájával buzdítva testvéreit, hogy haladjanak nyomában, mellette, egy cél után.

145 Nagyon jól tudják testvéreink azt is, hogy a magyar nemzeti-

ség volt az, mely soha egy alkalmat el nem mulasztott, melyben a közös haza anyagi érdekeiért, jólléte előhaladásaért bátor szót, szellemi fáradságot és anyagi áldozatot hozni kelle.

Elismerjük, hogy e kettős téren még nagyon sok teendőnk
150 van; de éppen a ránk váró feladatok nagysága *kényszerít* bennünket az egyesülésre; hogy módunkban legyen, hogy eszközeink legyenek rá, sikerrel is tehetni egymásért, míg most minden tehetségünk abból áll, ha egymás *ellen* nem teszünk.

„Közös nemzeti művelődés és közös jóllét.”

155 Sokkal nagyobb feladatok ezek, mint hogy elég legyen őket megénekelni; vagy egy karddal a kézben ki lehessen vívni. Ide kitartás, ide egyetértés, ide áldozatok kellenek. De ha azokban ki nem fáradunk, ha egymást őszintén, tartalékeszmék
160 nélkül gyámolítjuk; akkor megérhetjük, hogy Magyarország minden fia gyöngéd szeretettel fogja mondhatni a földre, melyen megáll: „ez az én hazám” s amellet teljes önérzettel vallhatja magát annak, a minék *született*.

Ennél többet mi magunknak sem ígérünk; tehát másoknak sem ígérhetünk.

III.

165 Azok, a kik velünk egyet nem értenek, valódi művészettel bonyolították össze a nemzetiségi kérdést. Vegyük azokat *microscopium* alá:

„Akarjátok-e a követelő nemzetiségek kívánatait teljesíteni?”

170 Ha azt mondjuk: igen; bevádolnak bennünket a magyar nemzet előtt, hogy az ország felosztásába egyezünk.

Ha azt mondjuk „Magyarország épségét meg akarjuk őrizni,” akkor azzal vádolnak bennünket, hogy uralkodni akarunk a nemzetiségek felett.

175 Ha azt feleljük, hogy kedvezményeket adunk azoknak, a kik kívánják; akkor azzal támadnak meg bennünket, hogy miért

nem adunk hasonlókat azoknak, a kik *nem* követelnek, kik épen nyugodt viseletükkel fejezik ki irántuki rokonszenveiket; a szlávoknak, rutheneknek, németeknek?

180 Ha azt mondjuk: egyenlő mértékkel akarunk igazságot adni minden nemzetiségnek, insinuálnak bennünket a szerbek, horvátok előtt, hogy szabadalmaikat akarjuk a többiek rovására megcsorbitani.

Ha a szerbek szabadalmait respectáljuk, a románokkal gyűjtik meg bajunkat, kik maguknak vallási függetlenséget követelnek.

185 Ha a románok kivánalmait vesszük tekintetbe, az erdélyi magyart, székelyt, szászt rémitik el tőlünk, hogy fel akarjuk őket áldozni, s a magyarországi szerbeket, hogy vallási alapítványaik irányában communisták vagyunk.

190 Egy és ugyanazon földterületet, a szerémi grófságot, szerb lakosságánál fogva a vajdasághoz, helyzeténél fogva Horvátországhoz candidálnak, s azután a két vitatkozó fél közé állítanak bennünket, hogy mondjunk ítéletet, melyik eszme nyerte meg tetszésünket; a három egy királyság, vagy a Vojvodina?
195 s gyönyörködnek zavarunkban, midőn látják, hogy akár jobbra akár balra fogunk hajlani, haragot hagyunk a hátunk mögött.

Azután kérdést intéznek hozzánk, vajjon a magyar országgyűlésen a hercegprimás után következő szék a felsőtáblán
200 a karlovici patriarhát illeti-e inkább, vagy a zágrábi érseket? Hány érdeket kellene itt magunkra lázítanunk, ha csak ugy könnyeden akarmit válaszolnánk rá?

Itt nálunk, a bécsi lapokban, és a külföldön egyik rabulisticus cikk és pamphlet a másikat éri, mely hasonló kelepce-kérdéseket állít fel elénk, s várja, hogy melyikbe esünk bele?

205 És ilyenkor egy szűk utca van számunkra fennhagyva.

Ez a szűk utca az, hogy mikor aztán az alkotmányos vitába fogott magyar ember köröskörül meg van hajtva, s látja, hogy sehogy sem lehet kitörni a hajtásból, végre kifárad, megunja,
210 megcsömörli az eredménytelen küzdést, s azt mondja, hogy

„inkább a vadásznak adom meg magamat, mint a hajtóknak.”

Azzal aztán csendes lesz minden.

Csak egyet felejtettek ki számításaikból. Azt: hogy mi nem engedjük magunkat fektünkéből fölveretni. Alkotmányos kérdéseket csak alkotmányos uton lehet elintézni; ezt tudjuk mi is, tudják az illető nemzetiségek is; a mik hírlapok, röpiratok, magánértekezések útján mondatnak, azokból, bármilyen nagy emberek mondásai legyenek is, senki-nek semmi nyeresége nem támad; míg a mit egyszer a magyar nemzet országgyűlésén törvénybe iktatott, azt megállja, ha százados szenvedésébe kerül is. És ezt nagyon jól tudják maguk az illető nemzetiségek, többen illetékesen ki is mondták abbéli egyértésüket, hogy ohajtásaik teljesítését a magyar országgyűléstől várják. És mi hozzá tesszük, hogy nem hiába várják.

E nyilatkozattal tartoztunk magunknak azért, hogy részint magunktól minden ránkfogott irányt elhárítsunk; részint mások illetéktelen szavait valódi értékükre szállítsuk le s azoknak mutassuk be, a mik; egyes emberek szavainak. Maga a nemzet hallgat.

Nekünk addig is pusztán a kérdés társadalmi megfejtése feladatunk.

Hiszszük, hogy a midőn *tehetségünk* lesz e kérdést kiegyenliteni, *módszerünk* is lesz hozzá; addig egyezzünk meg testvéreinkkel abban, hogy közöttünk nem lehet szó „örökség feletti osztozásról” mert a mi anyánk, a haza, még él és nem halt meg!

IV.

Lássuk tehát, mik a mi kedvezményeink a nemzetiségek irányában, s mik a centralista urakéi? Nem azért mintha licitálni akarnánk velök, ki ad többet, mert ahhoz mi először na-

gyon szegény emberek vagyunk; másodsor nagyon szeretjük — a szómeztartást.

Tehát a centralista urak ígérnek a nemzetiségeknek, azon esetben, ha velünk szakítani s hozzájuk csatlakozni akarnának, külön határokat, a mappára festve; címeiket, új hivatalokat, amiket az illetők maguk fizethetnek; szabad nyelvhasználatot a birodalmi tanács üléseiben, egyszóval a hangból, a levegőből, a festékből s más imaginarius szépségekből, amennyit tetszik; sőt nagy darab területeket is — Magyarországból; mert hisz ez mind nem kerül semmibe.

Sajátságos ez a területosztogatás! Azt mondta nekem egyszer egy szerb tekintély: „köszönjük alásan mi azt a Vajdaságot, a mit számunkra kiszabnak. Nekünk szánnak olyan területeket, a mikben mi, a sok különmemű nemzetiség mellett folytonosan majorizálva leszünk; névszerint lesz szerb terület, de a szerbek mindig kisebbségben lesznek rajta, s egy része a szerb népnek is mesterségesen elidegenül tőlünk; míg amit valóban ohajtanánk, a határőrvidéki területeknek megyékké alakítását, a mik azután tisztán szerb megyék volnának; annak ellene mondanak.”

— Talán a magyar nemzet akadályozza ez ohajtást. Oh nem. Miért van tehát, hogy a Szerbvajdaságot oly megyékből akarják alakítani, ahol a szerb nép kisebbségben van, s azokból nem, amikben egyedül lakik. Ugyebár azért, mert sokkal gazdaságosabb egy fillér-áru festékkal képzel határokat festeni a térképre, mint az állam anyagi előnyeit kiosztogatni.

A centralista urak igen lényeges concessióknak tartják, ha új hivatalokat ígérnek nemzetiségek szerint minden magyarhoni különajku népnek; mert hisz ez nekik semmibe sem kerül, fizeti őket a nép; hanem azt az engedélyt nem teszik nekik, hogy képviselők a „vagyon” és „vér” két realis kérdésében intézkedhessenek. Tehát adnak nekik jogok helyett — címeiket.

A centralista urak igen nagy bizonyítványát vélik adni szabadelvőségüknek, ha azt az engedélyt teszik, hogy Erdélyben 8 forint census képesítse a polgárokat politikai jogok gya-

275 korlátára, de arról nem halljuk őket elmélkedni, hogyan lehetne
ez elszegényült ország népét oly fokára a jóllétnek emelni,
hogy ne lenne kénytelen bevallani a kormány maga, miszerint
a birodalomnak egykor legtehetősebb tartománya, most úgy
280 el van szegényülve, a hogy még a kopár Verchovina lakói
sincsenek, mert hisz azoknál nem kellett leszállítani a censust.

A centralista urak egész naiv őszinteséggel bevallják, hogy
nem lehet Magyarországnak önállást engedni, mert ha Magyar-
országnak rendelkezni képes kormánya van, az majd másfelé
építetteti a vasutakat, nem Bécs felé, az majd a keleti kereskedést
285 a semmeringi vasut helyett erdélyi, szerbiai, vukovár-fiumei
vasutakon át fogja Hamburg felé vezetni, az majd azon lesz,
hogy mind azt a nagy gazdagságot, a mi eddig Bécsbe ömlött,
megosztza a birodalom egész népsége között, sőt még arra a
vakmerő gondolatra is vetemedhetik, hogy az egységes osztrák
290 nemzeti bank helyett tartományi bankokat hozzon létre, a mik
a Magyar-, Szerb-, Horvát- s Erdélyország industriáját, mezei
gazdaságát, bányamivelését, kereskedelmét oly mértékben
ápolja, emelje, biztosítsa, mint a mily rendszeresen nyomta,
mellőzte azokat eddig a bécsi nemzeti bank; egyszóval minden
295 hatalmát Magyarország népeinek boldogítására fogja fel-
használni.

Ennél kedvesebb vádat soha senki nem mondhatna ellenünk;
s nekünk nem lehet mást tennünk, mint mellünkre tenni
kezeinket s azt mondani, úgy van, mi is azt hisszük.

300 Sőt még azt is hozzáteszszük, hogy hitünk szerint a biro-
dalom összes népeinek jólléte ép olyan magas célja lehet a
statusférfiak intézkedéseinek, mint a milyen magas cél a bécsi,
frankfurti és hollandi nagy bankárok érdekei.

A centralista uraknak pedig, kik e nézeteket oly sokszor,
305 de most legvilágosabban a „Donau-Zeitung” utján elmondták,
igen szépen köszönjük, hogy a testvér nemzetiségeket olyan
helyesen felvilágosították afelől, miszerint címeiket, igényeket,
irtott malasztot, Eris almáit, kaphatnak annyit, a mennyi sok is

310 lesz, de arra gondolni, hogy az államnak még az a feladata is lehet, hogy az egy centrumon kívül még legyen valahol az országban bőség, boldogság, megelégedés, az ingerlés az államegység ellen; azok „Seperationsgelüste”-k, s azoknak a fejökre kell ütni.

Már most mondjuk el mi, hogy hát mi mit igérünk?

V.

315 A míg mi azon töprenkedünk, hogyan lehetne ovatosan körülírva elmondani, mit akarunk, ime segítségünkre jönnek ellenfeleink s a legalkalmasabb időben történt szolgálatkészéggel elmondják mindazt — vádképen — felőlünk; a miért mi aggódtunk — mint dicsekedést — elmondani magunkról és
320 terveinkről.

Az a vád, hogy ha a magyar nemzet önkormányzathoz jut, akkor a magyar kormányférfiak majd mindazon kutforrásait az anyagi gyarapodásnak, a mik benn az országban, s künn a külföldön nyitva vannak, nem Bécs felé, de Magyarország
325 felé fogják vezetni; majd azok dalmattengerpartról egyenesen Gallicíának viszik a vasutakat, horvát-slavon- és szerbterületeket véve combinatiókba; majd azok Románián Erdélyen át a keleti kereskedést elvonják az eddig monopolizáló társulatoktól; majd azok tartományi hitelbankokat fognak felállítani, s azok-
330 kal concurrentiát támasztanak az osztrák nemzeti bank részvényeseinek.

Ez természetesen azon célból van elmondva, hogy a bécsi börze ellenünk hangoltassék, s e nem elég nagyszerű szempont-
335 nál elfeledi ellenfelünk, hogy tökéletesen tisztába állította a kérdést, mely közöttünk fennforog, s az európai közvélemény előtt most már világosan áll, hogy a magyarországi nemzeti-
ségeknek velünk kell-e tartaniok, vagy a centralistákkal.

Tehát nem ez vagy amaz alkotmányos rendszer, nem trans-

cendentalis eszmék, nem közjogi kérdések, hanem *magán,*
340 *anyagi kaszt-érdek az,* a miért eddig oly erélyt fejtettek ki törekvéseink ellen, nem a dynastiának, nem is az osztrák örökös tartományoknak, hanem csak az osztrák financialis speculatiókba bevont üzérek kasztjának érdeke.

Nekünk soha sem volt semmi szándékunk Bécsnek hátrányokat szerezni; mi nem akarjuk elvonni tőle a gazdag segélycszközöket, a mikkel már el van látva, mi nem ingatjuk hitelét, nem akarjuk megfosztani fényétől, jóllététől; de azt már csak engedjék meg nekünk, hogy *egynéhány* bécsi milliomosnak nyercendő uj milliói kedvéért ne tegyünk le azon törekvésről,
350 hogy a magyar *nemzetnek* is legyen viruló jólléte. Ellenfelünk nem szól arról, hogy egy „*osztrák nemzet*” jóllétét kell előmozdítani; előtte csak egy „központ” érdeke létezik: mi szólunk egy *nemzetért*, és ez közöttünk a különbség. Ellenfelünk azt mondja, hogy szét kell szedni apró darabokra a birodalom
355 részeit s azok apró részecskéinek jóllétét, erejét mind egy helyen központosítani; mi pedig azt mondjuk: meg kell adni minden egyes részecskének a jóllétet s ez egyesíteni fogja őket.

Tehát legelső vonalban vasutak, kereskedelmi telepek, szabadkikötők tartományi bankok, gazdaszati egyletek a jobblétre törekvő nemzetiségeknek az állam pártfogása mellett! Ez az anyagi kérdésre adott felelet részünkről.

Azután a nemzeti nyelv művelődésére ható mindennemű intézmények az iskolákon kezdve a cultus ügyein át, egész
365 színházakig és magasabb tudományos intézetekig minden önerejű nemzetiség számára, szintén az állam kezdeményezése és protectiója mellett: mely elv természetesen vonja maga után azt, hogy egy hazai kiművelt nyelv sem lehet kirekeszthető a közigazgatás és államélet működéseiből. Ez a mi feleletünk a
370 második, a szellemi művelődés kérdésére.

Tehát teljes tudatával birunk annak, hogy hazánk külön ajku nemzetiségeinek sok igényük van arra, hogy boldogabbak

legyenek, és magasabbak a műveltségben. És minekünk bizonyára sehol semmi érdekünk össze nem ütközik e téren az
375 övéikkel, sőt egyik a másiknak előmozdítója, s ennél fogva mi felelősséget vállalhatunk az utókor előtt azon ígéretért, hogy mind ezt, a mit kimondtunk, teljesíteni akarjuk.

Tehát „kenyeret és lelket a népnek! nem betűket és hiu álmakat.”

VI.

A legnagyobb diplomaták is abban a tévhitben élnek, hogy
380 az erőhatalom tökéletesen megfelelő pótszere a szabad intézményeknek, minthogy azt „szerencsésen” helyettesíti.

A különbség a kettő között csak az, hogy az erőhatalom olyan tőke, melyért az állam kamatot fizet, a szabad intézmények pedig azon tőke, mely az államnak kamatot hajt.

385 Mi az erőhatalom? Nagy álló hadsereg, erős várak, hadi flották. Ez az emésztő kapitális. Nagy gond még az olyan államnak is, melynek hadseregei távol kolóniákat, hajói elterjedt tengeri kereskedését, várai fenyegetett határait védik; hát még az olyannak, mely mindezeket csak azért kénytelen tartani,
390 hogy otthon csendesség legyen?

Szükségtelen példákra hivatkoznom; „Geld spricht” mondja a német: — a budget beszél.

Míg ugyanaz idő alatt a legkülönbözőbb elemekből, népfajokból alkotott északamerikai állam szabad intézményei
395 mellett gazdag és erős lett, nem terhelte túl polgárait köteleiségekkel; mégis volt pénze új városokat építeni, ezernyi ezer mérföldekre vasutakat rakni, egész birodalmakat elfoglalni a civilizatio számára, s azokat valóban civilisálni, ipart, kereskedelmet legmagasabb jóllétre emelni, találmányival Európát
400 túlhaladni s mindezek mellett 20 millió dollár „plus”-t mutatni fel év végén, melyet a kormány nem tudott már mire elkölteni.

Hogy e jóllét ott is fennakadt, annak is épen az az oka, hogy

szabad intézményei között egy kivételt megtűrt, vagy hogy olyan államokat felvett complexumába, melyeknek amaz
405 intézvény életföltétele s a történet folytatása is csak állításomat
illusztrálja. Egyetlen egy nem szabadelvű intézvény megszerzi
Amerikának is a háborut, az állandó hadsereget, a várakat, a
hajóhadakat, a vitatott határokat, és — az államadosságok
polypusát.

410 E kérdések vitatása alatt már másodszor ér az a szerencse,
hogy véleményelleneseink maguk törtek meg előttem az utat,
olyan bozótban, a mely[n]ek, magam elől menve, nem mertem
volna neki gázolni, attól tartva, hogy nem lépek-e rá egyikére
415 azon lényeknek, melyek kigyóformára vannak alakítva, bokor-
ban leskelődnek, a rájuk lépőt megcsipik, és igen sok esetben
mérgesek; a miket e leírás után Buffon nem kétkednék „hül-
lők”-nek nevezni; de mit tudhatta azt Buffon a maga idejében,
hogy ezeket §-oknak hívják?

Tehát egy nagyon loyalis füzet írója, mely így szól: *Ausztriá-
420 val-e, vagy anélkül?* azt is kérdi a többek között: Magyarország
különállása esetében, hogy győzne meg legalább 150 milliót
kiadni hadserege fenntartására? A hol a kérdést föl lehetett
tenni, ott arra felelni is lehet, — tehát én azt hiszem, hogy azon
esetben nem kellene sem Magyarországnak kétszázezer, sem
425 az osztrák örökös tartományoknak háromszázezer katonát
fegyverbe állítaniok, abból az egyszerű okból, mivel nem volna
feladatuk egymást leigázva tartani.

Egyik nemzetiséget a másikkal letartani, költséges és háládat-
lan munka; mindegyiket a maga módja szerint kielégíteni:
430 olcsó és háládatos.

Egy uralkodó két országát nem fogja egymás ellen fegyverbe
állítani, midőn azok érdekek egysége s szabadelvű intézmények
által meg vannak nyugtatva.

Ki ellen kellene tehát 150 millióba kerülő hadseregeket
435 tartani a Lajthán innen is, túl is?

A keleti kérdés faktorai ellen nem. Azok a mieink, mihelyt

a kimondott szabadelvűség tanait nemcsak írjuk, de követjük is.

440 Az északi szláv uralom invasioja ellen? Egy szabadelvű állam sokkal félelmesebb ellenség egy önuralkodó szomszédra nézve, melynek szabadság után vágyó népei vannak, hogyszem az „illegitim” alapon harcot kezdjen vele.

Tehát az a roppant hadsereg az „erőhatalom rendszere” nem volna egyébre való, mint az idebenn levő nemzetiségek „ki-
445 békitésére.”

És valóban így is lenne, ha valaha abba a szerencsétlen ábrándba beleegyeznénk innen is, túl is, a mit nemcsak szóval, de nyomtatott betűkben is terjesztének, Bécsben az influált lapok, Romániában szintén hirlapok és tankönyvek, a mit
450 mozgat a szász bizottmány, hogy a Magyarországot alkotó nemzetiségek territoriumonként különitessenek el.

Igenis is! Mihelyt intestinus határaink lesznek, — lesznek várnégyszögeink, a mik e határokat őrizték, lesznek hadseregeink, melyek e várakat őrizték; lesznek hitelezőink, kik
455 jövedelmeinket őrizték. Vagy ha ez *Európailag rendezett tönkretetés* nem tetszik, s inkább indulunk amerikai példák után; várak helyett hegyek, sorkatonaság helyett guerillacsapatok; statusadósság helyett requisitio; akkor lehet belőlünk — Mexicó.

460 Hanem — hisszük, hogy ezek mind fölösleges aggodalmak.

Jól ismerjük a testvér nemzetiségek kívánalmait, és tudjuk, hogy mivel tartozunk nekik? *Territorialis osztályt előttünk egyik sem emleget.* A honnan ilyenmü hangok jönnek, az mind gyanus hely. A nemzetiségek jól tudják, hogy fennállhatásunk élet-
465 föltétele a consolidatio, a consolidatio eleme pedig a magyar; ezt nem tagadják. Szavazatra merném a kérdést bocsátani, akár „numerantur”, akár „ponderantur” a votumok. — Velünk van a testvérnemzetiségek birtokos és polgári osztálya, velünk a valódi intelligentia, a régi nemesség s a felszabadult jobbágy;
470 — mig ellenben a tudatlan és semidoctus proletariatus, az olcsó

demagogia „ma” azé, a ki valamit ad, holnap azé, a ki többet ad. Nem cserélünk.

Nyugodt lélekkel merjük mondani, hogy a nemzetiségi kérdésben territorialis felosztás nélkül lehet testvéreinkkel
475 kiegyeznünk; — hanem kijelentjük, hogy „*sensálok nem fogadtatnak el!*”

VII.

Legjobban sikerült tekervényes conjecturákkal bonyolulttá tenni a legegyszerűbb és legvilágosabb kérdést: mi legyen Magyarországon a diplomatiiai nyelv?

480 *Ujvidéken* azt kérdezik tőlem: *erőszakolni* akarjátok-e a nem magyar ajkuakra a magyar nyelvet?

Pesten azt kérdezik: *tizenegyféle* nyelven akartok-e tanácskozni az országgyűlésen?

485 *Bécsben* pedig azt kérdezik: nem vagyunk-e szabadelvűbbek, mint ti? nálunk a Reichsrathban *minden nyelven* „szabad” beszélni.

Hármas keresztűz!

Pedig hát „*parva sapientia regitur mundus.*”

490 Valjon az eddigi megyei rendszer mellett volt-e erőszakolva a magyar nyelv a nem magyar ajkuakra? Nem tény-e az, hogy minden megye közönsége maga választotta magának tisztviselőit, ha a megyei közönség többsége román, szerb, szláv vagy német volt, választotta azt, a ki nyelvén beszél; kapott igazságot saját nyelvén, Pest nem küldözött burocrata tisztviselőket szét a vidékekre, hogy azok a törvénykezés és administratio napi érintkezései közben a nem magyar ajku hazafiak tömegét nyelvünk rájuk kényszerítésével boszantsák, községi és megyei életben szabadon használhattunk minden idiomát, s épen abban feküdt a legfensőbb értelmű liberalitás, hogy az
500 „egyen” szabadsága nem volt e részben korlátolva.

Miáltal van a fajok egyenjogosítása inkább biztosítva? Az által-e, hogy *egy bizonyos meghatározott helyen* minden embernek, szerb, román, szláv, német stb. nyelven kell magán ügyei-
ben igazságot kapni, s közügyekben kormányoztatni, vagy az
505 által, ha a szerb, román, szláv, német stb. község, bárha a Kunság közepében legyen is, nyelvének közügyekbeni használatáról biztosítatik? Én az utóbbit hiszem, épen a nyelvnek közügyekbeni használásáról az egyéni szabadság a panacea; a majoritás fegyvere a méreg.

510 S midőn mi e jogot elismertük, tizenegyfelé osztottuk-e azzal az országot? A magyar nemzet megrontásának raktuk-e le az alapkövét? Miért tehát egymást országbomlással rémitgetmünk, ha a népfajokat e tekintetben ki akarjuk elégíttetni?

E természeti jog elismerése nem 1861-ben keletkezett. Bölcs
515 honatyáink már az 1790-ki országgyűlés 23-ik ülésében (157. oldal) kimondták, a magyar nyelvnek törvénykezésivé avatása alkalmával: „*Salva interea quoque Croaticis et Slavonicis, necnon quibusdam partium Regni superiorum Jurisdictionibus non tantum domi suae Nativam, sed etiam in cunctis corespondentiis et officiosis nunc vigentem latinam Lingvam retinendi facultate.*” Tehát már ezelőtt 72 évvel el volt ismervé a legtörvényesebb uton a *születési nyelv jogképessége*.

Én annyira büszke vagyok magyar nemzetemre, hogy szégyenleném, ha intézményeink között *egy* volna olyan, melyre
525 azt mondhatnák: ez „erőszakkal” emelte a magyart túlsulyra. Más a mi lételünk varázsa! De ezt jobb, ha mások mondják el felőlünk.

A nyelvkérdésben az „*crő*” *mutatása* mindig „erőtlenség” *tanujele*.

530 Hátra van a legnehezebb kérdés: az országgyűlési tanácskozmányok nyelve.

A bécsi szabadelvűek ebben minket ugyancsak megelőztek. A Reichsrathban *szabad* bármi nyelven beszélni. *Fac simile!* mondják nekünk.

535 Egy kis fallacia van ez engedélyben.
Vegyük a dolgot a kivitel stadiumában.

Tegyük fel, hogy akár a bécsi német birodalmi tanácsban, akár a magyar országgyűlésen egy szónok feláll és szól román vagy szláv nyelven. Meglehet, sőt nagyon valószínű, hogy a szónok igen okos, igen célszerű indítványt tesz; a gyűlés végig hallgatja nyugodtan, phlegmával. Mikor aztán szavazni kell rá, felállnak az indítvány mellett huszan, ülve maradnak háromszázan, — a kik nem értették, miről van szó? Meglehet, hogy ha a szónok olyan nyelven mondta volna el indítványát, a mit mindnyájan értenek, szavazáskor az a háromszáz szó is az övé volna; így pedig átmennek rajta a napirendre, mint nem pártolt indítvány után szokás.

Tehát a minden nyelven szólhatás joga — jog arra, hogy valaki paralyzálja a *votum consultativum*át. Meg van neki adva a „határozó szavazat” a *töredékkel*, de el van tőle véve a „tanácskozó szó” a *többség* irányában. Donum Danaorum.

Hogy a magyar nemzet részéről már akkor, midőn még a nemzetiségi ügy nem emelkedett európai kérdés magaslatába, gondoskodva volt ez elv kimondásáról, mely a rokonok érdekeit biztosítja; arról bizonyosságot tesznek az 1790-ki országgyűlési naplók. A II. gyűlésről, Szent-Iván hó 11-én ez jegyeztetett föl.

„Hogy pedig a *nemzet* szabadságának sérelmeivel azok, a kik most még a magyar nyelven elmélkedéseket s itéleteket magyarázni nem tudják* *szabad szavaiktól meg ne fosztassanak; szabadságában hagyatik kinek kinek vélekedését akár az országgyűlésen, akár a tisztségek előtt Deák nyelven is előadni.*”

A deák nyelv jó *expediens* volt akkor; de fődolog itt a

* Már akkor tudták, hogy mi az a politikai „nemzet”, midőn a magyarul nem elmélkedők szabadságát a „nemzet szabadságának” nevezték.

kimondott jogelv: „hogy a nemzet szabadsága meg ne sértesék.”

A III. gyűlésről Szent-Iván hó 12-én ez van feljegyezve.
570 „Mivel pedig azonkívül is önkényt az volt a szándéka a Kknak és Rnek, hogy a magyar anyanyelvnek felállításával senki az országgyűlésben való szabadszólását el ne veszítse; de különben is, kívánván a nemes haza atyai indulatját említett Horvátországok iránt bizonyítani; követeinek közegyezéssel
575 szabad akarattjukban hagyta, vélekedéseiket deák nyelven az ország elé terjesztetni, sőt ezen engedelem nemcsak Horvátországok, de azon hazabeli lakosokra is, kik a magyar nyelvet tökéletesen nem bírják, kiterjesztetett.”

Mi bizonyára nem fogunk kevésbbé szabadelvűek lenni
580 ugyane kérdésben, mint voltak hetven évvel ez előtt apáink. Láttuk, hogy az ő engedményük nem rontotta meg a magyar nemzetiséget. A *concessio* mindig *lekötelez*.

Akkor a jogelv megőrzésére jó expediens volt a latin nyelv; bizton hihető, hogy az előhaladt kor igényeihez mérve most is
585 fogunk találni kielégítő módszert; sőt az is lehet, hogy már találtunk is, de a melyről szólani fenntartjuk magunknak *ott és akkor; ahol és a mikor annak helye és ideje lesz.*

NÉHÁNY TÁJÉKOZÓ SZÓ A NEMZETI SZINHÁZRÓL

Lapjaink is irták, és így nem titok, hogy a napi sajtó kezelői afelett tanakodnak, mint lehetne sajtó útján a nemzeti színháznak jelenleg *valóban szomorú* állapotán valamit segíteni.

Nehogy tisztelt barátaim, merő buzgalomból olyan álláspontokat foglaljanak el, a mik azután félreitolhatók, sürgetősnek látom, előleges felvilágosításul elmondani azt, a mit a nemzeti színházról, mint biztos adatokat tudok.

Először is tudni kell, hogy gróf Ráday leköszönése óta a színháznak „műigazgatója” nincs; mert azóta először a többször változott kormányzók, másodszer pedig az országgyűlés mulasztá el ez ügyet sürgetősnek tekinteni s igazgató nem nevezteték ki.

Van egy igazgató bizottmánya, de ennek küldetése egyedül arra felügyelni, hogy a színház pénzügyei zavarba ne jöjjenek. E felügyelő bizottmánynak egyik tagja t. c. Nyéky Mihály ur, ki a színháztól semmi fizetést nem huz.

Tehát fölösleges igyekezet oda törekedni, hogy t. c. Nyéky Mihály úr leköszönjön állásáról, mert azt el sem foglalta; hanem ott kell kezdeni a dolgot, hogy a színháznál a „betöltetlen” műigazgatói helyet közbizalmu férfi foglalja el.

E nyomon ismét azon kérdéssel találkozunk: micsoda modalitással kerüljön oda a műigazgató? Országgyűlés nem választhatja, mert nem ül együtt; tegyük-e félre minden elvkérdést, mely a „kinevezetés”-nél fennforog, s az ügyet sürgetősnek nyilatkoztatva, mondjuk-e azt, hogy a kinevezendő igazgató minden kétkezés nélkül foglalja el állását?

Vagy az igazgató-bizottmányhoz forduljunk-e, hogy ő „fogadjon fel” egy művezetőt; a mi azután nem egyéb, mint szerződési ügy.

Ha ezt a kérdést tisztába hoztuk; akkor legyünk azon, hogy egy reményteli műigazgatónak lehetővé is tegyük azt, hogy helyét becsülettel elfoglalhassa.

Fel kell világositanunk a leendő igazgatót afelől, hogy mit várhat a közönségtől s mit kíván az ő tőle és viszont a közönség előtt világosan ki kell mondanunk, hogy igényei meddig terjedhetnek. Tehát.

1-ször azt, hogy a színház alaptőkéje 101 ezer forinttal megfogyott.

2-szer azt, hogy e veszteségnek oka az volt, mert a közönség nem érte be azon okszerű beosztással, a mi mellett 1846 és 47-ben a színház jövedelme és kiadása egyensúlyban volt,

hanem igényeit azon udvari színházak szerint fokozta, a miknek évenként félmillió segélyük van.

45 És hogy 3-or egyedül és csupán csak e helyes arányok visszahozatala mentheti meg az ezután következő igazgatókat a bukástól.

Ha e kérdésekkel előlegesen tisztába nem jövünk, még pedig írói parolánkat adva, hogy az e kitűzött cél szerint működő igazgatót nem fogjuk untalan sarkallni az intézet erejét meghaladó fényes experimentumokra, — akkor bizonyosan mondhatom, hogy nem kapunk műigazgatót, mert annyi esze minden embernek van, hogy a más kárának gazdájává nem lesz.

50 Azt is tudnunk kell, hogy a színháznak jelenleg nem csupán adóssága sok, de egyuttal belső készletei oly hulladozóban vannak, hogy azokat is bátran a deficit összegei közé lehet számítani.

A hogy a mostani balvégzetes év kezdődik, alig van rá kilátás, hogy a színház számára újabb gyűjtéseket kezdhessünk valami sikerrel; lesz mire koldulnunk, árviztől elpusztult vidékek lakói érdekében.

60 Azért ha jót akarunk a színházzal, végre valahára őszintén ki kell mondanunk; hogy „Uram, kegyelmes közönség, te is szegény vagy, mi is azok vagyunk; a te fényüzésed, meg a mienk, bennünket eladósított; ha ezt így folytatjuk, öt év alatt 65 tönkre megyünk s akkor azután se multság, se nemzeti feladat többé. Még most helyrevergődhetünk valahogy, ha te is segítesz benne; nem kérünk tőled áldozatot, csak azt, hogy erőnkön felül ne követelj.”

És mindenekfelett recriminatiokba ne elegyedjünk. Egy kis 70 hiba volt az igazgatóságban, egy kis hiba a közönségben, azután az intézet tagjaiban is itt amott, meg a napi sajtóban, és végtére a mostoha körülményekben; a miket fel kell fedoznünk, de azon kimélettel, a mivel a beteg elmondja bajait az orvos előtt.

75 Sehoh a világon nincs olyan intézet, a hol a pénzbeli és szellemi faktorok annyira függővé volnának egymástól téve, mint

nemzeti színházunknál, azért, a ki ez ügghöz komolyan hozzá akar szólni, nem tesz fölösleges fáradságot, ha a „legbiztosabb” adatokon s nyugvó országgyűlési jelentésem kivül annak az idő késő volta miatt, ki nem adhatott mellékleteit és⁸⁰ különösen a *budgetbeli részletes összedlitsokat* is áttanulmányozza.

25

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1862. márc. 1.]

Tekintedezs barátom uram.

Okos ember az a francia senator, az a Burignyald, vagy micsodanak meghijak? a mikor azt mondja, hogy Magyarországon a mostani alapotokkal már minden ember meg van⁵ elégedve. Hat hogy is ne volna megelégedve? Kell valakinck belüle míg töb? Hanem azt nem mondhatja soha se Burignyald ur, hogy minalunknál minden ember egyformán ki van elégedve. (No csak ne tesik azt a vöröset fogó plajbaszt megnyalzni tisztelt barátom uram, odafenn! Ki magyarazok magamat.)¹⁰ Hogyan lehetne azt mondani valamikor, hogy Magyarországon minden ember ki van elégítve? Hiszen polgari es közípső rend ebedül díli tizenkít oratul ketőig, uri rend meg akor nem ebedül. Tehat ket orakor közep osztaly ki van elégedve, uri rend nincs, uri rend ebedül este 6 orakor, ugy de akor meg már¹⁵ közíp osztaly megint ehes lett, tehat soha sem vagyunk ki-elegidve mindnyajan. Hancm megelegidve mindenekkel, az már vagyunk.

Tallérossy Zebulon

Tekintedezs barátom uram.

²⁰ Megint másik levél. Azírt írok levelet ín duplo, hogy mint azt irasbeli magvető megcselekszi. Egyik mag csik tuskibe, azt

elfojtatik, azt megfojtja veres plajbasz: második meg esik küsziklára, ez meg publicumnak nem kel, es csak harmadik esik termőföldbe s kijön az Ústökösbe. Hogy tehát levelem
25 gyűjön Ústökösbe, irok ketőt, egyik elvesz, másik megil! Mert meg vagyok a felől gyöződve, hogy ha en nem irok levelezést, egész világ azonnal felhaborodja magát: írzem fontos-
sagom nagysagot s minden híten egyszer megmentem az orszagut; a mi en tülem elég.

30 Tehat kirdem ín: de micsoda jusun fogva akarnak ultrak hazahozatnyi Rakoczy hamvait Törökországbul? Mi közük volt ö nekik Rakoczyhoz? — Volt-e az a Rakoczy „hatarozati part”-hoz valo? Nem volt az! Volt-e Rakoczy centralista? miniszter? pestinaploianus? nem volt az! Volt-e Rakoczy
35 nemzetör kapitany 1848-ban? Nem volt az! Volt-e Rakoczy Magyar Sajto, vagy Jövö munkatársa? nem volt az! Tiltakozott-e Rakoczy februarpatens, octoberdiplom elen? Nem tete! Beszilt-e Rakoczy orszaggyülsen felirat elen? Nem szokot! Magaíva tete-e orszaggyülés tiltakozasat feloszlatas elen? Nem
40 tete! — Ínekelte-e szozatot megyebizottmany feloszlatasakor A se tete! Ha tehát mind ezeket nem cseleketé, micsoda jusun praetendálnak maguknak „hatarozatistak,” hogy Rakoczy ö emberük volt, hamvait ök hoznak haza? Azt is tudnyi kellene nekik, hogy a mi mar hamuva lesz, az mind a mienk.

Tallérossy Zebulon

26

PEST, MART. 12.

Indokolatlan merészségnek látszanék részemről azon elhatározás, hogy e lapok szerkesztését magamra vállaljam; a midőn az eddigi szerkesztőséget sem hazafias irányában, sem tapintat-

teljes eljárásban felülmulni nem ígérhetem; ha e lépésre azon
5 nagyrabecsült elvbarátainknak, kik f. é. jan. hó 28-kán itt e la-
pokban közölt politikai programjuk folytán munkatársi köz-
reműködésre felszólítottak, további bizalmuk nem buzdítana.
Eszerint a „Magyar Sajtó”-nak, csak mint az általunk együtte-
sen képviselt elvek organumának szerkesztését vállaltam el.
10 A „Magyar Sajtó” ezért nem „*pártorganum*”; hanem „egy
közös *nézetegység*” közlönye.

Hazánkban pártok nem léteznek; a honboldogítás célja
ugyanegy; a hozzávezető szabadelvűség útja is kevés eltérést
enged; de egyes fölmerülő kérdésekre nézve lehetnek mégis
15 egymás ellen küzdő nézetek. Lapjaink terén azok fognak talál-
kozni egymással, a kik bennünket első programmunkban meg-
értettek.

Akkor kimondott jelszavunkat ismételjük most is: „szabad-
elvű Magyarország.”

20 Nehéz *szabadelvűnek* s nehéz *magyarnak* lenni ez időben; de
annak nem lennünk — *lehetetlen*.

Szeretjük az egyenes utat. Azért tűzünk ki célt magunk elé,
hogy egyenesen haladhassunk. Azért a pillanat kényelmetlen-
ségeért nem alkuszunk le soha alapelveinkből, mikre jövőnket
25 építjük.

Azon tisztelt elvbarátainkon kívül, kik első felszólalásukban
szíves közremunkálásukat ígérték s ígéretüket azóta másfél hó
lefolytán nagy ügybuzgalommal be is válták; több kitünő
politikai kapacitás közreműködéséről vagyunk biztosítva.
30 Kül- és belföldről legalaposabb és avatottabb levelezőket szerez-
tünk lapjainkhoz. A román és szerb hírlapok működéseit is
figyelemmel kísértetjük.

S ha még egyideig kénytelenek leszünk is számlálni azon
napokat, a mikről nyugodt lemondással kell bevallanunk, hogy:
35 „ez nem a mi napunk volt,” bizunk a jövőben, mely el-
hozandja azon napok sorát, melyről elmondhatjuk: „ez most
a miénk!”

APATHIA

Milyen élet volt tavaly ilyenkor?

A közel országgyűlési választások hírével telve minden lap. Régi nevek, régi jelszavak sokat emlegetve; zajos küzdelmek itt-amott — és mindenütt eleven akarat tenni, segíteni valamit.

⁵ Később mozgalmas véleménysurlódások, találkozó nézetek csoportosulása; előkészületek egy hosszú és nehéz eszmefutására.

Egyes politikai hitvallások, egyes programok keresztüljárták az országot: indítványok, határozatok körutat tettek ¹⁰ megyéről megyére.

Nagy befolyású férfiak összeszedték tekintélyük régi hatalmát; egyik a nemzetre le, másik a kormányra fel intézte fáradságtalan küzdelmét. Egyik nap nekünk hozott sikert, másik nap ellenfeleinknek; ma tért veszítettünk, holnap visszanyertük.

¹⁵ Ideleenn folyt a klubbokban a vitatkozás, odafenn a palotai szövevény. Egyik státusférfi a másik kezébe adta a döntő helyek ajtókilincseit, s olyan jól ki tudták számítani, hogy a mint egy német ur kilépett, egy magyar ur belépett utána; Bécsben úgy, mint Pesten lesték a fővárosok telegrammjait; ²⁰ angol és francia szemlészek fogadtak állandó szállásokat, s a börzén tengerpénzt vesztek és nyertek e sokszor variált két mondattal: „báró Vay leköszönt” — „báró Vay megmaradt”, s ha valakinek korán reggel nem érkezett meg a hirlapja, tüzet és segítséget kiáltott.

²⁵ Ma pedig szépen csendesesen van minden.

A napoknak nincsen története.

Mindaz, a mit hírnek neveznek, közönyös mindenki előtt. A birodalmi tanácsban új adókról beszélnek; itt vállat vonitnak rá; előre tudni, hogy fizetés lesz a vége, bécsi lapok incriminál-

³⁰ gatnak, magyar lapok nem felelnek nekik, s azok is elhallgatnak

aztán; változásokról beszélnek, azokat is hideg vérrel veszik, néha néha egy-egy Bécsbe utazó főúrról kitrombitálják, hogy fontos tanácskozmányok végett ment, azok aztán sorba megcáfolják a hirt; csak látogatni jártak, vagy ki sem mozdultak
35 hazulról; párt-conferenciákat emlegetnek: mikről az illetők nem tudnak semmit. A nemzetiségi kérdések sem gyujtanak már, mindennel saturálva vannak a kedélyek. Anyagi érdekeit is megszokta minden ember úgy tekinteni, mint a melyekről mentől kevesebbet jó gondolkozni.

40 A hírlapok nem vitatkoznak elvkérdések fölött; magában projektál napról-napra a Pesti Hírnök; az ellen sem küzdenek már; csupán azért, mert látják, hogy az is csak beszéd, a mit nem effectuál senki; egy megérthető program nem hallatja magát s a legbölcsebb ember is úgy vélekedik, hogy „ha a leg-
45 okosabbat mondanám is, még sem volna olyan okos, mintha semmit sem mondok,” s ez a lethargicus bágyadás még a börzén is uralkodik: egyes nagyházak erőködései emelik, a contremine cselci lohasztják a papiros-tenger dagályát; de az egyedüli száraz, az arany és ezüst nem akar se szállni, se emelkedni, s
50 mikor papirostársai öleket nőnek, fogynak, cz csak töredék százalékot mozdul idebb odább.

Van valakinek öröme ebben az állapotban?

A midőn senki sem bánja, akár történik, akár nem történik valami. A midőn az egyes polgár nem érzi a státus sorsát, a
55 midőn még csak hátramenni sincs energiája senkinek?

Egy útleírásban olvastam egyszer, hogy egy hajó a sik tengeren lyukat kapott. Egy nap folyvást dolgozott minden ember a szivattyúnál; azonban a betóduló vizet nem birták leküzdeni. Ezt látva aztán, nyugodt vérrel ott hagyták a szivattyukat,
60 asztalt terítettek, palackokat hoztak elő s csendesen iddógáltak.

Nem tudom, hogyan jutott most ez az eset eszembe?

MIÉRT APATHIA?

A Pesti Naplóban igen tisztelt barátom Kemény Zsigmond, nagyon találóan válaszol e kérdésre, miért „kell” nálunk a közügyek folyama iránt közönynek lenni? Miután szokottan szellemdús válaszát egy regényíró és szerkesztőtárshoz intézi, nem

⁵ kétkedünk benne, hogy az érdemdús Pesti Hírnök szerkesztőjének felel általa; mely válaszában a mi nézeteink közül is sokat elmondva, nekünk alig volna kellemesebb teendőnk, mint igen tisztelt barátunk vezércikkét utánnomtatni és coramizálni.

Mi felhoztuk a tényt, hogy az országban közöny *van*, a

¹⁰ Pesti Napló azt mondá, hogy nem is *lehet* máskép, a Pesti Hírnök pedig azt állítja, hogy máskép *kellene lenni*.

Tehát aziránt, hogy „*van*” közöny: mind a hárman tisztában vagyunk. Ez az *alap*.

De a míg a Pesti Napló aziránt nyugtat meg bennünket,

¹⁵ hogy ez igen természetes kedélyállapot, a min mi mindannyian, ha akarnánk, sem változtathatnánk; addig a Pesti Hírnök azzal a váddal támad ellenünk, hogy még ezt a „közönnyt” is mi idézzük elő, egyenesen az általunk mondott szavakat apostrophálva.

²⁰ Mi vonjuk a külföldi eseményekre a közfigyelmet s elvonjuk azt hazánk közügyeitől.

Azt hittük valóban, hogy mi vagyunk a hibásak; tán elkerülte

figyelmünket a legfőbb, a legnagyobb kötelesség hívása; mingyárt siettünk a muzeumba; ott a gyülesterem zárva,

²⁵ onnan a megyeházba; a gyülesterem ott is zárva; — tehát mégis nem mi leszünk tán az okai, ha a nemzet szava közügyekben nem hallható.

Végre kisegít bennünket a P. H. a kételyekből, egyenesen fölfedezve, hogy az alkotmányos kérdéseket *hírlapok útján*

³⁰ kellene megvitatnunk.

Ráállunk.

Hanem egy föltétel alatt: „hogy azután *bocsássuk szavazatra* a kérdéseket, a hogy alkotmányos gyűlésekben szokás. Mert ha a Pesti Hirnök a hirlapokat olyan közorganumoknak tekinti,
35 a mik közjogi kérdésekben az országgyűlést helyettesíthetik; akkor az olvasók szavazatai is jogosultak a közjogi kérdésekben döntőkül összeszámíttatni, s ha azután kiderül, hogy a Pesti Hirnök bírja a nemzet többségét, mi készek vagyunk parlamentar megnyugvással kapitulálni; hát ő kész-e?

40 Hanem hát ugy-e bár erről nincs szó?

Hanem szó van arról csupán, hogy a miket mi ígértünk „ott és akkor, a hol és a mikor helye és ideje” lesz elmondani, azt mondjuk el mingyárt itt és most. Miért nem teszszük?

Hát legelőször is azért, mert „ott és akkor” tudniük az
45 országgyűlésben *salvus conductusunk* szokott lenni, itt pedig nincs.

A P. H. azonban aziránt is megnyugtát; nincsen semmi veszedelem. Itt vannak ugyan a kivételes rendszabályok, de ha valaki valami *okosat* akar mondani, azt azért bizton cselekedheti. Néhány lapszerkesztő ugyan már érezte a helyzet súlyát;
50 hanem azoknak sem tiltatott meg, hogy ezután is beszéljenek; a discussió azért szabad.

Meglehet, hogy a P. H.-nek tökéletes igaza van — a maga részéről; de mi meglehető kiterjedt praxis után, másként vagyunk *értésülve*.

55 Azért ismételjük, hogy véleményt adni közjogi és alkotmányos ügyekben csak „ott és akkor” fogunk: addig pedig maradjunk az üdvös hallgatás mellett.

A Pesti Hirnökkel in specie, ha velünk polemizálni ellenállhatlan spuriust érez, *személyes* enyelgéseket válthatunk, a
60 mennyi csak commotio végett szükséges; de alkotmányos vitákba vele oly kevéssé ereszkedhetünk, mint a mily kevéssé fogadnánk el részesülést olyan párbajban, a hol az egyik fél meztelen testtel, a másik pedig talpig páncélba öltöztetve fog viaskodni.

LEHETNEK-E EGYEZKEDÉSI KISÉRLETEK?

A pesti félhivatalos német lap s a bécsi „Vaterland” egész positivitással beszélnek arról, hogy irányadó körökben átlátták, miszerint alkotmányos alkudozásokat leginkább lehetne megkezdenni az országgyűlési ugynevezett határozati párttal, és

⁵ hogy cziránt az előmunkálatok már folyamatba is vétettek.

Mi természetesen másfélszáz emberi szív titkairól nem tudunk felelni, s így e hirt se nem illusztrálhatjuk, se meg nem cáfolhatjuk; csupán arra figyelmeztetjük keresztyénileg azon hir terjesztőit, hogy gondolják meg, miszerint mi kivételes törvények alatt, katonai törvényszékek alá rendelve élünk, s e szempontból, ha csakugyan volna tudomásunk olyan könnyüverü hazánkfiairól, a kik dacolva a kivételes törvényekkel, alkotmányozási kísérletekre tennék fel ifju napjaikat; azok iránt legycenek annyi kimélettel, hogy tartsák a dolgot titokban.

¹⁵ Mi, részünkről a hatalom nyilatkozványát mindig positiv eszmének tanultuk ismerni, s ennélfogva nagyon jól őrizkedünk mindaddig, a mig kivételes törvények alatt állunk, azoknak szigorát „alkotmány-fölött-alkudozó-csendháborítási kísérletekkel” magunkra vonni.

²⁰ Addig is maradunk csendes bámulói azon jeles hazafiaknak, kik a „Pesti Hirnök”-ben, példás elszántsággal és bátor megvetésével a nyilvánvaló veszélynek, vitatnak napról-napra alkotmányos kérdéseket.

²⁵ Annyit egyébiránt, már csak a „centies repetita placebunt” kedveért is jónak látunk tiszteletteljesen megjegyezni, hogy mikor alkotmányos alaptörvényekről van szó, akkor nem ismerünk sem „határozati,” sem „felirati,” sem semmiféle *pártot*.

A ROMÁN OKTATÁSÜGYRŐL

Minden lapban olvashattuk, hogy egy román küldöttség ment *Bécsbe*, a nép ohajtásainak kifejezést adandó.

A „Pesti Hírnök”ben pedig olvassuk, hogy egy román küldött *Garibaldi* előtt megjelenvén, előtte nemzete panaszairól⁵ beszélt. (Lásd „Pesti Hírnök” 70-ik szám; eredeti turini levél.)

Hivatalosan tudjuk, hogy a Bécsbe ment küldöttséget a magyar kancellár azzal bocsátá el, hogy vágyaik igazságos betöltését reméli.

A „Pesti Hírnök” után tudjuk, hogy *Garibaldi* is olyan-¹⁰ formát választott.

A tényt úgy kell vennünk, a hogy mondatik; miután a „Pesti Hírnök”nek *van* *Garibaldi* körül tudósítója, nekünk pedig nincsen.

Kérdjük: ha a „Pesti Hírnök” érdemes vezércinek bármelyike¹⁵ volna — nem *Garibaldi*, hanem a kancellár helyén, mit választolna hasonló esetben: nem ugyanazt-e, hogy a románok vágyainak igazságos betöltését reméli?

Mi is reméljük.

Mik e vágyak? Két milliónál több polgárnak ohajtása abba²⁰ a paradicsomba bejutni, a mit *közműveltségnek* neveznek.

Hazánk legelső keresztény királya bölcs munificentiával oly helyzetbe juttatá nemzetünk *római catholicus* polgárait, hogy azoknak lépést lehetett haladni az európai művelődéssel; — tisztelet a *magyar* r. *katholikus* clerusnak, mely civilizatori feladatát mindenkor hiven be is tölté, s nagyszerű birtokainak²⁵ jövedelmét, nem mint más országokban, világi hatalma növelésére, de a tudományok előmozdítására fordította. Ezt mi a legnagyobb hálával tartozunk elismerni. Majdan a *protestantismus* is versenyt munkálódott e téren, s hogy tudományos

³⁰ clóhaladásunknak, népünk józan értelmének kifejtésében, s különösen a magyar nyelv művelésében sok szolgálatot tett Debrecen és Sáros-Patak annak idején, azt ismét minden, a magyar cultura historiáját ismerő be fogja vallani. A görög egyház *szerbajku* hiveinek is vannak tudományos intézeteik, ³⁵ kegyes alapítványok által biztosítva. Szükséges-e ezekhez melléketül elmondanom, minő állapotban van a közműveltség az ó-hitű görög egyház *románajku* lakosai között?

Mellőzők minden sentimentális invectivát, nem philanthropuskodom, nem idealizálok, prózában beszélek. Beszélek ⁴⁰ „önérdekeinkről.”

Engedheti-e egy ország, állandó veszedelme nélkül, hogy több mint két millió polgára szüntelen a határon túl keressc ⁴⁵ műveltsége forrását, *szellemi középpontját*? nem a mi saját bajunk-e az, ha a román ajku hazafi a közműveltség intézményeit idebenn nem találja, s e miatt Bukurestbe jár azokat keresni?

Ha országgyűlésünk volna, tudnánk, hogy mit tanácsoljunk e baj orvoslására; most csak azt mondhatjuk el, hogy mit „nem” tanácsolhatunk.

⁵⁰ Nem tanácsolhatjuk azt, hogy a román közműveltségi ügy javítása végett a katolikus tanügy javadalmaihoz nyuljon valami; mert ez communisticus eszme, s az nem a mi tanunk.

Nem tanácsolhatjuk, hogy hagyjuk egymásra a két vitatkozó felet, a szerbet és román t e kérdésben: ők lássák, hogy osztoznak el? mert ha mi ezt teszszük, méltán azt mondhatja mind a ⁵⁵ két fél, hogy „mi szükségem nekem a te barátságodra, ha akkor nem talállak meg, mikor szükségem van rád?”

Azt sem tanácsolhatjuk, hogy osszák meg hát az orthodox vallásalapítványokat, mert azokat bolygatni ismét olyan jogtalanság lenne, mint a r. katolikus, vagy protestáns alapítványokat elvenni. ⁶⁰

Azt pedig legkevéssbbé tanácsolhatjuk, hogy váljanak hát, a *hogy vannak*, egyházilag külön a szerbektől, s azok a *területek*,

a mikén a román tanügy korszerűség, viseljék ennek külön
65 terheit.

A román közműveltségi ügy, a román tanodák, egyházak és népnevelők ügye, *egész Magyarország ügye*, s ezt csak *országos áldozattal* lehet és kell megoldani.

31

BESZÉLJÜNK EGYSZER VILÁGOSAN

[I.]

Ha valami idegen nem restelné a mostani nagy szárazságban mindennap olvasni lapjainkat, azt kérdezhetné utoljára, hogy micsoda vasfejű nép ez a magyar *ujsgíró* (csakis!), hogy egymást egy esztendeig nem bírja arról kapacitálni, valjon municipális rendszer-e, vagy felelős kormány? Hiszen vagy az egyikre, 5 vagy a másikra kell *alapnak* lenni. Hát csak ezt az alapot mutassa ki valamelyik a kettő közül, akkor aztán a másiknak nem lesz mit vitatnia többé.

Az 1848-iki törvényhozás *socialis reconstitutio* volt. *Előjogok* 10 szüntek meg, *közterhek* lettek általánosítva, miket addig a nemesi osztályok nem viseltek. Ezt *socialis* ujjaalakulásnak nevezik mindenütt.

1847 előtt a „rendek” nem fizettek *adót*, tehát a rendi országgyűlések ellehettek „felelős” *pénzügyminiszter* nélkül.

15 1847 előtt a „rendek” nem tartoztak az ország határán *kivül* katonáskodni, azon belől is csak nagy veszedelem idején s akkor is csak úgy a hogy, tehát a rendi országgyűlések ellehettek „felelős” *hadügyminiszter* nélkül.

S minthogy a külpolitikában legégetőbb kérdés a pénz és 20 a vér, tehát 1847 előtt a rendek ellehettek *külgügyminiszter* nélkül is.

Vasutaink nem voltak, kereskedésünk csekély, belkormány-

zatunk amicalis rendszerénél fogva dicséretes, tan- és vallás-
25 üggyünk gazdag alapítványokon nyugvó, így tehát a rendi
országgyűléseknek *kereskedelmi-, belügyi-, igazság- és cultus-*
miniszterekre sem volt égető szüksége.

1848-ban mindez megváltozott: nem a forradalom, nem a
háboru, nem az alulról fölfelé gyakorlott *pressio* szüleménye
volt az, hanem a meglevő tények szükséges kivánalma, hogy a
mint a rendi képviselőlet megszűnt s népképviselőlet állt helyébe,
30 a mint a nemesi előjogok *nem adózni és nem katonáskodni* föl-
adattak; a nemzet kénytelen volt magát afelől biztosítani,
hogy a mit fizet, az saját érdekeire fordíttassék, a mit harcol,
az saját érdekében történjék.

35 A nemzet olyan új kötelezettségeket vállalat a korona irányá-
ban, a miket csak új garanciák mellett lehetett odaadni. A
garantia felelősséget föltételez; felelős pedig csak a kormány
lehet, mert a fejedelem személye fölül áll a felelősségen. Vagy
azt akarják 47-es ellenfeleink, hogy minden baluljárt intézkedés
40 a fejedelmi tekintély rovására menjen?

Egészen más viszony volt az, mikor az *adót* „megszavastuk”;
s a *katonát* „adtuk”; — és más van most, midőn az *adót* „adjuk”
és *katonának* „megyünk.” Ha az elsőbb időszakban csak azt
kérdeztük, hogy „*mennyit?*” az utóbbiban azt is óhajtjuk meg-
45 tudni, hogy „*miért?*”

Hogy a ki e kérdésre felel, az *felelős*; az etimologice áll,
s ha az kormányférfi, tehát akkor csakugyan kevés a különbség:
miniszternek híják-e, vagy államtitkárnak, vagy korlátnoknak?
S ha már egész Európában miniszternek híják, ugyan miért
50 neveznék nálunk is nem annak? hiszen már Sztambulban sem
híják *khazniárnak* a pénzügyminisztert.

És midőn minden államnak éppen a külpolitikája az, mely
legtöbb pénzt és katonát fogyaszt el, hogy ne kívánna erre
befolyjni minden öntudatos nép, mely azon esetben, ha eszmé-
55 kért, ha becsületeért, ha önfenntartásaért kell küzdeni, erő-
feszítésre is képes.

De nemcsak a pénz-, had- és külügy; maga a kereskedelem is felelősséget kíván. Vasutakban milliói fekszenek az államnak, s ha azokat nem oly irányban viszik, minőket érdekeink kívának; Magyarország el lehet veszve a világkereskedelemre nézve: vagy 47-eseink véleménye szerint tán minden municipium maga csináltassa meg a vasutait, s határozza meg, merre menjenek? vagy továbbra is magánvállalkozók ügye maradjon ez? s ha egy befolyásos bécsi magyar grófnak eszébe jut, hogy a fővonalat, mely a keleti kereskedelmet a nyugatival összeköti, az ő jószágán keresztül kellene vezetni, akkor Magyarország nézze nyugodt lélekkel, hogy ejti ki kezéből azt a nagy szerepet, a mit a keleti kereskedésben a jövő aranytányéron hozott eléje készen?

Látnivaló, hogy itt nem politikai capriceokról, nem tudós fantómokról, de vérbe és húsba vágó érdekekről van szó; nem „ősi dicsőségünk”, de „mindenünk, a mi földön sajátunk,” forog kérdésben.

És azután — az összes monarchiának is mindene forog kérdésben.

S ez az, a mi oly nehézzé teszi a capacitatiót a Lajthán túl és innen.

A theóriák nem vesznének össze, hanem a praxis.

Amott attól tartanak, hogy ha erőnk eszközeit kezünkbe adják, azokkal visszaélünk; mi pedig azt hisszük: hogyha azokkal nem birunk, akkor nem élünk. Ott azt hiszik, hogy a felelős kormány mellett Magyarország elvesz Ausztriára nézve, itt pedig azt hisszük, hogy anélkül Magyarország elvesz saját magára nézve.

Egy kicsiny kis szó hiányzik csupán, hanem arról most ne beszéljünk.

A helyett mondok egy adomát.

„Egy uj szakácsné piacról visszatértekor bámulva látja, hogy ládján még egy lakat van. Ki tette azt rá? — Én, mond a házi ur. — S miért tette rá e másikat? — Miért tetted rá te az

egyiket? — Én azért tettem ládámra a lakatot, hogy valami *ki ne tévedjen belőle*. — No én meg azért tettem rá a másikat, hogy valami *bele ne tévedjen*.”

⁹⁵ A mesemondó nem értesít róla, hogy aztán kiegyeztek-akép, hogy mind a ketten vegyék le lakatjaikat s azontul álljon a láda nyitva? Valószínű, miután nem voltak diplomaták.

II.

Tegyük fel, hogy mi már le vagyunk győzve, kik a 48 alapján állunk: hogy Deák Ferenc emigrált, a volt képviselőház tagjai mind hivatalba álltak; a nemzet minden ajánlatba bele-
¹⁰⁰egyezett, a politikai lapok mind szépirodalmiakká váltak; a megyei particularis gyűléseken folynak a recapitulációk, mint hajdan; nem beszélünk, nem gondolkozunk, meghaltunk s örülünk, hogy „visszaszülethettünk” husz évvel s felölthettük újra az „ó embert.”

¹⁰⁵ A megnyert csatatéren diadalmasan üti fel zászlaját a „Pesti Hírnök” és társai, kik most már csak azon vitatkoznak, hogy melyiket illeti inkább a győzelem pálmája?

De hát Schmerling?! Hát a február 26?!

¹¹⁰ Ne resteljünk egy kissé szétekinteni a világban, hogy mi kilátásuk van a magyar 47-eseknek megfordított harcvonalban Schmerling táborával megküzdeni?

Nagyon csekély ember volna, a ki nem tudná, hogy birodalmunk belrendezésének phasisait rendesen a külviszonyok határozzák meg. Még a legsúlyosabb belkérdés, a pénzügy, sem
¹¹⁵képes a mi diplomatainkat valami olyan elhatározásra birni, a mi „rájuk nézve” kényelmetlen.

Az angol—francia szövetség tágul; a keleti kérdésben aligha szakadásra nem kerül; az előre látható. Angliának az után
¹²⁰kell látni, hogy ez esetben szövetségese legyen: az nem lehet más, mint Ausztria.

Az angol diplomatiára nézve tehát kívánatos, hogy természetes szövetségese, akkor, a midőn szüksége leend rá, erős is legyen.

125 Az osztrák diplomatia azt mondja: hogy legyünk mi erősek, mikor határainkon és odább is szüntelen nyugtalanítanak bennünket, mikor fellármáznak majd itt, majd amott, mikor háborura erőtetnek s idebenn izgatnak?

Az angol diplomatia azt feleli: tehát mi gondoskodni fogunk, hogy nyugalmas időtök legyen magatokat rendbeszedni. 130 Garibaldi bevégzendí körútját, az olasz kamrák elnapoltatnak, a görög lázadás elcsendesülend; Mihály herceg békében marad, Montenegro egyezkedésre lép, Napoleon leszállítja seregei számát; lesz általános fegyverszünet; de ti azután lássátok, hogy e nyert nyugalmas időt hasznatokra tudjátok fordítani.

135 Mind ezek így történtek és történnek, a hogy mondtuk. Megbecsülhetetlen csend és nyugalom hónapjai folynak le kívül és belül.

Látni fogjuk, hogy e *drága* időt mire fordítandják az osztrák kormányférfiak?

140 Mindenesetre arra, hogy bebizonyítsák Anglia és a világ előtt, hogy Ausztria állása meg van szilárdítva. Készen áll: lehet neki hitelezni és támaszkodni rá.

Meg kell még jegyeznünk, hogy az angol diplomatia, mindaddig, míg lord Bloomfield a bécsi követ, azt hiszi, a mit felül 145 lát, mert a felszinen alul kutatni plebejus foglalkozás.

Tehát már most három választ áll az osztrák kormányférfiak előtt.

Vagy a tavali magyar országgyűlés által fennhagyott alapon Magyarországot *megnyerni*.

150 Vagy a mostani provisorium férfainak programja szerint *megtartani*.

Vagy a bécsi államminiszterium programja szerint *ignordlni*.

A ki azt hiszi, hogy e három között fusio lehetséges, az nem tudja miről van szó?

155 De még az sem, a ki azt gondolná, hogy az első és harmadik között a középső a boldog *medium*.

Mi nem szününk meg azt hinni, hogy az első esetnek *hamarább* van valószínűsége, mint a másodiknak. Mert igaz, hogy az első nagyokat követel, de azokkal egyenértékű kötelezettségeket is ígér; a második azonban keveset kíván, de aztán keveset is biztosít.

Az *első* föltétele a bizalom, a *harmadiké* a bizalmatlanság. Ha e két ellentétes érzelm között van valami középső dubiosus állapot, hát ezt választotta magának a második eset.

165 Ha diplomatáink csakugyan radicaliter meg akarják orvosolni betegüket, akkor az egész organismust kell helyreállítaniok, ha azonban csak azt akarják, hogy leendő bemutatás esetére jó színben legyen, akkor ugyanazon palliatívákkal, a mikkel a második állapotot, a harmadikat is elérhetik.

170 Más szóval: ugyanaz a magyar nemzet, mely az 1847-ki állapotokra visszavihető volna, már azután nagyon kevés erőtetéssel a Reichsrathba is bemehetne. Már hogy aztán ott mit használna, az más kérdés?

175 Itt most a siker a nagy ur: a siker a nagy szónok. Anglia annak fog tapsolni és annak a papirosait honorálni, a kinek a programmja sikerül. Ez aztán az ő dolga.

Hanem a mi 47-eseink dolga az; hogy ha ők látják, miszerint a siker nem az ő részükön van, hanem az osztrák centralistákén, legalább ne csináljanak pártot az országban, hogy a midőn a nemzet tavaly, mint egy tábor, tért haza begöngyölgetett zászlóival; az idén ne fogdossanak bennünket össze kompánia és eskadron számra, mint egy debandált guerillacapatot.

III.

A mi tegnap csak sejtelem volt, ma már mint tény áll előt-
tünk.

185 Mi mindig azt mondtuk, hogy töltsünk tiszta bort a pohárba ;
ha a fejedelem kérdezi tőlünk: mennyi a nemzet kívánsága?
mondjuk meg neki az igazat; s ha a nemzet ohajtja tudni, mi
szándéka a fejedelmnek? annak is valót mondjunk: ne köves-
sünk el ebben semmi pia fraust, majd a közvéleménynek, majd
190 az irányadó körök akaratának megváltozását híresztelve, mert
a csalódással aztán többet ártottunk, mint a mennyit használt
a reményadás.

Ez a játék pedig már közel félve tart. Vannak — bizonyosan
jóakaratból működő — lapjaink, melyek folyton saturálni
195 akarják a véleményeket mind fenn, mind alatt, a 47-es álla-
potok possibilitásával. Felfelé azt hirdetik, hogy a 47 kielégíti
a nemzetet ha megadatik, lefelé pedig azt, hogy ha ezzel a nem-
zet megelégszik, meg fog adatni.

Minden constituáló programmnak kell valami megbizatással
200 birni; vagy az irányadó legmagasabb akarattól, vagy a nemzet-
től kell annak autorisálva lenni.

Ilyen programmot csak kettőt ismerünk; az egyik a tavalyi
országgyűlésé. Mandatumaink bizonyítják, hogy erre meg-
bizatásunk volt a nemzettől. A másik az államministeriumé,
205 mely az uralkodó megbízása folytán keletkezett.

A harmadikat, melynek devise „47”; nem tudjuk, ki com-
mittálta?

Mysteriosus mondások, ígéretekkel viselős jóslatok, magas
összeköttetések gyanittatása, irányadó körök barátságávali
210 ostentatió sokáig lehetővé tették bizonyos titokszerű nymbus
derengetését e törekvés körül; míg aztán végtére tegnap egyike
ez irányt képviselő lapoknak kénytelen volt következő nyilat-
kozattal szelőztetni a saisi leplet:

„Lapunk f. évi mart. 29-kéről kelt 73-dik számában hozott azon
215 közvéleményre vonatkozólag, — melyszerint „a mostani megyekor-
mányzás élén álló férfiak, a magyar kormány által utasítva volnának,
minden egyes hazafit minden alkalommal arról meggyőzni, hogy az
alkotmányeljárás tana nem Ő Felségeé, továbbá, hogy a reichsrath-
ról szó sincs” stb., azon helyzetbe jöttünk, hogy ki kell jelentenünk,
220 hogy azon dolgokra nézve nem jól értesültünk, amennyiben ily uta-
sítás hallomás szerint nem létezik.”

„Idők tanuja”

Ez aztán minden további vitatkozásnak véget vet, kiderülvén,
hogy az egész 47-es demonstratio háta mögött nem áll semmi
kormányférfiu, hogy az egész hirlapi tusa Schmerling miniszter
225 ur ő excellentiájának egy hajaszálát sem görbitette meg, sem a
reichsrathróli eszmét nem paralyzálta. Nem volt az egyéb, mint
néhány jámbor újságirónak kárba vesztett benevolus igyekezete.

Azokat pedig — szegényeket — ne bántsuk. Elég bajuk
lehet nekik odahaza.

32

SOPHISMÁK ELLEN

A „Pesti Hirnök” legközelebbi száma theoretizálni kezd, s
azt veti ellenünkbe, hogy a felelős kormányalak mellett a
fejedelem maga semmi.

Régi és nagyon sokszor használt vivási tempo, sarokba szo-
5 rittatás esetében a fejedelem sérthetlen személyét idézni a vivőfe-
lek közé s abba a helyzetbe hozni az ellenfelet, hogy vagy le-
ereszsze a kardját, vagy ha még egyet vág, felségsértővé legyen.

Mi a legközelebb multból empyrice is bebizonyíthatnók,
hogy felelős kormány mellett is nagyon lehet a király személye
10 valami. Tudunkra az a fejedelem, a kinek politikájáról nap-
jainkban legtöbbet beszélnek, épen felelős kormány mellett
uralkodik. Hanem erről nem akarunk beszélni, a „Pesti Hirnök”
elméleti térre állt, tehát mi is álljunk neki helyt elméletben.

Mi a fejedelem? — Feje a nemzetnek.

15 Mi a nemzet? — A főt emelő test.

Mi a nemzettest törekvéseinek célja? Nagyság, jóllét, becsület, lelki szabadság, művelődés.

Azon férfiak tehát, kik egy nemzet nagysága, jólléte, becsülete, szabadsága, művelődése körül maguknak érdemeket 20 szereztek; kétségtelenül birják az összes nemzet rokonszenvét. Ez oly psychologico-mathematicai igazság, a minnek ellentmondani nem lehet.

Ha a fejedelem e népszerű férfiakkól alkotja kormányát, bizonyos lehet felőle, hogy az egész nemzet szívével, lelkével, 25 vérével rendelkezik.

Az ily fejedelem azután, ha az egész világ háboruban áll is, bizonyos lehet határain belől a béke felől, mert ő és a nemzet egy.

Ha pedig háborut akar kezdeni, nem kell szomszédba járni 30 sem kölcsönért, sem szövetségért; akkor minden kar, minden szív és minden erszény rendelkezésére áll; mert a nemzet saját nagyságát, jóllétét, becsületét, szabadságát védi fejedelme oldalán.

Semmi-e az ilyen fejedelem?

35 Most fordítsuk a pénzt a másik oldalára, ahol az ország cimere áll.

Ha a kormány maga nem felelős, akkor az épen ugy absolut hatalommal van felruházva, mint maga az uralkodó.

Már pedig egy fejedelem előtt tisztelettel hajolunk meg, 40 de hogy a korona szent nymbusa az összes minisztertanácsot, minden országbárókkal egyben körülfogja; azért keveset fogunk imádkozni.

A „Pesti Hírnök” azt kérdi tőlünk: felelős kormány mellett mi a fejedelem?

45 Mi azt feleljük: Felelős kormány mellett a fejedelem nemcsak legmagasabb ura, de legfelségesebb képviselője is a nemzetnek.

Most mi kérjük a „Pesti Hírnök”-től: ha a kormány nem felelős: hát akkor az alkotmány micsoda?

33

NINCS KEGYELEM A SOPHISMÁKNAK

A „Pesti Hírnök” nem akarja megérteni, hogy mit kérdeztünk tőle, midőn azt tudakoztuk: ki committálta őt a 47-es program felvetésére?

Azt feleli: „a hazaszeretet.”

⁵ Ilyen vicceket mondjon a „Bolond Miská”-nak.

Mi azt akarjuk tőle megtudni, és erre feleljen: valjon a trón körül kívánják-e a 47-iki alkotmány visszaállítását, vagy a nemzetnél?

¹⁰ Minthogy azonban előre tudjuk, hogy erre megint nem fog egyenesen felelni, tehát megteszszük mi ezt a fáradságot helyette.

A legmagasb leiratok s maga az országgyűlést egybehívó okmány mindazokat, mik a 48-iki törvényekben a nép jogairól szólnak, és így a népképviselőket is, megerősítették; *odafenn* ¹⁵ tehát a rendi képviselőket semmi támaszát nem találja.

Talán hát a nemzetben levő nagy párt ohajtja a 47 visszaállítását?

Hol volt ez a párt akkor, a midőn mindenkinek polgári kötelessége volt meggyőződését tartózkodás nélkül kimondani?

²⁰ Hol emelte szavát az egész alkotmány körüli vitában, fennhangon, írásban vagy nyomtatásban?

Midőn Deák Ferenc második válaszfelirata országgyűlés elé került, nem maga a „Pesti Hírnök” sürgette, fenyegette-e a képviselőket, hogy azt egyhangulag fogadják el?

²⁵ Nem a 48-ki álláspont volt-e abban védve?

Emelt-e szót az ellen valaki akár nyilván, akár a zárt conferentiában? Sehol.

Ha tehát volt 47-es párt Magyarországon, annak oly imbecilisnek kellett lennie, hogy „most” semmi oka sem lehet a trónnak rá támaszkodni; ha az éppen akkor, midőn jelenése van, seholsem található.

De mi még azt a vigasztalást sem akarjuk meghagyni a „Pesti Hírnök”nek, hogy volt 47-es párt, de az zsenirozva érezte magát.

35 Nem úgy van.

Maguk a 47-et hajdan képviselő főfőnevek[!]: az adminisztratori rendszer alkotói tavaly elfoglalt helyeiken kivétel nélkül *positive* nyilatkoztak a 48-iki elvek mellett s tettek e nyilatkozatokat a legbefolyásosabb hivatalos minőségben. Maguk azok, kiknek joguk van azt mondani: „a 47, az én *voltam!*” 61-ben elég eszélyességgel birtak nem hallgatással, de jobb meggyőződésük élő kinyilatkoztatásával meg-erősíteni, hogy az alkotmány és a társadalmi viszonyok csak egymásból folyhatnak ki, s a 48-on tuli Magyarország nem fér 45 bele a 47 előtti mintákba.

Azonban nem tagadjuk, hogy az idén; — okkal móddal — lehetne összeszedni egy pár száz embert, a ki adott felhívásra követné a „Pesti Hírnök”öt s annak vezérlete alatt kikerülve a pesti muzeumtermet, felmenne a pozsonyi Karok és Rendek 50 országházába, csak hogy bizonyosak vagyunk felőle, hogy ugyan az a cohors már azután a bécsi birodalmi tanácsba is elmenne, ha tőle úgy kívántatnék; s nem is látjuk át, hogy mit ártana vele a jó hírének; miután a birodalmi tanácsban éppen oly szép diktiókat lehet tartani; éppen olyan jó sikerrel lehet *consul-* 55 *tálni* az adó és ujoncállítás kérdése fölött, éppen úgy lehet gravamenezni, mint a régi rendi országgyűlésekben, — s miután a Reichsrath valóban igen honett társaság.

Hanem mi hajlandók vagyunk azt hinni, hogy ide már nem vezetné őket a „Pesti Hírnök”. Mi azt, a kivel vitatkozunk, 60 mindig ildomos embernek tartjuk, s őrizkedünk deteriorálni; mi elfogadjuk, hogy a „Pesti Hírnök” szerkesztője a legbuz-

góbb benső meggyőződésből küzd a 47 tanai mellett s e buzgalom is menti ki előttünk azon heveségét, mely őt lapjának legközelebbi számában annyira vitte, hogy a hatóságot figyelmeztesse soraink közt általa fölfedezett sajtókihágásra. (?) Ez 65 ügybuzgalmi önfeledésből származhatott.

Már most ez elismert ügybuzgalomtól kérjük: melyikünknek van oka a másikon sajnálkozni? a „Pesti Hirnök”nek-e rajtunk (mint mondja), kik ha küzdöttünk és veszítettünk, az 70 történt saját elveinkért; — vagy nekünk a „Pesti Hirnök”ön, a ki ha győzni találna, nem maga, hanem egy rajta túl eső párt számára győzne?

Sapientia pauca.

Nagy baj, hogy a „Pesti Hirnök”nek olyan sokáig kell 75 valamit magyarázni, míg elérti.

34

POLITIKAI ÉRZÜLET A LEGALACSONYABB OSZTÁLYOKNÁL

Van szerencsém előre is kijelenteni, hogy én legalacsonyabb osztályok alatt a társadalomnak nem azon rétegeit értem, melyek favágással és téglahordással mozdítják elő a világ folyását; hanem mint a szó jelentése hozza magával, azon osztályokat, 5 melyekben az „a—b—ab”-ot tanítják; s azt bizonyára meg fogják nekem engedni hat éven alul levő polgártársaim és társnéim, hogy az ő osztályuk a világban rőffel mérve is legalacsonyabb, s ha ők felnéznek mi ránk, kik már a harmincon túl vagyunk, viszont el kell ismerniök, hogy mi vagyunk a 10 „magasabb körök.”

Tehát egy uri barátomnak van egy ily öt éves kis leánya, Jolánka, a ki már tud olvasni, s ha nagyon szép emberek kéri, deklamál is; (nekem is deklamált) azonkívül a kis bubáját

minden nap felöltözteti; de nem mindennap új divatba, a hogy
15 azt nagyobb honleányaink szokták, hanem állhatatosan mindig
ugyan azon magyar csipkés főkötőbe, fűzött vállba és aranyos
köténybe, a hogy már azt a nagy honleányok unni kezdik.

Ugyan abban a házban lakik pedig egy nem hazánkban
született hivatalnok, a ki igen derék, szelid ember. Annak is
20 van egy kis hat éves fia: Ottó. No persze: olyan szép név ez,
mint akarmi más.

Ottónak is volt kis bubája, hanem az katonás alak volt,
sisakkal a fején, és lóháton.

Délután, mikor szabad volt játszani a közös-kertben, Ottó
25 is elhozta a cifra bubáját, Jolánka is a magáét.

Csoda-e, ha bábvitéz, és bábkisasszony megszerették egy-
mást? Ez még azok közt is megtörténik, a kik valódi emberek,
s így lehetne eszük; hát még azoknál, a kik csinálva vannak
gipszből és papirosból?

30 Jolánka és Ottó el is határozzák, hogy nem állnak útjában
boldogságuknak, hanem egymáshoz adják őket; a hogy szokták
az igazi embereket.

Hanem annyit kivivott Jolánka, hogy bábvitéznek zsinórt
kellett varrnia a kabátjára, s a sisak helyébe prémes kalpagot;
35 ezt mind megvarrta ő neki: s azontul boldogok voltak. Báb-
vitéz nőül vette bábkisasszonyt, s azontul mindketten együtt
laktak egy nagy katulyából épített házban; kistaffirozva min-
dennel, a mi kell; Jolánka gondoskodott a bábársak konyha-
készletéről, Ottó szerezte be nekik a költségre való pénzt
40 — persze kavicsból, a mi volt az uton sok.

Jolánka hordott a bábhitveseknek mézes kalácsot, azt meg-
főzte harminchárom-féle ételnek, azután meghíták magukat
ebédre hozzájuk; megkinálták a bábukat is, s a mit azok meg-
hagytak, azt ők ketten megették.

45 Ezek a játékok tetszettek a szülőknek. Ugyan kinek ne
tetszenék az, a mit a gyerekek játszanak?

Egyszer azonban kitört a viszálykodás közöttük: egy este

Jolánka duzzogva hozta fel a kertből bubáját, konyha és asztal edényeit, székeit és asztalkáit. A bubák elváltak egymástól.

50 Kérdezték, min veszték össze, miért haragudtak így meg, hogy báburnőnek el kelle válni bábférjescskétől? de Jolánka nem adott felvilágosítást.

Végre atyja fogta kérdőre: mondd meg nekem kis lányom; mivel haragitott meg Ottócska.

55 A kis polgártársnő elébb szemébe nézett atyjának; oh ezek a gyermekek úgy megtudják azt a nagy emberek szeméből: kihez legyen bizalmuk, kihez ne? Azután nagyon keseregve elpanaszlá.

— Nézze csak, az az Ottó: milyeneket mond nekem!

60 — Hát milyeneket mond, kis leányom?

— Hát olyanokat.

— De milyeneket?

— Nem is játszom vele többet soha.

— De hát miért nem?

65 — Hát mikor azt kérdeztem tőle, hát te Ottó mi fogsz lenni, ha megnősz? hát azt felelte nekem, hogy Rájxrat. Ilyen embernek a bubájával nem játszik az én bubám többet!

35

AZ EXEQUÁLHATATLAN

X. gróf egy szép kis hétezer holdas birtok ura az ukrániában. A birtok primae classis, s el van látva minden szükséges gazdasági épületekkel.

X. gróf e birtokocskátúl 14 év óta még nem fizetett adót.

5 No — adót nem fizetni még nem virtus; azt próbálta más is; hanem aztán a státus megvette rajta, exequálták.

Igen de X. grófot tizenégy évi adójáért még csak nem is exequálták. Ez a valami,

Hogy lehet ez? Hát ugy lehet, hogy tizennégy év óta sem
10 egy kapavágást nem tétetett a földein, sem azokat haszonbérbe
nem adta, ott állnak azok parlagon, ugaron, a végrehajtó hata-
lom nem talál azokon egyebet papsajtnál, a mi tudvalévő leg-
soványabb sajt a világon. Ő maga tőkepénzéből él, instructióit
15 s e célra van két vadászosan butorozott szobája roppant kasté-
lyában.

Egyszer azonban az állam éber őrei, a financok, megsejtvén
a nemes ur megérkeztét kastélyában, mielőtt ismét odább
kocsikázhatott volna, ott lepték szerencsésen.

20 Volt pedig öt szép hámos lova, a miken idejött, a mi adó-
behajtók között is megért hatezer pengőt. Ezt lefoglalták, el-
kobozták, a státus nevében lebiróizárolták s az odavitt községi
jegyzőt felelőssé tették érte, hogy a lovak ott maradjanak,
s azoknak netaláni elvitelét minden erőhatalommal megakadá-
25 lyozza. Tizennegyed napra pedig kitűzték a törvényes határidőt
az elkótyavetyélésre.

X. gróf teljesen megnyugodott az állam rendelkezéseiben
s e végrehajtási tény után, hogy annál biztosabb legyen a státus
a lovak el nem vitetése felől, rájuk zárta az akol ajtót, zsebébe
30 tette a kulcsot s elment szalonkát vadászni. Csak tizennégy nap
mulva jött vissza. Az öt ló az alatt persze, hogy megdöglött
éhen; a kótyavetyére megjelenők a bőrét sem használhatták
többé. Még azokat is a státusnak kellett eltakarítani.

De már ez több volt az elégnél!

35 A dolog a pénzügyminiszter ur tudomására jutott, s X. gróf
parancsot kapott „ad audiendum verbum,” a miniszter ur előtt
megjelenni.

X. gróf a párisi boulevardon sem szokta a tulipános szűrt
mással felcserélni; hanem a jelen esetben átlátta, hogy az illem
40 és a tisztelet ugy kívánják, miszerint a helyzet változatosságához
képest neki is át kell alakítania viseletét, hogy megjelenése
kifogástalan legyen.

Csináltatott tehát magának egy frakkot, melynek dereka hónaljig, szárnya hegyei pedig sarkáig értek; ahhoz sárga mel-
45 lényt, csipőn alul nyúlót, csattos cipőket és egy másfél láb magasságu cilinderkalapot; így állított be a parancsolt helyre.

A mint a várakozási terembe lépett, a bejelentők siettek tudatni a miniszter ural, hogy itt van X. ur, de nagyon furcsán van kosztümirozva.

50 A miniszter ur nem szereti a tréfát; X. urnak azt az izenetet hozták vissza, hogy az ügyér ur nincsen ide haza.

— Jól van: felele X. ur, jelmezéhez illő nyugalommal. Tehát várni fogok, míg haza jön.

S ott várt négy óra hosszat rendületlenül; rőfös cilinderét
55 térdei közt tartva.

Ekkor azt a hirt hozták ki neki, hogy a miniszter ur beteg, nem lehet vele beszélni.

— Jól van; felelte barátunk, kenetteljes pietással, ő excellentiája azt parancsolta nekem, hogy idejőjtek, mert szólni akar
60 velem. Ha beteg, itt fogok várni, míg meggyógyul.

Ez már még is tul meggy minden emberi türelmen! „Jöjjön hát be!” hangzott a harmadik parancs.

X. gróf, karja alá kanyarítva cilinderét, besasirozott az elfogadási terembe, s így szólt:

65 „Excellentiás uram, tekintse szomorú állapotomat.”

A miniszter ur igen bölcsen, alaposan fejtegeté előtte, hogy az állam nem nélkülözheti az állampolgárok földreire vetett adót, hogy ez eljárás mennyi kárt okoz magának X. urnak. Mennyivel okosabban tenné, ha már maga fizetni nem akar;
70 hogyha bérbe adná jószágait s a bérnökre bizná, hogy az fizesse az adót: de X. gróf mindezekre nem felelt egyebet; mint azt: hogy „excellentiád, tekintse szomorú állapotomat.”

A miniszter ur igen szépen beszélt vele. Biztatta, hogy ha terhesnek találja az adóhátralékát, hát fizesse meg legalább
75 felét.

„Excellentiád, tekintse szomorú állapotomat.”

— No hát fizesse meg egy negyedét.

„Excellentiád, tekintse szomorú állapotomat.”

— De hát akármit, azt; de valami adót csak fizessen az állam-
80 nak.

„Excellentiád, tekintse szomorú állapotomat.”

— Menjen hát a menydörgő menykőbe! Ne fizessen semmit; csak nekem hagyjon békét.

X. gróf maig is szűz vállú nemes ember.

36

HOGYAN FOGY EL MAGÁTUL A PORZÓ?

vagy

AZ ÚJ TÖRÖK KÖLCSÖN

Az angolok legközelebb rászántak egynehány milliócskát azon mysticus kérdés megfejtésére: hogyan van az, hogy a porzótartóbúl az aranypor, a nélkül, hogy valaki megenné, a pusztá ide-oda töltögetéssel tisztára elfogy? S ennélfogva
5 nyitottak egy kölcsönt Törökország számára, hogy azzal a hadsereget szerelje fel s a hátralevő zsoldot fizesse ki. S hogy ez így és ne másképp történjék, Sir Thomas megbízott, hogy e pénz hovaforrására szigorúan ügyeljen fel. Következnek az okmányok, miket sir Thomas ez ügy felderítésére rendbeszedett.

10 1-ső okmány. A hárem felügyelőtől.

Tekintetes ur! Ismered-e a halhatatlan Szádinak azon versét, mely ezt mondja: „nincs fegyver az asszonyi szemnél gyilkos-
lőbb?” — Továbbá, tudod, hogy ezt mondja az Alkorán:
„leggonoszabb ellenség a gond és a bű.” Én tehát megkapván
15 a hadsereg kiegészítésére és felszerelésére küldött első 8 millió forintodat, miután az előre bocsátott alkotmányos paragrafusok szerint az asszonyi szemek is a fegyvernemek közé számíttatnak, s a gond, mint ellenség, erős ellenállást kíván, s minthogy a

nagy ur háreme eddigelé csak nyolcszáz odalikból áll, e ba-
20 taillonnak ezerkétszázig való kiegészítésére és fölszerelésére
megtartottam négy milliót, a többbit elküldtem a nagyvezérnek.
Alázatos szolgád. Innám-Záde.

2-ik okmány. A nagyvezértől.

Nagyságos ur! Bizony nagy szükség volt arra a kis pénzre.
25 Különösen szükségesek az erődítések. Annálfogva elrendelém,
hogy az én számomra meg a nagy ur számára ezentul ne fából,
hanem márványbul építtessenek a nyári kioszkok, s e célra
megtartottam két milliót, a többbit átszolgáltattam a Khazniár-
nak. Alázatos szolgád. Neted-Oda nagyvezér.

30 3-ik okmány. A Khazniártól.

Méltóságos ur! Megkaptam a két milliót. Nagyobb biztosság
okáért csupa Wertheim és Wiese-féle ládába pakolva küldtem
el a Szerdár Ekremnek. A pakolás, etc. belekerült egy millióba.
Alázatos szolgád Hafiz-Etne, Khazniár.

35 4-ik okmány. A Szerdár Ekremtől.

Nagyméltóságú ur! Megkaptam azt a kis milliót. Elég kevés.
Ebből az én stratégiai mozdulataimra, hárememnek ide-oda
szállítására, hintóimra, paripáimra, csatatervek és hadibulletinek
megírására rendeltetett hivatalnokokra alig elég ötszázezer
40 forint, a többbit mégis átadtam a Defterdárnak. Alászolgád.
Oh-nemér basa.

5-ik okmány. A Defterdártól.

Excellentiás ur. A mint megkaptam az ötszázezer forintot;
kétszázezeret mingyárt elküldtem a rumili bégnek; a többbit
45 pedig azonnal magamhoz vettem, s hajóra ültem, s elmentem
Amerikába gabonát vásárlani. Ha pár nap alatt vissza nem jön-
nék, úgy bizonyosan elnyelt a cethal. A paradicsomban majd
számolni fogok. Alázzszolgád. Ja-ja. Defterdár.

6-ik okmány. A rumili bégtől.

50 Kegyelmes uram. Igen jó, hogy a hátralévő zsoldrul gondos-
kodtál. Magamnak mingyárt megtartottam belüle százezer
forint hátralévő zsoldot. Igaz ugyan, hogy én még csak egy

esztendeje szolgálom a szultánt, de tegyük fel, hogy ha addig'
a mig másutt generálissá lettem, mindig itt szolgáltam volna,
55 soha sem fizettek volna, a hátrálék felment volna százezer
forintra. A többit elküldtem az Anatoli bégnek. Alázatos szol-
gád Jolhuz basa.

7-ik okmány. Az Anatoli bégtől.

Dicsőséges uram. Helyeslem a küldeményt; csak több volna.
60 Elsőnek tartom, hogy hadseregünkbe új szellemet kell önteni
s azt európai lábra állítani; e végre ötvenezer forintért legelőbb
is jó francia borokat vásároltam össze; köztük igen jó vont-
csövű champagnei pezsgő ütegeket, melyekkel a tisztikar épen
most gyakorolja a célba lövést. A többit elküldtem Bartwish
65 basának, hogy ossza ki. Alászolgád. Neizéj basa.

8-ik okmány. Bartwish basától.

Rettenetes uram. Borzasztó ez: hogy nekem ötvenezer
forintot küldenek; holott a magam követelése hatvanezerre
megy. Már most mit csináljak? Kénytelen vagyok az egészet
70 megtartani s a *magamébul* küldeni tizezeret Neadki agának;
a hadsereg fizetésére. Alászolgád. Bartwish basa.

9-ik okmány. Neadki agától.

Ragyogó fényű uram. Kaptam tizezer forintot az alattam
levő hadsereg fizetésére. Ez áll ötezer emberből, jut mindenikre
75 két forint. Épen, a midőn ki akarnám osztani, veszem a hírért,
hogy kétezer ötszáz emberem részint megszökött, részint
levágatott. Ez az én hasznom, mert az én érdemem. Tehát a
megmaradottaknak kiadatám a rájuk eső ötezer forintot a
hadnagyokra, altisztekre és káplárokra bizva a kiosztást. Neadki
80 aga.

10-ik okmány. Egy basibozuk káplártól.

Te hitetlen kutya! Ma nyomtak a markomba kilenc piaszt, mert
hogy azt az alattam levő tiz legény között osszam ki. Először is
kilencet tiz felé elosztani nem lehet; másodszor pedig ha a
85 legénység megtudná, hogy zsoldot kezdenek fizetni, zendülés
ütne ki a táborban, mert azt gondolnák, hogy ennek így kell

lenni. Én tehát, hogy mind az algebra szabályainak, mind a tábori fegyelemnek eleget tegyek, a kilenc piasztert megittam magam, s következőleg jelenthetem neked te meg add tovább,
90 hogy „én” — „ma” meg vagyok elégedve. Macsali basibozuk.

37

A SAJTÓ MORÁLIS SZABADSÁGA

I.

A sajtószabadság igen szép dolog, kivált azoknak, a kiknél hiányzik.

Sokszor el volt mondva, hogy a sajtó *fegyver*, a sajtó *hatalmasság*, a sajtó *világító torony* s más efféle szép hízeltetések.
5 Az illetők megköszönték s elhitték egymásnak a bókot.

Valami nagyon idealis politikus még olyat is mondott, hogy „adjatok sajtószabadságot, s az ki fogja vívni a többbit.”

Ki, ha a sajtó bir a morális szabadság örök capitalisával.
Mi az a morális szabadság?

10 Legyen szabad példákkal magyaráznunk.

Tehát például, mikor egy hirneves művész, hegedűs, énekes, vagy más akármilyen virtuóz megérkezik egy városba, alig szállt ki a waggonból, már karjára ölti egy ismeretlen férfiú, bemutatja magát, hogy ő ennek és ennek az irodalmi Phárosznak
15 a szerkesztője, munkatársa, vagy ujdondásza, hallotta hírét a nagy művésznek, kivánt vele megismerkedni, ajánlja hű szolgálatait. A művész érti a dolgot, tárcájába nyúl s néhány forinttal biztosítja magának a halhatatlanságot.

Ezek a zuglapocskák!

20 A nagy hirhedett lapoknál persze az másképen van; oda már magának kell menni a művésznek, s bölcs tapintattal eltalálni a calibert, mennyi arany elégséges arra, hogy a „mindent

felülmuló” cím, a világra szóló hírágyuból kilövellék a hirdedett lap hasábjain.

25 Az üzlet különben háladatos; a művész kap közönséget, tapsokat, koszorukat, új meghívásokat más városokba; s fényes körutat tesz; ha csak valami vetélytársra nem bukkan, kinek körutja éppen az övével ütközik össze, s ki nem restel két annyi fizetni a lepszokolásért, mint ő a kifényesítésért; mert ingyen
30 csak a halál és a *hallgatás*. Vagy magad fizetsz, vagy az ellenséged, ha feldicsérnek, vagy lealáznak.

Művészek, művésznők régen tudják már ezt a szokást; hanem az a baj, hogy a színházigazgatók is éppen olyan jól tudják, s azért hírlapokból nem szerződtenek tagokat, hanem
35 maguk járnak utána, hogy valóban olyan kincs-e az, a mit meg akarnak szerezni, mint a milyennek híresztelve van?

Ennyit tudnak már a színházigazgatók.

Vannak azután nagyobb komédiások és nagyobb színházigazgatók, kik szintén értik ezt a mesterséget.

40 Ha kaphatók a sajtóhatalom nemes hadvezetői között „professionel soldier”-ek, kik illendő honoráriumért csalogánydalnak vallják a békavartyogást, kik saját tapsukat a közönség entusiasmusának keresztelik, az üres színházat zsufoltnak nézik, s az általános piszszegés iránt süketek tudnak lenni;
45 miért ne lehetne olyanokat is találni, kik e fényes készséget magasabb experimentumoknál is gyakorolják.

Színész debütíroz-e, vagy Crocco? az mindegy. Az a kérdés csak, hogy „ki fizet?”

A claquerök is igen tiszteletreméltó emberek. A színházban
50 tapsoncoknak nevezik őket, az Abruzzokban brigantiknak; az irodalom vezérlovagja előtt azonban mindenesetre a „közvélemény igaz képviselői” az ő nevük.

Az egész parterre csupa ingyenjegyesekből áll; hanem azért az irodalom nemes bajnoka azt irhatja, hogy már reggel ostromolták a pénztárt s aranyért sem kapni belépti jegyet.
55

Ki akadályozza az irodalom vitézét annak hirdetésétől, hogy

az egész közönség, az egész nemzet ohajtja ezt a „hegedüt”
állandóul magáévá tenni?

60 Bizony semmi sem akadályozza, csupán csak a sajtó morális szabadsága.

Az a szabadság, a mit törvény nem adhat, törvény el nem vehet, a mi a nép erkölcsében mélyen gyökerezik s a minnek ha nem hű kifejezése a sajtó valamelyik organuma, annak el kell vesznie, mint nemes fába ojtott fűzfagalynak.

II.

65 Kevesen tudják azt, hogy egy politikai nagy napilap fenntartása mibe kerül nálunk?

Először is tíz ezer forint biztosítékot kell érte letenni. Ha a szerkesztő sajtóvétségbe esik, a biztosíték is csorbul.

70 Azután a szerkesztői személyzet, a lap szellemi kiállítása, melynek meg kell lenni akár van közönség, akár nincs, belekerül évenként 10—14 ezer forintba. Azonkívül van még az egész kiadó-hivatal és expeditió.

A postadíj és lapbélyeg levontával egy hirlap egész évi díja 14 forint, annyi, a mennyiért tizennégy kötet szépirodalmi 75 munkát szokás adni; azonban egy hirlap egész évi illetve papirosban ötven kötet, s betűtartalomban nyolcvan kötet regény mennyiségével ér fel.

E költségeket fedezi az előfizető közönség és a hirdetések.

E kettő többnyire kapcsolatban jár, a mely lapot az olvasó- 80 közönség nem pártol, azt az üzletvilág is elhagyja s hirdetményeit nem adja oda.

Ebből az a tanúság, hogy magánmulatságból, egyéni különvélemény fenntartása végett lapot kiadni nem lehet.

Nem értjük itt a kormánylapokat, melyek igen természetesen 85 mindig a kormány hivatalos firmájával jelenve meg, csak kötelességüket teljesítik, midőn nyílt sisakkal megbizójuk nevé-

ben szólnak, s a kormány által, ha egyéb subventióban nem részesülnének is, a hivatalos hirdetések közlése s a bélyegmentesség által biztosítva vannak költségeik fedezéséről; míg
90 ugyanazon hivatalos közlések elsőbbsége által egyuttal közönséget is nyernek.

Hivatalos lapja minden ország kormányának van; s az nem is ámit soha senkit azzal, hogy a közönség nevében szól, hanem kimondja, hogy a kormány nevében beszél; s ha a kormány
95 programja, vezetői változnak, az ő programja, iránya is változhatik, anélkül hogy abban valaki valami csodálatost találna.

Vannak azután félhivatalos lapok, egyes kormányférfiak be nem vallott, de felismerhető közlönyei. Ezek között is
100 vannak tiszteletreméltó spéciesek. Például az angol miniszteri hírlapok, mik a vezér kormányférfival tartanak, még bukásában is, de nem szállnak annak elhagyott papucsaival együtt utódára, hanem ha ő bukott, akkor lesznek vele együtt ellenzék.

A „Times” maga egy különálló hatalom, ő nem bukik
105 semmi kormánynyal, semmi életkérdéssel, mint valódi souverain; de nem is fizettetik általuk. Ki tudna egy „Times”-t megvesztegetni? a mesebeli örökké terített abrosz tulajdonosát.

Független lap, mely jó fizetésért nem gyaláz és nem magasztal, a kontinens is van elég; mint az „Opinion Nationale”,
110 a „Siècle”, az „Independance”, „Kölner Zeitung” s sok más; hogy azonban hozzájárulhatók is szép számmal lehetnek, azt sem hozza senki kétségbe. Vannak egyes külkormányoknak, egyes pártoknak, sőt egyes nemzetiségeknek is segélyezett közlönyek.

115 Mindezek nem új adatok az olvasó előtt, de azért nem malapropos vannak itt felhozva.

Fel akartuk az olvasó figyelmét arra hívni, hogy nézzen szét saját környezetében s elmélkedjék sajtónk fölött.

Sok idő lefolyt fölöttünk, és a magyar irodalomnak nem
120 vethető senki szemére, hogy „haszonért” csak egy tapsot adott

volna, — bár csak egy énekesnek is, — kitől azt a „közvélemény” megtagadta. Harag, rokonszenv, pártszenvédély tehetett bennünket igazságtalanokká; de megvesztegetés soha.

Most kivételes helyzetben élünk. Azt mondják, szükséges¹²⁵ így; ráhagyjuk.

Kivánatosnak tartatik a csend. A hirlapirodalom tartóztatni fogja magát mindattól, a mi azt megzavarná. De ennél többet aztán nem tehetünk.

De gondoljon rá az olvasó, midőn egy hirlapot kezéből¹³⁰ letesz, s kedvetlenül mondja: „megint nincs benne semmi”, hogy vannak idők, a mikor a semminek is értéke és becse van.

38

ANECDOTÁZZUNK!

I.

Boccaccio decameroneja úgy keletkezett, hogy egyszer valami nagy ragály ütött ki Olaszországban, s azalatt, míg ez dühöngött, néhány urfi és delnő összebeszélt, hogy egymást minden nap vidám és lelkesítő elbeszélésekkel fogják szórakoztatni.

⁵ Köztünk, hirlapírók közt is van most valami epidemia; mely Pesten és Bécsben igen nagy százalékkal szemeli ki a szerkesztőket; kik közül már jelenleg is egy pár, ha nem is „fekvő”, de mindenesetre „ülő” beteggé lett bele. Mit tehetünk mi is ily szomorú időben egyebet, mint hogy *anecdótázzunk?*

¹⁰ Tehát mondjunk a közmulatság kedvéért adomákat.

Valaki egyszer egy falusi esztergályoshoz ment s így szólott hozzá: „Tud ön furulyát csinálni?” — „Hogy ne tudnék?” — „De van hozzávaló puszpángfája?” — „Hogyne volna?” — „Csinálhat rá billentyűket pakfongból?” — „Hogyne csinálhatnák?” — „De aztán szép hangja lesz-e?” — „Hogyne lenne?”

A határidőre aztán elment a megrendelő a furulyáért: — „Jajh! mond, hisz ez nem puszpángfa!” — „No, az az egy — nem.” — „Aztán nincs is ezen semmiféle billentyű!” — „No, az az egy — nincs.” — „Aztán nem is furta ön ezt ki!” —
20 [„]No, — azt az egyet nem tehettem.[” —] „De hát akkor nem is lehet ezen furulyázni!” — „No, — azt az egyet — az igaz, hogy nem lehet.”

Ilyen esztergályozási kísérlet jelenleg diplomatáinknál a magyar kérdés.

25 Azok, a kik e kérdés létezését egyáltalában tagadják, legalább őszintén bevallják, hogy nem tudnak furulyát csinálni, míg azok, kik a kérdést megkerülni iparkodnak, egyremásra oly expediensek faragásában fárasztják ki magukat, a mik mindenre jók lehetnek, csak éppen arra az egyre nem, a mi rendeltetésük
30 volna.

Maga a felvett kérdés címe tanuskodik saját maga ellen. Hirlapi cikkek, röpiratok, intézkedések beszélnek arról, hogyan lehessen Magyarországot *pacificálni*?

Pacificálni? Hát hol itt a háboru?

35 Kielégíteni talán? — Ez a szó nem fog tetszést nyerni. Talán inkább „kialkudni?” No ez bizony meglehet.

Ki ne járt volna már olyan boltban, a melynek cimlapjára ez van kiírva: „szabott árak, alkudozás nem engedtetik”? Ha aztán megtetszett az embernek egy köpönyeg a kirakatban,
40 bement, megkérdezte, hogy vesztegetik? mondták, hogy „száz forint.” A vevő elszörnyedt; „az igen sok; én csak ötvenet akarok adni.” A boltos világért sem mondta, hogy nincs alku-
nak helye; hanem hozott neki olyan köpönyeget, a melyik ötven forintot ér; ha a vevő ezért csak harmincat ígért, hozott
45 neki egy harmadikat, harminc forintosat, és így tovább, míg utoljára rásózott egy bairische Jagdjoppent; a mi nagyon nem volt köpönyeg, de legalább csak öt forintba került; a vevő örült aztán neki nagyon; — már tudniüllik a míg a legelső eső utol nem érte.

50 Ha a birodalomnak csak arra van szüksége, hogy Magyarországon csend legyen: az nagyon olcsó. Ha elég a mai kormányférfiaknak az, hogy Magyarországon az administratio rendesen menjen; hogy adó és ujonc-illetmény ki legyen állítva; ez kevés fáradságba kerül; miután a magyar ember apró csendzavarásokat csinálni nem szeret, és azoknak a tavalyi országgyűlés után nem is volna semmi értelmük.

De hát ha valami egyébre is szüksége van, mint „csendre?” Hátha ennél végtelenül több, nagyobb, drágább dolgokat kell megszerezni?

60 Hogy mik ezek a drágább cikkek „au prix fixe?” arról holnap: ha élünk és egészségesek leszünk.

II.

Sok diplomata él még most is abban a tévhitben, hogy Ausztria és az orosz birodalom életföltételei között van valami analogia.

65 Pedig nagy a különbség a kettő között; ha Oroszországban sikerül valamely belkérdést hatalom útján elnémitani, ha ott egyszer „ordre regne”, azzal be van fejezve az egész affaire; míg Ausztriában minden belkérdés, a mi rendes útján nincs megoldva, rögtön külkérdéssé válik.

70 Oroszországra nézve például a lengyel kérdés belügy, a keleti kérdés külügy; Ausztriára nézve pedig az olasz kérdés és keleti kérdés egyszerre belügy is, külügy is.

Más országokban a pénzkérdés belügy, Ausztriában még az is külügy, miután hitelezőinek potiora a külföld.

75 Ebből az következik, hogy a monarchia belügyeit nem lehet a népek pusztá provideálása által megoldáshoz vezetni.

Horizonunkon van az olasz és keleti kérdés, a pénzkérdés éppen talpunk alatt.

80 Ezeknek megoldásához, kimondjuk kereken, nem elég a népek *pacificatiója*, ezekhez a népek *heroismusa* kell.

Nem szólunk a két elsőről: előttünk a provisorium rendszabályai: „nyugtalanító hírek terjesztéséről” — „nemzetiségek közti izgatásról” — „hadsereg tekintélyének sértéséről” s fölteszszük, sőt elismerjük, hogy a birodalomnak van oly sok,
85 és oly vitéz katonája, oly jól felszerelt hadserege, annyi erős vára, hogy a mi tanácsunkra nem szorult; sem nagyobb lelkesedést nem ohajt, mint a mennyi ugy is van; de szólunk különösen a birodalom pénzügyéről.

Mit ér itt egy pár milliót megtakarítani? a midőn egy colossalis teher alól kellene „egyszerre” fölemelkedni. Ide értettük a népek „heroismusát!”

És már most kérdezzük ama „lelkes csoport” szónokától a „Sürgöny”ben, ki a jelen provisorium számára magasztaló szavakban áradoz, hogyan hiszi ama „lelkes csoport”, ki e
95 provisoriumot létrehozta, ennek folyamában, ennek következményeivel a birodalom pénzügyeit csak egy hajszálnyival is fölebb emelhetni?

Lehet-e e jelen módszerek által a birodalomnak keresztlátható, pénzügyi rendszabályokat foganatosítani? Lehet-e a mostani provisorium által a birodalom számára a pénzpiacokat megnyitni? Lehet-e eladó koronajavadalmakra vevőt kapni? Lehet-e új nemzeti kölcsönre felhívni?

Nem lehet.

A fennlevő állapotokat tovább is fenntartani: ez az egész
105 eredmény.

A különbség nagyon világos. Egyikünk azt mondja: „adatok nekem ennyi ezer katonát, annyi millió forintot s lesz Magyarország csend és rend!” — Másikunk pedig azt mondja: „ne adjatok nekem semmit, csak a törvényt, s lesz Magyarországon
110 szabad szó, a mennyi kell; hanem azért lesz rend! és lesz erő és pénz!”

Azok, a kik a törvényes állapotokat sürgetik, nagyon jól tudják, hogy minő kötelezettségeket vállalnak azokért magukra és a nemzetre.

115 Nagyon jól tudják azt, hogy az ő fejük van a mérlegbe téve s a felelősség minden terhe rajtuk fekszik az egész nemzet magatartásáért, ha egyszer a birodalomra megpróbáltatás napjai jönének.

Mondhatja-e a „lelkessült csoport” magáról azt: „jőjön a
120 birodalomra bármely szélirányban külvészély, én Magyarországot a törvénnyel kezemben biztosan kormányzom „had-sereg nélkül”. S mikor legtöbb szüksége lehet erejének minden izmára, akkor nem vonom el a birodalom legbiztosabb védőit az én systémám fenntartására; hanem helyt állok, ember
125 emberért, és vezetem kiki a rámbizottakat, képviselő választókerületét, megyei, városi hivatalnok közönségét; főpap és zászlós ur környéke lakóit, s a hogy nem engedtem magamat az alkotmány határain „innen” vonatni, ugy nem engedem azokon „túl” nyomatni!”

130 A kik ezt mondták, a kik ezt mondhatják, jelenleg legfőlebb azon kényelmet érzik, hogy ily nagy felelősség terhe vállalkat nem nyomja.

De majd el is feledtük, hogy most csak anecdotázzunk.

Tehát egyszer volt egy bankár, a kihez elment egy főúr, a
135 ki ismeretes volt arról, hogy rossz fizető. Kért tőle ezer forintot. A bankárnak éppen szüksége volt a főúr kegyére s adott neki. Hanem mikor az adós a pénzről váltót akart adni, azt nem fogadta el. „Ha én öntől váltót kapok, a pénzemet soha sem tudom önön megvenni, de ha irás nélkül adom, akkor az
140 „becsületbeli adósság” lesz s bizonyos vagyok róla, hogy ön „ezt” megfizeti.” És ugy lett: megkapta a pénzét. Mondanunk sem kell, hogy ez az adós magyar volt.

A kin nehéz valamit megvenni erővel, — ha ugyanez a valami becsületbeli tartozássá válik, a föld alul is képes előteremteni.

145 Ezzel egyébiránt nem akartunk senki érdemeiből levonni. Mi elismerjük a mostani ügyek élén álló hazafiak törekvéseiben a jó szándékot s világért sem akarjuk a magunk portékáját az övék ócsárlásával a vevőre rátukmálni. Elismerjük, hogy amaz olcsóbb.

Hanem azután senkise vádoljon bennünket azzal, hogy nem
150 mondtuk el neki azt az adomát, a midőn egy bécsi stucer megy
panaszolva a suszteréhez, hogy nézze: a tegnap vett topánja
már kiszakadt! „Hja uram! szól indignatióval a suszter; ön
talán *gyalogolt* benne!”

39

EGY KIS GYANAKODÁS

Egyik röpirat a másikat űzi, egyik kiegyenlítési terv a másik
sarkára lép; egyik a régi vármegyék árán ajánl egyezséget,
másik uj érintkezési pontokat keres; – a birodalmi tanácsban
kérdezősködnek felőlünk, az államminiszter válasza régi szöveg-
5 gel uj melódiára biztatóan hangzik; hanem azért állunk egy
helyben, — és ugylátszik, hogy sokáig is ott fogunk még állani.

Próbáljunk egy még eddig nem tapogatott részhez nyulni.

Hátha nem Magyarország, hanem épen Magyarország ellen-
felei azok, kik az ügyek rendbehozhatásának utjában állanak?

10 Eddigelé azt mondták, hogy Magyarország ki nem elégítése
gátolja az *európai béke* megszilárdulását. Mi olyan vakmerők
vagyunk, hogy meg merjük fordítani a tételt: épen Magyar-
ország ügyeinek függőben tartása az, mely gátolja egy *európai*
háboru kitörését.

15 Ausztria a kelet, olasz és német kérdések közé ékelve, ha
egyébből nem, öfenntartási ösztönből kényszerítve van mind-
ezen kérdésekben a vezérszerepet ragadni magához. Ez számára
nagy jövőt kínál, de tőle nagy áldozatokat követel.

20 Ettől a nagy jövőtől, ettől a nagy áldozattól borsózik az
osztrák állambölcseknek a háta.

Németország várja a nemzeti Messiást, ki egységét meg-
alapítsa; a bécsi Reichsrath nem küldhet követeket Frankfurthba,
engedi e nagy missiót másnak; az ozman beteg ember crisisé

fenyegető alakot ölt; Bécs állambölcsei nem tehetik, hogy a
25 betegnek akár csodaorvosai, akár örökségi végrehajtói legye-
nek; e szerepeket is viszi szemük láttára más; „non possumus”
a jelszó. Minden erő, minden energia idehaza kell Magyar-
ország kapacitációjára.

Már pedig ezen kérdésekben a vezérszerep átvétele okvetet-
30 len erő kifejtésbe kerül; köznyelven úgy híják ezt, hogy háboru.
Ausztria tehát semmi irányban sem kezd háborút, mások pedig
ugyan minnek bántanának egy olyan békés, tisztességes államot,
mely minden külérdekét átengedi szeliden másnak, csak bel-
ügyeiben legyen megalégedése.

35 Ebből világos, hogy mentül hosszabb időre nyújtható a
magyarországi ügyek jelen stádiuma, az európai béke annál
továbbra biztosítva van. És hogy ezt Bécs állambölcsei jól
tudják, arra legfényesebb tanubizonyosság a bécsi börze. Mentül
távolabbra esik a magyar ügyek rendbehozatala, annál maga-
40 sabbra száll a papirok árfolyama, csökken az ezüst-agio, nő
a világbékébeni hit.

Könnyű a magyar állambölcseknek kibékítő programokat
bocsátani a világba; mit szerencsétletnek ők, ha egy corroboralt
Ausztria alkalmat nyer az előtérbe lépni? legfőlebb egy kis
45 vért, azt sem a magukét; az pedig van elég. Magyarországon
annyi a harcvágyó fiatal ember, a ki szomjazza a dicsőséget!
de a derék bankárok, kiknek ügyét a mostani állambölcsek
képviselik, az ilyen nagy debütnél pénzüket risquirozzák, s a
börzén elvárni nem találkozik annyi volontaire, mint a
50 csatatéren.

Azért semmi sem természetesebb, mint hogy a magyar
röpiratok legkibékítőbbikét is a bécsi lapok a legirgalmatlan-
nabbul excipiálják, sőt mikor a „Pesti Napló” és „Magyar
Sajtó” abahagyja a Hirmökkeli kocódást, akkor ők fordulnak
55 ellene, nehogy valamiképpen mindenki megegyezvén a „Hirmök”
programjában, már most ezen a csatornán szépen összekerül-
jünk.

A börzének szüksége van erre a feszült viszonyra: egy paralyzált állam az üzerek Californiája.

⁶⁰ Azért mi már régóta megszűntünk bámulni azon, mint lehet az, hogy a míg a bécsi állambölcseknek kilencvenkilenc utat mutogatnak, melyen a magyar nemzettel találkozni lehet, azok rendületlen szilárdsággal választják mindannyiszor a századikat, melyről bizonyosak, hogy soha sem fognak vele ⁶⁵ összejönni.

Oly nagy és eszes férfiakról fel kell tennünk, hogy tudják mit miért tesznek? tudják, hogy a míg Magyarország narcotizálva lehet, addig Ausztria mindig „ein stiller Mann.”

40

ISMÉT A VOJVODINA ÜGYE

A „Pester Lloyd” tegnapi esti lapja egy telegrammot hoz zágrábi levelezőjétől, melyben hiteles kutforrásból tudatja, hogy a szerb vajdaság visszaállítása elhatározott ügy.

⁵ Az érdekes lap szerkesztője ezt hihetetlennek találja, — épen most, midőn az államminiszter engesztelődéstről beszél.

Mi pedig épen most tudjuk ezt érteni. Ez igen jó kiindulási pont a 47-es értelembeni arrangementra.

A Nagyszerb nemzet ügye kezd olyan terjedelmet ven[n]i, mely az ozman birodalomra nézve fenyegető.

¹⁰ Az is tagadhatlan, hogy Magyarországon minden nemzetiségi előretörékvés rokonszenvre talál; legyen az Nagynémetország, Nagylengyelország, vagy Nagyszerbia stb. ügye. Kétségtelen továbbá, hogy a török a nemzetiségi követelményekkel nem saját nemzetiségi ereje tulhatalmát szembesíti, hanem vallási ¹⁵ fanatismust és autocrata jogokat. Mindkettő népszerűtlen Magyarországon. A magyar nemzet még olyan együgyű, hogy

nem tud egy, és ugyanazon tollal lelkesítő szózatot írni a katolikus keresztyénség *mellett*, mikor Rómáról van szó, s a katolikus és orthodox keresztyénség *ellen*, mikor Törökország
20 forog kérdésben.

Ezt a nézetet meggyengíteni időszerű a Vojvodina kérdése.

Hadd támadjon itthon egy kis feszültség a magyar és a szerb közt.

Nemsokára olvasni fogjuk a 47-es lapokban:

25 „Ime magyar! Látod, hová juttat democratáid elvakult csökönössége! A bécsi centralisták és a magyar radicalok egy célra működnek! Szétakarják osztani az országot! Vannak pedig férfiak, kik az ország integritását biztosítják. Itt az idő, hogy minden igaz hazafi seregeljen az ő zászlójuk körül! Félre az
30 üres formák feletti vitákkal, midőn hazánk épsége forog szóban! stb. stb!”

Mindezt sokkal szebben és hosszabban fogjuk olvasni.

A 48-as állásponttróli lemondás dija Magyarország kiegyészi-
tése s annál nagyobbnak fog tetszeni az ár, mentül több ki-
35 egészítésre való substratum találhatik.

Ki hallotta, hogyan szoktak vadászni a vadpávára?

Ez olyan balga állat, hogy mikor keresik, meglapul a bozótban és nem jó elő. Ilyenkor tehát két vadász két ellenkező
40 oldalon megindul a bozót felé. Az egyiknél van egy olyan sip, mely a vadmacska hangját utánozza; a másikinál pedig olyan, mely a vadpávához hasonló. Mikor az első szól, olyankor a vadpáva felriad: azt hiszi, az az ellenség jó, mely utána tud mászni a galagonya közé, a második szavára pedig azt hiszi, hogy ott a társa hívogatja, s nekimegy a hálónak.

45 Csak az az egy baj, hogy a magyareMBER még sem vadpáva.

Történjék akármi: kapjanak a velünk lakó nemzetiségek bárminő engedményeket ajándékban, ez nem fog okul szolgálni arra, hogy a magyar nemzet szabadelvű lenni megszűnjék, vagy képzelt veszélytől félve, az igazinak neki menjen.

50 Alios vidimus jam ventos. . .

A MAGYAR KLERUS

Csodálkozhatnék valaki, hogy a míg a katolikus Franciaországban oly erős küzdelem foly a pápai világi hatalom kérdésében, míg a még katolikusabb Olaszország nyiltan a pápa ellen támad, a szintén katolikus Portugal támadását helyesli, ⁵ míg a leghivebb Spanyolország, mely tart ugyan még most is könyv-autodafékat s a protestánsokat bebörtönzi; ám azért csak konfiskálja a szerzetek, kolostorok javadalmait s lelkiismeret mardosás nélkül pénzel a papi javadalmakból; — addig a három millió protestans, s harmadfél millió orthodox lakta ¹⁰ Magyarország nemcsak tiszteletben, békében él a katolikus hitegyetemmel, sőt minden „bárhonnan jövő” pengetései az egyházi javadalmak secularizáltatásának minden oldalról, legkülönösebben pedig a *protestans szerkesztők által vezetett napi sajtó* által határozottan és erélyesen visszautasítottak.

¹⁵ Megfejtjük ennek a titkát.

Két főszemje van a mai kornak, mely a világtörténetet örök mozgásban tartja: *a pápai világi hatalom s a nemzetiségek kérdése.*

Az első kérdésben a magyar klérus nincs oly mértékben ²⁰ harcra idézve, mint a francia és olasz. Utóbb említetteknel a kérdés eldöntése hatalom, vagy bukás, össze van az fonva világi érdekekkel, legitim trónkövetelők törekvéseivel, aristocraticus ligák vágyaival, birtokaik elvesztésével. A magyar klérustól mind ez távol van, ők nem viselik a világi hatalom ²⁵ főhivatalait, nekik a *Bourbonok* nem fejedelmeik, az ő uralkodójuk ősei trónján ül; az ő aristocritiájuk a nemzettel egybenőtt, az ő birtokaikat nem háborgatja senki. Őket e kérdés csupán tisztán vallási szempontból érdekli — s vallási kérdések fölött senki sem vitázik Magyarországon.

³⁰ A második kérdés, *a nemzetiségi*; itt pedig toto coelo más

a magyar klérus álláspontja, mint bármely más papságé a földön.

A magyar klérus a nemzeti közműveltségnek egyik főoszlopa. Mindaddig, míg a nemzetiségi kérdés a világra nehezül, ez
35 oszlop állása ingathatlan, a rátámaszkodó teher biztosítja az elbukástól s jobbról is balról is vállvetve tartja az egész nemzet.

*Alkotmányos érzület, felvilágosultság, hazafiasság és szabad-
elvűség* azon gyöngyei a magyar klérus pásztori botjának, a
40 mikért nemcsak saját hitfelekezetük tiszteli őket, de a más hitvallásuk is büszkén emlegetik.

Annyival fájdalmasabban esett olvasnunk az *Idők Tanujában* azon értesítést, miszerint a pesti egyházmegye papságának gyülekezete határozatba tette, miszerint semmi olyan hírlapot
45 többé pártolni nem fog és pároltatni nem enged, mely amaz első kérdésre nézve tagadólag viseli magát. Tehát számüzi köréből a *szabadelvű organumokat mind*. A szerkesztő felhívja a többi hazai papságot is hasonló elhatározásra.

Hiszen a kinek egy lap elvei, modora, nézetei nem tetszenek, úgy sem járhatja azt: ide nem kell sem gyülekezeti határozat,
50 sem propaganda; magán meggyőződés is elég. Eszerint az ily elhatározás nem lenne egyéb, mint nyílt contestatio arról, hogy valaki szabadelvű, alkotmányos, felvilágosult, hazafias multjával szakítani akar és harcot idézni fel ellenkező jelvények alatt.

55 E jelen nemzedék ily harcba nem fog bele menni, efelől nyugton lehetünk.

De mi történhetik, ha egy jövő nemzedékre nézve megszűnik a nemzetiség *féltés tárgya* lenni? ha odaérik a dolog, hogy
mindenki átlátandja, miszerint minden nemzetiség megfér
60 egymás mellett, s mint el tudott aludni a vallási fanatizmus, elalhatik a nemzetiségi vakbuzgalom is? és ha akkor *Bécs szabadelvűi* újra el fogják mondani, a mit már sokszor mondtak: hogy a státust emancipálni kell adósságai alól; a *holt kéz* helyett a *státus keze* legyen az ur! Ki fog akkor előállani, hogy elszánt

65 hangon felszólaljon a magyar klérus védelmére, a ki tiltakozzék, mondván: „ez a mi alkotmányunk őre! ez a mi szabadelvűségünk harcosa, ez a mi felvilágosodásunk szövétneke, ez a mi nemzetünk színe, java, büszkesége!” ha az „Idők Tanujá”-nak óhajtsaként mind e dicsőség helyett nem fogna az uj nemzedék
70 egyebet látni a magyar klérusban, mint egyszerűen *pápai partizánt*?

De hiszszük, hogy ily sötét jövőendő látása még nincs igazolva; hiszszük, hogy egyes jelenségek nem jellemzenek általános
75 érületet s az egész ilynemű agitatio a szabadelvű nézetek ellen nem egyéb, mint hirlap-tulajdonosoknak megbocsátható *pium desiderium*.

Hiszszük, hogy a dicső emlékű magyar klérus mindig tudni fogja, hogy az ő nyibuszának csillagai egygyel többen vannak, mint más ország papságáé; e szent csillag a vallás férfiai fejét
80 körítő glóriában — a szent hazaszeretet. Ez erénynek nálunk főpapok voltak martyrjai, kik vértanui halált szenvedtek a keresztyén hit mellett a magyar hazáért is. E vértanukat, kiknek vérét *Vác, Esztergom, Mohács* látta kihullani, nem jutott bár eszébe senkinek a dicsőültek sorába pompás ünnepélylyel fel-
85 avatni; de canonizálta őket a minden honfi szívében élő kegyelet; lehetetlen, hogy az ő ihletük meg ne szentelje utódaikat, kiknek feladatuk megtartani azt, amit ők védelmeztek: egy hazát és egy nemzetet!

E sorok írója protestans. . . de protestans léte reménykedve
90 kiált fel: „a magyar katolikus klérusnak nem szabad, nem lehet azt a tölgykoszorút, mit a hazafiui elismerés font pásztorbotja körül, feláldozni — a Bourbonok minden liliomaiért sem!”

SZELLŐZTETÉSEK

Egy vidéki ismerősünk csodálkozva kérdezé, mint lehet az, hogy Magyarországon akárhány loyális színezetű lap, röpirat stb. egyengeti az utat, az mind nyíltan tagadja a birodalmi tanács eszméjét? Nem tény-e a birodalmi tanács? Van-e arra
 5 valaki felhatalmazva, hogy a febr. 26-iki patens módosítását hiresztelje? Ha nincs, nem egy szóba kerülne-e az államminiszternek minden Reichsrath-ellenes invectivát egyszer-mindenkorra elhallgattatni?

Időnk is van hozzá, meg divatos is a rébuszfejtegetés e csendes
 10 időkben, próbálgassuk e combinált lakat nyitogatását.

A kérdés ez: „*fejtessek meg, hogyan lehet a loyális tervekészítőknak a birodalmi tanács tagadásával fellépni?*”

Talán biztatva vannak irányadó helyekről, hogy ha a magyar nemzet rááll a 47-es propositiókra, akkor a kedvéért a februari
 15 összalkotmány vissza fog vonatni és új octroyirozás alá kerül?

Itt kulcsunk megtagadja a szolgálatot. Az annyiszor ismételt legfelsőbb nyilatkozatok minden ilyenmű kételkedést lehetlenné tesznek.

Talán hát az államminiszter szándékozik az iniciatívába kapni,
 20 s a tervező magyar urak kedvéért elhagyja eddigi állását? A kérdés nyitja erre sem fordul. Az államminiszter mostani állása sokkal erősebb, sokkal kényelmesebb, mint hogy ok lenne azt hinni, hogy helyét másnak szándékozik hagyományozni.

Vagy talán hát a mostani birodalmi tanács maga fog azon
 25 inszistálni, hogy saját hatásköre, s vele a febr. 26-iki alkotmány megszoríttassék. A problema ezzel sem hagyja magát megoldani: a magyar kancelláriák költségvetésének tárgyalása mutatja, hogy tisztelnek, becsülnek bennünket, kimélnek, ígérnek,
 30 simogatnak, barátkoznak, protegálnak, első helyre ültetnek,

de abból, a mi nekik megadatott, egy hajszálnyit sem adnak vissza.

Tehát hogy lehetséges mégis a birodalmi tanácsba menetel ellen szólani, par excellence „loyalis lapoknak” Magyarorszá-
35 gon?

Loyalis lapjaink pártot keresnek, mely sorompóba álljon azon elvekért, a mik tanácsosnak találják, hogy Magyarország hagyjon fel a parlamentáris önállás eszméjével.

„Minek fejünkkel a falnak menni?”

40 Szükségesnek látják egy országgyűlést létrehozni, mely elismerje, hogy 1861-ben a nemzet lehetetlent kért a fejedelemtől, midőn a 48-iki törvények elismerését kívánta, mely „Magyarországnak” *felelős parlamentáris kormányt* biztosít.

Hogy ez országgyűlésen is lehet oppositio, lehet lármás
45 baloldal, lehet rendületlen centrum, az előrelátható, nem is volna célszerű a kormányra nézve annak megsemmisítése; végcél csupán az, hogy hű, hajlékony hazafiakból egy oly tekintélyes jobb oldal alkottassék, mely minden szavazásnál 2-öt 1 ellen biztosítson a kormány ajánlatai számára. Az ellen-
50 zéki szónokok a mellett hadd legyenek kitüntetve; hadd adják ki arcképeiket mindenféle positurákban, hadd kapjanak fáklyászenéket és diszalbumokat, azt mind nem fogják subsummálni; csak a 48-diki III. cikk revisioja számára biztosittassék minden 3 szavazat közül 2 szó 1 ellen.

55 Ekkor következnek azután, hogy hát a birodalmi tanácsba ki fog menni?

Mit felelhet ez országgyűlés, ha egy legmagasabb leirat ekkor azt mondja, hogy a 85 követet pedig a birodalmi tanácsba meg kell választani?

60 Azt fogná-e felelni; miután mi lemondtunk a jogról, hogy parlamentarizmus utján, hazánk pénz- és hadügyét ellenőrizzük, kívánjuk, hogy mondjanak le az örökös tartományok is azon alkotmányukról, mely nekik ily jogokat adott: mert hiszen Magyarország alkotmányos állása csak nem lehet rosszabb,

⁸⁵ mint Stiriáé és Galiciáé, ha pedig rosszabb lesz, akkor meg kell érnünk, hogy darabonkint szakadozunk az erősebb felé; tehát amazoknak az állását is a miénkkel egy vonalra kell leszállítani.

Ez nem fog menni.

⁷⁰ Először nem fog menni azért, mert ilyen szerepet nem vállalna el az uralkodó.

Másodszor, mert ugyanazt nem vállalná el semmi kormányférfi.

És harmadszor, mert nem vállalná el maga a magyar nemzet.

⁷⁵ Hogyan? Hogy a magyar nemzet legyen egy retrograd politika előharcosa Ausztriában, ki, mert saját alkotmányát meg nem bírta nyerni, szomszédaiét is lerontsa?

„Ily holnapot ne lásson a nap!”

De hát mit feleljen e reichsrathi meghívásra, ha már saját felelős kormányáról lemondott?

⁸⁰ Azt felelje-e, hogy továbbra is távol fog maradni, majd itthon a vármegyéken gravámináz és repraesentál, s engedi azalatt a bécsi Reichsrathot Magyarország költségvetése fölött szavazni, s játszani akarja a „jóérezelmű malcontent” tragicomicus szerepét?

⁸⁵ Vagy pedig azt mondja ismét, hogy „minek fejünkkel a falnak menni?”

És valjon ki is lenne tulajdonkép, a ki e kérdésben, nyomról nyomra ide jutván, oppositiot képezzen?

⁹⁰ Azok-e, kik a parlamentaris kormányformát ideáljuknak tartják? Azok vitassák-e azt, hogy ha már elüttettek azon jogtól mint magyarok, hogy mint magyarok hozzászólhassanak Magyarország életkérdéseihez, most még attól is elüttessenek, hogy mint ausztriai állampolgárok, az összes birodalom ügyeit ellenőrizhessék? Vagy a szélső baloldal opponáljon-e a Reichsrathba menetel ellen? Az, mely nézeteivel a magyar országgyűlésein minoritásra kaszabolgatott, s a Reichsrathban még rokonelemeket lát, amikkel felülkerekedhetni reménye van?

⁹⁵ Vagy pedig tán a nagyon tisztelt praesumtiv majoritás, a leg-

loyalisabb jobb oldal, mely mindenre hármás éljennel igent
100 mondott, az fog egyszerre „balra át”-ot csinálni, s jubileáló hí
szavazóból egyszerre dühös „nyepozvolim”-má lesz?

Hiszi ezt valaki?

Bizonyára a közmondás itt megfordítva áll: „du ridicule
au sublime il n’y a qu’un pas”[.]

105 Hanem hát most még korszerű a Reichsrath ellen cselvágá-
sokat intézni. Ez sok embernek, kit *dlszemérem* bánt, bevallani
megtérését, lelkiismerete megnyugtatóására szolgál. „Deáknak
ugyan opponálok, hanem azért Schmerlingnek is! üldözöm
a pesti centralistákat, de még jobban a bécsieket! Kezimmel
110 széttépem a 48-iki chartát, igen de a „Donauzeitung”-ot meg
a fogammal.”

Ezzel sok ember szerez magának csendes álmokat.

Sha azután a játék végén az utolsó kártyánkat is ki kell adnunk?

Hja akkor aztán: minek megint fejünkkel a falnak menni?

115 Így történik, hogy a legloyalisabb lapok és röpiratok minden
javaslat végére tesznek valamit, ami a birodalmi tanácsot
desavouálja; ez nekik olyan jól áll, mint magyar ruhához a
díszkard.

Az államminiszter ur pedig csak mosolyog; tudja jól, hogy
120 díszkard nem jár ki a hüvelyéből; enged másokat vetni: — ő
tudja, hogy ki fog learatni?

Már tudniillik, ha minden időjárás úgy ütne ki, a hogy azt
a naptárírók kicsinálták.

43

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1862. júl. 12.]

Tekintedezs barátom uram!

Csak nincsen gonoszab ember a közöttük a magyar paraszt
nálánál.

Mi történik velem? Gyün hozam három juhasz ember,
5 panaszkögya, hogy szomszíd arendas, Icíg ur ö nagysaga be-
hajtota nekik kilenc toklyut, pedig nem is votak tilosba, csak
az ut melete legelisztek, süt nem is legelisztek, csak botanizáltak;
de mig azt sem lehetett latnyi, mert sötít vot. Mar most ö
nagysaga nem akarja kiadnyi birkakat, csak egy forint karpotlas
10 mellet birkafejenkint. Hogy ez nekik sok, ezt ök nem akarnak
fizetnyi: mi csináljanak?

Hja ídes baratocskaim; de mit ír fejünkel falnak menyí?
Nagysagos Icíg ur hatalmas ember, ki pörölheti vele? ha ö
mongya tilosba voltatok, neki elhiszik, mert neki pinze van, is
15 hitele van. Ha behajtota birkakat, ez „fait ac compli;” ezen nem
lehet segitenyi. Ha fejenkint egy forintot kivan, hogy visza-
agya; örüljeteK neKtek, hogy nem labankint kéri egy forintot.
Egyíbiranta ne menyeteK fejel a falnak! Ín csak azt tanacsolok.
„Köszönyük alasan jo tanacsot.” Aval elmentek fickok.
20 Masnap vizagýünek fickok, mondanak: „no othon van
mar birka mind.”

„Hat megfizeteteK?”

„Nem ugyan hogy nem.”

„Hat odata ingyen, a ki behajtota?”

25 „Ne cseleKete ü azt.”

„Hat mi túrtínte?”

„Hat a hogy megteCet tanacsolnyi, hogy ne menyünk fejün-
kel a falnak, nem is mentünk fejünkel a falnak, hanem csaka-
nyal, kiastunk estalo oldalat, s vizaloptunk a birkakat. Kö-
szönyük mig eCer a jo tanacsadast.[’’]

30 No níze az ember: hova elferditik a perditus fickok embernek
loyalis biztatásat!

Tallerossy Zebolon

AZ ELLENTÉTEK FÖLHASZNÁLÁSA

Nagyon régi találmány a politikában az ellenkező irány *tulbuzgalmát* haszonra fordítani. Az újabb idők mesterei e találmányt nagy tökélyre fejlesztették.

A legitimisták felhasználták Napoleont, hogy általa a köz-
 5 társasági eszmét megbuktassák, Napoleon felhasználta a legi-
 timistákat, hogy általuk magát francia császárrá emeltesse.
 Mind a két fél tudta, hogy ellenségével barátkozik s a másikat
 hitte eszköznek; — hogy melyik csalódott? arra majd felel a
 történet.

10 Rendesen a reactió biztatja a forradalmat, s ha valahol ki-
 törésre birta, sietteti végletekre; terrorismusra, communista
 irányra; szenvedélyharcra. Viszont a forradalom emberei azok,
 kik legjobban lovalják a reactiót szigorú rendszabályokra,
 elnyomásra, boszútényekre. A tulbuzgalom rendesen az ellenfél
 15 ügyén segít.

Az orosz kormány a nápolyi absolutista irányt kitartásra
 buzdítja, s e kitartás miatt trónját veszíti a Bourbon királyi
 család: az orosz kormány pedig elismeri az olasz királyságot.

A francia kormány elnyomja az olasz köztársaságot, s tizen-
 20 három évig tartja védelme alatt a római curia retrograd veze-
 tőit; s e védelem által elvész Marca és Umbria s égető kérdéssé
 válik maga Róma.

Az orosz absolutista párt a forradalom üszkét és orgyilkait
 használja fel; míg az orosz socialis rém a varsói rémuralmat
 25 öröködi fenntartani.

Mindez senkire nézve sem ujság, s csak nagyobb erősségeül
 volt felhozva azon állításunknak, miszerint az ausztriai birodal-
 lom belügyeinek alakultában is régóta lehet hasonló tüneményt
 észlelni.

30 Az az egy nemcsak en famille, de Európaszerte ismert tétel,

hogy a mely nézet a magyarországi alkotmányos kérdést az összbirodalmi alkotmányos elvekkel összhangzó megoldásra bírja hozni, annak jut a vezérszerep a birodalom kormányzatában.

³⁵ Ennek következő módjai vannak.

Vagy a magyar alkotmányt védő nézeteket oly álláspontra birni, a honnan csekély kapaszkodással, vagy leszállással érintkezhetnek az összbirodalom alkotmányos elveivel.

⁴⁰ Vagy a monarchia nyert alkotmányát módosítani úgy, hogy a magyar ősalotmány is zavartalanul fennállhasson mellette.

Vagy erővel vinni keresztül az összalkotmányt.

⁴⁵ Vagy ad absurdum deducálni minden kibékülési kísérletet, s az ellenfélre hárítva a sikertelenség okait, rajtahagyni a vádat, hogy maga okozta magának azt a baj, miszerint ezentul „róla nélküle” lesznek kénytelenek határozni.

A két első módszer annyiban egyenes, minthogy nyílt programokkal lép elő, azok számára nézetosztályosokat keres, kapacitálni törekszik, s ha némelyik nem győz meg bennünket nézetei helyességéről; de arról az egyről mindegyik igen, hogy ⁵⁰ a mit mond, azt csakugyan akarja.

Az erőszakos ut nem kínálkozik sikerrel, — mert nem lehet hol elkezdni. Sem a fegyveres végrehajtások, sem a kivételes törvények nem hoztak legkisebb összeütközést is elő, a mi ürügyül szolgálhatna annak kimondására, hogy Magyarország ⁵⁵ irányában erőszakhoz szükséges nyulni.

Egy igen jó érzelmű lap itt Pesten egész gunynyal-vágja ezt a nemzet szemé közé, hogy „ugye még csak egy kéz sem emelkedett az országban az 1861-iki diaeta szétosztásának megtorlására.” Ez ránk a legnagyobb dicséret.

⁶⁰ A varsói helytartó is azt mondta a lengyeleknek: lépjetelek elő! én adok nektek fegyvert; verekedjünk.

Ez azonban nem megy. Itt még nagyobb csend van, mint akárhol. Az ellentétek tulbuzgalmát itt sem lehet felhasználni.

Most tehát a negyedik út van hátra: — bebizonyítani, hogy

⁶⁵ a bécsi kormányférfiak részéről itt a készség a Magyarországgali complanatióra. Ők maguk kezdeményeznek; ők közelitene, ők alázzák meg magukat hozzánk. Hanem a magyarok azok, kiknek merev ellenállása visszautasít minden közeledést, s kikkel e szerint csak emberi igazság történik, ha ügyeik náluk nélkül ⁷⁰ intéztetnek el.

Ezen manoeuvre az, a miről kénytelenek vagyunk azt hinni, hogy nem azt mondja, a mit akar.

Lássuk.

Egy idő óta a bécsi centralista párt vezérorganuma folytonosan tart értekezéseket a magyar szabadelvű pártokhoz. Bevártuk, míg kifejti nézeteit, hogy azután hozzá szólhassunk ajánlataihoz.

Programmját így bírtuk összeállítani.

A magyar kérdés megoldása kívánatos.

⁸⁰ A magyar alkotmány kérdése csak a magyar országgyűlésen oldható meg.

A magyar országgyűlés csak akkor hívható össze, ha a kedélyek annyira higgadva lesznek, hogy a magyar ősalotmány s a birodalmi összalotmány közötti összeütközések kiegyenlítését várhatni tőlük.

⁸⁵ A kedélyek csillapítására tanácsos afelől megnyugtatni Magyarországot, hogy a kiegyenlésnek nem csupán az ő egyoldalú engedésével kell létrejönni; következőleg, hogy Magyarország a birodalmi tanácsért autonómiáját feláldozni nem ⁹⁰ kénytelen.

Tehát a február 26-ki alkotmánynak revisio alá kell kerülni.

Azonban e revisio csak a birodalmi tanácsban, és ő általa mehet végbe.

S e célra a birodalmi tanácsnak teljessé kell egészíttetni.

⁹⁵ Tehát, corollarium: „Magyarországnak meg kell jelenni a birodalmi tanácsban, hogy a birodalmi tanács kimondhassa azt, hogy Magyarországnak nem kell megjelenni a birodalmi tanácsban. A magyar országgyűlésnek követeket kell küldeni

a birodalmi tanácsba, mielőtt ez országgyűlés összehivatnék,
100 mert addig össze nem hívható, míg a kedélyek meg nem
nyugodtak, a kedélyek meg nem nyugosznak, míg a febr. 26.
revisioja meg nem történt, ez ismét nem történhetik a teljes
Reichsrath nélkül: a Reichsrathba egyenes választások nem
tétethetnek, mert nem lehet, országgyűlésből sem, mert az
105 nincs. És így? Kész a circulus vitiosus, a melyből ki nem lehet
szabadulni.

45

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1862. júl. 19.]

Tekintedezs barátom uram!

Kírem szépen tekintedezs barátom uram, minthogy ípen
tetzik Pesten lenyi, míltoztasík nekem bevasalnyi következő
quantumokat.

5 1-0 200 darab üveg micsest, illuminaciokra valo alkalmatost,
fehér, piros és zöld tarkasagban.

2-0 Nagy transparentet harmat, utzara való ablakokba a mik
beleillesztenek; „ELJEN” fehér, piros és zöld betükel; és kít
angyal mindeniken, a ki cimert megtartja keziben, és trombitat
10 fuja.

3-0 Valami jo is olcso, de szíp fajerverket, olyan, a mi
magasra felmegy, míg is le nem esik; nagyon fínyes, de nem
gyujtja fel haztetejít, azutan nagyot lü, de nem bant senkit;
s nemzetiszinű szalmatüzel elég.

15 4-0 Külgye nekem egy poetat Pestrül, lehet fognyi este,
mikor jarnak, a ki írja nekem gratulalo verseket.

Kel ez nekem mind. Mert minekutana az van kimondva,
hogy megkel előznyi jo írzelmű nyilatkozatoknak illető helyek-
rül nyereendő koncesziokat, azírt is ín igen sietek előlegesen

- ²⁰ illuminatiót csinálni azon örvendetes esemény megtörténe előtt, minek előtt tudni, hogy micsoda lesz az az örvendetes esemény; hogy azután azt ne mondjon valaki, hogy azért maradtak el örvendetes események, mert Tallerossy Zebulon nem akart örülni; a miért is előre megcsinálók illuminatiókat
- ²⁵ cum appertinentiis; raketakkal is poematakkal.

*Tallerossy Zebulon
bíkiülkeny hazafi*

46

EGY EMBER, KI GYALOG JÁRTA MEG AZ IDÉN
PÁRIST

E napokban egy meleg délután sajátságos alak vetődött a színház udvarára. Torzonborz őszbevegyülő szakállal s a különös öltözet, melyet e szakáll kiegészít, minden jövő menőnek felöltött erősen. Fején katona holcműci, ahhoz vászon katonakabát, magyar nadrág s arra térdig érő harisnya húzva, poros katonabakkancsokkal.

A jövevény azonban nem szólt senkihez, csak hagyta magát a járókelőktől bámultatni, vállával a falnak támaszkodva.

Egyszer a színészek egyike jobban a szemé közé néz s elkiáltja magát: „hisz ez te vagy!”

— Pers[z]e, hogy én vagyok, felel a kuszált alak. De nehezen ismeresz rám.

— Elhiszem azt; de te könnyebben rám ismerhettél; mért nem szólítottál meg?

¹⁵ — Mert attul féltem, hogy azt fogod hinni; tán kérek tőled valamit.

— Hisz a mi kevesem van: abbul kérés nélkül is adnék; de hát honnan jössz?

— Párisból.

²⁰ — Hogyan?

— Hát csak gyalog.

— Mondták az onnan jövők, hogy hirtelen eltűntél onnan; azt hitték előlted magadat.

²⁵ — Eljöttem, mert az utolsó garasom is elfogyott, s haza jöttem gyalog. Két hónap óta jövők.

Ott rögtön több ismerős is veszi körül a jövevényt; régi erdélyi hadjáratboli fegyvertársak; most szintén nyugalmas polgárok; a ki még nem ismerné, bemutatgatják egymásnak: hadnagy, jó vitéz volt a maga idejében; aztán a nem neki való ³⁰ időben kedve támadt olyan helyet keresni, a hol azt mondták, hogy vitéz emberekre van szükség, kiment Olaszországba; onnan azután egy kutyánakvaló időben ötvenketted magával, mint nyugtalan türelmetlen embert, elküldték; sok viszontagságon át Párisba tévedt; ott olyan jó dolga lett, hogy majd ³⁵ meghalt éhen: ismeretlenekhez nem folyamodhatott, ismerősökhöz pedig épenséggel nem. Egy nap aztán meggondolta a dolgot, s elhatározta, hogy haza fog jönni.

Hazajönni! annyi idegen országon keresztül! könnyű annak, a kinek tele erszény, vagy alázatos ábrázat áll rendelkezésére; ⁴⁰ a ki vagy fizetni, vagy koldulni tud; de hogy utazzék Páristól Pestig, a ki ehhez nem ért.

Elcinte eladogatta testéről a ruhákat; a büszke magyar jelmezt, s vett kopott zsibárus rongyokat, úgy jött faluról falura odább. Schol sem kért semmit.

⁴⁵ Mikor már nem volt mit eladnia magáról többé, egy este fáradtan érkezett meg egy nagy francia városba s egy kávéház verandája alatt leült. A veranda alatt délceg katonatisztek siestáztak, kiket sértett a rongyos alak megjelenése. Egy közülök megszólítá, mit keres itt?

⁵⁰ — Ne olyan kevélyen, vitéz uraim. Voltam én is valaha olyan kardos ur mint önök; s most sem vagyok se tolvaj, se koldus.

E szóra a francia tisztek köré telepedtek, elmondatták velc
élte viszontagságait, s azután egymás között harminc frankot
55 gyűjtöttek össze, ezt odadták utiköltségül a messze föld árvájá-
nak.

Ez adománynyal tudott eljutni egész a határszélig. A német
földön megállították. Utleveinek pers[z]e hire sem volt nála.
Elmondta őszintén, hogy kicsoda s hogy a Székelyföldön van
60 otthon.

A lelkiismeretes urak rögtön táviratoztak Bécsbe Budába
s szép időbe került, míg a válasz visszaérkezett, hogy állításai
valók, eresszék szabadon. Ez alatt legalább az európai diplomacia
költségén élt.

65 Ott adtak neki utlevelet és ötven krajcárt.

Ötven krajcár nem nagy kapitalis, de untig elég arra, hogy
takarékos ember egy német fejedelemségen átutazzék velc;
a másik fejedelemségben megint adtak neki más utlevelet és
ötven krajcárt.

70 Gondolta magában: ez így pompásan megy: utazni a szövets-
ség költségén; hanem a harmadik státus határán megtagadták
tőle az ötven krajcárt; ott bizonyosan előbb a budgetben kell
tárgyalni az ilyen költségeket.

Itt tehát már törni vagy szakadni kellett. Épen Német-
75 országban kezdeni el a koldulást? az nem lehet. Éhen meghalni?
az inkább lehet.

Az utolsó hat krajcárral zsebében érkezett egy német városba,
mely híres fürdőhely; nagyon járják az angolok. A legelső
vendéglőben, a hová pihenni betért, azzal utasították el, hogy
80 itt nincsen közkocsma; ide csak olyan vendégek térhetnek be,
a kik lóval jönnek. Ment a másikba, ott is azzal utasították el,
ment a harmadikba, ott is azt ismételték. Jó rend van itt!

Ekkor újra visszament az elsőhöz.

— Ez azon vendéglő, a hova lóval lehet szállni? kérdé
85 fennyen a háziszolgától.

— Ez az.

— Mutassa, milyen az a lovak számára való szállás?

A szolga bevezette az istállóba; az is tele volt ugyan angol urak lovaival, de egy hely még üresen volt, s szépen megvetve⁹⁰ friss szalmával, a jászolban illatos széna készen.

Friss szalma! illatos széna! Milyen jó angol urak lovainak lenni! Jóccakát édes barátom. Majd csak magam aluszom itt.

Reggel megy a vendéglőshöz, s mondja, hogy fizetni akar az istállóért, egy lóért.

⁹⁵ — Hát hol az a ló?

— Én vagyok magam az a ló.

Egy ilyen ötlettel valami francia vaudeville író divatlionná lenne egy saisonra: no de ő is nyert vele annyit, hogy a kocsmáros nem fizetteté meg, inkább még reggelit is adott neki¹⁰⁰ azért, hogy olyan jól megnevezteté. Mert nevetséges dolog ez nagyon.

És így jött egész Magyarorszáig: hallgatva — és éhezve ott, a hol nem kérdezték meg, mit szenved?

A magyar határon belül ért azután tetőpontot nagy inségc.¹⁰⁵ Itt csak nem szólhatott az embereknek. Szép is lett volna! egy magyar vitéz, a ki elhagyta hazáját, családját, házitűzhelyét, a ki eltávozott fényes reményekkel büszkén, dicsszomjasan s most hazatér rongyosan, éhesen, megalázva! Hogy mondhatná ez valakinek: im itt vagyok!

¹¹⁰ Legsanyarubb állomása volt a legutolsó: a budai lánchidfőtől a pestiig. Itt mint tudva van, két mérges orosz lány ül kőből kifaragva, a mi azt jelenti, hogy minden átmenőnek két krajcár váltságot kell fizetni.

¹¹⁵ Két krajcár hiszen nem pénz! de hol vegye a ki most esett le a holdbul.

Végre itt is megszánta néma arcát egy emberséges fuvaros; azt mondta neki: kapjon fel üres szekereére, ha át akar jutni s így ért el hazája fővárosába, országa szívébe, az, a ki. . .

Nincsen tovább.

A BIRODALOM ALKOTMÁNYOS RENDEZÉSE MAGYAR FELFOGÁS SZERINT

I.

Fentebbi cím alatt jelent meg e napokban egy röpirat, melyet több oknál fogva tartunk figyelemre méltónak.

1-őr azért, mert szerzőjében, egyikét ismerjük a legesesebb politikai kapacitásoknak,

5 2-ör mert, mint hivatkozásai bizonyítják, ez iratban inspirált nézetek vannak kifejezve, amit kétségtelenné tesz azon hang is, melylyel az egész mű az osztrák államférfiak irányában szól, világosan sejtetve, hogy aki ezt írta, nem tartozik azon magunkforma vezércikkíró halandók közé, akik, ha reggel valami kis
10 ártatlan polemiácskát írtak a „Donau-Zeitung” ellen s azt este a revisioiban még egyszer repassirozva átszelidítették, éjszaka azzal álmodnak, hogy nem lesz-e valami baj érte?

és harmadszor, mert szerző alapföltételei a mi alapföltételeinkkel határozott ellentétet képeznek.

15 A miket az eddigi röpiratokban olvasánk, azok valóban nagyon kevés utángondolkodni valót hagytak maguk után hátra; nemis sokat vesződtünk velük. Határozatlan képtelenségek voltak, tisztulatlan chaosz: halva született indítványok, mik se fenn, se alant nem kellett senkinek.

20 De ez a program már egészen világos eszméket ad.

Alapja ez: „olyan magyar alkotmány, a milyennel a nemzet a brochure szerzőjének hite szerint meg lehetne elégedve, de olyan politika átvételével, mely Ausztriára nézve hagyományos.”

25 Tehát a sark, melyen egymástól elfordulunk, eléggé kitűnő; mert mi épen abban látjuk hazánk és az egész birodalom jövő üdvét, ha Ausztria hagyományos politikájával szakít.

Ez a különbözőség nézeteink között, bármint ömledezzék is

a röpirat hazafias contestatiókkal, bármily merészen, nálunknál
30 bizonyosan merészebben, — bírálja is Bécs államférfiait; minden lapon, minden fejezetben feltalálható.

Nem akarunk szerzővel mingyárt az előszó felett kocódni, bár itt is úgy vagyunk vele, hogy végcélját osztjuk, de eszközeit nem. Mi is ohajtandónak tartjuk, hogy e mostani helyzetnek
35 megoldása legyen, de itt is ellenkező véleményben vagyunk vele. Ő azt hiszi: elébb a nézeteknek meg kell tisztulni, azután lehet országgyűlés; mi ellenkezőleg azt hisszük, elébb országgyűlésnek kell lenni, s csak ott tisztulhatnak meg a nézetek. Hogy ez a tavalyi országgyűlésen nem történt, az nem az országgyűlés hibája, mert azzal a magyar kormány nem is ereszkedett
40 eszmecserébe. — Hanem hát legyen szerzőnek igaza, tegyük meg egymást nagy embereknek, s értekezzünk úgy, mintha az, a mit határozni fogunk, törvénycikké fogna válni.

Ezzel nem akarjuk mondani, mintha mi szerzőt nem tartanók
45 eléggé fontos személynek. Az, aki kabinettitkokra hivatkozhatik, bizonyosan jobban képviselheti a kormányt, mint mi képviselnők a nemzetet, melynek csupán egyetlen szerény tagja vagyunk.

Előszavában ugyanis szerző a főkancellár nyilatkozatára
50 hivatkozik, melyet a miniszteri felelősség tárgyában tett az összes minisztertanács és az abban jelen volt uralkodó előtt:

„Azt akarom, hogy az osztrák császár legalább is oly hatalmas legyen, mint a magyar király.”

Mi ezt nem érthetjük másképp, mint:

55 „ha Ausztriának felelős miniszteriuma van, akkor Magyarország kormányférfiai sem lehetnek mások, mint felelős miniszterek.”

Mert megfordítva értelmezni e tételt nagy ildomtalanságnak tartanók, s sokkal szabadelvűbbnek is hisszük a főkancellárt,
60 mint hogy ily értelmet bátorkodnánk szavainak adni:

„ha Magyarországnak nincs felelős miniszteriuma, akkor Ausztriának se legyen.”

Szerző előszava után elmondja, mit várhatni programjában.

- „1847 — nem lehet többé.
 65 1848-at — kiindulásul nem tartom ildomosnak vitatni.
 October 20-ka — meghalt s nem elégített ki senkit.
 Február 26-ka — nem kell.
 Mi kell tehát?
 Kell a birodalom egysége és nagyhatalmi állása, következőleg:
 70 Kell hatalmas magyar király.
 Kell hazámnak történelmi alapokon nyugvó alkotmánya s teljesen szabad tér önálló állami kifejlésre.
 Kell s óhajtom a velünk szövetségben levő többi országoknak hasonló alkotmányos szabadságát.”
 75 Ezek szerző szavai, lássuk, hogyan fejti meg a problémát?
 Szerinte „egykoron török-tatár áradat ellen kelle védenünk Európa Nyugatát, most a Keletet kell védenünk — az *ujkori eszmék ellen.*” (1. lap.)

Később világosan körülírja, miket ért az *ujkori eszmék*
 80 *alatt?*

17. lapon — a déli szlávok törekvéseinek ellenállni, a török birodalmat fenntartani. Oroszország haladását meggátolni.

19. lapon — a német nemzeti törekvéseket megakadályozni.

Ugyanott — Fiume birtoka érdekében opponálni Olasz-
 85 országoknak.

Tehát egy szóval: a magyarnak missioja mindenütt, ahol szabadság és nemzeti kifejlődés után törekszenek, mint határozott ellenség lépni föl.

Szomorú küldetést szánt szerző nemzetünknek.

90 Nemzetiségünket féltve a jövő időktől, egyenesen felhivta azokat ellenünk.

Nem állítjuk azt, hogy országunk bár mily bölcs kormányzat alatt abba a helyzetbe ne jöhessen, hogy egyik vagy másik szomszédjával harcba elegyedjék; de hogy egyszerre, egy órá-

⁹⁵ ban köröskörül minden szomszédjának hadat izenjen, s ezt mint programmot, nyomtatásban hajtsa Európa közvéleményének asztalára: ez az erő tulbecslés még magyar diplomatától is sok.

És ha nem állna is ez a bellum unius contra omnes egyébbül,
¹⁰⁰ mint fegyveres békébül, mely alatt a lenyomott törekvés kívül-ről minden oldalról örökös szítogatás által növeltetik chronicussá; nem fölemészténé-e az a legerősebb birodalmat is?

Régóta használtatik a nemzetiségek kérdése ijesztető szónak a magyar nemzeti politikusok ellenében. Hivatkoznak ellenünkben mythicus uj térképekre; román és panszláv rajongók terveire; Kossuth projectumára stb., hogy országunk földarabolását féltve, kardot kössünk a fenyegető uj eszmék ellen.

Mi mind e rémképeket a mesék országába sorozzuk.

Magyarország területét a nemzetiségi kérdések nem fenyegetik, nem is fenyegethetik.
¹¹⁰

Amit hazánk legnagyobb bölcse D. F. mondott egy délszláv celebritásnak, az áll: „Magyarországnak minden királya tudni fogja azt, hogy birodalma a Dunáig terjed.”

S ha valami csodahatalom egy kézfordítással megtehetné azt
¹¹⁵ ma, hogy azt a tért a mappán, melyet valami bukaresti rajongó a Tiszáig befestett Románia szineivel, Románia birtokába adja, valjon hány várnégyszöget kellene építeni oda, hogy egy hó mulva az a tér megint Magyarország ne legyen? Vagy a hős magyar politikus, ki képes keztyűt vetni aggressiv politikára
¹²⁰ egész Európának, félti a lába alatt levő földet tisztán defensiv állásban egy kis román vagy szerb szomszédától?

Vagy tán szellemi téren féltjük tőlük nemzetiségünket? Nem, mert előbbre haladtunk; s mert ha kevesen vagyunk is, de nincs köztünk tizféle nyelvárnyalat. Vagy tán iparunk,
¹²⁵ kereskedelmünk szenved miattuk? Ellenkezőleg ezeknek épen csak a keleti kérdésben szomszédainkkal közreműködés adhat uj lendületet.

Legyünk afelől tisztában, hogy aki eddigelé a nemzetiségi

kérdésekkel ijedelmes zajt ütött, vagy maga nem tudta, mit
130 beszél? vagy publikumra számított, aki azt nem tudta.

Ami legkülönösebben a panszláv kérdést illeti, erre az a megjegyzésünk: nem a magyar nemzetiség vágja ketté a szláv clemet, közbenyuló hazájával, hanem ketté vágja őket egy megalkudhatlan eszme; az, hogy az egyik szláv „*hódítás*”, a
135 másik „*szabadulás*” után vágyik. A *Vistulánál* van az első elválasztó vonal a szláv népfajok között s a második, ha soha magyar nemzet nem lenne is, itt volna a *Kárpátoknál* s a harmadik ott volna az *Aldundnál*. Ne sértegezzük azt a becsületes, szabadelvű testvérnépet, mely Kárpataink alját lakja, s buzgóbban ragaszkodik hazája szabad intézményeihez, mint sok szittyia ivadék: azzal, hogy bűnös hongyilkolást fogunk reá! Nekünk a szláv *hódító elem* irányában épen a szláv *szabadelvű elem* legtermészetesebb szövetségésünk; s nagy szerencsétlenségnek tartanók, ha tulságos aggodalom miatt jó barátainkból jó ellenségeket
145 sietnénk csinálni.

Nekünk merőben más meggyőződéseink vannak a nemzeti-ségi kérdésekben követendő politika felől. Ausztriát és jó részt Magyarországot is polyglott nemzetiség lakja. Engedjük, és
150 legyünk rajta, hogy minden nemzet, mely hazánkfiaival nyelvben rokon, találhassa meg *saját történelmi határai* közötti hazáját, s akkor nem fogja a mienket aláásni. Ha a német megtalálja egyszer hazáját Németországban, nem fogja azt a szomszédban keresni, s ha a szerb boldog hazával birand a Dunán tul, nem fogja azt keresni a Bánátban, a magyar littorale pedig annyira
155 hozzánk van növe *életérdekei* által, hogy azt semmi olasz unificatio és szláv mozgalom tőlünk el nem veheti. Ha pedig mégis szomszédaink valamelyike egyszer valamikor oly botor találna lenni, hogy saját bőrében nem férne meg, az mindig készen fog bennünket találni mindennemű feleletre; — ami
160 egyébiránt nagyon messze jövendő! s ha mi szerzőnek teljesítjük azt a kívánatát, hogy ne beszéljünk a távol multakról, mi meg arra kérjük őt, hogy ne beszéljen a messze jövőkről;

hanem maradjunk a mátul holnapig tartó helyzetnél; továbbinak úgy sem vagyunk urai, még ha tudói volnánk is.

- 165 És még egy kérésünk van szerzőhöz. Engedje meg, hogy tollhibának vegyük (megesik az fogalmazás közben), azt, miszerint az osztrák kormány hagyományos politikáját többször a dynastia hagyományos politikájának nevezi. Erre először azért kérjük, mert mint füzete elején óhajtja, cszmccserét vár;
- 170 már pedig vitatkozásba a *dynastiát* belekeverni nem lehet. A dynastia sérthetlen címét csak azok szokták használni, kiknél a cél: minden ellenvetés és véleménytisztázás kizárása. Ez szerző célja nem lehetett. Másodszor pedig ez nem is alapul semmi histórián. A dynastia valaha védura volt azon tartományoknak,
- 175 miknek a török fen-uraság alá kényszerítését várja tőle szerző; s igen is törekedett azokat felszabadítani, azt pedig szintén nagyon jól tudja szerző, hogy Lengyelország első felosztását Magyarország királynője személyesen ellenzé, — az osztrák diplomatia pedig végrehajtá. Tehát a dynastia politikája helyett
- 180 értekezzünk csak a kormány politikájáról.

III.

Szerző erős bírálat alá veszi az osztrák államférfiak központosítási törekvéseit.

(7-ik lap.) [„] Szóljanak a tények.

- 188 Alkotmányos szabadság után sovárogtak a népek. Az ige testté lőn. Megvan az alkotmány, de hol a nép, melyet meghódított?

Az osztrák nép, melynek számára legtöbbet ígért, csalatva reményciben, ki nem elégitve tulnyomó real érdekeiben — közönynyel nézi.

A cseh és lengyel kivonult az épületből szabad légre.

A magyar, az olasz, az erdélyi, a horvát be sem lépett.

- 190 Maga a birodalmi tanács, ha belsejébe tekintünk, bir-e a fiatalság öntudatos erő-érzetével?

Parlament és kormány meghasonlott házások, kiket csak az álszégyen köt össze.

Együtt tartanak a közös bukás félelmében.

A birodalomban megszilárdult alkotmányos rend helyett — erőszak mindenütt.

- 192 Az előbbi absolutismus nem szorult a hatalom annyi támogatására, mint az alkotmány most.

Az anyagi viszonyok nem javultak.

A közérkölciség nem emelkedett.

A megelégedés még mindig hiu remény.

200 Mennyi sajtópör s itélet a Lajthán tul.

Mennyi gyűlölet a nemzetiségek közt.

Künn az izoláltság, benn a nyomás tart.

Nem legélesebb kritikája-e a jelen állapotoknak, midőn az államminiszter a bir. tanács nyílt ülésében az egész világ hallatára egész királyságok és tartományok szakadási hajlamáról beszél. Ez ugyan hála Istennek méltatlan vád, de annyi áll, hogy a bajt az alkotmány növelte, nem mert alkotmány, de mert erőszak.

205 S miért mind ez?

Mert a birodalom regeneratorai nem bírnak azon eszmétől ma sem megválni, hogy a birodalom egységének egyedüli feltétele a központosítás. Az egységes birodalom rögzített eszméjének áldoznák fel a birodalom egységét.

210 Pedig ha kissé nyomoznak a letelt évtized szomorú történetében, észrevehetnék volna, hogy a birodalom nem német népeinél akkor is, midőn 1859 nem toltta még előtérbe a nemzetiségi eszméket, legnyomasztóbb volt a nemzetiséget fenyegető központosítás; és a népek könnyebben türik a nemzeties absolutismust, mint a germanizálva központosító alkotmányt."

220 Tehát tertium épenséggel non datur? — Nem tartozik-e a lehetőségek közé „nemzeti alkotmány” és másfelől „központosító absolutismus?”

Tessék azt elhinni, hogy az absolutismus mindig központosító.

Ezt az eszmét pedig „nemzeti absolutismus” még képzeletünkben sem bírjuk utolérni.

Igaz, hogy egy Nagy Lajos, egy Mátyás király korszaka kedvesebb előttünk is, mint akár Jeruzsálemi András, akár 225 Dobzse Lászlóé, kik alatt a parlamentarismus ugyancsak exorbitált; de honnan vegyük az alkatrészeket egy Hunyadi Mátyás egy Anjoui Lajos korszakához.

230 Az a proponált bécsi senatus, és Bécsben lakó pár magyar miniszter képviselje-e a nemzeti absolutismust? Vagy elég lesz, ha a „non secus facturi” ezentul magyarul iratik?

Szerző azt kérdi: (8-ik lap)

[„]Mit tegyen már most a szegény magyar?

Nyolc százados történelme, ős szokásai, erkölcsé, természete, minden hajlamai ellenkeznek a központosítással.

235 A decentralizált államszerkezetnek nincs Európában sajtászerűbb, fejlettebb, épebb példánya, mint a magyar őrendszer. Oly rendszer, mely hadban és békében életét s szabadságát annyiszor mentette meg.

A magyarnak saját typusát, minden sajtáságait kellene levetközni, hogy ez ellentétes

240 rendszer emberévé válják.

Ez természet-ellenes törekvés. Harc a gondviselés ellen.

És ettől várjuk mi a birodalom regenerációját?

Ideje, hogy vegyük kezünkbe a megoldás fonálát mi a történelem hű képviselői a birodalomban, s próbáljunk szerencsét mi.

A cél nagy, megérdemli a munkát."

245 A 15-ik lapon praecidálja a feladatot.

— „Ausztriának európai missiója van, s ez az, hogy legyen:

Védfal keleten a szlavizmus tulnyomása ellen.

Védfal nyugaton, Németországban a dualizmus megtörése s egységes törekvések ellen.

Védfal délen, a francia erő tulnyomásai ellen, s

246 Védfal, a nyugati szabadsági és nemzetiségi eszmék corrosiv bomlasztó hatásai ellen a keletre nézve.

E missio valaha minket illetett, s e missiohoz van ma is existenciánk kötve." —

Megvalljuk, hogy mi ilyen casamátává nem szeretnénk alkotni azt a házat, amelyben lagnunk kell.

255 Valaha csak a mohamedanizmus ellen voltunk védfal, s az is elnyomorított bennünket, s most már köröskörül az egész világ ellen legyünk védfal?

Lássuk csak ezt a tételt a gyakorlatban.

260 Tehát először is (nem szólunk a háboru idejéről, csak a békés előkészületekről) néhány új vár a Dunaparton a délszláv határok ellenében, hozzávezető stratégiai utakkal és vasutakkal: költséges figyelő-hadseregek.

Másodszor hatalmas hadseregek fenntartása a német szövetség váraiban.

265 Harmadszor folyton hadilábon álló nagy hadsereg Velencében; elsőrangú hajóhad az Adrián.

És végre a nyugati eszmék ellenében diplomatiái és kereskedelmi elzárkózás.

Mi ily dicsőségről nem álmodozunk.

270 Megvalljuk, hogy a mi fogalmaink egy boldog ország felől, egészen másneműek:

Szerintünk egy boldog haza kellékei következőkből állanak.

Békét hagyni a szomszédoknak, s nem hirdetni, még kevésbé cselekedni, hogy mi ő ellenük védfal vagyunk.

275 Ellenben: a szabadságnak, anyagi és szellemi jóllétnek oly

fokát fejleszteni ki idebenn határainkon belől, hogy innen nemhogy elszakadni akarjon valaki, hanem még aki kívül van is, vagy eltávozott is, visszakiváncsozók.

Ennek pedig két eszköze van: az egyik a tökéletes alkotmányos szabadság, és a második a pénzvviszonyok rendezése.

Ne osztogasson nekünk Európa missiókat: a mi egyedüli missiónk a birodalom jóllétét, a mi nincs, helyreállítani.

Ehez vannak módszereink, ehez vannak világos fogalmaink, ehez csak önbizalom kell.

Hanem akkor meg kell fordítanunk a szerepeket. Ne mi legyünk a védfal a világ négy sarka ellen, vegyük fel mi azon eszméket, a mik a történelmet kormányozzák, s védjék már egyszer a szomszédaink magukat költséges védfalakkal.

Tehát legelőször is kibékülés saját tagjainkkal.

A birodalmi tanácsban mondott beszédek szerint a hadsereg nagy része nemcsak a határokat, hanem azon országrészeket is őrzí, a mik az államminiszter állításaként elszakadásra törekcszenek. Csak egy varázsszó, s megszűnik az őrködés kényszerűsége; Magyarországon a hadtestek száma leszáll a várőrségi létszámig; s a budgetből kimarad ötven milliónyi kiadás.

Higyjé el szerző, hogy a mennyire jól harcol a magyar ember, ha egyszer nyílt síkra szállt, annyira utálja az apró cravailcsinálást. Még a jelen provisoriumban is, ha a katonai főparancsnok csupán törzskarával volna jelen; ép ugy végrehajthatná rendszabályait, mint hadserege élén. S képzeljen már most ehelyett a szerző Budára egy közszeretet választotta nádort, egy őszinte, nemzeti miniszteriumot, képzeljen egy pest-budai, becsületes értelemben conservatív nemzetőrséget, s feleljen rá, hogy miféle elem lehetne ezek mellett az, a mi itt a közcsendet valaha megháborithatná? s ki volna a nép közől oly vakmerő, hogy egy népszerű kormányt Pesten erőszakkal megtámadjon, s ki volna a nép közől oly gyáva, hogy az ilyent első keletkeztében meg ne semmisitené?

Ami pedig a valóságos háboru idejét illeti, arra nézve igen

310 célszerű és kevés költséggel járó „katonáskodási rendszert” lehetne életbeléptetni, mely a birodalmat ezutánra is a legelső katonai államok rangjában tartaná fenn. Ez állításunkat senki sem fogja tagadni, a ki ismeri a birodalom népfajainak, tán egy körültekintő kerület kivételével, általános harcias jellemét,
315 s különösen a magyarországi ifjakkak azon tulajdonait, mik szerint egy év alatt nemcsak tökéletes sorkatonává, de jó lovassá és kitűnő tüzérré is engedik magukat kiképeztetni.

Tehát legelőbb is ötven millió forint ára alkotmányos szabadságot és kölcsönös bizodalmat!

IV.

320 Miután szerző Ausztria hivatását felállítva, a kormány eddigi külpolitikáját helyeselte, igen következetesen cselekszik, midőn annak belpolitikáját gáncsolja. (23 lap).

„Külpolitikájában képviseli Ausztria az európai status quot, a történelmi alapok jogát, a szerződvényeket.

325 Belpolitikájában felbomlasztja a status quot; tiltakozik a történelmi jogok ellen; a szerződvényeket verwirkteknek proclamálja.

Külpolitikájában támogatja a török fennsőbbiséget a szlavismus ellen.

Belpolitikájában Vojvodinát állit, lendületet ad a pánszláv rajongásoknak a magyar korona terén.

330 Külpolitikájában Dánia ellenében gátolja az egyesítési törekvéseket, mindenütt ellenáll az unificatio működéseinek.

Belpolitikájában nem enged tért a történelmi tömörülésnek, s majd absolut, majd alkotmányos szinben unificatióra tör.”

335 A belpolitika okozza azt, hogy a birodalmi kormány külpolitikájának csak intentióit képes tudatni a világgal, de annak nyomatékokot adni tartózkodik.

Van egy jó német példabeszéd, mely azt tartja, hogy „a ki üvegházban lakik, ne hajigálózzék kövekkel.”

340 E célra szerző egy módszert ajánl: a kül- és belpolitikának elválasztását.

A módszer leleményes észre mutat. Azt állítja föl, hogy a belkormányzat belpolitika; az adassék át teljes szabad kézzel a nemzetnek, a hadviselés s az ehez szükséges pénzerő, s az ezzel összefüggő kereskedelmi ügy hagyassék meg az uralkodó-
345 nak, ki azt, mint birodalmi közös ügyet egy birodalmi senatus, s abban őt, minden országrészt képviselő miniszter által gyakorolja, mely senatus az országgyűlésnek nem felelős, s annak eljárása nem parlamenti alaku.

Tehát a had-, pénz- és kereskedelmi ügyekben, az egész
350 külpolitikában egy felelősség nélküli államtanács határozna.

Hogy mire jó egy ilyen államtanács? arra igen tanulságos példát mutat élénk a hatalmas Franciaország. Az egész nemzet kárhóztat egy céltalan, dicstelen, de költséges mexicói hadjáratot; a senatus csak kitüntetésekét lát végcélja előtt, s tesz
355 az egész nemzet érdeke, akarata ellen. A francia kormány olasz politikája az egész földrészen urrá tenni törekszik a re-actiót; a senatus kezét fog vele; a nemzet pedig — elhallgatatik.

De még ha veszteség, kudarc és késő bánat helyett, hódítás,
360 diadal és dicsőség volna is eredménye az ilyen kormányzatnak; az még abban az esetben is csak egy fényes, jutalmas absolutismus volna, de nem constitutio, s ha még azonfölül e diadaltól ragyogó absolutismus egyuttal magyar is lenne; még akkor is, engedje meg szerző, hogy mi, kik az alkotmányosság eszméiben
365 születünk, élünk, és megöregedtünk, félrevonulhassunk azok közül, a kik ennek üdvözlő dalokat fognak énekelni.

Hogy mi a magyar kormányférfiakat könnyebb szívvvel látjuk ügyeink élén, mint másokat, azt nem tagadjuk; ezek legalább megmondják őszintén, hogy nem akarják a felelős-
370 séget; legalább nem teszik azt, hogy odahíjanak bennünket, asztalunkra tegyék a propositiókat s akkor aztán azzal szégyenitenek meg, hogy ha bele nem egyezünk, akaratum ellen is tenni fognak; de azt hasonló őszinteséggel kell kimondanunk, hogy abban az esetben, ha az ország legfelsőbb hivatalnokai

³⁷⁵ nem felelősek az országgyűlésnek, az országgyűlés sem felelős választóinak, s ebben az esetben nincs népképviselő; tehát előbb azt kellene feltalálni, hogyan lehet alkotmány népképviselő nélkül? Ilyet mi még nem ismerünk. — Meglehet, hogy ez a mi hibánk, azért előre elnézésért folyamodunk.

48

ISMERETES KIS FÉRFIAK ÉLETRAJZAI

Legujabb Pluto Arch.

I. EUROPAY JUPITER; A PUBLICISTA

Hogy ez pseudonym, azt első tekintetre ki lehet találni. Publicistáknak szokás és tanácsos álnevet felvenni. Vannak kik faluktól deriválják magukat, melyek nem övéik, mások egész vidékektől, mint Csomaközi, Csallóközi; olyan is van, a ki⁵ egész országtól vette a nevét, mint Morvai, Erdélyi, miért ne vehette volna Ő a magát mingyárt egész világrészről? tehát *Europay!* Van, a ki fejedelmektől veszi keresztnevét, híván magát Árpádnak, Attilának, Bendegúznak, miért ne hatná ő magát mingyárt *Jupiternek?*

¹⁰ Tehát Jupi publicista.

Miért lett Jupi publicista?

Azért mert nem lehetett semmi más.

Mínthogy zsandárnak nem való volt, mert oda bátorság kell, mínthogy fináncnak sem csaphatott fel, mert ahhoz legalább¹⁵ a kétszerkettő ismerete szükséges; mínthogy cancellistának sem állhatott be, mert annak legalább irni kell tudni, tehát megmaradt a 13 viszontaxágos év alatt 13 próbás hazafinak.

Ha az ember semmihez nem ért, nem tud és nem akar: akkor nem lehet belőle más, mint vagy színész, vagy író.

²⁰ Jupi ugy találta, hogy a színészséghez még is okvetetlen kell

valami: ott vagy táncolni, vagy énekelni, vagy legkevesebb: beszélni kell tudni. S minthogy Jupi se táncolni, se énekelni, se beszélni nem tudott, valóban nem maradt más választása, mint íróvá lenni.

- ²⁵ Jupi e téren is talált nehézségeket, a mi valóban hihetetlen. Ugy találta, hogy a versíráshoz okvetetlen rímeket és mértékeket kell ismerni, a mi igen rossz szokás, a novellairáshoz pedig legalább annyi jártasság szükséges, hogy az ember ne olyan beszélyeket másoljon le, a mik már a Honderüben meg-
- ³⁰ jelentek, s a mikre még imitt amott emlékeznek, s minthogy Jupi ezzel egy párszor megjárta, annálfogva már most igazán valósággal és csakugyan nem maradt más, mint vagy correctornak, vagy vezércikk írónak állni.

- A correctori állomások fájdalom, mind belevén töltve, s oda
- ³⁵ józan életű emberek kívántatván, csupán csak az utóbbi maradt fenn Jupinak végső menedékül.

- Épen akkor nagy hirlapjárdás és előfizetőfutás levén az országban; húsz lap keletkezvén egymás hegyén hátán, a nagy vezércikkiró-fogdosásban Jupi is hurokra került s scandalose olcsók
- ⁴⁰ levén szegődése föltételei, megfogatott kül- és belföldi munkatársnak egy olyan laphoz, melynek a szerkesztője csak azt bámulja, hogy az égen nem feketék a csillagok, miután ő a tollából a tintát mindig felfelé szokta kivenni?

- És itt Jupi egészen helyén találja magát s most intézi az országok sorsát és adja a tanácsokat a kül- és belföld minisztereinek,
- ⁴⁵ fenyegeti a potentátokat, oltalmazza a státusokat[,] gyámolítja az igaz ügy üdvös törekvéseit; s köszönteti magának, hogy az európai sulygyen föntartásában oly hathatósan közremunkálódik.

- ⁵⁰ Kivánjuk, hogy élte soká virágozzék.

POLITIKAI TÁVOLLÁTÓK

(Presbyopsok)

Ha a parlagi politikus ilyenkor földhöz vágja a pipáját, s azt mondja, nem olvasok több ujságot, az egészen fölfogható állapot.

Ha a bécsi politikai kannegieszer elégületen mondja magában: ⁵ visszatérnek a régi jó idők, az is kimagyarázható.

Ha a börzén új növésekre használják fel a papirok a közbejött „vén asszonyok nyarát” az is igen természetes.

Hanem mikor oly jól értesült, avatott diplomaták, mint a „Donau Zeitung” vezetői azt mondják: itt az idő, a legjobb ¹⁰ idő, a midőn Ausztria minden külnyomástól megszabadulva, aggodalom nélkül keresztülviheti Magyarországon azon rendszabályokat, miktől eddigelé tartózkodott: ez már csakugyan „távollátás” tüneménye; mely azon gyarlóságai közé tartozik az emberi szemnek, a melyben a közellevő tárgyakat nem ¹⁵ látja.

Mellőzzük azt a kérdést: vajjon nagy tapintatot árul-e a „D. Ztg.”, midőn azon vallomást teszi, hogy a Magyarországi engedékenyebb vagy szigorubb bánásnak, az ő szempontjából, a külvizonyok kedvező vagy viszályos alakulása képezi ²⁰ hévmérőjét? Azt sem hányjuk szemére, hogy néhány hó előtt azt mondta: „addig, mig a külvizonyok nyomasztók, engedékeny a kormány nem lehet, nehogy kényszerültnek lássék; de majd ha egyszer egészen szabadon fog lélekezhetni; akkor teheti a közeledést öncompromissiója nélkül.” Vagy tán épen ²⁵ ez a következetesség? Csupán azon hypothesisén akadunk fel, miszerint már most az egész világon minden olyan genant külvizony örökidőkre megszűnt, mely az osztrák centralistákat jól ismert terveiknek hatalommal kivitelében akadályozhatná.

Miért hiszi ezt a „D. Z.?”

- 30 Azért, mert Olaszországban a forradalom leveretett s katonai kormány van keletkezében. Mert Poroszországban olyan miniszterium került fölül, mely szinte katonai kormányzatot ígér. Mert mindazon hatalmak, melyek Ausztriával feszült viszonyban élnek, letartják otthon az alkotmányos mozgalmakat s ahelyett nagyban ujoncoznak, fegyverkeznek, hadi
- 35 budgetjukat tágitják, egymás között szövetségeket kötnek.

Ezeket hívja a „D. Z.” kedvező külviszonyoknak.

- Minket, kik minden szabadságvágyó népben testvérünket, minden alkotmányos életben elemünket találjuk, bizonyára
- 40 sajnosan érint minden oly esemény, mely által egy nagy elvnek megcsonkítását látjuk; minket szomorít az, ha a francia, olasz, német és lengyel nemzet alkotmányos szabadságát nélkülözi; ha azoknál a sajtó fegyverei helyett a kard jutott hatalomra; de hogy az, a mi bennünket szomorít, egyuttal miért villanyozza örömrre a „D. Z.”-ot? arra valóban semmi okot sem
- 45 tudunk fölfedezni.

- Hiszen a democratia és alkotmányos érzület irányadása alatt álló országoktól soha sem jött Ausztria ellen semmi *támadás*. A 48-iki francia népuralom bele se szólt Ausztria ügyeibe;
- 50 s az esernyős király (Lajos Fülöp) idejében, midőn Frankhonban szabad sajtó, és szabad parlament volt, Franciaország részéről Ausztria, Cliquot ütegein kívül, egyéb invasiótól nem tartathatott; de igenis megtámadtatott akkor, midőn Franciaország épen egy Espinassei katonauralom rémszakát nyögte el. Nem
- 55 volt Ausztriának semmi baja a német democratákkal, a nationalvereinnokkal, a szónokokkal és turnerekkel, a burschenschaftokkal és republikanerekkel, a szabad kőművesekkel és antithierquälervereinnokkal, hanem volt harca a „Nagy Friccel”, a ki nem igen tartatott magának praelectiókat parlamentek és
- 60 népgyűlések által. Nem fenyegették Ausztria határait az olasz carbonarik, sem a provedimento társulatok, sem a camorristák, még maga a vitéz Garibaldi is szükségesebbnek találta Rómában

és a franciákban keresni ellenséget, mint Ausztria magatartását kihívni: hanem igenis volt Olaszországban katonai dictatura ⁶⁵ akkor, midőn Ausztriával valóságos háborút viselt.

Mit mondanak az osztrák diplomaták: miért kell a kormánynak a belpolitikában energiát kifejteni? Azért *hogy kifelé erős legyen*. — Épen ezt mondhatják a szomszédok diplomatái is. A belpolitikában szigor és kifelé „*gloire*.” ⁷⁰ És ezt nevezi a „D. Ztg.” kedvező időszaknak.

50

LEGYÜNK CIRCUMSPECTUSOK!

I.

Ne ijedj meg, tisztelt olvasó; nem kiegyenlítési programokról; hanem gyapottermelésről akarok beszélni. Az amerikai háboru megfosztotta Európát a gyapottól, és tulajdonképen a gyapot az, a miért az egész háboru folyik.

⁵ „Cotton is king!” (gyapot a király), azt mondja a déli farmer. Érti alatta: hogy ez ad minden gazdagságot, ez alapja a kereskedésnek, ez a fejedelmi osztálya a gazdaszatnak; ha a gyapotaratás jól ütött ki, akkor bőség van mindenben; azért a déli tartományok gabonát nem is termeszenek; a gyapot ¹⁰ kifizet mindent; mert ez a növények királya. Érhetnék azonban azt is alatta, hogy a gyapot egy olyan keleti despota, a kinek a legnagyobb rabszolgai cultus kell; és valóban aligha nem ezt akarják vele mondani. Mert hiszen épen azért verekszik most ¹⁵ egyik angol a másikkal, mintha két pogány dühöngne egymás ellen, mert az egyik azt hiszi, hogy rabszolga nélkül is lehet gyapotot termesztetni, a másik pedig nem hiszi.

E fegyveres értekezés alatt pedig aztán pihennek az angol, francia és német gyapotszövő fonó-gyáarak, buknak rendre a

milliomosok s halnak éhen ezrek; csupán Sheffieldben 12 ezer
20 ember számláltatik, a kinek a közlő télre nincs egy falás
burgonyára kilátása.

Ez európai szorongatásban, látva, hogy Amerikából még
sokáig nem kapni nyers anyagot, mindenfelé járnak kelnek
angol és amerikai tőkepénzesek, keresve, hol lehetne alkalmas
25 mezőt találni egy újabb gyapottermelő telepítvénynek. Alakul-
tak kísérlettevő társulatok Angliában, Olaszországban, Dél-
Frankhonban; s így jutott hazánknak is az a szerencse, hogy
még tavaly szétosztott az angol consulates közbenjártával
mintegy négy mázsa gyapotmag kísérlettel végett, mely
30 minthogy az idő nagyon előre haladt volt (junius eleje) a növé-
nyek nem fejlődhetvén ki, egészen kárba ment. Az idén szeren-
csésebb esztendő volt. Tökéletes tropicus nyár, száraz, esőtelen,
forró. April elején elkezdődött a nyár s ma (október 20-án)
még 20°/+ a nap melege. Ez az év tehát a non plus ultrája a
35 kedvezménynek, a mit éghajlatunk a gyapotnak nyujthat.

Királynövény! gazdagság! kincsbánya! Ezt nagyon meg kell
gondolni; hozzá nyuljunk-e vagy sem?

Hiszen emlékezem öregeink szavából, hogy még a mult
század végén a burgonyát virág-cserepekben természetk az
40 ablakban, s virágát hajdisznek használták a táncvigalmakban,
s ma már sertéseket hizlalnak vele.

Tehát legelső kérdés az, hogy meghonosulhat-e „éghajlati
viszonyok” miatt nálunk a gyapotnövény?

Egy, különben igen derék hirlapunkban azt írja egy minden-
45 képen jeles ifju barátunk, kinek csak azaz egy hiánya, hogy
nem kertész, hogy a gyapotfát és cserjét az árok mellett, mint
sövényt kellene természetni. S a gyapotot a gazda, amugy
mulatságképen, minden reggel, untából leszedegethetné
rőla.

50 De kedves barátom, „király a gyapot!” nem lehet azzal csak
ugy félvállról beszélni; szolgálat kell annak, s lesni kell, hogy
mikor ad audientiát; a hány gubó terem rajta, annyiszor kell

szüretelni, mert egymás után pattan ki nagy időközökre, s ha rögtön nem kapják, elhordja a szél.

⁵⁵ A fai-, és cserjegyapot csak a legmelegebb tartományokban él meg, a hol soha sincs tél, s a fokonál mindakettő elfagy; ebből tehát mi eleven sövényt ne csináljunk. Válogathatunk csupán a *Gossypium herbaceum* százféle fajából, mint a mely egy nyári növény, s hivatását egy év alatt befejezi.

⁶⁰ Ez, mint a természettudósok írják, az északi szélesség 43°-ig diszlik. Hazánk a 44°-n is felül esik, de azért nem lehetetlen, hogy megszokja az égaljt.

Meg is szokja; meg is nő, virágozik, gyümölcsöt hoz, abban gyapot terem; csak az a kérdés, hogy milyen?

⁶⁵ Mint tudjuk, a szőlőt nem birják Amerikában meghonosítani, pedig megkísérték a legmelegebb tartományokban. Szépen nő az ott: virágozik, gyümölcsöt hoz, és újra virágozik, és új gyümölcsöt hoz, és egész esztendőn át, mindig virágozik és mindig terem, de szüretre soha se kerül a sor; a szőlőből nem

⁷⁰ lesz bor. Csupán egy faj birt az élvezhetősig jutni, a mit mi „généui” név alatt ismerünk, husos, fúrjtójasnyi és savanyu; arról híres, hogy a törköly közé jutva, ha ketté reped is a szemc a nyomás alatt, de megint össze lehet illeszteni. Ebből, van Amerikában olyan hydraulicus sajtó, mely képes levet csordítani, s akadnak elszánt emberek, a kik azt meg is isszák: haneni csak nem bor az!

Vajjon nem fogja-e magát Amerika növénykirálya száműzetése földén hasonló ridegen viselni, mint a mi növénykirályunk, a bortermő venyige, Amerikában? nem teszi-e azt ⁸⁰ minálunk a gyapot, a mit oda át a szőlő, hogy csak virágozik, s a kályhavállára bizza, hogy ott nyuljanak ki, szürethez nem juthatott gyümölcsei.

E kérdésre sok adatot gyűjték össze mind pro, mind contra, s jövő cikkemben, tágas tapasztalásokkal öregbitve, lelkiismeretes ⁸⁵ elöadandom, mit várhatunk és nem várhatunk e rejtélyes trónpretendenstől?

Legelső kérdés tehát az, hogy érzi magát nálunk az uj indigena?

Több rendbeli kísérletekről szereztem tudomást. Legelőször is kaptam a múlt hóban egy tobozt, mely a legfinomabb selyem-
 90 fényű és puhaságu hófehér pehelytartalommal volt megtömve. Beküldője kísérő levelében azt írta: e növény nála vadon terem, évelő, télen el nem fagy, erősen szaporodik, virága ernyős, és szép piros, gyapotpelyhe bőven terem, hosszukás lágyhéju tobozokban. „Nem helyettesítheti e háládatos növény a kül-
 95 földi gyapotot?”

E kérdésre válaszul: a beküldött gyapot a „selyemkrepin” (osdepias syriaca) magpelyhe, mely valóban használtatik gyapot és floretselyem közé vegyítve, de a melynek felhasználását épen úgy titokban szokták tartani, mint a ki sáfrány közé
 100 szeklice virágot, paprikába téglaport, liszt közé krétát vegyít. Sokszor tapasztalták azt már asszonyaink, hogy megvettek bámulatos olcsón igen szép szöveteket, a miket majdhogy selyemnek nem lehet mondani, hanem azután alig hozta haza a szabó a ruhát, elkezdett az magától foszlani, törni; alig visel-
 105 ték, szétmállott: ez a szövet selyemkrepinnel volt vegyítve. Tehát a krepingyapju nem piacra való termék.

Nemsokára ismét kaptam egy kis dobozt; ráírva „értékc két o. é. forint.” Találtam benne három darab kis diónyi terméket, mely négy felé zsugorodva, fehér szőrt engedett belől
 110 láttatni. Ez már igazi gyapot volt, de nagyon szánnivaló állapotban. Beküldője leírta, mily gonddal ápolta, tizenégy csemetéjén termett tizenkét ilyen toboz, szeptemberig diónagyságra megnöttek, de kipattanni nem akartak, akkor rájuk jött egy korai dér, az leforrázta leveleiket; hanem a beküldő öröme, néhány
 115 nap mulva, a gubók kipattantak, s engedék láttatni a gyapotot.

Ez ismét szomorú nyereség; a fagykényszerítette megérésnek semmi haszna; a beküldött mutatványon a gyapotszálak kifejletlenek.

Most előadom saját kísérletemet.

- 120 Mártius közepén, melegágyba vettem kétféle gyapotmagot. Egyik külön magára vált, fekete; a másik rétegben egymáshoz ragadt, s molyhos fehér. A helyzet kedvező volt; hegyoldalban ugyan; de fal mellett, a hol a dinnye augusztus közepéig mind megéri; őszibarack szépen diszlik, s az idén
- 125 egy fügefafa másodtermése is rég elérett; tehát meleg és szélvédett helyen. Itt juniusra mind a kétféle növény megnőtt 1 1/2 lábnyi magásra. Az első levelei sötétzöldek, a második világosabbak s erősebben karélyozottak; a fekete magu ekkor elkezdett virágozni; virágai tökéletesen hasonlítanak az egyszerű sárga mályváéhoz (Ziliz = *Althea rosaea*), melyek másnapra rózsaszínűek lesznek, lefonyadva egy négyszakaszú tobozt hagynak maguk után hármás virágcsésze között, mely lassankint mákfejnyi nagyságra megnő. Egy szárán volt nálam tizennégy ilyen toboz. Ez elég is volna: csak arra lehetne rá-
- 135 venni, hogy megérjék. Augusztus elején már mind ki voltak fejlődve mostani nagyságukra a tobozok; következtek olyan forró napok, hogy a mellettük levő dinnye, a mi pedig csak szereti a meleget; indástól elszáradt, őszibarackjaim közül egy sem várta meg az őszt; mind elért september elejéig: de a
- 140 gyapot nem mozdult. Ujságszerre olvastuk, hogy cseresznye, alma másodszer virágzik, meg is érik, két szüretet ad; de az én gyapotom mind ezt nem vette lelkére. Már a szüret is elmúlt, a fák levelei hullani kezdtek, az amerikai tejtestvér, a burgonya is felkiváncozott már a földből; az én gyapotom még mindig
- 145 állt, mintha fogadása volna a mögötte levő meghooibrenkezett szőlőtökével, hogy melyik adjon később szüretet?

Minden reggel, este megnéztem én azt, mit csinál? de, nagy káromra, itt a hegyen még dér sem jár, hogy az jönne segítségemre; a gyapotnövény csak nem pattant ki nekem.

- 150 Most, október 20-án értem el végre, hogy egy szétnyílt tobozt kaptam növényeim egyikén. A kik láttak gyapotnövényt lerajzolva, ez ide mellékeltem hozzá hasonlítva, követ-

keztethetik, hogy ez bizony nem a legszebb példány. Meg-
lehet, hogy ennek a kinyílásán is segíthetett jámbor akklimati-
155 zált vadludam.

Denique a többi toboz most is zárt s egy hathónapos afrikai
nyár után választanom kell, hogy egy pár rozsz ablakból heveny-
trágya segítségével extra üvegházat csináltassak ez elkésztett gyap-
potnövényem fölé, hol hosszú studiumait befejezhesse; vagy
160 pedig leszedjem gyümölcseit s a kályha vállára rakjam, a téli
almák közé, további megérés végett?

A fehér magból kelt gyapotnövényem pedig most tesz elő-
készületeket a virágzáshoz.

Az is megjegyzendő, hogy a gyapotnövény gyökere egyetlen
165 szivgyöker, mely mint a mályvácé, karóegyenesen megy le a
földbe, tehát mély talajt kíván s nem cserépbe való virág.

III.

Ez idén a muzeumi ipartárlaton több mutatóványt találunk
honi gyapotból, mely kitűnően sikerült, a mienknél minden-
esetre jobban; van egy kiállító, ki egy egész font gyapotot
170 képes felmutatni.

Egy egész font gyapot!

Ez bizonyosan igen sok annak, ki nagy felügyelettel össze-
gyűjté; de mikor egy millió köteget kívánnak tőlünk! Az a
kérdés, hogy ha kicsinyben tudtuk természeteni, előállíthatjuk-e
175 nagyban? és ha előállíthatjuk, versenyezhetünk-e „más” ter-
mesztőkkel.

Azt felelik rá: miért ne? Száz holdat is beültethetünk vele,
van jó földünk, megtermi azt, s a mostani gyapotárak mellett
jobban fog fizetni, mint a dohány, mint a bor, mint a buza.

180 Csak hogy meg kell gondolnunk, hogy a mostani árakat az
amerikai háboru idézte elő, s az nem fog tartani örökké, akkor
ismét visszatérnek a harmadévi árak. Amerikában nem ismerik

a földadót, ami nálunk mindjárt drágábbá teszi a terméket;
— ott rabszolgakéz végzi a munkát, itt drága napszámos;
185 — New-Yorkból Southamptonig a szállítás kevesebbe kerül,
mint Temesvárról odáig. — És még egy meggondolni valónk
van.

A gyapot nem olyan termék, mint a buza, a mit kévébe
kötve, — mint a szőlő, a mit kádba gázolva, — mint a dohány,
190 a mit zsinigre fűzve hazáig lehet szállítani. A gyapotot rögtön
a termelés helyén le kell tisztítani a magjáról, mert attól össze-
zsirosodik és semmire sem lehet használni, mint mécsbélnek.
Tehát a termelő háta mögött kell állni a gőzgépnek; minden
száz holdra legalább egynek, mert a leszüretelt gyapotot csak
195 *fején* lehet szállítani; a szekér rázásától is mocskolódik, a gőzgép
(égreneur) azután nagy komplikált műtettel leszed minden
magot a gyapotszálakról fűrész fogaival, a kefehenger lekeféli,
s a szeletető felbolyhosítja s csak ekkor van a gyapot abban az
állapotban, hogy haza lehet vinni. Tehát a gyapotszürethez
200 tisztítógép is kell, és az néhány ezer forint tőkét kíván.

Ha tehát hazánkban gyapot-termelést akarunk meghonosí-
tani, az jó lesz, hanem először is kell hozzá egy tőkepezés
társulat, mely beruházásokra sokat áldozhasson s eleinte, ha
kell, a versenyzés veszteségeit viselni is képes legyen; másodsor
205 ennek a társulatnak ki kell eszközölni a kormánytól legalább is
husz éves földadómentességet, és harmadszor gondoskodnia
kell, ha nem is afrikai fekete tenyerekről, de legalább is chinai
kulikról, a kik fött riskása mellett elnapszámoskodnak.

Addig pedig, mig e körülmények *mind* előállhatnának,
210 maradjunk meg a mi kedvenc növényeinknél a dohánynál,
bornál, buzánál, a kik ha nem „king”-ek, de legalább is tekin-
tetes urak, s ha éppen valami hibás terméket akarunk mellé-
kesen is mivélni, akkor forduljunk a selyem-termeléshez.
Olaszország főgazdasága a selyem. Ezt igazán lehet az utfélen,
215 a sövényen előállítani; ennek a termelése hat hét alatt bevégez-
dik; ezt nyersen is el lehet küldeni a világ végére; ezt a kormány

intézkedési nemcsak nem terhelik, sőt protegálják, s erre nézve nincsen rossz termés, minden évben egyforma lehet a szüret.

²²⁰ Egy pesti ismerősünk (M. F. ügyvéd) ezelőtt nyolc évvel kezdett a Széchenyi hegyen selyem-termelést nyolc hold földön, akkor mindenki nevette, az idén aztán már volt két ezer pengő forint jövedelme a selyemből, csengő huszasokban. Tessék megkérdezni a gyapotot: ad-e 8 holdról annyi hasznot?

²²⁵ Addig pedig, ha valaki kuriózumképen ohajtja termeszteti a gyapotot, azt korán meleg ágyba vessé, különben minden évben a patikából hozathatja meg a vetni való magot, mert a gyapot olyan növénykirály, a kinek a magja itt nálunk a szabadban meg nem érik.

51

KÖZJOG ÉS KÖZÜGY

Distingváljunk.

Miniszterfelelősség, megyerendezés, társországok uniója, nemzeti egyenjogóság, vallási emancipáció, országos budget, külön állás és közös ügyek, öszbirodalom irányábani viszonyok, ⁵ fejedelem és nemzet közti szerződések, jogcontinuitás és kölcsönös revisió, alaptörvény és octroi, s a t. ez mind közjog.

Azután: — a törvénykezés rendezése, köz- és magánhitel; vasutaink, folyamszabályozás, hitelintézet, fennmaradt urbéri kérdések, tagosítások, — közbátorság; a közművelődés eszközei, tanodák, színházak és tudományos intézetek, gazdasági egyletek, kereskedelmi szabadság, s a t. ez pedig mind közügy.

Mind a közjog, mind a közügy kérdéseiben országgyűlés a competens forum, mind azoknak, mik a közügy érdekében történnek, ép úgy törvénycikkelyé kell válni, mint a közjog ¹⁵ alaptételeinek. Nálunk törvénycikkely szabályoz minden intézményt.

Negyvennyolc óta, változott köz- és magánjogviszonyok mellett a közügyek postulatumai oly tömeggé szaporodtak, hogy azoknak rendezésén egy nagyon szorgalmas országgyűlés,²⁰ melynek azontul semmi egyéb dolga nem volna, jó ha egy év alatt keresztül tudna esni; ama szép versenyt mutatván fel, a midőn egyik bizottmány a másikat iparkodik megelőzni azon törekvésben, hogy relatiójával napirendre juthasson.

A siető kor kivánalmi fejünkre nőttek.

²⁵ A földbirtokos elveszté urbériségeit, ránehezült a közteher viselés, gazdaságát újból kellett rendeznie, egészen más alapon: a tőkepénz drága volt. A földhitelintézet, mint menedék, lőn emlegetve hirlapok hasábjain; a kérdés sürgetős volt, mert a közvagyon megmentése függött tőle.

³⁰ Sok viszony függőben maradt volt földesur és urbéres között; remanentialis földek, regálék, bordézsmá, legelőelkülönítés. A kérdés sürgetős volt, mert a nemzeti egyetértés megmentése függött tőle.

Vasutakat kezdtek építeni nem a közérdek kivánalma szerint,³⁵ más vonalakat paralyzáltak, miknek létrejötte közóhajtás, közérdek volt; a kész vonalakat, szabadalmak messzeható gátakat emeltek. A kérdés sürgetős volt, mert testvérországok egybekapcsolása, egész vidékek felvirágozása, kereskedelmi általános lendület állt szemközt követelőül magánérdekkel, üzérkedéssel.

⁴⁰ Törvénykezés, közbátorság, igazságszolgáltatás, adminisztratio, mind megváltozott az eszmék új kivánalmaival; a kereskedelem gyorsaságot, a szorongatott földbirtok kiméletet, a nobile officium megszüntte más rendszert követelt; és ez mind sürgetős volt; mert az enyim-tied legnagyobb kérdése függött

⁴⁵ tőle. Közműveltségünk eszközei új rendezést kívántak; többet és rendesebben kelle tanulni az új nemzedéknek; közintézeteink tengése, pangása a szélső fokot érte el. A magyar tudóstársaság nem volt képes feladatának megfelelni; a muzeum kincsei a

⁵⁰ földön heverték; s a nemzeti színház a tőkét fogyasztá, s még

a mellett is már évek óta sem új szellemi erőket nem szerezhettek, sem beruházásait meg nem ujíthatá, úgy hogy most egy rongy; melyből kilátszik a nemzet mezitelen lába. És ez is mind sürgetős ügy volt, a mit halogatni nem lehet, mert mint I. Na-
55 poleon mondá: „tábornagyot teremthetek, ha akarok, tized is; de ha egy Talma elvész, hol teremtek helyette másikat?”

A legközelebbi országgyűlés mind e kérdéseket nem oldhatja meg; sok időt eltöltött az illetékesség kérdésével, azután ob-
ruáltatott nagy, alkotmányos életkérdések által, ha ideje lett
60 volna is, nem volt bizalma intézkedései sikere iránt; mind-
amellett is kiterjeszté figyelmét a korszükséget képező köz-
ügyekre; bizottmányokat nevezett ki, melyek mind a fenn
elősorolt közügyekről értesítéseket adjanak be, e bizottmányok-
nak épen csak annyi idejük volt, hogy relatióikat a ház asztalára
65 letehették; akkor az országgyűlés feloszlattatott, s minden
elintézésre váró ügy maradt in statu quo.

Már most az a kérdés, hogy mindez, maradjon-e csupán
„schätzbares Material” gyanánt, s hitel, törvénykezés, vasutügy,
közintézetek, iskolák, színház, muzeum, akademia, közigazdá-
70 szat, sajtó, stb. stb., várjanak ismét egy új országgyűlésig,
melynek előreláthatólag még egyszer annyi munkája lesz a köz-
jogi megoldások nagy feladataival, mint volt a közelebbinek?

Vagy pedig, addig is, míg a törvényhozás a közjog rendezésé-
vel a közügyek jövőjét is biztosítandja, a napi sajtó a nemzeti
75 közvéleménnyel érintkezésben, bár a *közjogi* nagy kérdéseket
el nem döntheti is, a közügyek napirendre került tárgyaiban
véleményt tisztázó vitába, eszmecserébe ereszkedjék?

Mi ezt nyílt kérdésnek tekintjük s bátorságot veszünk ma-
gunknak hozzászólni.

KÉT ÓRA EGY UJSÁGIRÓ ÉLMÉNYEIBŐL,
a ki állandó helylyel biztosított

— Mingyárt tizenegyóra lesz, kezdődik a látogatási idő. Hiszen szép volna az a látogatás, csak a strázsa meg tudná különböztetni a hitelezőt a jó baráttól. Ahol van ni, már kopognak. De nagy baj az, hogy az ember az ilyen helyen nem tagadhatja el, hogy otthon van. Vagy legalább ha engem bezártak, én meg kizárhatnék mást. Szabad! Ez bizonyosan a szabóm, az szokott legkorábban jönni, szabad no! — Azám. Plane a manichaeusom. Erről el is feledkeztem, hogy meg kell ujitani. Hát mi jót hozott kedves barátom? Pénz kell? Hát azt gondolja ön, hogy ez pénzváltó műhely itten, vagy hogy én itt felsőbb felügyelet alatt bankókat csinálók? Csak a kamat? Azt tudhatja ön, hogy arra az időre, a míg az ember itt ül, kamat nem jár. Quo jure? Hát eo jure, hogy a ki már egyszer a státus börtönébe be van csukva, azt az adósok börtönébe ugyanakkor be nem lehet csukni. No hát. Alászolgája. — Megint kopognak. Ez nagyon alázatos kopogás; ez kérni jön. Mondom. Nyugtatóvány a cassínoi részvényről. Tisztelem alásan; most egy kicsit más cassinóba járok. Alászolgája. — Hát ez kicsoda? Nem is kopogtat, csak benyit. Ahá, a szedő fiu. Hát neked mi kell? A faktor ur küldi a correcturát? Correcturát? mintha nem tudnátok, hogy én most magam is correctura alatt vagyok? Az volna még illetlen, hogy a ki hibáiért bűnhődik, a más hibáit rovgassa. Sajtóhiba! Az enyim is csak *sajtóhiba*. Hagyd itt no. De vissza ne jöjj érte. Mondd meg a faktornak hogy elviszem magam. De siessek vele? Hát hogy ne? Mihelyt kiszabadulok. Lódulj. — Hát most megint mit hoznak? Nagynéném küld egy tányér szőlőt. Szép szőlő, jó szőlő, de a cselédnek a ki hozza, mindennap egy forintot kell adnom mert Ó-Budáról jön: és így ez nagyon drága szőlő. Vagy ne szeretne a nagy-

³⁰ néném ilyen nagyon, vagy küldene a szeretetéből egyszerre egy hétre valót. — Tyhü, de jó hogy kinéztem az ablakon, ott jön Kortyondi, ez minden szőlőmet megeszi, ha el nem dugom a paplan alá. Más rejtekhelyem nincs. Mondom hogy idejön. Ah, Isten hozott; te csak mindennap meglátogatsz. Hogy én
 ³⁵ hogy vagyok? Bolond egy kérdés! Látod, hogy itt vagyok. Hogy te is itt vagy; az tant pis pour moi. Hogy miért? Hát azért, mert engem csak hetenkint egyszeri böjtre ítélték el, te pedig hetenkint hétszer megböjtöltetsz. Még azt mondja rá, hogy tréfálok. Ahol van ni, már meglegelte az eldugott borocskámat, a mit délre tartogattam, pedig milyen szépen elmaszkiroztam az ablakban ujságlapokkal. — No megint ki kaparász az ajtón. Valami nagyon apró ember lehet, a ki nem éri föl a kilincset. Már magamnak kell kinyitnom. Ah, ezek a kis körösztfiaim. No kis mókuskák, hát hogy kerültetek ide?
 ⁴⁵ A mama küldött; névnapot köszönteni. Ugy? igaz: hiszen ma nevem napja van. No hát csak fujjátok el azt a ritmust. „Az Isten tartsa meg sokáig *mostani* boldog állapotjában.” Köszönöm kis fiaim, nesztek egy kis pénz, tisztelem a mamát. Hát maga lelkem mire vár azzal a cédulával? mért nem jön be? A kisasszony küldi. Oh a kedves kisasszony! Csak legalább tudnám, hogy kicsoda? Ugyan mit ír? Ez bizony szép. *Légy ott* a színházban, tizedik számú páholy, halvány rózsaszin ruhában, piros korall karperec a karján. Mondja meg kedvesem, hogy este hét órakor én is *itt* leszek, a Nro 91. páholyban, sárga rózsaszin ruhában és kedvemben, de hála Istennek semmiféle karpereccel csuklómon. — No csak ez kellett még, hogy azt hozza a balsors a nyakamra, a ki most jön! Bunfordi, az én politizáló kísértetem. Jaj hogy öl ez engem majd egy óra hosszat a magas politikával. Napoleon. Drouynde Lhuys. Reactio. Eugenia.
 ⁶⁰ Crinolin. status [!] quo. Garibaldi rossz lába. Otto király jó lába. Alfred. Leuchtenberg. Ypsilanti. Rajxrát. Budget. Adófel-emelés. Vojvodina. Nehéz nyavalya. Conservatívek. Liberálisok. Centralisták. Antiminiszterialisok. Feudalisok. Föderá-

listák. Paragrafus. Közös ügyek. Dualismus. Uj lapok. Brigantik. Bourbonok. Bukások. Ratazzi. Antonelli. Napoleon herceg. Brochure. La France. Times. Mac Clellan. Mexico. Sárga ház. Wielopolszky[.] Muszka alkotmány. Bismark. Porosz junkerek[.] Nemzeti színházi komité. Hitelintézet. Balatonlecsapolás. . . ez így megy végtül végig s az alatt fujja a füstöt a legkeserőbb kapadohányból a mit valaha kitrafikáltak. Hogy fujhat valaki egyszerre két féle füstöt a szájából? — Jaj! csakhogy valahára egy okos ember vetődik hozzám. Szervusz Miska! te legalább tarklizni tudsz; elmulattatsz a mig itt vagy. Csak mondd tovább Bunfordi pajtás, hogyan történt a dán jegyzék, meg az amerikai közvetítő jegyzék, meg a hessenkasseli jegyzék; mi addig egy kicsit kártyázunk, hanem azért odahallgatok én. Jaj be rossz kártyát osztottam magamnak! Négy király! Hogy az lehetetlen. Persze lehetetlen; nem is az én kezemben van az, hanem Bunfordi beszél tele a fejemet négy görög királyhatnám kandidátussal. Jaj, hogy az ördög bujjék a te potomáki hadseregbe Bunfordi, most a miatt elnéztem az utolsó kártyát s matsban maradtam. No ez szépen megy. Minden játszmán elvesztek egy forintot. És ezt azért kell szenvednem, mert a potomáki hadsereg nagyon ázik. Mit ordítasz ugy Bunfordi egyszerre? Hogy mi a tüzes ménkü olyan vizes? Bizonyosan a potomáki hadsereg mondurja. Nem, ott alattad? Te szerencsétlen! tán beleültél az ágyamba? Mi van ott? — Mi van ott! — Egy tányér szőlő. Már most a szőlő is oda van, meg vizes ágyban alhatom. Ez meg itt elnyeri öt forintomat.

Hála a Mindenhatónak, egy órát harangoznak. No a ki itt nem akar rekedni, az siet haza.

És pedig „erre” én nem voltam elitélve.

A „HON” ELSŐ OLVASÓIHOZ

Nem új közönséggel találkozunk; régi megszokott nevek kísérték át bennünket e laphoz.

Ránk nézve örvendetes eredmény az, hogy átkísérték.

Nem személyes ügy; elvek kérdése volt ez, a kedvező siker
5 elveinké, nem vállalatunké.

Sokat beszélni e tárgyról könnyen a kérkedés színét vonná reánk, de hallgatással mellőzni sem lehet egészen.

Mi egy éven át felnyitott sisakkal, nyíltan bevallott alap-
elvekért, — nem mondjuk, hogy küzdöttünk, de megálltunk
10 és szót emelénk.

Alaptörvényeink tisztelete, alkotmányos előhaladás mellett; hazánk nemzetiségeivel kölcsönös egyetértés, országunk nagyságának fentartása mellett; szabadelvű irány fölfelé, és lefelé
15 democratia a társadalom minden rétegeiben, s annak össze nem tévesztése a tabula rasa elméletével; a nemzetnek anyagi jólét kifejtésére buzdítása, önfeláldozást követelő nemesebb erényeinek megtagadtatása nélkül; ezek valának alaptételei múlt évi törekvéseinknek.

Hogy feleltünk meg feladatunknak? jól e, vagy rosszul?
20 miért nem jobban? nem fejtegetjük, nem magyarázzuk.

Tavaly egy kész nagy közönség előtt léptünk fel s kérdés volt, hogy e közönség elveinket keresi-e, vagy csak megszokott napi olvasmányát? Az volt a kérdés, hogy ugyanezen jelszavak egy őspusztá téren ugyanazon csatlakozó hiveket fognák-e
25 megtalálni?

Úgy jött, hogy e kérdésre választ kellett kapnunk, az elfoglalt tért odahagynunk és új lapot kezdenünk, kész közönség, vállalkozó, kiadó, anyagi segély nélkül.

Az idők és körülmények mostohák: anyagi inség, nyomasztott kedély, politikai stagnatio künn és benn.
30

És a napok válasza kedvezően dönté el részünkre a kérdést.

A gyermek-uj lap, mely születése napját ma üdvözli, e napon már a közönség részvéte által biztosítva van.

35 Lehetetlen hálával nem hajolnunk meg azon közönség előtt, mely bennünket nem hagyott el, midőn egyetlen nagy ígérettel sem állhatánk elé.

E hála kifejezése arcunkat meg nem pirítja: mert nem személyünket, de elveinket illető diadal az.

40 Legyen viszonzásul elég annyit mondanunk, hogy napjaink minden feladata az leend, hogy e bizalomnak megfeleljünk, s minden egyes névben, mely hozzánk csatlakozik, egy-egy hangot hallunk, mely hazánk minden részéből ezt kiáltja felénk: „légy erős!”

54

A MIG A TERMŐ RÜGYBŐL KÖRTE LESZ,

vagy

MENNYI MINDENKINEK VAN BELESZÓLÁSA

A SZEGÉNY KERTÉSZ DOLGÁBA?

Van nekem egy igen szép növésű körtefám. Entztől vettem. Ha azt mondanám, hogy feljegyztem a nevét, mikor elültetem, hát senki sem hinné el, azért nem is mondom. Megvallom, hogy nem tudom, minek hiják? Minthogy legszebb növésű 5 a többi közt, különös kegyeletben részesült nálam, a mi abban áll, hogy minden évben szorgalmasan megmetszettem. A francia is „favorit”-nak nevezi azt, a mit gondosan metél (csakhogy ő „bajuszt” ért alatta.)

10 Én ennek a fának egész biográfiájával szolgálhatnék, ha valakinek így kellene, mint nekem: mikor még csak négy ága volt, mikor lombosodni kezdett, mikor egy ágát letörte a szél,

mikor azt helyreñtötte, mikor egy gyűrűshernyó jegyajándokát megleltem rajta, mikor az ilonca szivart tekergetett a fiatal hajtásaiból stb. hanem ez nem mulattatna senkit.

- 15 Csak ott kezdem, mikor legelőször észrevettem rajta őszí megmetszéskor, hogy termőrügyek mutatkoznak a bogokon. Oh az micsoda kertészatyai öröm; az első termőrügyet észrevenni az általunk ültetett fán. Megszámláltam, hány van rajta? Épen száz volt. Ujra megszámláltam: akkor a kabátom szárnyá-
20 val letörtem róla egyet. Oh hogy megsajnáltam azt az egyet: azon gondolkoztam, nem lehetne-e visszarakasztani? Milyen kár? Ebben a rügyben már benne van az egész körte, nem is egy, de legalább hat. Kétségtelenül szagos és cukor izű; husa, mint a vaj. És letörött. Azt az egy rügyet lenyomtattam valami
25 könyvbe, a fán csak 99 maradt.

- Tavaszzsal ujra megnéztem a kis fát, megvolt mind a 99 virágrügy, szépen duzzadt, fejlődött, kifakadt; egy reggel a déli felén levő minden virág kitérta keblét; másnap Nagy Péntek volt: éjjel jött egy 2 fok minussal fűtyülő szellő, attól
30 reggelre minden olyan virág a fámon, mely már ki volt nyilva, szépen elfagyott: csak az maradt meg, mely elég türelmes volt bimbóban maradni. Tehát maradt már most csak ötven virág a fámon.

No hanem ezt aztán meg is őriztem.

- 35 Reggel, délben, este őrzőjáratot tarték gyilkosai ellen és azok voltak sokan.

- Először is jött a szürke skarabéus. Ennek a barátomnak az a szives készsége van, hogy bebuvik a virág kelyhébe s onnan a jövődő gyümölcs embryóját tisztára kieszegeti. No ezt nem
40 csodálom, valami édeset talál benne, s az jól eshetik neki. Dacára a sűrű razziáknak még is elpusztította virágjaimnak husz percentjét.

- A mint ennek a saisonja lejárt, akkor jött a lilaszinü ormánybogár. No már hogy ennek mi passiója telik abban, hogy a
45 gyümölcsnek a szárát ollójával lecsikkentse? azt csakugyan

nem értem, pedig minden nap kaptam egy párt in flagranti
Ez megint elpusztította reményeim 20%-ét.

No már a bátyját, az aranyos szárnyu ormányt, becsülöm,
mert alig hogy az öcscsét elvitte az ördög, mikor már a gyü-
50 mölcs nagyobbodni kezd; ez következik a nyomában, jó egy
hosszu furóval, belefur, a lyukba tojását teszi, a gyümölcs meg-
rothad és leesik s ugy táplálja kikelendő kukacát. Ennek van
értelme. E rhinchitesz anyai szeretetének megint áldozata lett
körtéim 20%-je.

55 Ha jól tudok számítani, akkor már csak 25 körte volt a
fámon. Hanem azok nőttek gyönyörűen; a héjuk vastagabb
volt már, minthogy a rhinchitesz vékony furója fogott volna
rajta: s én már számítgattam magamban: ebből kettőt el küldök
Girókutinak, kettőt Entznek, kettőt a Vasárnapi Ujság szer-
60 kesztőjének, kettőt meg determináltatásnak áldozok stb. stb.
Ekkor neki jó egy nagy szél, lever belőle tizenkettőt.

Maradt aztán tizenhárom. Ominosus szám.

Azt mondtam, hogy az ormánybogár furója nem fog a
kemény őszi körtén? De fog ám a rózsabogár harapófogója.
65 Mert a kegyes természet mindenféle vágó, szuró, feszítő eszkö-
zökkel látott el különféle fenevadakat, hogy a hol az egyik[k]el
végezte, ott kezdhesse a másik. Ime nem marada több körtém
a fán hatrál.

Százból hat! Egészen törvényes kamat.

70 Ezek aztán megértek. Szépen pirosodtak, megnőttek, gyö-
nyörűség volt rájuk nézni. Akkor egy szép napon nekik esett
a darázs, olyan szépen kirágta a belsejüket, hogy háromnak
csak a héja maradt.

De már az utolsó hármát nem engedem! Mit csináltam?

75 Krinolint csináltam a megmaradt körtéknek tüllszoknyából,
mindeniket külön odavarrtam a fához, hogy azt se jégeső,
se zivatar le ne verhesse, se semmi ártó bogár meg ne támad-
hassa.

Egy reggel, a mint fölkelek, nézem a fámát, hát nincs rajta

⁸⁰ több krinolin, csak egy, hanem épen akkor repül el róla egy sárgarigó. Reggelire megzabált belőle a gazember kettőt. No megállj[!] gyere vissza! S még azt írja a rigóról Entz, hogy férget eszik! eszi bizony azt, a mit a féreg meghagyott.

Már most nincs több egynél. Hogy biztosítsam ennek az
⁸⁵ egynek az életét?

Azt tettem, hogy egy kis sodrony-kalickát akasztottam a fára, abba helyeztem el a körtét. Na ehhez már most még a madár sem fér.

Sajnálom, szerkesztő urak, ebből az egyből már önöknek
⁹⁰ nem küldhetek, mert azt holnap leverem a fáról, sorba adom a családom tagjainak szolgolgtani, azután három napig mindig szolgolgtjuk, akkor nevem napja lesz, annyifelé vágom, a hányan megköszöntenek, s azt mindenkinek fennen magasztalni kell. Ez ugy lesz.

⁹⁵ Az ám.

Az utolsó körtémet kalickástól ellopta az éjjel valami becsületes ember.

Erre a féregre nem is gondoltam.

55

AZOKHOZ, A KIK BENNÜNKET SZERETNÉNEK MEGJESZTENI

[I.]

A tényállás ez.

Influált bécsi lapok sürgetik a magyar országgyűlés összehívását, de olyan kormány organumok által, a mik a febr. 20-ki pátensnek buzgó hivei.

⁵ Erre több bécsi lap, valamint pesti független, függetlenebb és legfüggetlenebb lapok azon következetes aggodalommal állnak elő, hogy e siettetés csak arra való, hogy a magyar országgyűlésen mentül előbb essenek át; az mondja ki a Reichsrathba

hivatásra, hogy megy-e, vagy nem megy? s aztán ne álljon
10 többet utban; lehessen gyorsabban haladni az összalkotmány
keresztül vitelével.

Ez olyan fenyegetés, melyet sokszor hallottunk már, hol
világosabban, hol homályosabban formuláztatni s melynek
részletei felől is szerezhett magának tudomást mindenki, a ki
15 a Vojvodina, Okolia, román kapitánatus, stb. koronkint fel-
szinre bocsátott eszméit észrevette.

Mindezek a gyöngébb idegekre mindenesetre deprimáló
hatást gyakorolnak.

Azt mondják, örülünk a mostani provisoriumnak, mert
20 utána majd olyan provisorium következhetik, a melynek sulyát
a kezelő egyéniségek kedvező indulata sem fogja enyhíteni.

Az igaz, hogy saját *személyüinkre nézve* a mostani kancellár
és kormánytagjai irányában nincsen panaszunk; ha volt is,
azt elfelejtettük, — azt is tudjuk, hogy lehetnek helyzetek,
25 a midőn állásunk ránk nézve nagyon keserűvé válhatna; de
nem a mi és pályatársaink szerény jó voltáról van itten szó,
hanem arról, hogy másfél év óta az egész ország anyagi fejlő-
dése, milliók érdeke ájulásban van; hogy mindazon eszközök,
a mik jövőnk felépítéséhez szükségesek, előttünk hevernek
30 s mi nem vagyunk képesek azokat megemelni.

Az 1861-ki országgyűlés egy dologra megtanított bennünket;
arra, hogy *kettős* feladatunk van s azt rendre kell bevégeztünk.
Egyik feladata a magyar országgyűlésnek a *közjogi kérdések* feletti
megállapodás, másik a *közérdekű intézmények* sorsának törvényes
35 biztosítása, vagy ha ennek utjában állna a közjogi főkérdés
kedvezőtlen eredménye, legalább az előmunkálatok befejezése.

Minden félreérthetés kikerülése végett tisztán kifejezzük,
miszerint nem azt akarjuk, hogy az országgyűlés a közjogi
kérdés eldülte előtt törvényjavaslatokat tegyen, vagy azokat
40 az alkotmány kérdést illető határozmányokkal „*junctim*” ter-
jessze elő, hanem hogy *elvi előmunkálatokkal az erkölcsi alapot*
kezdeményezőleg foglalja el.

Ily feladataink 1. a nemzetiségi kérdés elintézése, 2. a törvény-
kezés rendbehozása, 3. a vasutak, 4. a hitelintézet, 5. a köz-
45 mívelődési intézetek, 6. a még hátralevő viszonyok és szolgál-
maknak földes ur és földmives közötti rendbehozása, 7. a jog-
egyenlőség mindenkire nézve stb. stb. A szakbizottmányokra
oszlott képviselőház mind e tárgyakra nézve kimerítő jelenté-
seket nyer. Mi lesz azután a közjogi vitának eredménye. Fel-
50 oszlatás-e vagy szentesítés? az nehéz és megoldatlan kérdése a
jövőnek, de egy positiót minden esetre megjósolhatunk, melyet
az országgyűlés ezáltal elfogaland. Ez a láthatatlan, de még is
mindenható positió — a *hitel*.

Hitelünk a nemzetiségek előtt, melyek bebizonyítva látandják,
55 hogy a magyar nemzet törvényeket alkotni kész, melyek mind-
azt, a mi rájuk nézve drága, biztosítsák s nem hányhatják
szemünkre, hogy csak pusztá szép szavakkal akarjuk testvéri
jóindulataikat megvásárolni.

Hitelünk a törvénykezés helyes és célszerű reformja
60 *iránt.*

Hitelünk a kül- és belföld tőkepenzesei előtt hazai iparvállá-
latokra nézve, kik azontul tudni fogják, hogy a ki befektetett
tőkéiket biztosítani kész, az az egész nemzet.

Hitelünk a világ közvéleménye előtt, mely kizárólagosságot
65 intézményeinknek nem vethet többé szemére, és végül

Hitelünk saját köznépünk előtt, mely átlátandja, hogy midőn
magát az értelmiséggel képviselteté, az valóban a földmives
érdekeit képviselte.

Akármi legyen azután a közjogi nagy kérdés további phasisa:
70 ez elfoglalt positiók a közéletben a mieink maradnak.

De most lássuk azt, mit mondanak ezekre a tulsó oldalon,
nem ellenfeleink, — hanem az ellenkező nézpont?

Attól rettegnek és azzal ijesztenek, hogy végtére mégis csak
ki kellene mondani az országgyűlésnek a harmadszori fel-
75 hívásra, hogy küld-e a birodalmi tanácsba vagy nem?

És a mint előre látható, miként harmadszor is úgy felelne,

mint megelőzőleg, az azután az utolsó kísérlet lenne, s ez utolsó kísérlet bukása beláthatlan bajokat vonhatna maga után.

E beláthatlan bajokról annyit álmodtak már a publicisták;
80 — nézzünk egyszer az élők szemei közé, s tapogassuk meg őket, valjon valósággal husból és csontból állanak-e?

Reméljük, hogy nem késünk el vele, ha ezt egy holnaputáni cikkre halasztjuk.

II.

Tegyük fel azt az esetet, a mit a rémlátók, mint legijedelmesebb álmoduk, beszélnek a közönségnek.

Mi lenne akkor, ha oly tervek lépnének életbe, minők a bécsi sugallt lapok invectiváiból sejthetők? Mi lenne akkor, ha az államminiszterium csak azért sürgetné a magyar országgyűlés összehívását, hogy tulesve ezen utolsó ígéreten, még
90 egyszer pure et simple föltegye a február 26-iki államelvek kérdését a magyar országgyűlésnek?

Lássuk:

A legnagyobb siettetés mellett kellene négy hét arra, hogy a kérdésre adandó válasz formulázva, két táblán át bocsátva,
95 szerkezetben megállapítva, s felküldve legyen; ez a négy hét elég arra, hogy az országgyűlési szakbizottmányoknak a nemzetiségek, közhitel, vasutak, igazságszolgáltatás, urbéri viszonyok, jogegyenlőség, közintézetek stb felöli elaboratumait a ház asztalára letéve, kinyomatva, a tagok közt kiosztva s a
100 nyilvánosságnak átadva legyenek. Egy hét beletelik, míg a közjogi kérdések ügyében tett felirat Bécsbe föl s a királyi leirat Pestre leérkezik. Ez a hét elég arra, hogy az országgyűlés érintett elaboratumai nyílt gyűlésekben felolvastassanak, azoknak tárgyalása a királyi leirat megérkezése utáni határidőkre napolatván.
105

Akkor azután nyugodtan lehet várni a többit.

Mi részünkről optimisták vagyunk s a legjobbat várjuk. Azt várjuk, hogy a nemzet harmadik, a két elsővel megegyező válasza leend a megoldás valódi kulcsa. Illető helyeken át fogják
110 látni, hogy a hol ennyi erő van, azt *megnyerni* és nem *összetörni* az állambölcészlet feladata s hogy a ki nagyot *kiván*, nagy *aequivalenst* tud *adni*.

De hát nézzük meg azt is, mit mondanak a pessimisták? vagy a kik annak szándékoznak látszani.

115 Mit mondanak azok, a kik attól remegnek, hogy a végeredmény által reményük utolsó horgonya is eltörik.

Egyike a rémlátó publicistáknak egyenes választásokról, erőszakos feldarabolásokról beszél.

Mi az az egyenes választás?

120 Ötvenkét megyében a választókat felhívni, hogy összegyűl-
vén tömegekben határozzanak *ezen* kérdés fölött:

Mi kell nekik inkább: „a magyar ősi alkotmány[’]”-e, mely őket nyolcszáz év óta védte, fentartotta, mely idők és esküszavak által szentesítve, a nemzet életéből fejlődve erősödött

125 meg —?

Azon alkotmány-e, mely az önkormányzás, a municipális élet által az egyesnek mint a közönségnek jólétét biztosítja, mely a nemzetiségek jövődjét jog és törvény által tulajdon kezeikbe teszi le, mely közvetlen anyagi intézmények által,
130 hitelbankjaival, vasutaival az ország minden külön részének felvirulására céloz, mely olcsó és gyors igazságszolgáltatást rendez, mely terheket könnyít, keresetmódot szaporít, mely ur és földész közötti viszályokat kiegyeztet, s melynek a hány gyümölcs termő ága, annyi ősi tradíciókba vert gyökere van? . .

135 vagy pedig. . .?! (Tessék kiegészíteni a tételt.)

Alig hisszük, hogy volna Ausztriában oly könnyüvérű államminiszter, ki jónak látná megkísérteni azt, hogy tömegbe állítson mintegy hatszázezer meglett férfit s akkor egy üszköt hajtson közójük, azon kísérlet végett, hogy vajjon gyujt-e az,

140 vagy sem?

Könnyebben ellenőrizhető eszköz volna a kettős választás, megyei bizottmányok által, hanem ez expediens mellett a sikertelenség kétszeresen is valószínűbb.

Hátra van tehát a legutolsó fenyegetés: Magyarországnak
145 nemzetiségek szerinti provinciákra felosztása, Vojvodina, Oko-
lia és Capitanatus felállítása és külön szavaztatása.

Ismét előre bocsátjuk, hogy mi optimisták vagyunk s nem
hisszük el, hogy a mit a Bach—Schwarzenberg kormány nem
tett meg az absolutismus kedvéért, nem egy lenyomott forra-
150 dalomértei boszuállásból; a mit hatalmas külszövetségesek
helyeslésében bizakodva, az európai aléltásnak közepette,
bővelkedve hitelben, pénzben és hatalomban, elkövetni meg
nem kísérté; — ugyanazt egy osztrák alkotmányos miniszter,
constitutionalis elvekért, mély kedély nyugalom idején, minden
155 szövetségek multán egyedül saját népeinek szövetségére utasítva,
kivülről versenytársak figyelő szemektől lesetve, hogy mikor
követ el egy balfogást? financiai és hitele rendezésének nagy és
terhes munkájában, csak amugy hideg vérrel végrehajtsa,
mintha egy omolettenek ötfelé osztásáról volna a szó.

160 Ismételjük, hogy mi ezt nem hisszük; már csak azért sem,
mert hiszen még a miniszteriumon felül is van, a kinek ebbe
beleszólása lesz; de hát lássuk még is; — pusztán csak anagram-
ma készitési kedvből, mi jöhetne ki, ha a betüket másként rak-
nák össze? mi lehetne akkor, ha valóban mégis elkövetné valaki
165 azt a kísérletet, hogy az osztrák birodalom legnagyobb, leg-
törzsökösebb, egyedül helyben álló, és nem centrifuga országát
öt felé eldarabolja, mi lenne akkor?

Hát az lenne, hogy az államminiszterium akkor *egy* Magyar-
ország helyett *öt* Magyarországot találna maga előtt, *egy* ellen-
170 zéki országgyűlés helyett *ötöt*, ugyan azon embereket, ugyan-
azon elveket ugyan azon küzdelmet, melyet megsemmisíteni
vélt, nem *ötfelé elosztva*, hanem *ötször megsokszorozva*.

Mert Magyarország nem Pest vármegye s a magyar alkot-
mány nem „Verböczy népének” specificuma.

175 Mert Magyarországot az osztrák államférfiak nem csak Pesten fogják maguk előtt találni, hanem ha elindulnak a Krivántól a Fiumei tengerpartig, a Lajthától a Havasokig mindenütt maguk előtt fogják találni a magyar korona országát s a „longus ordo idem petentium decus”t, mely sorakozva áll
180 előttük, hogy tanubizonyságot tegyen alkotmányának élete felől, s a hol megszűnt az egyik szólni, ott felvegye a szót a másik.

Mert akár magyarul, vagy szerbül, németül, tótul, románul beszéljen Magyarország polgára: akár legyen várak birtokosa vagy kunyhók zsellérje, akár lakjék innen vagy túl a Dunán,
185 a Tiszán, a Dráván, a Királyhágón, — akár vallja a római, a görög egyesült, nem egyesült katolikus, ágostai vagy helvetiai confessiot, imádkozzék a biblia vagy a talmud szerint, — legyen pap, hivatalnok, kereskedő, kézműves, tudós vagy földész, vitatkozzék conservatív vagy radikál elvek mellett;
190 de egy kérdésben, egy állásponton mindannyit és minden időben *együtt* találandja az idéző végzet.

Lehet-e e kérdésben szakadást támasztani Magyarországon? ezen szent és nagy kérdésben, mely országokat és fejedelmeket megtart, mely a királyokra nézve „tu es Petrus!”, az alkotmány
195 és törvény tiszteletének az imádásig vitt cultusában lehet-e eretnokséget támasztani?

Mi nem hisszük, valamint azt sem hisszük, hogy oly jövődőkkel nem gondoló status férfi támadhasson valaha, ki a lába alatt birt földet tengerfenékké akarja változtatni.

200 S ha mégis akadna, a ki azt megkísértené! Bár repudiáljuk e gondolatot, bár paradoxonnak mondjuk, de tegyük fel, hogy a mi nem physice lehetetlen, az lehetséges? Tehát ha támadna, a ki Magyarországot kis öt vajdaságra repeszténé szét. . .

No az az államférfi gratulálhatna magának a Wladimir rend
205 nagykeresztjéhez.

— Ugy-e hát, hogy álom az, a mivel bennünket egy pár újságíró fenyeget!? Ily szándék az osztrák államférfiak tervei közt *nincs, mert nem lehet.*

III.

Mi a magyar országgyűlés összehívását se nem sürgetjük,
210 se nem rettegjük.

Nem sürgetjük, mert az alkotmány kérdésében semmi ujat sem tudunk mondani, de nem is rettegjük, mert minden kérdésre tudjuk, hogy mit válaszoljunk?

Nem sürgetjük, mert még eddigelé nem látjuk a lajthántuli
215 status férfiak között azt az embert, a ki bevallaná, hogy a függő kérdésnek Magyarország üdvére és javára kell eldöntetni; — de nem is rettegjük, mert még idehaza nem látjuk azt a pártot, mely Magyarország jólléte, s jövőjének feláldozását — akarva tehetné — s tehetve akarná.

220 Tudjuk méltányolni azoknak indokait, kik sürgetik a megoldást, azt mondván, hogy a kérdés égető, épen azért, mert nem égető, mert ki van hülve s könnyen hozzá lehet nyúlni; de épen azért, mert jelenleg a bécsi államférfiaknak minden körülmény az általános világhelyzetben kedvezni látszik, nem
225 sürgetjük az országgyűlést; — hanem azért odáig sem mehetünk, hogy a provisoriumnak bókokat mondjunk.

Magyarország, a magyar nemzet jövője fölött nincs aggodalmunk. *Alios vidimus procellas!*

Megtámadott bennünket a barbarismus, megtámadott az
230 álcivilisatió; — amaz össze nem tört, emez fel nem olvasztott. Volt hazánk tatároktól félig kiirtva, egészen leégetve; a nép újra megszaporodott, romok újra felépültek. Volt hazánk valóban három felé osztva, egy része önálló, másik török szandzsákok alatt, harmadik a római szent birodalomban;
235 — ismét egyesült. — Volt nemzetünk megbüvölt állapotban, magáról megfeledkezve, értelmiségétől elhagyatva, idegen szokások után járva, önmagát gunyolva; — megint csak fölébredt s helyet vivott magának a miveltség nagy iskolájában.

Mire félünk, mire nyugtalankodunk?

240 A magyar nemzet élettudata oly általános, hogy azt mester-ségesen szítani fölösleges, eloltani lehetetlen. Egy tan az!

Mi, a napi sajtó szerény munkásai nem adjuk e milliók által átgondolt tan szakaszaihoz a *textust*; csupán a *corollariumokat* gyűjtjük abból össze.

²⁴⁵ Nagyon merész, bátor és elbizott ember volna az, a ki ma azt merné mondani a nemzet közvéleményének: „én vezetlek, én kényszeritelek, én elfordítalak.”

Ha mi nem mondjuk is: úgy fog lenni. A nemzet meg van csendesen és lát jövődjé munkái után. Tanul, dolgozik, épít,
²⁵⁰ takarékoskodik, új források után lát, a jövő nemzedéket úgy neveli, hogy annak állása független legyen; — nem mi kényszerítjük erre; hanem az okosan felfogott körülmények.

Az alkotmány kérdése pedig az alatt áll ott, a hol állania kell és bizony meg nem emészti azt a rozsda.

56

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1863. febr. 28.]

Tekintedezs barátom uram!

Van nekem egy nagy uri ismerősöm, a ki nem igen szereti közcélokra adakozni. Meglatogatam ecer alairasi ivel szegínyek számára, adta a semit; aszonta: szegínyek mar hoza vannak ahhoz szokva. Ecer hijak ötet ílete parjával tancvigasagba nagyon
⁵ mltosagos urhoz, mely is aranzsiroztata szegínyek javara. No mar szegínyek javara tancolnyi ki ne tancolna? Aszonsag mongya, kel csak ruha a Parisbul, csinaltatnak ruhat a Parisban: kostal felcifrazva viragokal, bukitokal ezer haromszaz francia
¹⁰ forintot, azt kuferba pakolnyi nem lehet, mert öszetörík; kel neki alapot deszkabul, abroncsra belül kifeszítve, külön kocsi a vasuton, bekerül hozatal 250 oszt. ftba. Hajba cifrasag lehet csak brilliantbol. Brilliant kostal mikor veszik nígy ezer forintot; no de masnap megint el lehet adnyi kít ezerír. Hoza míg a sok

¹⁵ legyező, keztyű, karperec, suma sumarum fizetve szegínyek javára tancolas kedvéért fentisztelt uraság egy estére három ezer forintot pengőt, s míg nem is volt legfínysesb közte. Ebül ípen 150 szegíny falamiat[!] eltarthata volna egy egész esztendeig. Így gondoskodnak nálunk mai világban szegínyekről: ugymint,
²⁰ hogy nagy urak mentül hamarab legyenek szegínyek.

Alazatos szolgaja
Tallerosy Zebulon

57

A GYORS SEGÍTSÉG A BAJBAN

Párizs, január végén. „Uraim! egy jajkiáltás hangzik át Európán! A lengyelek fáznak. Tetszik azt tudni, hogy Lengyelország az „aldunai fejedelemségeknek” azon része, a hol leghidegebb van; fagylalt jusque au ceinture! A szegíny lengyelek
⁵ pedig, dacára a siberiai societé d’acclimatation et d’horticulture folytonos igyekezetének, még mindig nem tudták megszokni a hideget. Uraim ez a „hideg” égető kérdés, a min mentül elébb segíteni kell. Szóljanak hozzá.

London, február 1. Uraim; a könny kicsordul szemeinkből,
¹⁰ ha meggondoljuk, micsoda szomorú állapot az, hogy a szegíny lengyeleknek odakinn az erdőn annyit kell kiállni a nagy hideg miatt. De hát mi az ördögért nem maradtak a szobában. Ki látta azt: télen elkezdeni a *mezei munkát*.

Párizs, febr. 10. — Elöttem szólott érdemes senator ur előadását annyiban osztom, hogy a lengyeleknek ha fáznak, csak
¹⁵ ugyan nagy bajuk van; azonban én azt hiszem, hogy mi az évszakot, még ha Mexicobul hazahozzuk is a katonáinkat, meg nem változtathatjuk, legjobb lesz elvárni, míg kitavasodik, s akkor a cárhoz folyamodni, hogy engedjen melegebb
²⁰ időjárást. Ő nem fogja ezt megtagadhatni.

London, febr. 20. Az igaz, hogy a lengyelek nagyon fáznak, hanem ezen palliatív gyógyszerekkel nem lehet segíteni. Nekik elébb nemzetgazdászatakat kell kifejteni; köszén bányákat kell nyitni, akkor aztán nem lesznek megszorulva tüzelő dolgában.

²⁵ Lám minekünk vannak köszénbányáink, és mi nem fázunk. Könnyü a mi példánkat követni mindenkinek.

Turin, febr. 28. Uraim! A szegény lengyelek fáznak! Mit tegyünk? Nálunk most 18 fok plus a légmérsék; mi ebből bizton nélkülözhetnénk hatot. Én indítványozom, hogy küldjük el nekik levegőnk melegének és sympathiánknek egy harmadrészét.

Párizs, mart. 10. Uraim! a lengyelek még mindig fáznak! Ezen nem lehet máskép segíteni, mintha az összes europai szücsök és egyéb Bärenhäuterek, annak a medvének a bőréből, a ki még nincs meglőve, de a kire már annyit ittak előre, egy collectiv-bundát fognak varrni.

London, mart. 20. A mi meggyőződésünk szerint semmi sem olyan jó a fázás ellen, ha az ember szabad levegőn van; mint a gyors mozgás. Ez bizonyára legjobban felfogja melegíteni a lengyeleket.

Párizs, mart. 30. Nézetünk az volna, hogy közvetítőleg föl kellene lépni és szépen megkérni a lengyelek urát, hogy adjon nekik jó erős orosz pálinkát, a lengyeleket pedig arra rávenni, hogy azt igyák meg, attol bizonyosan fölmelegeszenek.

⁴⁵ *Szentpétervár, april 10.* Micsoda hazugság az, hogy a lengyelek fáznak! hiszen mi ugy fűtünk nekik már tiz hét óta, majd megszakadunk bele.

Berlin, april 20. Tessék megnyugodni. Mi annyira szívünkön viseljük a lengyelek fázását, hogy a határt is elálltuk, nehogy valami szél mehessen rájuk.

London, april 30. Azt a megnyugtató hirt veszszük, hogy hatvanezer lengyel el van temetve; és így valószínű, hogy azok már nem fáznak.

Párizs, május 30. Föllépésünk nem volt sikertelen, annyi tűz

⁵⁵ van a lengyelek számára gyujtva, városokban és falvakban, miszerint bizton hisszük, hogy most már melegedhetnek.

London, junius 30. Mylordok és gentlemanek. Örvedetesen tudósíthatom önöket, hogy a szegény fázó lengyelek már földél alá jutottak.

⁶⁰ *Párizs, cánicula közepén.* Uraim. Hála Montalembertnek, és az európai össze közreműködésnek; a szegény lengyelek most már semmi esetre sem fáznak.

58

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI BALATON-FÜREDRŐL

[1863. aug. 8.]

Soha job mulatságot, mind itteny. A Kura fölsiges. Regel koran iszunk savot, ara savanyuvizet, ara kavit, ara papramor-
got, ara eszünk vadkörtit, ara megfürdünk, ara egy kis levecskit,
meg egy kis borocskat, a menyi elig; azutan iszunk fekete
⁵ kavicskat, ara fagylaltocskat, ara megint savocskat, megint
mineral vizet, ara paprikas halat, ara aztan hajnalig tancolunk,
hogy használjon. Ha mar az ember igy fenekig üríti *minden*
poharat, lehetetlen, hogy meg ne gyógyulja valamelyiktül.

Ma dilutan fölültünk an-kompanyi gőzhajóra, hogy Staats-
¹⁰ visitet megcsinaljuk Balaton partjan lako ismerőseinknek. Mert
tecik tunyi, a latogatas soha se nem alkalmatosab, mint ilyenkor.
Dilutan ugyan is minden balatonparti ember fürdeni megy,
van a vizbe bene, ot sorba lehet úket latogatnyi. A nadas ilyen-
kor fölöte reginyes. A mint gőzhajo közelíti, it egy csoport
¹⁵ vadlud repül fel a nadas szilitül, amod egy csoport fürdő nymfa
bukik le nyakig a vizbe; kiket mi a hajorul nagy kurtoazival
üdvözöljük, ne deranzsirozanak magukat, csak folytasanak
a toaletet. Egy bator hazafi izz tisztelt firriu bevarja közelre a
latogatast, s természetes trikóban üdvözli közelgető ismerőseit;

²⁰ a tulso parton gyün vasut, vendigek integetnek rola fehir kendövel, a kik bolondul örülnek, hogy Szantodon nem kapnak gözhajot, a min atgyünek Füredre.

Micsoda kilatas! barátom uram. Egyik felül közel szölö-hegyek, miken terem jo bor, tavol rosz alapotban levö varromok, miken terem poezis; (nagyon jo, hogy közeleb a bor, mint a poezis) ez a zalai,oldal: a somogyi oldal feli nizve meg egy sor szip asszonysag is kisaszony, a mi szinte kelemetes panorama. Hatam megete egy banda cigany, oldalamban a gözhajo katlan a kit fütenek, fejem felet egy lyukas ernyü, a kin ³⁰ keresztöl süt a nap, keblemben foro hazaszeretet izs egy meszely borocska: Ki tudna enyi melegítőnek elenalanyi? Mirt is elragadtatasunk kifejezisire, Kisfaludy szelleminek vigasztalására, s hazafiui keserüsügünknek boszualására rögtön ragyujtotunk a hajofedilen — egy kis fris „polka tremblantra”. A miirt is ³⁵ viszatirtünknül faklyas zenivel fogadtatunk s solenniter megiljeneztetünk. Kedves barátom uram! In mindig szeretem, ha nekem iljeneznek; de különösen örülök az „iljen” kialtasnak akor, mikor nem tudom, hogy mit vitetem irte?

Tallérossy von Zebulon

59

TALLÉROSSY ZEBULON ÁLMAI MEXICÓRUL

Tekintedezs barátom uram!

Nagy benem ambitio! egisz nap azon török fejemet, milyen szip lene, milyen jo lene, ha mienk lene Mexico: egy kis aranyot termö tartomany. Lehetetlen, hogy egy kis hivata-⁵ locska is ne teremne otanag szamunkra, hat mig a sok confiskalt joszag donatio is neoacquistica utjan? Az ijszaka aztan azal alja rajtam boszut hogy mindig vele almodok Mexicoval. Az ijel

azt almodtam, hogy in voltam Mexicoban a premier minister. Osztan a notabelok gyülisiben kelet nekem egy kis rendet csinálnom. Had völd otanag vörösriz-szinü, sargariz-szinü, vasfazik-szinü, mahagoni-szinü, diofa-szinü, krumplihaj-szinü, csizmatalp-szinü, irhabör-szinü s kimondhatatlan sok mas egyib szinü nemzetisig, a ki mind azt követelte, hogy a vilag azt a subtilitast respectalja, a mivel az ő szine a masik ember szinitöl különbözik, s különösen a premier minister minden nuancearol az emberi börnek megismerje, ki melyik a creol, a mulat, a mestiz, a quarteron, a quinteron, az albino, a fehirbe ojtot szerecsen, s a szerecsenbe ojtot rizszinü, s a mindenfile keresztezisen keresztülment hybridumok, azutan a whampták, az ohoholmák, az ayvayk, a toltekek, az aztekek, a tlaskalánok, a makoakánok s mas egyib tiszteletremilto mezitelen is felruházt polgartarsak.

Izs ezek mind külön-külön mind mas nyelven besziltek hozam, is aszt kivantak, hogy in mint orszag ministerelnöke velük mindenikel beszilgesek s a congregatioban legyek praeses. Az egyik nyelve olyan, hogy nincs bene egy csep consonans sem; csupa „Uo au ie aoa eui auai”; ez az egyik: — a másik csupa egytagu syllabakbol: „kip-kop-kip-hop-ted-ved-had-od”, — megind masiknal minden szomszid szo kadenciazik a masikal: „mumbo-dzsumbo,squorra-korra,ingum-bingum[’]”; — a negyedikben minden szo tele van „tl” betüvel, ugy hogy mikor valaki beszil, mintha pitlire örlö malmöt halanik kelepelni, — az ötödik meg olyan gazdasagos, hogy kijön tizenöt betüvel: — stb. — stb. Izs ezek mind azt kivantak, hogy az övik emeltesik „fajuk irdekiben” diplomatiail irvinyre, isz hogy in velük azon correspondealjak.

„Jaj, tisztelt polgartarsak, ha in ezt a sok nyelvet mind megtudok tanulnyi, akor in nem vagyog bolond, hogy id legyeg ministerelnyög, hanem megyek haza tudostarsasagi tagnak; azirt is a ki ideben larmaznyi akar, az menyen ki; a ki pedig nem irtete a mit montam, anak aszt majd sajátkezüleg megmagyarazom.”

Had ebül csak anal nagyobb larma let, ők pedig sokan voltak, in magam pedig kevesen; had így csak maratam a fenyegetisnil.

Azutan előaltak kiki a maga nemzeti viseletivel, azd kivanta
45 mindenik, hogy in isz olyat felvegyek. No iszen megteszi ember azd a bolondsagot, egy napra, ketőre, propter tesiklasik: de köszönök in az olyan nemzeti viseletet, a hol a paszomantot egyenesen az embernek a meztelen bőrire stikolnak! Egyik aszt kivanta, hogy olyan holdak napok legyenek a
50 zabrazatomra punktirozva, mint az ő ebrazatjan, masik aszt követelte, hogy az orom porcogojan keresztül engegyek lukat furnyi s egy nagy töviskes diszno halcsontot keresztül dugnyi rajta, mert neki ez a nemzeti viselet, harmadik aszt praetendalt, hogy a fülemet engegyem kifeszitetnyi tengeri csigabiga hijara,
55 mint az övi van; a legszelidebnek se volt kisebb kivansaga; minthogy jarjak nemzeti mezitlab.

Izs együt is valamenyien mind azt orditotak fülembé, hogy csak az öviki az egyedül elfogadható inditvány, ha pedig szaz közül egyet azt mondok hogy jó, a töbi kilencvenkilenc lehuza
60 fejemről a *skalpot*. Ere in is dübe gyütem; kitsigbeestem, le-kaptam fejemről parokát, odahajítottam nekik: „neszetek a *skalp!* osztozatok meg rajta!”

Izs azal felibretem. Jaj de örültem, hogy itthon vagyok.

Tallérossy von Zebulon

60

CSODABOGARAK

(Olyan novella-gyűjtemény, a mit nagyobb érdem lesz elolvasni, mint megírni)

Szerzette: Kakas Márton

TOLVAJ HISTÓRIA

Éj volt, sötét volt, petroleum még világon sem volt: a retek-
utca 212. számú ajtaján egy köpönyegbe burkolt férfiú surrant

be, ki ugyanonnan a leghirhedettebb tolvajoknak éji gyűlhelyül szolgáló 8. számú pinceszobába lebotorkázott.

⁵ — Hah! ki az? kiálta egyszerre tizenkét alak, kiket a dohányfüstben nem lehet egymástól megkülönböztetni.

— Én gróf Karthágoy Hannibál vagyok; a zsebmetszők hirhedett vezérét keresem, a kitűnő tekintélyű Knödlfressert.

¹⁰ — Én vagyok az! szólt rekedt hangon egy gyanus külsejű alak, gyanus léptekkel mozdulva előre.

— Örülök, hogy van szerencsém önnel megismerkedhetni. Szólt a gróf; én egy sajátságos megbizással jöttem önhöz. Holnap termeim meg fognak nyílni az előkelő világ crémje előtt; holnap szükségem lenne önre, és még vagy hat ilyen ¹⁵ gentlemanre, mint ön, a kik estélyemet jelenlétükkel megtisztelnék; a megjelenéshez szükséges frakk, fehér mellény és egyebek kiállítása az én feladatom lenne.

— És mi lenne a mi feladatunk?

²⁰ — Semmi egyéb, mint a multság alatt minden férfi nemén levő vendégnek a tárcáját ellopni; a mi levélféle van bennük, azokat nekem átszolgáltatni, a mi pénznemü, azt maguknak megtartani.

— Ha csak ennyi kell, legyen ön felőlünk megnyugodva.

²⁵ Gróf Karthágoy Hannibál nem szoritott ugyan kezét Knödlfresser ural, hanem ilyen férfiúnak tolvaji szavában a nélkül is meg lehet bizni.

★

Karthágoy Didonia grófné egyike azon hölgyeknek, a kik szépek.

³⁰ Didonia grófné a szó szoros értelmében nő volt; mert hiszen ha férfi lett volna, valószínűleg nem lett volna Hannibál gróf felesége.

Egy napon Hannibál gróf megtudta, hogy Didonia grófné valakinek levelet irt. Sejtelmei megsugták, hogy az a valaki: férfi; hanem azt nem sugták meg, hogy kinek híják azt a férfit?

35 Karthagoy Hannibál gróf erre azon gondolatok egyikére
jött, miszerint egy napon fényes estélyt fog adni; arra meghivja
diszes könyömatu betűkkel szervezett jegyekkel ismerősei
fényes koszoruját; különösen pedig hatot azon fiatal dandyk
közül, a kikre gyanuja van, hogy valamelyikhez a felesége
40 levelet irt.

Az ilyen levelet gavallér ember mindig tárcájában szokta
hordani; mint valamely utazó a Gelteisscheint, vagy ujságíró
a belépti jegyet. Azon estélyen tehát Knödlfresser és cinkosai,
kik a társaságnak, mint most érkezett porosz kreuzjunkerek
45 lesznek bemutatva, minden embernek el fogják lopni a tárcáját.
Valamelyikben aztán majd csak megkerül a kérdéses levél.
El kell ismernünk, hogy e gondolat pokoli volt, de eredeti.

★

Másnap az estélyen pontosan megjelentek Knödlfresser és
collegái; kegyetlenül felfodorított hajjal és beillatszerezett
50 zsebkendőikkel.

Éjfélig az egész társaság igen jól mulatott velük. A retek-
utcai gentlemanek úgy viselték magukat, comme il faut.

Hanem éjfél után, mikor a társaság arról kezdett beszélgetni,
hogy jó volna egy kis écarté; mindenki úgy vevé észre, hogy
55 tárcája távolléte által kezd meglepővé lenni. Mindenkinék
ellopták a tárcáját.

Nem baj, legalább nem fáradtak a pénzük elvesztésében
reggelig.

Hannibál gróf nagyon meglehetőtt elégedve a tolvajaival,
60 mert az ő saját tárcáját is ellopták.

★

Minap korán reggel fél tizenkét óra előtt csengetnek a . . .
az az, hogy nem csengetnek, mert a grófnak portása van:
hanem hát hoz a komornyik egy rejtélyesen bepecsételt cso-
magot, mely a grófnak volt címezve.

⁶⁵ Hannibál sejtette már a nagy fokhagymaszagról, hogy honnan jön e küldemény s komornyikjának visszavonulást intc.

Midőn egyedül maradt, jobb lábát bal lábára téve, és himzett hálóköntösével a jobb lábát betakarva, felbontá a kérdéses csomagot, s ime benne találta a tegnapi estélyen ellopott tárcákat mind.

Ott voltak Arthur, Eduard, Guido, Alfréd, Leo, Rafael tárcái, kiket gyanuba vett.

Mohó sietséggel fürkészte ki azoknak tartalmát, melyikben találja meg Didonia szerelmes levelét?

⁷⁵ És ime mind a hatban megtalálta azt, a mit keresett.
Ezt nevezhetni aztán bolond szerencsének!

61

AUSZTRIA A VÁLASZUTON

[I.]

Valamikor Széchenyi olyasvalamit vetett a magyar diplomaták szemére, hogy ők csak vármegyei politikusok tudnak lenni. Egy igen kedélyes collegánk az év elején e mondatot ellenünk fordítá, s ohajtotta volna, hogy elhagyva a *vármegyei politikuskoddst*, emelkednénk a *birodalmi* politika magaslatára.

Mi akkor is akartunk erre válaszolni, hanem azután közbe jött valami, a miről Maro azt énekli, hogy „Deus nobis haec otia fecit.” S nem szólottunk semmit. Most elmondjuk, a mivel akkor adósak maradtunk: — „ha már csakugyan el akarjuk ¹⁰ hagyni a vármegyei politikát, akkor emelkedjünk egyszerre ne csak a birodalmi, hanem az *európai politika* magaslatáig.”

E válaszukra, ugylátszik, nagyon megérett az idő. Az osztrák diplomaták közt rövid időn az lesz a leghordozottabb név, a ki a birodalom roppant erőlkészletét nem a birodalmi politika, ¹⁵ hanem az európai politika terén tudandja értékesíteni.

Soha még ugy egymásba fonódva nem volt minden európai megoldatlan kérdés, mint most, és azok közül egy sincs, melynek egy-egy csomója éppen Ausztria életereihez ne volna kötve.

Az oroszlelgyel úgy legutóbbi fordulata a válaszutra toltá
20 Ausztriát.

A Mencsikoff-féle historiai paletot másodsor is a szinpadon szerepel; az orosz külügyér ominosus feltett kalapja ismét vihart jósol; a franciák császárja saját felelősségére veszi kezébe a statuskormányt, mint szokta, midőn a historiaát uj fejezettel
25 készül megtoldani, s a két szövetséges hatalom felszólítja a harmadikat, Ausztriát, hogy miután a hat pontot ő formulázta, azok mellett álljon is helyt.

Az osztrák diplomatáknak valamit, még pedig igen világosan kifejezve kell válaszolniok.

30 A vármegyei politikát könnyű elnapolni, de az európai politikát nem lehet, mert az a világtörténet, és az nem vár.

Akármilyen nagyon erősen föltett szándéka volna is egy diplomatának ilyen kérdésre nem felelni, a tények kényszeritenék rá. Ha Franciaország elismeri a lengyel nemzetet hada-
35 kozó félnek, az osztrák diplomatia actiora lesz szoritva általa. Ha hallgat, ha semmit se tesz, ha neutralis marad, nem gátolhatja meg, hogy birodalmának északi része tárt kapu ne legyen Oroszország ellenségei számára, melyen át pénzt, fegyvert, embererőt kaphatnak; ha meggátolja, erőszakot kénytelen
40 használni; első esetben a pusztá neutralitás már offensiv tény Oroszország ellen, a másodikban ugyanaz Franciaország ellen.

Még most csak hirlapi mendemonda, de lehet valószínű, hogy éppen az orosz diplomatia maga sürgeti, hogy szomszédja
45 válasszon a követendő utak közül; ellenkező esetben „ő” lesz kénytelen választani.

Itt van tehát azon eset, hogy a birodalmi politika ép olyan kevésbé takar be, mint a vármegyei politika, az idők európai politikát kívánnak.

50 Mennyire vannak erre elkészülve Ausztria szónokai? annak már egy próbáját láttuk.

A fejedelem európai politikát kezdett meg, saját indítványából, egy nagy kérdés felé; a birodalom szónokai megrettentek, ez az ő birodalmi politikájukat zavarta volna: s mikor más
55 nemzet hasonló kezdemény után rögtön lóra ült volna, ők ismét csak a régi vesszőparipáikon ültek, a miknek harcmezeje a meddő papiros, s azt mondták: ne éljenezzünk, mert ez actióra vezet, Ausztriának pedig nincs szüksége actióra, Ausztriának békére van szüksége.

60 De hátha az események, bármennyire szükséges volna is, nem hagynak neki békét?

Hátha a két út közül mégis választani kényszerül?

Hogy melyiken induljanak el Ausztria államférfiai? az az ő bölcseségük dolga; de hogy egy helyben maradniok nem tanácsos, az már a historiai tapasztalatok adatai közé tartozik. Na-
65 gyon közel van még hozzánk az a mult, mely azon tanúsággal szolgált Ausztria államférfiainak, hogy két hadakozó fél közé szorulva, mind a kettőnek jó barátságot szánni, nem vezet egyébre mint mind a kettőt ellenségül szerezni meg.

II.

70 A szövetségesek választása is terhes feladat arra a félre nézve, mely nem szándékozik vezető lenni az európai politikában.

Egyszerű combinatio szerint úgy állna a kérdés, hogy: ha Ausztria csak magával Franciaországgal szövetkezik is, Oroszországnak nem marad más választása, mint diktáltatni magának
75 a békeföltételeket; de a szemléző diplomata előtt nem titok az, hogy Napoleon nagyon szereti a félig bevégzett kérdéseket, ott a hol szövetségesei vannak. Ez tőle, saját álláspontjáról, igen célszerű intézkedés. A fölvetett kérdés függőben, félig kivittan maradván, a szövetséges *kénytelen* vele, hogy a jó barát-

⁸⁰ ságot továbbra is fentartsa, hacsak a közösen megtámadott ellenséget egymaga nem akarja elvállalni. A sebastopoli megállapodás az angolt, a villafrancai az olaszt ilyenformán úgy hozzákötötte, hogy azoknak a barátságot lehetetlen Franciaországnak felmondani.

⁸⁵ Hogy az osztrák diplomaták nagyon gondolkodóba esnek hasonló felbonthatlan kötelékek elvállalása előtt, azon legalább csodálkozni nem lehet.

Nagyon jól emlékezik még mindenki az orosz nagykövet azon szavaira, miket szorult helyzetében a párisi conferentián

⁹⁰ Napoleonhoz intézett: „Sire, ne engedje hát torkunkra tetetni a kést.” s arra is, hogy e bizalom után Napoleon a tőle várt nagylelkűséget nem engedte sokáig késni s ezért viszonzálat fejében aratta azt a nyomatékos nehezkedést, a mit az orosz diplomácia az olasz háború alatt a német szövetségre gyakorolt.

⁹⁵ De az a különös, hogy a míg Napoleonra mindenki ilyen gyanakodó szövetsége elfogadása dolgában; a legnagyobb francia diplomata hasonló aggályoktól soha sem tartóztatja vissza magát, ha valamit akar tenni. Ennek igen egyszerű kulcsa van.

¹⁰⁰ A franciák legnagyobb politikusának mindig van két szövetségese; a kik pedig sokat számítanak: az egyik a liberalismus, melyet harcai zászlójára tűz, a másik saját nemzetének jóváhagyása.

A ki visszaemlékezik a német szabadelvű párt erőfeszítéseire ¹⁰⁵ 1815[-]ben és 16-ban, az el fogja ismerni, hogy ez a phrasis még németre lefordítva sem paradoxon; magyarul pedig nagyon érthető.

Csendes, nyugalmas, állott időkben a bureaucratia is világ-hatalom; s legjobb honpolgár az, a ki hallgatva fizet; de a ki ezt akarja mondani a világtörténetnek: „haladj!” annak a háta mögött, kell lenni egy lelkesült nemzetnek, mely kíséri, és egy szabadelvű eszmének, mely vezérli.

Akkor aztán soha sem fog attól félni, hogy magára marad,

115 hogy szövetségesei cserben hagyják, hogy a legelső veszteség megrendíti; de még attól sem, hogy az eszmének szerzett diadal saját kárával fog ellene visszafordulni; mert hiszen egy nemzetnek, mely terjeszteni akar egy szabadelvű eszmét, szükségképen birnia kell már otthon azzal, a mivel mást boldogítani akar.

120 Napoleon sassai nem indulnak republikánus eszmék védelmére, (vide: America) mert azokat otthon sem tenyészti; hanem a mi Franciaországban virágjában áll, a nemzetiség érvénye; azzal száll a sikra.

125 Teljesen tudjuk méltányolni az osztrák diplomaták azon felfogását, mely a viszonyos különbségek elismerésének következése. Nekik kevés ilyen exportálható eszme áll rendelkezésükre.

Ha az orosz—lengyel kérdésben fel akarnak tettelesen lépni, ők nem küldhetik dandáraikat a nemzetiségi historiai jog nevében, mint Franciaország, mert Lengyelország felosztásába Ausztria is, bár kedve ellen bevonatott; nem a panszlavismus megőrzése végett, melynek működését itthon legyezgetni jónak látják; nem a katholicismus szenvedéseinek megszüntetésére, főleg orthodox polgártársaik nagy számára való tekintettel, még a hasznosság nagyon népszerű eszméjéért sem tehetik, mint teheti Anglia, tehetik csupán *a tulajdon állami lét s a kifejlett constitutionalis viszonyok* egymást kölcsönösen támogató érdekei nevében.

140 Ezek még mindig elég nagy, szabadelmű és érdekösszetartó eszmék, hogy vezényszavakul használtassanak; lássuk, hogy használtathatnak-e?

III.

Sajátságos volt az a bonhomia, a mivel egyik organuma az osztrák diplomatáknak azt veté szemükre a magyar status-

férfiaknak, hogy ők az osztrák császárból egy collectiv személyt
145 akarnak alakítani, a kinek, mint Ausztria nagy fejedelmének, Magyar, Horvát, Cseh- és Lengyelország királyának majd nem lenne a világon semmi tekintélye.

Pedig ezt egészen ellenkezőleg tudja a világtörténet; — Szent István és Géza koronái, Rudolf és Ottokár és szent Hedvig
150 koronái minden irányában a négy földszárnak birnak kezdeményezéshez való joggal, s a joghoz való erővel. Ezt tudja mindenki a Rhenusnál úgy, mint a Visztulánál, a Serethnél úgy, mint a Dunánál és a Moldvánál: míg ellenkezőleg azt is tudja mindenki, hogy a centralisták által fogalmazott egységes
155 osztrák ország szintén igen nagy szó; de magával hordja azt a bizonyosságot, hogy annak keresztülvitelére Ausztria státus-férfiainak összes anyagi és pénzbeli hatalmukra, folytonos és megfeszített figyelmükre van szükségük itthon. S addig, a míg e fáradtságos küzdelemmel vannak elfoglalva, a házat egy
160 percre sem hagyhatják el.

Amaz a kölcsönös szövetség, emez a kölcsönös féltékenység tüneménye.

Vagy talán a decomponált erőt más uton lehet majd regenerálni? Talán a mit a „historiai nemzetek” megszűnése (?) veszteségül hoz, azt a néptörzsek tömbbé alakításában újra meg lehet nyerni?

Megvalljuk, hogy némi eredmény ígérkezik e műtétből, ha — az osztrák centralisták Oroszországnak akarnak kedvében járni, de olyan osztrák diplomatát nem képzelünk, a ki a pan-szlavismusra és a keleti kérdés lánggalobbanandó elemeire
170 támaszkodva induljon meg Oroszország ellen.

E mostani világháborító calamitásban is jó része van az osztrák centralisták meg nem érlelt teoriáinak; ha ők azon a nyomon, melyen az alkotmányos élet megindult a birodalomban, engedik azt kifejteni; ha Magyarország, és az örökös tartományok a constitutionalismus minden potenciájával hatnak kifelé; ha
175 Lengyelországnak Ausztriára jutott része Szobieszky emlékét

nem csak a hős sirkövén, de institutióiban is teljesen újra kelni látja: lehetetlen, hogy az orosz diplomacia elérkezettnek ne lássa az időt, melyben a lengyel királyság lakóit alkotmányos uton ki kell elégiteni. Sőt még a kitört lengyel forradalom után is kezükben volt az alkalom az osztrák diplomatáknak a helyzet urává tenni magukat. Akármilyen menydörgő szónoklatok tartattak volna a lemergi és pesti országgyűléseken; akármily rokonszenvet manifestáltak volna a halicsi és magyarországi municipiumok a fenforgó kérdés irányában, azt Oroszország az osztrák kormánynak nem imputálhatta volna, és mégis ezernél több okot talált volna azokban, hogy népeivel szabadelvű uton transigálni siessen.

190 A diplomatiái jegyzékek csak exacerbálták az orosz kormányt a nélkül, hogy megfélemlítették volna; a constitutionalis nyilvánítások gondolkozóba ejtették volna, a nélkül hogy elkese-ritsék.

195 Távol van tőlünk, hogy tanácsadóul akarnánk feltolakodni az osztrák diplomatiának, annyival kevésbé, miután e kérdésben a döntő szó az uralkodót illeti, ki legmagasabb állásáról bizonyosan legnagyobb látkörrel bír; de annyit egész történet-írói hidegvérrel legyen szabad feljegyeznünk, mint az év eseményeinek tárgylajstromát, hogy az osztrák dip[1]omatiának az európai kérdésben gyakori ellenmondásai vehetők észre.

Az osztrák diplomacia elfogadja a nyugati hatalmak szövetségét a lengyel kérdésben foglalt szempontnál.

Mi ez a szempont?

205 Gátat vetni az orosz panszlavizmusnak, éppen a szláv autonómiát, constitutionalismust képviselő nemzetek megerősítése által. Ha nem engedi Nyugot-Europa és kivált Ausztria a szabadelvű szláv népfajokat megsemmisíteni, csak saját magával tesz jót.

210 Azt tehát az osztrák diplomacia nagyon jól tudhatta, hogy mit tesz akkor, a midőn a két más nagyhatalommal a lengyelek érdekében föllép?

De hát akkor mi értelme van azon elnézésnek, melylyel a panszláv mozgalmak s a constitutionalis autonomia ellen szervezkedő propaganda s a patentalis vezérek működései itthon
215 találkoznak?

Gróf Rechbert határozottan visszautasítja az orosz külügyér azon figyelmeztetését, mintha Ausztria Oroszország szövetségére volna utalva.

S ugyanekkor Erdély, az orosz felőli keleti kapuja a birodalomnak, oly agitatóknak tétetik színhelyévé, a mik az orosz diplomatiára nézve legalább is nem fenyegetők.

Az összes birodalmi sajtó szabadon kinyilatkoztathatja nézeteit a lengyel kérdés fölött.

És ugyanekkor a lengyel országgyűlés Galiciában elnapolatik, nehogy nyilatkozni találjon.

A galíciai rendőrség buzgalmában még a birodalmi tanács tagjait is tetteleg informálja azon nézetéről, miszerint a lengyel királyság ügyeibe avatkozni nem szabad.

A birodalmi tanács pedig föllép a galíciai hatóságok ellen
220 és a lengyel álláspontot látszik elfoglalni.

A hány organum, annyi ellenmondása a nézeteknek, az nem neutralitás többé, hanem az ellentétek küzdelme.

62

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1863. okt. 17.]

Tekintedezs barátom uram!

Nagy megbotrankozodással olvasok ujsagban egy tablabiro nyilatkozatot, a ki alföldi insig enyhítise viget ajanlya ezutan magat csak három tal itelre szoritanyi, is negyediknek arat
5 szükölködüknek megjutatnyi. Hisz ez retenetezs idea! Ez communismus, ez phalansztere, ez vörös socialismus! Ez elen föl-

lazardja magát minden ember, a kinek az *itele* kedvezs. Ez re-
bellio, ez haeresis a minden vilagriszben leghatalmasab ur, a
„has” elen. Tamadja meg valaki a fejemet, tamadja meg a szi-
10 vemet, tamadja meg a hatamat, de ne tamadja meg a hasamat,
mert akor kiabalok.

Hiszen, küvetkezek alazatosan, nekem is megfordult fejem-
ben, hogy mostohas esztendőben jo lesz takarikosnak lenyi,
is azt in el is kezdetem. Legelőször is ujsagot nem jaratok többet.
15 Edig se jaratam, csak Vezirt; az mind megvan; elraktam; tilen
majd előszedem, s a mit taval irt, azt jövő esztendőre elolvasom.
Ezen nyertem 10 frtot.

Masodszor szinhazba nem abonirozok, hanem eljarok egyik
masik uri barátom paholyaba. Ezen is megtakaritok szaz forin-
20 tot.

Harmadszor holmi kis tartozasaim vanak imit-amot boltok-
ban, a kiket honaponkint szoktam fizetni. Erül az ilvezetrül is
lemondok. Adosagot egy esztendeig nem fizetek. Ezen is meg-
takaritok ötszaz forintot.

25 A cselideimnek ezentul feketib lisztbül sütetek kenyeret. Ez
is csak ötven forint.

Felesigem is leanyaim ha kirnek uj ruhat a tilen; fogok nekik
ilyen dictiot tartani: „asszonyok, leanyok! Hat mar tikteket is
elragata az ocsmany külföldi modi ördöge? Nem latyatok mi-
30 csoda idegen divatok gyünek ismit napvilagara? Igaz honleany
nem kirheti az idin uj ruhat, nemzetisige megtagadasa nilkül.
Ha ti nem akarjatok, hogy kisö utokorok titeket megatkozanak,
Kakas Martonyik *Ústokos*ben (igy van irva előfizetisi iveken)
megversificaljanak, had akor előveszitek igaz honleanyokhoz
35 ilö tavali kacamajkakat, is tancoltok aban. Elenben lesztek
hazaarulok!” — Majd ere megijednek s nem kirnek uj ruhat.
Ezt is csak valamit.

Azutan a papot is nem fizetek az idin. Hiszen, ha az ember
kitartasal bir, is elszant lilekel, pridikaczio nilkül is el lehet egy
40 esztendeig. Ez is tesz harom forintot.

Iskolaba gyereket nem jaratom: inkab raszanok magamat s mindenap kitszer megteszek magam, hogy vigig verem tanito helyet kölyket, török megyfa piapszáral. Ez is tesz kit forintot.

Jotikony cilokra nem adakozok; egy esztendeig cassa zarva
45 van. Ezen is megtakaritok legkeveseb egy forint ötven krajcart.

Ha mig ez sem elig, — gyertyat nem igetek esztendeig, hanem a mint besötitedik, lefekszek. Mindenre kisz vagyok: kisz vagyok nem mosdanyi egy esztendeig, hogy szapan ne fogyjon; kisz vagyok nem subickoltatni csizmat, hogy kinrusz ne
50 fogyjon; kisz vagyok egisz nap bunda alatt maradni tilen, hogy fütteni ne kelyen; de mar az in nekem valo hat tal itelnek minden nap öt kel leni az asztalon, ha vilag feneke kiesik is.

In nem koplaltam soha; bizonyitya termetem; s ha niha-niha jól nem laktam is, anak nem volt egyib oka, mint hogy
55 anyi volt előtem a comedentia, hogy mire a vigire kerültem volna, belefartad az alkapczam.

No de hogy in is tegyek valami aldozatot alföldi insig nevelisire, hat nem banom, kihirdetek, hogy elfogadom teletetisre Torontalvarmegyibül ide Turoc-Szent-Martonyba küldve
60 ezer birkat — *felibe*. Torontalvarmegyei tulajdonos ne is küldje mind az ezeret, csak az in ram eső ötszazat, a maga ötszazat meg tartsa mingyart othon; így meg sporolja az utiköltsiget is. Olvastam in ilyen ajanlatot, ha jól tudom, a Lloyd annonceiban, s akor mingyart megtecet.

65 It ezenel maradok tekintedezs baratom uramnak

alazatos szolgaja
Tallérossy von Zebulon
egyik azon három milio magyarnak, a ki nem banya
a másik három miloval akarmi lesz.

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1863. okt. 24.]

Tekintedezs barátom uram!

No a mi sok, az mar csak sok! Nem elig, hogy minden *lepedü-ujzag* hirharangja egyre azt harangoza: „muszkat vagjunk! muszkat ragjunk! bim, bam!” hanem mig ezek a kicsi ⁵ *kis kapca-ujzagocskak* izs mind azt csilingelik utanuk: „csipd meg, tipd meg! csingilingi!” süt mig valamenyi bolond uzsag is csak azt tuggy lepingaltatnyi: egy nagy szaju kozakot, nagy oraval, nagy szakalaval, kancsukajaval. — De mar mire valo ördögöt falra festenyi? ! ¹⁸⁶³

¹⁰ Ha mar az okos uzsagok bolondoznak, legalab a bolond uzsagoknak lehetne eszük. Ki tudhathatya mi törtinik? In nem mondok se azt, hogy igen, se azt, hogy nem igen. In csak tartok azal az ürminyel, a ki igy kialtota magát: „üsd ágyun, de ne nágyun; dubd ki az ablákon, mert nem tudod, hogy ki vágyun?”

¹⁵ Csak in azt mondok, hogy jo lesz majd ecer Kakas Martonyinak azt mondhatnyi: „in vagyok Tallerossy Zebulonnak intimus barátja.” Anak Tallerossy Zebulonak, a ki muszkat nem bantota soha; is a ki anyira orthodoxus sympathiakal bir, hogy minden tartozasat görög kalendarium szerint — tizenharom ²⁰ nappal terminus utan szokta kifizetnyi.

Azirt azt mondok: csinajatok, ha csinálni akartok, kipeket a modi ruhakrul, a bukot uzsagirokrul, az insiges hazafiakrul, a zsidokrul, is ciganyokrul, a krinolinokrul is a magnasokrul: az mind szabad, de ne csinajatok muszkekkrul faragot kipeget; ²⁵ ha vicelni akartok gorombaskodasokra: viceljetez riviszekre, fiakerekre, polemiazó kritikuskokra, de ne azokra a mik — off-ban vigzödnek, s ha oponalnyi akarjatek, oponaljátok, quantum placet, nemzeti szinhazi theatrumdirectornak; de

ne az europai hatalmasag uraknak, mert bizony ecer az orunk-
30 ra üt valaki nektek.

Tallérossy von Zebulon

64

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1864. jan. 29.]

Tekintedezs baratom uram!

No mosd elmondok, hogy hogyan jartam in meg jotikony
műkedvelisel?

Had mosd igen helyesen törtinik, hogy minden faluban ad-
5 nak műkedvelői előadásokat, alföldi insig enyhitisire. Ez oko-
sab, mind a jotikony balok; a mikbül nem kap mas szükölködö,
mind a cigany; s szaporodik velük a nemzeti status adosság uj
kibocsatasu szabo kontokal. —

Tehad nalung izes rendeztek jotikony dramaturgiat.

10 Tecik tunyi: felesigem derik nagy honaszony (csak nem
mondhatok honleany, mikor mar ü aszony.) Had odagyün
hozam, is mongya: „apjuk, jotikony cilu előadásra nincs mas
hely faluba, mint a mi nagy szobank. Kirnek, agyunk oda.”
„Jol van, mondok, agyunk oda.”

15 Kelet kihurcolnyi agyat, asztalt, almariomot nagy szobabul;
ajtombul csináltak kuliszat, kelet kijarnom ablakon.

Megind gyün felesigem, mongya: „apjuk: jotikony cilu
előadásnak kel ilyen nagy karszik; a milyen te ülsz.”

„Ha kel, jol van, vigyitek alulam.”

20 Mar mosd kelet ülnöm, ha akartam, ablakparkanyra, vagy
kalyha valara.

Ismig gyün aszony. Mongya: „Schacikam, ipen ilyen schlaf-
rokra volna szüksige jotikony cilu előadásnak, mint tied. Lene
belüle török szultani kaftany.”

- 25 „Ha szükség van, tesik.” vetetem le schlafrokot.
Aszt összevisza ragasztotak mindenfile aranyos, ezüstös papirosal. Maratam in egy flanel-rekliben.
Memmeg gyün aszonykam: „Kincsecskim! Nem adnal ide jotikony cilu előadásnak azd a te muszka bagaria csizmadat.
- 30 — Ilyen kelene nagyon.”
„Ha kel; id van, lehuztam csizmat, maratam papucsban.”
Aztan megint.
„Atyuska; az inasodat ne hid, mert kel az kurtina huzonak.”
„Bene.”
- 35 Tovabat.
„Zebikim, lelkem, ne haragogy, hogy ma este hat orakor fogunk ebidelünk; proba sokaig fog tartanyi.”
„Megegyezek.”
Azutan tova.
- 40 „Kedves Zebi. A komikusnak el kelene magat maszkoriznyi; nem adnad neki kölcsön parokadat.”
„Ha csak e van hatra, tesik.”
Mar most aztan vagyok egy ingbe, mezitlabakba, hajadon fölvel; csak nem kirhet mar tülem semit jotikony cil?
- 45 De hogy izs nem!
Csak latok, hogy felesig nagyon kerülgeti engemet, csak látok, hogy nagyon cirogatja nekem; csak gondolok, hogy enek mig kelene valami.
„Had mivel szolgálhatok mig galambom jotikony cilu aldozatoknak?”
- 50 „Tudod mit Zebikim; o de jo ember vagy te Zebikim. Te aranyos, gyimantos Zebikim, had latod, van eben a daraban, a mit akarunk előadni, egy kicsi szerep, a kit senki se elakarja fogadni, jatsz el, kirlek!”
- 55 „De mar idezs rubintos, brilliantos szipsigem, hogy *engemet magamat izs oda agyak requisitumnak*; — de mar abul ugyan nem eszunk!” —

Tallérossy von Zebulon

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1864, ápr. 2.]

Tekintedezs barátom uram!

No iszen szip világban ilünk. Hogy milyen szip világban ilünk, azt mindig tutam; de hogy „ilyen” szip világban ilünk, aszt soha se nem gondoltam volna.

⁵ Had kelete volna nekem tiz forint: mentem ipam uramhoz; mondok: csokolok a szivedet, tati, agyal nekem kölcsön a tiz forintot. — Szivesen, szivesen, mongya tatikam; de nincs itt-hon nalam, estire gyere el casinoba, majd od atadok.

¹⁰ Tatikam megy azonal arendashoz, megszolitya: nem adhatna nekem a tiz forintot kölcsön? Miirt nem, miirt nem? alitya arendas; tüstint, tüstint, csakhogy nincs nalam; tesik elgyüni este casinoba, majd od adok.

¹⁵ Arendas szalad mingyart paphoz, — nagyon jo ember, — mongya neki ides tisztelendö ur, kelene nekem nagyon tiz forint, nem adhatna nekem kölcsön. Pap izz igen jo ember: meg nem tagadhatya kirisit; feleli; minden bizonyal adok, estire tesik begyüni casinoba, odaig elöteremtem.

²⁰ Azal gyün a tisztelendö atya — in hozam. Elmongya, menyire sürgetö szüksige volna tiz forintra; agyak neki kölcsön. In izz igen jo ember vagyok. Isten neki, gondoltam, in mig varhatok szüksigeim fedezisivel, majd aszt a tiz forintot, a mit atyam uramtól kapom, odadok papnak. Tesik csak elgyünyi estire casinoba. Od meglesz.

Este aztan özgygyüvünk mind a casinoba.

²⁵ In megszolítok atyafisagosan ipam uramat; tatikam, tугya, azt, a mit igirt. — Igen, igen, mingyar, mingyar. Ö meg szolya arendasnak: tecik tunyi azt, a mit regel kirtem. — Eceribe, eceribe; ugyan ides tisztelendö ur, ha el nem felejtete. —

Tisztelendő ur nagy kirdisel tekintí ram szemével. Utoljara
30 kisélte a dologbol a circulus vitiosus, hogy az egizz faluba
nincs tíz forint.

De köszönök in az ilyen világban az urasagirt!

Alazatos szolgaja
Tallérossy von Zebulon

66

EGY ÚJ SZINPAD

A melynek előadásait reggeltől estig nézi minden ember és
ujságíró, de még eddig egy sem referált róla.

Ez a szinpad a Marschall vendéglőjének kirakata.

Valóban érdekes előadások! Itt láthatja a laicus ember mind-
5 azon titkos nagyságokat, azon művészi remekeket, miket a
nagy urak szoktak — enni.

A napnak minden órájában el van foglalva minden hely az
ablak előtt; ott állnak a delnök messze kirúgó krinolinnal[,] a
puttonyos asszonyok, hátukra vett páhollyal, kis diákok, alul
10 furva helyet fejeik számára s kíváncsi dandyk, a publicum fején
tul nyújtogatva nyakaikat.

Valódi szellemi élvezet: a mennyiben az enivalókat csak
az ablakon keresztül lehet élvezni.

Első nap a szinpad elejét elfoglalja egy óriási tengeri hal;
15 nem tudom én, cápa, vagy micsoda: én tudom, hogy meg nem
enném, ha csak az meg nem enne engem; de uraknak jó, olyan
lapos, mint egy trancsirtányér, s csakugy ragad a fényességtől,
mellette két ismeretlen madár, olyan drága madár, a minek
még a guanója is csemege! a háttérben valami átlátszó kocso-
20 nyából épült citadella, mely körül rózsaszín trikóba öltözött
páros lábu külföldi kolbászkák készülnek ballétot járni. — A
coulisák erdőt ábrázolnak óriási kártifiolákból, miknek darabja

egy tallér, s a világitás különféle színű palaczkok által eszközöltetik, mik közül egy e merész föliratot viseli nyakán: „*Két*
²⁵ *száz esztendőös khínei likőr, ára 100 forint.*”

Valaki vállamra üt; — egyike azon barátaimnak, a kik nem tudják kimondani az „r” betűt.

„Se’vus, jó’ eggel ba’átom! Mit ke’essz itt.”

„Bámulok, mert ingyen bámulhatok.”

³⁰ „Má’ az igaz. Me’t mostanság aká’ hova fo’dul az embe’, mindenütt megadóztatják. Én nem é’tem, ez az ö’ökös alföldi inség. Ma a bazá’ba kellene ötven fo’int, holnap a kenyé’osztóknak tiz fo’int, holnap után a műkedvelő p’ductio’a ötven fo’int, azután levesosztóknak husz fo’int. Minthogy mindegyik-

³⁵ nek nem adhatok, tehát egyiknek sem adok. — Qu’est que cela, a mit itt bámulnak?”

„Egy messzelyes palack van ott kétszáz esztendőös khínei likőrrel; ára száz forint.”

„Diable! Ah. Impossible. So was ist noch nicht da gewesen!

⁴⁰ De má’ ezt meg kell vennem. Se’vus, jó’eggelt!”

A mesés vénségű palack perc mulva lelép a szinpadról.

A következő előadáson egy *óriási rák* foglalja el a szinpad elejét, mely ugy látszik: egészen az ő számára van átalakítva. Előtte testőrséget képez egy sor, hegyével szuronyszegezve

⁴⁵ álló — retek. Ha borsószemek volnának a fejeik, igen nagy borsóknak nevezhetnők; de a mi érdekessé teszi őket, az aláírás: „*római retek*”. Valósággal ama szentelt földből érkezett retek! Merode generalis napi parancsa folytán ültetett retek! csodaerővel felruházott retek! Képzelem, a ki ezekből ehetik,

⁵⁰ hogy megkönnyebbül tőle — az erszénye: a gyomra ugyan nem terhelődik meg általuk. — Hátrább rejtelmes árticsókák vannak gruppirozva, valyon hogy kell azokat megenni? A láttávolban egy fellegvár látszik pástétomból; mellette egy üteg Montebello; tudniillik, hogy ez nem az a francia tábor-

⁵⁵ nagy, hanem az a francia pezsgős palack.

A proscenium elején áll a tekintélyes rák; még eleven, és

szokás szerint fekete. Csendesen mozgatja két tapogató szarvát, a miről a köznép azt hiszi, hogy az bajusz; pedig hát az egy olyan extra organum, a mi a rákon kívül csak a szerkesztőknek
60 van még, ez által tudják meg, hogy mihez kell az ollóval hozzányulni! Néha megemelintí óriási ollóját, s nagyot tátint vele a levegőben; e mozdulatra egy a nézők közül megiramodik. Tartóztatják, hogy ne féljen. Az menti magát, hogy látni se szereti az ilyet. A rák megint úgy tesz, mintha csendesen nyugá-
65 lombba helyezné ollóját, azonban alattomban azon mesterkedik, hogy egy keze ügyében eső koppasztott demagog pulykának, aki egész vakmerően ott sansculotteoskodik mellette, a nadrágtalan combjába csikkentessen vele egyet.

Másnap ugyanezt a rákot látjuk, de már megfőve. Most már
70 egészen vörös. Az emberek bámulnak rajta: tegnapi még fekete volt és ma már vörös; pedig hiszen megszokhatták volna ezt már a rákoknál. Ez úttal ki is van ragasztva a hátára, hogy mennyiért adják? Tizenkét forint! A szegény magyar „solo krebs” beéri tíz krajcárral; ez már tizenkét forintba tartja magát!
75 mint valami külföldi balletáncos. Hanem azért ennek is akadt gazdája, mert másnap már nem volt látható a szinpadon.

Én egy indítványt teszek Marschall urnak: csináltassunk ülő helyeket a kirakat előtt s fiztessünk belépti díjt a közönséggel, s osztozzunk meg a bevételen. Mikor tengeri pókokat és chinai
80 fecskéfészkeket fogunk fölléptetni, akkor felemeljük a néző helyek árait, s én majd előre hirdetem a híres vendégzereplők megérkezését az újságokban. Mind a ketten meggazdagszunk utána.

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1864. ápr. 9.]

Tekintedezs barátom uram!

Nagyon örülök rajta, hogy akata Hírnökben derik kritikus, a ki azt a Aranianust, a ki Buda halalat okozta száz aranyirt, valahara megmozsdata, is lelepezte, hogy az semi sem nem mas,
⁵ mint ismit apologiaja a 4-szer 12-nek. (Mig le sem irom, csak így circumsribalok neki, anyira borzadok tüle.) Micsoda felmelegitise kelemetlen reminiscentiáknak. Az az Atila! Az a pogany! Az a renanista! Az a garibaldianer! A ki ros versirokat megigetete, a ki Romanak neki mente, de megint csak
¹⁰ vizsatiszte; a ki neveznyi nem szigyenlet magat „Isten ustoranak,” ez a historiai kancsuka! Is ü csinál belüle hős költeminyt. Hiszen csinálhata volna, de kelete volna neki, mint bikesiges honpolgari kötelesegéhez folyvast, partyat fogni Budanak, a derik conservativus vezirnek: a kit hogy ha akor meghalगतunk
¹⁵ volna, mosd is id meg volnanak hunusok; most izs ihatnank bikesigel savanyitot lutejt, a kinek neve „kumisz;” nem vertek volna benünket vizi- is földi gothusok agyon, lenink most nagyon sokan; nem volna most insig az orszagban, mert tributumot megfizetne nekünk az egisz vilag; mi csak pipaznank, is
²⁰ emlegetnink öseink haditeteit, is fogadnank a követsigeeket, a kik mind hoznak a hatukon a sok zsak aranyat.

De a helyete ez a bolondos Atila meginditota magaval az europai haborut, neki *nabolondoskodot* az egisz vilagnak, magara idizte szent aliancot is utolyara is kivertek minket domini-
²⁵ umbol, mintha soha nem letünk volna itenet.

Hajh! hogy ha Budara meghalगतunk volna: lene most tiz akora publikum: ezt gondolja meg, a ki ujsagi-ro.

Hanem hat tudok in, hogy mi tecik ezeknek poetaknak aban

Atilaban olyan nagyon? Az, hogy Atila volt *mormon*: tartota sok felesiget. Ezir ű nekik olyan liberalis! Tecenik nekik az ilyen szabadsag! Buda pedig, mint jambor kalugyer, tartota csak egy felesiget. Ez nekik nem tecik? A, jo izes volna.

Mar in csak kinyilatkoztatok, hogy in csak a Budanal megmaradok, a mit azal izes manifestalok, hogy megind felvetem a *budat*, merd hideg van. Nem izes tartozkodok kimondanyi, hogy a mivel Atila első hőskölteminyt bevigezi: az in elütem triplex facinus: haromszoros gyilkosag, is azirt Atilat minden dicasterium okvetetlen el fogja legalab izes ilethoszigan valo fogsagra itilnyi; nem pedig szaz aranyat neki oda adnyi.

Elhiszek, hogy ere barátom uram aszt fog mondanyi: Poetas munkaba kel csak keresnyi poezist, is hogy Aranianus munkajaban az van sok, hiszen a mi igaz, az igaz; de mar csak bocsasa meg maganak az az Aranianus; ha in ecer meg nem eszek rakot, mert veres; ripat, mert veres; paradicső martas, mert veres; bort meg nem izek, ha veres; hat akkor csak az Atilat se fogok in magasztalni, a ki nagyon veres; mert mar csak akarmilyen nagy ember volt izes az az Atila; de azirt a veres bor csak mig izes különb ember, mint az ű nalanal; mig se meg nem izek soha: — csak mert veres. Kel nekem csak zöld. Kel nekem hirnökös kritikus. Iljen! Vivat!

Tallérossy von Zebulon

68

GYÁSZHIR

Kazinczy Gábor meghalt.

Nagyon korán! Ezt fogja mindenki mondani, ki őt ismeré.

Barátai, kik örökifju kedélye sugárinál annyiszor melegedtek, kik eddig is sajnosan nélkülözték jelenlétét a haza központjában, kik ohajták a szép napok visszatértét, midőn Kazinczy Gábor ismét találkozó gyúponot ad az ifju és régi értelmiség,

a szellemi aristokratia széthulladozó képviselőinek, miként boldogabb napokban; azon hirre, hogy egy kapocs, mely annyi különböző uton járó, de mind egy nemes célra törekvő
10 elemet összehozni képes lehet, kitört a láncból, azt fogják mondani: „nagyon korán volt még!”

Az irodalom ügybarátai, kik ismerék a roppant tehetséget, mit költői és szemlélői észben a sors kegye Kazinczy Gáborra halmozott; s melynél csak fáradatlan munkássága, buvárlatai-
15 nak mélysége volt nagyobb; kik örömet hitték, hogy annyi elmekincs, szorgalom és tanulmány, mely ovakodott korán aratott babérokkal mindennapi dicsvágyat kielégíteni, még ezután árasztandja fényét irodalmunkra; — azt fogják mondani e hirre, hogy a várt csillag nem jön már közelebb, mert lehullt:
20 „nagyon korán volt még!”

A hivek, az igazság, és az örökszép hivei, kik látták őt még néhány év előtt, mint ihlett szónokot, oly magas talapzaton, hol őt kevesen érték utól, felül senki sem multa még; kik emlékeznek megrázó szónoklatára, mely csoda egyesülete volt
25 a költészetnek és az igazságnak; mely érzelmet és meggyőződést költött; sohajtva fogják mondani a hirre, hogy Kazinczy is azok közé állt, a kik ezentul hallgatni fognak: „nagyon korán volt még.”

És a hazafiak, kik hisznek nemzeti szép jövőben, kiket Kazinczy Gábor varázs optimismusa oly bővérővel birt leláncolni
30 egy gondolathoz; — egy gondolathoz, melytől megválni csak az étellel együtt szoktak, hogy a mult szilárd alapján lehet, kell e nemzet boldogságának, jóllétének újra emelkedni; hogy a szabadelvű kifejlődésnek, és a multak kegyeletének, a munkás
35 iparnak és az áldozatkész nemességnek; a jövő követeléseinek s a történet hagyományainak; hogy a békének és a dicsőségnek egy oltáron meg lehet még fézni: megdöbbenve fogják mondani a hirre, hogy egy azok közül, kiknek jellemét nem változtatta sem idő sem körülmény, kik mert nem voltak hizelgői soha
40 sem a hatalomnak, sem a napok véleményének, épen azért leg-

rendületlenebb hivei voltak uralkodójuknak és nemzetüknek, kik küzdöttek nem méltóságokért, polcért, jutalomért, de nem is tapsokért és koszorúzósért, hanem mert hittek annak diadalában a miért küzdöttek; — hogy egy ez oszlopok sorából⁴⁵ kidőlt; hogy Kazinczy Gábor megszűnt egy szép verőfényes, vihartól tiszta kor hirdetője lenni; erre mindenki azt fogja mondani: „nagyon — nagyon korán volt még!”

69

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ
[1864. júl. 9.]

Tekintedezs barátom uram!

Csak nincs szob a mulandosagnal a vilagon! Mindenek elmulnak, csak ha az ember adosagot csinyal, az nem mulik el soha, hanem megmarad öröki.

⁵ Ezen gondolatok megtamatak bennem, mikor nem rigentc ültém, megszoktam kocsmában, a hol izs vagyok rigentitül-otatul-fogva Stammgast; a hol izs vagyon egy asztal, a kit nekunk nigyünknek szoktak bestekolnyi, a kik vagyunk: In, egy poeta, egy aktor, meg egy prokator.

¹⁰ Az 1860-dikban ültünk harman asztalnál, is besziltünk politkarul, mikor begyün negyedik: a nemzeti szinisz, tetütül talpaig juratusnak öltözve. Eleinte megniztünk ütet, ki micsoda üveget kaphata, azon keresztül nizte: valyon micsoda csuda ez? Talantan bizony ugy gyüte ide, a hogy szinpadnak elfutot,

¹⁵ Peleskei notariusbul? Hanem azutan csak latunk bene, hogy nagyon komoly abrazatot megcsinyal, is at van penetralva cselekedetinek nagysaga felül; azutan elkeztünk neki szanakozyi; szeginy, bizonyosan meghaborota magat: valyon

rigen van i igy. No majd holnap megmondunk a felesiginek,
20 — hogy hivason a doktort.

Egy kis idő múlva megind ülünk keten, prokator öcsimel,
asztalnál; gyünek keten, nemzeti színisz is nemzeti poeta karon-
fogvast, nagy larmával is sarkantyuval. Mosd mar keten voltak
mink kető elen. Mosd mar nekik volt felyeb; mink öszedugtunk
25 fejünket, csak ugy lasan beszilgetünk: de nem mertünk mon-
danyi, csak ugy madar nyelven, hogy az a masik kit barátunk
— nagyon furcsa; igen furcsa.

Nem sokara ülök csak magam asztalnál, mind szokas, olvasok
ujsgot; — had ecere „csing, dzing!” gyün harom barátom,
30 nagy miltosagal; mind sarkantyuval, mind szeges buzoganyal,
mind csati rudakal, is retenetes sas-ludtolakal. „Had te vin
reactionarius! mig izs plundraba jarsz! kialtanak nekem; nem
szigyelsz magadat? mink szigyenlünk helyeted nekedet!” —
de bizony csak utoljara in izs megszigyenletem engemet; is
35 felfogatam, hogy matul fogva töb ilyen gyalazat engemet ne
irje, minden multamat elszakitom, is odadom szabonak, hogy
zsinorozon ki.

No csak azutan mult megind az idő szipen.

Had ecer, a mind ülünk megind asztalnál, de (becsületemre
40 mondok) nem politizaltunk; gyün barátunk, nemzeti színisz,
egiszen anglusnak öltözködve. No gondoltuk, ipen most
vigezhete Rollet valami anglus darabul, este van, nem latyak;
azon modon ide gyüt. Hanem elarulta ütet az a rosz lelkiismer-
ret, a mi szemeibül kinizte: mind a ki elkövette gyilkosagot;
45 kezte nekunk nagyon mentegetnyi a labat, ara ra fogta, hogy
az a hibas. Mink csak fejünket meg csovalgatunk. Ez bizony
megunta mar dicsősiget; no de nem csuda, hiszen ü kezte
leghamarab; elfaradhata alata a viselisben.

Megind csak mulat az idő, ecer csak mid latunk? a mind
50 ülünk keten is (teremtucsegilyenre mondom) nem politizal-
tunk, mar vannak ük keten; a poeta izs elvesztete a csizmaja
nyelit, de mar egiszen kontemnaltak benünket. In is barátom

a prokator csak úgy szitunk a fogunkat. Öklünket zsebünkbe dugva össze izs szoritotunk; in, ha pintek nem let volna, míg talan vala mid montam volna izs.

No de jól van: joban izs lesz míg jól.

Csak mulik az idő; megind csak ülök a magamba, asztal meletc; bizony nem politizaltam: tanuim vanak ra, hogy egy csepet se politizaltam; — had ecer csak „csisz-csosz” gyün mind a három barátom — travestálva. In gondoltam, kivetek tan a kocsmat arendaba, is bealtak magukhoz kelnernek. Nem a, leültik hozam, is elkeztik engem traktalni per: ez a vin sas: ez a vedlet kuruc, etcaetera; csinyaltak mokat belülem; egyik belealitota seres kancsot kalpagomba: „pardon! gondoltam: hűtő medence,” másik sastolamal piszkalta fogat; „pardon! gondoltam: canstokher;” harmadik primes mente ujamal le-törülte vizes asztalt; „pardon! gondoltam bartwisch.” — Is így továbbat. Ecce had már mosd megind in vagyok, a kinek a kontojara más okozs ember nevetheti. — Hanem már in azir csak megmaradok eben bürben; — mert míg hogy „köpönyeg-forgatonak” neveze valaki, — azt se engedek, de azirt meg lehet; — hanem hogy engemet valaki „nadrágforgatonak” nevezhese, már ara csak azt mondok az eceri sarosvarmegyei kolegam szavaival, hogy ilyen eset „sem nem vagyon, sem nem nincsen, sem nem talaltatodik[.]”

Tallérossy von Zebulon

70

FÁY ANDRÁS MEGHALT!

Még nem száradt le a köny szemünkből, még fű sem verhetett gyökeret a siron, melybe a nemzet egyik nagy halottját fektettük, már ismét köny reszket szemünkbe, ismét sir tátong előttünk!

⁵ Még rezeget a harangok zugása, mely ama másik temetésre hívott, és ime megkondulnak újra, hogy egyik legnemesb,

legbuzgóbb, legáldásosabban munkálkodó hazánkfia kidöltét hirdessék.

A régi gárda ismét megapadt, rendre hullnak dicső bajnokai,
10 a haza szent öregje, a közügyek babérkoszoruzott veteránja, a szelid, nemes lelkű *Fáy András* nincs többé! Kialudt, mint a mécs, mely másnak világítva, önmagát emészte föl. Mily szép, mily áldásos fényt terjesztett e mécs, úgy, hogy könnyeborul a szem, összeszorul a sziv kialakásának hírére!

15 Midőn egy hosszú pálya végpontjánál állunk s a letűnt napok történetén végig pillantva, csak nemest, szépet és dicsőt látunk; midőn az emlékezet nem talál árnyfoltot, mely a megfutott napok harmoniáját megzavarhatná: csoda-e, ha mély bánat fog el, akkor, midőn ily pálya bezáródását látjuk?

20 Ilyen volt *Fáy András* pályája.

A nemes élet, mely ma reggel 7 órakor kialudt, 79 éves pályájának folyamán folytonosan a legnemesebben töltött napok emlékét tárja föl előttünk, és üssük föl bárhol e nemes élet emlékkönyvét, mindenütt oda látjuk irva, hogy már akkor a
25 haza tiszteletére érdemesen halt volna meg, ha a halál ki találta volna szólítani körünkből.

Ki úgy hal meg, hogy nem a jövőtől várja érdemei megszerzésének alkalmát, hanem minden napját egy-egy szerzett érdemmel zárja be, az méltó, hogy kortársai megsirassák s a
30 jövő kegyelettel függjön emlékéen!

Fáy András a szó teljes értelmében megérdemli e könyeket és kegyeletes emlékezetet.

Nem tudjuk, mint szorgalmas író, mint lánglelkű hazafit, mint bölcs törvényhozót, mint melegkeblű emberbarátot
35 sirassuk-e meg; de annyit tudunk, mert hiszen élete nyitott könyv volt előttünk, hogy szive a haza, nemzet, s emberiség iránti szerelmében nem tudott kifáradni végső percéig sem, habár galambősz feje a sir felé hanyatlott is!

Alig van hazai közügy, intézet, egylet, úgy az anyagi, mint
40 szellemi téren, hol *Fáy András* nevével, részint mint tervező-

vel, részint mint végrehajtóéval ne találkoznánk. A nemzeti színészet, a kisdedovódák, az első hazai takarékpénztár, a bölcsőde stb. mind hirdetik Fáy András nevét, nem úgy, hogy csak oda írja nevét s ily olcsón szerzett dicsőség babérjain meg-
45 pihenjen, hanem úgy, hogy fáradhatlan tevékenységgel s kitartással tegye virágzóvá azoknak életét.

Irodalmi és politicalai pályája sokkal ismeretesb, érdemben és tevékenységben gazdagabb, mintsem hogy azt a gyászjelentés szűk keretébe foglalhatnók. Nemes szivét, leghumanisticu-
50 sabb elveit, fölvilágosodott eszét, nemcsak irataiban élveztük, de gyönyörködve hallgattuk a megyei s országgyűléseken is, hol az ellenzék kitűnőbb szónokai közt foglalt helyet, megyei országgyűlési bizottmányokban s küldöttségekben részt vett, s mindenütt mint lángelengkü hazafit és emberbarátot láttuk
55 működni.

Fáy András született Kohányon, Zemplénmegyében május 30-dikán 1786-ban. A m. akademia tiszt. és igazgató-, valamint a Kisfaludy-társaság tagja volt.

A boldogult végső perceig teljes lélekjelenléttel birt s ma
60 reggel 4 órakor még környezetét kérte, hogy feküdjenek le, a hosszú virasztás úgy is kimeríté már őket. Az irodalom iránti érdekelttségét végső perceig megtartotta és minden irodalmi mozzanatról értesittette magát. Élete vége felé a politika kevésbé érdekelte.

65 Utolsó műve volt a „Koszoruban” most megjelent: „A Szulioták” című beszélye, melyet az elmúlt évi octoberben irt. Számos érdekes jegyzetet, és kiadhatlan kéziratot hagyott hátra.

Áldás és béke lengjen a legnemesb szivü emberbarát és hazafi sirja fölött; áldva emlegesse nevét a jelen- és utókor!

SZINHÁZI PUBLIKUMFOGÁS FÜRDŐN

Másutt is nehéz a közönséget arra fellázítani nyáron, hogy színházba menjen, hát még fürdőn, a hol az ember, ha egymást nézi, az is elég mulatság.

Már délután három óra s még egy jegyet sem vittek el a
 5 pénztártól; pedig a veranda és gyógyudvar teli van válogatott közönséggel.

Egy, a tárgyban sok érdemmel bíró toborzó neki indul a keserű adószedésnek.

Három természetes ur, ki most végezte az ebédet oda fenn, ide
 10 jött le a fekete kávé elkölteni.

„— Ah, kedves egészségükre az ebédet! Hanyadszor tetszik ma kávézni? Csak másodsor? Harmadszor majd uzsonnára ugy-e? De meg is látszik az áldás! Ez aztán az egészség! El tetszik ma jönni színházba? Mit! Hogy nem kellenek önöknek a
 15 színészek? Igen, de annál inkább kellenek önök a színészeknek! Önök már háromszor ebédelték ma, azok meg, szegények, csak ma estére fognak tegnapi valót reggelizni, ha lesz bevétel. Csak nem engedjük azt a gyalázatot megtörténni a hazán, hogy ily bőség idején a tudomány és művész meghaljon éhen!”

20 Ezek megadják magukat.

Most ide vetődik valami vatermörderes, borotvált állu egyéniség; valami bécsi börze ágens.

„— Ah, hozza Isten! Ön valószínűleg zártszéket keres a mai színi előadásra? Hogy érdemes-e azt megnézni? Elhiszem
 25 azt. Hogy ön bécsi, párisi színházakhoz van szokva? Bagatelle! Ez itt olasz és spanyol! Ma lép föl signora Filomela di Carmonadli az afrikai nőben Mayerbeertől, a mit még Párisban sem adtak. — Nem hallotta ön hírét signora Carmonadlinak, férjzett Savanyo Caposta? Az nagyszerű! Párisban jobb szeretik,
 30 mint Charlotte Grísit! — Aztán milyen a kiállítás! A díszletek

mind selyemből és chinai porcellánból vannak; az előfüggöny maga négyezer ötszáz hatvankét forintba került; Pestet ábrázolja; ott van a kereskedelmi csarnok az előtérben, este hat órakor kiteszik az ablakába a bécsi börzefolyamról érkezett telegrammot, azt is megláthatni rajta, s mikor vége van az előadásnak, minden ember kap két forintot vacsorára. És mindezt hetven krajcárért.”

A börzeügynök nevet és fejcsóválva viszi a hetven krajcárt a cassához.

40 Most végig megy egy köpcös parasztgazda, feleségével, leányával az udvaron.

„— Ah jó napot, bácsi! színházba ugy-e? színházba? hogy nem oda? hát hova? Nincs az most itthon. Elment Veszprémbe; ne is keressék: menjenek inkább a színházba. Ma új darabot 45 adnak. — Pompás darabot, lesz benne ének, tánc, nagy tűzijáték. Hogy ki volt az a Choufleuri ur? Hát nem hallották hírét, az Napoleonnak az első minisztere, valóságos született francia; ez volt az, a ki kivitte, hogy Franciaországban nem fizetnek szőlődézszmát, se accist, azért indított Napoleon háborút, hogy 50 azt akarta, hogy itt se fizessenek. No hát ez az a Choufleuri. Ezt meg kell nézni; előadás alatt fánkot fognak osztogatni, s előadás után minden ember kap egy pohár bort (otthon a pincéjében, ha még maradt.)”

Ez is velünk jön.

55 Egy gömbölyű arcú és termetű tisztelendő atya telepedik le valamelyik asztalhoz.

„Alázatos szolgálja, admodum reverendissime domine! Engedje meg, hogy tiszteletemet kinyilatkoztassam. Rég van szerencsém jó híreőről ismerni. Hogy honnan ismerem? Hahó! 60 Ki ne emlegetné azt, a ki annyí jót tesz a szegényekkel, az inségesekkel. Nézze csak admodum reverendissime domine: ezt a szerencsétlenséget. Ma reggel a director épen arra nyit be a szinpadra, mikor kilenc színész már a nyakára kötötte a kötelet, hogy mikor felhúzzák a kurtinát, — őket is huzzák fel vele együtt.

⁶⁵ Borzasztó eset! Ha kilenc színész egyszerre előli magát, tizen-nyolc özvegyet hagy maga után! Most ezeknek a javára lesz előadás: eltetszik jönni ugy-e? Nem is kérdem. Hogy még ma haza akar admodum reverendissime utazni? Színház után a legszebb idő. — Hogy itt hagyja az alkalmatosság? Semmi baj.

⁷⁰ Itt áll az én négy lovas hintóm, parancsoljon vele; akár mikor; mibe fogassak? brumba, factonba, batárba, nájdicsámba? Tessék választani![""]

A tisztelendő ur is kénytelen velünk jönni.

Most híre futamodik, hogy három előkelő ur, a ki nagyon

⁷⁵ bizonyos páholy vásárló, összeesküvést tervez a szomszéd faluban lakó X. urhoz teendő barátságos kirándulásra. Ennek utját kell állani. Pedig már a kocsit is megrendelték.

— Alászolgálja. Hallották már azt a borzasztó esetet. Most beszéli itt egy hiteles ember, a szomszéd falubeli káplány: hogy

⁸⁰ szegény X. ur a mult éjjel megtébolyodott. A vendégeit, a kik nála voltak, baltával hajigálta, maga a szegény káplány is az ablakon menekült ki előle. Én kértem, hogy ne mondja senki-
nek, ne is mutassa magát többet itten, hogy híre ne futamad-
jék. — Ugy-e jól tettem? Szegény X úr! milyen derék ember

⁸⁵ volt! Aztán el tessék járni színházba.

No ezeket is itthon marasztottuk.

Most egy kereskedő család érkezik, nagy pompával, három hölgy, két férfi!

— Helyet, helyet! asztalt ide, pincér! Nem látod, kik jön-
⁹⁰ nek? Ez a derék család ni! Ilyen hazafiak és honleányok kellené-
nek sokan! Bezzeg nem kell ezeket biztatni, hogy jőjjenek a színházba; mindennap ott vannak. De akárhogy elnézi az ember, nem is lát szebb leányokat az egész publikumban, mint ezek. Ugy segéljen, a publikum fele csak azért megy színházba,

⁹⁵ hogy őket láthassa. Az apjuk, az pedig a legsolidabb ember fél Magyarországon; s aztán micsoda generositás! Kitesz akármi született mágnáson. Művészetre, irodalomra a mit kiad, számba sem veszi. Ezt becsülöm aztán.

Ez mind hát mögött mondatik, de úgy hogy hallhassák[.]
100 Világos, hogy mind ott lesznek.

De az is világos ám, hogy a közül a hat üzér közül, a ki amott egy asztalt elfoglalt, s gypajúróól s repcéról értekezik, egy sem szándékozik komoly harc nélkül megválni. Ide már drasztikus eszközök kelleneek.

105 „— Uraim! A ki lump, ahhoz én nem beszélek! A ki nekem azt mondja, hogy az a hetven krajcár és boldoggá teszi, annak azt mondom, agyiő, nesze még hetven krajcár hozzá, légy kétszer boldog! A kinek csak a pénz az Istene, a ki két garasért az öreg apját is eladná, olyan emberrel én szóba sem állok. Kar-
110 samediner! Tessék felszedni az elhajított szivar csutákat; az igen jó üzlet. Önök azonban, tudom, hogy nem ilyen emberek, hanem igazi gentlemanek, a kik ötven krajcáros kabánoszt szívnak. Pfuj Teufel! Az olyan ember, a ki vissza kér a koldustól fél krajcárt, ha egy egészet adott neki. No iszen, majd olyan
115 embert is mutathatok én az uraknak.[’’]

Hárman vállat vonítanak és nevetnek rajta; de három megtér és kapitulál 50 krajcárig egy parterre jegyre.

„— Itt jön az amerikai! Ez a derék gyerek ni! God bej sír! Hogy vagy öreg? Most jött ide, s már magyarul beszél. Hau-
120 du-ju-dú! Eljőjj ma a színházba, öreg: jó hír jött Amerikából; megverték a rabszolgatartók az éjszakiakat kegyetlenül. — Vagy te is északi vagy? No hát akkor az éjszakiak verték meg a rabszolgatartókat még kegyetlenebbül. Erről lesz az egész elő-
adás, és kedvedért angolul fognak énekelni az egész darabban
125 végig, s a yanke doodle csárdást elhuzzák háromszor. Végül a Kearsage és az Alabáni hajók között történt tengeri csata fog életnagyságban két csavargózós halászladik által producáltatni.[’’]

No az egy páholy!

„— Uraim, először trombitálnak. Csináljanak tourokat, a
130 kik kártyáznak, háromszor körül, aztán megy minden ember, a ki meg nem akar betegedni a hosszas üléstől. Tessék egymásnak szaporán fizetni. Ah, nagyságod nyert tiz forintot: no abból

ötöt rá szánhat egy páholyra. Méltóságodnak pedig veszteni tetszett húsz forintot? No ha huszat adhatott a pique drámáért[!],
135 adhat még ötöt azokért a szép eleven drámákért. — Tudtam én azt.[”]

Második trombitaszó.

„— Uraim! Dámáim! Politzey Stunde hat geschlagen! Öt órán tul nem szabad kártyázni, most jött ki a concordatum;
140 birságot fizet, a ki itt marad.”

A toborzott nép felkerekedik és megy.

De még néhány asztalnál ott marad egy-egy csapat, mely bele tüzelte magát a robberekbe s nem hagyhatja abba.

Harmadszor trombitálnak.

145 — Talpra magyar! Hangzik a trombitaszó! urak, siessünk. Itt ne maradjunk. — Jön Patkó, jön Hajnal, tizenketted magával, mindenkit kirabol, a kit itt talál. Menjünk a színházba, oda nem jöhet be, mert bilétet kérnek tőle!

Még aztán egynéhány tapsoncra volna szükség, mert a fürdői
150 publikum blazirt, — nem szeret maga tapsolni.

Egy csoport léhűtő ott támasztja a korlátot.

— Hát ti mért nem mentek a színházba, akasztófára valók? Itt kell lopni a drága napot? Aló marsch, a színházba. Én fizetek helyettetek. Aztán tapsoljatok. Ha jól viselitek magatokat, kap-
155 tok tőlem előadás után fejenkint öt garast, meg egy csinált virágbokrétát a kalapotok mellé.

Végtére ilyenformán csak megtelik páholy, zártszék és karzat. A publikum jól mulat az előadáson, de még jobban azon, hogy milyen mesterséggel engedte magát összefogatni?

160 Csak a tapsoncok veszik komolyan a dolgot. Előadás után, mikor legtöbb nép a gyógyudvaron, megjelentek levett kalappal s kéri az az öt garast a tapsolásért.

— Ne féljeteek fiaim. Az öt garastok fejenkint kijár. Szereztem, hogy takarékosok vagytok, nem felejtkeztetek meg róla.
165 Jó helyen fekszik nálam a kapitálistok. Majd holnap megint gyertek el tapsolni, megint lesz nálam öt garastok; az lesz már

tíz garas; negyven esztendeig mindennap benn hagyjátok nálam; felszaporodik tizezer forintra; annak a kamatjából is meg-
élhettek[.] Derék, takarékos fiúk! alig husz huszonöt esztendősek,
170 már is pénzt keresnek, s nem költik el, nem isszák be; itt hagy-
ják nálam. No fiaim, már most menjetek haza.

És ez másnap, más variációkkal megint újra kezdődik.

72

MADÁCH IMRE MEGHALT!

Most veszszük a megdöbbenő gyász hírt, hogy Madách
Imre, elv- és szívbarátunk, a szabadelvek tisztalelkű bajnoka,
az 1861. országgyűlés egyik legkitűnőbb capacitása; az „Ember
tragoediájának” lánglelkű szerzője, f. h. 5-én reggel 2 órakor
5 vízkórban meghalt.

A veszteség híre sokkal nehezebben szorul szívünkre, mint-
hogy magánérzelmeinknek kifejező szavakat tudnánk adni.
A szeretet, mely jó baráthoz köt; az összérdek, mely ügyfélhez
szít; a becsülés, mely nagy jellemhez vonz; és a remény, mely
10 fényes tehetséghez csatol; mind egyszerre gyászol bennünk.

E gyászt a szabadelvű eszmék s a nemzeti irodalom minden
barátja osztani fogja velünk.

Madách Imre azon nagy tehetségek közé tartozott, a kik mi-
után erejük egész nagyságában megmutatták magukat legelső
15 föltűnésök alkalmával, onnan egyszerre letűntek, a kortársakra
hagyva a fájdalmas tépelődést: mivé lehettek volna egykor?

Életpályája csillagfutás volt; — feljött fényesen — és le-
hullt.

Legyen neki könnyű a haza földe, melyet forró honszerel-
20 mével átmelegíteni törekedett! Áldás emlékére, honfiköny
hamvaira!

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1864. okt. 22.]

Tekintedezs baratom uram!

Van nekem egy komam uram, a kit in különben nagyon szeretem; odagyün a napokba hozam s aszongya: „jaj, kedvezs komam uram, nem tudok mar, hova fordulyak? Csak retenetes
⁵ izs az, mikor az Isten megveri az embert rosz szomszidokal. — It van mingyar a job szomszidom, az a szalami csinyalo, ezel örökösen procesusom van, hol in exequalok ütet, hol ü exequalya engem. Niha-niha boxirozasra is kerül a sor. Al-
¹⁰ tomba se hagy bikit. Küveket athajigalya kertembe; tyukokat atereszti, hogy leesznek mind olaszkaposztamat. Ha tülem kör-
 tefa athajlik hoza, leszedi tüle az almat, viszont ü tüle athajlik hozam bodzafa, mind becsunyitya udvaromat, nem gyözök sepernyi. Mindig fenyegeti nekem, hogy ram tör: kinytelen vagyok ijel-napal straszalnyi miata. Jaj! micsoda sok baj van
¹⁵ nekem vele! — A bal szomszid, a bruder Berliner, ez valami hires Schneider, de nem Mannerschneider, se nem Damenschneider, hanem Aufschneider. No ez ugy mutatya, mintha engem nagyon szeretni. A hun meglat, fogja engem karon: gyere bruder ide, gyere bruder oda: viszi balba, kocsmaba, aztan
²⁰ rendesen velem megfizeteti maga helyet izs a vacsorat, meg entréet. Minapaba izs elviszi engem tancmulatsagaba, összeveszekedi magát a Dani sogoral a tancon, lesz belüle verekedis; in kapok a kík foltokat, ü meg elviszi a tancosnyit maganak. Ha pedig leülünk kartyazni, mindig elnyeri pinzemet; ismeri
²⁵ kartyat hatulyarul, belenizi enyimbe; ha pedig in nyertem, aszt mongya; kritara jatszotunk is elszalad. Aztan hatam mögöte mindig rosz viceket csinalya ram, s a mit nigyszem közöte beszilek neki, mind elarulya töbi szomszidnak. Aj! ez izs nagyon kelemetlen jo baratom nekem. Azutan a vis a vis-m;

³⁰ az a francia nyelvmester. In nem tudok, honan került az ide mi közink magat? Az iszonyu impertinens ember. Mindenbe bele avatya magat. Mindig hatalmaskodik, aztan mindig duellummal fenyegeti; pedig a nekem nem mulatsag. Csak megteni ördög szivesiget, hogy elvine ütet, bizony megfizetnik neki

³⁵ forspontot irte. Negyedik szimszidom, az a gürüg, az asztrakanprim-kereskedő, a ki szomszidom a kertek alata, az meg igen goromba, kevily fráter. Nem lehet vele conversalnyi. Mar most micsoda retenetes alapotya ez nekem! It gyünek hoszu tili icakak, nem tudok kivel kelene mulatnyi, kivel kelene

⁴⁰ baratkoznyi. Utolyara izs aszt mondanik, hogy legjobb lene talantan mig az a francia nyelvmester; ha anak megtalalnam baratsagat. Hiszen ha mindenre aszt mondanik neki, hogy „oui, oui;” talan csak nem kihina duellumra.”

Igy panaszkota előtem kedvezs komam uram, a kit in nagyon szeretem.

⁴⁵ Feleltem neki ra magam:

„Kedvezs komam uram. Ne keresen maga baratsagot se a job szomszidnal, se a bal szomszidnal, se a vis a vis-nil, se a dos a dos-nal, van maganak igen szip familiaja, van maganak szip

⁵⁰ is jo hitvezstarzsa, vanak maganak szip magzatyai, azok közöte egy deak izs, a kit nagyon dicsirnek, logikaban első eminens! Csinalya maganak saját hazaban jo baratsagot, is mulasa othon.”

No lasa kedvezs tekintedezs baratom uram, nem hine ember, hogy mig ilyeneket izs lehet felfedeznyi vilagon!

Tallerossy von Zebulon

74

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1864. nov. 26.]

Tekintedezs baratom uram!

Bicsi ujsagi ro jo baratyaim mindig szutyongatyak engemet,

miért nem megszólalok in az ű disputatioikba. Bizonyosan az nagy nyomatikal birna, a mit Tallerossy Zebulon megmondana; — hat mondok in mingyart egy mesit.

Ecer kapta magat a holdvilag, elmente egy szabohoz, monta neki: „majszter, csinalya maga nekem egy gehrokot, nem akarom jarkanyi tobet ilyen meztelenyen, akarok kaputban jarnyi. Hideg izs van, kivalt ilyenkor tilen.

¹⁰ Felelte neki ra szabomajszter:

„Ugyan hugyan csinyalhatnam in neked kaputrakot, mikor te eczer teli vagy, maszor filig vagy, niha sehol sem vagy; hol vikony vagy, hol vastag vagy; hol előre görbülsz, hol hatra görbülsz; hol a hasad gömbölyü, hol a hatad gömbölyü, ¹⁵ hugyan vehetek in te niked mirtiket, hogy kaputrakot csinyalyak, a mi niked mindig jo legyen?”

Had ilyen szaboforman vagyok magam izs. Hogyan tuguay in valamit megmondanyi, hogy nektek tecik; mikor ha ma azt mondok ara, a mit tegnap montal „jol van;” holnap megharagszol, is azt mondod, hogy megbantotalak vele.

²⁰ Mar pedig in rendkivüli modon filek valakit megbantanyi, a kinek felhatalmazasa van ram megharagunyi. Ajanlok ezt a receptet izs mindenkinek. Ez engemet sok reumatismustol megőrizte.

²⁵ Egyibiranta azt a principiumot magam izs csak helyeselhetek; hogy addig ne tegyen az ember a lutrira, a mig nem tugya, hogy mi szamok gyünek ki rajta? adig ne kezgyen haborut, a mig az elensiget meg nem verte; adig meg ne hazasogyon, a mig meg nem gyözödde, hogy lesz-e hazasaga gyermekekel ³⁰ megaldva? adig ne kezdjen hazat ipitetnyi, a mig minden quartilyt ki nem ata bene; adig ne vegye be orvosagot, a mig meg nem gyógyult tüle, adig ne ascuralya a hazat, a mig nem íg; sem az illetit adig, a mig meg nem halt; születnyi pedig ipensigel ne probalyon senki adig, a mig nem bizonyos felüle, hogy lesz ³⁵ neki a vilagon mibül megilnyi?

Magam izs csak azt tartok, hogy adig nem megyek a vizbe

töbet, a míg usznyi nem tudok. Azirt in most megtanulok a tilen a börzin. Aztan majd talan a nyaron uszunk!

40

Alazatos szolgálja
Tallerossy von Zebulon

75

VÁMBÉRY EGY ESTÉLYEN

A kiadóm meghítt estélyre.

Azt mondja az alkorán; (az az, hogy nem az alkorán, hanem én mondom; benne vagyok már a török citátumokban,) hogy „jól esik az embernek a maga borát ihatni, de sokkal jobban⁵ esik a más borát ihatni; — ámde legeslegjobban esik a kiadója borát ihatni.” Ami a kiadó *sajtója* alól került ki, de még sem *hirlap*.

Aztán *Vámbéry* is ott lesz.

Az a magyar tudós, ki közép Ázsia rengeteg pusztáit bejárta,¹⁰ mint *kolduló dervis*, husz darab hasonló szent koldús társaságában, (mely koldus szerep *élethű* felfogásában a magyar akadémia segélyezése által is gyámolítatott;) s visszatérve aztán, uti tapasztalataiért egy angol kiadótul 20 ezer forint tiszteletdíjt kapott, hercegekkel, koronaörökösökkel együtt áldomá-¹⁵sozott, rendjelet érdemelt ki; egy szóval megint egyike azoknak, a kik egy csomó dicsőséget koldultak össze a — nagyakadémiapalotájú, kevés dohányu — jaj már minékünk, kopasz fejünknek!

Szerencsére három szép aszszony is volt a társaságban, azok²⁰ aztán kikérdezték a messze földön járt utazót: nekünk csak hallgatni kellett.

— Hogy jött ön arra az ötletre, hogy mint koldus, induljon útnak?

— Elődeim szerencsétlenségén okulva; abban az útban két
25 angolt megöltek; egyiket egy *kullancscsal* tölt verembe vetették,
s ott hagyták, míg a férgek elemészték. Az európaiat megölik
ott, azért mert európai.

— Hát aztán milyen ruhája volt önnek?

— Ruhám? semmilyen. Hanem egy pár darab *nemezrongy*,
30 varrás nélkül, a testen átvetve; a lyukain kidugtam a karjaimat,
aztán egy nagy turbán harmincöt rőf szövetből, a fejemen
körül csavargatva.

— Harmincöt rőf! Hisz az egész vég.

— Mohamed rendelése szerint minden igazhívő muzulmán
35 tartozik a *halotti lepedőjét* magával hordani, még pedig a feje
körül csavarva, s ennek hét rőfnek kell lenni. A nagyon kegye-
sek azonban háromszor hetet vesznek; aki pedig igen *szent*
hírben akar állani, az *ötször hetet* hord a feje körül.

— Hogyan találták meg önök az utat abban a nagy pusztá-
40 ban?

— Bizony ott mérföld mutatók nincsenek; hanem a helyett
jelölik az utat az elébb azon járt és elhullott emberek, és teher-
hordó állatok *csontjai*. Minden karaván kötelezve van, az útban
talált csontokat halomra hordani. Ezek az útba igazítók.

45 — Már én csak inkább gőzhajón utazom, a hol a csirke
csontokon kívül mást nem kell összetakarítani. S mit ettek
önök az uton?

— Lisztből csináltunk pogácsát. A hol este letelepedtünk,
össze gyűjtöttük a teve trágyát, abból tüzet csináltunk, a
50 pogácsát bele dugtuk. Ha hajnalig megsült, nagyon jó volt,
ha nem sült meg, *ugy is* jó volt. Én egyébiránt nyolc hónapig
soha sem vacsoráltam, nehogy *álmomban beszélni* találjak s tár-
saim megtudják, hogy idegen nyelven beszélek.

— Az igaz, szólt egy fiatal könyvárus, ha én későn vacsorá-
55 lok, én is mindig idegen nyelven beszélek, hanem azt nem érti
senki.

Isznak-e ott *bort*? ezt egy poéta kérdezte.

— Azt nem, hanem *kümiszt*. Ezt lótejből, tevetejből készí-
tik, a mit bőr tömlőben addig lötyfölnék lóháton, míg meg-
60 savanyodik; aztán elteszik: van hat hónapos ó-kümisz is.
Könyvemben látható a képen a kimérés módja. Az aszszony,
a ki a kümiszt árulja, lóháton ül, a tömlő a fején van, a tatár
a ki inni akar, nyújtja neki a pénzt, a mennyi árút meg akar
inni. Azzal hátra hajtja a derekát, eltátja a száját, a csaplárné
65 megnyitja a tömlő csapját, s ereszt a torkába a magasról, a
menyit kívánt. Nincs rá eset, hogy a csaplárné eltéveszsze a
férfi torkát, vagy az ivó eltéveszsze a szájába lőtt kümiszsugárt.

— Aztán jó az?

— Ittam belőle, de még a fülem cimpáját is hasogatta.

70 — Hát *theát* isznak-e ott?

— Az északon lakó népek igen.

— Rummal? téjjel? cukorral?

Nem. *Sóval és fagygyúval*. (Nagyon jó lehet!)

— Szépek-e a *keleti aszszonyok*?

75 — Képzelden magának nagysád hölgyeket, a kiknek arc-
szinét a vastag festéktől nem látni soha. S minthogy naponkint
fésülködni restek, ha egyszer nagy mesterséggel be van fonva
a hajuk, akkor valami *mézgával*, mely közé fekete festék van
keverve, egészen bemázolják a fejüket, úgy hogy azon valósá-
80 gos *páncél* támad. Most azután tessék azt a jazmin és hyacint
illatot elképzelni, a miről az európai költők énekelnek keleti
dalaikban, mikor az ilyen gyántakenetre a harminckét foku
hő nap rá mosolyog.

— Hát *költők* vannak-e még keleten? — Ezt már egy rivális
85 versiró szerette volna megtudni.

— Nagyon mesterséges költők. Egy negyvenlapos arab
könyvből hoztam egy lapnyi leiratot, melyben ha a betüket
jobbról balra olvassuk soronkint; találunk benne egy *szerelmes*
történetet, ha ugyanazokat a betüket *alulról fölfelé* olvassuk jobb-
90 ról, akkor az *földleírás*, ha pedig *balról* olvassuk *fölfelé*, akkor
történetírád, s ez negyven lapon át folyik így.

— De már ezt magam is megpróbálom az *Üstökösben!*

Egy szerelmes történet, mely rendesen olvasva, az, a mi fel-
95 felé olvasva más valami, befelé olvasva pedig egészen más
valami. Ilyen még nem volt! Ez is meglesz a jövő évben! — majd
talán a nyáron.

Vámbérynek igen élénk és szellemdús előadása van; hamis
lelkesüléstől és szükségtelen kérkedéstől ment: hanem a mit
elmond, az élénk képzelettel van előadva, hogy szinte szemmel
100 láthatóvá tesz minden legrendkívülibb helyzetet. A mohamedán
megnyugvást, ki a pusztán szemközt rohanó porfelleg
közeledtét nyugton várja, előre szegzett lándzsával; a melyik
a másiktól azt kérdené, mi baj? elárulná vele, hogy idegen;
még hús lépésnyi közelben kitűnik, hogy a közeledő tábor
105 egy roppant Cebra csorda. A vadidegen népszokásokat, a
vallási cerimoniákat, a nép között élve tanulta el, nem úgy,
mint a kik a civilizált Europa tudósai közül hazánkön végig
vasutazva csodás badarságokat összeiznak.

76

A NEMZET HALOTTAI

Mintha az *inség zsdkeruhája* nem lett volna elég keserű emlék,
mit e muló évről eltehetünk; a sors még a *gyászt* is fölülköté
rá. Midőn milliókat veszténk nemzeti vagyonban, ugyanakkor
kincseket veszténk, miket szám ki nem fejez, a nemzeti tudó-
5 mány és szellemerő egyre fogyó tőkéből.

Öt kiváló vezére a hazai tudománynak és értelmiségnek hagy-
ta el a nemes küzdterét, melynek még annyi leszedetlen babéra
volt számukra hátra.

Ez évben haltak meg:

10 *Legnagyobb magyar történetirónk,*
Legnagyobb tehetségű közzsónokunk,

Legmerészebb röptü költőnk,
Legtevékenyebb államgazdászunk és
Legtiszteletreméltóbb veterán tudósunk.

15 „Szalay László, — Kazinczy Gábor, — Madách Imre, — Hajnik Pál — és Fáy András” a nevek, mik után a cimert fölfordítva akasztja föl a múzsa; mert fájdalom! annál a nemességnél, a mit a szellemi harc hősei képeznek, minden egyes meghaló: — *ultimus deficiens*; — utolsó ivadék; dicsőségük, foglalt bir-
20 tokuk az országra száll vissza.

Szalay László (született Budán, 1813. april 18-kán; — meghalt Saltzburgban 1864. jul. 17-kén.) Tiszta, acélöntetű jellem; ki pályáját úgy tudta összeforrasztani elveivel, hogy mint történetíró nagy volt politikusnak, mint politikus nagy volt történetírónak. Korunk az ellenkezőre elég sötét példát mutat,
25 hogy ez annál fényesebben tűnjék ki közülök. A mit irt és a mit vallott, az mind megáll a jövődők előtt; s fájdalmas csupán az, hogy nagy művének befejezését s elveinek diadalát nem adatott megérnie. Munkásságának áldozatja lett, s a jutalommal,
30 mit élve kiérdemelt, még tartozásban van a nemzeti kegyelet.

Kazinczy Gábor (született 1818. julius 18-án Zemplénben, Beretón; — meghalt 1864. ap. 18-kán Bánhalmán). Az alak törve volt már, midőn 1861-ki májusban a muzeum teremében lángszavait elmondá; csak az erős lélek tartotta még össze.
35 Beszéde közben gyakran elszédült, de a testi kór nem hallgattatá el, midőn a mondott szónak oly nagy volt az értéke. A közönség tetszésvihara közt roskadt össze. A kik ifjuságától fogva ismerék, tanuskodhatnak felőle, hogy gondolatainak classicus kifejezésében akkor is oly vén volt; s a kik hajlott férfi
40 korában látták, bizonyíthatják, hogy lelke lángoló tűzében akkor is oly ifju volt. A hazai közjog egy soha meg nem ingatott bajnokot, a tudomány egy fáradhatlan szorgalmu buvárlót, a közélet egy mintaképül állítható szép jellemet, s az ismerősök egy önzetlen szívü jó barátot vesztek benne. Én, ki e sorokat
45 írom, mind a négy veszteséget együtt érzem és gyászolom.

Maddách Imre (született 1823-ban Alsó-Sztrégován Nógrád-ban; — meghalt szivbajban, 1864 october 5-én ugyanott). Milyen fiatalon! S milyen diadalmas kezdet után! Alig tűnt fel s már e föltűnés is elég volt arra, hogy soha le ne tűnjék.

⁵⁰ Szellemének csillaga nem várt az éjszakára, mikor minden kicsiny fény meglátszik, mikor a legapróbb költői ragyogvány is észrevehetővé lesz. Ő akkor jött, midőn legderültebb volt az ég; mint a hajnalcsillag, mely együtt mer kelni a nappal s az Ember Tragoediájával közérdeket birt kivívni akkor, midőn

⁵⁵ minden eszmét egy nagyobb tragoedia: az ország tragoediája tartta lefoglalva. *Szive*, mely annyi költői alaknak adott *éltet*, ő neki *halált* adott — és *halhatatlanságot*.

Hajnik Pál (született 1809-ben Vácon, meghalt 1864. april 28-ikán Pesten). Szorgalom, tudomány és becsület, egy kézben,

⁶⁰ egy alakban. Egy férfi, a kinek ellensége nem volt; pedig mindig a nyilvános pályán élt, s mindig független volt rajta. Ki fölemelte magát a nemzet nagy fiai sorába önerejével s leszállt velük együtt a lemondás és nélkülözés homályába önakaratából. Midőn a nemzetnek már megmutatta az utat, melyen a

⁶⁵ praktikus élet a minden szabadság alapját képező anyagi függetlenségre vezet, mint Mózeset az ígért földe határán, őt is eltemette a sors. Szép útja volt az égbe: egy vádló hang sem állta útját innen a földről; mert a hányan ismerték, annyian szerették. — És most, a kit utoljára hagyunk, az ősz veterán:

⁷⁰ ki maga körül két költői nemzedéket látott kihalni s kettőt támadni, s mindannyinak köztiszteletű vezére tudott maradni: *Fáy András* (született 1786-ik május 30-kán Zemplénben, Kóhánban; — meghalt 1864-ik julius 26-án Pesten). Sok téren láttuk őt, minden térről koszorús fővel tért vissza. A mihez

⁷⁵ nyúlt, az mind aranynya vált kezében; a mit elkezdett, azt mind fényes siker követte. Nevét zengi a múzsa, zengi a hálás művészet s még a mai kor legünnepeltebb énekese: a pénz is. Roppant lélek volt, melyben a költészet ábrándjaitól a takarékpénztárak áldott eszméjeig annyi teremtő gondolat megfért. Öreg volt,

- ⁸⁰ sokáig élt: a meddig élt, mindig tett; és a mit tett, az mind jó volt; — de azért mégis fáj nekünk e név! S halálával úgy érezzük, mintha valami hiányoznék, mi a csomót összetartá, s gondolunk rá, hogy vannak szellemek, a mik annál nagyobbak, minél távolabb viszi őket előlünk a mult.
- ⁸⁵ Öt ilyen kidült nemes! öt ilyen elhagyott udvartelek! Hazám lelkesült ifjusága! kövesd példáikat és siess impetrálni az üres telkeket! Rád várnak azok[.]

77

(Fk.)

Van szerencsénk, ezennel tisztelt barátunkat, a közszeretettől ápoltt (Fk)-t bemutatni nagyérdemű olvasó közönségünknek.

- Íme ez azon két betű, melyről az a mondás van a Pesti Napló
- ⁵ olvasói szélesen elterjedt körében, hogy ha két betű nem találtatik a Pesti Naplóban, a lapnak fele része hiányzik; mely állítást ugyan mi, részint az illető nagytekintélyű hírlap sokérdemű többi munkatársai iránt való méltányos elismerésből, részint pártfegyelemből, így pure et simple alá nem irhatunk; de mint
- ¹⁰ historicumot, mint repülő mondatot, constatálni kötelességünknek tartottuk. Tehát íme itt van ama két betű, ki, mint az írásban mondatik: „én vagyok az alpha és az omega!” szinte elmondhatja nyomtatásban: én vagyok az „F” és a „k,” s mindenki érteni fogja ennek jelentőségét. —
- ¹⁵ Valóban alig tudjuk magunkban elhatározni, mit bámuljunk tisztelt barátunkban inkább? azt a meszsze elágazó összeköttetést-e, mely őt Europa minden udvaraival folytonos érintkezésben lehetni képesíti, vagy azon művészi adományt, mely szerint a százszor összerakott tárgyakat százegyedszer ismét úgy
- ²⁰ tudja állítani, hogy azt mindenki újnak veszi.

Mikor más ujságitró kétségbe van esve a fölött, hogy semmi sem történik a világban, (Fk) teremtőlélekkel nyúl a semmibe, s alkot belőle világtörténetet, s e téren oly szerencsével egyesíti magában a historicust a költővel, hogy méltán nevezhetjük őt
25 a „jövő históriai regény írójának.”

Nincs tárgy elég csekély, melyből ő nagyot ne tudna alkotni: egy görögországi miniszter krízis, egy bonvivant angol miniszter toasztja, egy kúza státuscshy, sőt még egy bundestagi határozat is elég anyag kezében, hogy abból bámulatos művet
30 tudjon alkotni. Ő semmi darabkát a világtörténetből nem hagy használatlanul elveszni, ő minden rongyot fölemel, és abból mind papiros lesz.

S ez csak oly sokoldalú képzettség mellett kivihető, melyet tisztelt barátunknál megszokni tanultunk.

35 Ő nemcsak kitűnő *hegedü virtuóz*, ki egy szál húron többféle variatióját tudja eljátszani ugyan egy nótának, mint Paganini; — hanem a mellett remek *festész*, ki bennünket Markónál is több „schöne Gegend”-del megismertetett már; — érdemdús *iskolamester*, kinek rendszere nyomán még a sorok között is
40 megtanulnak olvasni a nagy gyerekek; — gyakorlott *lovás és kocsis*, ki a legmagasabb lovakra is felül s szekérével csak egyetlen egyszer akadt bele a hatóság kapukövébe, egyébkor ügycsen kitudja a szemközt jövő akadályokat kerülni, s sok nagy pocsolyán keresztül hajtott már, a nélkül, hogy magát besározta
45 volna; — nagy *csónakász*, ki ott is tud evezni, a hol elfogy a víz; — és különösen hírhedett *meteorolog*, ki politikai időjós-lataival „*lefutja a rangot*” Schofkától, Mathieu de la Drometol és Balla Károlytól is, mint ezt számtalan, „megmondottuk ez előtt egy évvel” szavakon kezdődő cikkei méltó elismeréssel
50 tanusítják.

Sajnáljuk, hogy tisztelt barátunkat a tavalyi évben nagy, családi szomorúság érte: két kedvenc ikerleányától, Schleswig és Holsteintől megfosztatott; pedig ezek voltak azon kedves teremtések, a kikben e magyar példabeszédet gyakorlák: „le-

55 ányomnak szólok, stb.” Reméljük, hogy az ég meg fogja őt vigasztalni, s dús kárpótlást nyújtand neki Bismarkban.

Részünkről azon óhajításunkat fejezzük ki, hogy tartsa meg őt a hazai Minerva sok számos európai kérdések végleges befejeztetéseig.

78

PÉTER PÁL

E tisztos ősz férfit — vagy mit mondok! — e daliás ifjúdad alak itt előttünk jobb és balfelől a mi kedves barátunk Péter Pál. Nem Péter és Pál; hanem az egyik is Péter Pál, a másik is Péter Pál. Hogy arcképei ily különbözők, annak oka az, hogy 5 az egyiket a *Telivér* előadása előtt fotografiázták; a másikat pedig a „*Mi ujság a szomszédban?*” előadása után. Hinc ille Zwiespalt der Natur! Az első arcképe hivebb.

És valóban ő méltán tarthatja fel ily büszkén az arcát, mert ő mondhatja el azt Árpád apánk után magáról, hogy meg- 10 alapította „*Magyarország*”-ot, s azt fenn is tartá egész a *Szathmári békekötésig* (a mikor tudniillik Szathmáry Károly szerződött Wodjanerrel a Magyarország szerkesztése végett); az „*Ország*” dolgában is sokat ült *Buddn*; s a *Törökkel* (Jánossal) folytatott hadjáratai hirhedettek!

15 De mind ez érdemei csekélységek ama hős tettéhez képest, melylyel a magyar írói névnek helyet vívott ki a — gothai nemesi almanachban.

Mint már említettük, ő koszorús szerzője a nemcsak halhatatlanná, sőt hallhatatlanná lett *Telivérnek*: e pályadíjt nyert 20 vigjátéknak, melyben diadalmasan van keresztül víve azon régóta sürgetett reformkérdés, hogy az inasok ne beszéljenek a szinpadon.

A pályamű természetesen diadalmaskodott pályatársai felett, s a szerző nevét rejtő jelíges levélke felbontásakor az akademia

25 nagy gyűlésén, e név hullott ki abból: „Péter Pál” aranszegélyű lapon, melyen történetesen P. P. betűkkel ellátott korona volt látható.

„Ez grófi korona!” volt az archeologiai osztály véleménye. „Ez grófi poezis;” bizonyítá a nyelvtudományi osztály. „Ez grófi parfüm!” tanuskodék a természettudományi sectio!

30 A Telivér pályadíjas művet gróf írta!

Ezt mondák az akademikusok az ujságíróknak, az ujságírók a publikumnak, a publikum a színészeknek, a színészek az igazgatónak, s miután e véleményt Péter Pálnak Malackáról és Badenből kelt levelei is megerősíték, lett a kedélyek izgatottsága nagy!

A Casinóban konferenciák tartattak azon kérdés felett, ki lehet ő? Egyik azt állítá: az X. X. gróf, az tud folyvást versekben beszélni; másik azt mondá, ez S. gróf, az érti ily gyökere-
40 sen a lovakat, a harmadik fogadott rá, hogy az Y. gróf, annak van egy igen jeles titkárrja. — Száz huszonnyolc palackra megy a pezsgők száma, a mik e tárgyban fogadásokul feltétettek.

A színházban nem kevesebb volt a tevékenység, a színészek éjjel nappal szerepeiket tanulták, a sűgő disponibilitásba helyez-
45 tetett, az igazgató saját butorait hordatta fel az előadásra, s saját kezével verte a színpalakba a szegeket, mikre saját olajfestményü műremekeit aggatá fel.

Az előadás napján még csak egy kritikusknak való szabadjegy sem volt nagy pénzért kapható, a Casinót ez estére bezárták, s
50 az elnök maga vezette in Corpore az egész díszes társulatot az előadásra; a hol az erkély drei mann hoch elfoglaltatván, szerzőnek minden genialis mondása tapspelotonnal üdvözlötetett.

Ez volt Péter Pál inauguratiója.

A kritika is üdvösen meg volt szeppenve, s e hatás kiterjedt
55 még második darabjára is, „Mi ujság a szomszédban?” mely bár nem érte el egészen az elébbi sikerét, még is a kritikuskok referádáikban nem annyira azt fejtegették, hogy „Mi újság a szomszédban?” mint inkább azt, hogy „Mi szomszéd az ujság-

ban?” mely darabnak pedig egyéb hibája nem volt, mint az,
60 hogy szerzője nem ismerte fel helyzetének előnyeit, s bár mint jelenleg az első magyar általános életbiztosítási szak vezető főnöke, szülöttének életét biztosítani elmulasztotta.

Ki kell emelnünk még tisztelt barátunkat, mint igen kegyes családapát, kinek jelszava: „bocsássátok hozzám a kisdedeket!”
65 (Különösen, ha csinos dajkáik vannak). E mellett határtalan tisztelője a szép, s mint báró Eötvös mondja a „jobb” nemnek (igaza van: én sem szeretem a férfiakat) akár csipkében, akár halinakantusban; a mit alább következő saját elbeszéléséből is fényesen kivehetünk.

70 Kivánjuk tiszta szívünkéből, s ez ohajtásunk számos tisztelői véleményével találkozik, hogy kivivott mellékneve „Telivér János” változzék át majd egyszer „TelipéNZ Jánossá”!

79

ARANY JÁNOS

Előttünk áll nemzetünknek azon nagy költője, a ki legnagyobb költője lehetne nemzetünknek, ha egy igen nagy fogyatkozása nem volna, mely őt ebben meggátolja: az, hogy irtóztató szerény.

5 Általános bevett fogalom szerint két dolog kívántatik meg egy költőtől: az egyik az, hogy *igyétk*, a másik az, hogy *magát dicsérje*.

Arany se nem iszik, se magát nem dicséri[.]

10 Más poeta nem mulasztja el tudatni a közönséggel, mikor volt szerelmes? mikor haragudott meg a kritikusokra? mikor csalta meg a kedvese? mikor volt kótyagos? eventualiter mikor nincs a csizmájának talpa? és főleg: miket tenne ő a hazájáért, ha azok a feltett tettek engednék magukat megtétetni?

Arany mindezekről nem énekel: a helyett csak a nemzet nagy

15 hőseivel foglalkozik, a kiknek ugyan nagy tus volt olyan nagy embereknek lenni, mikor még nem volt se puskapor, se censura.

Csupán egyszer fakad ki annyira a maga dolgában, hogy azt mondja:

20 „Ne volnék csak olyan vén!
Író tollam letenném,
S beszegődném maholnap
Csizmadia inasnak!”

Csizmadia inasnak! Ez alak itt ni! Hisz ezzel a gyönyörű
25 bajuszszal egyenesen csizmadia atyamesternek választhatnák meg!

Miért ne! ha engemet megválaszthattak csizmadia-céhbeli
— választmányi-tag-mesternek. — Az vagyok!

Már akkor Arany csak megérdemelné, hogy a hol én választ-
30 mányi-tag-mester vagyok, ott atyamester legyen.

És ő csak inasnak ajánlkozik.

Ezért nem lesz belőle semmi. Mondom én ezt neki eleget.

Most is megválasztanák akadémiai titkárnak, ha nem volna
neki egy nagy ellensége, a ki mindenféle ráfogott hibákat
35 híresztel felőle: — pedig egy házban lakik, egy asztalnál ebédel vele!

Ez a rágalmazója Aranynak: — saját maga.

Kérdjük tőle: hogy vagy? Feleli: sehogy sem: Nem érek én
már semmit.

40 Akkor van épen csordultig a poézis szinmézével.

Kérdjük tőle: mit irsz? „Semmit sem;” feleli; „nem tudok
én már írni sem.”

Akkor költötte épen „Buda halálát,” a mi olyan remek mű
volt, hogy még a Pesti Hirnök is kénytelen volt — megtámadni.

45 S ha kérdjük, mi van az ujságodban? Azt mondja: „ugyan hát mi lehetne benne?”

De'isz így nem lehet nagy emberré lenni! Annak a legelső titka a jó programm csinálás.

Persze az is nagy hiba, hogy a lapjában nincsenek himizet-
50 minták.

A tudós kollegák aztán azt mondják:

„Oh be remek hősköteményeket ír ez az Arany; ne válasz-
szuk meg akadémiai titkárnak, hadd kényszerüljön még több
ilyen szép verset írni! azt mi elolvassuk — a tiszteletpéldányból.”

55 A publikum meg azt mondja:

„Ne járassuk Koszorúját, hadd legyen kénytelen mentül több
szép hősköteményt írni; azt majd megszerzi a tiszteletes s el-
olvassa tőle az egész komposzszeszszorátus.”

És azért soha sem hallođ tőle, hogy panaszkodnék.

60 Az akadémiai üléseken dirib darab papirosokon szoktunk
egymásnak izengetni. Én karrikaturákat mázolólok neki, ő meg
nekem epigrammokat küldöz.

Egyet közlök belőlök. Arról folyt épen az értekezés, hogy a
história csak azoknak a neveit jegyzi fel, a kik szellemükkel

65 hatottak és a kik vérengző hadjáratokat viseltek.

A papirrongyra, mit hozzám röpitett, ez volt írva:

Az *emberi-öltőt* nagy feledékenység Elnyeli, mint tenger;
Csak kettő marad fenn az emlékezetben: Der *Denker* und
Henker.

70 Az ilyen papir-rongyokat én rakásra gyűjtöm, s majd ha
mind a ketten meghaltunk, majd ha a *magyar* uraságok *belgák* és
angolok lesznek; — ezereket fognak érte kapni — az örököseim.

80

A NAP KÉRDÉSEI

I.

Ránk nézve legérdekesebb eseménye a napnak a legfelsőbb
nyílt rendelet a horvát országgyűlést megelőzendő báni értekez-
let összehívására.

A báni értekezlet az országgyűlési választások szabályai felől
5 tanácskozni van felhivatva.

Az erdélyi választások rendszerére visszaemlékezve, elvbeli fordulatot látunk azon két első pontjában a leiratnak, mely szerint I-ször az országgyűlésen a nagy földbirtok is képviselve legyen, s II-or az országgyűlés tetemes költségei s a tanácskozmányok megkönnyebbitése végett a képviselők száma kevesbitendő, különösen a népesebb községek küldöttei. Ez elvnek kitűzésére azon hátrányok felismerése vezethetett, melyek Erdélyben tapasztaltattak, hol a nagy földbirtok egy képviselővel sem bír az országgyűlésen, a legkisebb szász község pedig
15 épen annyi szavazatot ad, mint a legnagyobb választókerület.

Ugy hiszszük, a báni értekezlet fog találni megállapodási pontokat.

És ekkor ki lesz tárva Horvátország előtt azon üres lap, melyet számára a legutóbbi magyar országgyűlés feliratában fen-
20 hagyott.

Mit írjon e historiai súlylyal birandó fehér lapra a horvát nemzet? az iránt mi a véleményeket előre elfoglalni nem akarjuk.

De vannak bizonyos meggyőződéseink.

25 Meggyőződésünk az, hogy a horvát és magyar nemzet nem nézi egymást „két” ellenséges szomszédnak, ki határigazítás felett villong, ki irott előjogokért versenyez egymással; de „egy” testvérnépnek, kit közös, tényleges érdekek csatolnak egymáshoz.

30 Ismerve a két nemzet nemes jellemalapjait, *azzal sem* követünk el tévedést, ha az eszményi világ kapcsait felemlítjük, s bátor kodunk a sokszor említett költői mondat igazságára utalni: „e két országot annyi századon át a *közös* hitért, hazáért és szabadságért kiontott vér ragasztotta elváhatlanul össze”;
35 de a jelen korszellem *gyakorlati* fogalmai szerint is elég okunk van nem mellőzni egymás érdekeit.

Egy tekintet a térképre, megmagyarázza mindenkinek azt,

a mit tán sokszori lapozásából a két nemzet egy alkotmányának, egy történetének ki nem vett volna.

⁴⁰ Horvátország egész hosszában foglalja el azt a határát Magyarország, mely nem mint a múltban, Kelet invasiójának bástyájául, — de bizonynyal a jövőben Kelet *szabad kereskedelmének* tárt kapujául kell hogy szolgáljon.

⁴⁵ Egy közös ügy van, melyben a birodalom minden életrevaló népe közös célját felismeri: a *közös szabadelvűség, szellemi és anyagi, közjogi és magánérdekű* intézményeiben; és ez érdekközösség; ez életkérdés a szabadelvű haladásban, első vonalban áll fenn Horvát- és Magyarországra nézve.

⁵⁰ Mi nem hizelgünk olcsó frázisokkal, nem ijesztgetünk baljóslatokkal: mi az adott helyzet vas következetességére utalunk csupán.

Lapunk eddig is találkozó tere volt, minden bármely irányból jövő, bármely testvérnéptől eredő, szabadelvű irányban történt haladási törekvésnek, s e mind az egyeseket, mind az ⁵⁵ államot valódi tartós jólétre vezető elvnek hű tolmácsa és munkása lenni ezentul is *meg nem szűnik!*

II.

Mint előbbi cikkünkben kimondtuk, a magyar szabadelvűség nem ismer kizárólagosságot. Ez nem kíván szabadságot ennek vagy annak a nemzetnek a javára a másik hátrányával, sőt ⁶⁰ inkább az egyik alkotmányos szabadságának kifejlődésétől föltételezi a másik biztosítását, mindenkinek nyíltan hagyva az utat, melyen e földön boldogulni, s e földön túl üdvezülni akar.

A szabadelvűségnek éppen a türelem a jellemalapja, nem a zelozítás, nem a véleményüldözés.

⁶⁵ Soha sem volt minékünk a miatt keserűségünk, hogy a birodalom másik felét képező országoknak mért *van* alkotmányuk? hanem inkább a miatt, hogy mért nincs nekik *több?*

Tegnapelőtt a horvát képviselőknek kivántunk szívünkben jó előmenetelt, ma a bécsi birodalmi tanácsnak kívánhatunk szerencsét az alkalomhoz, mely ezuttal helyébe jönni látszik.

A pénzügyminiszter ur ő excellentiája a legközelebbi ülésben felállította azt a thesist, a mi az egész alkotmányvitára legfényesebb világot vet.

Ő excellentiája szerint a birodalom országgyűlései által küldött képviselők nem azért vannak összehíva, hogy a kormányi propositiók *felett* határozzanak, hanem csak, hogy azok *felől* véleményt adjanak; mely nézet a képviselőház véleményétől, mint a gyűlés rögtöni félbeszakításából látjuk, lényegesen eltér.

Az igaz, hogy vannak tanácskozó testületek, a miknek a statutumai ő excellentiája nézeteibe illenek. Így például a tudományos akademiákban a levelező tagok csak votum consultativummal bírnak: a votum decisivum a rendes tagoknak adatik meg csupán; hanem az a kérdés: hogy a birodalom helyzetéhez és igényeihez képest betölti-e ez a viszony, (mely szerint a népképviselő csak tanácskozó, a kormány pedig határozó szavazattal bír) azon missiót, melyre az alkotmányosság hivatva van: különösen ebben az országban?

Mi e nyilatkozatból nem akarunk magunk részére politikai kapitálist csinálni. Ha ezt akarnók, azt kellene mondanunk: „ecce hominem Platonis!” ime be van bizonyítva, hogy nem elég az „inplume” és „bipes” annak meghatározására, hogy „ember”; annak még „szellemének” is kell lenni. — S minthogy *a magyar alkotmány szerint a nemzet képviselője határozó szavazattal is bír, mely a törvényalkotás jogát a koronával együtt osztja* — tehát — a conclusio világos.

De mi nem így szólunk.

Mi nem akarjuk a levertséget, mit e nyilatkozat a lajhántuli szabadelvű körökben támasztott, azon kárörömmel tetézni, hogy ime tehát a birodalmi tanács nem egyéb egy szónoklati intézetnél.

Ellenkezőleg.

Mi azt mondjuk: verba non volant! a szó nem semmi, a szó hatalom. A nyilvánosan kimondott szó = közvélemény, s a
105 közvélemény nagy ur.

Ha egy kormány mulhatlannak találta a népképviselőket, a közvéleményt jövőre eljárása iránt megkérdezni, s tért nyitott neki, a hol ez szavát elmondhassa: akkor ez a kimondott szó bizony a *határozó szavazat egyik része* rá nézve, akár van erre
110 statutum, akár nincs, különösen ott, a hol a közvélemény a kormánynak első hitelezője.

Ezért szerencsét kívánunk a birodalmi tanácsnak azon alkalomhoz, a hol e thesist bebizonyíthatja.

III.

Két félremagyarázás küzd ellenünk: az egyik tévedésből,
115 a másik nem egészen tévedésből.

A tévedésből eredt félreértés ez:

„A magyarok ragaszkodása alkotmányukhoz csak nemzeti önzés; ha a nemzeti önzést akármi uton kielégítené a kormány, nem törődnének a többivel.”

120 Ez ellen mindig tiltakoztunk. Mi nem ohajtozunk hivatalok, hanem intézmények után; alkotmányunkban nem zászlós uraink címeit, de az egész nemzet jólétét őrizzük.

A lajthántuli nemzetiségek ügyeibe éppen semmi beavatkozást nem igénylünk. A magyarországi nemzetiségek irányában
125 pedig az a nézetünk, hogy nem csak ajándékkal nem ohajtunk semmi olyan praedominalásra vezető engedélyt nyerni, mely másoknak keserűséget okozna, sőt még parlamentileg uton majorizáltatni sem ohajtjuk ezt a kérdést; s a mennyire ragaszkodunk ahoz, hogy az országgyűlési többség szavazata minden országos
130 törvényhozási ügyben döntő legyen az egészre nézve, annyira ohajtjuk minden egyes municipiumnak átengedni azt hogy

a nemzetiségi *jogos* igények által támasztott kérdésekben saját keblében határozzon. Szerintünk az oly magánjog természetével bíró igény: mint a *confessio*. Szent István koronája országaiban *uralkodó* vallás a r. catholika, a nélkül, hogy uralkodó helyzete által bármely más *confessio* háborítatlan gyakorlatát, autonom önkormányzatát, testületi egyesülését gátolná; épen így hisszük mi, hogy midőn Szent István koronájának országaiban a magyar nemzet mint politikai nemzet elismertetik, 140 abban semmi más nemzetiség nincs és nem lehet oda kényszerítve, hogy saját magát megtagadja, hogy erejét abban az irányban ne fejtse ki, a melyben boldogulni remél.

Épen a csehországi szóvivőktől hallottuk ezt a vádat emel-
tetni ellenünk, kik ugyanazon nyilatkozatukban ellensúlyozá-
sul hozzák fel részükre azt az érdemet, hogy Csehország látja
145 el hivatalnokokkal az egész monarchiát; — mi ellenkezőleg még Magyarországot sem akarjuk csupán magyar ajku hivatalnokokkal ellátni, hanem azt mondjuk, minden *municipium* magatudja, hogyan rendezze belügyeit? *válassza tisztviselőit* a nép
150 igényei szerint; Pest se nem *delegál*, se nem *candidál* sehova!

Melyik nézet már most a liberálisabb?

Mi nem akarjuk a magyar alkotmányt valami olyan stádiumig *visszavinni*, mely a társ nemzeteket féltékenységre gerjesz-
sze, hanem inkább *előre vinni* azon fejlődésig, mely velük át-
155 láttassa, hogy érdekeik épen azok, a mik a mieink s egyik a másikkal szemközt nem találkozik.

IV.

A másik félremagyarázás ez; és ez már nem egészen félre-
értésből ered:

Mikor az iránt nyilatkoztunk, hogy közjogunkat, alkotmá-
nyunkat *kifejlésre, továbbidomításra* nemcsak képesnek tartjuk,
160 sőt annak korigényelte szükségét látjuk, akkor azzal a kérdéssel állják utunkat:

„Miért nem fogadjátok el hát a tért, melyet mi nyújtunk nektek?
miért nem foglaljátok el a febr. 26-ki alkotmány által elétek irt
165 positiót?”

Idő előtti kérdésekre felelgetni mindig erővesztegetésnek tartottuk.

Erre a pontra választ adni sem a „mi szavunk”, sem a „mai nap” nincsen felhatalmazva.

170 Ha akar a kormány erre a kérdésre választ kapni, kérdezze meg a *nemzet képviselőtét*, az országgyűlést.

A bécsi sugalmazott magyar lap szemünkre hányja, hogy egy költői foglalkozású ember beszélget e helyen a közjogi kérdésekről.

De hát ha ez „vád,” minket sujt-e ez a vád? ha ez „baj,”
175 nekünk baj-e ez?

Nem a tényeken uralgó férfiakat illető baj és vád-e az, hogy ily nagy fontosságú idő szakban minden egyéb más szó el van némulva Magyarországon, egyedül csak néhány regényíró
180 beszél?!

De még így is megkísértjük a kérdésekre válaszokat adni.

Nekünk semmi kifogásunk az ellen, hogy a monarchia többi tartományai szintén a maguk ohajtása szerint boldoguljanak.

185 És ha Erdély, Horvátország, Ausztria, Csehország, Galicia stb. bennünket meggyőznek arról, hogy institutióink az ő alkotmányos előmenetelüknek utjában állnak, azokat *szabadelviübb irányban* módosítani készek vagyunk: *igérhetünk-e ennél többet?*

De ha minékünk sikerül azt bebizonyítani, hogy épen a mi intézményeink, a mi általunk ajánlott reformok azok, a mik
190 az egyetemességnek javára szolgálnak, s azok szerint ohajtjuk közjogunk és törvényes alapjaink jogosult tételeinek elfogadtatását, — *kivánhatunk-e ennél kevesebbet?*

Megkísértjük e kérdésnek — *a mennyi belőle napirenden áll* — minden poétai rosz hírünk mellett is, — gyöngö részletezését.

195 Kezdjük az épen szőnyegen levő horvát kérdésnek tárgyalásánál.

ÉRKÖVY

Ismét egy kitűnő férfiát mutatjuk be irodalmunknak, a kiro-
lól méltán el lehet mondanunk, hogy nagy számra szaporodott
költőink serege előtt, ő a legelső zászlóvivő, és a helyesebb út
megtörője; kinek zászlaján e buzdító jelszó tündöklék: „ifju
5 poéta! haladj — kapálni!”

Műveiből mindenütt ily lelkesítő nézetek tündökölnék elő.

„Ifju poéta, ha már csakugyan énekelni akarsz, ne énekelj
zenekiséret nélkül, itt egy Vidacs-féle kukoricamorzsoló gép:
csavargasd melléje ezt!”

10 „Ifju versiró, ha már csakugyan borrul akarsz énekelni,
előbb — nem az, hogy tanuld meginni; — hanem tanuld meg
tőlem, hogyan kell azt természeteni, erjeszteni, és fejleszteni? s
csak akkor írj róla, de akkor is csak a „Hon” hirdetményei
között, hogy mi az ára egy palacknak?”

15 „Ifju poéta, ki *babérok*at akarsz aratni, jer, én elvezetlek oda,
a hol megtanulsz *babot* aratni, és az neked sokkal jobb lesz.”

„Halhatatlanná lenni vágó ifju, ki örök életet vívsz ki ma-
gadnak, jer, én megtanítlak, hogy időközben, addig is, hogy
kell *megélni*?”

20 „Hazám *költői* hajlammal bíró hölgyei és delnői; legyek
szerencsés nagysádtoknak karomat nyújthatni, hogy felvezes-
sem nagysádtokat a — csirke és liba-*költés* Parnassusára.”

Ily helyes és célszerű irányban vezeti Érkövy a mostani
generációt az irodalom *rögös*, de Mak—Cormik-féle fogas
25 hengerral lesimítható pályáján.

Jelenleg is egy igen korszerű és nagy *horderejű* vállalat létre-
hozásában fáradozik, mely vállalat nem csak arról van alapo-
san egyelőre biztosítva, hogy iróink *legértékesebb cikkeiket* fogják
bele adni, hanem arról is, hogy a közönség tódulni fog azon
30 *olvasmány* után, mely neki itt fog nyújtani.

E korszerű vállalat tudniillik a „*második, szabadalmazott, pesti, ingó zálogházi hitelintézet,*” melyben a közönségnek *pénzt fognak olvasni*, s melybe az írók *órát és téli bundákat* fogják beadogatni.

ROBBOGÁNYI UZINDUR.

Ez az ifju, daliás termetű arc nekem *kortársam!*

Majd mikor Szilágyi Sándort mutatom be, *megöszült* fejével, arról nem fogom elmondani, hogy „ez az én *öcsém!*” de midőn Uzindurral jövök karöltve, büszkén mutatom őt be a közön-

5 nek.

„Ím ez ifiu itt az én — *bátyám!*”

Ilyen volt ő már *Guttenberg idejében* is! Kinek a könyvnyomtatás mesterségét föltalálni segíte; mely korrajzában, hogy hí maradjon a historiához, *mingyárt a censurát* is föltalálta egy

10 kalapács alakjában, melylyel a haragos nyomdász a negyedik felvonásban, felesége sajtókihágásáért *masinát, masinistát* és betűszedőt tönkre rombol. Ezt ugyan akár feltalálatlan is hagyhatta volna.

Sokan bámulták *Blondint*, mint lehetett oly vakmerő, hogy

15 *saját gyermekét* vállára véve sétáljon át a Niagarán? én jobban bámultam *Robbogányi Uzindurt*, midőn *saját darabjában* mint *Guttenberg föllépett*. Mert e kettős tréma csakugyan emberfölötti idegek számára való élvezet. Fölléptével egyébiránt a legkedvezőbb sikert aratta. *Rokonai és jó barátai nem óhaj-*

20 *tották, hogy nevét a színészi pályán megörökítse*, s lehet e kedvezőbb siker a világon, mint *rokonaink és jó barátaink óhajtását* valósítani?!

Híresek azonban *Romeo és Julia* harmadik felvonásának 1. jelenetében tett föllépései; hol majd *Tibaldot*, majd *Mercutiot*,

25 majd Romeot szokta játszani; s melyek irodalmi körökben oly jó hirt szereztek számára, hogy még a kritika sem mer keztyü nélkül hozzá nyúlni.

Kritika? — ő ezzel a fegyverrel is tud bántani. Robbogányi nem csak drámairó és művész; — ő kritikus is.

30 Már pedig azt tartják, hogy a megtért guerillából lesz a legjobb csendőr. Ez tudja legjobban, hol vannak a cimborák búv-helyei? hogy kell egy hurokra akadt cinkost kivallatni?

Neki is volt pedig már száz arany kitéve a fejére; a mit el is nyert az által, hogy egy drámát irt, melynek címe „*Bűn bünt követ,*” melyet azonban ő maga annyi bevallott bűn dacára, a drámai vérpadon leendő nyilvános kivégeztetés helyett, leendő megjavulásáig tartó fogságra megkegyelmezett.

Ámde mindezen érdemeinek elősorolása után fennmarad még a legnagyobb; melyet tőle az utókor sem fog elvitathatni.

40 Mert lehetnek, és bizonyára vannak is oly ártatlan kedélyek közönségünk soraiban, kik a művészet és irodalom tetteit nem tartják reális foglalkozásnak: de senki sincs, a ki el ne ismerné azt, hogy a ki tizenhat éven át minden farsangban személyesen vezette a kotilliont, az megérdemli, hogy az „ifjuság vezetőjének” neveztessek.

S e tánc hadvezéri celebritás, e quadrillgenerális, e kotillion-feldmarschall, e minden *europai* bálók *hétvdlasztófejedelme*: — Robbogányi Uzindur.

50 És valamiképen elismert dolog, hogy Napoleon akarata nélkül *EUROPÁ*-ban nem lehet „rend;” hasonlóul bevégzett tény, hogy Robbogányi Uzindur nélkül nem lehet *europá*-ban „tánc-rend.”

Melyért is felhívjuk lapunk minden olvasóját, hogy e mi kedves barátunknak, tartós és állandó egészségeért siessen egy 55 pohár pezsgőt üríteni: — ha van.

GREGUSS ÁGOST

Az „Üstökös” principálisához
 A „Lángészt” szidtdad, mivel a „gaz” irókat ütötte;
 Most meg minden író t üstököl Üstökösöd.
 Szép, hogy a rosz elvtől a jóhoz visszakerültél,
 5 S ím magam is szivesen tartom a hátamat: Üss!

G. Á.

Felkapván azon dicséretes szokás, hogy mikor a program-
 munk szerinti rendben érzi magát következni illető jó barátunk,
 ez „irodalmi kényszerkölcson” vagy mint Nendtwich barátunk
 mondá „irodalmi Matrosenpressgang” következtében, ön-
 10 kénynt siet nálunk jelentkezni, beküldvén arcképét, s némi szel-
 lemi contoureokat is hozzá.

Itt-tisztelt barátunk a fennebbi epigramm kíséretében jelent
 meg hadfogadó bureaunkban.

Távol legyen tőlem ily gonosz szándék, hogy én Apolló
 15 fölkenntjei ellen fölemeljen kezemet! hogy én iratórsaimat meg-
 üstököljem? Hogy bánhatnék én ily gonoszul enynyi kopasz
 emberrel? Még pláne ütni! 'Sz nem jöttem én Meklenburg-
 ból. Én eddig azt hiszem, hogy csupa merő hizelgéseket mon-
 dok barátaimnak, s milyen gonosz a világ, hogy magyaráz
 20 mindent félre.

Még fogyatkozásaikat is, a hol lehet, eltakarom. Hát nem
 föltett kalappal rajzoltatom-e azt, a ki megszabadult attul a
 gondtul, hogy frizőrrre legyen szüksége?

A mult számban volt szerencsém bemutatni egy jelesünket,
 25 ki poétából lett kritikussá; íme most egy másik kitünő férfiunk,
 ki, megfordítva: elébb volt hirhedett és rettegett kritikus, s
 azután változott át koszorús költővé.

Azt kérdi Tóth Kálmán: „Ki volt nagyobb?”

Minden kétkedés nélkül kimondom: az utóbbi!

³⁰ A ki elébb volt drámaíró, azután lett kritikus; az lehet hősi jellem, de minden esetre boszuvágyó, ki megakarja torolni a vett sérelmeket, de a ki, mint Greguss: a kritikust és drámaíróát oly módon tudta magában szerves egésszé kögíteni, hogy elébb megcsipkedett minden halandó poétát, s azután kitérta keblét,
³⁵ mondván, már most cseréljünk szerepet, csipjetez ti engem! az ilyen ember nagy keresztyén!

Kivált ha azt az elvet követi, hogy „majd irok én *nektek* olyan darabot, a milyeneket ti szoktatok írni *nekem*.”

Hanem hát itt sem tagadható meg kritikus természetét;
⁴⁰ még a drámája is egy általános kritikai hadjárat az írók ellen. Őugyan fentebbi epigrammjában is azt állítja, hogy a „Lángész” csak a „gaz” írókat ostorozza. Kérem alássan. Linné szerint minden gaz = virág; a murok vad állapotában: gaz, s ha meg-nemesítik: sárgarépa; a spinót, ha nyers, gaz; ha megfőzték,
⁴⁵ még az országyűlésen is szóba hozatik.

Én tehát tulajdonképen akkor, midőn a Lángészt megrót-tam, nem Greguss ellen tettem kifogást, hogy minek írta meg a Lángészt? hanem a Lángész ellen, hogy minek hagyta magát megíratni Greguss által?

⁵⁰ Azóta azonban sokat változtak nézeteim. Az idők kényszere engem is kapacitált, hogy minden úgy van jól, a hogy van; s a féllábu ember is ideálja — a sántaságnak; azért íme kezemet nyujtom e hasábon keresztül, az én kedves barátomnak: „te is kritikus vagy, én is kritikus; te is jó katona, én is jó katona:
⁵⁵ ne bántsuk egymást.” — Inkább keressünk majd egy harmadikat, s azt *communi consensu* jól eldöng — simogassuk.

Fáj a szíve az embernek, ha elgondolja, hogy e szép, tojásdad arcu deli alak arra van hivatva, hogy csupán olyan hölgyek-

nek udvaroljon, a kik ez előtt háromezer esztendővel éltek s azóta bebalzsamozva unatkoztak valami egyiptomi gúla cabinet particulierjében: s míg más ifju ily időben azon élvek elnyerésében fárad, melyek e földön vannak; őt csak az vonja magához, a mi a föld felett és a föld alatt található, értve az utóbbiak alatt az ócska sarcophagokat és bedült sírboltokat, miknek titkait fürkészi; — hanem hát már egyszer ezt így rendelték a bölcsek, hogy kiválogattassanak egy országból a legtöbb eszü, legegyszerűbb természetű, legjobb erkölcsű férfiak, — és azok legyenek éppen a deficiálásra kárhozhatva; s ezen mi nem segíthetünk, mert ha tőlünk függne, bizony minden *páter* nevét megnyújtánók „*paterfamilias*”-ra.

Íme e kitünő barátunk oly művel ajándékozta meg tudományos irodalmunkat, mely mindent összefoglal, a mi nemzeti életünkben *mese*. Ő a „Magyar Mythologia” koszorús szerzője.

Ez azon egyetlen mű, mely a kiadó vallomása szerint, az utolsó szakadó szálig, mind elkelt és egy sem került belőle vissza a vidéki könyvtárak küldeményeivel. Így nagyon valószínű, hogy a tisztelt szerző újabb kidolgozás mellett új kiadást fog belőle rendezni.

E lehetőség esetére bátrak vagyunk figyelmébe ajánlani a magyar hitregetan azon tárgyait, a mik az *első kiadás óta* gazdagíták nemzetünk mythológiáját.

Igy mingyárt az I. fejezetnél a *pogányistenek* közé kérjük betéttetni a „*Pénzistent*,” ki még ma is nagy tiszteletben részesül.

A *Rémek* közé; az *Inséget*, az *Adóexecutiót*, és a *Censurát*.

A *Csodaállatok* közé: a *Sült Galambot* és a *Hírlapi Kacsát*.

A *Tündérek és Láthatatlan Alakok* közé az *Ezüst-Huszaszt*, nem feledve el annak a Február 11-ki toaszt alkalmával felbecsült ágióját.

A *Kincshordó Lidércek* közé: a *Bankóprést* és a *Kreditanstaltot*.

A *Manók* közé a harmadévi sok *Röpiratot*.

Az *Elfeledett régi tisztességek* közé a *Magyar Főköztöt* és *Pártát*.
A *Babondk* közé a *Szózat-éneklést*.

A Csodák közé az 1864-iki „Száz forintot egy zsemlyéért,”
s az 1865-iki „Száz zsemlyét egy forintért.”

A Griffmadarak közé a 33 Hírlapot, ami két esztendő alatt
40 egymást megette.

A Sárkány Tojások közé a másik 33 Hírlapot, mely helyettük
támadt.

A Földbesüllyedő Hősök közé a: Vezért, ki maga is úgy mutatta
be magát, mint „kis ördögöt.”

45 Az Óriások közé; a *Bugyogós Ifju Óriásokat.*

A Boszorkányok rovatába: az *Augsburger Allgemeine Zeitung*-
got.

A Fanyövők és Kőmorzsolók közé: az *Oesterreichischét*, meg a
Botschaftert.

50 És különösen, mikor az *Elemek tiszteletéről* szóló fejezetet
fogja átdolgozni, becses figyelmébe ajánljuk e négyet: a *Föld-
tisztelet* rovatában: a *Földkóstolókat* és a *Földvételi Belgát*, a *Víz
tiszteleténél* az *Alföldi Rétöntözést*, meg a *pesti Vízvezetékét*, a *Tűz
tiszteleténél* a *Petroleumot*, meg a magyar *Szalmatűzet.* A *Szél*
55 *tiszteleténél* pedig azt a bizonyos *Köpönyegét*, a mit szél ellené-
ben szokás fordítani.

Ezek mind tisztán magyar *Mythologiai tárgyak*, a miket na-
gyon tisztelt barátunk Magyar *Mythológiájának* második,
bővített kiadásában egész bizonyossággal remélünk megtalál-
60 hatni.

Midőn egy részről van szerencsénk bemutatni egyikét leg-
régibb barátainknak, minden fölöslegessé váló ajánlgatás he-
lyett csak annyit jegyzünk meg felőle, hogy dacára ily régi

barátságának, s dacára annak, hogy mind a ketten lapszerkesztők
5 vagyunk, még sem veszünk össze soha.

Ennek különben igen egyszerű magyarázata van. Én az infanteriánál szolgállok; ő pedig a cavalleriánál.

Én bolondos lapot szerkeztek, Bérczy pedig lovas lapot: a Vadász és verseny-lapokat.

10 Ez azon lap, melybe legtöbb nemes ír, melyet legtöbb nemes olvas, és melyre legtöbb nemes praenúmerál. És nagyon méltán. Ha már nemességünkől úgy sem maradt meg egyebünk, mint nemes levelünk, nemes szivünk, és nemes paripáink, hadd védelmezze az elsőt a Pesti Hirnök, hadd tartsa biztatással a másodikat a Családi Kör; de az utóbbtól se vitassa el
15 senki azon jogot, hogy magát az irodalomban képviseltesse.

A ló tiszteletre méltó állat. A Pegazus is ló, a hyppocrenét is ló rugta, Minerva sisakjának az ernyőjét is négy ló képezi, hazánk történetében is fontos állat a ló, de ezt bővebben
20 emezni nem merem, nehogy nemzetiségek elleni izgatásnak vételessék; azért a ló minden esetre megérdemli, hogy saját organuma legyen.

A lovaknak épen úgy meg van a maguk története, és család-fája, mint a kitűnő hősöknek, sőt némely lónak a nemessége
25 sokkal régebbi dátumú, mint a gazdájáé.

És ha már egyéb mező nincs tettvágyunknak nyitva, mint a handicap tere; s fegyvereink erejét más ellen nem érezheti, mint a nyulak; ezekben kitűnni is dicső! „Foglaljunk el a tért!” ez Tallerossy Zebulon jelszava; „még pedig fekve; mert így
30 többet elfoglalhatjuk belőle, mint állva.”

Bámulásra méltó különösen tisztelt barátunknál az, a mi minden költőnél legbámulatosabb szokott lenni; Arany János mindig verekedő emberekéről ír, pedig maga soha sem verekszik; — Hiador mindig szerelemről dalol; pedig nem is szabad
35 neki, mert plébánus; — míg Lonkay mindig a coelibatusról énekel, pedig nem próbálta; — és ez a valódi talentum! Így Bérczynél is a fantazia diadalának kell elismernünk azt, hogy ő

lovakról ír, a nélkül, hogy valaha lovon ülne, és vadászatokról, a nélkül, hogy egy árva svábhegyi szőri-szarkát meglőtt volna
40 valaha életében.

Legnagyobb érdeme pedig az, hogy míg sok ifju és vén szerkesztő az előfizető közönséget teszi lóvá; ő a lovakat tudja rábírni, hogy a gazdáikkal előfizettessenek.

És bizonyára Bérczy kedvesebb olvasmányt ad oly novellákban, hol azok a *szalonkák* szerepelnek, a *miket* mi kopasztunk meg, mint ha írná a mai kor divatos novelláit azokról a *szalonkák*-ról, a *kik* minket koppasztanak, vagy is, érthető nyelven magyarázva: il a beau d' écrire des *biches*, qui se font manger; que des *biches*, qui nous mangent.

50 Azért egy lelkesült „cheers”-t a Vadász és versenylapok szerkesztőjének!

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1865. febr. 25.]

Tekintedezs barátom uram!

Egy igen igen jó planumom tamata nekem. Id gyün országgyűlis: kicsi lasacskan gyün; de csak gyün. Nem telik neki, hogy gyűjön saját ekvipazson; kel neki varnyi alkalmatosagra.
5 Ezerfilik vilemínyek, milyen lesz gyűvő országgyűlis? Egyik mongya: lesz hoszu, másik mongya, lesz rövid: — egyik mongya lesz zivataros, másik mongya: lesz csendes; egyik mongya, nem tunyi, milyen lesz a vige? másik mongya, nem tunyi, milyen lesz a kezdete? Had in nekem van ere nizve igen
10 jó gondolatom, hogyan lehetne megcsinyalni, hogy országgyűlisen valóságos egyetirtis lenne. Hanem ezt nagyon titokba kel megtartanyi, hogy meg ne tугyanak. Had minthogy ecere egy napon, egy oraban, egy minutaban fog vigbemenyi a kö-

vetvalasztas, ösze kelene beszilnyi mind a haromszaz is enyi-
15 hany valasztó kerítésnek, hogy ecere mind valamenyi unisono
a Deak Ferencet megvalasza kipviselőnek. Akor a Deak Ferenc
kipviselne egisz orszaggyűlist, s szeretnik meglatnyi, hogyan
csinyalna akor partoskodast akarki, akar a strichen felyül, akar
a strichen alul? No, nem jo inditvány ez? de nem kel kiplety-
20 kaznyi, hogy meg ne tугyanak előre. Azirt izs nem irtam le-
vilbe, mert azt masok izs elolvashatnanak, hanem irtam uj-
sagba, it ugy se nem elolvas senki, vagy ha elolvasott, csak azirt
se nem elhiszi.

Nem rigiben tetem tiszteletemet nagy hazankfianal; ipen
25 rajta kaptam, mikor langragyujtota egy cindhelclit, hogy szii-
varnak vigit megigesen vele. Besziltünk a egyrül, besziltünk
a masrol; in elmontam neki, a mi roszat csak eszibe jutota
nekem; utolyara mondok neki: hat te nem tuc nekem mon-
danyi valami jot? — „Valami jót? mongya Deak: Hogy ne
30 tudnék én neked mondani valami jót!” — „Halljuk! halljuk!”
Mig tenyeremet izs fülemhez tartotam, hogy joban meg-
haljam; mi az a jo? — Hát a kapros káposzta: az *valami
jó!*”

Is csakugyan igaza van; mert mostani politikai constellatiok
35 közöte in se tudok egyib jot, mint a kapros káposzta; melyet
izs hasonloul kivanva tekintedezs barátom uramnak.

Alazatos szolgaja
Tallerossy von Zebulon

87

(U.)

Venio nunc ad fortissimum virum! Most mutatom be azt
az egyetlen *férfiút*, a ki nekem a föld kerekiségén parancsol.
Mert vagynak ugyan még sokan, a kik nekem parancsolgat-

nak; csakhogy azokkal én úgy vagyok, mint a schweici nemzet-
5 őr a kapitányával, kinek ily dorgálására: „mért nem voltál
a hadgyakorlaton? mondtam tegnap, hogy eljőjj!” azt felelé
viszsa: „te mondtad ám, hogy elmenjek; de én *nem mondtam*,
hogy elmegyek.” A mit azonban (U.) parancsol, azt oly kész-
séggel szoktam megfogadni, a milyennel csak fogadhatja egy
10 *Honfi*, egy *Honatyá* parancsát. Igen is, ő a nagyérdemű
Hon-nak elismert buzgalmu és capacitásu szerkesztője, én
pedig ugyanannak szerény alattvalója. S ámbátor nem illenék
subalternusoknak az ő principálsaikról panegyricont írni, mert
ez a rossz világ könnyen úgy magyarázhatná a dolgot, mintha
15 itt fizetés-főlemelési remények volnának mozgásba hozva;
azonban már egyszer a keblemből felbuzgó érzelemnek nem
állhatok ellent; vagynak dolgok, a mikről a költő azt éneкли,
hogy „a korszóból is kitör és eget kér!” s a mi igazság, az igaz-
ság! A Hon nagyon jó lap.

20 Nem azért, mert a kiadójával némi ismeretségben vagyok;
de tessék megnézni! Van abban gazdaság, politika, külföld, bel-
föld, ujság, régiség, regény, utazás stb.[.] vezércikkeket írnak
bele legderekből hazafiak, a kik nem pénzért írnak, járattják a
legokosabb emberek, s a papirosa is szebb, mint valamennyi
25 lapé a birodalomban.

S nem csak az az érdeme a Hon-nak, a mi benne *van*, hanem
még az is érdeme, a mi benne *nincs*! Nincs benne hízelgés,
ámítás, dicsekedés, nincs benne polemia, nem veszekedik abban
senki se papokkal, se ujságírókkal, se doktorokkal, se színé-
30 szekkel, se muzikusokkal, azoknak (U.) mind azt mondja,
hogy „a ki *idebenn* veszekedni akar, az *menjen ki!*” Hát még a
mi lesz benne? hát még a mi *lehetne* benne! De e két utóbbi
thémát jobb ha egyelőre az olvasó fantáziájára bizzuk.

A *Hon* egy szóval tagadhatatlanul ugyanaz a magyarban, a
35 mi a *Patrie* a franciában, de nem ugyanaz, a mi a *Vaterland* a
németben.

E naponkint kivéve a vasár- és ünnepnapokat ujjászülető óriás-

nak ős alkotója, a mi fenntisztelt hazánkfia, ki e hivatásának valóban oly buzgalommal felel meg, minőt e szent ügy meg-
40 érdemel.

Mikor még más ember a bálutáni krapuláját aluszsa ki, ő már a *hajnalcsillaggal* (Morning Star) ébred, s míg más ifju tudósnak első dolga a kávéházban a tekeasztalhoz sietni, az ő első *golyója*: a „Globe.” Ő ismeri és megtudja becsülni az *időt*,
45 (Times) s nem csak a multakra terjed ki figyelme, hanem még a *jövendőkbe* is belé tekint (L’Avenir; Zukunft.) Délelőtt ki- hallgatja a külső hatalmasságok *hírnökeit* (Wanderer Herald, Botschafter). Délután a hazaiakat, (Hírnök, Idők tanuja), s mikor más író t bizonyosan meglehet találni a *Presseben* (ahol
50 bort mérnek) őt is meglehet találni a *Presseben* (a hol vezér- cikkeket tálnak), mindenre kiterjedő figyelme egyaránt röpked a legmagasabb régiókban a *sassal* (Orol), valamint a rétek virágaiból mézet szedő „Északi Méh[”]-vel, (*Szjevernaja Pcsela*) s midőn mások már rég alunni mentek, az ő láthatárán
55 még akkor is fenn van a *nap* (The Sun).

Valóban, az önzésnek legkisebb árnyéka nélkül mondhatjuk, hogy minden hazafi csak akkor teljesítette kötelességeit a haza, az emberiség, az egész világ, az utókor, és saját maga irányá-
ban, ha a Honra, mint a fenntisztelt nagyérdemü barátunk által
60 oly szilárdul szerkesztett lapra, állandóan és folytonosan praenu- merál. — Előfizetési föltételek: egész évre 20 forint, fél évre 10 frt. 50 kr. évnegyedre 5 frt. 25 kr. Lehet kezdeni minden hónap elején.

KILÁTÁSAINK A JELEN ÉVRE

Az ország minden részéből egyhangulag arról tudósítanak bennünket, hogy aggasztó időnek nézünk eléje. Olyan áldás ígérkezik a mezei termékekre nézve, a milyen egy században egyszer fordul elő, s még egy ilyen áldott esztendő, mint a tavalyi, — és Magyarország tökéletesen fizetéképtelen lesz. A tavalyi termékek is vermeinkben hevernek, nagyobb tömegekben semmi árért el nem adhatók; s ha még egy ilyen bő esztendő jön rá, mint a tavalyi volt, Magyarországon a pénznek semmiféle neme sem lesz ismeretes. Jelenleg is már tíz faluból⁵ sem lehet összeexequálni 100 forintot. Rozs, kukorica, az van elég. — Ez ugy látszik, mintha csak közgazdászati veszedelem volna, pedig nem az; — ez alkotmányos baj. Elkészíthetik a miniszterek nagy tudománnyal a budgetet; mit használ a leg-helyesebb számítás is, ha a bevétel rovatai idealis positiók ma-¹⁰ radnak? 1861-ben az *alkotmányosság háromnegyed éve alatt* Magyarország képes volt az egész adóját s még az elmúltak hátralékait is megfizetni, azóta a folytonos katonai behajtás mellett is, adójának 33 percentjével s legáldottabb vidékén a Bánságban 55 százalékával tartozik. S tán csak a pénzügyi kor-¹⁵ mányhatóságoknak tartozik a magyar földbirtokos? Oh nem, magán hitelezőinek is tartozik, s azoknak is épen olyan de bon foi odaadja a magtára kulcsát: itt van uraim, elégítsétek ki magatokat; hanem a termény azoknak sem kell, mert pénzzé nem fordítható.

²⁰ Következik tehát, hogy a magyar kereskedőnek sincs pénze. Ebből ismét az következik, hogy az osztrák iparosnak sincs pénze, a kinek publicuma a magyarországi kereskedő világ. S mindez az idén még bővített kiadásban szándékozik meg-
²⁵ jelenni. Ehhez járulnak a Galiciából, Bukovina-, Krajnából
³⁰ stb. érkező általános panaszok. Ott meg már sem pénz, sem

eleség, Galiciában a kormány, (mint írják) még a beszedett adót is visszafizetteti, s valószínű, hogy országos segélyezés fog kelleni a föld népének. Ez bénító baj. Ennek a megorvoslására még az sem elég, hogy a Reichsrath a budgetből a deficitet
35 tisztán letörleszse, hogy a kormány önszántából 20 milliót kihuzzon a kiadás rovatából. Ebből csak az fog következni, hogy a kormány 20 millióval kevesebb *beruházást* fog tehetni az országban. Ide mélyebben ható módszerek kellenek. Hogy a birodalom minden egyes országának mire van szüksége, hol
40 van bajainak kutfeje, mi által lehetne azokon segíteni? ezt Bécsben nem tudják, mert nem is tudhatják; ezeket csak minden egyes ország saját képviseleti gyűlésén fejtheti ki és orvosolhatja, s e végett semmi sem oly sürgetős szükség, mint minden egyes ország képviseleti gyűléseit mentől előbb abba a helyzetbe hozni, hogy a saját hazájukra szükséges intézkedésekről
45 gondoskodhassanak. A kormányról s a birodalmi tanácsról készek vagyunk minden jó akaratot föltenni, de egyik sem lehet mind arról kellőleg informálva, a mit csak kiki otthon tudhat. Egyik országban más emeltyűket kíván az ipar, a földészet, a
50 kereskedés, mint a másokban, s mind a két fél jogosan követelheti, hogy a mi rá nézve hasznos, azt a többiek ne rendszabályozzák.

Mondjunk egy igen közelálló példát:

Az angol kereskedelmi kamarák felszólítása Magyarországon
55 a legörvendetesebb sensatiót költötte. A dunakereskedelmi-társaság megnyitná előttünk az angol tőkepénzesek részvétét, termékeink kész vevőkre találnának. Azonban ez ügy a többi tartományok kereskedelmi köreit nem igen látszik érdekelni. Mért is lelkesítene valakit Bécsben vagy Brünben az, hogy
60 Magyarországon a buzának, gypajznak nagyobb ára lesz?

Azután: minden egyes országnak szüksége van olyan közlekedési eszközökre, a melyeknek legközelebbi célja azon *tartomány* jólétének emelése, s ha ezeket külön mindegyikre rá hagyják, majd kitalálják azok az illető vonalt, mely az egyes

⁶⁵ részeknek úgy, mint az egésznek életerévé váland; míg ha mind azt egy csoportban tárgyalnók, csak az lenne belőle, hogy kölcsönösen leszavaznák egymás vasutait. A kormány maga is képtelen lesz a megszorított budget mellett a közlekedési eszközök kamatbiztosítékait szentül elvállalni. Tehát

⁷⁰ a takarékoskodás eddigi módjával csak szegénységünket építjük.

Bajaink orvoslásához legelébb is szabad mozgásu politikai élet kell. A varázslat nem abból áll, hogy a háztartás költségeit szállítsuk le, hanem hogy a keresetforrásokat szaporítsuk. Attól tartunk, hogy a „mi várhatunk” politika következtében a forgalom mind jobban meg fog állni, a helyett, hogy megindulna; pedig nem az a jóllét mértéke, hogy mennyi pénz van egy országban, hanem hogy hány kézen megy az keresztül, és milyen gyorsan?

A kik tudják, hány millió forintnyi bankjegye van köz-

⁸⁰ kézen a nemzeti banknak s hány milliót kell bevenni a kormánynak egy évben? könnyen kiszámíthatják, hogy *minden forintnak* kétszer kell egy évben megtenni az utat a maga körforgása szerint a kormány kezéből a termelőébe s a termelőéből a kormányéba. Még egy ilyen éve a bőtermésnek Magyarorszá-

⁸⁵ gon, a stagnationnak a politikában, a bizalmatlanságnak a kereskedelemben, s az incselkedő békének a külföldön; és akkor mathematicai tény lesz, hogy az országban levő összes pénz egyszer sem fogja azt a körutat megtehetni.

Ez az, a min segíteni kellene; de a min a „még várhatunk”

⁹⁰ politika segíteni nem fog[.]

Most vagyok már megakadva!

Eddigélé csupa „tisztelt barátom,” — „kedves barátom,” — „nagyérdemü barátom” volt, a kiket bemutogattam, s

most íme egy ellenségemet kell a közönség elé vezetnem. Még
9 pedig kemény és legyőzhetetlen ellenségemet, a ki nem adja
meg magát, a ki be nem vehető, sem ostrommal, sem kiéhez-
tetéssel.

Pedig hát minden háborunak köztünk az az oka, hogy ő azt
hiszi, miképen kritikusnak lenni okosabb dolog, mint poétá-
10 nak; én meg azt állítom, hogy kár annak kritikussá lenni, a ki
jó költő lehet.

Isten ellen való vétek, a jó borbul ecetet csinálni!

Mi az a kritika? A költészetnek az inasa, a ki annak a pelyhes
dolmányát kikeféli, és kiporolja, a pecséteket a köpönyegéből
15 kitisztogatja, genialiter szétszórt papirosait kosárba hányja, s az
általá lött vadakat feltranschirozza.

Mi az a kritika? A múzsák szobaleánya, ki szenyynes ruhái-
kat kimossa, lyukas harisnyáikat kitópolja, s a mellett a kis-
aszszonyait, hátuk mögött, mindig rágalmazza.

20 Mi az a kritika? Pincér a publikum háta mögött, ki az ét-
lapról magyarázza, melyik étekfogás miből van összeállítva,
melyik jó, melyik nem jó? s a szakácsnak referál róla, hogy mit
mondtak a vendégek a főztére?

Mi az a kritika? Porkoláb Apollo armadájában, kihez a csinyt
25 tett chargekat bűnhödni küldik; legfeljebb őrmesteri ranggal.

Mi az a kritika? Kéményseprője a Helikonnak, ki az istenek
oltárainak csak a füstjével foglalkozik.

Mi az a kritika? Olympusi financ, a ki minden átmenőt csak
azért vizitál meg, hogy nem kaphat-e nála valami mauthba-
30 rest?

No hát: nem hiba az Gyulaitól, hogy mikor ő olyan jó
poéta lehetne, átcsap kritikusnak?

Ezért viaskodunk mi már régóta egymással.

Én természet szerint a nyugodt contemplationak vagyok
35 kedvelője. Eshetik a házam fedelére ugy a bukott dráma, vers,
novella, mint a zápor, én ki nem megyek az eresz alól, hogy
magam is megázzam; Gyulay ellenben akkor boldog, ha pole-

miazápor között járhat esernyő nélkül. Az istenek ambroziával kínálják, s ő a helyett vad poéták nyers süteményeivel ter-
40 heli meg szellemi gyomrát, minek aztán természetes követ-
kezése, hogy kénytelen nagy tornázásokat végezni utána,
emésztést elősegítő conmotio végett.

Ez magyarázza meg pathologicæ, hogy tud két olyan okos,
derék, elmés és komoly férfiú, mint Gyulay és Brassay egyetlen
45 egy „A” betű fölött három hétig elpolemiázni mint két Titán,
könyvtár számra döntvén egymás fejére a citatumok lavináit?
— Kell az nekik diaeteticai szempontbul.

Én tehát Gyulayt anatomice distingválom. Nem minden
organumát tartom ellenségemnek. A szíve, melyben annyi
50 tiszta poézis lakik, s a tüdeje, mely hon- és emberszeretetet
lehel: azok jó barátaim; hanem a mája, meg az epéje, mely
kritikai hajlamait rejti, azok ellenségeim.

A miért is vele kötekedni meg nem szünök: s csak azért iszom
naponkint Werther, Edler von Numvár életessentiáját, nehogy
55 alkalma legyen fölöttem parentatiót mondani, olyan időben,
a mikor már nekem nem lesz organumom, a mivel vissza rep-
licázhassak neki.

RÁTH MÓR VÁLOGATOTT LEVELEI A VÖRÖSMARTY ÉLETIRÁSA VÉGETT FENNTISZTELT BARÁTUNKHOZ

I. Levél

Tekintetes úr! Meg levén felőle győződve, hogy az életírás,
melyre kegyed oly sok gondot fordított, már okvetlenül kész,
bátor vagyok egész tisztelettel esedezni, méltóztassék azt, hoz-
5 zám kegyesen elküldeni. Örök hála rá lekötelezett tisztelő szol-
gája. R. M.

II. Levél

Uram. Nekem úgy tetszik, mintha önhöz intézett leveleimet ön felbontatlanul felfűtögetné; más okát nem tudom el-
10 képzelni annak, hogy azt az életírást még sem küldi. Ön még nem tudja, hogy milyen egy könyvárus, ha dühbe hozzák? Számváld még csak generálissá lett a magyar írók miatt, de én Dzsingiszkánná leszek, ha nem küldi azt az életírást. Alászolgája.
R. M.

15 III. Levél

Én uram! A martyrok minden kinszenvedéseire kérem, instálom, esedezem, meghajtott térddel könyörgöm; bocsánatot kérek, ha valaha megbántottam: küldje már azt a biografiát. Engem a publikum kihúz, lehúz, behúz, felhúz, megnyúz.
20 Legyen ön keresztyén! s ne kívánja kínhalálomat. Szenvedő szolgája. R. M.

IV. Levél

Hallja az úr! Én most vettem egy hat csövű revolvvert Kirnernél. Azt megtöltve szüntelen a zsebemben hordom. Ha ön
25 bátorságban akar járni az utcán, tanácsolom, hogy azt az életírást haladéktalanul ide szállítsa. R. M.

V. Levél

Tisztelt barátom. Rájöttem azon meggyőződésre, hogy valamint a politikában, úgy az irodalomban is nyájas barátsággal
30 sokkal többre lehet menni, mint nyers szigorral. Legyünk per tu. Aztán majd kérlek igen szépen, arról a bizonyos életírásról ne feledkezzél meg. Tisztelő barátod. R. M.

VI. Levél

Szeretett barátom. Ma születésem napja van[.] Hű barátaim
35 ma este egy kis barátságos lakomára fognak nálam öszszegyülni. Vigan leszünk. Hogy örömünk tökéletes legyen, óhajtánám, hogy a te becses eljöveteled is tetézzé azt. S ha még egyuttal a Vörösmarty életírását is elhoznád magaddal, az lenne rám nézve a legkedvesebb születésnap meglepetés. — Hány kocsit
40 küldjek érted? szerető barátod. R. M.

3. SZÁM. Megjelenik minden vasárnapon egy levekkel kétféleképpen. Előfizetés az egész évre január-1-től, 6 hóra 3 Ft., 3 hóra 1 Ft. 50 kr. — Előfizetői minden postabiztosítást és könyvértéket — Kiadó hívtartól Post. bizt. tart. 7-3. szám. **XVI. kötet.**

2. SZÁM. Megjelenik minden vasárnapon egy levekkel kétféleképpen. Előfizetés az egész évre január-1-től, 6 hóra 3 Ft., 3 hóra 1 Ft. 50 kr. — Előfizetői minden postabiztosítást és könyvértéket — Kiadó hívtartól Post. bizt. tart. 7-3. szám. **XII. kötet.**

Arany János.

Előttünk áll nemzetünknek azon nagy költője, a ki legnagyobb költője lehetne nemzetünknek, ha egy igen nagy fogvatartás nem volna, mely őt ebben meggátolja: az, hogy írtatástól szerény.

Általános bevett fogalom szerint két dolog kívánatik meg egy költőtől: az egyik az, hogy vigye, a másik az, hogy *szóval dicselje.*

Arany so nem iszik, se magát nem dicseri.

Más poéta nem mulasztja el tartatni a közönséggel, mikor volt szerelmes? mikor bannagodott meg a kritikusra? mikor csalta meg a kedvese? mikor volt kótyagos? eventualter mikor nincs a csimátnak talpa? és főleg: miket tenne ő a hazájáért, ha azok a feltételek engednék magukat megfektetni?

Arany mindenről nem értekel: a helyett csak a nemzet nagy hősiével foglakozik, a kikről ugyan annyira volt olyan nagy emberek:

nek lenni, mikor még nem volt se puksap, se censúra.

Csupán egyszer fakad ki annyira a mag dolgotlan, hogy azt mondja:

*„Ne veddtek csak olyan vészt
Érdatlan hívtartól,
És kesztyűvel megöltetve
Csalással ismertetve!”*

Csimátnak ismerek! Ez alak itt mit Hisz ezzel a gyönyörű hajuzsalal egyenesen csimátna atyamenterek választatnak meg!

Miert ne! ha engemet megválasztattak csimátna-csalóbeli — választmányi-tog-menterek. — Az vagyok!

Már akkor Arany csak megérdemelni, hogy a hal és választmányi-tog-menter vagyok ott atyamenter legyen.

És ő csak ismerek ajátalkozik. Ezért nem lesz befelé semmi Mondom én azt neki eleget.

Most is megválasztanak akadémiái titkárnak, ha nem volna neki egy nagy előzetes, a ki mindenféle ráfogott hibákat hívtartól fel-

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRO ÁDÁMHOZ.

Tekintedez baratom uram! Csak nincsen gonoszab ember a köztökben a magyar parasztnálánál.

Mi történik velem? Gyűn hozam három juhaz ember, panaszokgya, hogy szomszaid arendas, Izeg ur ő nagysága behajotna nekik kilenez toklyut, pedig nem is voltak tilosba, csak az ut melete legelisetek, püt nem is foglaltak, csak botanizáltak; de míg azt sem lehetett latnyi, mert sőtít vot. Mar most ő nagysága nem akarja kiadnyi birkakát, csak egy forint karpotias mellett birkafejenkit. Hogy ez nekik sok, ezt ők nem akarnak fízetnyi: mi csináljanak?

Hija ides barátocskaim; de mit ír fejünkel fálnak menyir? Nagyságom Izeg ur hatalmas ember, ki pövélteti velet? ha ő mongya tilosba voltok, neki elhiszik, mert neki pinze van, is hitel van. Ha behajotna birkakát, ez „fált az compli“ ezen nem lehet segítenyi. Ha fejün-

kint egy forintot kiván, hogy vianagya; árul-jetek nektek, hogy nem tabakunkit kéri egy forintot. Egybirabta ne menyetek fejel a fálnak! In csak azt tanacsolok.

„Köszönyök alasan jo tanacsot.“ Aval elmentek ficzok.

Manapsag vizagynékel ficzok, mondanak: „no olbon van mar birka mind.“

„Hat megfizetek?“

„Nem ugyan hogy nem.“

„Hat odaka ingren, a ki behajotna?“

„Ne esleketé u azt.“

„Hat mi törtinté?“

„Hat a hogy megteczte tanacsolnyi, hogy ne menyintk fejünkel a fálnak, nem is mentünk estalo oldalat, a vizaloptank a birkakát. Köszönyök mig cezer a jo tanacsadast.“

No nize az ember: hova előfektit a perditus ficzok embernek loyalis biztatast!

Tallérossy Zebulon.

1861. és a folyó évi folyamából teljes számu példányokkal még folyóvást szolgáhatunk. 1861

Jókai két írása az Üstökösben

1846. évi. Március 1. Értelmezési / Pol. Pártokéi. 1. sz. Munka. Budapest, 1902.

A HON.

POLITIKAI ÉS KÖZGAZDÁSZATI NAPILAP.

MÁRCIUS 1.		MÁRCIUS 2.		MÁRCIUS 3.		MÁRCIUS 4.		MÁRCIUS 5.		MÁRCIUS 6.		MÁRCIUS 7.		MÁRCIUS 8.	
Arany	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00
Értelmezési	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00
Pol. Pártokéi	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00
Munka	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00	178.00

Értelmezési
A Magyar Nemzeti Párt...
Pol. Pártokéi
A Magyar Nemzeti Párt...
Munka
A Magyar Nemzeti Párt...

A Hon első száma

1846. évi. Március 28. Értelmezési / Pol. Pártokéi. 1. sz. Munka. Budapest, 1902.

MAGYAR SAJTÓ.

POLITIKAI NAPILAP.

A Magyar Sajtó szerkesztői
A Magyar Sajtó szerkesztői...
Értelmezési
A Magyar Sajtó szerkesztői...
Pol. Pártokéi
A Magyar Sajtó szerkesztői...
Munka
A Magyar Sajtó szerkesztői...

A határozati párti politikusok Jókai szerkesztői megbízatásáról

VII. Levél

Kedves barátom. Beteg vagyok. Fekszem. Máj, lép és dúcrendszer bántalmak vettek elő. Valami fekszik a gyomromban nagyon. A fülem cseng és nyughatatlan vagyok. Három orvos tar[t]ott felettem consiliumot, mind a három azt a véleményt mondta ki, hogy nem gyógyulok meg egyébtől, mint a Vörösmarty életírásától. Baráti részvétedtől elvárom, hogy sietsz szenvedő barátod kinjainak véget vetni. Maródi barátod. R. M.

VIII. Levél

50 Uram. De már egy kiadó türelmének is van ám határa. Ha nekem egy hét alatt el nem küldi azt az életírást, én következő felszólítást inseráltatok a lapokba. „G. P. úrnak! Ha ön azt a bizonyos életírást nem küldi, mindennap egy betűvel több fog megjelenni a nevéből!” Ám lássa, ha a végletekhez folyamodom.

55 R. M.

IX. Levél

Uram. Adjon ön nekem váltót arról, hogy „drei Monate a dato” át fogja adni azt az életírást; hogy én önt lejárát idején elexequálhassam. R. M.

X. Levél

90 Esküszöm önnek mindenre, a mi papirosbul van, hogyha ezen a héten át nem adja azt az életírást; — én megírom azt saját magam, s kiadom az ön neve alatt. R. M.

BERNÁT GÁSPÁR

Íme Magyarország legnagyobb költője!

Egy költő, a ki semmiből tud költeni!

„Hiszen minden költő a semmiből költ,” hallom az ellenvetést.

5 Költ ám — verset, meg novellát; de pénzt költeni a semmiből! Ez a valami.

Bernát Gáspár tagadhatatlanul Magyarország legnépszerűbb embere. Mint író, a legkedveltebb témával foglalkozik, a mit legörömelebb olvasunk, melynek eszméit mindnyájan osztjuk; melyben az ország minden nemzetiségei, magyarok, németek, tótok és románok egyiránt megegyeznek: — e nagy és általános eszme: „hogyan kell *nem fizetni!*”

Gazsinak minden sora e lelkesítő eszmét lehelli vissza. Tőle tanuljuk meg az adósság revocáló jurátus stikklijeitől kezdve, a váltót felfrüstöltető táblabíró inventiójáig mindazon közhasznu találmányokat, miket az emberiség méltatlanul üldözött jobbik fele, a jámbor adósok, az élet legfatálisabb prózája, az executio paralyzálására fölfedeztek.

Ki ne olvasná napjainkban az ilyen tudományt? Ki ne vallaná magát e pártelvek követőjének?

És a mellett Bernát Gáspár ép oly nagy financier a pénzkidásban, mint Besze János a pénzcsinálásban. Ugy hogy ha utóbb említett hazánkfia lenne pénzügyminister s roppant pénzügyi terve realizáltatnék; okvetlenül *adlatusnak* kellene ki-nevezni mellé Bernát Gáspárt, hogy azt a pénzt, a mit az egyik rakásra természet, a másik segítse elkölteni.

Igaz, hogy Bernát Gáspár nagyon szereti a hyperbolákat; ő nem tollal és plajbászszal, hanem telegráffal ír; más íróeszköz nem képes extravagantiáit utolérni. Közönséges kifejezéseket nem használ soha; az ő múzsa soha sem csinál rendes lépéseket, csak capriolokat; s míg más ordinaré poeta most is csak a pegasuson utazik az olympra, ő rég szárnyas locomotivon jár oda.

Bizony rég!

Már anno — Pesti Hirnök ilyen fiatalnak ismertem őt, mint most.

Ujabb időkben sűrűen volt arról szó, hogy a muzeumnak új direktor kellene. Ugy tettek az ujságírók, mint a régi pic-torok, kik az új olajfestményt a régi fölé oda festették. Mi e hivatalra különösen ajánljuk Bernát Gáspárt.

Először, mert a „régí pénzeket” senki oly alaposan nem tanulmányozta, mint ő; másodszer, mert a ki ily jól tudta saját magát conserválni, az a kitömött madarakat is bizonyosan szin-
te jól conserválná; és harmadszer mert csakugyan nincs e vilá-
45 gon az a muzeumdirector, a ki lassabban tudjon járni, mint a
hogy Bernát Gazsi jár, ha neki indul.

GIRÓKUTI FERENC

Hát hazám *legédesebb* költőjét ne mutatnám-e be?
De bizony bemutatom.

Legédesebb költőnk ő, mert legédesebb tárgyakról dalol:
dinyérül, szöllőrül, és zöldborsórul.

5 Tudjuk mindnyájan, hogy a zöld borsónak mily versre-
gyujtó hatása van: ama híres költő: Gottlieb Hiller, genannt
der Naturdichter, furmányos volt, midőn egy őszi zöld borsót
megénekelvén, költővé lett, s utóbb annyira vitte, hogy még a
porosz királynak is bemutatták; a zöld borsó tehát elég magas-
10 ra törő tárgy, — kivált ha karó van mellé tűzve.

Derült kedélyü barátunk valóságos vershooibrenk. Nála
minden fűnek fának verset kell teremni. Beleoltja ő azt minden
növénybe, s megtermeszt minden földön a kadenciát.

A nála megrendelt növényeket, hogy az úton ki ne szárad-
15 janak, versekbe takarja, s a veteménymagvakat, hogy csíra-
képességüket megtartsák, rhytmusokba pácolja be.

Gazdászati tanácsadásai mind versekben hangzanak.
„Hexameterben etess, pentameterben itass.”

Ismeri a magyar embert, hogy a mit versben tanult, meg-
20 ragad nála.

És a mellett merész feltalálója új versnemeknek. Csupán két-
féle *lábat* találni azokban, az egyik a „karaláb,” a másik a
„szarkaláb.”

Általában tisztelt barátunk műveiről azt az irigységnek is el
25 kell ismerni, hogy azok igen *magvasak*, (*ha dinnyék*), igen
zamosak (*ha barackok*), és az *utókor* elismerő magasztalására
érdemesek (*ha cukorbafozóttak*).

Melynél nagyobb dicséretet egy hirtelen költőre mondani
nem lehet.

30 Mi részünkről csak a méltányos viszonyosság művét végez-
zük ez úttal. Tisztelt barátunk, mint naptárköltő bennünket
egy évben a szentek közé sorozott, expropriálván számunkra
valamely hajdankori martyr helyét a napok sorában, s helyébe
ültetvén szerény nevünket; és így csupán baráti viszonyzás ez
35 uttal, ha mi azt, ki bennünket élve canonisált; a halhatatlanok
sorába emeljük

S míg Üstökös jár az égen
Nevét nem felejtik el régen.

93

BALLAGI MÓR

Ballagi Mór azon szerencsés író, ki oly chef d'acuvret[!] adott
át az olvasó közönségnek, mely minden osztály, rend, és élet-
kor szerinti olvasónál korszükséget képez.

E könyv az, mely utat nyit a magyar és német nemzetnek
5 egymást kölcsönösen és alaposan megérteni, s a nemzetiségi
differentiákat kölcsönös megalégedésre kiegyenlíteni.

Biztos kútfő után mondhatjuk, hogy még maga az állam-
miniszter úr is gyakran folyamodik e könyvhöz, s felvilágosítást
szerez belőle magának.

10 És méltán tartatik az ily magas becsben.

Mert megtalálható abban Vörösmarty költészetétől kezdve,
a Corpus jurisig minden.

Magában foglalja az Csengery államtudományát, Kemény

vezércikkeit, Arany hős költészetét, Gyulay kritikáját, Brassay fűvészetét, Greguss bölcsészetét, Kakas Márton bolondságát, Remellay históriáját, szóval mindent, a mi magyar nyelven iratott, — kivéve Oroszhegyi Józsa vegytanát.

Ezen nagy becsű könyv tudniillik Ballagi Mór magyar—német szótára.

²⁰ E mű nagy befolyással volt a német emberek megmagyarítására.

De nem csak a szavak rendbehozásának, hanem a szavak értékesítésének is nagy mestere előttünk álló barátunk, ki bár híven talált arcképéhez mégis legkevesébbé hasonlít, mert a kik

²⁵ őt személyesen ismerik, csak szónokolva ismerhetik.

Ő a legbuzgóbb szónokok példányképe, ki ha franciának született volna, most a francia törvényhozó testület vitái alkalmával, a Hon és Pesti Napló extra Beilagokkal volnának kénytelenek megjelenni; s azt kellene azután majd meghallgatni,

³⁰ a mit ő mondana az ultramontánoknak. Ott volna majd sürün látható a stenographiában bezárjelezett (zaj) — (nagy zaj),

— (heves félbeszakítások), — (felugrás a padok tetejére),

— (ordítás a jobb oldalon), — (synodalis zsvaj), — (szónok túldörgi valamenynyit) stb. eff. Majd kikapnák azok tőle

³⁵ a magukét! — Hogy a kutya egye meg a macskát!

Ez az ő szava járása, melylyel a világ tarthatatlan helyzetét szokta jelezni. Mely kegyes óhaját mi is készséggel aláírjuk.

94

KEMÉNY ZSIGMOND

Fortes creantur fortibus!

E jelige nem csak a Vadász és Versenylapok eszmekörére nézve áll; mi emberek is alá vagyunk vetve e nemesítési procedurának.

⁵ És így nem csoda, ha Kemény Zsigmond, kinek egy őse fejedelem volt, másik őse hadvezér, maga is fejedelmi és hadvezéri állást foglal el az ujságírás mezején.

S ha fölszámítja táborát, bizonyynyal több előfizetőt állíthat hadirendbe, mint a mennyivel fejedelmi őse Nagy-Szóllósnél
10 Kucsuk Mehemet basával megütközött; — de nem is hagyja ám magát, miként amaz, levágatni Kucsuk János Török basától.

S ha vesszük Kemény Simon élettörténetét, abban is sok analógiát találunk az övéhez.

Ki volt *akkor* Magyarország legnagyobb embere? Hunyady
15 János. Ki volt annak legbensőbb barátja? Kemény Simon.

Ki *most* Magyarország legnagyobb embere? Deák Ferenc. Ki annak legbensőbb barátja? Kemény Zsigmond.

S valamiképp megtörtént, hogy a török tatár ellen harcolván átengedné Hunyadi fegyverzetét Kemény Simonnak, hogy ő
20 harcoljon abban és viszont; hasonlatosképen a mostani nagy journal attackban is gyakran küzd Kemény Zsigmond Deák fegyvereivel, míg Deák viszont a szerkesztő leeresztett sisakja alatt, melyről lepattognak azon bizonyos török—tatár—nak a nyilai, a kinek az igazi nevét a hajdani Récsy Emil szerkesztette Pesti Naplóban Lisznyai Kálmán verse közepett, a betű-
25 szedői véletlen olyan malapropos kivakkantotta.

Kemény Zsigmond abban különbözik sok más egyéb irótul, hogy ő igen sok dologhoz ért, és igen kevésről beszél, míg mások igen kevés dologhoz értenek, és igen sokrul beszélnek.

30 Mikor valami cikk alatt láttuk a mult években a nevét, már előre tudtuk, hogy itt van a *német kérdés* legeslegújabb stádiumában. Ez a kenyér pótlék, a mire az inség ráfanyalítja az ujságíró, miután a többi tápláléknak mind a Jedikulában kell megadni az árát.

35 Úgy tett velünk, mint a szakács, a ki tudná, hogy mit kelle-ne főzni, csak ne félne az epidemiától. Így azonban különböző sauce-okban mindig csak azt nyújtja vendégeinek, a mitől azok meg nem betegesznek; s el akarja velünk hitetni, hogy „e pur se mouve” [!] még is csak mozog a német kérdés! Pedig optica fallacia: nem a kérdés forog az értekező körül, hanem az értekező a kérdés körül.

Egy idő óta kezdenek ritkulni a német kérdés fölötti elmélkedései, s ez jót jelent. Mikor már a Pesti Napló el kezd a magyar kérdéstről is beszélni, akkor már bátran ki lehet bontani a télire bekötözött barackfákat: — nem lesz több fagy.

Az életíráshoz tartozik azt is megjegyeznünk, hogy Kemény Zsigmond barátunk megállapodott 48-as; — hanem azért még mindig igen szeretetre méltó férfit.

95

NEMZETI SZINHÁZ

[1865. ápr. 30.]

A fény árnyai Teleky-pályadijat nyert szomorujáték 5 felvonásban. Szigligetitől. Előadatott a nemzeti színházban először April 28-án.

„Minden genre jó, kivéve azt, a mely untat.” Ez a költészeti elv nem jogos ugyan, de szokásos. És e szerint minden genre jó, mely érdeket tud gerjeszteni. E tekintetben a mi indulgentiánk a határtalanig terjed. Minket nem gyönyörködtet a lépteire ovatosan vigyázó modern poesis, melynek úgy látszik az a missioja, hogy neophitáit megtanítsa illedelmesen és minden botrányos motio nélkül sétálni végig pályájukon; örömebb megbocsátjuk a merészebb futónak közbe esett botlását, s felhevülése által okozott ziláltságát.

Az ujabbkori irodalom egy sajtószertű tért foglalt el magának, melyen minden nemzet írója saját izlése szerint fut, vagy ballag; szökik és botlik. Ezek a financialis alapokon nyugvó drámák. Lajstromot lehetne alkotni azon szinművekből, a mik csak nemzeti szinpadunkon megfordultak, e tárgyra lévén építve: az ember boldogtalan, mert pénze nincs, az ember ros, mert pénze van; az ember megöli egymást, hogy pénze legyen; az ember erényes, mert pénzét eldobja; az emberek kiszereznek egymásból, mert pénzük elfogyott; az ember emelkedik,

lesülyed, megtér, megbukik, megél és meghal azon thema variációi által, hogy van pénz, vagy nincs pénz.

A régi költők nem engedtek ennek a tényezőnek olyan nagy
25 hatáskört: ők még festettek viharral és napfénynyel, játszottak szerelemmel, boszuval, népkeszervvel, mély szenvedélylyel, fejedelmi nagyravágyással, s ha műveikbe anyagi érdek is szövődött, az koronák és országok kérdése volt. Most már csak váltók és csődperek hangzanak.

30 S ez nem egészen a költők hibája, a kor szelleme az. Hiszen irnak még ők is néha-néha e tiszteletreméltó ősz szenvedélyekről; de biz azokat a közönség nagyon unja már. Az életet akarja látni a költészetben.

No hát itten van az élet!

35 Egy magyar főúr francia marquisnőt vesz feleségül, s annak hiu ragyogásvágya miatt néhány év alatt elkölti két milliót érő birtokát, sőt még többet is, mert adósságai ötszázezer forinttal meghaladják activumát. Mikor már ennyire van, visszatér a hazába s itt jószágigazgatója kézbesít neki végszükségekre tar-
40 togatott százezer forintot. Ekkor jön egy ősz hitelező, s kétségbeesve mondja el, hogy a nagyságos ur bukása miatt minden pénzét elveszti. A főúr ki akarja őt fizetni a megmaradt összegből, de neje nem engedi, eltagadja, hogy még volna valamijük, mire az uzsorás agyonlövi magát s ott adósát megátkoz-
45 va, szeme előtt hal meg. E rémkép üldözi a főurat egész a monomaniáig. Buskomorságában elhanyagolja nejét, kivel nagybátyja ajándékából kapott falusi jószágára menekül. A nő szivet tettet, mely pedig neki nincs; meg akar csalni mindenkit, s mindenkitől felismertetik; végre annyira viszi hideg szivtelensége, hogy férjét szándékosan előidézett rémképek hallucinatioival őrjöngésbe hozza s akkor az örültek házába viteti.

Ez a sarka a műnek s egyuttal Achilles sarka is.

Egy nő képes férjét az örülésbe kergetni s aztán az örültek házába záratni. Miért? Mert tán a férj vetélytársát, a hizelgő
55 udvarlót szereti? Nem azért. Hanem mivel férje tönkre jutott,

mivel nagybátyja nem akarja őt örökösévé tenni, s mivel az udvarló, ha férjétől menekülni fog, újra pompát, ragyogást ígér neki; s ezért képes mindenre.

Jutalma nem marad el: az, hogy mindenki megveti. A be-
60 következett halálesetek, csak emberi dolgok már, nem költői elégtétel. Ez meg van a semmivétevő közmegevetésben.

Szigligeti egyetlen egy lélektani hibát sem követett el. Ilyen az élet! De nem ilyen a költészet ideálja.

Ha a nő, ki szenvedő férjét az örültek házába csukatja, szen-
65 vedélylyel függne a szeretőn, kivel azt fölcseréli, nagy vonásokkal lehetne rajzolni a szenvedélyt, egész pokolvilága tárulna fel a lélektani küzdelemnek, s azt talán sokan nem értenék meg; s mindenki azt mondaná, hogy hasonló esetre nem emlékezik; — de itt egy nő áll előttünk, ki hideg számítással tesz roszat
70 hideg ragyogásért s ezt mindenki megérti; s korunknak átka, hogy a jelenkor az életre ismer benne.

A mű kitűzött irányához következetes, a jellemek biztos kézzel vannak rajzolva; a dráma nyelve szép, választott, és magas menetelű; a szinpad hatása igen nagy. A közönség mind a
75 szerzőt, mind a szereplőket több ízben kitünteté tetszés-nyilatkozataival. E szinmű nyereség színházunk műsorozatára nézve, s kedvező eredmény az idej pályázatokból.

96

REMÉNYI EDE

Íme egy tisztelt barátunk, a ki hegedűvel írja a világtörténetet.

Valamint hogy a Schwechatnál elfogott cigányok azt mondhatták az ángázmát ajánló horvát-bánnak: mi nem akarunk
hazánk ellen hegedülni; hasonlóul elmondhatja Reményi magá-
5 ról: én pedig *hazám mellett* hegedülök!

Legelőször életünkben azon emlékezetes vár alatt találkozá-
zánk össze, a mi a többek között arról is nevezetes, hogy egy-

szer egy szakács egymaga kiűzte belőle a helyőrséget, pedig Mátyás király katonái voltak.

¹⁰ Reményi volt ott az egyedüli vitéz, ki nem rakta le fegyverét (a nyiretytyüt); hanem tovább küzdött vele a magyar név dicsőségeért.

S ez valóban bámulatos eszköz Reményi kezében, ez a nyiretytyü! Ez neki *toll*, mely a legszebb anticritikákat írja, ez neki ¹⁵ *kard*, melylyel versenytársait levágja, ez neki *ecset*, melylyel lefesti a magyar búját és örömét, ez neki *sarló*, melylyel europaszerte a sterlingtől a piculáig mindenféle termékben arat, ez neki *paripa*! ha megunja magát ráül, s beutazza rajta mind az öt világrészt, ez neki *hágcsó*, melyen még a francia császárhoz is ²⁰ felkapaszkodik, ez neki *kulcs* a paradicsomba, elmegy Rómába, egyet hegedül Liszt Ferencsel a vatikánban, s bejut a confraternitásba.

E bámulatos nyiretytyü kezelőjét látod előtted, kegyetlen olvasó!

²⁵ (Mert miért volnál te „kegyes olvasó,” ebben a cudar időben?)

Épen most vett búcsút tisztelt barátunk Napoleontól, ki csak azért késleltette algiri utját ily sokáig, hogy még egyszer meghallhassa a „repülj fecském”-et, s nagyon kérte, hogy az alatt, ³⁰ míg oda lesz, ő is használja fel befolyását Antonellire, s próbálja meg, hogy tudna-e még valami *variatiót* kigondolni a *római nótára*? mert ő már a fogytán jár ebbeli művészetének.

Reményi Ede barátunk névjegyén olvasható volt négy év előtt, miszerint ő az angol királynő ő felségének első hegedűse. Semmi sem rajzolja oly élénken az özvegygyé lett királynő mély bánatát, mint azon körülmény, hogy tisztelt barátunkat négy év óta nem hívatta vissza.

Most kellene tisztelt barátunknak Amerikába menni: miután hogy úgy halljuk, miszerint Párisban még a déli államokat ⁴⁰ képviselő *Slidellt* is sikerült becsalogatni hegedűjével a *reunióba* most pedig Amerikában épen azon dolgoznak.

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1865. máj. 6.]

Tekintedezs barátom uram!

Nagyon jó gondolat megakadta benem. Tesik rá jól figyelmezní. Mi legnagyobb baj embere nízve? Az hogy „nikem” nincs jó dolgom. Tesik akarkitül megkirdezní, mindenki⁵ felelní fog: „nikem” nincs jó dolgom. Tehat ha „nikem” jó dolgom volna, akkor egisz vilagnak jó dolga volna, is így kinek kinek az az ü sententiaja, hogy anak a „nikem”-nek jó dolgot csínyalya: egyib semi.

Ere nízve pedig kigondoltam eztet. Izsmerek it egy gazdag¹⁰ földesurat, a kinek van jözaga sok, is míg izs jövedelme kevis. Ez jó volna a „nikem”-nek! De hogyan kelene neki kerülní?

Igy kigondoltam in:

In felhuzok paradi csizmat sarkantyuval: elmegek földesurhoz; elmondok, hogy milyen jot akarok in neki. Milyen kar,¹⁵ hogy ez a sok szíp dominium így elhagyatik pusztulní! Trip-lan kelene enek jövedelmet behajtányi. Aj! milyen paradicsumnak kelene enek lení! ha volna ahöz irtő jözagigazgato. — No in izsmerek egyet ilyet: it van az a derik, okos, becsületes Mindenváro Adam, in izsmerem, in tudok, micsoda klenodium²⁰ van aba? Az tugya kitszer egy esztendőbe buzat learatní; háromszor izs zsidonak eladní; anak a keze alata dupla baranyt elik minden birka, az betugya ojtányi marhadögöt egizssiges tehenekbe, az tud bort csinální szőlő nélkül; az kiteletet szina nélkül, az meg tud ilní fixum conventio nélkül; csakhogy²⁵ nem szokta erül mingyar ujsagba firkalní, mint masok; mert nagyon szeriny ember. No, ha azt megkaphatya urasagod, az a pusztá körisbogarakbul izs több jövedelmet fogja hajtányi urasagodnak, mint masnak aranybánya.

Ere hivatnyi fog kedves barátom uramat földezsurasag.

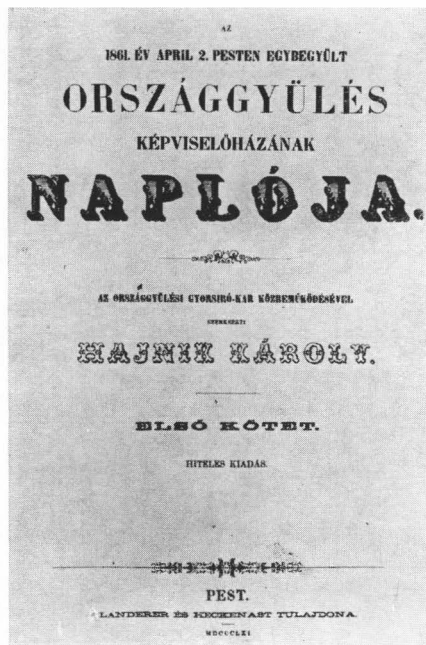
- ³⁰ Kedvezs barátom uram szerinyen bevalya, hogy bizony mindenhez irti, a mit csak gazdasagnak megszabad neveznyi, is hogy dominiumnak harom anyit be kel hoznyi, ha ember akarja, csak erötetnyi kel, megy az! De hat mit ir sok jövedelem, ha atkozot sok procesus, hitelezö, mind elnyeli. Kelene
- ³⁵ ide izs bizom egy jo jurium direktor mentül elib. Ezt mongya kedvezs barátom uram. „Izsmerek in egy ilyen derik becsületes embert; aztat a Tallerossy Zebulont, a kinil job fiskalis nincs Europaban. Az majd megtancoltatna hitelezöket, az tud elhuznyi procesust intra dominium harminckit esztendeig; az
- ⁴⁰ tud kommassalnyi, ugy hogy egyiknek semi se marad; az tud komplanalnyi, ugy hogy egyiknek se marad semi: ez tud kikeresnyi mig bika alul is borjut, az tud filiszteusokat ugy megszekeriznyi, hogy harbuckat hanynak kinyokban. Azt a remek, nagy tapasztalasu firfiut tesik megszereznyi, akor lesz minden
- ⁴⁵ eligazitva. [”]

- Igy ni! Ekor aztan in ajanlok kedvezs barátom uramat, kedvezs barátom uram ajanlya nekemet, in izs bejutok, kedvezs barátom uram izs bejut; leszünk egymasnak hathatos partfogoi; s ha aztan az in „nikem”-nek jo dolga lesz, a kedvezs
- ⁵⁰ barátom uram „nikem”-jinek izs jo lesz dolga; is az egisz vilagon igy kelene tenyi mindenkinek. Tesznek izs, reminylek, mas okozs emberek izs.

Alazatos szolgaja
Tallerossy von Zebulon

Az 1864. évi Kakas Márton naptár címlapja

Az 1861. évi országgyűlés képviselőházi naplójának címlapja

PÁKH ALBERT

Van szerencsém bemutatni a keresztapámat.

Mert hogy ő volt az, a ki Kakas Mártont a keresztvízre tartotta — a Vasárnapi Ujságban.

Vasárnapi újság! Ki ne tudná, hogy mi az? Egy nagy hatalmasság az irodalomban; — nem csupán geográfiai fogalom, mint Metternich Olaszországa és a Bécsi Hiradó; nem is pusztán európai szükség, mint Törökország és az Idők Tanúja, hanem valóságos activ nagy hatalom, mint Anglia, ki szereti ugyan a békét, de a háborura is készen áll.

¹⁰ Bámuljátok azon írókat, kik magukat halhatatlanokká teszik? jertek, hát bámuljátok az én keresztapámat, ki nem csak magát, de azonkívül száz meg száz embert tett már halhatatlanná, megörökítvén őket a V. U. hasábjain, s ha kérdeni lehet, valyon ez és amaz írónk, honnan vesz annyi tárgyat újabb munkákhoz, ¹⁵ még jobban lehet kérdeni, valyon Pákh Albert honnan a pokolbul fog jövő esztendőre való híres férfiakat előteremteni? De ő azokat mégis előteremti.

De nem csak ez az ő főérdeme.

„Non minus est virtus, quam quaerere: parta tueri.”

²⁰ (Nem kisebb virtus, mint a híres férfiakat keresni, megóvni másokat a híressé lételtől).

Nézzétek meg a Vasárnapi Ujság végén a szerkesztői mondanivalókat. Ez idő szerint a 7777-ik szám járja[.] Azok mind eltemetett fűzfapoéták. Ha fűzfák volnának, poéta nélkül, erdőnek nevezhetnők. Így csak sírkert. Egy coemeterium hétezer ²⁵ hétszáz hetvenhét fejfával! Miknek nyugvoít Pákh Albert, mind sajátkezüleg szegezé be, és temeté el, megirván az ő epitaphiumaikat; mely epitaphiumok a humor quintessentiái. Vannak sokan, kik ezen kezdik olvasni a lapot, sőt azt is kérték ³⁰ már a szerkesztőtől, hogy ne is adjon a lapban egyebet, mint

mondani valókat. Igaz, hogy ezen halottak közül némelyik hazajáró lélek, tizszer huszszor is újra megjelen s újra eltemetteti magát, azt tartván Vojtina Mátyással, hogy „egy kis halál nem tesz sokat, őseinknek szintúgy volt.”

³⁵ Pákh Albert is egyike a tizeknek.

Tudniüllik, hogy ez előtt husz évvel egy coalitio alakult az akkori fiatal (most már vén) írók között, melynek tagjai kötelezték magukat, hogy szépirodalmi munkákat nem fognak írni, — csupán csak a „*tizek könyvébe*.”

⁴⁰ A többi mind megszegte fogadását, csupán csak Pákh Albert áll azóta is kitartó jellemzilárdsággal akkor tett kötelezettsége mellett, s állhatatosan tartja fogadását, — végtelen szomorúságára számos tisztelőinek.

⁴⁵ Két év előtt tartá a Vasárnapi Ujság tiz éves jubileumát, az úgynevezett „bankó menyegzőt,” kívánjuk neki tiszta szívből, hogy még az ezüst, arany, és platina menyegzőket is sorba megtarthassa, és még akkor se legyen megszorulva nemzetünk nagy férfiaiának felfedezésében.

99

BRASSAY

Látod tisztelt publikum, ezt a szép hőszinű szakállat és hőszin hajfürtöket?

No hát tudd meg, hogy ennek minden szála *külön* tudományban őszült meg.

⁵ Brassay mindent tud, a mit csak tudni lehet: ő nagy philolog, philosoph, mathematicus, botanicus, criticus, historicus, grammaticus, statisticus, lingvista, belletrista, polemista és jurista; és azonfölül még muzsikus is.

¹⁰ Ennek a sok oldalú tudományosságának köszönheti, hogy a magyar tudós académia öt osztálya közül egyikben sem választják meg rendes tagnak.

Mert mikor a nagy gyűlés napja elkövetkezik s az osztályoknak ajánlani kellene rendes tagságra candidátusokat, akkor legelőbb is elkezdí a természettudományi és mathematicai osztály,
15 hogy mint természettudós is nagy érdemeket szerzett ugyan magának Brassay, de mik ezek azon nagybecsű szolgálatokhoz képest, a miket a magyar irodalomnak a nyelvészet mezején tett; ott volna igazán a helyén; dísze, virága, címere fogna lenni a philologiai osztálynak; s minthogy tíz több mint kilenc, tehát
20 mathematicae áll, hogy attól az osztálytól ajánltassék, a melyiknél több az érdeme. A philologiai osztály viszont mély deferentiával elismeri, hogy Brassay a nyelvészetben rendkívüli sikerrel működött, s ha semmi egyebet nem mivelne, mint ezt az egy szőlőjét az Úrnak, bizony be is választaná őt osztályába
25 rendes tagnak; de a midőn Brassay annyira kitűnő philosoph, hogy e hajlama és tanulmánya minden egyéb működésére keresztül kasul kiterjed, tehát úgy kívánja mind a költői igazságtétel, mind a grammaticai superlativus, hogy a hol „legnagyobb” oda választassék be: a philosophiai osztályba. A philosophiai
30 osztály végre ezen bölcsészeti deductiót állítja fel: „*ám bator* elismert dolog, hogy Brassay a philosophok között is kitűnő, *mindazonáltal* már eddig is a természettudományok levelező tagja levén; *tehátlan* mind logice, mind naturaliter az következik, hogy ki mely helyen *leveledzett*, azon helyen *virágozzék* is;”
35 — s visszautasítja a candidatiót a természettudósokhoz; s e nemes vetély így foly évről évre. Brassaynak minden osztály égis emelgeti a másik osztályban tett érdemeit, s együtt az őt osztály együttes érdemeiért nem választja meg rendes tagnak; hanem végül azt mondja, hogy „mind ez semmi! Brassay nagy
40 tudós ugyan; de hát még milyen nagy zeneértő! — válaszsza meg hát a conservatorium.

A rossz világ aztán rájuk fogja, hogy félnek a polemiáitól. Bizony félhetnek is.

Alig van köztünk élő ember, a kinek egy bokréta ne jutott
45 volna azokból a csalánokból, a miket Brassay herbariumából

poéták, muzsikusok, kritikusok, philosophusok és mathematicusok számára időnkint ajándékozni szokott.

S hogy polemiáiban mindig ő marad a győztes, arról úgy hiszem, az első látásra mindenki meggyőződhetik. Nekünk⁵⁰ ki van a hajunk tépve, mi pedig az övéből csak egy szálat sem birtunk kicibálni.

Jelenleg mély béke van közöttünk, a mit az is tanusit, hogy legközelebbi polemiájában Gyulay Pál barátunkkal, még Tallerossy Zebulonunkat is bizonyoságtevő tanúnak hívta fel: a miből⁵⁵ az derül ki, hogy még az Űstököst is tanulmányozza, — mint nyelvészeti specialitást.

Kivánjuk neki és magunknak, hogy még mint viruló öreggel, együtt élhessük meg a tort, melyet m. t. t. r. taggá megválasztásakor fogunk csapni, pendantjaként amaz emlékezetes⁶⁰ „haricskapuliszka” estélynek, melyre egyszer jókedvében kilenc összemaragodott kritikust és antikritikust meghítt magához, azon olympi élvezet reményében, hogy mint fogják ezek majd egymást megenni! a mi azonban nem történt meg, egymás húsára nem került a sor; — miután Brassay bácsi ennyi⁶⁵ sűrű érdemei mellett még kitünő — szakács is!

100

DEGRÉ ALAJOS

„Sunt quos curriculo pulverem olympicum Concussisse juvat” . . .

. . . Íme ez is egyike a Tizeknek, kik sok sok év előtt felfogadták, hogy a költészet mezején el fogják érni azt a nonplusultrát,⁵ a mi legfőbb célja az olympi versenyfutónak.

Kettő három közülök el is érte, hogy halhatatlanná lett, az az meghalt, s most azt mondják rá gyilkosai, a criticusok, a mit Caracalla mondott, mikor sajátkezüleg megölt testvérét

Getát az istenek közé emelte: „sit divus, dum non sit vivus!” s
10 a dicsőség is egyik főcélja a futásnak.

Egy-kettő szinte célt ért, úgy elhalt, hogy nem háborgatják
többé csendes nyugalmát; s ez is jó cél az olympi versenyen.

Kettő-három megérte, hogy akadémiai taggá lett, s számo-
zott széket nyert a négy sphinx őrzötte palotában, s ez is egyik
15 magas, mert kétemeletes, célpontja az olympi tusának. — Vannak,
kiket hatalmas szerkesztőkké nevezett ki Apolló, s ez is díszes
hivatal. Uralkodnak az egész világon: — csakhogy a világ
nem fogad nekik szót.

Van, a kit közülök a Bethel szentelt őrévé tett Melpomene;
20 s ez is jutalom; a menynyek kulcsa van kezében.

De a legszebb, legjobb, legbölcsebb jutalmat Degré nyerte
el az olympi küzdelemben: — őt a múzsák *boldog emberré* tevék.

S ha néha méltó panaszszal mondja is, ama büszke dunaparti
palotára tekintve:

25 „Non ebur, neque aureum *Mea* renidet in *domo* lacunar.”

De annál édesebb öntudattal teheti utána:

„Satis beatus unicus sabinis.”

Ő nyerte el a tíz között a legmagasabbra tűzött koszorut.

S a míg a többiek folytonfolyvást neked udvarolnak te sok-
30 arcu szépség, te ingatag kegyü, te mindig újat követelő, te
szeszélyes, apprehensiv, te csapodár szépség; szép hűtelen
magyar közönség! addig Degré föltalálta a pieridák berkében
azt a boldog helyet, a hol a philomela fészket rak, s ha koron-
kint megzendíti is még dalát, azt csak azért teszi, hogy hí pár-
35 ját gyönyörködtesse; — de nem azért, hogy praenumeran-
sokat csaljon a lépre.

„Beatus ille!”

LONKAY ANTAL

Bezzeg jó volna most, ha ezt a nagy férfiút is per „barátunk” titulázhatnánk. Nagy ajánló levél lenne ez ránk nézve mind a földön, mind az égben; a földön a Honra, az égen az Űstökösre nézve.

⁵ Mert vagynak, tagadhatatlan, országos hírvű költők, kik műveikkel kivívták maguknak a halhatatlanságot. Igen, de milyen halhatatlanságot? „Itt a bökkenő!” mondja Hamlet. Ám Lonkay nem azon utat követi, melyen e profanus halhatatlanok járnak.

¹⁰ Ő tudta jól, hogy az ember hüvelyes vetemény, a kinek a külső hüvelye csak addig jó, a mig zöld; de ha leszedetvén, télire eltételek, akkor csak a borsóként bennrejlő szellem becsültetik benne: azért mindenkép azon kell törekednünk, hogy e télire elteendő kincs meg ne zsizsikessedjék.

¹⁵ E nagy cél lebeg Lonkay előtt, s azt soha szem elől nem is téveszti.

Csupán az Űstökös korlátolt terjedelmének tulajdonítandó, ha e nagy férfiú érdemeinek teljes elenchesát közölni nem bírjuk, s csak az öregéből válogatunk.

²⁰ Az ő tolla még azon ludak egyikének szárnyából való, melyek hajdan rövid, de velős felszólalásaikkal a Capitoliumot megmentették.

E toll védelmezi most is a Vatikánt — mindenki ellen, a ki ott alkalmatlankodni akar: Garibaldi ellen, az olaszok ellen, ²⁵ az eretnekek ellen, a pogányok és zsidók ellen, a hitetlen újságírók ellen, a vörös herceg ellen: a francia védsereg ellen; sőt még nagytiszteletű Palástthhy úr ellen is.

Buzgalma még oda is kiterjed, hogy ha más irótársa újságában valamely tévedést észrevesz; azt rögtön jobb útra térí- ³⁰ teni iparkodik, melyért is azok neki csak örök hálával tartoz-

hatnak. Kérlelhetlen szigorral sujtja különösen a profánus magyar írókat, kiket oly módon igyekeznek semmivé tenni, hogy lapjában latin kadenciás verseket közöl, ezen classicus mintájára a Csokonai Karnyónéjában foglalt carmennek

35 „Oh Mantuja, oh Mantuja!

Non procul est a Genuja;

Scit jam dominatio tuja:

Merre nyilik a kapuja?” mely latin versek

40 eddig is köztetszésben részesülvén, már már leszoritják a magyar poétákat a Heliconról. Úgy kell nekik.

Lonkay még a síron túl is anathemával üldözi e profánusokat. Egy haldokló lapszerkesztőre nem rég olyasmit mondott, mintha „döglő félben” volna; s buzgalmáról dicséretesen tanúskodik azon megjegyzése, miszerint Lincoln nagyon megérdemlette azt a büntetést, hogy meglőtték, — a mért pénteki napon színházba ment. Hiszen világos is, hogy a színész nem hal, hanem hús.

Azonkívül pedig egy egész új genre-val szaporította a magyar litteraturát; e genre a „Péterfillér irodalom.” Ő Péterfilléreket 50 gyűjt, s az adakozók minden forinthez egy kegyes mondatot írnak versben és prózában, s e mondatok gyűjteménye az Idők Tanujában a capite kinyomattatik. A Péterfilléreket, hajh! Merode generalis jámbor zuavjai menten beiszszák, de a szép mondatok gyűjteménye örök időkre megmarad; kegyeletes 55 tanúságaul azon Időnek, a melyben a lelkes hazafiak még pénzt is mellékeltek a verseikhez, a miket beküldtek valami ujságnak.

Míndez érdemeiért ragyog e kitűnő férfiú keblén amaz érdemjel, mely őt a Gergelyrend lovagjává teszi, s felhívja a saracénok elleni harcra. Viselje egészséggel.

60 De még ez nem minden jutalma az igaznak.

Voltak kegyes érdemekben gazdag emberek, kik szinte kivívták maguknak a túlvilági halhatatlanságot; de Lonkay minden megboldogultaknál *hosszabb* halhatatlanságot szerzett magának, mert az övé meg van toldva még a *túlvilágon* innen is

⁶⁵ *három esztendővel; a mennyiben buzgó honfiak és honatyák három évre biztosították az Idők Tanuját az „élet” felől.*

Halandó ember! halandó újság! láss példát és okulj belőle!

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1865. jún. 3.]

Tekintedezs barátom uram!

Aszt almotam, hogy ur voltam.

Vagyok izs, de csak titularis ur: voltam pedig almomban valóságos ur, a kinek van izs, lehet izs.

⁵ Mert voltam nagy ur, természetesen voltam tag lofutatas — csonakda — vizvezető — gazdasági kialitas — nemzeti szin-haz comité — akademia igazgato tanacs — casino etcaetera közhasznu valalatoknal.

¹⁰ Koran regeltül kiső ebidig mindig gyülisbe ültem, egyikbül kiültem, masikba beültem; csinyaltam vasutat, szekirutat, gyalogutat, lanchidat, aquaeductust, alatkertet, kanalist, biztosítottam tüztül, vitztül, jigtül, fagytul, szarazsagtul, marhabeteg-sigtül, kolumbacs szunyogoktul; asatam küszenet, vasat, rezet, porcelant; — vigig halgatam előadasokat, hogy fejem izs szidel-
¹⁵ gete bele: szeretem volna hazamenyi, de szomszidom aszt monta: it marac; ez „ur dolga.”

No de tudom, hogy ebid utan mingyart lefekszek.

Persze. Uri ebiden izs nekiek fejemet kelete törnyi toasz-tonkon, mert ez megint „ur dolga,” is mikor felkeltünk, volt
²⁰ este kiső. Voltam mar nagyon alhatnam.

— Oho; mongya kamerad, most megyünk theatrumba: inekel nagy inekesni, nekünk kel tapsolnyi, koszorut ledobal-nyi, mert ez izs „ur dolga.” — Ez tartota ijfilig.

— Oho, mongya kamerad, most megyünk estélyre, sok
25 celebritas lesz együt, kel megismerkenünk. | Regelig ismer-
ketem, is politizaltunk, mert ez izz „ur dolga.”

Jaj de elfaratam bele.

— No mar most regel van, kedvezs baratom uram, mar most
megyek am alunyi.

30 — Mit gondolsz! kiabal kameradom, nem tuc, hogy vagyunk
jutalomosztogato jury; nyolc orakor ot kel lenyi, kialitot ala-
tok fogait nizegetnyi, mert ez izz „ur dolga.”

Dilig tehat voltam jutalomosztó jury; de mar igazam mon-
dok, mar alig altam labomon.

35 No mar most vige van! De ugyan jól fog esnyi egy kis dilu-
tanyi siesta.

— Siesta hat; mongya kameradom; nem tuc, hogy be
vagyunk irva csonakversenybe; most gyűsz velem vizre: in
leszek kormanyos, te meg huzod evező lapatot. Ez is „ur
40 dolga.”

Kirem alasan, egisz estig mindig eveztem, tenyeremről mind
lemente a bür. De mig ere sem fölibretem.

— No pajtas, mar most aztan joicakat.

— Semi joicakat, mongya kameradom. Most gyün mig csak
45 igazi „ur dolga,” frisen atöltözkönyi, aztan megyünk tancolnyi
balba; sok szip kisaszony ot varakozik minket.

Nekem masik regelig kelete tancolnyi.

— No de mar most igazan lefekszek.

— Hova feküszöl? rancigal visza kameradom; lesz mingyar
50 akademiái nagy gyűlis, elnöksig fog tartanyi szip beszidet, azt
halgatnyi „ur dolga,” aztan el ne probalj alunyi alata.

Kirek alazatosan, mar akor semi porcikamat nem ireztem, is
egisz felolvasas alata mutato ujamal feltartoztatam szemem
pilajat, hogy le ne ragagya.

55 — No de tovaab nem alok labamon.

— Nem is kel labadon alnyi, mongya kameradom, hanem
ülnyi nyeregbe, hiszen handicapot, meg trialstakeest együt fog-

juk futatnyi most mingyar; — fogatunk egymasal: akadaly-
versenyben ki megelőzi masikat fil lofejel?

60 Csak hagyta magamat feltolnyi aztan lora, bele ünyi
nyeregbe. Hiaba, a ki ur, anak ilveznyi kel urasagot; — azal
neki a homoknak! rugta, szalata velem a fako, in meg ü vele,
ugrotunk arkokon, sövinyeken keresztül, elmarata lilekzetem,
elmarata sipkam; olyan sebesen futotunk, hogy mig lo kit
65 hatulso laba izz elmarata hatuljaval, is fil lo ugy futota kit első-
vel odab; nekem minden csontom öszetörte, utolyara izz buk-
fencet vetete velem, in kitörtem a nyakamat, is meghaltam.
Ez izz „ur dolga”.

De mig ere sem fölibrettem.

70 Most mar had legalab csak megpihenek.

Dehogy pihenek. Akor, mikor mar meghaltam, odagyün
kameradom, is azt mongya; tudod, hogy fogatunk szaz
aranyba, melyikünk elib iri cilhoz? Te kitörted nyakad, tehat
fizes. Ez izz „ur dolga.”

75 De mar ere fölibredtem!

Soha se nem töbet leszek ur!

Alazatos szolgaja
Tallerossy von Zebulon

103

TÖRÖK JÁNOS

Ime a mi universalis nagybátyánk!

Kétségtelenül az; minthogy az Üstökös minden korbeli
hivénél egy évvel öregebb; levén ő 47-es.

De nem csak ezért az, hanem azért is, mivel ő a képviselője
5 azon régi jó időknék, a mikben minden szabad volt, csak az
adófizetés volt tilalmas.

Ismertem én őt, mint erőteljes, kemény férfiut; később is-

mertem, mint gyöngéd ifiút, és jelenleg ismerem, mint tekintélyes ősz; s semmi roszt nem tudok felőle mondani.

¹⁰ Ellenkezőleg nagyon sok jót.

Hogy sarkantyut 1858-ban mi ketten viseltünk legelőször az országban, (én, mint a ki sarkantyúval szoktam születni, és ő, mint a ki a Magyar Sajtót legelőször belovagolta), az konstataált tény. Budánk is nekünk kettőnknek volt legelőször.

¹⁵ Ez nagy politikai bátorság volt azon időkben; a mikben, mint tudjuk, még csak azt sem volt szabad írni az ujságban, hogy „magyar nemzet;” a miért is János bátyánk azt a szót használta cikkeiben, hogy „*fajunk;*” méltó keserűségére minden botanizálónak, ki Linné fűvészkönyvében hasztalan kereste a ²⁰ *kétlakiak* osztályában a magyart, mint *válfajt* az ugorkák díszes *neme* alatt; holott már annyira jutottunk, hogy leveleinket nem is úgy cimezték, hogy *nemes* és *nemzetes*; hanem *fajos* és *fajzatos* ilyen meg amolyan uramnak.

Később is nagy érdemeket szerzett magának János bátyánk ²⁵ az által, hogy *Széchenyit felfedezte*, s nem csak nevét e nagy hazafinak nyomatta minden alkalommal szélesebb betűkkel, hanem annak finom topányu lábnyomaiba is fontos talpu sarukkal utána lépegetvén, iparkodott azokat szélesebbre taposni.

³⁰ Jelenleg a Pesti Hirnököt szerkeszti, mely mint tudjuk okon-szervativ; magyarul: „*O-kon szervált ív,*” s hogy e minőségben mily nagylelkű tud lenni, annak élő tanubizonysága az, hogy lapjában mindig politikai antagonistáját, a Pesti Napló szerkesztőjét dicséri, s nem régiben *legkedvesebb falatját* is annak ³⁵ engedte át: — az igaz, hogy nem minden utólagos reservata nélkül.

Mások irányában is rendkívül türelmes szokott lenni; párbajra soha sem hív ki senkit, s egyetlen egyszer, midőn ellenfelével kiszállt — egy szál karmonádlira, példás lélekjelenléttel ⁴⁰ hagyá meg, hogy ha halva talál visszajönni, felette e Tinódy-féle dalt zengedezzék el.

„A régi gonosz időket éneklek,
Jó Török Jánosról én emlékezem!”

A mit azonban az egek ura meggátolt; különben ki ütne
45 bennünket folyvást, hogy legyen jó kedvünk?

A miért is határozottan oltalmunk alá vesszük őt azon
méltatlan vád ellen, mintha ő valaha színét változtatta volna.
Nem, uraim! A cseresnye is először zöld; azután veres lesz;
— utoljára fekete; és ezt nem nevezik színváltoztatásnak, hanem
50 megérésnek.

Az ég őrizze meg a mi érett cseresnyéinket a seregélyektől.

104

HUNFALVI PÁL

„Kevesen vagyunk!”

Ez a jajkiáltás hangzik minden magyar ember részéről, (s különösen minden magyar lapszerkesztő részéről, mikor az előfizetés vége felé jár.)

5 Könynyű más nemzeteknek: mert nekik legalább vannak rokonaik, a kik szükségben segítenek rajtuk: mint például a lengyeleknek az oroszok, az irlandiaknak az angolok, s az angoloknak az amerikaiak, s az oláhoknak a franciák; — de mi, kevésre szaporodott magyarok, vajh hova támaszkodnánk,
10 ha nem volna a mi nagyon tisztelt barátunk Hunfalvi Pál közöttünk, a ki fölfedezte, hogy a távol finnek velünk faj és nyelvrokonok; csupán a muszka klima levén az oka, hogy az a szó, a mi nálunk folyékony állapotban jön elő, náluk jegecesülve található.

15 Az Attila ős apaságába szerelmes táblabíró ugyan protestál ez atyafiság ellen, s nem engedi ázsiai aviticitási jogainkat; hanem hát tudni kell azt, hogy azoknak a megvetett apró kis

finneknek aránylag sokkal több hírlapjuk van, mint nekünk, s a tudományokat a maguk szegénységéből sokkal jobban pártolják, mint mi cselekeszszük.

Azért én csak azt szeretném, ha egy kicsit közelebb volnának hozzánk, s cserébe tudnék helyettük odaadni másokat: — igazán mondom.

S ha úgy lehetne, a hogy reménylenünk Hunfalvi Pál barátunk nyelvészeti tanulmányai feljogosítanak, hogy egykor a finneket, vogulokat és jakutokat mind testvéreinkül ölelhetnők, akkor aztán elénekelhetnők a költővel, — némi kis változtatás mellett:

„*Megtörve bár, de fogyva nem, él nemzet e hazán.*”

Hálás elismerésünk kísérje e buzgó törekvést.

Részünkről, hogy a finnek iránti rokonszenvünket bebizonyítsuk, egy magyarból általunk finn nyelvre fordított költeményt iktatunk ide, melyet, a ki tud hozzá, ismét visszafordíthat magának, hangozván eképen, finn hexameterekben:

„Jlusúb en akédavi sógoygub kandáprA
socudráP
tadázs a lef dstát, tlüs bmalag a nebléf-
ölüper naV.”

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

CB 4—5. k.	Jókai Mór: Cikkek és beszédek 4—5. k. 1850—60. Összeállította és s. a. r. H. Törő Györgyi. Bp. Akadémiai 1968.
Ék	Életképek
Életemből	Jókai Mór: Életemből. 1—3. k. Bp. Ráth Mór 1886—7.
Emlékeim	Jókai Mór: Emlékeim. 1—2. k. Bp. Ráth Mór 1875.
Följegyz. I.	Jókai Mór: Följegyzések I. S. a. r. Péter Zoltán és Péterffy László, Bp. Akadémiai 1967.
GyPLev.	Gyulai Pál levelezése. S. a. r. Somogyi Sándor, Bp. Akadémiai 1961.
H	A Hon
HhM.	Jókai Mór Hátrahagyott művei 1—10. k. Bp. Révai 1912.
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
JKK	jelen kritikai kiadás
jkv.	jegyzőkönyv
K	kézirat
kgy.	közgyűlés
KTÉ	Kisfaludy Társaság Évlapjai
M	megjelent
MKtár	Magyar Könyvtár
MS	Magyar Sajtó
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
NK	Jókai Mór összes művei. Nemzeti Kiadás. 1—100. k. Bp. Révai 1894—8.
OL	Országos Levéltár
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
ÖM	Összes Művei
PH	Pesti Hírnök
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum

PmL	Pest megye Levéltára
PN	Pesti Napló
S	Sürgöny
s. a. r.	sajtó alá rendezte
sh.	sajtóhiba
TMLev	Tompa Mihály levelezése. S. a. r. Bisztray Gyula, Bp. Akadémiai 1964.
Ü	Az Üstökös
VU	Vasárnapi Ujság
(. . .)	szövegkihagyás az idézetben
[. . .]	a sajtó alá rendező megjegyzései

A JELEN KIADÁSRÓL

Kötetünk Jókai Mór 1861 és 1865 júniusának vége között írt cikkeiből és beszédeiből ad közre bő válogatást. Közöljük mindazokat az frásokat, amelyek:

- a) jelentősek a korszak politikai, kulturális, irodalmi viszonyainak megismeréséhez;
- b) Jókai életének fontos dokumentumai;
- c) az első publicisztikai közlésen túl Jókai életében kötetben vagy önállóan is megjelentek.

Nem közöljük viszont a Jókai szerkesztette lapokban megjelent, általa írt anekdotákat, novellákat, verseket, jeleneteket; ezek közreadása a JKK más kötetének lesz feladata.

A CB 4. és 5. kötetéhez hasonlóan, az 1861 és 1868 közötti esztendőök gazdag cikk- és beszédanyaga két kötetben kerül kiadásra. Változást jelent azonban az eddigi gyakorlathoz képest, hogy az 1861 és 1865 június, illetve az 1865 július és 1868 közötti időszak két kötetét teljesen különválasztottuk, azaz külön bevezető tanulmány, szakirodalmi áttekintés, regeszta, képmellékletmutató, névmutató és tartalomjegyzék készül hozzájuk. A változtatásnak kettős oka van:

- a) egyrészt emelni kívánjuk a használhatóság praktikus értékét,
- b) másrészt hasznosítani akarjuk történetfrásunk legújabb eredményeit, melyek az 1861-es év korszakhatár-jelentőségét hangsúlyozzák. Mindezzel növelhetjük kiadásunk forrásértékét a további kutatások számára.

A két kötet anyagának szétválasztására alkalmas időpontul kínálkozott 1865. június 30. Május 8-án Schmerling leszavazása a költségvetési vitában, júniusban kormányának lemondása, júliusban gr. Belcredi kormányra lépte új politikai lehetőségeket teremtett a megélénkülő közélet részére, ezt kiegészítette a katonai törvényszékek által eltöltött polgári személyeknek nyújtott részleges amnesztia (1865. június 8.). Igaz, Jókai számára az amnesztia csak 1865 augusztusában tette lehetővé, hogy szerkesztőként visszatérjen lapjai élére, de mint-hogy szerkesztői eltöltése nem jelentett egyet publicisztikai hallgatásával, a részleges amnesztia vízvázlatónak tekinthető.

Jelen közlésünkben az első újságkiadást tekintettük alapszövegnek, ezt követik — időrendi sorrendben — a többi, kötetben vagy önállóan történt megjelenések adatai. Problémát jelent azonban, hogy Jókai cikkeinek zömét a korabeli lapok is átvették, mégpedig a közlés különböző szintjén: ritkábban teljes szövegátvétel történt, gyakrabban tartalmi ismertetés, rövidebb-hosszabb idézetekkel. Ezek lehetséges teljes összeállítása túlmegy jelen kiadásunk keretein, így meglévő adatainkat a filológiai továbbkutatás szükségességét hangsúlyozva adjuk közre, és a folyóiratközléseket nem tekintjük szövegváltozatoknak.

A cikkek, beszédek megírása óta eltelt, több mint évszázadnyi idő jelentős módosulásokat hozott a magyar helyesírás rendszerében. De változott az a nyomdai gyakorlat is, amely Jókai korában még nem fordított figyelmet a magánhangzók kiejtési időtartamának jelölésére és a nevek következetes írásmódjára. A későbbi kiadások azonban nemcsak ilyen változtatásokat hajtottak végre, hanem részben tartalmiakat (főleg a száz kötetes NK), részben stilisztikaiakat (archaikusnak vagy népiesnek érzett szóalakok „kijavítása”) is, és kevés gondot fordítottak a sajtóhibák megszüntetésére. Ezért kötetünkben éles határvonalat igyekszünk húzni a *szövegváltozatok* és a *helyesírási módosulások* között. Így nem jelöljük:

a) a magánhangzók kiejtési időtartamát (csak akkor, ha jelentésmegkülönböztető szerepük van);

b) a mássalhangzók kiejtési időtartamában azóta bekövetkezett és helyesírásban is jelölt változásokat: *épen* ~ *éppen*, *programm* ~ *program*;

c) az egybefrás—különírás változásait: *a mely* ~ *amely*;

d) az idegen szavakból időközben jövevényszavakká lett nyelvi elemek átírási változásait: *bureaucratia* ~ *bürokrácia*;

e) a személynevek Jókainál gyakran következtelen és egy cíken belül is változó helyesírását: *Tallérosy* ~ *Tallérossy*, *Gyulay* ~ *Gyulai*;

f) az interpunkció-eltéréseket, amennyiben nincs jelentésmegkülönböztető szerepük;

g) a bekezdések tagolásának változásait.

Szövegváltozatnak jelöljük viszont azokat a hangtani változtatásokat, amelyek sokban jellemzői Jókai stílusának. Így:

a) a nyelvjárási vagy archaikus stílusú hangalak-eltéréseket, amelyeket a későbbi kiadások egybeemostak: *termében* ~ *teremében*;

b) a toldalékokban előforduló, hasonló stílusú változtatásokat: *borból* ~ *borból*.

A valószínű sajtóhibák feltüntetése és további útjuk a SZÖVEGVÁLTOZATOK-ban található.

Az egyes cikkekhez fűzött tárgyi magyarázatokban elsősorban nem

lexikális teljességre törekedtünk, hanem a közölt fráshoz való viszonyt tekintettük elsődleges szempontnak. Így a személynevek esetében a főbb életrajzi adatokat csak a cikk megjelenésének időpontjáig vesszük számba, a szóba kerülő személyiségek életművéből pedig a közölt szövegre vonatkozó adatokat adjuk elsősorban. Olykor előfordul, hogy a leggondosabb vizsgálódás sem szolgáltat magyarázatot bizonyos utalások megfejtéséhez, ilyen esetekben — a kutatás figyelemfelkeltésének céljával — ezt jelezzük. Az idegen szavak esetében kettős tendencia érvényesül köznyelvünkben és így jegyzeteinkben is. A múlt században idegennek érzett nyelvi jelek egy része, mint arra utaltunk, honos lett a magyarban: magyarázatuk szükségtelen. Ugyanakkor jelentősen csökkent (és alkalmasint a jövőben is csökkenni fog) a latin nyelvet értők száma, így a latin szavak fokozottabb fordítása látszott indokoltnak.

Végezetül köszönettel tartozunk mindazoknak, akik szakterületük eredményeivel, vagy részletproblémák megoldásával segítettek munkánkat: Kóczyánné Szentpéteri Erzsébet múzeológusnak (Közlekedési Múzeum), Priszter Szaniszlónak, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Botanikus Kertje igazgatójának, Oltványi Ambrus irodalomtörténésznek (Budapest), a Jókai-levelezés sajtó alá rendezőjének; továbbá Varga Juditnak, az Országos Széchényi Könyvtár dolgozójának, s a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest-gyűjteménye kollektívájának.

JÓKAI MÓR
SZERKESZTŐI — HÍRLAPÍRÓI TEVÉKENYSÉGE
(1861—1865)

A) AZ ÜSTÖKÖS

Az Ü 1858 óta tartó politikai szerepe új erőre kapott 1860-nal, és ez a provizórium éveire is megmarad jellemzőnek. (Jókai 1858-tól való szerkesztői munkájára l.: JKK CB 5. 563—7.)

Az 1856 óta népszerű, a VU-ból átláptált Kakas Márton-figura és az 1856-tól A Nagy Tükörben és az Ü-ben tanyát lelt politikus csizmadia mintájára új álnevek alatt jelentkezett Jókai, felismerve, hogy ily módon a naprakész politikának olyan formáit teremtheti meg, amelyek szépirodalmi formában lehetetlenek.

Gyulai 1875-ben ezt írta a lapról: „... az Üstökösben kedvére ferdített, torzított és képzelgett. Polemiáit rendesen ide vitte át és győzőnek maradhatott, mert élclapokkal nem szokás vitatkozni.” (Gy. P.: *Jókai mint hírlapíró*, Budapesti Szemle 1875. 9. k. 212.) A cenzúra álláspontja annyiban egyezett Gyulai véleményével, hogy a népszerű élclap ellen viszonylag ritkán és tartalmához viszonyítva enyhén lépett fel, nehogy szándéka a visszájára forduljon, politikai megtorlással emelve a lap tekintélyét. (1863-ban — ne feledjük! — Jókait a H miatt vonták felelősségre.) Jókai az Ü-ben 1861-ben rendkívül bátran politizált: a január 5-i számban Kossuth-arc képet közölt Kazinczy két sorával:

„Közel hozzád, távol tőled,
Gondolatom csak felőled.”

Január 26-án heverő oroszlánnak ábrázolta a hírhedt 4. §-t, az 1852-es sajtótörvényt, amelyet a magyar hírlapok szűnyogjai csipkednek, és feltette a kérdést: „Valjon meg van-e halva ez az oroszlán, vagy pedig csak — alszik?” Az országgyűlés előtt és után a lap több számát (így az 1861. február 16-it, a február 23-it és a szeptember 21-it) elkobozták. A példányelkobzásról, a lapcsonkításról és hasonló intézkedésekről onnan értesülünk, hogy a következő szám fejlécében Jókai bocsánatot kér olvasóitól a késésért vagy a kimaradt számért. Sőt: az elkobzás új témával lendít a lapon! 1861. október 12-én például — gúnyos fintorral — elkészül és megjelenik az Ü „lojális” száma, amelyet

Tallérossy Zebulon szerkeszt. (Hasonló ötlet: Ű 1862. augusztus 16.) Az október 19-i számot „már csak feliben szerkesztette” a derék atyafi, és ugyanebben a számban már K—s M—n-eszmefuttatást is olvashatunk: *Az 1852-ki sajtópátens olvasásakor.*

Időszakunkban az Ű vizsgálata több kutatási problémát vet fel. Először: a sorjázó, gyorsan születő álnevek közül melyik rejti Jókait? Megfejtést magától az írótól kapunk. 1863. április 25-én, a Jókai elítélését követő első példány élén *Négyen vagyunk* címmel jelent meg egy vers („Ne félj gazdám!” kezdősorral), amelyben Kakas Márton, Tallérossy Zebulon és Mihály csizmadia „vigasztalja” a bebörtönzött szerkesztőt.

Évekkel tárgyalt korszakunk után, 1870. március 12-én az Ű *Elfogadási parancs* c. cikkecskéjében tágabbra vonja az álnevek körét: „...rendelem:

hogy ezen Jókai Mór s társai, u. m. Tallérossy Zebulon, Kakas Márton, Lügewacker (keresztnevét cseréli, hogy fel ne lehessen ismerni), ama bizonyos csizmadia meg a felesége s *Isztrikuc és Naszalmicseszkul* stb. befogassanak hat hétre bekötöztessenek. . .

Rajner Pál s.k.
zsandárminiszter”

Lügewacker alakja nem korszakunkban jelentkezik, a két utóbbi figura azonban Jókai ekkori teremtő fantáziájának terméke: a Reichsrat két nemzetiségi tagja, akik párbeszédet folytatnak bizonyos politikai kérdésekről. Zsigmond Ferenc igazát valljuk: „Ezek a torzított, bohókás jellemek érdekes alkalmat nyújtanak Jókainak arra, hogy a különféle nézőpontokra való helyezkedéssel az eszmék relatív voltát éreztesse, ami a humornak éltető levegője.” (Zs. F.: *Jókai humora*. Jókai 1825—1925. Emlékkönyv születésének századik évfordulójára. Bp. Légrády 1925. 36.) Kakas Márton az író viszonylagosan direkt szócsöve, Tallérossy Zebulon az elvtelen és ügyefogyott alkalmazkodót testesíti meg, akit az olvasó kinevet és lenéz, de nem gyűlöl. Mindenváró Ádám (a levelek címzettje) már „beszélő nevében” is magatartásformát általánosít, a politikus csizmadia és a felesége a nem-nemesi szemlélet és várakozás figurái, a két nemzetiségi alak pedig kiegészíti a szempontok sokféleségét. Innen van, hogy az Ű — élclap-jellege, látszólagos rögtönzöttsége ellenére — képes politikai kérdések többoldalú megvilágítására, elképzelések hatékony támogatására vagy az ellenük való hangulatkeltésre. Ebben látjuk az Ű népszerűségének egyik okát is: közérthetően, szórakoztatóan szólt a legsúlyosabb politikai gondokról. Váli Mari a közeli rokon büszkeségével, de a kortárs tárgyilagosságával írja a közönséghatásról:

„Üstököse ekkor élte fénykorát. A benne hetenkint megjelenő Kakas Márton-verseket úgy várta a közönség, mint valami orákulumot, iránymutató fáklyafény volt azok sorai között és bátor igazmondás a céljuk. Ismerőseink közül sokan megtanulták e verseket, és idézték alkalomadtán.” (V. M.: *Emlékeim Jókai Mórról*. Bp. Szépirodalmi 1955. 229.)

A népszerűség változatos, néha meglepő módon jutott kifejezésre. Hogy a politikus csizmadia életre hívóját 1863-ban a pesti csizmadiacéh tiszteletbeli tagjává választotta, azt maga Jókai is büszkén említi (vö. a 79. sz. cikk tárgyi magyarázataival). 1862-ben elkészült és Pesten nyomtatásban is megjelent *Kakas Márton nótája*, Csüry József szerzeménye, amelyet választókerületének, Siklósnak zenekedvelői neki ajánlottak. Az Ország 1862. december 31-i számának Ujdonságok-rovata pedig arról tudósít, hogy Tallérossy Zebulon tréfás-déli-bábos gazdasági reformterveinek Belényesen követői akadtak!

Az Ű-ben használt álnevek köre nem köthető mindig egyértelműen Jókaihoz. Tallérossy Zebulonnak utóbb famíliája is támadt, bátyja, Manassé és fia, Simkó. Nem bizonyítható viszont, hogy a *Kukliné prédikációi* c. sorozatot Jókai egyedül írta volna. (Témanoteszában a sorozat egyik darabjának — Ű 1862. október 18. — ötlete szerepel, vö.: Följegyz. I. 367.) Emellett a szerkesztői munka folyamán a másokat rejtő álnevekkel való átfedés lehetősége is fennáll. Egy ilyen esetről számol be Vayerné Zibolen Ágnes (*Jókai képzőművészeti munkássága*, PIM évkönyve, 1962. 75.). Az Ű 1861. március 2-i számában megjelent *A Paprika Jancsi-féle szinpad számára írt (. . .) legujabb dráma* c. tíz szöveges karikatúrából álló sorozat Jókai ötlete alapján született, a képaláírásokban szereplő Magyar Miska álnevet a lapban azonban nem ő, hanem Dienes Lajos használta.

A másik, fogósabb probléma, amely az előbbire épül: az Ű egyes példányainak anyagában Jókai szerzői vagy szerkesztői munkájának milyen részaránya állapítható meg? Egybevetési alapul a Följegyz. I. kötetében közölt témanoteszok kínálkoznak; a kötet sajtó alá rendezői (Péter Zoltán és Péterffy László) fel is vetik ezt a lehetőséget. A 3. (XXII.) notesz bevezetőjében ezt írják: „Csupa rövid adoma és anekdota-témák, itt-ott pár szóval jelezve az író emlékeztétét támogatták, aki aztán egész kis formás humoros történetet kérekített ki egyikből-másikból.” (I. m. 655.) A noteszanyag zömmel az Ű 1858—59-es évfolyamaira vonatkozik, de néhány ötlet az 1860-as években valósult meg, elsősorban azok az anekdoták, amelyek a levelezői hálózathoz érkeztek, nem kifejezetten aktuálisak, „elállnak”. — Ezeket Jókai *Borkorcsolyák* címen adja ki időnkint lapjában (vö.: Kihagyott cikkek jegyzéke). Ebben az esetben nem szerzőségét emeljük ki, hanem

szerkesztői munkáját, megjegyezve, hogy az anekdoták átfogalmazásával bizonyos stiláris munkát is végezhetett. (A bejegyzések jelzete: i. m. 672—3., 675—7.)

Más a helyzet a 8. (XVI.) notesz anyagával. A sajtó alá rendezőkkel egyetértésben állíthatjuk: „a feljegyzések nagy tömege sajátos közep-helyet foglal el az irodalmi és élettrajzi jegyzetek között: *szoros kapcsolatban áll az aktuális eseményekkel* [kiemelés tőlem — K. F.], nem olvasmányi eredetű (hacsak hírlapokra nem gondolunk), inkább élményszerű, de már a megfogalmazás mutatja a feljegyzés határozott célját: az Ű számára való anyaggyűjtést.” (I. m. 773.)

Ezúttal tehát a szerzőség, de legalább a megfogalmazás ténye valószínűleg Jókaihoz köthető, bár annak lehetőségét sem zárhatjuk ki, hogy a beküldött anyag egy része, valamint a hallott esetek, ötletek is idekerültek. Korszakunkra nézve ez utóbbi bejegyzéstípus a gyakoribb — a megélnékvált politikai-hírlapi tevékenységgel magyarázhatóan. A következőkben két mutatványszám egybevetését adjuk a Följegyz. I. anyagával, megállapítandó Jókai szerzőségének, illetve szerkesztői munkájának részarányát az Ű egyes példányaiban. (A teljes összehasonlítás és a rajzolónak adott inspirációk maradéktalan feltárása túlmegy a JKK keretein; ez az irodalom- és a művészettörténeti szemlélet egységében megfrandó Ű-monográfia feladata lenne.)

Az 1861. január 26-i szám (VIII. k. 4. sz.) a politikai fellendülés, a képviselőválasztásokra való előkészület országos lázában készült. A példány az Ű szokásos rovatait tartalmazza. Az első (a kötetben belüli 25.) lapon K—s M—n verse áll: *Nagy a hideg*. A 26—27. oldalon a *Visszaemlékezések 1849-re* sorozat (kötetünk 3. cikke) *Egy vers története* c. részletét olvashatjuk *Jókai Mórtól* alcímmel. Ezt egy hasonló irányultságú, de mástól származó novella-folytatás követi: *Sylvester éj a Neugebäudeben* (27—8.).

A *Korrajzok* c. rovatban (28—30.):

— Négy aláírással karikatúra — mind a négy szerepel a *Följegyz.*-ben: Az említett oroszlanos rajz — *Följegyz. I. 349.*:

„257 § 4-ik mind döglött oroszlánny”

(vö. még: A 4-ik §, Kakas Márton politikai költeményei, Pest 1862. 39., 40.)

Az országgyűlést ketrecben, ágyúktól fenyegetetten ábrázoló karikatúra — *Följegyz. I. 351.*:

„314. a budai országgyűlés kalitkában 4.”

A szűkkabátos fiú rajzához — *Följegyz. I. 351.*:

„315. az apám octroyálta a ? kabátom? 5.”

Az Ártatlan képek nagyhangú szöveghez c. rajzhoz — *Följegyz. I. 350.*:

„284. Osztrák és francia szakáll.”

— Két anekdota (csak szöveg), amelyeknek nincs nyoma a Följegyz. I-ben.

— Két rajzzal illusztrált anekdota, az egyikre („Kellemetes helyzet”) vö.: Följegyz. I. 350. „271. Egymás mellett mutogatott candidatusok.”

A *Kakas Márton emléklapjaiból* c., ugyancsak állandó rovat (31.) tizenegy hírből öt fordul elő a noteszban. (Följegyz. I. 350. 352—3.)

„47. Mi a betyár? mi a zsandár”

„48 Őrizze az asszony a zsandárokat”

„53. Megellek, hörcsög”

„34 Gebrüder volt”

„326 Gebrüder volt”

„263 Nyuzo, nálunk nincs ilyen becstelen személy, ha önöknek van, küldjenek”.

Az *Ama bizonyos csizmadia és felesége kérdései és feleletei* c. rovat (32) 14 hírből nyolc szerepel a noteszban (Följegyz. I. 353—4.):

„60 Fehér puskapor még csak azt kellene kitalálni, hogy mikor meghal az ember, fel se vegye.”

„374 Ráckódások, birodalom birodalmat szül”

„375 Licitálnak a bíróságra lefelé”

„381 Nyitra a montagne”

„383. Én csak úgy, akkor és addig megyek a hogy a mikor és a meddig őfelsége parancsolja”

„384. német parasztok a sasokkal”

„385 (Tiszteletbeli) ostromállapot”

„386. Zsandárok a főispán rendelkezése alatt”

A lap 32. oldalán még a *Szerkesztői sub rosa* származik Jókaitól.

Összefoglalva: a példány anyagának zöme vagy igazolhatóan Jókai írása, vagy vlsz. az (a *Kakas Márton emléklapjaiból* és az *Ama bizonyos csizmadia*. . . rovata), ez utóbbiaknál a szerkesztői beavatkozás, stílárís jelenlét viszont — példáink alapján — vitán felül áll.

★

Következő mutatványszámunk már Jókai fogságának idejéből, 1863-ból való. Az Ű 1863. április 25-i száma adta hírül: „*Értesítés*. Lapunk eddigi szerkesztője, Jókai Mór a katonai törvényszék által hat hónapi fogságra levén elítélve, melyet már meg is kezdett, ez idő alatt a felelős szerkesztőséget Dienes Lajos viendi, Jókai Mór főmunkatárs és kiadó-tulajdonos maradván.” Ettől kezdve a lap utolsó oldalán megjelenik a bővítés: „Ideiglenes felelős szerkesztő: Dienes Lajos. Lakása: Papnövelde utca 1. sz. II. emelet.” A H-ról szólva látni fogjuk

majd, hogy Jókai utóbb egy hónapra mérsékelt börtönbüntetésének ideje alatt folytathatta a lap szerkesztését. Azért az „Üstököst” még is csak megírom c. K—s M—n-versében (Ü 1864. szeptember 24.) büszkén ezeket írja:

„Bezártak börtönbe, négy fal közül néztem,
Hogyan tavaszodik a boldog természet.
Irigylém a koldust, kinek nincs hol háltni,
Egeret, madarat, ki tud bujni, szállni.
— Azért az Üstököst ott is csak megírtam.”

Mutatványszámunk a fogság hírüladását közvetlenül követő, 1863. május 2-i példány. Ez a szám is K—s M—n-verssel indul: *Négy mosdó tál* (137.) — már a konkrét börtönlényekre utalóan vö.: Följegyz. I. 379.: „— négy moszdó tál”.

Ezt követi *A hal a szárazföldön* c. Jókai-novella egyik folytatása (138—9.), vö. Följegyz. I. 378.: „Egy író a mágnási soiréen”. A Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámmal sorozatának (139.) újabb darabja a folyóiratok neveivel csinál szójátékokat (vö. Följegyz. I. 378.: „Bucsuztató hírlapok felett”).

A lap 140—1. oldalán *A másvilág lakói* cím alatt találunk egy hét rajzból álló sorozatot, amelyet magyarázó, anekdotikus szöveg kísér. A sorozat ötlete megvan a Följegyz. I-ben is (378—9.), sőt, a rajzoló ötletadójának ezúttal az író mutatkozik: a témanotesz nemcsak a hét megvalósult rajzra utal, de két, utóbb megrajzolásra nem került folytatást is tartalmaz:

„? Fából? cilinder” (378.)

„Hat lábú nyul” (379.)

Az Ü-példány és a Följegyz. I. vonatkozó helyeinek egybevetése lehetővé teszi, hogy megoldjuk a Följegyz. I. néhány olvasati problémáját is. Íme, a kérdéses helyek:

„... lábú emberek Photograph” (378.) — „Egy öt lábú ember...” — rajzzal.

„... lábú csizmadia inas” (378.) — „Egy szádlábú ember...” — rajzzal (a csizmákat viszi rúdon a vállán).

„Két... adó a zongorázó és a művész” (379.) — az olvasat egyértelműen nem igazítható ki, a rajz aláírása így hangzik: „Itt végre látunk egy verekedést egy emberi lény és egy szörnyeteg között. A szörnyeteg három lábú és iszonyu sok foga van eltátott torkában. Az emberi lény lovon ül melynek hátul van a feje.”

Gyárfás *Elkésett fecske* c. adomája (142.) Tallérossy Zebulon „betegségére” hivatkozva kölcsönzi a népszerű figurát. A K. L. szignójú *Gombok sajtó Budánról* (142.) Kovács Lajos lapszerkesztő és politikus

fogságáról szól. Eltűnik Jókai bizonyítható részvétele a sok aprómunkát kívánó rovatokból. A *Kakas Márton emléklapjaiból* (143.) egy beküldött anekdotát és egy *Miskolc* c., beküldöttnek tűnő verset, az *Ama bizonyos csizmadia*. . . c. rovat (144.) négy kishírt közöl — a Följegyz. I. kötetével való átfedés nélkül. Bizonytalan eredetű a *Ballada* c. négy soros versike (144.), Jókaihoz köthető viszont *A rabköltő és a koszorú* c. kis írás (vö. Följegyz. I. 379.: „— két koszoru” és a 15. sz. cikk jegyzetével), továbbá a *Politikus csizmadia* aláírású *Hírdetés* (mindkettő: 144.).

Summázva a mutatóvényszám tapasztalatait: jóllehet a börtönbüntetését töltő szerkesztő munkájának részaránya csökken, a szám vázát, a lap jellegét továbbra is az ő írásai, illetve ötletei adják meg. Hozzá kell tennünk, hogy ez csupán egyképpen lehetséges: a rendszeresen kéziratot küldő, rögződő álnevek alatt író levelezők (Kukorica János: Tamásfi-Tomsics Gyula; Kappan Tóbiás; Kiss József Miskolcra; Bicegő Dani; Dobos Dániel ugyanonnan) mellett a lapnál külső és belső munkatársként rutinos szerkesztői gyakorlattal is rendelkező újságírók dolgoztak: Dienes Lajos, Gyárfás Ferenc, Balogh Zoltán.

Az Ü 1863. június 13-i számában jelent meg, a szokásos *Előfizetési felhívás* keretében (június 4-i dátummal), a lap változásainak bejelentése: Jókai a második félévtől önmaga kiadója is lesz, Landerer és Heckenast nyomdája helyett Emiché állítja elő a lapot, és — „a képeket Jankó mesteri rajza fogja szolgáltatni. — Az előfizetési díjak (egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyedévre 1 forint 50 krajcár) változatlanok.”

1863. július 1-től a lap kolofonjában Jókait illetően az addigi „felelős szerkesztő s kiadó tulajdonos” megjelölést a „laptulajdonos és főmunkatárs” váltotta fel. Az augusztus 29-i szám utal először a karikatúrák rajzolása terén ígért előrelépés valórváltására, a kitűnő grafikus, Jankó János rendszeres foglalkoztatására: „Rajzolja: Jankó J. — metszi: Pollák.” (Ez az állapot tárgyidőszakunkban változatlanul megmarad, az amnesztia nyoma csak 1865. augusztus 19-én mérhető le először a lapon: „Laptulajdonos és felelős szerkesztő: Jókai Mór.”)

B) MAGYAR SAJTÓ

Jókai egy ízben — 1857. június 6. és 1858. július 31. között — szerkesztője volt már a MS-nak, ekkor azonban megszakadt kapcsolata a lappal, és tevékenysége 1861-ben is csak érintőleges maradt. (Korábbi szerkesztői tevékenységére l.: JKK CB 4. k. 558—62.)

1861-ben az MS első sorban Jókai közéleti szereplésének dokumen-

tumait adta közre (l.: 1., 5., 9. sz. cikkünk), hírt adott látogatásáról választókerületében (az október 27-i számban) stb. Jelentősebb elméleti cikk, amely Jókai tollából származik, egy található az 1861-es évfolyamban: *A Rubiconon innen* (kötetünk 6. sz. cikke; a március 27-i, a március 29-i és az április 4-i számban).

Az MS politikai szerepe az országgyűlést követő időszakban, kivált 1862 elején, a megélenkülő röpiratkiadás és hírlapi polémiák idején vált jelentősebbé. A határozat pártjának reprezentáns képviselői itt találták meg a közös fellépés lehetőségét, válaszolva az 1862. január 29-i számban Szilágyi Virgil nemzetiségi cikkére, amely a Jövőben jelent meg, területi föderációt javasolva. Az együttes választ Almásy Pál, Tisza Kálmán, Podmaniczky Frigyes, Ivánka Imre és más, valóban tekintélyes politikusok írták alá (*A „Magyar Sajtó” szerkesztőjéhez*, 1862. január 29.). Ebben helyeslik a nyílt vitákat, ha azok végcélja a „szabadelvű Magyarország”. Egyúttal felkéri Hajnik Károlyt, a lap szerkesztőjét, hogy Jókait főmunkatársként foglalkoztassa, és cikkeiknek a szerkesztőség a várható viták során adjon helyet. A cikk — mint az vázlatos tartalmi ismertetéséből is kiderül — nem pártprogram: nem azért mert a nemzeti egységre és a passzív ellenállásra buzdító Jókai nem látja annak, hanem a szó politikatörténeti értelmében sem az.

A cikknek és Jókainak, mint a határozati politikusok szószólójának előtérbe helyezése többirányú reakciót váltott ki. Hajnik február 1-től teljesítette a kérést, két héttel később betegsége miatt lemondott a szerkesztésről is; február 15-én már a kiadó Heckenast kérte a helytartótanácsától, hogy a szerkesztést Jókaira ruházhassa át. Forgách Antal kancellár február 28-án felelt, engedélyezően. Ugyanakkor azonban Prottmann, a hírhedt rendőrfőnök február 14-én és március 13-án is utasítást kapott, hogy figyelje a fent megnevezett politikusokat, akik szombatonként Jókai Ország-út 18. sz. alatti lakásán találkoznak; valamennyien rendelkeznek nyugat-európai (emigrációs, olasz, francia) kapcsolatokkal is. A kettős intézkedés azt sejteti, hogy a kormányzervek ugyanazt a megfontolást követték, mint 1841-ben Kossuth Pesti Hírlapjánál: célszerűbbnek látták az ellenzéki sajtómegnyilvánulásokat a könnyebb ellenőrzés céljával egy orgánumra összevonni. Ezzel egyidőben a PH több rovatában („Hazai közügyek”, „Lapszemle”, „Vegyes hírek”), elsősorban Fényes Elek felvonultatásával ingerült polémiát kezdett az általa Tisza Kálmán pártlapjának tekintett MS ellen.

Jókai a lapszerkesztés átvételét *Pest mart. 12.* cím, pontosabban dátum alatt jelentette be (l.: 27. sz. cikkünket). Tulajdonképpeni szerkesztői székfoglalója azonban nem ez, hanem a *Politikai nemzeti-*

ség c. elméleti írása (kötetünk 23. sz. cikke), amelyben már korábban, február 1 és március 13 — tehát a főmunkatárssá előlépés és a szerkesztés átvétele — között, hét folytatásban megfogalmazta véleményét abban a kérdésben, amely a volt határozati párt vezetőinek egységes fellépését kívántotta. Ezért ebben a cikkben, amely a Szilágyi Virgíli-nek adott tényleges választ tartalmazza, nemcsak Jókai véleményét kell látnunk, hanem azét a politikai csoportosulását is, amely őt tekintette publicistájának.

A határozati vezetők támogatása anyagi jellegű is lehetett, mint később a H esetében; erre utal Jókai 1862. augusztus 30-án kelt elszámoló levele az MS első félévének anyagi helyzetéről. A levél címzettje ismeretlen, alkalmasint egy valaki a lapot támogató politikusok közül. (OSZK Kézirattár, Fond. V. 718. Jókai Mór ismeretlenekhez.)

(A szerkesztés átvételére vonatkozó levéltári dokumentumokat Takáts Sándor kutatta fel az OL-ban: *Jókai politikai pályafutása, bevezető tanulmány a Jókai Mór politikai beszédei I. 1861—1878. c. kötethez*, Bp. Franklin é. n. [1930.] LXV-LXVII.)

Jókai politikai publicisztikájának súlypontja ezzel — az Ű szerepének megtartása mellett — átkerült a VU hasábjairól az MS-ba. Ott csupán a Kakas Márton-rovatot tartotta fenn; jelentős vitacikkei, fejtegetései, eszmefuttatásai az utóbbiban jelentek meg.

Az MS-t támogató politikusok körében 1862 őszén merült fel egy új, Jókainak nemcsak szerkesztésében, hanem tulajdonában és kiadásában is megjelenő politikai napilap ötlete. A változás híret a bécsi Wanderer tette közzé; nyomában a magyarországi lapok is átvették azt — érdekes tény, hogy mindez előbb történt, mint ahogyan a H programját Jókai benyújtotta. (Ez utóbbi október 28-án volt, az első hazai híradások: Magyarország 1862. október 24. 245. sz., Ország 1862. október 25. 22. sz.) Belőlük kirajzolódik a Wanderer cikkének lényege. Bizonyos „egyének részéről a lap fenntartására vonatkozólag elfogadható ajánlatok is tétettek, amiket azonban a kiadó visszautasított” — a változás oka tehát nem anyagi jellegű. Jókai az év végével megvált a szerkesztéstől, és az MS politikai irányvonala is változik, a szerkesztést Vajda János veszi át. Vajda 1862-ben Arisztidesz álnéven megjelentetett röpirata, az *Önbírdlat* óta rendkívül népszerűtlen volt a passzív ellenállást valló és hirdető politikai körökben, ahol a kormányzat emberéget tartották. Ebben Jókainak is volt szerepe: az Ű-be *Önbírdlat* címmel K-s M-n-verset írt Vajda ellen, amit négy karikatúrával illusztráltak, s ezeken vad-disznó, majom, kutya és szamár írja a röpiratot! (Ű 1862. augusztus 9.) Az Ostdeutsche Post ezzel kapcsolatban új hírlapi kacsát röptett fel: Kovács Lajost, sőt, konzervatív csoportosulást látva Vajda mögött,

és a jövő MS-t félhivatalos kormánylapnak jellemezte. (A hír alaptalannak bizonyult. Kovács Lajos 1863. január 1-én a Független c. lapot indította el.)

Jókai a magyar sajtóban is közölt Wanderer-híresztelésre válaszolt az MS november 26-i 272. számában:

„Tisztelt közönségünkhöz!

A jelen szerkesztőség ez év végével a ‚Magyar Sajtó‘ vezetésétől visszalép és egy önálló, saját tulajdonunk és kiadásunk alatt megjelenő politikai napilapnak szentelendő erejét.

E lap címe ‚A HON‘, azon név, mely törekvéseinknek örök, egyetlen és legmagasabb célja volt és marad. ‚A HON‘ jövőre irányára nézve elégnék tartjuk hivatkozni azon nyilatkozatra, melyet f. év január 29-én elvbarátinkkal együtt aláírva a ‚Magyar Sajtó‘-ban közzétettünk.”

Az utolsó általa szerkesztett számban, az 1862. december 31-én megjelent 299.-ben, A „M. Sajtó” „volt” szerkesztősége aláírású, Végző a „Magyar Sajtó” t. közönségéhez c. írásában pedig így összegezte az évet, illetve saját szerkesztői korszakát:

„Mindenkire nehéz volt ez év, de reánk kétszeresen az. A politikai hírlapírónak az elmúlt év a megpróbáltatás éve volt. Éreznie, tudnia kellett mind azt, a mi a közönségre nézve terhelő és a figyelmes szemlélő szerepét óvatosan kötni össze a krónika íróéval; — nagy csalódások romjain nem engedni a köz-elcsüggedés mohát megtelepülni; — világtörténetet találni ott, hol az idők állni látszanak; — közel jövőért le nem mondani a távolabb, az örök jövődőről; — bátorságot önteni másokba és magának óvakodva lépni; — rajongni eszmékért mikhez hűnek maradni a legszentebb ábránd, és buzdítani tényekre, miknek létrejövése a legkomolyabb való; egyfelől nemes önfeláldozást, másfelől előrelátó polgári közgazdálkodást hirdetni, fenntartani a nemzeti önértetet, s a nem-nyelvrokon honfitársak vágyait amellet pártfogolni és végre megőrizni a közvéleményt ily zilált időkben a száz féle szakadástól: — ez volt közös feladatunk.

Mit teljesítettünk belőle? nehéz volna megmondanunk.

Bizonyos csak az, hogy az 1862-ik év hírlapírójának legnagyobb érdeme az a mit nem tett; — legbölcsebb beszéde az a mit ki nem nyomtatott, — s legjobb szerencséje az a mi meg nem történt rajta.

E lapok ma jelennek meg működésünk alatt utólszor. Az ünnepélyes búcsúsztó üzleti reclameul felhasználni nem a mi kedélyünkhöz illő, annak, ki nem tudná, még csak azt sem mondjuk meg, hogy innen hová megyünk? Összes szerkesztőségünk megvállik e lap hasáb-

jaitól, melynek többen közölök éveken át vezértagjai voltak, de azt az egyet szabad legyen kimondanunk, hogy az eltávozók nem elveiktől távoznak el, másutt is együtt, egy eszme egy irány mellett fognak maradni, s az elv, az irány: — a régi. —”

Az MS búcsúszavára Fényes Elek gúnyosan válaszolt a PH-ban (1863. január 10. 6. sz.): „E nyilatkozat után azt hittük, hogy tisztelt collegánk e folyó egész 1863-dik évben bizonyosan igyekezendik mindig legbölcsebbnek maradni, s nem csak politikai lapot nem ad ki többé, hanem még vezércikkeket sem irand. Azonban dacára e várakozásoknak, új politikai lapot indított meg.”

Az MS-ről szólva megjegyezzük még, hogy Jókai a lapban saját neve, annak monogrammjá, a nap jegye alatt és egyízben — kivételképpen — K. M. (Kakas Márton) álnéven írt, l.: Kihagyott cikkek jegyzéke, *Egy új csudatánya Pesten*, 1862. november 11.

(Az MS-ben 1863-ban egy, 1864-ben hat cikk szerepel még a nap jegy alatt, főleg mezőgazdasági és közlekedési kérdésekről. A jelet korszakunkban több újságíró használta párhuzamosan, az említett két évben Jókai is saját lapjában, a H-ban. Minthogy a fenti cikkek szerzősége nem köthető egyértelműen Jókaihoz, a Kihagyott cikkek jegyzékében nem szerepelnek.)

C) A HON

Jókai 1862. október 28-án terjesztette föl a H programját a helytartótanácsához:

„A HON

című politikai, nemzetgazdasági és irodalmi napilap

Programmja

A Hon című politikai, nemzetgazdasági és irodalmi napilap tervezett rovatai a következők:

1. Áttekintése a napitörténet szerinti világhelyzetnek.
2. Vezércikkek kül- és belföldi közviszonyok felett.
3. Nemzetgazdasági értekezések és véleménycserék.
4. Önálló kútfőkből összeállított tudósítások a különösen magyar gazdaság és kereskedelem, azontúl a birodalmi és külföldi hasonlóságok felett.
5. Levelezések a birodalmi fővárosból és vidéki főbb helyeinkről.
6. Tudósítások az ország- és más nyilvános gyűlések köréből.
Hivatalos közlemények.

7. Közérdekű törvénykezési ügyek tárgyalása.
8. Napi események rovata.
9. Tudományos és irodalmi tárca. Közintézetekről tudósítások.
10. Mindennemű hirdetések.

A tulajdonos kiadó maga a felelős szerkesztő ki a törvénytábla biztosíték letételére a kötelezett határidő alatt ajánlkozik.

Nyomdai vállalkozó Emich Gusztáv, nyomdatulajdonos. Megjelen a lap, hétfőt, és a főünnep utáni napokat kivéve, naponként reggel egy íven.”

(A programhoz mellékelt kérelmet Alapy Gyula tette közzé: *Jókai Mór folyamodványa gr. Pálffy Móric helytartóhoz* . . . , Magyar Újság, Pozsony, 1925. március 24. 68. sz.) Forgách Antal kancellár a lap ügyében november 19-én válaszolt Pálffy Móric helytartó nov. 9-i felterjesztésére, és megadta az engedélyt. (A vonatkozó dokumentumokat l.: Takáts Sándor i. m. LXXI—LXXII.)

A programból a hármas jelleg emelendő ki, Jókai maga kettős profil vezetésére készül: a politikaira és az irodalmira. A nemzetgazdasági rovat élére Ivánka Imre került, aki ugyanezt a rovatot már az MS-ben is vezette. Az irodalmi vonatkozású tervekről szólva: a *Divatcsarnok* már 1862. december 2-án, 48. számában hírt adott a *Politikai divatok* c. regény közlési tervéről, amely II. füzetétől az „újévkor megindítandó 'Hon' című politikai napilapban fog közölni.” (A regény első füzetét Emich Gusztávnál jelent meg 1862-ben, vö.: MS 1862. október 8. 231. sz.) A részben 1848-as témájú és nyíltan önéletrajzi jellegű regény kiadási problémái érthetőek; ezekre l.: a *Politikai divatok* c. regény utóhangját és JKK Regények 14. Bp. Akadémiai 1963. 476—77., 495.

A H, miután december 24-én Jókai a kauciót is letette, 1863. január 1-én megjelenhetett; beköszöntő szerkesztői cikke kötetünk 53. sz. dokumentuma. (Ugyanott a jegyzetekben ismertetjük a lap megindulásával kapcsolatos főbb sajtóvéleményeket is.)

Az új lap első polémiájában, a Kovács Lajos alapította új orgánummal, a Függetlennel szemben a korábbi taktikát, a passzív ellenállás felújítását szorgalmazta és védte meg. Méltán írta tehát Fényes Elek, a hajdani és a jövőbeli vitapartner a PH-ban (1863. február 5.): „. . . most ellenben a 'Hon'-ban az érdemes szerkesztőnek olykor olykor közölt rövid politikai eszme-futtatásain kívül éppen semmit sem találni, s úgy látszik, hogy számos és jeles munkatársai belpolitikai ügyekben a passivitást, a mély hallgatást tűzték ki zászlójukra.” Gúnyosan szólt az MS *Végszó* . . . c. december 31-i cikkében meghirdetett passzív programról a radikálisok szószólójaként a fiatal Reviczky

Szevér is (Jövő 1863. február 5.), aki a két vitázó lapot, a Függetlent és a H-t egy nevezőre hozza, elítélve a sorok között politizálás művészetét és az általa „lyrico — satyrico — humoristico — romantice — anecdotizáló — politikus”-nak nevezett Jókait hajlamosnak tartja egy majdani megalkuvásra: „Tudja meg a kárpátoktól az adriági minden honfi, hogy a Smidunger házban lakik a megtestesült 'A Hon' s annak országosan ünnevelt nagy politikusa, Jókai Mór úr! A Smidunger háznak két kijárata van. Egyiken át a Független szerkesztőségét, másikon át a méltóságos Casinot lehet legközelebb elérni.”

Ebben a helyzetben, a provizórium alatti politikai polarizáció idején taktikai hibának minősül, hogy Jókai elfogadta közlésre gr. Zichy Nándor *Alapkérdéseink* c. cikkét (H 1863. február 7. 30. sz.), amelyet korábban már a PN visszautasított. Az írás a perszonálunióban jelöli meg a megbékélés lehetőségét, de elveti az örökös tartományokkal való egybemosás, a reálunió tervét. Mindenesetre: a dualizmus szükségességét hirdető cikk elüt Jókainak az MS-ban és az eddigi H-ban követett irányvonalától, és mintegy Reviczkyt igazolja. A tegnapi ellenfél, Kovács Lajos Függetlenje üdvözölte elsőnek a cikket, politikai engedményt látva a közlés tényében, kiegyezési hajlamot, letérést a passzív ellenállás alapjairól (február 8., 10.).

Kicsit a helyzet tragikomikumának tűnhet, hogy éppen ez a cikk, az első jelentősebb letérés a következetes politikai platformról váltotta ki Jókai sokat idézett sajtóperét, amit Pálffy Móric helytartó példamutató elrettentésnek szánt. A pesti katonai bíróság 1863. március 17-én hirdetett az ügyben ítéletet, a vád közcsendháborítás volt. Zichy grófot egy év nehéz börtönre, nemességének és kamarási címének elvesztésére, Jókait *emellett* 1000 forint bírságra is ítélték (a H erről: március 21. 66. sz.). A per jellegével az egész magyar sajtó tisztában volt, amit jól bizonyít, hogy még az Oesterreichische Zeitung is nehéznek minősítette a politikai publicisztika magyarországi helyzetét (a közlést átvette: Ország 1863. március 24. 68. sz.), és a kiegyenlítés akadályát látta a perben, egyben reményét fejezte ki, hogy az ítéletet enyhíteni fogják.

Pálffy és Forgách valóban közbeléptek Zichy érdekében. A fellebbezési törvényszék április 21-én döntött, ezzel az enyhített ítélet jogerőre is emelkedett: mindketten hathavi „porkolábfgóság”-ot kaptak, érvényben maradt Zichytől a kamarási cím megvonása, Jókai számára az 1000 forintos büntetés, amit a helytartó további rendelete súlyosbított; szerkesztői munkájától tiltotta el az író! A H élére Urházy György (H április 22. 91. sz.), az Ű-ére Dienes Lajos került, Jókai pedig április 23-án megkezdte büntetése letöltését a budai József-kaszárnyában; erről a H április 24-én, 93. számában,

az Ű április 25-én adott hírt. A fogság körülményei lehetővé tették Jókai számára, hogy lapjai sorsát figyelemmel kísérsje, sőt cikkeket írjon, vö.: PN 1863. május 19. 113. sz. A börtönbüntetésről Jókai:

Politikai divatok Utóhang, JKK Regények 14. Bp. Akadémiai 1963. 473—8.

A tengerszemű hölgy, NK 76. k. Bp. Révai 1897. 257—60.

Önéletrdsom, NK 100. k. Bp. Révai 1911. 144—5.

Továbbá Váli Mari: *Emlékeim Jókai Mórról*, Bp. Szépirodalmi 1955. 240—9., a *Jókai Mór fogsága* c. fejezet. A vonatkozó levéltári dokumentumokat 1.: Takáts i. m. LXXIV—LXXXVI., ugyanó: *Jókai börtönbüntetése*, Budapesti Hírlap 1930. július 29. Az ő nyomában halad Szekeres László a *Politikai divatok* című regény JKK-nak jegyzeteiben (500—5.).

Ferenc József 1863. május 14-i kegyelemlevelében egy hónapra mérsékelte az ítéletet (H 1863. május 19. 113. sz.): „Aus Gnade finde ich die gegen Ferdinand Grafen Zichy und Moriz von Jokay wegés des Verbrechens der Störung der öffentlichen Ruhe verhängte sechsmonatliche Freiheitsstrafe auf die Dauer eines Monats zu mildern.” (Takáts i. m. LXXX.) A PN 1863. május 22-én, 116. számában jelentette „Különfélék”-rovatában: „Jókai Mór pünkösöd első ünnepén fog szabadon bocsáttatni. Számára tehát igazán piros lesz az idén Pünkösöd napja.” A szerkesztéstől való eltiltás azonban érvényben maradt.

A lap helyzete 1863—64-ben kritikussá vált: a szerkesztő fogsága, az országos aszály és a nyomában járó éhínség az előfizetők számát felére csökkentette. (*Politikai divatok*, Utóhang, JKK Regények 14. 477. és Váli Mari i. m. 258.) A lap helyzetét súlyosbította, hogy változatlan irányvonala miatt ismételt bírósági zaklatásnak volt kitéve. Urházy György a megbízott szerkesztő 1863. augusztus 7-én kesernyés humorral írta a vidéken tartózkodó Jókainak: „Sorsát senki ki nem kerülheti. Én e hó 11 kére reggeli 9 órára hadi törvényszék elé idéztetem.” (OSZK Kézirattár, Fond V. 618. Urházy György levelei Jókai Mórhoz.)

1864 januárjában Jókait és Urházyt együttesen akarták felelősségre vonni, de „a cs. k. katonai törvényszék az ellenök közcsendháborítási vád alapon indított sajtóügyi keresettől tényálladék hiánya miatt felmentette.” (PN 1864. január 28. 22. sz.)

Nem fölös óvatosság tehát, hogy Emich Gusztáv, amikor 1864. június 7-i levelében a kiadás átvételére vonatkozó szerződéstervezetet küldött Jókainak, a második pontban leszögezi, hogy a lap fennállásához 2000 előfizető kell, és amennyiben e létszámnak híja van, Jókai köteles fejenként évi 10 forintot fizetni értük a kiadónak.

(OSZK Kézirattár, Fond V. 141. Emich Gusztáv levelei Jókai Mór-hoz.)

Pedig Jókai és lapja a mögötte álló csoport folyamatos támogatását is élvezte. 1864-ben az összeesküvéssel vádolt Almásy Pál kihallgatása során a mozgalom árulója, Asbóth Lajos nyomatékkaal hangsúlyozta, hogy Jókai Almásytól 9000 forintot kapott. (Steier Lajos: *Beniczky Lajos visszaemlékezései és jelentései*, Bp. Történelmi Társulat 1924. Függelék: Az Almásy-féle összeesküvés története és okmányai 1864. 713.) A *Politikai divatok* Utóhangjában Jókai is „lapom főpártolója”-nak nevezi Almásyt (JKK Regények 14. 477.). Zichy is kárpótolta a cikke közléséért börtönt szenvedett szerkesztőt: anyagi támogatását Jókai az Utóhangban említi (478.), Váli Mari pedig (i. m. 248.) tudni véli, hogy azt az 1000 forintot fizette ki, amit Jókai a lap kauciójából elveszített.

1865 januárjában Jókai Worafka kormánytanácsostól a szerkesztői eltiltás visszavonását kérte, amelyet utóbb — 1865 júniusának végétől — Mailáth György kancellár is pártolólág terjesztett föl az uralkodóhoz (Jókai ennek értelmében az 1000 forintos büntetéspénzt és a H meg az Ü szerkesztését kapta volna vissza), ami végül 1865. augusztus 7-én vezetett kedvező uralkodói döntés aláírásához. Közben a Schmerling-provizórium bukásának eredményeként született 1865. június 8-i királyi leirat értelmében július 1-től amnesztiát kapott minden polgári alattvaló, akit a provizórium ideje alatt katonai törvényszék ítélt el. Jókaira ez nem vonatkozott; innen van, hogy lapjai élére csak augusztusban érhettek vissza. (Takáts i. m. LXXXVI.)

D) EGYÉB SZERKESZTŐI TEVÉKENYSÉG: KALENDÁRIUMOK

Jókai, kihasználva a Kakas Márton-figura népszerűségét, tárgyalt időszakunkban folyamatosan adott ki kalendáriumokat is, amelyek együtt tartalmaztak naptárt, szépirodalmi anyagot, köztük több Jókai-cikket és hasznos tudnivalókat. Ezek a következők:

Kakas Márton naptára 1861. Pest, Landerer és Heckenast, 1860.

Kakas Márton naptára 1862. Pest, Landerer és Heckenast, 1861.

Kakas Márton naptára 1863. Pest, Landerer és Heckenast, 1862.

Kakas Márton naptára 1864. Pest, Landerer és Heckenast, 1863.

Egyesült Humorisztikus Naptár 1865-re, szerkeszték a „Bolond Miska” és az „Üstökös” szerkesztői [Tóth Kálmán és Jókai] Pest, Emich 1865.

E) VASÁRNAPI ÚJSÁG

Valamennyi érintett-említett sajtóorgánum közül Jókainak ezzel az illusztrált, népujságnak indított hetilappal volt a legrégebb kapcsolata: a VU indításától, 1854-től kezdve a fejlécben „főmunkatársként” szereplő író a sokat betegeskedő Pákh Alberttel csaknem egyenértékű szerkesztői munkát végzett éveken át (erre l.: JKK CB 4. k. 547—56.). Mínt hogy az abszolutizmus éveiben politikai lap alapítására Jókainak nem volt lehetősége, természetesnek tűnik, hogy 1861-ben is komoly tárgyú politikai cikkeinek zömét itt jelentette meg, l. kötetünk 2., 4., 7., 8., 10., 14., 17. sz. cikkeit. Szerkesztői jellegű aprómunkának (hírszerkesztés, vegyes rovatok „feltöltése”) ebben az évben nincs nyoma, ami Jókai országgyűlési szereplésével, újvidéki, választókerületi stb. útjaival jól indokolható.

1862-ben — mint arra már utaltunk — a határozati párt egyes politikusainak biztatására Jókai tevékenysége áttevéődik az MS-be. Ennek megfelelően hangsúlyos politikai cikke nincs is az évfolyamban, másrészt viszont visszatér szerkesztői jellegű tevékenysége, amit az 1850-es években — Pákh gyakori betegeskedése idején — sokszor tapasztalhattunk. (JKK CB 4. k. 583., vö.: Följegyz. I. 687—704., 704—6., 721—6.) Konkrétabban: Jókai ismert nap jegyével jelezve maga állítja össze az Egyveleg-rovatot — külföldi lapok furcsaságaiból, hallott vagy beküldött anekdotákból, valamint az ugyancsak vegyes tartalmú Tárház-rovatot (l.: Kihagyott cikkek jegyzéke), amelyben az irodalomból, a gazdasági életből, a közművelődésből, a napi esetekből egyaránt hír lesz. Jókai ilyen irányú, egyébként Pákh által vitt tevékenysége igen élesen körülhatárolható (1862. március 9. és október 19. közé esik), s valószínűsíti, hogy a szerkesztő ismételen beteg vagy külföldön tartózkodik, amire egyébként a lapban nem történik célzás. Ezt a munkát Jókai ekkoriban viszonylag könnyen végzi: rendelkezésére áll az MS híryanaga, amiből a hetilap VU alkalmasan meríthet. 1863 elején Jókai változatlanul főmunkatársként szerepel a lapnál, amit megerősít az 1. sz. (január 4.) cikke és képmelléklete (*A Vasárnapi Újság szerkesztői iróddja*); ezen Jókai karosszékben ül, és újságot olvas, méghozzá a kép előterében. Ennek ellenére Jókai és a VU kapcsolata meglazult, élclappal és politikai napilappal rendelkező írónknak immár csak szépirodalmi, novelláit és verseit közlő fórumként van szüksége a VU-ra.

A H sajtóperéről és Jókai elítéléséről 1863. április 26-án, a 17. sz.-ból értesülünk, ahol a Mi újság? c. apróhírek egyike közli az ítéletet anélkül, hogy Jókainak a VU-val levő kapcsolatára, főmunkatárs

voltára célozna. (A per részleteit, fejleményeit a VU melléklapja, a Politikai Újdonságok közölte.) 1864-ben a kötet éléről eltűnik a „Főmunkatárs: Jókai Mór” megjelölés, két novelláját és négy, nap jegyű cikkét azonban közlik. 1865-től pedig az író és a lap kapcsolata teljességgel megszakadtnak tekinthető. Jókai a VU-ban szépirodalmi anyagot sem közöl, egészen 1874-ig; a lap ugyan hírt ad Jókairól, de csak regényírói tevékenységéről, szerkesztői visszatérését közlő kishírében már csak a H felelős szerkesztőjének titulálja. (1865. augusztus 20. 34. sz.).

Jókai és a VU kapcsolatának megszakadásáról nincsenek látványos dokumentumaink. Ilyen jellegű szerkesztői tájékoztatást a lap példányai nem nyújtanak, Jókai levelezése, emlékezései hallgatnak erről. Egyetlen idevonható forrásunk a Följegyz. I. negatív tanúbizony-sága. Az 1860-as évek témanoteszaiban még elvétve sem fordul elő olyan cikktéma, vázlat, elszámolás, honorárium-feljegyzés stb., ami az 1850-es években szépszámú bejegyzést eredményezett. A fentiek alapján Jókai eltávolodását elsősorban az önálló szerkesztői munka megélénkülésével (Ü, MS, majd H, sőt 1867-től Igazmondó) magya-rázzuk. Hasonló eredményre jutunk, ha elolvassuk-egybevetjük Urházy Györgyről, a H segédszerkesztőjéről és a Pákról frott Ü-arc-képet: kötetünk 87., illetve 98. sz. cikkét. Előbbi esetében a saját lap dicsérete szinte gyermeten naiv, s ez bizony különbözik az utóbbi írás rokonszenvező, de tárgyilagos hangnemétől. Megjegyez-zük azonban, hogy a VU és írónk kapcsolata több, egyelőre feltárat-lan sajtótörténeti adalékot rejtegethet még.

SZAKIRODALOM

A szakirodalom korszakunkra vonatkozó részének kettős sajátossága figyelhető meg:

a) Jókai mennyiségében is tiszteletreméltó publicisztikai tevékenysége nem áll arányban az értékeléssel, amely zömében évfordulós megemlékezések köré csoportosul. Ezek sorában említsük meg 1894-et, az ötven éves írói jubileumot; 1904-et, a Jókai halála kapcsán született emlékezéseket, értékeléseket; 1925-öt, a születés centenáriumát és 1954-et, az író halálának ötvenedik évfordulóját.

b) A politikus és publicista Jókai megítélése az 1860-as évek első felének egyik variációjaként anekdotás figurát állít élénk, míg a másik változat a torzítás erősebb fokát jelenti: a „történelmi tarokk-parti” Jókaiját, Tisza Kálmán dualizmus korabeli elvbarátját vetíti vissza egy minőségileg más történelmi helyzetbe.

A *Nővilág* c. folyóirat 1862. szeptember 20-i számában jelent meg „írói jellemrajz” Jókairól, Zilahy Károlytól, mint egy tervezett gyűjtemény („A nemzet koszorusa”) mutatványa. A cikk zömében Jókai regényírói művészetét tárgyalja, de megjegyzi: „... szokatlan termékenységre mutató önálló munkásság mellett Jókai a napisajtó mezején sem közönséges tevékenységet fejtett ki...” Munkásságából elsősorban az Ű-t emeli ki: „A többi bohó-lapok, melyek utóbb irodalmunkat elárasztották, mind csak az ő utánzói voltak, a nélkül, hogy humorának szeszét és élcének erejét utolérhették volna.” Politikusi tevékenységéről szólva egységben utal képviselői és újságírói munkásságára: „A közélet újabban tapasztalt meglendülésével Jókai törekvései kiválólag a politika felé fordultak. Az 1861-ki országgyűlésen — miután Pest józsefvárosi kerületében Szilágyi Virgil előtt hátrálnia kellett — mint Baranya-megye siklósi kerületének képviselője vett részt és az úgynevezett határozati párttal szavazott. Ugyane párt nézeteinek tolmácsolására 1862 elején a Magyar Sajtó szerkesztését fogadta el, — Pálfi Albert és Urházy György főmunkatársága

mellett, — hol ez irányban több rendbeli politikai cikket bocsátott közre.” (I. h. 407—8.)

Farkas Albert cikkében (*Jókai Mór. M: Országgyűlési emlékkönyv 1866., 1867., Pest, 1867.*) már a kiegyezés politikai szempontjai kapnak hangot: „Jókait bizonyára sem baráti összekötöttes, sem politikai számfítás, hanem lelkének majdnem ösztönszerű sugallata űzte ellenállhatatlanul a baloldal zárt soraiba; s vele született mérséklete unszolható, hogy a balnak a centrum felé gravitáló padjain foglaljon helyet. (. . .) Tulajdonképpeni politikai pályája 1861-ben veszi kezdetét, miután Pesten a Józsefvárosban követjelölti szerepét nagy élatval végig játszotta volna.” Ennek szellemében kettéválasztja az újságíró és a politikai szónokot, és szembeállítja a kettős tevékenységet a stflusjegyek alapján: „Jókai túlnyomólag epicai irálya nem engedi meg, hogy politikai értekezéseiben, hírlapi vezércikkeiben meg legyen az a szigorú világosság, élesen körvonalozott definitio, s összevágó logicai egység, melyet ilyen dolgozatoknál megszoktunk. Ezért politikai stylje a lapokban meglehetősen elmosódott, színetlen és monoton.

Már *politikai beszédeiben*, hol a politikai elmélkedések víz-szin-fátyolát pompás virágokkal törheti át, stylje nemcsak a kifejezés erejében és közvetlenségében nyer, hanem elragadó, sőt gyújtó melegségig fokozódik; — a mi természetes, miután a szónoki beszéd, összekötő híd a költészet és a valóság, a költői és a prózai styl között!” (I. h. 268.)

Gyulai Pál 1875-ben a Ráth Mórnál két kötetben megjelent Emlékeim kapcsán mond értékelést: *Jókai mint hírlapíró*, Budapesti Szemle 1875. 9. k. 202—16. Szépirodalmi-esztétikai szempontokat érvényesítve, azokat a cikkeket emeli ki (kötetünk anyagából a 46.-at), amelyek politikamentesek, életképszerűek: „Mind naív élmények, jó kedvű s önmérséklő humorral elbeszélve. Könnyedén, de biztosan odavetett rajzok. Nincs bennök túlzás, affectatio, a mitől Jókainak még jobb munkái is ritkán mentek. Kétszer, háromszor is gyönyörködve olvastuk el, s mintegy kárpótlást találtunk az egész kötetre vesztegetett időért.” (I. h. 204.) Ezt követően Gyulai kitér Jókai politikai, publicisztikai pályájának általános értékelésére: „Jókai 1861-ben a határozati párthoz csatlakozott s mint balközép pártot egész felbomlásáig szolgálta. Egyaránt ide ragadta a népszerűség csábja és szerkesztői érdeke, mert a Deákpárton a Kemény *Pesti Naplója* mellett nem volt jövője Jókai *Magyar Sajtójának*. Majd 1863-ban a *Hont* alapította, 1867-ben az *Igazmondó* néplapot, rámetesztelve saját arcképét, hogy mélyen a nép emlékébe vésődjének tribunjá arcvonásai. E mellett az *Ústököst* is folytatta. Jókai nagyban szokott dolgozni:

potentes potenter agunt. 4 kerületben lép föl egyszerre mint jelölt, egyszerre három lapot szerkeszt, legalább névleg, egyszerre két regényt ír, de ezt saját kezével. Egész 1867-ig hírlapírói munkássága kevésbé követelőd, mint később. Regényeibe merülve, kábult fővel olykor belátogat a clubba, a pártértekezletre, s a körülmények szerint egy-egy pathoszos vagy humoros cikket penderít, ha a tárgynak vannak népszerű oldalai. Rendszeren általánosságban marad, ha részletekbe téved, akkor el is szokott tévedni. Megesett rajta, hogy amidőn a baloldal kiegyezkedési tervét védte, egy pár pontban a Deákét védte és saját pártjátét támadta meg. Ösztönből vagy számításból néha mérsékelten, majd hevesen írt, egyszerre hideget és meleget fújt szájával. Ezzel a hevesebb főket akarta megnyerni, azzal a mérsékelttebbeket. Nem egyszer megengedte dolgozótársainak, hogy akár elragadják *Hon* kocsját, akkor aztán kezébe vette a gyeplőt és lépésben hajtott. Különböző ízléseket, sőt néha irányokat igyekezvén kielégíteni, innen is onnan is nyert egy kis népszerűséget. A három lapba még különbözőbb hangon írt. A *Honban* egy kissé tartózkodó volt, az *Igazmondóban* már többet mert, ezt úgy sem olvassák műveltebb körök, az *Ústökösben* kedvére ferdített, torzított és képzelgett. Polemiáit rendszeren ide vitte át s győzőnek maradhatott, mert élclappokkal nem szokás vitatkozni. (. . .) Jókai az üzletre is tekint, de nincs valóságos politikai becsvágya, ő csak folyvást népszerű akar lenni, politikai szereplésével népszerűsíteni regényeit, s regényeivel népszerűsíteni politikai pályáját. Épen azért elemében van, ha részt vehet a népgyűlésekben, körutakat tehet négy-öt választókerületben és ünnepeletheti magát.

Bizonyára Jókai jó hazafi és szereti hazáját, de még jobban a népszerűséget. Ha Robespierreről méltán mondták, hogy a szabadság rabszolgája, Jókairól is elmondhatni, hogy a népszerűség rabszolgája. Nála ez ösztön és számítás egyszersmind, egyik a másikra visszahatva annyira összeolvadt, hogy maga is alig tudja megkülönböztetni. Nem a meggyőződés és elvek embere, hanem a benyomások és hangulatoké, de mindig arra felé hajlik, a merről a népszerűség szele fúj. A körülmények, a helyzet pillanatnyi uralma alatt áll s nem tud ellene állani, hogy közönsége kedvére ne beszéljen vagy írjon. Ha például a képviselőválasztáskor meglát néhány józsefvárosi elégedetlen szatócsot, nem nem restelli elkiáltani: legyen akár német kereskedelmünk, csakhogy valóban legyen. A pillanat tapsáért kész megtagadni hűségét a nemzetiséghez, nem érzi az ily nyilatkozat fontosságát, más nap már elfelejti s másutt akár ellenkezőt mond. A magyar irodalmi és politikai világ elkényeztetett gyermeke, akinek sok szabad s a kitől alig vesznek valamit rossz néven, habár e jóakarát nem

épen megtsztlő.” (Újraközlve: Gyulai Pál: *Bírdlatok 1861—1903.* Bp. MTA kiad. 1911. 132—52.)

A Györy Vilmos szerkesztett *Koszorú a magyar versköltés utóbbi századának virágaiból* c. gyűjteményben (Bp. Légrády Testvérek 1875. 2 k.) a Jókai-versek előtt a szerkesztő jogfolytonosságot lát az 1848 előtti tevékenység, az 1850-es évek buzdító epikája és időszakunk között: „... egy évtizeddel utóbb, a nemzet politikai újrabredésének is, a volt egyéb jelekkel, Jókai volt egyik leghatalmasabb tényezője.” (I. h. 2. k. 520.)

Még későbbi állapotot, a századvég Jókaiját vetíti vissza Adorján Sándor (*Jókai mint szerkesztő*, A Hét 1893. december 23. 52. sz.). Jókai publicisztikai időszakának az 1848 előtti tevékenységét ismeri el, 1849 után szerinte „megizmosodott regényírói tehetsége” akadályozta meg a tényleges lapszerkesztői munkában: „Sokkal eltérőbb volt az ő munkássága, semhogy a mesterségszerű, bár hivatásánál fogva nemes munkájú lapszerkesztéssel bibelődhetett volna. Dolgozott a lapba ő is. Ha valami tetszését meg nem nyerte, vagy zavaros helyzetben az ő irányadó tanácsára szükség volt: akkor meg-megnyilatkozott. De egyébkint olyan volt a lapnál, mint a hadsereg egyes ezredeiben a legfőbb hadúr, akinek a nevében még a silbakot álló őr is a legfőbb szolgálatot teljesíti...” (I. h. 412.)

1894, az ötvenéves írói jubileum megünneplése ismertető-méltató hírlapi cikkek és igényesebb elemzések megjelenésére egyaránt alkalmat adott. Itt jegyezzük meg, hogy a pályakezdés és így a jubileum időpontjának kérdésében vita dúlt. Komócsy József az 1834-ben, a Társalkodóban megjelent gyermekverset véve alapul már 1884-ben javasolta az országos ünneplést. Jókai maga tiltakozott, és 1843-at, a dicséretben részesült *A zsidó fiú* c. pályamű-dramáját jelölte meg írói működése kezdetének. (Vö.: *A Jókai jubileum és a nemzeti dicskiadás története*, NK 100. k. Bp. Révai 1911. 3.)

A Pesti Hírlap — — jelű cikkírója (Névy László) 1894. január 6-án közölt életrajzi cikket *Jókai Mór élete* címen. Sziklay János az Egyetértés ugyanazon napi számában (1894. jan. 6. 6. sz.) *Jókai pályája* c. cikkében ismét egységben méltatja az író, az újságíró és a politikus: „1858-ban megalapította az első humorisztikus lapot, az Üstököst, melyben közkedveltségűvé tette Kakas Márton sziporkázó politikai verseit. (. . .) És a politika vitte tovább, be a képviselőházba, politikai újságvállalatba, a Hon megalapításába, még a börtönbe is, mert a provizórium alatt nem volt szabad igazat mondani.”

Zlinszky Aladár *Ünnepi beszéd Jókai Mór ötven éves írói jubileumán*, (Zombor 1894. 10.) elsősorban az ű politikai szerepét és közönség-hatását hangsúlyozta.

A Körösy László szerkesztette Korrajzok-sorozatnak 5—7. füzeté foglalkozik írónkkal: *Jókai Mór* (Bp. „Hazánk” rt. ny., Kortörténeti könyvtár): „Jókai Mór életének harmadik szakasza 1861—67-ig tart, mikor politikai pályára lép, s mint országgyűlési képviselő egyik buzgó előkészítője a kiegyezés nagy munkájának (. . .) Jókai mint politikus 1861-ben a határozati pártnál kezdte. Az ellenzék csakhamar ütőkártyának használta. Elsőrangú szónok lett belőle. Akkor még erősen kuruckodott . . .” (I. h. 62., illetve 78.). Az Ü méltatása, humorának kiemelése némileg a H elemzésének rovására történt: „*Kakas Márton, Tallérossy Zebulon*, s a politikus csizmadia, józú kacajra fakasztotta a bánatos közönséget. Valóságos jótékonyságot gyakorolt ekkor a humorisztikus *Jókai*, kinék *Kakasdt* a bécsi humorisztikus irodalom is bevette *Kikiriki* név alatt.” (I. h. 155.)

Teljességgel a dualizmus lelkes igenlésének politikai és a Gyulai-iskola esztétikai alapján áll Bodnár Zsigmond ítéltézése (*A nagy idők poétája*, Magyar Szalon 1894. 20. k.): „Az ő irataiból szépen össze lehetne állítani az eszmék változásának történetét. Mintegy tükörben látni az 1850 előtti idealizmust, a nagy eszmék hirdetését, majd fokozottan a nemzeti eszme, a realizmus gyarapodását, az idealizmus hanyatlását, a nagy nemzeti központosítást, mely lehető egységet honosított meg nálunk is . . .” (I. h. 852. hasáb.)

Névy László említett Pesti Hírlap-cikkének gondolatait — néhol szó szerinti egyezéssel — részletesebben is kifejtette: *Jókai Mór. Ötvenéves írói jubileumára*. Kiadja a Petőfi-Társaság. Bp. Athenaeum 1894.: „Az országgyűlés, mely az összbirodalmi alkotmány-tervet visszautasította és a nemzet jogait csorbítatlan teljességben követelte vissza, feloszlattatván az irodalomnak lett feladata, hogy a jobb idők reményét fenntartsa és az osztrák államférfiakkal szemben az alkotmányos küzdelmet erélyesen folytassa. Jókainak oroszlánrész jutott e munkából. Az Üstökös (Tóth Kálmán Bolond Miskájával versenyt) szórta az elmésség szikráit és a gúny nyilait, a mi nem járt minden veszedelem nélkül, mert a kormány érzékeny és a censura eléggé gyámkodó volt; másrészt pedig Jókai mint szerkesztő és publicista kezdett élénk tevékenységet. (. . .) Jókai mind a Magyar Sajtóban, mind a Honban számos cikket írt főképen a vérszemet kapott bécsi lapok támadásai és ferde jogelméletei ellen. A Hon rövid idő alatt nagy tekintélyre emelkedett. A határozati párt első publicistái támogatták.” (I. h. 33—6.)

Az évfordulós megnyilatkozások közül a legismertebb Mikszáth Kálmáné: *Jókai mint képviselő*, Magyar Szalon 1894. 20. k. (Később megjelent: NK 100. k. Bp. Révai 1911. 69—73. és Írói arcképek,

s. a. r. Bisztray Gyula, Bp. Művelt Nép Könyvek 1953. 69—73.). Mikszáth az 1890-es évek képviselőjével szembeállítja a korábbi tevékeny politikust, egybemosva az 1860-as esztendőket és a „balközépi idők”-et (1867—75): „Hajdan nemcsak igen gyakran beszélt, kivált a balközépi időkben, hanem a Honban mint vezércikk író s az Üstökösben fölséges humorú Tallérossy Zebulonjával részt vett az aktuális politikai szóharcokban is, most hovatovább mindinkább elhallgatott.” (I. h. 693. hasáb.)

Kettejük, Névy és Mikszáth nyomán haladva írja id. Szinnyei József könyvének életrajzi bevezetőjében (*Jókai Mór*. Bp. 1898.): „Későbbi politikai pályáján is meggyerő volt az ő kedélyes, társalgásszerű s nála is érvényesültek Cicero szavai, hogy: édes és hasznos néha a tréfa és elmésség. Az ő humora az oratori formában is mindig elbájoló s legyen bár népszerűtlen az ügy, melyért sikkra száll, az aesthetikai siker mindig biztosítva van számára.” (I. h. 32.)

1900-ban Várdai Béla írt előszót *Az „Üstökös” és Tallérossy Zebulon* címmel a Tallérossy Zebulon-levelek Lampel Róbert-féle kiadásához (Jókai Mór: Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz, Bp. 1900. MKtár. 193.) Ebben az Ü-t a magyar humoros irodalom fejlődésének folyamatában vizsgálja:

„Elkerülte a hibákat, melyek legkönnyebben utoléri a élclapokat; nem szorult — izmos, jellemzetes humor híjában — csiklandós pikantériára, nem sekélyesedett el élheterlen szójátékokban, nem torzult el durva szitkozódásban.

Az Üstökösnek is épen a nehéz időkre eső első folyamai a legkitűnőbbek. Csakhamar segítségére jött a szerkesztő humoristának a legnagyobb humorista: az egész nemzet (. . .) a neves és névtelen humoristák, adoma-mondók egész gárdája dolgozott az ország minden részéből a szerkesztő kezére. Kapott jeles illusztratórt is, a legkitűnőbb magyar karrikatúra-rajzoló: Jankó Jánost.

A lapnak e mellé, s csak előnyére szépirodalmi jellege is volt: Jókai ide írta a ragyogó emlékezéseit a nagy napokról, egy sereg komoly és víg novellát . . .” (I. h. 2.)

A következő évek elemző írásait az addig közzétett adatok, értékelő következtetések változatos arányú ismételtetése jellemzi, olykor a szó szerinti átvételekig; ilyen Nógrádi László: *Jókai Mór élete és költészete*, Pozsony—Budapest Stampfel 1902.; Szabó László: *Jókai élete és művei*, Bp. 1904.

A megemlékezés és értékelés újabb nagy hullámát az író 1904. május 5-én bekövetkezett halála váltotta ki. A szerzők egy része azonos az 1894-es jubileumnál elemzettekkel:

Mikszáth; *Jókai Mór*, VU 1904. május 7. 19. sz.

Bodnár: *Jókai idealizmusa*, Egyetértés 1904. május 8. 128. sz.

— (Névy): *Jókai élete*, Képes Családi Lapok 1904. május 8. 19. sz. Így szemléleti újdonságot sem kapunk, sőt a korábbi, elemzett tendenciák elmélyülését tapasztaljuk, mint például Mikszáth cikkében: „Diadalról diadalra lépett. Megkóstoltatta vele még a politikai babérok édességét is, ámbár ezek a harcok sehogy sem illettek az ő szelid egyéniségéhez. Isten úgy teremtette a fülemilét, hogy az ne a fórumon csipogjon, hanem bokorba elvonulva énekeljen. Talán boldergabb lett volna, ha a politikai mezőkre ki nem lép, mert így bizonyára érte keserűség. Egyebünnen nem.”

Az „apolitikus Jókai” képének jegyei ismerhetők fel a többi megemlékezésben is:

Gáspár Imre: *Jókai Mór*, Magyar Szemle 1904. május 8. 19. sz.

— : *Jókai mint képviselő*, Székely Nemzet 1904. május 9. 68. sz.

Tábori Róbert (*Jókai élete*, Új Idők 1904. május 15.) nemcsak adatközlést ad, hanem vállalkozik értékelésre is: „... az 1861-iki országgyűlésre a siklósi kerület megválasztotta képviselőjének s az ő pártjának, a határozati pártnak szüksége volt egy orgánumra. Ekkor szerkesztette előbb a Magyar Sajtót s mivel ott nem mozoghatott eléggé szabadon, a Hont. A hatalom kibérlői nem is kicsinyelték ezt a működést, mert a lap fennállásának ötödik hetében már megkapta a feleletet 'csendhábortító' cikkeire. Egy évi nehéz börtönre ítélte a katonai bíróság, nemességének elvesztésére (...) a börtönbüntetést azonban egy hónap múlva elengedte neki a király kegyelme.” (I. h. 159—60. hasáb.)

Mikszáth Kálmán korábbi cikkei szellemében és stílusában írta meg könyvét: *Jókai Mór élete és kora*, Bp. Révai 1907. 2 kötet. (Új kiadása: Mikszáth Kálmán összes művei, Bp. Akadémiai 1960. Regények és nagyobb elbeszélések 19.; idézeteink jelzetei ebből a kiadásból valók.) Az 1861-es politikai fordulat így fest Mikszáth ábrázolásában: „Volt már hát ország, volt már közönség, akinek írni öröm és mindent lehet már írni, amit az ember kigondol. Lázás munkakedv kapta meg s belekezdett a 'Politikai divatok' megírásába, melynek alapeszméjét a saját élményeiből és élete szövevényeiből vette. Amellett csinálta az Üstököst és írt a Vasárnapi Újságba. Az Üstökös ekkor volt a legelevenebb és legmerészebb s olyan nagy tényező a Tóth Kálmán-féle Bolond Miskával a közvélemény irányításában, hogy velök a komoly napilapok nem versenyezhettek. A két figurás lap hétről hétre eljut az uralkodó asztalára is s néha ugyancsak haragos kedvében találja őfelségét. (...) Szóval Kakas Márton rosszul van beírva a Burgban és nincs halandó ember, aki most megjósolhatná, hogy lesz idő, amikor 'udvari poétának' fogják csúfolni.”

(I. h. 28—9.) A politikus Jókai jellemzése — közvetlen élmények híján — a későbbi évekből vetődik vissza: „Gyűlöletet, irigységet nem érte se fajok, se osztályok ellen. Amely magaslaton csak olyan ember állhat, aki nem forgott az emberek között eléggé, aki nem könyökével vert magának utat, mindenkibe beleütődve és sokak által eltaszítva, hanem szárnyaival, a magasban, mindnyájok feje fölött egyformán dédelgetve mindenki által, sohasem érezte teljesen sem a mob durvaságait, sem a nagyurak gögjét. Ebben az ideális korban kétségkívül kitűnő politikus lehetett volna belőle, mert tudott lángolni nagy dolgokért, de később a pártélet intrikái, a klubok cselszövényei között olyan volt, mint egy ártatlan bárány. A pártversengések nem érdekelték, nem tudta eléggé gyűlölni ellenfeleit és eléggé szeretni pártfeleit . . .) Azért aztán lagymatag, gerinctelen politikusnak nézték, aki azonban nevének fényével egyik csecsebecsége pártjának.” (I. h. 32.) A szerkesztőség élete anekdota-fűzérben jelenik meg előtünk: „A Hon embereinek a Kammon kávéház a tanyája. Itt található Urházy, a Jókai jobbkeze, a Kammon első cikkírója az 'U' jegy alatt. Elmaradhatatlan társa Dienes Lajos, aki szintén Jókai embere, mondjuk a balkeze. Egy pár csinos dolgot írt a gyerekek számára, most az Üstökös mellé van szerződtetve. (. . .) Szerette a házat meg a borocskát, de az Üstökösért nem nagyon rajongott s akárhányszor megtörtént, hogy a hanyagsága miatt nem jelenhetett meg időre. Jókai meg se pirongatta e miatt; jó volt a munkatársai iránt, mintha ő függne azoktól. Aki egyszer hozzá bejutott, az ottmaradhatott örökre. Rossz fát tett a tűzre valamelyik, arra haragudott egy kicsit, de az csak abból állt, hogy kerülte a vele való találkozást.” (I. h. 44.) A korszak írásainak elemzését az alkotási folyamat külsőségeinek leírása pótolja: „A szerkesztőségbe feljön naponkint, de már készen hozza a regényfolytatást, olyan szerényen nyújtja azt a segédszerkesztőnek, mintha az volna az ő gazdája. Ha cikket akar írni a reggeli lapra, akkor délben is betekint a műhelybe hogy a legfrissebb táviratokból vagy a munkatársak szóbeli előadásából tájékoztassa magát az aktuális események legújabb stádiumáról. (. . .) A redakcióban ritkán írt valamit, vagy éppen soha; kivéven nyilatkozatokat és helyreigazításokat, mikor tudatták vele, hogy ez vagy az megharagudott valamely közleményért, itt járt veszekedni. Békeszerető ember volt, mindjárt a panaszkodóhoz pártolt és éppen nem tartotta virtusnak makacsul megállni valamely állítás mellett, amit a modern szerkesztők úgy igazítanak el ravaszul, hogy közlik a cáfolatot is, de azért fenntartják azt is, amit cáfoltatnak. Jókai készséges volt a visszazippantásban (nem dől le azért Buda vára) s szívesen adta a flastromokat a sebekre, melyeket a 'gyerekek' (így híttá

a munkatársait) ütöttek az emberek érzékenységén, úgyhogy A Hon hemzsegett sok nyilatkozat, kimagyarázás és helyreigazítástól, és bizony igen gyakran megtörtént, hogy Jókai az igazságot is helyreigazította, ha nagyon szépen megkérték — hiszen azért se dől le Buda vára.” (I. h. 48—9.)

Schöpfung Aladár írónk publicisztikai tevékenységében Gyulai Jókai-ellenessége kialakulásának egyik okát látja. (Sch. A.: *Gyulai Pdl posthumus könyve*, Nyugat 1913. I. — a címben szereplő munka Gyulai általunk már idézett, összegyűjtött kritikáit tartalmazta): „Jókai zszurnaliszta is volt és pedig született zszurnaliszta-temperamentum, akiben elsőül jelentkezik kifejezetten az irodalomnak a zszurnalizmussal való kapcsolata, sőt bizonyos tekintetben tőle való függése. Gyulai világnézetéből kifolyólag ellensége volt a zszurnalizmus modern formájának. Ő a hírlapíró foglalkozást is irodalmi mértékkel mérte. (. . .) Jókai impulzív, kissé könnyelmű és hangulatoknak készségesen engedő szelleme kifejezetten mutatta Gyulainak a modern zszurnaliszta fogyatékoságait, sőt megmutatta ezeknek az irodalmi termelés területébe való behatolását is — ez is nyomós ok volt, amiért túlélesen látta és fejtette ki Jókai hibáit s nem bírta eléggé méltányolni nagyszerű művészi tulajdonságait.” (I. h. 9—14.)

Zsigmond Ferenc *Jókaija* (Bp. MTA kiad. 1924.) már a közelgő születési centenáriumra készült, és benne a szerző monografikus, igénnyel lépett fel. Műve életrajzi fejezetében az alábbi bekezdést írja korszakunkról, alaphangot ütve meg az évfordulós emlékezések számára: „Mikor a politikai helyzet odáig érlelődött, hogy a monarchia uralkodója 1861. április 2-ára összehívta a magyar országgyűlést Jókai sietett addigi temérdek irodalmi elfoglaltsága mellé még a politikai szerepléssel járó izgalmakat és kötelességeket is magára vállalni. A siklósi kerület képviselőjeként került be az 1861-iki rövidéletű magyar parlamentbe és ott a gróf Teleki László köré tömörülő ún. határozati párthoz csatlakozott. Ez az állásfoglalás — el kell ismerünk — természetesen következett Jókai egyéniségéből és politikai múltjából. Hajlama az exaltációra, túltengő erejű képzelete, forradalmi szereplésének dicsőséges és gyászos emlékei, mindez ellene hangolta Jókait a megalkuvás politikai programjának, bármilyen józan és bölcs mértéktartással jelölte is ki Deák a szükséges megalkuvás határait. (. . .) Jókait a politikai kérdésekkel foglalkozó beszédeiben és cikkeiben is nemes páthosz, költői szárnyalás és fennkölt idealizmus jellemzi s ezzel a 'mentalitás'-sal a pártpolitikai gyakorlat terén Jókai állásfoglalása ekkoriban mindenestre illúzió-keltőbb összhangban volt, mint később. Az egykori március 15-iki hős, a közelmúlt politikai eltéltje és földönfutója most is kuruc-legény még, rossz-

hírből ismerik őt a birodalmi kormányzat hivatalnokai s csak gyanakodva adják meg neki az engedélyt 1863-ban a *Hon* című politikai napilap megindítására. A gyanú csakhamar alaposnak bizonyult s Jókai a *Hon*-ban megjelent egyik közleményért, melynek szerzője gróf Zichy Nándor volt, fogságba került, ami persze még jobban növelte amúgy is rendkívül nagy népszerűségét.” (I. h. 41—2.)

Az 1925-ös centenáriumi irodalma felülmúlja a korábbiakat (1894, 1904), de tény-anyagában, szemléletében nem hoz újat, sőt megsza-
porodik bennük a tárgyi tévedések száma, jó alkalmat nyújtva a roman-
tikus legendaképződésre. Földrajzi szóródásuk szemlélteti a hibái-
ban is közkeletűvé váló Jókai-kép terjedését.

A nyomtatásban megjelent emlékbeszédek közül Körös Endre (*Jókai nemzeti jelentősége*, Ünnepi beszéd a százados évfordulón, Pápa 1925.) a szónoki hatásnak rendeli alá adatait, s egyről négyre emeli az 1863-as fogság hónapjait: „... vigasztalója volt nemzetének, hitének fenntartója egy jobb időre. Mikor aztán az általa megalapított Honban nyíltan is fel mert lépni az abszolutizmus ellen, akkor elkésve bár, de neki is meg kellett ismerkednie azzal az intézménnyel, melyet az osztrák hatalom — csak a toll bajnokairól szólva — a Bacsányiak, Verseghegyek, Tompák és Czuczorok elnémtására próbált már annyiszor s oly sikertelenül felhasználni, megismerkedett a börtönnel, négy teljes hónapig sínylődött benne.” (I. h. 8.)

Madzsar Gusztáv (*Emlékezés a nagy mesemondóra*; elhangzott a jászberényi állami főgimnázium Jókai-ünnepén 1925. május 21-én, kötetben: *Eltűnt idők*, Bp. 1931.) igyekszik „tisztára mosni” az író múltját: „... az alkotmányos élet derengésekor az aktív politika terére lép. Természetes folyománya volt ez írói működésének. (. . .) 1861-ben múltjához híven a határozati párthoz csatlakozik és 65-től kezdve Tisza Kálmánnal kuruckodik a balközépen. Alkotó politikai szerephez nem jutott, az ő gyermeketeg, naív lelkéből hiányzott az erre való gyakorlati érzék, de lelkes szabadelvűsége, költői eszmegazdasága, vonzó előadása, szeretetreméltó modora, kellemes hangja és modora ezen a téren is öregbítik népszerűségét.” (I. h. 69.)

Végül így foglalja össze Jókai közéleti szereplésének indítékait: „Jókai alapjában nem volt soha forradalmi természet. Lelkében ott élt a dinasztikus hűség hagyománya s amikor nemzetével együtt hódolattal hajolt meg immár megkoronázott, törvényes uralkodója előtt, nem a múltját tagadta meg, csak a lelkében mindig élő reménység beteljesedésének oltárán áldozott.” (I. h. 70.)

Szász Károly felolvasását-cikkét (*Jókai és a politika*, elhangzott a Tisza István Társaskör Jókai-ünnepén, nyomtatásban: Budapesti Hírlap 1925. április 12. 83. sz.) nem annyira az évforduló, mint a

helyszín határozza meg: „... hogyan maradhatna ki az ünneplők sorából ez a mi körünk, amely már címében is annak a családnak nevét viseli, amelyhez Jókait évtizedekre terjedő szoros politikai és meleg baráti szövetségnek elszakíthatatlan kötelékei fűzték? Hogyne kellene ünnepelni Jókait ebben a teremben, amelynek faláról annak a Tisza Kálmánnak a képe tekint ránk, akinek vezérelete alatt futotta be Jókai is — előbb mint temperamentumos ellenzéki, majd mint hűséges kormánypárti — a maga politikai pályáját?”

Kárpáti Aurél tanulmánya (*Jókai regényhősei a valóságban*, Tegnaptól máig. Válogatott irodalmi tanulmányok, Bp. Szépirodalmi 1961. 95—101.) az élő modellek után kutatva az 1861-től szereplő Tallérossy Zebulon mintájának az 1870-es évek nagyszombati képviselőjét, Prileszky Tádét tartja (vö.: 11. sz. cikkünk jegyzeteivel).

Áttérve a centenáriumi kötetes kiadványaira: Nagy Sándor (*Jókai*, Brassó 1925.) az újságíró és a politikus egységében való ábrázolására törekszik: „Mihelyt lehetett, közvetlen részt vett a politikában, melyre magyaros természetéből folyólag legyőzhetetlen hajlama volt. Míg az irodalomban Kakas Márton, Tallérossy Zebulon s a politikus csizmadia jóízű, s egész Magyarországon népszerű alakjainak álarcában fejezte ki talpraesett megjegyzéseit a politikáról; a közélet fórumán, az országgyűlésen előszóval is elmondta politikai meggyőződését. A magyar alkotmányos élet csalóka derengésekor, 1861-ben a siklósi kerület képviselője lett, s mint ilyen, Deák Ferencsel szemben a határozati párthoz csatlakozott.” (I. h. 15.)

A másik Erdélyben megjelent munka, Kristóf György könyve (*Jókai Mór élete és művei*, Cluj-Kolozsvár, Minerva 1925.) több fejezetében is foglalkozik kötetünk időszakával: „Az akkori magyar politikának a passzív rezisztencia volt a fegyvere. Az irodalomnak és a költészetnek meg az alakoskodás különféle formája, ami bizony, mint említém, még — Jókainál is gyakran a művészeti szempont kárával járt. Végzetes sorsa a magyar költészetnek és költőnek, hogy sose engedhette át magát a tiszta művészeti szempontnak, a zavartalan műalkotásnak. Vérivó vampírként néha, máskor meg csak lassan senyvesztő betegség alakjában rajta ült a — politika.” (I. h. 52.) Könyve hatodik fejezetében Kristóf Jókai politikai működésének három területét említi (Ü, H, képviselőség), majd így összegez: „A Jókai politikus tevékenysége írói tettekben és alkotásokban nyilvánult meg. Gyakorlati vagy végrehajtó politikai cselekedete nincs; ilyen természetű állást, vagy megbízatást soha nem is keresett. Az ő cselekvő politikája a toll és az élő szó határát át nem lépte. De tolla és ajka fáradhatatlanul gyakorolta, úgyhogy 1875-ig, a Tisza-féle

híres fúzióig, Jókai nemcsak Magyarország legnagyobb költője, de valósággal politikai tényező, politikai irányító.” (I. h. 56—7.)

Szerényebb, jószerevel csak életrajzi feladatot tűzött ki maga elé Minay Lajos (*Jókai élete 1825—1904* Mezőtúr 1925.): „Politikai pályája azonban csak a kiegyezésig volt emelkedő irányú. A kiegyezés után, bár 1897-ig állandó képviselő volt, haláláig pedig főrendiházi tag — mint politikus sokat veszített nimbusából.” (I. h. 36.)

Lengyel Ernő *Jókai, a politikus* címen írt értékelést az Est hármaskönyvébe (Bp. 1925.). Jókai közéleti pályájáról írása elején az alábbi jellemzést adja: „... párhuzamos a magyar politikai élet általános főútvonalával. Ott van mindenütt, ahol a dolgokat csinálják, anélkül azonban, hogy nyoma hatása magukban az eseményekben agnoszkálható volna. (. . .) A kor nagy politikai színjétekinak Jókai inkább csak díszletfestője. Díszszónok volt már fiatal képviselő korában és díszszónok maradt mindvégig. . .” (I. h. 239.)

A *Jókai 1825—1925. Emlékkönyv születésének századik évfordulójára* (Bp. Légrédy 1925.) c., Kőrösi Henrik szerkesztette jubileumi kötetnek két közleményét emeljük ki. Sziklay János *Jókai Mór élete* c. összefoglalásában az 1861-gyel kezdődő évekről ezt írja: „... megint mélyebben kellett belesodródnia a politikai életbe, amit később irodalmi szempontból sokan sajnáltak.” (I. h. 14.)

Zsigmond Ferenc *Jókai humora* c. írásában széles korpébe ágyazva vizsgálja Jókai népszerűvé lett figuráit: „Jókai mintegy az önmaga paródiáját teremtette meg Kakas Mártonban, azzal a céllal, hogy ez meg kiparodizáljon mindent és mindenkit, ami vagy aki csak útjába kerül. Ki nem fogy soha a mulatságos firtorokból, melyekkel szemükbe nevet a politikai, társadalmi élet problémáinak és azzal a fogással, hogy a politikai kérdésekhez látszólag gyermekkézzel nyúl hozzá, mintha nem is sejténé, mi a komoly politika: voltaképpen az összes társadalmi jelenségekbe politikumot tud belopni s megtanította az egyszerűbb embereket is a sorok közti olvasásra, a tréfa mögött rejlő fontos nemzeti szempontok kitalálására. Jókainak igen kényelmes és hasznavehető alteregójává lett ez a Kakas Márton. Naptárt szerkeszt, ő írja a leveleket a lapszerkesztőhöz, Jókaihoz, sőt sajátmagához is, ő jelenik meg a műtárlaton, a színházban, sőt a 'pokolba' is lemegy (álmában), mert hát ami nem szabad Jókainak, szabad Kakas Mártonnak. Olyan népszerű alakká lett, hogy ajándékokat kapott a közönség egyik-másik tagjától (pl. tajtékpipát), Kakas Márton csárdást írnak és táncolnak a tiszteletére stb.

Kakas Mártonhoz méltó furcsa alakot többet is teremtett Jókai találékony képzelete. Legismertebb közülök a tótos szórenddel és akcentussal beszélő Tallérossy Zebulon, a jellemét már nevében is

mutató Mindenváró Ádám és a politizáló varga. Mindegyik egy-egy jóízű adomai alak. A két első Jókai az Üstökös hasábjairól A kőszívű ember fiai című regény szereplői közé is beeresztette.” (I. h. 34—36.)

Jókai Mór politikai beszédei két kötetben jelentek meg (Bp. Franklin é. n. [1930.]) Takáts Sándor bevezető tanulmányával (*Jókai politikai pályafutása*), amelyet elsősorban levéltári forrásközlése avat jelentőssé. Az 1860-as éveket így összegezi: „A hatvanas években Jókai eddigi politikáját folytatta. Ennek megfelelően az ellenzékhez csatlakozott. Legkiválóbb barátai és támogatói Nyáry Pál, Almássy, Podmaniczky Frigyes, Kazinczy Gábor stb., az úgynevezett határozati párt tagjai voltak s Jókai, aki mindég velük tartott, most is velük együtt haladt. Nem volt ő a kiegyezés ellensége, de jó kiegyezés megkötését remélte és sürgette. S mivel a kormányt nem találta megfelelőnek, küzdött ellene Tisza Kálmánnal együtt. (. . .) Jókainak politikai tevékenysége az 1861. évi országgyűlés után publicisztikai munkában telt el. A határozati pártnak volt ugyan a híve, de már 1865-ben minden alkalommal tüntető lelkesedéssel szólott Deák Ferencről, s ekkor nyíltan nem is vallotta még be, de ő már ekkor is a fúzióra gondolt.” (I. h. CIX., CXIII—IV.)

A kötet megjelenését követő kritikák közül K. G. (Kenedi Géza) recenziója a Budapesti Hírlapban jelent meg: *Jókai mint politikus* (1930. november 1. 250. sz.): „Jókai képviselői pályafutása elég változatos volt. Életrőja azt mondja, hogy egyáltalán nem hiúságból kereste a mandátumot. Mikszáth szerint 'mintája volt az ideális parlamenti tagnak, aki nem kér, nem követel semmit', pártjához hű volt, nem bántott senkit s még ellenfelei közt sem voltak ellenségei. A képviselőházban Deák Ferencen kívül neki volt mindig legtöbb hallgatója. Hangjában valami bűvös varázs volt, előadásában lebilincselő báj, és humorral tudta áthidalni a zavaros hangulatokat.

Figyelemre méltó, hogy mint képviselő, de mint író és költő is szinte szenvedélyes hévvel intette a nemzetet mindég egyetértésre és összefogásra.

Első képviselői beszédét 1861. május 24-én a baloldal ismételt helyeslése közt a felirat ellen komoly indoklással tartotta.” (I. h. 22.)

Asztalos Miklós állásfoglalása a Takáts Sándor által kiadott kötetekről *Jókai politikai beszédei* c. alatt látott napvilágot (Magyar Szemle 1931. 12. k.): „Jókai mint politikus nem volt egy eszme fanatikus harcosa annyira, hogy végig érzelmi alapon tudta volna tartani magát; viszont nem volt az a mindig reális érzékű ember sem, aki indítékai közül az érzelmiakat mellőzni tudta volna. A politikai életbe 1848-ban és 1861-ben is érzelmi indítékok sodorták s mind a két esetben bekövetkezett nála — a fanatikus eszmei célkitűzés hiánya miatt — a

rideg kiábrándulás, a reálításokra való ráébredés" (I. h. 339.) Az irodalmi szempont primátusa hangsúlyoztatja Asztalossal a politikai beszédek szónoki, művészi értékeit, s ezek alapján helyezi Jókait a „nagy, komoly magyar politikai szónokok” sorába: „Nincs egyetlen széteső, lazán szerkesztett, vagy zavaros eszmevezetésű beszéd a két kötetben. Mind kerek egész, frappáns és meggyőző. Nyelvezetét jólesően olvassuk, humora még ma is elevenen hat s pátosza ma is hatásos” (I. h. 341.)

Hankiss János *Jókai a nagy magyar regényíró* c. könyvében (Bp. 1938. 58.) megállapítja, hogy Tallérossy Zebulonnak Mindenváró Ádámhoz intézett leveleiben „a magyar politikai élet minden fordulata visszatükröződik.”

Erdélyi Pál (*Jókai útja Rév-Komáromtól Pestig, a bölcsőtől a babérig*, Komárom 1939.) többször is tárgyalja könyvében a politikai és az újságírói tevékenység adatait. A publicista Jókairól a következő összefoglalást adja: „Hírlapjai, vállalatai nélkül, újdondászi és szerkesztői működése nélkül pályája felette hiányos lenne s ha mérlegre vetjük a kiegyezés és a fúzió előtt és után való periódusokat, meg kell állapítani azt is, hogy az elsőnek fényét az utóbbinak sok árnyéka sem tudta soha elhomályosítani” (I. h. 64.) Könyve végén a tevékenységi területek vizsgálatát egységükben láttatja Erdélyi: „... korában élt, annak törekvéseit és követelményeit képviselte és szolgálta, még pedig igen sokféle módon és állandóan, mint újságíró, politikus, társadalmi és politikai téren mindenütt, mint belletrista gazdag munkássággal, mint politikus eredményesen. Nem tekinthető olyan írónak, akit csak az irodalom foglalt le magának, aki csak az irodalomnak élt. Az irodalom csak egyik működési köre volt és egyik eszköze hazája szolgálatának.” (I. h. 128.)

A felszabadulás utáni irodalomban már mai Jókai-képünk vonásai dominálnak. Nagy Miklós (*Jókai Mór*, Művelt Nép 1951. január 2. évf. 1. sz.) a pályarajz egészében értékeli az 1849 és 1861 közötti éveket: „A szabadságharc leverése után hosszú ideig nemzeti ellenállásra buzdított az osztrák gyarmatosítással szemben — ezt szolgálta újságcikkeivel is. A 67-es kiegyezéssel sokmindenben nem értett egyet. Jobban ragaszkodott állami függetlenségünkhöz, mint a polgárosodó, vagyonos nemesség, demokratikusabb választásokat, a hatalmaskodó klérus és a Vatikán elleni erélyes politikai fellépést követelt.” (I. h. 25.)

Sőtér István tanulmánya (*Jókai útja*, Csillag, 1954. II. f. é. — 1955. I. f. é.; újraközölve: *Romantika és realizmus*, Bp. Szépirodalmi 1956.) elején röviden áttekinti a korábbi szakirodalom legfontosabb műveit. (I. h. 370—5.)

Az 1860-as évek első felének politikai értékelését a dolgozat egységben elemzi az írói tevékenységgel, párhuzamot vonva Vajda János vonatkozó pályaszakaszával: „1861 után az ingadozás, a zűrzavar, az útkereső tapogatódzás jellemzi az egész magyar politikai életet. Jókainak már annyiszor szemére vetették, hogy ebben a zűrzavarban nem tudott világos álláspontot kialakítani. Pedig e zűrzavaros nézeteinek *egy része* — azonos Vajda János nézeteivel is. Ezt lehetetlen elhallgatni, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy Vajda az *Önbírdlatban* és a *Polgárosodásban* oly szenvedélyes haraggal bélyegzi meg a táblabírói hibákat! De az arisztokráciáról nem ugyanúgy gondolkozik-e Vajda is, mint Jókai a *Nábobban?* (. . .) A Jókairól támadt felületes vélekedések sorában gyakran hallhatjuk hangoztatni azt is, hogy ő a kiegyezés egyik 'előharcosa' lett volna. Ez a nézet nemcsak hogy egybemossa Jókai politikai szerepét Deákéval, sőt, a kiegyezést Deákkal szemben sürgető Eötvösével — de félreérti *Az új földesúr* célzatát is.” (I. h. 420.) Tanulmánya végén Sötér István az alábbi összegezést adja: „Jókai politikai programja illúziós program volt — de becsületos, jóhiszemű. Az az ábrándos elképzelés rejlett mélyén, hogy 48 vívmányait vissza lehet hozni, *felülről*, forradalom nélkül. Ez a program hiányos voltában is egyideig még lehetővé tette számára, hogy a maga regényírói művészetét kibontakoztassa — művészetét, melyben egy sajátos realizmus mellett még hely jut a hősi romantikának is.” (I. h. 425; idézeteinkjelzetei a *Romantika és realizmus* c. kötetre utalnak.)

Ugyancsak Jókai halálának ötvenedik évfordulójára íródott Nagy Miklós értékelő megemlékezése (*Jókai Mór 1825—1904*. Irodalmi Újság 1954. április 24. 9. sz.). Ebben arra figyelmeztet, hogy a hírlapírót mielőbb jelentőségének megfelelően kell értékelnünk, „hiszen Kossuth mellett ő a XIX. század legelőbb, legsokoldalúbb publicistája.”

Antal Árpád (*Jókai Mór 1825—1904*. Utunk 1954. május 7. 19. sz.) közéleti tevékenységének jogfolytonosságát hangsúlyozza: „Politikai cikkeiben, parlamenti beszédeiben a negyvennyolcas vívmányok érvényesítését követeli és küzd azok ellen, akik e vívmányokat elárulva, kiegyezésre készülnek az elnyomó hatalommal.”

Ellentétes folyamatot, a „megalkuvását” vizsgálja Katona Piroska (*Jókai Mór*, Kecskemét 1954. Bács-Kiskun megyei füzetek 2.): „Az a megalkuvás, mely az Új földesúrban jelentkezett, Jókai későbbi politikai pályájának is irányt szabott. (. . .) Egy bátorhangú cikk közlése miatt még börtönbe is került egy rövid időre, de a továbbiakban egyre kevésbé önálló és haladó politikai felfogású.” (I. h. 13.)

Tiszai Andor cikke (*Az újságíró Jókai*, Magyar Sajtó 1955. 2. sz.)

szakmai szempontból, a magyar publicisztika egészének történetében vizsgálja írónk hírlapíró tevékenységét: „Jókaiban merült fel az első ízig-vérig magyar, illusztrált heti élclapnak, az *Üstökös*nek gondolata, az addigi, külföldet majmoló vicclapoktól elütő, olcsó tréffálokzást kerülő és eredetien szerkesztett új lap első száma 1858. augusztus 21-én jelent meg. Magyar humorista alig volt abban az időben. És karikatúra-rajzoló sem lehetett találni. Az első számokat Jókai egymaga írta és rajzolta. Az új lap nagy sikerrel indult. Úttörő kezdeményezés volt, hogy munkatársait a közönség köréből toborozta.” (I. h. 81.) Cikke befejező részében Tiszai politikai és nyelvi értékelést is nyújt: „... megállapíthatjuk, hogy Jókai újságírói és szerkesztői munkássága — még a politikai szilárdság hiánya mellett is — sok tekintetben példamutató volt. Követésre méltó, nem lankadó, szinte elnyűhetetlen aktivitása; bámulatos munkabírása; minden új találmányt, kísérletet, politikai áramlatot figyelemmel kísérelő ébersége; nagyszerű tehetsége, amellyel ki tudta válogatni az aktuálisat az érdektelen tömegéből és kápráztató — gyakran nyelvteremtő — stílusa, amelynek szókincsét a nép körében egészítette ki.” (I. h. 82.)

Palásti László írásából (*Jókai Mór élclapjai*, Magyar Sajtó 1956. 5. sz.) időszakunkra vonatkozóan az *Üstökös*ről mondottakat emelhetjük ki: „Az élclap állandó alakjait megszerette az olvasóközönség. Népszerű volt a 'politikai csizmadia' és Tallérossy Zebulon, a kedves és lelkes árvamegyei 'zatyafi' figurája, aki 'Mindenváró Ádámhoz' írt leveleket a lap hasábjain, rendszerint az első és második oldalon. Jókai lapja Tisza Kálmán balközép politikájához igazodott.

Jókai tudta, hogy a szerkesztői üzeneteket szívesen olvassák, ezért nagy gondal írta a rovatot. Ötletesen, néha epésen, sőt nyersen válaszolt a vicceket beküldő olvasóknak.”

S végül: *A magyar irodalom története* (főszerk. Sőtér István, IV. Bp. Akadémiai 1965.) Jókai-címszava (27. fejezet, 284—321. Nagy Miklóstól) így értékeli közvetlen politikai tevékenységét: „... van időszak 67 előtt, amikor az író egészen háttérbe szorítja a közéleti ember. (. . .)

Száz év távlatából gyakran úgy tűnik, mintha közte és a Pesti Napló köre között nem is lett volna lényeges különbség a nemzeti feladatok megítélése terén a Bach-korszakban. Csakugyan: egyikek voltak a németesítő abszolutizmus elleni hazafias-liberális ellenállásban, egyik a nemesi birtokos osztály vezette polgári átalakulás követelésében, de ellentéteikről sem feledkezhetünk meg. Éles határvonalat húzott közéjük a szabadságharc eltérő megítélése, mivel Jókai nem látta Kossuth 48—49-es politikáját illúziókergetésnek, a Habsburg-birodalom fennállása is csak 1867 után vált szemében európai szükségszerűséggé, az evolúció talpkövévé. Minden jel arra mutat, hogy Solferino

körül is erősen bízott az emigráció tevékenységében, III. Napóleon és Cavour, esetleg Garibaldi magyarbarát fellépésében.” (I. h. 289.)

Nagy Miklós könyve (*Jókai. A regényíró útja 1868-ig.* Bp. Szépirodalmi 1968.) a JKK feladatát így jelöli meg: „Bizonyos, hogy költőnk hírlapírói munkássága külön monográfiát igényel, amelynek alapjait most kezdi lerakni a kritikai kiadás *Cikkek és beszédek* ciklusa.” (I. m. 6.)

A Jókai-kép népszerűsítésében nagy szerepet vállalt Lengyel Dénes könyve: *Jókai Mór* (Nagy Magyar Írók) Bp. Gondolat 1968., amely szerencsésen egyesíti a történeti források hiteles használatát a mondani-való személyességével: „Zichy Nándornak A Honban írt cikke miatt a szerkesztőt is hadbfróság elé citálják. Jókai németnyelvű védőbeszédben adja elő álláspontját, s a törvényszék tagjai, méltányolva az előadott érveket, a büntetést *súlyosbítyák*: az írórt egyévi börtönbüntetéssel sútyják.

Jókai szíve mélyén bátortalan volt ugyan, de uralkodott magán és kifelé bátornak, elszántnak mutatkozott. Két párbajt vívott, gyakorolta magát a céllövésben, *bátor akart lenni.*” (I. m. 92.)

KIHAGYOTT CIKKEK JEGYZÉKE

A) AZ ÜSTÖKÖS

[Az élcslap anyagát rovatok szerint haladva, azon belül időrendben tekintjük át. A kötet- és a lapszám az Ü-ben gyakran megbízhatatlan, ezért a megjelenés napját közöljük. Néhol a rovatok kereszteződnek, ilyenkor valamennyi számbajöhető helyen jelöljük. A regesztába sorolás problémáiról bevezető tanulmányunk Ü-fejezetében szoltunk.]
Állandó rovatok

Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz: 1861. máj. 25., júl. 27., aug. 10., aug. 31., szept. 14., okt. 12., okt. 19., okt. 26., nov. 2., nov. 9., nov. 16., nov. 23., nov. 30., dec. 14., dec. 28.; 1862. jan. 4., jan. 11., jan. 18., jan. 25., febr. 1., febr. 8., febr. 15., márc. 15., márc. 22., ápr. 5., ápr. 12., ápr. 26., máj. 3., máj. 10., máj. 24., máj. 31., jún. 14., jún. 29., júl. 5., júl. 26., aug. 2., aug. 9., aug. 23., aug. 30., szept. 6., szept. 13., szept. 20., szept. 27., okt. 4., okt. 11., okt. 18., okt. 25., nov. 15., nov. 22., nov. 29., dec. 6., dec. 13., dec. 20.; 1863. jan. 3., jan. 10., jan. 17., jan. 24., jan. 31., febr. 7., febr. 14., febr. 21., márc. 7., márc. 28., ápr. 4., ápr. 11., ápr. 25., máj. 2., máj. 9., máj. 16., máj. 30., jún. 6., jún. 13., júl. 18., szept. 5., szept. 12., szept. 19., okt. 3., okt. 31., nov. 28., dec. 5., dec. 12., dec. 19., dec. 26.; 1864. jan. 2., jan. 9., jan. 23., febr. 6., febr. 13., febr. 27., márc. 5., márc. 12., márc. 27., ápr. 16., ápr. 23., ápr. 30., máj. 7., máj. 14., máj. 21., jún. 5., jún. 11., jún. 18., jún. 25., júl. 2., júl. 16., júl. 24., aug. 3., aug. 10., aug. 20., szept. 3., szept. 10., szept. 17., szept. 24., okt. 1., okt. 8., okt. 29., nov. 5., nov. 12., nov. 19., dec. 3., dec. 10., dec. 17., dec. 24., dec. 31.; 1865. jan. 7., jan. 14., jan. 21., jan. 28., febr. 11., febr. 18., márc. 4., márc. 11., márc. 18., márc. 25., ápr. 1., ápr. 8., ápr. 15., ápr. 22., ápr. 29., máj. 13., máj. 20., máj. 27., jún. 10., jún. 17., jún. 24.

Borkorcsolyák: 1861. jan. 5., jan. 12., jan. 19., febr. 16., márc. 2., márc. 9., márc. 30., ápr. 6., máj. 11., máj. 25., jún. 1., júl. 20., júl. 27., aug. 3., aug. 10., aug. 31., szept. 7., szept. 21., okt. 5., okt. 26., dec. 7.; 1862. jan. 4., jan. 11., febr. 1., febr. 8., febr. 15., febr. 22., márc. 1., márc. 8., márc. 15., márc. 29., ápr. 12., máj. 17., máj. 24., jún. 7.,

jún. 14., jún. 21., jún. 28., júl. 5., júl. 12., júl. 26., aug. 30., szept. 13., szept. 20., szept. 27., okt. 4., okt. 11., okt. 25., nov. 1., nov. 8., nov. 29., dec. 6., dec. 13., dec. 20., dec. 27.; 1863. jan. 3., jan. 10., jan. 24., jan. 31., febr. 7., febr. 14., febr. 21., febr. 28., márc. 7., márc. 21., ápr. 11., ápr. 25., máj. 9., máj. 16., máj. 23., jún. 6., jún. 13., jún. 20., júl. 18., szept. 5., okt. 10.; 1865. márc. 4., máj. 27., jún. 17.

Kakas Márton emléklapjaiból: 1861. jan. 12., jan. 19., jan. 26., febr. 9., febr. 23., márc. 2., márc. 9., márc. 16., márc. 23., márc. 30., ápr. 6., ápr. 13., ápr. 20., ápr. 27., máj. 4., máj. 11., máj. 18., máj. 25., jún. 1., jún. 8., jún. 15., jún. 22., jún. 29., júl. 6., júl. 13., júl. 20., júl. 27., aug. 3., aug. 10., aug. 31., szept. 7., szept. 14., szept. 21., szept. 28., okt. 5., okt. 26., nov. 2., nov. 9., nov. 16., nov. 23., nov. 30., dec. 7., dec. 14., dec. 21., dec. 28.; 1862. jan. 4., jan. 11., jan. 18., jan. 25., febr. 1., febr. 8., febr. 15., febr. 22., márc. 1., márc. 8., márc. 15., márc. 22., márc. 29., ápr. 5., ápr. 12., ápr. 19., ápr. 26., máj. 10., máj. 24., jún. 7., jún. 14., jún. 28., júl. 5., júl. 12., júl. 26., aug. 2., aug. 16., aug. 23., aug. 30., szept. 6., szept. 13., szept. 20., szept. 27., okt. 4., okt. 11., okt. 18., okt. 25., nov. 1., nov. 8., nov. 22., dec. 6., dec. 13., dec. 27.; 1863. jan. 3., jan. 10., jan. 17., jan. 24., jan. 31., febr. 7., febr. 14., febr. 21., febr. 28., márc. 7., márc. 14., márc. 21., márc. 28., ápr. 4., ápr. 11., ápr. 18., ápr. 25., máj. 9., máj. 16., jún. 20., jún. 27.

Ama bizonyos csizmadia és felesége kérdései és feleletei: 1861. jan. 5., jan. 12., jan. 19., jan. 26., febr. 2., febr. 9., febr. 16., febr. 23., márc. 2., márc. 9., márc. 16., márc. 23., márc. 30., ápr. 6., ápr. 13., ápr. 20., ápr. 27., máj. 4., máj. 11., máj. 18., máj. 25., jún. 1., jún. 8., jún. 15., jún. 22., jún. 29., júl. 6., júl. 13., júl. 20., júl. 27., aug. 3., aug. 10., aug. 17., aug. 24., aug. 31., szept. 7., szept. 14., szept. 21., szept. 28., okt. 5., okt. 12., okt. 19. [*Ama bizonyos két csizmadia különböző észleletei* címmel], okt. 26. [*Egy hét a hírlapok életéből* címmel], nov. 2., nov. 9., nov. 16., nov. 23., nov. 30., dec. 7., dec. 14., dec. 21., dec. 28.; 1862. jan. 7., jan. 11., jan. 18., jan. 25., febr. 1., febr. 8., febr. 15., febr. 22., márc. 1., márc. 8., márc. 15., márc. 22., márc. 29., ápr. 5., ápr. 12., ápr. 19., ápr. 26., máj. 3., máj. 10., máj. 24., máj. 31., jún. 7., jún. 14., jún. 21., jún. 28., júl. 5., júl. 12., júl. 19., júl. 26., aug. 2., aug. 9., aug. 16., aug. 30., szept. 6., szept. 27., okt. 4., okt. 11., okt. 18., okt. 25., nov. 1., nov. 8., nov. 15., nov. 22., nov. 29., dec. 6., dec. 13., dec. 20., dec. 27.; 1863. jan. 3., jan. 10., jan. 17., jan. 24., jan. 31., febr. 7., febr. 14., febr. 21., febr. 28., márc. 7., márc. 14., márc. 21., márc. 28., ápr. 4., ápr. 11., ápr. 18., ápr. 25., máj. 2., máj. 9., máj. 16., máj. 23., máj. 30., jún. 6., jún. 13., jún. 20., jún. 27., júl. 4., júl. 11., júl. 18., júl. 25., aug. 1., aug. 8., aug. 15., aug. 22.,

aug. 29., szept. 5., szept. 19., szept. 26., okt. 3., okt. 10., okt. 17., okt. 24., okt. 31., nov. 7., nov. 14., nov. 21., nov. 28., dec. 5., dec. 12., dec. 19., dec. 26.; 1864. jan. 2., jan. 9., jan. 16., jan. 23., jan. 29., febr. 6., febr. 13., febr. 20., febr. 27., márc. 5., márc. 12., márc. 19., márc. 27., ápr. 2., ápr. 9., ápr. 16., ápr. 23., ápr. 30., máj. 6., máj. 7., máj. 14., máj. 21., máj. 28., jún. 5., jún. 11., jún. 18., jún. 25., júl. 2., júl. 9., júl. 16., júl. 29., aug. 3., aug. 10., aug. 20., aug. 27., szept. 3., szept. 10., szept. 17., szept. 24., okt. 1., okt. 8., okt. 15., okt. 22., okt. 29., nov. 5., nov. 12., nov. 19., nov. 26., dec. 3., dec. 10., dec. 17., dec. 24., dec. 31.; 1865. jan. 7., jan. 14., jan. 21., jan. 28., febr. 11., febr. 18., febr. 25., márc. 4., márc. 11., márc. 18., márc. 25., ápr. 1., ápr. 8., ápr. 15., ápr. 22., ápr. 29., máj. 6., máj. 13., máj. 20., máj. 27., jún. 3., jún. 10., jún. 17., jún. 24.

Izstrikuc és Nasszalmicseszku! 1861. szept. 28., okt. 5., okt. 12.; 1862. ápr. 5.; 1863. dec. 5., dec. 12.; 1864. febr. 20., nov. 26., dec. 10.; 1865. febr. 25., márc. 4., ápr. 1.

Szerkesztői sub rosa: 1861. jan. 5., jan. 26., febr. 9., márc. 16., márc. 30., okt. 19., okt. 26., nov. 9., nov. 16., nov. 30.; 1862. jan. 11., márc. 29., máj. 31., aug. 23.; 1863. jan. 3. [*Szerkesztői mondani valók* címmel], nov. 21.; 1864. jan. 2., dec. 24., dec. 31.; 1865. jan. 21., ápr. 8.

Előfizetési felhívás [csak akkor közöljük, ha a szokásosnál terjedelmesebb, cikk-értékű]: 1861. aug. 17.: *Útött az óra!*; nov. 23.: *Nagyszerű concessiók!!!*; 1863. dec. 26.: *Kakas Márton trónbeszéde*; 1864. nov. 5.: *Nagyszerű program!*

Önálló írások

Saját név vagy szignó alatt:

J. M.: *Teleki László meghalt!* 1861. máj. 11.

Jókai Mór: *Szerkesztői levelezés* 1862. dec. 27.

J. M.: *A tudtán kívül férj* 1864. máj. 21.

Kakas Márton vagy K—s M—n álnév alatt; vagy K. M. szignóval:
Egy „restauratív” az idén 1861. jan. 5.

Öregfi, (quondam Altman) háromszoros kalandja anno 1861. april. 31-ikén
1861. márc. 16.

A záradék 1861. ápr. 6.

Országgyűlési napló 1861. ápr. 20.

Prognosticon a képviselőház tagjainak neveiből 1861. ápr. 27.

Legujabb taldimány! 1861. máj. 11.

A veszedelmes viaszgyertya 1861. máj. 25.

A rémes kopogás éjjél után 1861. jún. 1.

Martinus Gallus: *Adressus gehorsamissimus ad dominum excellentissimum*

- Ministrum Schmerlingium* 1861. jún. 15.
Nehéz Katót táncba vinni 1861. júl. 27.
Párhuzam 1860. october 20-a és 1861. october 20-a között 1861. okt. 19.
Az 1852-ki sajtópártens olvasdsakor 1861. okt. 19.
Fogolyvadászat 1861. nov. 23.
K. M. naptára szerzőjének különféle ijedségei 1861. dec. 21.
Egy vidéki munkatárs egy szerkesztő szállításán 1861. dec. 28.
Intő prédikáció 1862. jan. 18. (K: OSZK (Kézirattár, Analetka 2655.)
Szózat szerb atyánkfiaihoz 1862. jan. 25.
Az új ezüstnemük tizenhárom próbája 1862. febr. 1.
Doctor Schulhoff findncprojektuma 1862. febr. 15.
Boltom és parlamentem 1862. ápr. 19.
Egy levél sorsa 1862. máj. 24.
Plátói szerelem egy bolha után 1862. jún. 7.
Alázatos folyamodás mind a három kancelláridhoz 1862. júl. 5.
A négy delnő 1862. júl. 19.
Epilog. A nemzeti színház 25 éves örömnépeének estéjén 1862. aug. 23.
K. M. levele Bolond Miskához 1862. aug. 30.
A párizsi divat 1862. szept. 6.
Milyen a mai időkben a telegraf által eszközlött gyorsaság 1862. szept. 20.
Mundus vult decipi 1862. okt. 25.
Jónás próféta elmékedései a cethalban 1862. okt. 25.
Statusgazdászati elmékedések 1862. nov. 1.
K. M. angol tanulmányai 1862. nov. 8.
Fővárosi mulatságok 1862. nov. 22.
Hol születnek a regények 1863. febr. 14., febr. 21., febr. 28., márc. 7.
Ok és okozat 1863. márc. 7.
Regény. A nagy-szebeni Idők Tanujának újdonságából összedlítettva 1863. márc. 28.
A hal a szárazföldön 1863. ápr. 18., ápr. 25., máj. 2., máj. 9.
Az egyszeri ember és a tyúkszem 1863. ápr. 18.
Nyílt levél a Független szerkesztőjéhez 1863. máj. 23.
Deák Ferenc és a falusi publicista 1863. máj. 30.
Bizonyos színház igazgatójának egy napi élményei 1863. jún. 6.
Hogyan is születnek a versek? 1863. jún. 6.
Vezércikk-vázlat a Botschafter számdra 1863. jún. 20.
Különböző kritikák a Részvét könyvére 1863. jún. 20.
Savanyu a szőlő 1863. jún. 27.
Száz év múlva! Egy újzeelandi sportsman naplójából 1863. júl. 4., júl. 11., júl. 18., júl. 25., aug. 8., aug. 29.
Eredeti szüreti tréfa 1863. aug. 22.

Hogy kéri meg minden ember sorba az adósságot? 1863. szept. 26.

Csodabogarak

II. Potifár kis fia 1863. okt. 3.

III. Hogy támad a divat 1863. okt. 10.

IV. A pathologicophysiológiai pöreset 1863. okt. 17.

V. Tizenhat garasért nyolcvan ezer forintot 1863. okt. 24.

VI. Párbaj, a minőt senki sem hinne el, ha én nem mondanám
1863. okt. 31.

[VII.] A holt ember 1863. nov. 21.

VIII. Még egy párbajtörténet 1863. dec. 5.

IX. Egy kis csalódás 1863. dec. 12.

[X.] A szerelem mátyurjai 1864. márc. 19.

[XI.] A házi barát 1864. ápr. 30.

Kakas Márton nagy aggodalma 1863. okt. 31.

Barátságos levél Bolond Miskához 1863. nov. 21.

Egy kritikus álmai 1863. dec. 26.

Kakas Márton kérelme a tisztelt közönséghez 1863. dec. 26.

Ádám apánk első hűtlensége 1864. jan. 2., jan. 9., jan. 16., jan. 23.

Egy hét két különböző újság bureaujában 1864. jan. 16.

Az ikés igék oldozatja 1864. febr. 6., febr. 13.

Bolond Miska collegának 1864. febr. 6.

Széchenyi mint ifju diplomata 1864. febr. 20.

Egy csók, egy szó 1864. febr. 24.

Notrám Sakak: Egy borzasztó történet 1864. márc. 5.

Válogatott latin oráció egy collegához, ki szemére veti a magyar journalisticának, hogy mért nem szól már a dologhoz? 1864. márc. 5.

Furcsa passzióik vannak a nagy embereknek! 1864. márc. 12.

Melyik volt a nagyobb mester? 1864. márc. 12.

Csendes bölcsesség Nabukodonozor naplójából kisedezgetve 1864.
márc. 27.

Kapari úr 1864. ápr. 2.

Arlejtés a publicum kegyére 1864. ápr. 2.

Egy nevezetes indítvány 1864. ápr. 9.

A hamis bankócsindlók 1864. ápr. 16.

Az ebédüket el akarják disputálni 1864. ápr. 23.

Egy szorgalmas bürokrata naplójából 1864. máj. 21.

Az európai béke 1864. máj. 28.

John Bull beszéde a fiaihoz 1864. júl. 2.

Miért vagyunk kénytelenek politizálni? 1864. júl. 24.

Új párbaji rendszabályok 1864. okt. 22.

A gondviselés egy repülő virágmag történetében 1864. nov. 12.

A Dedk-hét Bécsben 1864. nov. 12.

Hosszu findncprojektum 1864. dec. 3.
Montjoye legujabb párizsi erkölcstükröztető szindarab, Feuillet Oktáv-
tol 1864. dec. 17.
Az első magyar Ádám 1865. márc. 4.
Mulatsdgos quiproquo 1865. márc. 18.

[Kakas Márton arcképcsarnoka]:

Balogh Zoltán 1865. márc. 25.
Keméndi Nándor 1865. ápr. 1.
Egy szegény poéta temetése 1865-ben 1865. ápr. 22.
Remellay Gusztáv 1865. jún. 10.

A politikus csizmadia álneve alatt [zömmel színbírálatok]:

Ama politikus csizmadia és felesége a nemzeti színházban 1862. jan. 25.
Ama politikus csizmadia és neje a muzeum képcsarnokdban 1862. szept. 13.
A heverő időkeről 1863. ápr. 18.
Diplomatiai praelectió 1863. máj. 23.

Faust opera A hogy arról a politikus csizmadia a feleségének otthon referált 1863. szept. 12.

A kirdly házassodik. Vigjáték Bolond Miskától 1863. nov. 14.

Az ördög pilulái (A politikus csizmadia elbeszéli otthon, hogy miket látott) 1863. dec. 19.

A gályarab (A politikus csizmadia és felesége észrevételei, előadás előtt, alatt és után) 1864. márc. 19.

A velencei éj Buddn. Egy loyális [Tallérossy Zebulon] és egy malco-
tentus [a politikus csizmadia] referens által előadva 1864. aug. 27.

Tallérossy-álnevek alatt [az állandó rovatot képező, Mindenváró Ádám-
hoz címzett levelek kivételével]:

Tallérossy Zebulon követi utasításai hazulról 1861. júl. 6.

Tallérossy Zebulon petitiója az országgyűléshez 1861. júl. 13.

Tallérossy Zebulon obsitja 1861. aug. 24.

Tallérossy Zebulon végbeszéde a képviselőházban 1861. aug. 24.

Tallérossy Zebulon beszéde otthon a választóihoz 1861. szept. 7.

Tallérossy Zebulon folytatja a Bach-rendszer kollegialis magasztalását
1861. szept. 7.

Kényszerült nyilatkozat 1861. szept. 7.

!!!Tiltakozás!!! 1861. szept. 21.

Tallérossy Zebulon reclamatiója 1861. szept. 28.

Alazatos folyamodasa 1861. dec. 21.

Kényszerült nyilatkozat 1861. dec. 21.

Tallérossy Zebulon indítványa a Magyar Akademiához 1861. dec. 21.

Tallérossy Zebulon indítványa a tisztelt publikumhoz 1862. jan. 4.

- Alazatos kérelem. . . 1862. márc. 1.
 Hogy lesz az emberből aszonyosság? 1862. márc. 29.
 Tallérossy Simko levele édes atyja Tallérossy Zebulonhoz 1862. ápr. 12.
 Tallérossy Zebulon folyamodása színházi intendanssággért 1862. jún. 14.
 Megint egy anonym maradni kívánó javaslat! 1862. jún. 21.
 Tallérossy Zebulon protestatiója 1862. jún. 21.
 A nagy krokodilusról 1862. aug. 16.
 Tallérossy Simko levele édes atyja Tallérossy Zebulonhoz 1862. okt. 18.
 Párbeszéd Tallérossy Zebulon és az N-i magyar bíró között előfogat tárgyában 1862. nov. 1.
 Tallérossy Zebulon bátyja Manassé nyelvészeti indítványt tesz 1862. nov. 1.
 Tallérossy Zebulon kérvénye az Akademiához 1863. jan. 3.
 Vezércikk 1863. márc. 21.
 Tallérossy Zebulon alazatos interpellatioja gróf Bethlen Miklóshoz 1863. júl. 4.
 Tekintetes barátom uram! 1863. júl. 25.
 Tallérossy Zebulon levelei Balaton-Füredről 1863. aug. 1.
 Tallérossy Zebulon mint nemzetgazdasszony [rajzzal] 1863. aug. 8.
 Tallérossy Zebulon levelei Balaton-Füredről 1863. aug. 15.
 Tallérossy Zebulon levele a szerkesztőhöz 1863. aug. 22.
 Mindenvdró Ádám Tallérossy Zebulonhoz 1863. szept. 12.
 A kontócsindlós mesterségéről 1864. máj. 28.
 A velencei éj Budán. Egy loyális [Tallérossy Zebulon] és egy malcontentus [a politikus csizmadija] referens által előadva 1864. aug. 27.
 Tallérossy Zebulon az ő kedves urabátyjához a hajdani Csallóközbe 1864. okt. 15.
 Tallérossy Zebulon okszerű indítványa, hogy mit kellene az észak-amerikaiaknak csinálni a felszabadított feketékkel? [Nyolc rajzzal] 1865. jún. 17.

Szigndátlan :

- Terv 1861. aug. 31.
 Különös párbeszéd egy francia és egy magyar közt a vaspályán 1861. szept. 14.
 Egy bécsi kolléga sajtó-pöre 1862. aug. 9.
 Egy rágalom következményei 1862. dec. 3.
 Felsőbb bírósági határozat 1862. dec. 20.
 A rabköltők és a koszorúk! 1863. máj. 2.
 John Bull beszéde a sógordhoz 1864. júl. 9.
 John Bull megijesztgeti tréfából a kis öcsceit 1864. júl. 16.
 John Bull muzsikál a majdlisban 1864. júl. 24.

Nemes vetély 1865. ápr. 22.

X. Y.: Egy 70 éves könyvnyomdász 1865. ápr. 29.

A francia regenső kegyelmes decretumai 1865. máj. 13.

Kétes hitelsék:

Becses régiségek a hajdani török uralom idejéből 1861. máj. 11., máj. 18., máj. 25., jún. 1. — vö. Följegyz. I. 364—5.

Álmok a Rádjárdtról 1861. aug. 3., aug. 10., aug. 17. — vö. Kakas Márton naptára 1862.

Utolsó álmok a Rádjárdtról 1861. aug. 24.

A nemzeti színház rendkívüli drámai tagjai 1862. márc. 1., márc. 22.

B) MAGYAR SAJTÓ

Állandó rovatok:

A mai nap története [J. M. szignóval]: 1862. dec. 6., dec. 7., dec. 10., dec. 11., dec. 12., dec. 13., dec. 17., dec. 18., dec. 19., dec. 21., dec. 23.

Vegyes közlemények és ujdonságok: [nap jegy alatt] 1862. febr. 16., márc. 8., márc. 13., márc. 19., máj. 22., aug. 17., szept. 3., nov. 27. [Jókai Mór aláírással], nov. 30., dec. 20.

Öndllő írások:

Teljes névvel:

Jókai Mór 1862. márc. 1-i köszönőlevele a baranyai egyházmegye főespereséhez a helv. hitv. egyházmegye segédgondnokává való megválasztása alkalmából 1862. márc. 2.

Előfizetési fölhívás [szöveges] 1862. jún. 12.

Egy régi baj [a hazai népszaporulat] 1862. nov. 20.

J. M. szignóval:

Brüsszel jan. 25. 1862. jan. 31.

Magyar Tudományos Akadémia 1862. márc. 27.

Mik azok a szélső vélemények? 1862. márc. 27.

Még egy szó az elszegényüléstről 1862. ápr. 29.

A nagyok haragja 1862. ápr. 30.

Kényszerített magyarázat 1862. júl. 10.

Egy szerény kísérlet 1862. júl. 11.

Kecskeméti Aurél urnak 1862. júl. 11.

A zsidók jó és rossz kedvéről 1862. dec. 16.

Nap jegy alatt:

Páris, jan. 12. 1861. jan. 17.

- Az erdélyi ügyek* 1861. szept. 22.
A „Perseveranza” Kelet-Európáról 1861. okt. 26.
(Tréfás tünemények) 1862. márc. 22.
Pest, április 29. 1862. ápr. 30.
Pest, április 30. [az MS javasolta „földvásárlási egyesület” vidéki visszhangjáról] 1862. máj. 1.
Pest, június 17. [a magyar nemzetiségi politikáról] 1862. jún. 18.
Quid tunc? 1862. jún. 21.
Naiv kérdésre naiv ellenkérdés 1862. júl. 4.
Balaton-Füred júl. 29-én 1862. aug. 1.
A „Donauzeitung” logikája 1862. okt. 2.
Pest, october 9. [a Donau-Zeitung támadására válasz] 1862. okt. 10.
Pest, october 16. [a ref. egyházkerületi gyűlésről] 1862. okt. 17.
Pest, october 17. [ugyanarról] 1862. okt. 18.
Egy kis méltányosság 1862. okt. 19.
A parlamentarizmus és megerendszer 1862. nov. 9.
Egy kósza hír [a szerb kérdésről] 1862. nov. 26.
Pest, december 12. [a Presse egyik híre] 1862. dec. 13.
- K. M. szignóval:*
Egy új csudatánya Pesten 1862. nov. 11.

C) A HON

Ujdonságok-rovat [nap jegy alatt]:

1863. jan. 2., jan. 4., jan. 17., jan. 22., jan. 28., jan. 29., jan. 31., febr. 10., jún. 6., jún. 16., jún. 17., jún. 19., jún. 20., jún. 21., jún. 24., júl. 1., júl. 2., júl. 4., júl. 5., júl. 7., júl. 8., júl. 22., júl. 28., aug. 18., aug. 23., aug. 27., szept. 11., szept. 12., szept. 13., szept. 25., okt. 13., okt. 25., nov. 21., nov. 22.; 1864. jan. 8., jan. 20., jan. 21., ápr. 1., ápr. 10., ápr. 30., máj. 29., jún. 7., szept. 23., szept. 25., okt. 26., okt. 28., okt. 29., nov. 10.; 1865. jan. 2., jan. 10., jan. 22., jan. 24., jan. 25., jan. 26., jan. 27., jan. 28., jan. 29., jan. 31., febr. 1., febr. 10., febr. 11., febr. 28., márc. 12., ápr. 5., ápr. 11., ápr. 25., máj. 2., máj. 5., máj. 20., máj. 25.

Jókai Mór aldirással:

Az első bajai gőzmalomtársulat programja 1863. máj. 10.
A jótékony úrnői bazár 1864. febr. 13.

J. M. szignóval:

[A Nemzeti Színház problémáiról] 1863. jan. 1.
Helyzetünkről 1863. jan. 2., jan. 3., jan. 13.

A Függetlenek 1863. jan. 6.
Pest, jan. 14. 1863. jan. 15.
Pest, jan. 15. 1863. jan. 16.
Pest, jan. 17. 1863. jan. 18.
Mi mindent tudna tenni a magyar ember, ha sokat járna Bécsbe 1863.
 jan. 20.
Január harmincegyedikén 1863. febr. 1.
A Kisfaludy-társaság nyilvános közgyűlése 1864. febr. 7.
Mükedvelői előadás 1864. mart. 21-kén inséggel küzdő honfitársaink
 javára 1864. márc. 23.
Shakespeare ünnepély 1864. ápr. 27.
A szerb beszeda 1864. nov. 29.
Három kérdésre három válasz 1865. febr. 9., 10., 11.
Nemzeti Színház mükedvelői előadás Inségtől látogatott honfitársaink
 javára 1865. márc. 29.

Nap jegy alatt:

A pénzkérdés mint mozdoró az alkotmányos kérdésben Magyarországon
 1863. febr. 26.
Szeben, júl. 13. 1863. júl. 19.
A románok az erdélyi tartományi gyűlésben 1863. szept. 13.
A Reichsrath nem akart német lenni 1863. szept. 17.
Pest, szept. 17. 1863. szept. 18.
Napoleon trónbeszéde 1863. nov. 8.
A francia császár trónbeszéde 1863. nov. 10.
Két új brochure a magyar kérdéstről 1863. dec. 29., dec. 30.
Ismét Orsini-bombák Párisban 1864. jan. 10.
Pest, febr. 8. 1864. febr. 9.
Pest, febr. 9. 1864. febr. 10.
Országos magyar gazdasági egyesület 1865. jan. 22.
 [Megjegyzés a bécsi Pressének] 1865. jan. 28.
Dedk nyilatkozata 1865. febr. 2.
Deus nobis haec otia fecit! 1865. febr. 15.
Az a szegény közvélemény! 1865. febr. 15.
Ő excellentiájának, a magyar főkancellárnak legújabb áldomása 1865.
 febr. 15.
A szatmári küldöttség fogadtatása Bécsben 1865. febr. 15.
A francia császár trónbeszéde 1865. febr. 18.
A napi kérdésekhez 1865. febr. 21., febr. 22.
 1865. mart. 3. 1865. márc. 4.
Ismét alkotmányos krízis Bécsben 1865. márc. 8.
A krízis fejlődése 1865. márc. 9.

- A vármegyék dolga* 1865. márc. 11.
Pest, 1865. márc. 14. 1865. márc. 15.
Tanulságos reveldtiók 1865. márc. 18. ♀
A „Bécsi Hiradó” reveldtiói 1865. márc. 19.
Pártok-e vagy tömegek? 1865. márc. 21.
Pest, 1865. márc. 23. 1865. márc. 24.
Schmerling államminiszter ur legújabb beszéde 1865. ápr. 2.
A nemzeti színházi igazgatóság kérdése 1865. ápr. 12.
A nemzeti színház igazgatásáról 1865. ápr. 13.
Pest, 1865. ápr. 19. 1865. ápr. 19.
Pest, 1865. ápr. 20. 1865. ápr. 21.
Pest, 1865. ápr. 22. 1865. ápr. 23.
Pest, 1865. ápr. 24. 1865. ápr. 25.
Pest, 1865. máj. 2. 1865. máj. 3.
Pest, 1865. máj. 3. 1865. máj. 4.
A „Bécsi Hiradó” „non possumus”-a 1865. máj. 12.
Pest, 1865. máj. 26. 1865. máj. 27.
A „Debatte” a határozati párttról 1865. jún. 13.
Az „Augsburger Allg. Ztg.” Schmerling urról és a magyar pártvezérekéről
 1865. jún. 23.
Pest, 1865. jún. 23. 1865. jún. 24.
Pest, 1865. jún. 24. 1865. jún. 25.
Pest, 1865. jún. 27. 1865. jún. 28.
A minisztercrisis 1865. jún. 29.

Kakas Márton dlnév alatt:

- Hétköznapi fecsegések* 1863. dec. 13., dec. 15., dec. 19., 1864. jan. 13.,
 febr. 2., febr. 24.

D) KALENDÁRIUMOK

- Kakas Márton naptára* 1861 Pest, Landerer és Heckenast 1860.
Mikor az ember egymás nyelvét nem érti. Székkfoglaló beszéd Kakas Mártontól 39—45.
Emich Gusztáv nagy Képes Naptára. 1862. évre Pest, Emich 1861.
A vezérek harca (Visszaemlékezéseimből 1849-re) Jókai Mórtól,
 17—21.
Kakas Márton naptára 1862. Pest, Landerer és Heckenast 1861.
Politikus csizmadia 135—8.
Álmok a Rájárdtról 116—32.
Kakas Márton naptára 1863. Pest, Landerer és Heckenast 1862.

- Politikus csizmadia* 47—8.
Tallérossy Zebulon indítványai 65—6.
Kakas Márton naptára 1864. Pest, Landerer és Heckenast 1863.
K. M.: Conjecturdilis politica 80—90.
A praenumeratio különféle stadiumai Magyarországon. Historico-statisticai értekezés KAKAS MÁRTON-tól 97—102.
Egyesült Humorisztikus naptár 1865-re. Pest, Emich 1865.
Tallérossy Jonathan, Tallérossy Zebulon ősenek életírása 88—92.
K—s M—n: Bodóné asszonyom óramutatója 93—7.
K. M.: Rendkívüli mennyegző és esketések 105—6.
Tanulmányok a részegség fölött, Kakas Mártontól, 117—24.

E) VASÁRNAPI UJSÁG

Állandó rovatok:

Egyveleg: 1862. márc. 30., ápr. 6., ápr. 13., ápr. 27., máj. 4., máj. 18., jún. 1., jún. 8., júl. 6., aug. 17.

A Tárház-rovaton belül:

Irodalom és művészet: 1862. márc. 9., márc. 16., márc. 23., márc. 30., ápr. 6., ápr. 13., ápr. 20., ápr. 27., máj. 4., máj. 11., máj. 18., máj. 25., jún. 1., jún. 8., jún. 15., jún. 22., jún. 29., júl. 6., júl. 13., júl. 20., júl. 27., aug. 3., aug. 10., aug. 17., aug. 24., aug. 31., szept. 14., szept. 21., szept. 28., okt. 19.

Közintézetek, egyletek: 1862. márc. 23., ápr. 13., ápr. 20., ápr. 27., máj. 4., máj. 18., máj. 25., jún. 1., jún. 8., jún. 15., jún. 22., jún. 29., júl. 6., júl. 20., júl. 27., aug. 10., aug. 17., aug. 24., aug. 31., szept. 7., szept. 21., szept. 28.

Ipar, gazdaság, kereskedelem: 1862. márc. 9., márc. 23., márc. 30., ápr. 6., ápr. 20., ápr. 27., máj. 18., jún. 1., jún. 8., jún. 15., jún. 22., júl. 20., aug. 3., aug. 10., aug. 17., aug. 24., aug. 31., szept. 28.

Balesetek, elemi csapások: 1862. márc. 9., jún. 1., jún. 8., jún. 15., jún. 22., júl. 13., júl. 27., aug. 10., aug. 17., aug. 24., szept. 14.

Mi újság? 1862. márc. 9., márc. 16., márc. 23., márc. 30., ápr. 6., ápr. 13., ápr. 20., ápr. 27., máj. 4., máj. 11., máj. 18., máj. 25., jún. 1., jún. 8., jún. 15., jún. 22., jún. 29., júl. 6., júl. 13., júl. 20., júl. 27., aug. 3., aug. 10., aug. 17., aug. 24., aug. 31., szept. 7., szept. 14., szept. 21., szept. 28., okt. 5.

Közlekedés: 1862. ápr. 27., máj. 11., máj. 18., jún. 15., jún. 29., júl. 6., aug. 10., aug. 24., szept. 7., szept. 21., okt. 5.

Egyház és iskola: 1862. máj. 11., máj. 18., jún. 1., júl. 6., júl. 20., aug. 17., aug. 24., szept. 7., szept. 14., szept. 21., szept. 28.

Hogyan élünk? Heti szemle Kakas Mártontól 1862. jan. 19., jan. 26.,
febr. 2., febr. 9.

Öndllő írások:

Kakas Márton, K—s M—n vagy K. M. álnév alatt:

Országgyűlési levelek Kakas Mártontól 1861. ápr. 14.

Kakas Márton országgyűlési levelei 1861. máj. 5.

Kakas Márton levelei az országgyűlésről 1861. jún. 9.

Igazi cigány petitió 1861. jún. 30.

Kakas Márton a színházban 1861. júl. 21.

Kis-Kereki (Bihar), sept. 27. 1861. szept. 29.

Kakas Márton naptdra még kaphatól 1862. jan. 5.

Kakas Márton levelei 1862. febr. 16.

Nemzeti eledeleink 1862. júl. 6.

A balaton-füredi új nyári színház 1862. júl. 27.

A harangokról 1863. ápr. 26.

A tűz és kerti-föcskendők 1863. aug. 9.

Nap jegy alatt:

Az evés és ivás különböző népeknél 1861. dec. 1.

Eszék 1864. jan. 3.

Diósgyőri vashámorok 1864. jan. 3.

Récsi Emil (1822—1864) 1864. jún. 12.

Orlai Soma 1864. aug. 7.

*

A CIKKEK JEGYZETEI

I

[JÓKAI MÓR BESZÉDE PEST MEGYE 1861. JANUÁR 5-I TISZTVÁLASZTÓ GYŰLÉSÉN] 5—6.

M: MS 1861. január 7. 5. sz. 1., *Jókai Mór beszéde (Pestmegyei tisztválasztó gyűlésén január 5-én)* címmel

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Jókait a megyei bizottmányok újjáalakulása során a vezérvármegyében az igazgatóbizottmány tagjává, szülővárosában, Komáromban pedig tiszteletbeli megyei főjegyzővé választották.

Pest vármegye 1861. január 5-én ült össze, „Az igazgatóbizottmány jelen gyűlése főleg a megyei tisztikarnak az 1848-ki törvények alapján újból megválasztása végett tüzetvén a mai napra ki. . .” (Kgy. jkv. 1861. PmL.) A jelöléssel kapcsolatos megyei helyzetet — egy volt postai cenzor szavaival — így jellemezhetjük: „Nyáry ideája volt tetteleg megmutatni a jogegyenlőséget a nem nemes osztályból választással.” (Szabad György: *Forradalom és kiegyezés választóján 1860—61.* Bp. Akadémiai 1967. 182.) Az első alispáni hivatalra ennek szellemében négy jelöltet állítottak, két nemest (Nyáry Pál, Nyáry Miklós) és két polgári származásút (Hajnik Pál és Láng Ignác).

A felszólalás érdekessége, hogy egészében nem hangzott el, és nem derül ki belőle, hogy a két polgári származású jelölt közül Jókai melyiket támogatta. 76. sz. cikkünk Hajnik-nekrológjának túlértékelő megállapításai azt sejtetik, hogy az 1848—49-es forradalom és szabadságharc volt rendőrfőnökét javasolta. A tisztújító közgyűlés lefolyásáról a PN másnapi (1861. január 6.) száma így számolt be, miután ismertette a fenti jelölési elképzelést: „ez elvett, s ennek magasabb horderejét akarta Jókay Mór bizottmányi tag előadni egy, a választókhöz intézett beszédében, melyet ezek a parlamentararis modor szembeötlő mellőzésével elnyomtak, s mielőtt szóló magát kimagyarázhatá, ez korteskedés, közbekiáltásokkal elnémítottat s bár Nyáry Pál a szabad szóllás jogát mindenki számára biztosittatni erélyesen szorgalmazá, az ohajtott, nyugodt kihallgatáshoz jutni nem leheté.”

Nyáryt közfelkiáltással választották meg első alispánnak, azonban ismerve Jókaihoz fűződő régi ismeretségét (l.: a 4. sz. cikk jegyzeteit), erősen valószínűsíthető, hogy nemcsak taktikai rögtönzésről, hanem tudatos elrendezésről van szó: Nyáry ezt a kényes feladatot bízta Jókaira.

Sor

- 25 *a galíciai vecsernyére* — 1846-ban a galíciai lengyel nemesség Habsburg-ellenes megmozdulását saját, lengyel és ukrán jobbgalyai Bécsből szított osztálygyűléte fojtotta vérbe; komoly figyelmeztetés, megdöbbentő tény volt ez a magyar nemesi reformellenzék számára.
- 26 *példátlan nagylelkűséggel* — erősen szépített megfogalmazás: a pozsonyi országgyűlés rendjeinek munkáját az európai „népek tavasza” és a pesti forradalom gyorsította, vö.: 3. sz. cikkünk, *Egy vers története*.

2

SZÉCHENYI FELTÁMADÁSA

1861

[1861. jan. 6.] 7—8.

- M:** I. VU 1861. január 6. 1. sz., melléklet: 2.; *Jókai Mór* aláírással.
II. *Széchenyi-gyász*. Széchenyi István gróf halála alkalmából családjához intézett részvét nyilatkozatok. Kiadta Széchenyi Béla. Bp. Franklin 1885. 276—7.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

A két kiadás szövege között eltérés nincs.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- Cím Széchenyi haláláról Jókainak több cikke maradt ránk: *Széchenyi megszünt e földön élni!* VU 1860. április 15. 16. sz. (Megj.: JKK CB 5. k. 318. sz. cikk.)
A főváros gyásza az ország halottjaért. VU 1860. május 6. 19. sz. (Megj.: JKK CB 5. k. 320. sz. cikk.)
Szerkesztői sub rosa [Széchenyi arcképének kiadásáról], Ü 1860. június 2. 5. sz. (Megj.: JKK CB 5. k. 322. sz. cikk.)

Ezenkívül mindkét lap, a Jókai szerkesztette Ü és az öt főmunkatársaként foglalkoztató VU — a magyar sajtó egészéhez hasonlóan — részletesen beszámolt a halál tényéről, az ezekhez fűződő találgatásokról, feltételezésekről, a temetés előkészületeiről, az országos visszhangról stb.

Jókai verseket is írt Széchenyi halála alkalmából: *Nyolc Széchenyi* (Széchenyi-gyász. . . 255.) és az alább még említendő *Széchenyi haldlán*.

Sor

- 2 *Még nincsen egy éve* — Széchenyi 1860. április 8-án lett öngyilkos.
- 6 (*Ein Blick!*) — Utalás Széchenyi névtelenül megjelent politikai röpiratára, ami a bécsi rendőrminisztérium zaklatásaira vezetett. A mű teljes címe: *Ein Blick auf den anonymen „Rückblick“ welcher für einen vertrauten Kreis in verhältnissmäßig wenigen Exemplaren im Monate October 1857, in Wien, erschien. Von einem Ungarn. London, 1859.*
- 12 „— *Nem tűrhette többé forró lelke*”, — Jókai saját verséből idéz: *Széchenyi haldlán* (1860) 4. versszak (Költemények I. NK 98. k. 53.)
- 56 „*Hazádnak rendületlenül. . .*” — vö. Arany verse: *Rendületlenül* (megj.: Szépirodalmi Figyelő, 1860. I. évf. 8. sz. december 26.). A VU mellékletében, ahol Jókai cikke megjelent, Vörösmarty Szózat is megjelent magyarul, a világnyelveken (francia, olasz, angol, német) és a hazai nemzetiségek nyelvén (szerb, román, szlovák, szlovén, vend).

3

VISSZAEMLEKEZÉSEK 1849-RE

[1861. jan. 12—febr. 23.] 9—21.

M: I. Ü 1861. január 12. 2. sz. 10—12., a 170. sorig; január 19. 3. sz. 18., a 242. sorig; január 26. 4. sz. 26—27., a 317. sorig; február 23. 8. sz. 58—9. végig; *Jókai Mórtól* aláírással.

A további kiadásokban az egyes cikkek általában különváltak, így megjelenésüket és szövegváltozataikat eszerint vizsgáljuk.

Érdemrendek kiosztása Debrecenben

M: II. Emlékeimből. HhM. 4. k. Bp. 1912. 107—12.

A bölcs tanácsbírde

M: II. *Adatok a magyar szabadságharc kisebb történetéből*, Igazmondó 1867. november 29. 21. sz. 180. — *Több kell ész, mint erő* címmel.

III. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 285—8.

IV. Életemből. 2. k. NK 97. k. 360—2.

V. Emlékeimből. HhM. 4. k. Bp. 1912. 104—5. — *Több ész kell, mint erő* címmel.

Egy vers története

M: II. Emlékeim. 2. k. Bp. 1875. 209—12.

III. Életemből. 2. k. Bp. 1887. 44—6.

IV. Életemből. 2. k. NK 97. k. 35—7.

A szánta koldus

M: II. *Adatok a magyar szabadságharc kisebb történetéből*, Igazmondó, 1867. november 24. 21. sz. 180.

III. Emlékeimből. HhM. 4. k. Bp. 1912. 113—6. — *Visszaemlékezések 1849-re* gyűjtőcím alatt.

Az eldugott kéz

M: II. *Adatok a magyar szabadságharc kisebb történetéből*, Igazmondó 1867. november 24. 21. sz. 180.

III. Emlékeimből. HhM. 4. k. Bp. 1912. 113—6. — *Visszaemlékezések 1849-re* gyűjtőcím alatt.

A kecskeméti fiuk

M: II. *Adatok a magyar szabadságharc kisebb történetéből*, Igazmondó 1867. november 24. 21. sz. 180.

III. Emlékeimből. HhM. 4. k. Bp. 1912. 115—6. — *Visszaemlékezések 1849-re* gyűjtőcím alatt.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Érdemrendek kiosztása Debrecenben

Sor

10 Volt pedig ez — HhM: Volt ez

32 üdvözlé — HhM: fogadta

35 még paripája — HhM: meg paripája

51 önkényt támad — HhM: támad

60 tanácssteremében — HhM: tanácstermében

141 mert legfiatalabb — HhM: mert a legfiatalabb

A bölcs tanácsbírde

176 mingyárt — 1887, NK: mindjárt

213 jórul — NK: jóról

- 223 marasztani — 1887, NK: marasztalni
 A másik két kiadásban (Igazmondó, HhM.) a szöveg rövidített, szó-
 szerinti egyezések: 196—9. sor, 205—6. sor, 208—24. sor, 230—2. sor;
 a cikk többi része tartalmi átírás.
Egy vers története
 Sor
 244 fölemlgetve — 1887, NK: fölemlgetni
 245 a 1848-iki — 1875: az 1848-ki, 1887, NK: az 1848-iki
 258 Pozsonyban — 1875: Pozsonban
 269 csak kéziratban — 1875, 1887, NK: akkor *csak* kéziratban
soha sem — 1887, NK: *nem*
 269—75 Szerzőjének (...) toronyba — 1875, 1887, NK: *A vers*
Petőfié.
 278—9 1875, NK: nincs!
 288 a szavak — 1887, NK: *e* szavak
 303 tereme — 1875, 1887, NK: terme
 304 a küszöbön — 1887, NK: küszöbön
 315 engedjük *át* az — 1875, 1887, NK: engedjük az
A szánta koldus
 326 a vámvonalon kívül — I: *s* kívül
 339 cammogott — I; HhM: cammogott
 343 senki sem — I: senki nem
Az eldugott kéz
 359 önkénytes — HhM: önkéntes (ugyanaz a 365. sorban)
 361 zsebbedugott — HhM: zsebredugott
A kecskeméti fiúk
 377 kérdezé — HhM: kérdezi
 379 gyerekek — I: gyermekek
 382 ezerenként — I: ezerenként
 391 hatályos — I: hatalmas
bombardement — I: bombázás
 993 *interventióját* — I: *beavatkozását*
 335 általános — I, HhM: általános

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A kitüntetés 1849. március 9-én történt.

Sor

- 1 *A kápolnai csata* — Dembinszky 1849. február 26-án és 27-én
 veszített csatát.

- 2 *Debrecenbe* — A kormány 1848. december 31-én tette át ide székhelyét Pest-Budáról, Windischgrätz közeledése miatt.
kormányzó — Kossuth; a megjelölés pontatlan, e címet csak április 14-től viselte.
- 6 *Klapka* — K. György (1820—92) ekkor — 1849 januárjától — ezredesi rangban az I. hadtest parancsnoka volt; Görgey régi barátja.
Guyon — G. Richárd (1812—56) 1848. október 31 óta honvédezredes; az alább említendő tiszafüredi értekezleten Dembinszky fővezérének híve.
Mészáros — M. Lázár (1796—1858), császári ezredesből lett a Batthyány-kormány hadügyminisztere, 1848. június 8. óta tábornok, az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja.
Perczel — P. Mór (1811—99), tábornoki rangban a Tisza-menti honvédcapatok parancsnoka; a kitüntetés másnapján nevezték ki a VI. hadtest parancsnokává.
Kiss Ernő — (1799—1849); a volt császári ezredes — altábornagyi rangban — 1849. január 9. óta országos főhadparancsnok. Az aradi vértanúk egyike.
Görgei — G. Artúr (1818—1916) ekkor tábornoki rangban a felső-dunai sereg parancsnoka.
Bem — B. József (1794—1850), a lengyel szabadsághős 1848. december 1. óta erdélyi főparancsnok.
- 17 *Tisza-Füreden* — 1849. március 4-én, a kápolnai vereség hatására a tisztikar egy része puccsal fenyegetőzve követelte Dembinszky leváltását és Görgey főparancsnoki kinevezését — a tábornokot mint rangidőt valóban ki is nevezték, de csupán ideiglenesen.
- 18 *Vettert* — Vetter Antal (1803—82) 1848 novemberétől tábornokként a honvédsereg vezérkari főnöke, Mészáros Lázár helyettese a hadügyminisztériumban. 1849. március 8-án nevezték ki altábornaggyá, hogy fővezérként Görgey fölé rendelhessék.
- 32 *a branyiszkói hőst* — 1849. február 5-én Guyon Richárd hadosztálya foglalta el a hágót, hogy Görgey egyesülhessen Klapka Miskolcot védő csapataival.
- 34 *Miskolcon* — Guyon február 23-án érkezett a városba.
- 40 *martialis* — marcona, zord
- 58 *Még nem érkezett meg* — Görgey a tiszafüredi főhadiszálláson tartózkodott; debreceni időzését arra is felhasználta, hogy kapcsolatot keressen Kossuth ellenzékével, a békepárt politikusaival, akikhez ekkor Jókai is tartozott. A Görgey-ábrázolás hitelességéről a 4. sz. cikknél szólunk.
- 136 *Az első győzelem hőségének* — Kiss Ernő 1848. július 15-én aratott

- győzelmet Écska mellett a szerbek ellen, négyszeres túlerőt győzve le.
- 166 *Katona Miklós* — (1813—86): nemzetőr-őrnagy, majd honvéd-ezredes. Világos után 1849. augusztus 22-én indult emigrációba, 1850 és 1852 között Mészárossal járt Törökországban, Angliában és az Egyesült Államokban. A 160—6. sorban elbeszélte Mészáros-anekdota szerepét Jókai egyik témanoteszában: „288 Mészáros a hajón”. (JKK Följegyz. I. 350.)
- 173 *praesidealni* — elnökölni
- 177 *X. Y. és Z. három híres nagy magyar város* — A kápolnai csata után, március 3-án Windischgrätz főparancsnok így rendezte el csapatait: az I. hadtest (Jellačić) Kecskeméten — Z. város, a II. hadtest (Wrba) Cegléden — Y. város; a III. hadtest (Schlick) Jászberényben — X. város.
- 184 *keményszivű osztrák tábornok* — Schlick, Franz Heinrich gr. (1789—1862). Halálát illetően téved Jókai: 1862-ben halt meg, viszont a cikk írásakor már nyugdíjban volt az olasz-osztrák háborúban elszenvedett kudarcai miatt.
- 188 *peremptorius* — pusztító, tönkrajtató
- 197 *deferentiával* — lemondással, levertséggel
- 242 *decorumot* — tisztességet
- 245 *a 1848-iki országgyűlési rendek azon határozata* — az 1848. VIII.—XIII. t.c.
- 256 *asteriscus* — csillag alakú (itt: folt)
- 268 *Egy vers* — Petőfi költeményéről van szó, amely *A mágnásokhoz* címen vagy kezdősorával („dicsőséges nagyurak. .”) vált ismeretté. Pontos keletkezési dátumát nem ismerjük, március 11. és 15. közé helyezhető. A költemény keletkezésének körülményeivel és politikai hatásával részletesen foglalkozik Varga János: *A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban*, Bp. Akadémiai 1971. 94—124., 138—145. Összegezően a költemény hatásáról a következőket írja: „A 'Dicsőséges nagyurak' abban játszott elhatározó szerepet, hogy a diéta a jobbágyfelszabadítást egyrészt annyira lázas gyorsasággal, másrészt olyan formában foglalta artikulusba, amely valóban eredeti szövegében vált törvénné.” (Varga i. h. 166.)
- 269 *nyomtatásra soha sem került* — a verset az Erdélyi Múzeum kézirat-tárában Békéssy Károly fedezte fel 1872-ben, ő Jókainak küldötte el, aki az Ű 1872-es évfolyamának 12. számában adta közre.
- 280 *épen azon reggel* — március 15-én.
- 283 *valaki Pestről hozta azt* — Petőfi költeménye kéziratban terjedt, Pesten már március 16-án; Varga könyvében hét ilyen másolat

útját kíséri végig (i. m. 102. 109.). Az újabb kutatás egyébként is nagy figyelmet fordít a vers hatására, l.: Spira György *A magyar forradalom 1848—49-ben*, Bp. Gondolat 1959. 72. — *Magyarország története III.* Bp. Tankönyvkiadó 1961. 381., ugyancsak Spirától. A leírt jelenet szerepel Jókainak *Az én kortársaim c.* írásában is (*Életemből I.* NK 96. k. 192.), de jelentős eltérésekkel. A vers időközben történt kiadása indokolja, hogy cikkünkben, 1861 ben, Jókai a kezdősort kivéve csak tartalmilag idéz, viszont később részletes és pontos citátumokkal szolgál.

285 K. Miklós — Kiss Miklós (l.: Varga i. m. 138.)

300 *Bon jour, citoyen Széchenyi* — Jó napot, Széchenyi polgártárs

302 *Bon soir, citoyen Sansculotte. . .* — Jó estét, Sansculotte (radikális) polgártárs. . . A 297—302. sorban leírt jelenet nem történt meg a valóságban. Hasonló csipkelődés („Bon jour citoyen” — „Merci délicieuse sans-culotte!”) március 6-án hangzott el Bécsben, a másik szereplő azonban gr. Zichy Melanie, Metternich neje volt. A párbeszéd kiszivárgott, Jókai lapja, az *Ék* személynév nélkül hozta az esetet: „Bon soir citoyen Széchenyi! mond egy valaki a nemes grófnak. —

Bon nuit citoyen Sansculotte — felelt rá a nemes gróf.” (*Ék* 1848. március 23. 13. sz.)

A történet harmadik alakváltozása Hatvany Lajos tollán ment végbe (*Így élt Petőfi IV.* Bp. 1957. 311.) Ő néven nevezi Vasvárit és a találkozást a pozsonyi ligetbe helyezi át. A kérdésre legújában l. Spira György: *1848 Széchenyije és Széchenyi 1848-a*, Bp. Akadémiai 1964.

305 *sarcasticus* — csípős, gúnyos

311 *mentalis reservata* — fenntartás

315 *majoritás* — többség

316 *az indítványt tevő szónoknak* — Jókai Kossuthra céloz, bár az úrbéri viszonyok eltörlésére vonatkozó törvényjavaslatot 1848. március 15-én reggel nem ő, hanem Pest megye másik követe, Szentkirályi Móric terjesztette elő.

minoritás — kisebbség

319 *a pesti vámnál* — A Debrecen felé vezető országúton a vám a mai Nagyvárad téren állt.

348 *a mankók belülről ki voltak üregítve* — A motívum megjelenik Jókai *Politikai divatok c.*, 1861-ben elkezdett regényében, Glanz Melchior szerepeltetésében: JKK Regények 14. 145: 16 — 146: 8.

354 *az assentlandónak* — a jelentkezőnek

370 *Mórnl* — 1848. december 30-án Perczel Mór a fővárost védelmezve súlyos vereséget szenvedett Windischgrätztól.

- 381 *a császáriak a várost megszállották* — Jellačić 1849. március 12-én vonult be Kecskemétre.
- 389 *casus bellinek* — háborús oknak
- 390 *terrenumot* — földterületet
blokirozták — körülvették, elzárták
- 391 *bombardement* — tüzelés, tüzérségi előkészítés
- 392 *expatriálták* — kitelepítették
- 397 *Verbász alatt* — A Ferenc-csatorna partján 1848 nyaratól folytak csatározások, 1849. március 27-én Perczel itt törte át az osztrák védelmi vonalat, és egyesült Pétervárad védőivel.

4

ÉLETEM LEGSZOMORUBB NAPJAI
(NAPLÓTÖREDÉKEK)

[1861. jan. 20.—febr. 17.] 21—48.

- M: I. VU 1861. január 20. 3. sz. 27—8., a 159. sorig; január 27. 4. sz. 38—9., a 309. sorig; február 3. 5. sz. 50—2. a 478. sorig; február 10. 6. sz. 62—3., az 560. sorig; február 17. 7. sz. 75—7., végig; *Jókai Mórtól* aláírással.
- II. *Emlékeim*. I. k. Bp. 1875. 55—90.
- III. *Életemből*. I. k. Bp. 1886. 19—50.
- IV. *Életemből*. I. NK 96. k. 33—59.
- V. J. M.: *Irdások életemből*. Vál., s. a. r., az elő- és utószót írta Hegedüs Géza. Bp. Szépirodalmi 1960. 253—79. (J. M. válogatott művei)

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 1 *1849-ik* — 1960: *Ezernyolcszáznegyvenkilenc*
- 3 *képviselői* — 1960: *képviselő*
- 8 *folytatandják* — NK, 1960: *folytatják*
- 9 *előbbi* — 1886, NK, 1960: *előbbi*
- 28 *álmémeikkel* — 1875, 1886, NK 1960: *álmémeikkel unszolák*
— 1875, 1886, NK, 1960: *unszolák*
- 30 *a minden* — 1875, NK, 1960: *minden*
- 33 *népszónokok* — 1875, 1886, NK, 1960: *nincs!*
- 46 *most Pestmegye derék hivatalnoka (1861)* — 1875, 1886, NK, 1960: *nincs!*

Sor

- 47 aztán — 1875, 1886, NK: azután
 63 P*** — 1875, 1886, NK: *Palóczy*, 1960: *Palóczy*
 76 Ny** — 1875, 1886, NK, 1960: *Nyáry* (ugyanaz: a 86., 157., 310., 320., 397., 561., 562., 629., 667., 669., 687. sorban)
 szekerén — NK, 1960: *szekerén*
 e balsorsot — 1960: *a balsorsot*
 81 a ki most is — 1875, 1886, NK, 1960: a ki még most is
 84 1875, 1886: „(Ez 1860-ban volt írva.)” — NK, 1960: „(Ez 1861-ben volt írva.)”
 99 mindenestül — 1875, 1886, NK, 1960: mindenestől
 III itt esett el egy orosz tábornok is — 1875, 1886: (itt esett el Skariatine orosz tábornok is); NK, 1960: lapalji jegyzetben: „Skarjatin Erdélyben esett el, ott is van a síremléke (Segesvár mellett)”
 121 közül — 1875, 1886, NK, 1960: közül (ugyanaz a 189., 266. sorban)
 145 jön — 1875, 1886, NK, 1960: *fut*
 a mely elé megy — 1875, 1886, NK, 1960: a melynek eléje megy
 169 Z. . . ó — 1875, 1886, NK, 1960: *Zákó*
 170 kivételképen — NK, 1960: nincs!
 189 Átalában — 1886, NK, 1960: Általában (ugyanaz a 267. sorban)
 193 különös — 1886, NK, 1960: nincs!
 201 rendesen — 1875, 1886, NK, 1960: nincs!
 203 Később majd. . . való? — 1875, NK, 1960: nincs!
 206 ki — NK, 1960: *a ki*
 213 sokan — 1875, 1886, NK, 1960: nincs!
 225 most is — 1875, 1886, NK, 1960: nincs!
 228 rózsákkal — 1875, 1886, NK, 1960: rózsákkal
 235 zászlóaljak — 1875, 1886, NK, 1960: zászlóaljuk
 246 ezredes — 1875, 1886, NK, 1960: *alezredes*
 246 G. . . n — 1875, 1886, NK, 1960: *Gózon*
 262 G—n — 1875, 1886, NK, 1960: *Gózon Lajos*
 264 tisztének — 1960: *tisztjének*
 266 s a magyar — 1875, 1886, NK, 1960: *és a magyar*
 274 összejövetele — 1875, 1886, NK, 1960: *összejövetele*
 283 legegyszerűsebb — 1875, 1886, NK, 1960: *legnyomesebb*
 284 s — 1875, 1886, NK, 1960: nincs!
 287 A kinek kabbalisztikus — 1886, NK, 1960: a kinek a kabbalisztikus
 304 még — 1875, 1886, NK, 1960: nincs!
 306 absurdumnak — 1875, 1886, NK, 1960: *absurdumoknak*
 308 abban a táborban — 1875, 1886, NK, 1960: nincs!

Sor

- 310 10-én — 1875: 10-kén
 311 elébb? — 1875, 1886, NK, 1960: előbb?
 333 de a mire — 1875, 1886, NK, 1960: mire
 334 sem. .sem — 1875, 1886, NK, 1960: se. .se
 344 volna hát — 1875, 1886, NK, 1960: volna tehát
 345 Az, a mit — 1875, 1886, NK, 1960: Az, mit
 355 csupán a többség — 1875, 1886, NK, 1960: csupán többség
 362—6 a zárójeles sorok 1875, 1886, NK, 1960: mincs!
 373 képzelek — 1875, 1886, NK, 1960: ismerek
 393 katonai járatra — 1875, 1886, NK, 1960: katonai napi járatra
 406 várjam — NK, 1960: vonjam
 427 tréfálózva — 1875, 1886, NK, 1960: tréfálva
 435 ez — NK, 1960: az
 446 megldjük — 1875, 1886, NK, 1960: megöljük
 478 Mond rá — 1875: monda rá; 1886, NK, 1960: monda rá
 478 után VI. — 1875, 1886, NK, 1960: nincs!
 480 panaszolva — 1875, 1886, NK, 1960: panaszkodva
 487 udvarias — 1875, 1886, 1960: lojdlis, NK: loyalis
 492 gunyhó — 1875, 1886, NK, 1960: kunyhó
 aztán meg — 1875, 1886, NK, 1960: azután még
 512 O. .szky — 1875: Orsovenszky, 1886: Orszovenszky, NK,
 1960: Orzsovenszky
 bár nem tartozott a hadsereghez — 1875, 1886, NK, 1960: nincs!
 514 seb — 1875, 1886, NK, 1960: sebe Görgeinek
 516 után VII. — 1886, NK, 1960: VI.
 520 népség — 1875, 1886, NK, 1960: nép
 523 jövő — 1875, 1886, NK, 1960: levő
 527 van az az oroszoknál — 1875, 1886, NK, 1960: van az oroszoknál
 531 sem országotok, sem katonáitok — 1875: sem katonditok, nincs!,
 1886: országotok, NK, 1960: nem kell országotok
 538 és VII-ik — 1875, 1886, NK, 1960: és a VII-ik
 551 eldte — 1875, 1886, NK, 1960: nincs!
 577 ajándékozák — NK, 1960: ajándékozák meg
 őt maga — NK, 1960: sőt maga
 578 Paskevics — 1875, 1886, NK, 1960: Paskievics
 599 összehajtogaták — 1875, 1886, NK, 1960: összehajtogatták
 619 az a — 1875, 1886, NK, 1960: a
 620 egy férfi mosolygása — 1875, 1886, NK, 1960: maig is emlékezem
 e keserű mosolyra, egy férfi mosolydra
 625 után IX. — 1886, NK, 1960: VII.
 629 D** — 1875, 1886, NK, 1960: Dniel

Sor

- 632 seregek — 1875, 1886, NK, 1960: *hadseregek*
659 azután — 1875, 1886, NK, 1960: *aztán*
jönek — 1886, NK, 1960: *jönnek*
662 kirohanok — 1875, 1886, NK, 1960: *kisuhanok*
666 a nehéz — 1875, 1886, NK, 1960: *e nehéz*
669 monda — 1886, NK, 1960: *mondá*
677 után X. — 1886, NK, 1960: *VIII.*
706 homlokamon — 1875, 1886, NK, 1960: *homlokomon*
720 „Messenger” — 1875: „*Messenger*”
722 felett — 1886, NK, 1960: *fölött*
723 után XI. — 1886, NK, 1960: *IX.*
724 következett — 1875, 1886, NK, 1960: *következő*
758 átadák — NK, 1960: *átadták*
769 után XII. — 1886, NK, 1960: *X.*
775 pazarolva — 1875, 1886, NK, 1960: *pazarolta*
776 mindez — 1875, 1886, NK, 1960: *mindezen*
boldogságaért — 1886, NK, 1960: *boldogságáért*
777 belvizsgálódásaink — NK, *belvizálykodásaink*
802 katastroph — 1886, NK, 1960: *katastropha*
világhistoriáé — 1875, 1886, NK, 1960: *világhistoriáé*
803 ne mi! — 1875, 1886, NK, 1960: *nem mi!*
806 évtized — 1875, 1886, NK, 1960: *évtizedek*
827 nem — 1875, 1886, NK, 1960: *sem*
840 elvvizsgálódás — NK, *elvvizálykodás*
841 fajgyűlölet — 1875, 1886, NK, 1960: *fajgyűlölet; (1861)*
848—52 és a cikk jegyzete (47—8.) 1875, 1886, NK, 1960: *nincs!*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Jókai cikkének alapvető kérdése a történeti hűség: a szemtanú élményeit több, mint egy évtized távlatából mennyiben módosítja az aktuális mondandó, illetve az írói formálás? Az emlékezés forrásértékét növelheti, hogy Jókai nemcsak a kormányt követte Aradra, hanem Görgey táborában is tartózkodott, Nyáry Pál közléseiből pedig betekintést nyerhetett a kormány, az országgyűlés és a tábornok tárgyalásaiba is.

A Világost megelőző utolsó napok története, Görgey magatartása a közvélemény meg-megújuló érdeklődésének központjában állt az 1850-es évek során. Kossuth 1849. szeptember

12-i viddini levele már 1850-ben megjelent Pesten, Szilágyi Sándor jegyzeteivel. Ezt követte — még ugyanazon évben — a Kölnische Zeitung 71—80. számában Szemere Bertalan, Vukovics Sebő és Horváth Mihály cikkváltása. Görgey 1852-ben szólalt meg, két kötetes emlékiratban fejtegetve, magyarázva szereplését: *Mein Leben und Wirken in Ungarn in den Jahren 1848 und 1849*. Leipzig, 1852. Band I—II.

Jókai Görgey-ábrázolását fejlődésében kell vizsgálnunk. 1849-ben a békepárti Jókai érthetően rokonszenvezik Görgeyvel — szembeállítása a kormányzóval az utóbbi rovására történik. A *Kossuth Lajosnál* c. emlékezése (HhM. 5. Bp. Révai 1912. 34.) hitelesnek tetszik. Jókai, akit Kossuth egyik békepárti vezércikkéért rendelt magához, Görgey híres váci nyilatkozatát arra hivatkozva védi, hogy a honvédsereg vezetésében sok a volt császári tiszt, akik harcuk célját nem látják világosan. A lért jelenet így folytatódik:

„Kossuth haragosan ütött öklével az asztalra:

— Görgey áruló!

Én nyugodtan válaszoltam:

— Tettei az ellenkezőt bizonyítják.

Erre bösszúsan elfordult tőlem.”

Néhány lappal hátrább (*Görgey-adomdk*, uo. 55—8.) kissé bombasztikusan az egész békepárt véleményét összegezi a visszatekintő Jókai: „Görgey kezdett mindnyájunk reménysége lenni.”

A szabadságharc bukása után egy évvel már az fró Jókai tesz kísérletet a fővezér alakjának romantikus megragadására: *A fehér angyal* (Csataképek a magyar szabadságharcból, NK 10. k. Bp. Révai 1894. 161—7.). Az ábrázolás sikerületlen. Az okot Kárpáti Aurél véleményével egyetértésben így látjuk: „A költő majd minden érdekesebb kortársát lerajzolta regényeiben, kivéve talán Görgeyt. A szabadságharc hadvezérének tisztára belső, komplikált lélektani problémája nem esett frói érdeklődésének vonalába.” (*Jókai regényhősei a valóságban*. 1925. *Tegnaptól máig*. Válogatott irodalmi tanulmányok. Bp. Szépirodalmi 1961. 100.) Az frói szándék mindenesetre megerősíti Szekeres László értékelését *A kőszívű ember fiai* c. regény jegyzeteiben: „... a szabadságharc bukásának másnapján is igyekszik Görgey mellett rokonszenvet ébreszteni Jókai.” (JKK Regények 28. Bp. Akadémiai 1964. 422.)

1861-ben némileg más a helyzet, ez tükröződik cikkünkben. Görgey emlékirata (cikkünk 848—52. sora szól róla értékelően) és szerencsétlen megszólalása 1861 februárjában pénzügyi kérdésekben (l. cikkünk 853—68. sorát!) visszavonhatatlanná tette,

hogy a szabadságharc volt fővezére politikai szerepet nem játszhat többé. Az emigráció legjobbjai (Kossuth, Teleki, Irányi stb.) 1861-ben a 48-as tanulságok megértetésére törekedtek, ha következetességük ebben nem is egyforma. Jókai ugyanakkor — mind a politikai irányzatok, mind a nemzetiségek vonatkozásában — a mindenáron való egységkeresés híve, I. még az 5., a 6., a 14. és a 23. sz. cikk jegyzeteit! S habár a Kossuth—Görgey problémában itt nem foglal állást, megelégszik költői kérdésekkel, mégis: a Hunyadi-párhuzam mellett fölsejlik a Cillei-hasonlat is. (Nem állapítható meg viszont, hogy Görgey 1861-es népszerűtlensége mennyiben módosította az aktualitásokra érzékeny újságíró Jókai véleményét!) Cikkünkben kitűnően megfigyelhető romantikus ábrázolásmódja is, amint egybemossa a Szemere-kormány, a békepárt tagjai között fennállt, nem csekély véleménykülönbségeket. Az aradi napok cselekvői egytől egyig jószándékú, talpig becsületes férfiak, akik hasztalan harcolnak a végzetes történelmi helyzet ellen. A Görgey-kép ettől némileg eltér: ő nem ábrázolható romantikusan, végzet-helyzetben — így Jókainál szokatlanabb, realistább megjelenítést kapunk. Ez illik Jókai pillanatnyi felfogásához, véleményéhez és 1861 taktikai követelményeihez egyaránt. Így válaszolhatunk a bevezetőben felvetett alapkérdésre is. A fentiekből következik azonban, hogy 1861-re is *alapjában véve* érvényes Nagy Miklós megállapítása: „... a tábornokot túlonult is tisztelte. Ez nemcsak a Buda megvívásáról szóló részletekből tűnik ki, hanem *Életem legszomorúbb napjai c. naplótöredékéből*. . .” (Nagy Miklós: *A köszlű ember fiait*, ItK, 1958. 235., idézi Szekeres László a regény jegyzeteiben: JKK Regények 28. Bp. Akadémiai 1964. 422.) Nincs tehát törés *A fehér angyal*, az *Életem legszomorúbb napjai* és *A köszlű ember fiait* Görgey-ábrázolásainak sorozatában.

Jókai leírásának eddig részletezett sajátosságai: a világsi fegyverletétel főszereplőjének viszonylag reális ábrázolása a romantikusabb mellékalakok környezetében, az árulás kérdésében elfoglalt óvatos álláspontja és a szépfíró stílusának erényei együttesen magyarázzák, hogy a dualizmus kori munkák hosszasán idézik cikkünket, így id. Görgey István: *1848 és 1849-ből*. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritikák. Bp. Franklin 1888. 3. k., Gracza György: *Az 1848—49-iki magyar szabadságharc története*, Bp. Lampel é.n. [1898.] 5. k., Márki Sándor: *A szabadságharc története* (A modern Magyarország c. kötetben) Bp. é.n.

Görgey érintett szerepének legjobb megvilágítását egyébként

Varga János adja Németh Lászlónak *Az druló c. drámájáról* frott tanulmányában: Történelmi Szemle 1964.

Sor

- 4 *szőregi veszített csata* — Haynau 1849 augusztus 5-én mért vereséget a honvédseregekre.
- 10 *Berger* — Johann B. (1768—1864), császári altábornagy. 1848 októberében fordult szembe a forradalommal. Hosszas ostrom után 1849. június 27-én adta át a várat Vécsey tábornoknak, amiért nyugdíjazták. (Jókai adata a tizenegy hónapi ostromról túlzott.)
- 20 *Dembinszky elhagyta Szőreget* — A veszített csata után D. Kossuth utasítása ellenére cselekedett így, akadályozva ezzel a honvédsereg ütőképes erőinek összpontosítását.
- 22 *Bem moldvaországi győzelmes elhaladásának* — A lengyel altábornagy 1849. július 23. és 25. között az országhatáron túlra üldözte az erdélyi osztrák és a segítségükre betört orosz hadakat.
- 25 *Segesvár* — Az erdélyi hadsereg 1849. július 31-én veszített csatát és semmisült meg Lüdersz és Szkarjatyin csapataival szemben; ekkor esett el Petőfi Sándor.
- 39 *Duscheknek* — Duschek Ferenc (1797—1872), az udvari kamara hajdani alelnöke 1849. május 2. óta volt a Szemere-kormány pénzügyminisztere. A gondjaira bízott államkincstárt kiszolgáltatta az osztrákoknak, így csak rövid börtönbüntetést szenvedett.
- 45 *A kormányzó tulajdon titkára* — Nem állapítható meg, kiről van szó: a kormányzóelnöki hivatal számos beosztottját nevezték utóbb Kossuth titkárának.
- 46 *R* J. most Pestmegye derék hivatalnoka* — Rákóczy János (1821 k.—1878) belügyminiszteri tanácsos, kormánybiztos, akit Világos után, hazai bújdosása során, Madách Imre is rejtegetett. Később külföldre szökött, miután 1851-ben távollétében halálra ítélték. 1861. január 5-én Pest megye második főjegyzőjévé választották.
- 61 *„szónok és státusférjfiu”* — utalás Csengery Antal művére: *Magyar szónokok és státusférjfiak*. Pest 1851.
- 63 *P*** az öreg korelnök* — Palóczy László (1783—1861), ellenzéki politikus, az 1848-as népképviselői országgyűlésen Miskolc radikális képviselője. 1849 májusától a kegyelmi szék tagja. Világos után halálra ítélték, de kegyelmet kapott. 1861-ben ismét Miskolc követe, korelnökként ő nyitotta meg az országgyűlést, de röviddel cikkünk megjelenése után, április 27-én meghalt. Az országgyűlésben Jókai még aznap síremlék állítását javasolta,

- és négy soros epigrammával is búcsúztatta: *Palóczy*, Költemények I. NK 98. k. 63.
- 76 *Ny*** — Nyáry Pál (1806—71), Pest megyei ellenzéki politikus, a Honvédelmi Bizottmány alelnöke, aki 1849 tavaszától azonban a békepárt egyik vezéralakja lett. A szabadságharc bukása után 7 évig raboskodott. 1861-ben ismét Pest megye első alispánja, az országgyűlésen a határozati párthoz tartozott. Jókai igen nagyra becsülte, alakját más műveiben is megöröklötte.
- 90 *Bajza és Vörösmarty* — mindkét költő követte a menekülő kormányt. Bajza a Kossuth Hírlapja c. napilapot, majd az első számmal megszűnt Futárt szerkesztette 1848—49-ben; Vörösmarty a kegyelmi szék bírja volt, 1849 áprilisa óta a Radical Párt tagja.
- 96 *Váradról* — A váradi vereség rémhír, Görgey serege augusztus 5- és 6-án szervezetten, harc nélkül vonult el a városból Aradnak.
- 104 *a debreceni ütközetről* — Nagy-Sándor József (1804—49) tábornok, aki hadtestével Görgey derékhadának visszavonulását fedezte, augusztus 2-án megpróbálta megállítani az oroszokat, de a hatszoros túlerőtől vereséget szenvedett. A lakoma híre téves, l. id. Görgey István i. m. 348.
- 111 *itt esett el egy orosz tábornok is* — Kuprijanov, a II. hadtest parancsnoka csak megsebesült a csatában. (Az NK-ban tévesen szerepel Szkarjatyin tábornok; ő a segesvári ütközet tüzérségi párbajában esett el 1849. július 31-én.)
- 122 *a képviselőház Szeged elhagyására határozta magát* — augusztus 1-én.
- 136 *Paskevic* — hg. Ivan Fjodorovics Paskevic (1782—1856) tábornagy, az orosz intervenció csapatok főparancsnoka.
- 169 *Z. ó István* — Zákó István (1810—60) szerb nemzetiségű okanizsai képviselő, a képviselőház jegyzője, a 34. zászlóalj parancsnoka alezredesi rangban.
- 183 *a vad- és vadkerti csata* — 1849. július 15.
- 204 *Szalontán Arany Jánost* — A költő mint belügyminisztériumi fogalmazó május 24-től Debrecenben tartózkodott, majd követte a kormányt, és csak a végső felbomláskor érkezett haza Szalontára.
- 207 *Az eldött kevés idővel távozott el onnan Petőfi* — Jókai megjelölése pontatlan: Petőfi július 18-án már Erdélybe indult, utoljára családjáért menet május 25—29. között tartózkodott Szalontán.
- 246 *ezredes barátom, G. . n* — Gózon Lajos alezredes; barátságuk később is megmaradt. Jókai róla: *G. L. a zsolcai hős*, VU 1875. I. sz. és *Életemből* 2. NK 97. k. 4—9., továbbá: *Emlékek a szabadságharcból* (1899), HhM. 5. Bp. Révai 1912. 27. Említve van *A kőszílvú*

Sor

- ember fia) c. regényben is: JKK Regények 28. Bp. Akadémiai 1964. 6: 3—6.; 1. még a 7. sz. cikk jegyzeteit!
- 274 *különös összefüvetelei* — Görgeyt augusztus 1-én békepárti küldöttség kereste fel táborában, hogy vele béketárgyalások megindításáról és katonai diktatúra bevezetéséről tárgyaljon. Jókai alkalmasint Nyárytól tudott ezekről a megbeszélésekről.
- 279 *Szemere* — Sz. Bertalan (1812—69), 1849. május 2. és augusztus 11. között miniszterelnök és belügyminiszter. Politikai nézeteit tekintve a békepárthoz közeledett.
- 279 *Sz**gh* — Szunyogh Rudolf békepárti képviselő
- 310 *talldkozott Ny** Görgeivel* — a következő párbeszéd jól mutatja Jókai vonzódását a békepárthoz, amit a bevezetőben említett írói törekvés ehelyütt sem tud ellensúlyozni.
- 357 *Szegeden az országgyűlés többsége* — Jókai téved. Görgeynek van igaza, a kormány nem nevezte ki hivatalosan fővezérnek, a táborába érkező békepártiak viszont az országgyűlés nevében tárgyaltak.
- 362 *miből állt e próba?* — Görgey és az oroszok kapcsolatára l. *Magyarország története* (Főszerk. Molnár Erik), Bp. Gondolat 1971. 547—8.
- 365 *Sapientis est, consilium mutare in melius* — Bölcs dolog tervünket jobbra változtatni.
- 367 *ezelőtt néhány nappal Szemerével beszéltem* — Az augusztus 1-i békepárti próbálkozás után Szemere és Batthyány Kázmér Nagyváradon tárgyaltak Görgeyvel, a kormány megbízásából.
- 406 *kerültem Tokaj felé, hogy Kazinczy hadtestét vdrjam* — Görgey július 25-én Tokajból parancsot küldött a Felső-Tisza vidékén működő északkeleti hadtest parancsnokának, Kazinczy Lajos tábornoknak (1820—49; a költő legkisebb fia), hogy csatlakozzon hozzá. Kazinczy a gyors orosz előrenyomulás miatt Vásárosnaménynál kénytelen volt visszafordulni, ezért 27-én Görgey újabb parancsa Bemhez csatlakozásra szólította fel. A főserg a Tiszán csak július 29-én, két napot vesztelve kelt át. Görgey késlekedése ezzel nem indokolható.
- 423 *Piller* — vlsz. P. János (1811—79) ezredesről, Görgey volt hadsegédjéről van szó.
- Bakonyi* — B. Sándor (1805—51), császári tisztből lett honvédezredek, akit a kormány 1848 nyarán a szerb felkelők ellen küldött. A Honvédelmi Bizottmány október 30-án vezérőrnaggyá nevezte ki. Decemberben szabadságot kért, majd átállt a császáriakhoz. Világos után ennek ellenére elvesztette rangját.

- 425 *Leiningen* — gr. Leiningen-Westerburg Károly (1818—49), a heseni születésű volt császári tiszt mindvégig hű maradt a szabadságharcához. 1849 márciusától ezredes, július 1-től tábornok. A tizenhárom aradi vértanú egyike.
- 434 *a zsolcai csata* — 1849. július 25-én Görgey itt állította meg a Sajó-vonalat támadó oroszokat.
egy pár pisztolyt kapott — A Paszkeviccsele való ajándékcseré július 28-án történt.
- 481 *disciplina* — fegyelmezettség
- 502 *Reményi Ede* — R., eredeti nevén Hoffmann Ede (1828—98) honvédhadnagyiban volt Görgey tábori zenésze. A „jós-lat” bevált: a szabadságharc bukása után emigrációba kényszerült Reményi valóban világgjáró hegedűművész lett.
- 512 *Orvos a O. . szky* — Orzovenszky Károly (1815—76), I. Váli Mari: *Emlékeim Jókai Mórról*, Bp. Szépirodalmi 1955. 237.
- 525 *egy „hadi-költő” barátom* — Lisznyai Kálmán (1823—63), a Tízek Társaságának hajdani tagja, ekkor kapitányi rangban a Honvédelmi Bizottmány által március 16-án kinevezett „történeti jegyzők” egyikeként szolgált a honvédseregben.
- 543 *vörös sipkások* — Mészáros Lázár 1849. április 11-én rendelte el, hogy egyes alakulatok — elsőként a 9. zászlóalj — vitézségük jutalmául vörös sapkát viseljenek.
- 562 *Csányi* — Cs. László (1790—1849). A Zala megyei reformpolitikus a szabadságharcban előbb a Dunántúl (1848. június—december), majd a főváros kormánybiztosa, utóbb, 1849 elején hasonló felhatalmazással Erdélyben működött. 1849. május 2-től a Szemere-kormány közlekedési minisztere. A szabadságharc bukása után Haynau kivégeztette. Jókai ábrázolása megfelel a valóságnak: Csányinak valóban volt abban szerepe, hogy augusztus 11-én a hatalmat Görgeyre ruházták.
- 570 *Klapka diadala* — a július 11-i harmadik komáromi ütközet
- 571 *Kmetty* — K. György (1813—63), császári tisztből lett hadtestparancsnok. Temesvárnál ő fedezte a honvédsereg visszavonulását. Angliai emigrációjából elsőként válaszolt Görgey említett emlékirataira: *Artur Görgey's Leben und Wirken in Ungarn*, London 1853.
- 577 *Rüdiger* — Fjodor Vasziljevics Rigyiger (1783—1856), lovassági tábornok, cári hadsegéd, az intervenció csapatok III. hadtestének parancsnoka.
- 580 *Pöhltenberg* — P. Ernő (1813—49), osztrák származású császári tiszt, akit ezredével 1848 nyarán vezényeltek Magyarországra.

- Jellačić támadása után átlépett a honvédseregbe, ahol Görgey kedvelt VII. hadtestének lett a parancsnoka. 1849 júniusától tábornok. Mint Görgey bizalmasa, augusztus 8-án ő kereste meg Rigyigert ártándi főhadiszállásán. A szabadságharc bukása után Aradon kivégezték.
- 586 *Aulich* — A. Lajos (1792—1849), szintén császári tisztből lett honvédtábornok. A tavaszi hadjáratban hadosztályparancsnokként vett részt: jelentős szerepet játszott Isaszegnél, valamint Buda visszafoglalásánál. A tisztikaron belüli ellentétek alkalmával Görgey híve. 1849. július 14. és augusztus 11. között a Szemere-kormány hadügyminisztere. Az aradi vértanúk egyike.
- 588 *Vukovics* — V. Sebő (1811—72), délszláv származású, liberális politikus, aki már az 1832—36-os országgyűlés idején tagja volt a Társalkodási Egyletnek. 1848 májusában temesközi királyi biztos, utóbb a Délvidék főkormánybiztos. 1849. május 2. és augusztus 11. között a Szemere-kormány igazságügyminisztere.
- 629 *D** képviselőnél* — Dániel Antalnál
- 630 *Új-Arad felől erős ágyuzás* — Görgey augusztus 10-én a másnapra tervezett támadás előtt Nagy-Sándor Józsefet Temesvár felé küldte, de Schlick Sárnál feltartóztatta és Új-Aradra vetette vissza a honvédcsoportokat.
- 669 *Dembinszky serege szét van verve* — Az augusztus 9-i temesvári csatavesztésről Görgey a 10-ről 11-re virradó éjszakán értesült, és visszavonta támadási parancsát.
- 714 *Ném* — Laborfalvy Róza (1817—86), a Nemzeti Színház tagja; 1848-ban házasodtak össze. Jókainé hollétére l. *Egy napom Gyuldn [1898]*, Az én életem regénye. HhM. 5. Bp. Révai 1912. 276.
- 716 *Pölnberg, Paskievicsről* — Görgey, miután augusztus 11-én délből átvette a teljhatalmat, levélben tájékozódott az orosz fővezérnél. Másnap, 12-én Borosjenőn közölték követei Rigyigerral, hogy készen áll a fegyverletételre.
- 786 *Molnár József* — halála Jókait érthetően rázta meg: 1845-ben nála kezdte meg Pesten joggyakorlatát. Más cikkében is fölidézi: *A látható Isten (Életemből I. NK 96. k. Bp. Révai 1907. 22.)* Molnár öngyilkosságát Degré Alajos is említi (*Visszaemlékezéseim I. Bp. 1883. 155.*), de nála ez a világsi fegyverletétel szövegezetében, augusztus 13-án történt.
- 811 *A lengyel vezért-e* — Bem Józsefet
- 813 *Azt a férfit-e . . .* — Kossuthot
- 828 *két másik hatalom* — Franciaország és Piemont, utalás 1859-es háborújukra Ausztria ellen.

Sor

850 külföldön megjelent művében — *Mein Leben und Wirken in Ungarn in den Jahren 1848 und 49.* Leipzig, 1852. Band I—II.

Jókai jegyzetében a „Pesti Napló” egy száma — Görgey közfel-tűnést keltő cikke a forint tényleges értékéről a PN 1861. január 26-i számában jelent meg.

5

[JÓKAI MÓR BESZÉDE 1861. MÁRCIUS 5-ÉN A JÓZSEFVÁ-
ROSI VÁLASZTÓK ELŐTT]

[1861. márc. 6.] 48—52.

M: MS 1861. március 6. 54. sz. 2.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A beszédet másodközlésre átvette a Trombita (*Jókai Mór Pest, József-külvárosi követjelölt politikai hitvallása*, 1861. március 10. 3. sz.) és a Népbarát (1861. március 17.)

Jókai az országgyűlési választásokon Pesten, a Józsefvárosban indult. (Korábban felmerült már jelölése Kecskeméten, Sıklóson és Komáromban is.) Kortesgyűlését március 5-én tartotta a Nemzeti Múzeum nagytermében, itt hangzott el beszéde. A programot jelzi a Magyarország c. lap Újdonságok-rovata március 5-én, három nappal később beszámolót közöl ugyanott. Jókai után Udvarhelyi Miklós színész szólt, ajánlva őt a választóknak (l.: Népbarát 1861. március 17.), a gyűlés a Szózat elének-lésével ért véget.

Ellenjelöltje Szilágyi Virgil ügyvéd-író (1824—92) volt, aki 1860-ban Táncsics védőjeként szerzett hírnevet. 1861 első hónap-jaiban Pest város közéletében tanúsított radikális magatartásával nagy népszerűséget vívott ki magának (l. Szabad i. m. 239—40. 320., 421.), s ezt Kecskeméthy is elismeri: *Országgyűlési árny és fényképek*. Pest 1861. 16—8. A választási előkészületek során a Nemzeti Színház színészei (Lendvay Márton vezetésével) és a honvédegyelet tagjai korteskedtek mellette.

Jókai beszéde előrevetíti a választás eredményét: átfogó bel-politikai program nem vázolódik soraiból. Nem véletlen, hogy nemzetiségi szabadelvűsége miatt éppen a vukovári szerbek kö-

szöntötték üdvözlő távirattal. (Szövege: Trombita 1861. március 17. és Családi Kör 1861. március 24.) A radikalizálódott fővárosi közhangulatot Jókai beszéde azonban nem elégtette ki: így maradt alul az országosan ismert regényíró március 11-én, a Nemzeti Múzeum udvarán tartott választáson 426 szavazattal a radikális Szilágyival szemben, akire 631 szavazat esett. Az emigrációból Kossuth üdvözölte Szilágyi győzelmét. (*Kossuth Lajos levelei nemeskéri Kiss Miklóshoz 1851—64*, kiad. Kun József és Böhm Jakab, Hadtörténelmi Közlemények 1958. 1—2. sz. 241.). A választásról részletes beszámolót közöl a Magyarország 1861. március 12-én, Pompéry János tollából és a Trombita március 14-én.

Jókai vereségének hírére több vidéki választókörzet ajánlotta fel mandátumát: Siklós mellett Letenye, sőt Nyíregyháza is felmerült jelölése (l.: PN 1861. március 21.). Március 18-án mindkét dunántúli kerületben Jókai győzedelmeskedett; Siklós mandátumát fogadta el. Megjegyzendő még, hogy itt, ahol Gózon Lajos főszolgabíró barátja vezette érdekében a kortes-hadjáratot, az előkészületek párhuzamosan folytak a pestiekkal. Március 2-án Gózon levelében hivatalos jelöltségre kéri fel Jókait, és március 14-ével kezdődően már körutat is tervez számára a kerületben. (OSZK Kézirattár, Fond V. 191. Gózon Lajos levelei Jókai Mórhoz.)

Jókai választát nem ismerjük, de tény, hogy március 18-án, a választás napján Siklóson tartózkodott, ahonnan 20-án tért vissza a fővárosba.

Sor

- 31 *tizenhat évi működésem* — 1845 és 1861 között
 37 *Pest-Józsefvárosban éltem* — Jókai 1847 ősztől Petőfiékkel együtt lakott a Dohány utca 373. sz. alatt.
 38 *a bombáztatást* — A Budát védő Hentzi tábornok 1849. május 4. és 16. között a védtelen Pest ötszöri lövetésével állt bosszút a honvédseregek erősödő ostromáért. Jókai visszaemlékezése erre az élményre: *Ismét Pesten*. Az én életem regénye, HhM. 5. Bp. Révai 1912. 99—104. Szépirodalmi felhasználása *A kőszívű ember fiai* c. regényben: JKK Regények 28. 148—9., 159—60., 161—2.
 67 „*ügynevezett*” *alkotmányos centralista hatalom* — 1861. február 26., a Februári Pátens óta
 70 *Alaptörvényeink* — az 1848-as áprilisi törvények
 102 *védégyelre volt szükségünk* — A Honi Iparvédegyelet 1844.

október 6. és 1847. között állott fenn, mint az ellenzék párttá szerveződésének átmeneti, még gazdasági formája. Tagjai kötelezték magukat, hogy csak hazai cikkeket vásárolnak. Elnöke gr. Batthyány Kázmér, alelnöke Teleki László, igazgatója Kosuth volt.

6

A RUBICONON INNEN

[1861. márc. 27.—ápr. 4.] 52—60.

M: MS 1861. március 27. 71. sz. l., a 118. sorig; március 29. 73. sz. l., a 176. sorig; április 4. 77. sz. l., végig; *Jókai Mór* aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Az antik szólásra Jókai nem véletlenül hivatkozik. Mocsáry Lajos 1860-ban megjelent röpiratában (*Programm a nemzetiség és a nemzetiségek tárgyában*, Pest, 1860. 114.) írja le belpolitikai értelemben: „Átmentünk a Rubikonon”, utalva arra, hogy „A hazánkbéli nemzetiségeknek teljes emancipációja elkerülhetetlen.” Jókai az országgyűlés megnyitásának szinte előestéjén írt cikkében (a diéta április 6-án kezdte meg munkáját) az országgyűlési tanácskozásokról várja a kül- és belpolitikai kérdések egyidejű megoldását, — innen a cím.

Sor

3 *magyarok a Reichsratban* — Az 1860. október 20-án kiadott Októberi Diplomával létrehozott birodalmi tanácsban, az 1861. február 27-én közrebocsájtott Februári Pátens szerint, a 343 képviselői székéből Magyarországot 85, Erdélyt 26, Horvát-Szlavóniát pedig 9 hely illette volna meg.

17 „*asylumd*”-ba — menedékébe

21 *contreminenek* — itt: ellenjátéknak

„*horvdt kérdést*” — Horvátország közjogi helyzetéről az Októberi Diploma egyik melléklete úgy intézkedett, hogy a megalakítandó tartománygyűlés feladata lesz a magyar országgyűléssel tanácskozva rendezni a magyar—horvát viszonyt. A politikai közvélemény zöme mindkét országban a közeledés, az abszolutizmus elleni közös fellépés híve volt, de számos tényező (a

- Muraköz horvát katonai megszállása, Fiume helyzete, pánszláv agitáció) lehetőséget adott Bécsnek arra, hogy a kérdés szándékos halogatásával, sőt elmélyítésével gyengítse 1861 tavaszán a magyar—horvát közeledés gesztusait.
- 31 *hat hónap előtt* — az Októberi Diploma kibocsátása előtt
- 57 *Utóbbi napokban* — Jókai Siklóson, választókerületében járva beszédében ismét figyelmeztetett a horvátokkal és a szlovénekkel való együttműködés fontosságára; válaszként szlovén küldöttség kereste fel (Családi Kör 1861. március 24. 12. sz.). Jókai és a nemzetiségek közvetlen kapcsolataira l. még az 5. és a 14. sz. cikk jegyzeteit!
- 71 *zággrábi körlevél* — Zágráb megye körirata (szövegét a PN 1861. március 11-én közölte) az emigráció által megadni javasolt önrendelkezési jog alapján bizonyos közeledésre hajlott ugyan, de egyidejűleg bejelentette a horvát területi igényt a Muraközre, Fiuméra és éles szavakkal ítélte el történelmi visszapillantásában a magyar elnyomást. A vádra Deák válaszolt: PN 1861. március 24.
- 93 *territorialis concessio*kat — területi engedményeket
- 100 *zélus* — buzgólkodás
- 128 *a szegedi országgyűlés decretálta* — 1849. július 28-án iktatták törvénybe a zsidók egyenjogúsítását.
- 133 *nagy emphasis*sal — nagy garral
- 141 *reputatió*nk — tekintélyünk
- 164 *res nullius* — semmi dolog
- 173 *octroyalhatja* — kényszerítheti
- 179 *Buda-e vagy Pest* — A kérdés nem technikai, hanem politikai jellegű: az országgyűlés pesti összehívását 1848-ban iktatták törvénybe. Végül április 6-án a budai várpalotában gr. Apponyi György országbíró a képviselők zömének távollétében nyitotta meg az országgyűlést. A két ház azonban már Pesten tartotta meg ugyanaznap alakuló ülését: a felsőház a Lloyd-palotában, a képviselőház pedig a Nemzeti Múzeum dísztermében.
- 198 *Kufsteinban* — Az Inn völgyében fekvő tiroli város börtönnek használt váráról lett hírhedt jelképpé; 1849 után is sok magyar raboskodott benne.
- 205 *freibilletek* — szabadjegyek
- 206 *A régi pozsonyi országgyűléseken* — A rendi országgyűlések zömét Pozsonyban tartották.
- 207 *törvénytudó fiatalság* — A vármegyék követei mellé rendelt írnokok, joggyakornokok, saját költségükön jelen levő nemes-

Sor

ifjak alkotta csoportra gondol Jókai, akik nagyban befolyásolták a reformországgyűlések hangulatát. Soraikból sok neves politikus került ki.

211 *Henzi emlékszobra* — A Pétervárad áruló parancsnokából császári tábornokká lett Heinrich Hentzi (1785—1849), Budavár parancsnoka 1849. május 21-én belehalt az ostromban szerzett sebeibe. Emlékművét 1852. június 11-én avatták fel a Várban. A gyűlölt jelképet 1899-ben átvitték a budai hadapródiskola kertjébe. 1918-ban, az őszirózsás forradalom napjaiban ledöntötték.

226 *elementumokat* — elemeket

7

EGY KATHOLIKUS PAPRÓL

[1861. ápr. 28.] 60—2.

M: VU 1861. április 28. 17. sz. 198—9.; *Jókai Mór* aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 1 (*az Ördög Naplójában*) — Szatirikus hetilap Lauka Gusztáv szerkesztésében. Mindössze 13 száma jelent meg 1861. március 29. és június 28 között.
- 4 *Lóskay Bekény* — (1828—1905) szerzetes-tanár. Az 1850-es években az egri, pécsi és a székesfehérvári egyházi gimnáziumban tanított, a cikk keletkezése idején ismét Pécsen. Műveiben főleg a magyar nyelvtan és a helyesírás oktatásával foglalkozott.
- 6 *én elébb tudtam* — Jókai márciusban járt Siklóson, l. az 5. sz. cikk jegyzeteit!
- 7 *magam is humoristikus lap szerkesztője* — Jókai 1858. augusztus 21-től szerkesztette az Ű-t.
- 13 „*Religió*” — Pesten hetente kétszer megjelenő, mereven katolikus szemléletű egyházi lap, amely szépirodalmi rovatot is tartalmazott.
- 14 *Pollák ur* — P. János (1824—84), a lap tulajdonosa és szerkesztője

Sor

- 16 *proselytismusnak* — hittérítői buzgóságnak
31 ***-i tannöveldeből* — Az adat hiteles, Lóskay 1848-ban valóban honvédnek állt, és végigharcolta a szabadságharcot. Vlsz. Budáról van szó, ahol Lóskay a humaniorákat végezte. A motívumot az 1848-as lelkesedés jellemzésére Jókai másutt is felhasználta: *Az én kortársaim* (Életemből I. NK 96. k. Bp. Révai 1907. 197.) és *A köszlővel ember fiai* (JKK Regények 28. Bp. Akadémiai 1964. 6: 11—6.).
39 *a zirci cistercita rend egyik kitűnő tanára* — Lóskay 1852-ben lépett a rendbe és 1854-ben szentelték pappá.
55 *indifferentismusról* — közömbösségről
71 *a Siklós járársbeli főbírónál* — A főszolgabíró ekkor Gózon Lajos, hajdani honvédelezredes, Jókai jó barátja, l. a 4. és az 5. sz. cikk jegyzeteit is!
84 *Pollák ur pedig át fogja látni* — Jókai reménye nem vált valóra: a *Religió Dunaparti választás* címen élehangú viszontválaszt közölt 1861. május 22-i, 40. számában.

8

TELEKI LÁSZLÓ MEGHALT

[1861. máj. 12.] 63—5.

- M: I. VU 1861. május 12. 19. sz. 217. (gyászkeretben); *Jókai Mór* aláírással.
II. *Emlékeim*. 1. k. Bp. 1875. 125—9.
III. *Életemből*. 2. k. Bp. 1887. 315—8.
IV. *Életemből*. 2. k. NK 97. k. 247—50.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 1 első indítványi ülése — 1875, 1887, NK: első „felirathatározat” indítványi ülése
8-kára — 1887, NK: 8-ikára
3 halálanapjának — 1875, 1887, NK: halálanapjának
23 azonban csak egyre — 1875, 1887, NK: azonban egyre
24 suttogó csoportok — 1875, 1887, NK: csoportok

Sor

- 48—49 NK: férfiak, nem állhatók
50 apát vesztett gyermek — 1875, 1887, NK: testvért vesztett testvér
52 szégyenlje — NK: szégyelje
57 8-ának — 1875: 8-nak; 1887, NK: 8-dikának
58 9-től 10-ig — 1875, 1887, NK: nincs!
62 mikor — NK: midőn
67 csendes és szomorú — NK: csendes, szomorú
68 magán-tanácskozmány — 1875, 1887: képviselő tanácskozmány;
NK: képviselői tanácskozmány
69 rég — 1875, 1887, NK: régen
81 tölt — 1875, 1887, NK: üritett
82 Igen kevés vére folyt el — 1875, 1887, NK: nincs!

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 3 Széchenyi halálnapjának 13-dik havifordulója — Széchenyi 1860. április 8-án lett öngyilkos.
6 Dedk Ferenc korszakot alkotó nyilatkozatványa — Deák felirati javaslata a haláleset miatt csak május 13-án hangzott el.
31 elnök — Ghyczy Kálmán (1808—88), a képviselőház elnöke. Pártállásáról Kecskeméthy találóan írja: „...Nehéz megóvni az elnöki nyugalmat és pártatlanságot, mi neki egyébiránt annyira sikerül, hogy csak álomjárók képzelik, miszerint ő maga határozati.” (Országgyűlési érný- és fényképek, Pest 1861. 9—10.)
57 milyen gyászóra volt — Teleki holttestének megtalálásáról és a közhangulatról egyező adatokat közöl az országgyűlés másik író-képviselője, Madách Imre öccsének frott levelében (I. Kerényi Ferenc: *Madách Imre ismeretlen levelei*, ItK 1968. 2. 234—5.) A halálesetről és a hangulatról beszámoló titkosrendőri jelentéseket Horváth Zoltán adta közre: *Teleki László* II. k. Bp. Akadémiai 1964. 364—7.
71 Egy képviselőtársaság lednyához — Az előző napon Hajnik Pál lányával beszélgetett Teleki, és őrá már szinte az élőhalott benyomását tette. (Horváth i. m. 366.)
74 „adott szó” — A szabadságharc bukása óta emigrációban élő és távollétében halálraítélt Teleki Lászlót 1860. december 16-án, drezdai látogatása alkalmából a száz rendőrség elfogta, és 21-én kiadta Ausztriának. Ferenc József 1860. december 31-én három feltétellel adta vissza Teleki szabadságát: nem hagyhatja el az

So

országot, megszakítja kapcsolatait az emigrációval és ideiglenesen nem folytat politikai tevékenységet. 1861-ben azonban ő is megkapta a főrendeknek küldött meghívót a felsőház tanácskozásaira. Ezt olybá vette, mint a harmadik uralkodói feltétel hatálytalanítását; az országgyűlésen az abonyi választókerület képviselte.

- 76 *beszédének vázlat* — az országgyűlésen május 16-án olvasták fel, megjelent: PN 1861. május 15. és 16. Kézirata elveszett, vö. Horváth i. m. 459—463. és Szabad i. m. 461—71.
- 78 *találták a földön* — A Flór Ferenc városi főorvos hitelesítette orvosi látélet: Idők Tanuja 1861. május 13. Az egykorú fényképek: *Magyarország története képekben*, Bp. Gondolat 1971. 427.

9

[JÓKAIMÓR BESZÉDE AZ 1861-I ORSZÁGGYŰLÉS FELIRATI
VITÁJÁBAN, MÁJUS 24-ÉN] 66—77.

- M:** I. *Az 1861. év april. 2. Pesten egybegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója*, Pest, 1861. I. k. 234—9.
- II. *Jókay Mór beszéde*. Tarttatott május 24-kén 1861. Pest. Lampel, 1861. (Lenyomat a „Sürgöny”-ből.)
- III. *Jókai és báró Podmaniczky Frigyes beszédei*, Pest Wodianer, 1861. (A szöveg után: „A 'MAGYARORSZÁG' 122. száma után közölve.”)
- IV. *Jókai Mór politikai beszédei*. Első kötet 1861—1878, Bp. Franklin é.n. [1930.] 7—19.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 5 följogosított — Lampel: feljogosított
- 12 mindazt mit — Lampel, Wodianer: mind azt amit
kimondtunk — Lampel, Wodianer: kimondunk
- 15 lenni — Lampel, Wodianer, 1930: lennie
- 17 is — Lampel, Wodianer: nincs!
- 20 dicsfénye — Lampel, Wodianer: diszfénye
- 22 én csak a fiui — Lampel, Wodianer: én fiui
- 23 barátimat — Lampel, Wodianer, 1930: barátaimat

Sor

- 25 hazafiságáról — Lampel: hazafiságáról
szivéről, eszéről — Wodianer: sziverős eszéről
- 27 *a midőn* — 1930: *minthogy*
- 31 I-ső az — Lampel, Wodianer: I-ör az, 1930: *Az első az a*
a — Lampel, Wodianer: *e*
- 33 2-dik az — Lampel, Wodianer: 2-ik az; 1930: *A második az*
- 34 3-dik az — Lampel, Wodianer: 3-ik az; 1930: *A harmadik az*
- 38 viszketeg, és nem — 1930: viszketeg, nem
- 45 *az* — Lampel, Wodianer: *ez*
- 46 felségéhez — Lampel, Wodianer: felségének
- 49 Mátyásokat és Nagy Lajosokat — Wodianer: Mátyások és *a*
Nagy Lajosokat
- 50 *a trónon* — Lampel, Wodianer: nincs!
- 56 mindkettő — Lampel, Wodianer: mind *a* kettő
- 62 kivihetlen — Lampel, Wodianer: Kivihetetlen
- 63 *a* mikkeli — 1930: *amikkel való*
- 76 alkalmazkodó — Wodianer: alkalmazandó
- 77 *Mi az e* — Lampel, Wodianer: *Mi e*
- 78 criterium — Lampel, Wodianer: criteriuma
- 83 törlesztésig — Lampel, Wodianer: könnyítésig
nem — Wodianer: *sem*
- 86 *nem kik* — Lampel, Wodianer: *nem annak*; 1930: *nem akik*
- 90 *erős* — Lampel, Wodianer: *jó*
tudom bizonyítani — Lampel: *be* tudom bizonyítani
- 99 népének — Lampel, Wodianer: népeinek
- 104 fejedelmek — Wodianer: fejedelmek
- 106 és — Lampel, Wodianer: *s*
- 108 szögletén — Lampel: szegletén
- 117 *s* melynél — Lampel, Wodianer: *A* melynél
- 124 *állunk* — 1930: *kerülünk*
állunk nagyobb — Lampel, Wodianer: *állunk a* nagyobb
- 127 ellenük fordulunk — Wodianer: ellenünk fordulnak
- 131 és akkor még csak — Wodianer: és még akkor csak
- 134 Lampel, Wodianer: olyan elvekért, amiket utált!
- 135 *ez* elítélt — Lampel: *az* elítélt
- 140 *semmi* — 1930: *bármi*
- 141 magunkra *ne* vállaljunk — 1930: magunkra vállaljunk
- 142 feliratot — Lampel: föliratot
- 144 lehetlenségére — 1930: lehetetlenségére
- 147 fennforgó — Lampel: fönnforgó
a forma — Lampel, Wodianer: forma

Sor

- 148 *a* lényeg — Lampel, Wodianer: lényeg
149 *az* — Lampel, Wodianer, 1930: *azt*
150 *fölküldjük* — Wodianer: *felküldjük*
159 *az* — Lampel, Wodianer: *nincs!*
163 *eladni* — Lampel, Wodianer: *adni*
170 *őt* — Lampel, Wodianer: *nincs!*
176 *tegye* — 1930: *foglalja*
e — Lampel, Wodianer: *a*
177 *hogy addig* — Lampel, Wodianer: *addig*
185 *ránézve* — Lampel: *reá nézve*
187 *vinné* — Lampel, Wodianer: *viszi*
193 *Mi* — Lampel, Wodianer: *Am*
195 *ránk* — Lampel: *reánk*
199 *közt* — Lampel: *között*
200 *nincs* — Lampel: *sincs*
sürgetés — Lampel: *fölrirat*
202 *bárki* — Lampel: *akárki*
legkésőbbre — Lampel: *legkésőbben*
204 *Mi nem foglaltunk forradalmi állást* — Lampel: *nincs!*
apelláltunk — Lampel: *apellálunk*
210 *nem szándékom* — Lampel: *szándékom*
213 *e* — Lampel: *a*
216 „*e*” — Lampel: *ezen*
231 *szürőjén* — Lampel: *rostáján*
234 Lampel: *hogy alkotmányos jogok*
238 *anticipálhatta* — Lampel: *anticipálható*
243 *tehát szükség Európát* — Lampel, Wodianer: *tehát Európát*
— *vlsz. sajtóhiba!*
azzal fellármázni — Lampel: *fellármázni azzal*
245 *békére feltékeny* — Lampel, Wodianer: *békefeltékeny*
246 *valami olyast követelünk* — Lampel, Wodianer: *követelünk*
valamit
247 *előidézi* — 1930: *idézi elő*
249 *hogy* — Lampel: *hogyan*
251 *Mi* — Lampel: *Mink*
254 *szükség* — 1930: *szükséges*
260 *érte a* — Lampel: *érte el a*
268 *vesztette el két. . . Lombardiáját* — Lampel: *vesztette el Lom-*
bardiáját két
268 *készített* — Lampel: Wodianer: *készült*
270 *ennek* — Lampel: *annak*

Sor

- 271 *míg* — Lampel: *még*
 278 *félíg* — Lampel, Wodianer: *nincs*
 281 *ha ez országgyűlés* — Lampel: *az országgyűlés, 1930: ha ez az országgyűlés*
 282 *ez* — Lampel: *az*
 284 *Mert én is tökéletesen* — Lampel: *Ma tökéletesen; Wodianer: mert tökéletesen*
 289 *nemesen engedékeny* — Lampel: *nemes*
 293 *miszerint* — 1930: *hogy*
 295 *nemzetisége* — Lampel, Wodianer: *nemzetiségi*
 296 *fölhozták* — Lampel: *mondották*
 297 *nálánál* — Wodianer, 1930: *nálánál*
 298 *tegye* — Lampel: *tegyék*
 299 *semmiféle* — Lampel, Wodianer: *semmi*
 302 *tartanám* — Lampel: *tartaná*
 303 *osztályt* — Lampel: *osztály*
 előbb — Lampel: *előbb*
 304 *polgárerényeket* — Lampel: *polgári erényeket*
 305 *min hibáink* — Lampel, Wodianer: *mi hibáink*
 306 *őt* — Lampel, Wodianer: *azokat*
 309 *mik* — Wodianer: *mi*
 311 *kik* — Lampel: *nincs!*
 314 *hivatkoznom kellene* — Lampel: *hivatkozom*
 317 *fogna* — Lampel: *fog*
 319 *közül* — 1930: *közül*
 sugdrát — Wodianer, 1930: *sugarát*
 320 *ragyogtatd:* — 1930: *ragyogtatta*
 322 *süker* — Wodianer, 1930: *síker*
 326 *is* — Lampel, Wodianer: *nincs!*
 338 *barátaink* — Lampel, Wodianer: *barátjaink, 1930: barátaim*
 341 *oly jobb sorsra érdemes buzgalommal* — Lampel, Wodianer: *nincs!*
 362 *hagy* — Wodianer: *hággy*
 363 *legfeljebb* — Lampel, Wodianer: *nincs!*
 378 *veszítünk* — Wodianer, 1930: *veszítünk*
 390 *leend* — Lampel, Wodianer: *lehet*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Jókai az országgyűlésen a határozati párt keveset szereplő tagjai közé tartozott. Április 9-én a képviselők I. osztályának előadója. Április 15-én 105 szavazattal a naplóbíró, június 27-én pedig 118 szavazattal a Nemzeti Színház ügyében kiküldött bizottság tagjává választották. A viták során április 20-án Simonyi Lajos

képviselő igazolása ügyében emelt szót, április 27-én Palóczy Lászlónak javasolt síremléket, augusztus 12-én pedig a színházi bizottság jelentésének kinyomtatását ajánlotta.

A felirati vitában május 24-én szólalt fel, ott elhangzott és itt közölt beszéde egyetlen értékelhető politikai megnyilvánulása az országgyűlésen. Beszédét az ismert író iránti érdeklődés várta és fogadta. Kecskeméthy röviden így jellemzi a szónok Jókait: „Hogy a humor, magasztosabb lendület nem helyénkívüli a törvényhozó teremben, és hogy költők sophismákhoz is értenek, ha kell, megmutatta szeretett *Jókaynk*.” (I. m. 27.)

Egyetértett ezzel a pesti rendőrség is, amely névsort és rövid jellemzést készített az országgyűlés valamennyi képviselőjéről: „Jókai Móric, Baranya, Siklós. Az exaltáltak pártjának tagja. Kiváló irodalmi tehetségű ember, ámbár politikailag éretlen.” (Tábori Kornél: *Titkosrendőrség és kamarilla*, Bp. 1921. 247.)

A korabeli sajtó hasonlóképpen kommentálja a PN május 25-i száma „költői szépségektől ragyogó”-nak nevez; hasonló a PH véleménye ugyanaznap: „... beszéde a legragyogóbb költői szépségekben dúsgazdag volt.”

A beszéd szövegét az alábbi országos lapok közölték: MS 1861. május 25.; PN 1861. május 25.; Magyarország 1861. május 25. Tartalmi utalásokkal: Hölgyfutár 1861. május 28.; kivonatosan: Trombita, 1861. május 30.; PH 1861. június 1.

Érdemleges, politikai jellegű kommentárt a PH május 25-i 119. számának Hazai közügyek-rovata fűzött a beszédhez, megállapítva, hogy „a nagy *Deák* érvei közül egyetlen egyet sem volt képes megdönteni”. Jó taktikai érzékről tesz tanúbizonyságot a cikkíró, amikor Jókai hajdani békepartí múltjára hivatkozik, és ennek nyomait véli felfedezni határozatlan határozatiságában: „Sokkal találóbb lett volna a határozatot a sziv, s a feliratot az *ész* politikájának vallani, — s ily felfogás mellett Jókay Mór *költői* geniusával nem jó ellentétbe.”

A beszéd vázlata is ránk maradt: JKK Följegyz. I. 8. (XVI.) notesz, 360—1. Itt jegyezzük meg, hogy a notesz jegyzetében (i. m. 789.) a szinopszis tévesen „Beszédvázlat a kiegyezési tárgyalásokkal kapcsolatban” megjelöléssel szerepel.

Sor

19 *oly szeretve bdmult férfiu* — Deák Ferenc, aki május 13-i beszédével indította el a felirati vitát.

23 *körében taldlom csoportosulva legjobb bardtimat, elvrokonaimat* — A reformkori ellenzéki politikusok közül sokan jutottak el

ekkorra a felirati pártba, így Kazinczy Gábor, Lónyay Menyhért, Andrássy Gyula és a centralisták (Eötvös József, Csengery Antal, Szalay László, Trefort Ágost, Lukács Móric). A szónoki alapállás már a beszédvázlatban is olvasható: „... a királyt nem bolygatom, elismerem az ellenpárt hazafiasságát és bátorságát.” (Följegyz. I. 361.)

64 *Rudolfnak* — I. Rudolf magyar király (uralk. 1576—1608) és II. Rudolf néven német-római császár (uralk. 1576—1612). Öröklött elme- és vérbaja alkalmatlanná tette az uralkodásra; alkimista szenvedélyére I. Madách Imre: Az ember tragédiája, VIII. szín.

65 *chimaera* — szörnyeteg

79 *a háború* — 1859-ben III. Napóleon és Piemont szövetsége vereséget mért Ausztriára, amely kénytelen volt átengedni Lombardiát.

a béke — a háború eredményeit szentesítő zürichi béke (1859. november 10.)

81 *az Eynatten-pertől* — E. altábornagy 1860 márciusában öngyilkos lett, mert napfényre került egy hadiszállítási panamában vitt vezető szerepe. A hírhedtté vált panamaügyekre l. Tóth Kálmán *Szerénység* c. versének gúnyos célzásait (*Kipffelhauser költeményei*, Pest 1861. 59—60.):

Hát a mi jó ügyeinkben
Nem haltak-e szintén gyakran?
Csak a financ-eseteket
Vegyük itten legújabban.

Egy pár derék — a sok pénz közt
Kalkulusában megtévedt,
És egyik a nyakát metszé,
Másik kendőjén ért véget.

Eynatten az utóbbi; a „nyakát metszé” Bruck osztrák pénzügyminiszterre vonatkozik, aki szintén az ügy kapcsán lett öngyilkos.

103 *reputációját* — tekintélyét

111 *Rómdban épen úgy, mint Németországban, Lengyelországban* — Jókai valós képet rajzol az osztrák külpolitikáról, ebben a határozati párt zömével együtt Telekit követte. Rómában a francia szuronyokra támaszkodó pápai állam támogatása akadályozta az olasz egység létrejöttét; Ausztria Poroszország nélkül akarta megvalósítani Németország egységét, ugyanakkor Orosz- és

Sor

Poroszországgal együtt volt megszállója a szétdarabolt Lengyelországnak.

134 *detestált* — elátkozott

144 *Erdély követeinek jelen nem léte* — 1849 után Erdély nagyfejedelem-séggként tartozott az osztrák birodalomba. Helyzetén az Októberi Diploma sem változtatott; így az 1848-as törvényekben kimondott unió nem állt helyre .

225 *Lord Russel* — John Russell (1792—1878) angol külügyminiszternek két megnyilatkozása vonható ide. 1861. május 3-án kijelentette, hogy a népek önrendelkezési jogáról szóló 1860 őszén közzétett hivatalos angol kormánynyilatkozat nem vonatkozik Magyarország közjogi helyzetére; május 10-én pedig a meggyezést óhajtvá szükségesnek tartotta a magyar alkotmány helyreállítását, de leszögezte, hogy az önálló magyar külügy, hadügy és pénzügy léte a Habsburg-birodalom széteséséhez vezetne. *Jókai Kutya baj már c.*, 1861-es versében is említi:

Lord Russel a parlamentben

Azt mondta, hogy semmit sem mond,

Ez már aztán csak világos.

(*Költemények I. NK 98. k. 113.*)

230 *a bécsi filtrirózó intézet* — a cenzori hivatal

237 *conflagratiót* — fellobbanást

238 *anticípálhatta* — előlegezhette

262 *menté meg a trónt Mária Terézia alatt* — Mária Terézia leányági örökösödési jogát az európai hatalmak egy része területszerzésre kívánta felhasználni; az osztrák örökösödési háborúban (1740—8) Ausztria ellen Franciaország, Spanyolország, Bajorország, Poroszország és közvetve — Ausztria szövetségését, Oroszországot lekötve — Svédország harcolt. Mária Terézia az aacheni békében csak kisebb területeket veszített, ebben nagy szerepe volt a magyar rendeknek, akik az 1740-es pozsonyi országgyűlésen megszavazták a háborút folytatásához szükséges pénzt és újoncokat.

264 *II. József alatt* — 1788-ban az uralkodó — orosz szövetségben — hadat üzent Törökországnak, hogy a Balkán északi részét megszeresse. Veresége, a nyomában kibontakozó magyar nemesi ellenállás, továbbá a cseh, belga stb. rendi mozgalmak arra kényszerítették Józsefet, hogy visszavonja a felvilágosodott abszolutizmus megteremtését célzó s ezért a magyar függetlenséget felszámolni kívánó, népszerűtlen belpolitikai rendelkezéseit.

337 „nessuno” — olaszul: senki. 1861 áprilisában a Reichsrat-válasz-

Sor

táson az isztriaiak ezt írták cédulájukra, így tiltakoztak az összbirodalmi törekvések ellen.

356 *pluralismusról* — több központú birodalomról; utalás arra, hogy a birodalom szláv nemzetiségeinek egy része Ausztria és Magyarország közjogi helyzetét, dualizmusát független cseh, lengyel és délszláv állammal akarta kibővíteni.

373 „*non putarem*”-ek — előre nem látott események, véletlenek.

IO

KAKAS MÁRTON LEVELE AZ ORSZÁGGYŰLÉSRŐL

[1861. máj. 26.] 77—9.

M: VU 1861. május 26. 21. sz. 248.; *Kakas Márton* aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A Kakas Márton-figura keltekzésére: JKK CB 4. k. bevezető tanulmány 554. és CB 5. k., a 309. sz. cikk jegyzete.

Sor

1 *Graefenbergben* — Osztrák-Sziléziában levő divatos fürdőhely, amely Priessnitz 1826-ban alapított hidegvíz-gyógyintézetéről nevezetes.

6 *dekotumát* — főzetét

37 *frottirozásra* — dörzsölésre

41 „*nagy hazánkfia*” — Deák. Vlsz. az 1860. dec. 27-i audienciára gondol Jókai, amelyen az uralkodó a választások várható sikeréről érdeklődött; ez egyben kísérlet volt Deák „megdolgozására”.

II

TALLÉROSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1861. jún. 22.] 79—80.

M. I. Ü 1861. június 22. 8. sz. 63.; *Tallérosy Zebulon* aláírással.

II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámmal. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 9—11. (MKtár 193.) — *Hogy lesz legjobb?* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 5 valamiképen — MKtár: valamiképen
11 azt én — MKtár: aztan
13 kinoznyi — MKtár: kinozni
16 Pistustucska — MKtár: Pistucska
23 Bukovinában — MKtár: Bukovinába

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Az országgyűlésnek a perszonálunióról folyt vitájában ismételten felbukkan — határozati és felirati párti szónokoknál egyaránt — a birodalmi súlypont Magyarországra helyezését gondolata. Az előbbieik közül említjük meg Nyáry Pál június 1-i, a felirat formáját támogatók közül pedig Szalay László május 16-i, Trefort Ágost 22-i és Kazinczy Gábor 27-i beszédét. Az elképzelést ad absurdum vitte egy névtelenül megjelent (egyébként Tabódy József tollából való) röpirat: *Ausztria hivatása és egy Magyar-Birodalom lehetősége* B-től, Pest 1861. Ebben már az örökös tartományok is mihamar magyar vezetés alá kerülnének. Jókai cikke ironikus válasz Tabódy fejtegetéseire.

Tallérossy Zebulon és Mindenváró Ádám, a levelek írója és címzettje, egyaránt Jókai képzeletének szülötte. A Kakas Márton-figura sikere és a politikai légkör publicisztikai szüksége indította az Ű-ben arra, hogy újabb álnév alatt szóljon politikai kérdésekről: „A csörgő-sipka alatt harcoltak a koreszmék. Tizenkét évfolyama e humoros lapnak élő képét örökíti meg a kort jellemző eszméknek és észjárásnak. Ebben is egy új álnév alatt működtem, mint Tallérossy Zebulon.” (*Önéletrajzom*, A Jókai-jubileum és a nemzeti díszkiadás története, NK 100. k. 144.) A fiktív levélírást két népszerűvé lett figurája 1869-ben átkerült *A köszlő ember fia* c. regényébe is, ahol Jókai mintegy 1848-as előéletüket alkotta meg. A két Tallérossy Zebulon természetesen nem teljesen azonos: a napi politikai eseményekre való gyors válaszadás helyett itt már sokban a regénykompozíció szigorúbb szépírói elvei igazgatják és határozzák meg a humoros mellékalakok helyzetét, jellemét. A szakirodalomban erről folyt múlt századi vitában Greguss Ágosttal szemben Várdai Béla igazát valljuk (i. m. előszó).

Az alak modelljét korábbi szakirodalmunk Prileszky Tádében, Nagyszombat *dualizmus kori* képviselőjében látta. (Mikszáthra hivatkozik Kárpáti Aurél: *Jókai regényhősei a valóságban*, Tegnap-

tól máig. Válogatott irodalmi tanulmányok, Bp. Szépirodalmi 1961. 101.) Az időeltérés (Tallérossy Zebulon 1861-től szerepel Jókai írásaiban!) eleve megkérdőjelezi a hagyomány hitelt. Ezért valószínűbbnek tűnik Varga János nézete: ő Martincsek Miklósban, az 1849-es debreceni országgyűlés egyik tagjában véli feltalálni Tallérossy Zebulon mintáját. A nyelvi lelemény, a szlovákos kiejtés sem előzmény nélküli Jókai prózájában. (L. JKK Regények 27. *A kőszívű ember fiai* I. Bp. Akadémiai 1964. 363—4.)

Cikkünk az Ű új figurájának negyedik jelentkezése. Előtte: *A régi török uralom idejéből*, Ű 1861. május 25. 4. sz.; *Tallérossy Zebulon beszédének végszavaiból*, Ű 1861. június 8. 6. sz.; *Diplomatiai okiratok*, Ű 1861. június 15. 7. sz.

Az Ű állandósuló rovatára l. a Kihagyott cikkek jegyzékét! A lapban Jankó János meg is rajzolta mindkettőjük figuráját.

Itt jegyezzük meg meg, hogy a név helyesírása Jókainál teljességgel következtelen. A május 25-i és június 8-i írásban „Tallérossy”, míg a június 15-i levél aláírásában „Tallérossy” szerepel, hogy jelen cikkünkben (június 22-én) ismét az előző alak térjen vissza. A főszövegben és a kiadások jelzeteiben az eredeti névalakot, a jegyzetanyagban pedig a közkeletűvé vált „Tallérossy” formát használjuk.

Sor:

9 *nem van ő még megkoronázva* — Az 1848. december 2-án trónra lépett Ferenc Józsefet csak 1867-ben, a kiegyezés után koronázták magyar királlyá.

11 *status* — itt: állam

20 *Landesgerichts—Assessor* — tartományi törvényszéki ülnök

22 *politizaj* — rendőr, besúgó

24 *földkostoló* — a földmérő népi gúnyneve

26 *Steuereinnehmernek* — adószedőnek

12

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1861. júl. 13.] 81—2.

M: I. Ű. 1861. július 13. 11. sz. 82.; *Tallérossy Zebulon* aláírással.
II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámmhoz. Bevezette

s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 11—2.
(MKtár 193.) — *Az erőszakos adóbehajtások* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

3 adut — MKtár: adót

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Az adómehtagadás már 1860 decemberétől szerepel a várme-
gyékben kibontakozó és az Októberi Diploma ellen irányuló
szembenállás fegyvertárában. 1861. április 24-én a helytartó,
tanács körlevélben szólította fel a törvényhatóságokat a fizetésre-
ezzel egyidőben pedig fegyveres erővel próbálta meg az adó
behajtását.

Sor

3 *a ki törvénytelen adut megfizetnyi próbál* — Pest megye bizottmánya
1861 májusában határozatot fogadott el, amely passzív ellenállásra
hívott fel az erőszakos adóbehajtás ellen. A felhívást plakátokon
tették közzé; a „törvénytelen adó” és a „hazaáruló” kitétel
bizonyítja, hogy Jókai erre céloz.
stante pede — tüstént

13 *contributio* — adót

22 *Dictum—faktum* — Megmondtam, meg is tettem.

24 *quietentia* — nyugta

25 *Teufel szvinya* — ördög, disznó

33 *executio* — végrehajtást

13

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1861. júl. 20.] 82—3.

M: I. Ü 1861. július 20. 12. sz. 95.; *Tallérossy Zebulon* aláírással.
II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette
s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 12—5.
(MKtár 193.) — *A négykulacsos hazafiak* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 10 megvalaszolnyi — MKtár: megvalasolnyi
15 kegyezs — MKtár: kegyes
16 mulasztottam — MKtár: mulasztottam
tözsgyökerezs — MKtár: tözsgyökeres
20 Harmadzor — MKtár: Harmadszor
21 mulaztom — MKtár: mulasztom
25 bemutatvan -- MKtár: bemutatva
28 mortirungnal — MKtár: mortirungval — vlsz. sajtóhiba!
32 visz — MKtár: viszi

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 3 *Schmerling miniszter urnak* — 1860. december 13. óta osztrák államminiszter
6 *provisoriumot* — ideiglenes önkényuralmi rendszert
7 *beintroducalni* — bevezetni
18 *Vay miniszter urnak* — br. V. Miklós (1802–94), 1860-ban magyar kancellár, akit 1861. július 18-án menesztettek, miután kitűnt, hogy a konzervatívok alkalmatlanok a kormányzat magyarországi politikájának érvényesítésére.
21 *progressista* — haladó
22 *nagy hazankfiaval* — Deákkal. A cikk a politikai ingatagság jellemzésére négy irányzatot ábrázol: a nyílt abszolutizmus híveit (*Schmerling-utalás*), a konzervatív politikáét (*Vay kancellár* nevével jelezve), a feliratiakat (*Deák* említésével) és a fegyveres visszatérésre kész emigrációt.
24 *cindhelclimmel* — gyufámmal
27 *az legional* — az emigráció vezető szerve, a Magyar Nemzeti Igazgatóság által Magyar Légión néven felállított fegyveres testület, amely 1859 és 1867 között állott fenn. 1861-ben az emigráció katonai szervezkedéseiről sok túlzó, legendás hír forgott közszájon.
28 *mortirungnal* — a hadfelszerelő bizottságnál, azaz nem harcoló alakulatnál.

A TÖKÖLI-EMLEKÜNNEP UJVIDÉKEN

(aug. 29-én) 83—90.

- M:** I. VU 1861. szeptember 8. 36. sz. 428—9.; *Jókai Mór* aláírással.
 II. Emlékeim. I. k. Bp. 1875. 45—54.
 III. Életemből. I. k. Bp. 1886. 118—26.
 IV. Életemből. NK 96 k. 116—23.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Cím *A Tököli-emlékünnap* — 1886: Tököli emlékünnap

Sor

- 5 *ha nyughatnak* oly idegen — 1875, 1886, NK: oly idegen
 17 *vitéz* testvérnépnek — 1875, 1886, NK: testvérnépnek
 20 *mívelődésben* — 1886, NK: művelődésben
 21 *de nem tusára nyujtani ki* — 1875, 1886, NK: *de tusára nem nyujtani ki*
 27 *Akademia is a megdicsőült* — NK: *Akadémia is megdicsőült*
 39 *elaludni* — 1875, 1886, NK: *elaludni*
 58 *monda* — 1875: *mondá*
 67 *merné próbálni* — 1875, 1886, NK: *merné megpróbálni*
 98 *férfiához s a szerb* — 1875, 1886, NK: *férfiához, a szerb*
 100 *Belgrádon* — 1875: *Belegrádon* — vlsz. sajtóhiba! —
 105 *vélt* — 1875, 1886 NK: *volt*
 109 *szép* — 1875: *szépen*
 111 *hamvaiból* — 1875: *halmaiból*
 117 *rész* — 1875, 1886, NK: *része*
 mindkét hitvallásu protestáns — 1875, 1886, NK: *mindkét protestáns*
 126 *rokonaink* — 1886, NK: *rokonaik*
 138 *végül* — 1875, 1886, NK: *s végül*
 139 *beszédet szerbek* — 1875, 1886, NK: *beszédet a szerbek és magyarok* — 1875, 1886, NK: *s magyarok*
 144 *foglalák* — 1875, 1886, NK: *foglalták*
 146 *közül* — 1886, NK: *közül*
 147 *Branjovácsky* — 1886, NK: *Branovacscky*
 151 *Stratimirovics* — 1875, 1886, NK: *Sztratimirovics*

Sor

- 154 tábournok — 1875, 1886, NK: tábournokok
158 Karlovicra — 1886, NK: Karlovicdra
164 unatkozó katona — 1875, 1886, NK: nincs!
167 kocsiainkat — 1875: kocsiainkat
168 ültetett — 1875: beültetett
171 számdra — 1875, 1886, NK: e célra
178 székely asztalok — 1875, 1886, NK: székek, asztalok
191 ne folytasson — 1875: folytasson
209 tán — NK: talán
210 Két pártot — 1875, 1886, NK: Két szerb pártot
212 követelni szerény — 1875, 1886, NK: nincs!
228 szomorúságukra — 1875, 1886, NK: szomorúságunkra

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Tököli (szerbül Tekelija) Száva (1761—1842) a magyarországi szerb kultúra ápolásának pártfogója; 1838-ban ő alapította a Pesten székelő Serbská Matica kultúregyesületet, amelynek könyvtára is az ő hagyományozásából származott, valamint a Tököliánum néven ismert Veres Pálné utcai intézetet, amely a pesti egyetemen tanuló szerb diákok támogatását vallotta céljának.

A születésének centenáriumán tartott emlékünnepe (1861. augusztus 29.) jelentős politikai eseménnyé növekedett, az országgyűlés augusztus 22-i feloszlása után az ellenséges megnyilvánulások szaporodása a nemzetiségek részéről aggodalommal töltötte a közvéleményt. A hasznos kapcsolatfelvétel lehetősége valóban adott volt, Újvidéken ugyanis megjelent a délszláv nemzetiségek minden jelentősebb irányzatának képviselője.

A hazai sajtó nagy terjedelemben foglalkozott az eseménnyel. Az MTA és a Kisfaludy-Társaság küldötteivel külön tudósítót, Urházy György (maga is a Kisfaludy-Társaság tagja) utazott. Az emlékünnepe sajtóvisszhangjából:

Magyarország: *A Tököli-ünnepély Újvidéken* (Pompéry Jánostól)

1861. augusztus 29. 200. sz.

Tököli-ünnep Újvidéken (Urházytól), 1861. szeptember 4—5. 205—6. sz.

PN: *Tököly-ünnep Újvidéken* (Urházytól; a cikk aláírása tévesen, sajtóhibával: Ujházy!), 1861. szeptember 3. 201. sz.

Sürgöny: *Tököly ünnep Újvidéken* (Urházytól), 1861. szeptember 4. 201. sz.

PH: *Tököly ünnep Újvidéken* (Urházytól), 1861. szeptember 5—6. 202—3. sz.

Urházy tudósításai tartalmazzák az elhangzott beszédek, pohárköszöntők jegyzékét, rövid tartalmát és a magyar felszólalások teljes szövegét. Egybevetve ezeket Jókai cikkével, megállapítható, hogy noha Újvidéken nyílt polémia — az emlékünnepek céljából következően — nem került sor, az eltérő nézetek pregnáns megfogalmazást nyertek. (Magyarbarát és pánszláv felszólalások egyaránt elhangzottak.) Jókai erről alig ír, így véli a legjobban szolgálni korábbi, a nemzetiségekkel való meg egyezést sürgető politikáját. (L. az 5. és a 6. sz. cikk jegyzeteit!) Utóbb azonban, más írásaiban ő is elárulja, hogy jelen cikke szépítette a valóságot. Kötetünk 24. sz. cikkében (*Politikai nemzetiség*, MS 1862. március 13.) a nyelvkérdést említ vitatémaként, 1871-ben pedig Toldy Ferenc ötvenéves írói jubileuma alkalmából a Kisfaludy-Társaság lakomáján mondott pohárköszöntőjében felidézi Toldy és egy „nagy méltóságú úr” (Rajačić pátriárka) szövegváltását.

Sor

- 3 *ivadéka dicső emlékü szerencsétlen fejedelmünknek* — A néphagyomány téves: Tekelija családja 1706-ban kapta magyar nemességét, ekkor vette fel a kihalt Thököly-család nevét.
- 13 *a debreceni reformált tanodánál* — A kollégium megemlékezésére I. Szabad i. m. 384.
- 23 *haldlának napját* — Tévedés: a születési centenárium augusztus 17-én volt, a tizenkét nap eltérés a görögkeleti és a Gergely-naptár időszámítás-különbségből ered.
- 31 *Toldy Ferenc* — a neves irodalomtörténész (1805—75) a Kisfaludy-Társaság másodelnökeként volt jelen.
báró Podmaniczky Frigyes — (1824—1907). 1848-ban a felsőház korjegyzője volt, a szabadságharc alatt pedig a Károlyi-huszárok kapitánya. 1849—50-ben Itáliában tartózkodott, kapcsolata az emigrációval később is megmaradt, egyik vezetője volt a hazai titkos mozgalomnak. Az országgyűlésen Szarvas képviselője és a képviselőház másodelnöke. Korábban is tárgyalt már a szerbekkel, és tagja volt az országgyűlés nemzetiségi bizottságának. Az MTA 1859-ben fogadta levelező tagjává.
én — Jókai 1858. december 15. óta volt az MTA levelező tagja. Az ünnepélyre készített beszédvázlata: JKK Följegyz. I. 270—1.

- 32 **Urházy György** — (1823—73) ügyvéd, újságíró, Bem hajdani kapitánya. Jókaival az MS-nél (1858., 1862.) és a H-nál (1863—5.) dolgozott együtt. 1861-ben lett az MTA levelező tagja.
- 40 **Csernovics Péterrel** — (1813—92). A magyarbarát szerb irányzat egyik vezetője. 1848-ban kormánybiztos, 1849-ben bírtokán temettette el az aradi vértanú Damjanich és Lahner holttestét. 1861-ben tagja volt az országgyűlés nemzetiségi bizottságának. A nemzetiségi problémáról tanulmányt is írt: *A nemzetiségi kérdés a jelen és jövő szempontjából*, Pest 1861. Népszerűsége — Jókai ábrázolásában — túlzott, az április 2-án megnyílt karlócai szerb kongresszuson meglehetősen elszigetelt maradt radikális, magyarbarát nézeteivel.
- Stratimirovics** — Djordje S. (1822—1908), császári tábornoki rangját még a szabadságharc alatt szerezte, amikor 1848—49-ben a szerb felkelés katonai vezetője volt. 1861-ben, a karlócai kongresszuson a magyar országgyűléssel felveendő egyenrangú kapcsolat híve volt. A Tököli-ünnepségen a szerb—horvát összefogásra mondott pohárköszöntőt. Az 1860-as évek derekán emigrált, 1866-ban Kossuth támogatását kérve Ausztria ellen ajánlotta fel kardját az olaszoknak.
- 44 *a szerb vajda* — a szabadságharc leverése után felállított szerb Vajdaságot 1860-ban visszacsatolták Magyarországhoz. Visszaállítására később nem került sor.
- 45 *kandidál* — hivatalra, tisztségre jelöl
- 46 *szerb kongresszus* — a többször említett karlócai kongresszus
- 57 *a csajkdások* — szerb naszádosok, akiket Mária Terézia szervezett félkatonai zászlóaljba 1763—64-ben.
- 63 *Ph. t. tábornokhoz* — br. Josip Filipovič (1819—89), a karlócai kongresszus királyi biztosa
- 80 *hilft kein octroy. . . csak Gewaltmaszregeln* — nem segít kényszerítés . . . csak mértékkel igénybevett erőszakos rendszabály. (Jókai szójátéka az „erőszak” két német szinonimájával.)
- 99 *Hadzics* — Jovan H. (1799—1869), szerb ügyvéd, a kongresszuson a Magyarországgal való megbékélés híve.
- 105 *a nemzetiségi határozat vélt szerkesztőjét* — az országgyűlés 1861. június 25-én Eötvös javaslatára küldött ki nemzetiségi bizottságot, amelyben augusztus 9-én ő terjesztette elő a törvényjavaslatot. Ebben — ugyancsak Eötvösnek a júniusi vitában elhangzott felszólalása szerint — politikai értelemben csak egyetlen nemzetet, a magyart ismerik el. A szerbek ezt kevesellték. (L. még a 23. sz. cikk jegyzeteit!)

Sor

- 108 *Most szóljunk* — A cikk hirtelen fordulata bizonyítja, hogy Jókai enyhíteni vagy elhanyagolni igyekszik az Újvidéken is előbukkant ellentéteket.
- 110 *a bán* — Jellačić
- 116 *Tizenhatezernyi lakosnak* — Urházy szerint tizenkilencezer
- 124 *Ignjđtovics* — Jakov I. (1824—89), szerb író, Beckserek országgyűlési képviselője, a megbékélés híveként tagja volt a nemzeti bizottságnak. A határozati párthoz tartozott, Bécs politikájának éles ellenzője volt.
- Branovđcsky* — Stevan B., Újvidék képviselője, az országgyűlés nemzetiségi vitájában játszott szerepet.
- 153 *montenegritdkért* — Montenegró (Crna Gora) fejedelme, I. Nikita Törökország ellen folytatott háborút.
- 158 *Karlovicra* — Karlócára, a szerb kongresszus és az egyházfő székhelyére.
- 182 *Rajasics* — br. Josip R. (1785—1861), szerb pátriárka, a szabadságharc idején és 1861-ben egyaránt az udvarral szövetséget kereső irányzat vezetője; ő javasolta Ferenc Józsefnek a szerb kongresszus összehívását.
- 196 *Toldy Ferenc bardtom politikai egyenességének* — a bevezetőben említett 1871-es Kisfaludy-Társaság-beli pohárköszöntőjében Jókai így idézi fel a jelenetet: „... ő oly szeretetreméltó bátor historiai igazságokat mondogatott a magas főúr szeme közép, hogy a ki nálunknál jobban elbámult rajta, az maga a nagyméltóságú ur volt.”
- 208 *katarhusomat* — náthámat

15

NOVELLA EGY NOVELLÁRÓL

[1861. szept. 14.] 90—5.

M: Ü 1861. szeptember 14. 2. sz. 14—5.; aláírás nélkül.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Arany és Jókai kapcsolatáról a 79. sz. cikk jegyzeteiben szólunk. A Szépirodalmi Figyelőnek kért novella ügyében Arany két ízben írt tréfás verses levelet; cikkünk az elsőt tartalmazza.

A vers megjelent: Arany János ÖM. VI. k. (Zsengék. Töredékek. Rögöntések.), Bp. Akadémiai 1952. 128—9. A sajtó alá rendező Voinovich Géza jegyzete szerint (i. m. 238.) Arany az *Egy szegény asszony története* c. novellát kéri számon, amely azután meg is jelent a Szépirodalmi Figyelő 1862. évfolyamának 1—5. számában. Állítását nem adatolja, s minthogy a majdani novella tárgya nem szerepel a cikkben, valószínűbbnek látszik, hogy Arany csak általában kér elbeszélést kézírathíánnyal küszködő lapja számára, miután reméli, hogy az országgyűlés augusztus 22-i feloszlása után Jókainak több ideje marad az írói tevékenységre. Arany újabb levele ez ügyben kéziratban maradt ránk, alkalmasint egyikén híres akadémiai papírszeleteinek:

Én kedves cimborám, jó Jókai Mór úr!
Ha te csak halogatsz, úgy járok én pórul,
Itt vagyon október, hűvösebb a cella,
Még sincs kezemben az ígért novella.
Tudod pedig, tudod, a cigány adomát,
Mégse szánod a te kollegádat s komád.
Énrám szól keserves tanulsága, ládd-é:
Mikor haldokolva vacogott a dádé,
Intvén a napnak, mely borong a télileg:
„Bujkálj! bujkálj! sütnél még, ha lenne kinek!”

— — — — —
Te is írnl pájtás: de majd nem lesz kinek.

(I. m. 129.)

Voinovich 1862-es datálása helyett kézenfekvőbbnek tartjuk az 1861-es keletkezési időpontot: a cikkünkben szeptemberben közzétett és mindenképpen augusztus 22. után íródott sürgetést követően Arany októberben megismételhette kérését.

Arany sürgetése párhuzamosan rekonstruálható a Gyulai Pálhoz írott és hasonlóan novellát kérő levelekből, ahol Jókaira is panaszkodik. 1861. február 13. előtt: „Jókai ígért volt, ígérte bizonyosan, márol holnapra biztatott: én hittem neki. Midőn kenyértörésre ment a dolog, midőn a körmömre égett, nemcsak hanem a körömöm is égett, akkor mondta ki, hogy biz ő nem ir.” (GYPLev. 438. 387. sz. levél.) 1861. április 3.: „Jókai sem ir többé, mióta elragadta a honboldogítás szele.” (Uo. 442. 391. sz. levél.) 1861. október 2.: „... egyéb cikk is jó lesz és kell is minden órán: de a beszély okvetetlen. Jókai nem ir, más nem ir, senki sem ir.” (Uo. 452. 403. sz. levél.)

Az egy meghatározott novellára vonatkozó felhívás ellen szól továbbá Jókai válaszában a témák felsorolása is. Zömükben

ugyanis nem fiktív tárgyak, hanem egy francia gyűjteményből származnak: *Dictionnaire contenant les anecdotes historiques de l'amour, depuis le commencement du monde jusqu'à ce jour*. 2. éd. Revue, corrigée et augmentée par l'Auteur tome I—IV. Troyes 1811. A novellagyűjtemény Jókai saját példánya volt, és a tettségét megnyert öleteket témanoteszába is feljegyezte: JKK Följegyz. I. 8. (XVI.) notesz. A gyűjteményre hivatkozik Jókai, és idéz is belőle az *Ádám apánk első hűtlensége* c. cikke lábjegyzetében, Ü 1864. január 2. A gyűjtemény motívumainak vándorlásával cikkünk említése nélkül Hankiss János foglalkozott: *Jókai Mór és egy francia anekdotakincs*, It 1928. I. 1—22.

Sor

- 5 *intabulálta primo loco* — bekebelezte első helyen
- 11 *Vége az országyűlésnek* — 1861. augusztus 22-én oszlatták fel.
- 18 *Ritter von...* — Aranynál kiegészítve: Schmerling
- 22 *Nájgebéjd* — A II. József rendeletére 1786-ban épített kaszárnya a mai Szabadság téren állott. 1849-ben előtte végezték ki Batthyány Lajost; falai között sok magyar hazafi raboskodott, így lett az önkényuralom jelképe.
- 40 *a Figyelőnek* — a Szépirodalmi Figyelő, a Kisfaludy-Társaság hivatalos lapja Arany János szerkesztésében 1860 és 1862 között jelent meg.
- 57 „Az elesett honfi” — fiktív téma
- 75 „Az Oberos sziget lakói” — Szintén fiktív novellatárgy; Jókainak több elbeszélése van, amely a spanyol hódítás előtti vagy a XIX. századi Latin-Amerikában játszódik.
- 81 *kacikája* — törzsfőnöke
- 82 *Cuba keblezte be Haitit, majd Mexico Colombiát* — a gyarmatok, leigázott országok a függetlent. Célzás azokra a centralista vélekedésekre, hogy Magyarország Ausztria létére tör.
- 92 *Egy vén óbester...* — „47. Addig doboltat a nő ablaka alatt a tiszt kibé szerelmes, míg az kéréshez folyamodik 4161” (JKK Följegyz. I. 338.). Forrása: *Dictionnaire...* I. k. 412—7. *Bonneval* címen.
- 102 „Mahomet Corfut ostromolva...” — „151. Mahomet Erizzonak biztosítja a fejét, aztán derekán vágatja ketté. 934” (JKK Följegyz. I. 345.). Forrása: *Dictionnaire...* 4. k. 91—6. *Mahomet II.* címen.
- 113 *Egy fiatal zászlótartó eljárdogat...* — „161. A katona, ki ráesik az ablakból az utcán menőre s még ő fogja rá, hogy az esett az

- 8 fejére 3264" (JKK Följegyz. I. 345.). Forrása: *Dictionnaire. . .*
 4. k. 324—7. *Mousquetaire* címen.
- 125 „Bölcs Zeno. . .” — Zenon, az éleai iskolához tartozó görög filozófus (i.e. 490. k. — i.e. 430. k.). Lais: híres korinthusi hetéra. „227 Laisrol a philosoph A hal nem szeret engem, de én azért szeretem a halat.” (JKK Följegyz. I. 348.) Forrása: *Dictionnaire. . .*
 3. k. 441—4. *Lais* címen.
- 135 *egy szép tárgyam egy kirdlynéről* — „215. Lyány nem akar igent mondani oltár előtt, királyné erővel rányomja a fejét” (JKK Följegyz. I. 348.).

16

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ
 ÁDÁMHOZ

[1861. szept. 21.] 95—6.

- M: I. Ü 1861. szept. 21. 3. sz. 18.; *Tallérossy Zebulon* aláírással.
 II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 15—6. (MKtár 193.) — *Nem leszek én komiszdrós* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 5 *előre* — MKtár: nincs!
 23 *még* — MKtár: *míg*
 26 *elibe* — MKtár: *eleibe*
 41 *maradog* — MKtár: *maradók*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 2 *megyei komissarossá* — a megyébe kiküldött királyi biztossá. Ezek feladata volt a megyei törvényhatóságok feloszlátása, ha szükséges, katonai erővel is. Jókai cikke arra utal, hogy a Schmerling-kormányzat igen kevés közreműködőt talált.
- 5 *uti sequitur* — amint következik
 9 *gratídnak* — jóindulatnak, kegyességnek
 35 *aquiralny* — szerezni
 39 *instalnik* — kérnék

KAKAS MÁRTON LEVELEI

[1861. okt. 6.] 96—9.

M: VU 1861. október 6. 40. sz. 477.; *Kakas Márton* aláírássai.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Pest vármegye 1861. augusztus 26-án tartott közgyűlésén bizalmat szavazott a négy nappal korábban feloszlattott országgyűlésnek, a tisztikar pedig határozatot fogadott el, hogy a nyílt erőszak alkalmazásáig helyén marad. A kancellária válaszul elrendelte a megyebizottmány azonnali feloszlását. A bizottmány ennek nyíltan ellenszegülve, a következő megyei közgyűlést az esedékes időpontra, szeptember 30-ra tűzte ki.

Sor

- 6 *születésem hajléka alá, a Vasárnapi Ujságba* — A lapnak Jókai megindulása óta, 1854-től főmunkatársa; az első *Kakas Márton*-levél 1856. június 1-én jelent meg.
- 11 *Denique* — végre, végül
- 12 *hivatalos vagyok a konferenciára* — a bizottmány ülésére. A katonaság ezen a napon, szept. 29-én szállta meg az épületet.
- 33 *protokollumot* — jegyzőkönyvet
- 36 *Derby* — Lord Edward D. (1799—1869), angol konzervatív politikus, több ízben volt miniszterelnök is. Jókai gúnyosan céloz egyik nyilatkozatára, amelyben az Októberi Diploma biztosította alkotmányosságról dicsérőleg szólt.
- 44 *Az első alispán* — Nyáry Pál
- 47 *a főispáni helytartóhoz* — gr. Károlyi István (1797—1881) már 1848-ban Pest megye főispánja volt. A szabadságharc alatt az úrbéri kárpótlás összegén huszárezredet állított fel, amely Klapka 1. hadtestében harcolt. 1849 februárjában Windischgrätz elfogta, és egy évi raboskodás után csak százezer forint váltságdíjért engedték szabadon. A Bach-korszakban Fót földesuraként jelentős összegeket áldozott kulturális célokra (frói segélyegylet, Szent István Társulat stb.). 1861 őszén ismét visszavonult a politikai élettől. Jókai regényben is szerepelteti: *A köszlű ember fia* (JKK Regények. 28. 6: 24.).

Sor

74 megköszöntük hü buzgalmt — A bizottmány nevében Károlyitól éppen Jókai búcsúzott. Beszédét l. Magyarország 1861. október 2. 229. sz. és Népbarát 1861. október 6. 2. sz.

18

HA AZ EMBER HÍRESSÉ LESZ

Előadja Kakas Márton

[1861. nov. 9.] 99—105.

- M: I. Ü 1861. november 9. 10. sz. 74—6.
II. Emlékeim. 1. k. Bp. 1875. 236—44.
III. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 88—97.
IV. Életemből. 1. k. NK 96. k. 375—81.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Alcím *Előadja Kakas Márton* — 1875, 1887, NK: nincs!

Sor

- 9 nyomrul — NK: nyomról
21 hajszájai — NK: hajaszálai
35 Ma utazott itt keresztül — 1887, NK: Ma utazott keresztül
45 a hovd — 1875, 1887, NK: a hova
68 celeritás — 1887, NK: celebritás
77 kocsmáros — NK: korcsmáros (ugyanaz: 79., 81., 88. sor)
81 penderitve — NK: pederitve
85 varunk — 1875, 1887, NK: vartunk
87 vendégfogadás — NK: a vendégfogadás
93 felett — 1887, NK: fölött
95 etc. — 1887, NK: stb.
100 mingyárt — 1887, NK: mindjárt
erdősz — 1887, NK: erdősz
120 fenntisztelt érdemes lap — 1875, 1887, NK: fenntisztelt lap
137 Soha sem — 1875, 1887, NK: Soha se
142 légyen — 1875, 1887, NK: legyen
181 Her von Zebulon — 1875, 1887, NK: Herr Zebulon

Sor

183 esőrül — NK: esőről

186 ön itt és itt — 1875, NK: ön itt

202 pedig akar szökni — 1875, NK: pedig el akar szökni

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 3 *egy Mühlfeld, egy Brinz, egy dr. Hein* — Jókai humoristaként együtt emlegeti a Mühlfeld néven virágregéket és humoros életképeket író osztrák költőt, Robert Rösslert (1840—81) a Reichsrath vezető politikusaival, akik közül Hein nagy karriert futott be, az alsóház elnökéből 1862-ben igazságügyminiszterségre emelkedett. A két politikus, Brinz és Hein arcképei gúnyversikékkal — és Tallérossy Zebulon aláírással — két héttel korábban jelentek meg az Ű-ben: *A Rájxrdt celebritásai*, 1861. október 19.
- 11 *Denique* — végül
- 31 *Divatcsarnok* — 1853 és 1863 között megjelent szépirodalmi és divatlap; 1861-ben Szilágyi Virgil szerkesztette.
- 32 *celebritás* — híresség
- 45 *mándlis* — rövid kabátos
- 61 *collisioba* — összeütközésbe
- 62 *respectussal* — itt: tekintéllyel
- 63 *auspicium* — előjel
- 68 *celeritás* — gyorsaság. Itt és a következő sorokban ötös latin szójáték rejlik, ahogyan a vidéki levelező eltorzítja Tallérossy Zebulon latin szavait, vö. 32. sor.
- 69 *Auspici* — vö. 62. sor. Jókai kedvelte a fordítói tévedések kínálta humorforrást, gyakran élt vele az Ű hasábjain, l. Váli Mari: *Emlékeim Jókai Mórról*, Bp. Szépirodalmi 1955. 261—2. A szójáték ötletére is van adatunk, időskori visszaemlékezésében Jókai említ egy Auspitz nevű hadnagyot, akinek egy irodalmi párbaj szekundánsaként jutott szerep. (*Az első alapítók, Az én életem* regénye. HhM. 5. k. Bp. Révai 1912. 293.)
- 70 *convictusban* — kollégiumi ebédlőben vagy asztaltársaságban; vö. 61. sor
- 71 *collatióra* — gyűjtésre; vö. 60. sor
despectust — megvetést; vö. 61. sor
- 89 *a Trombitának* — Sározy Gyula erősen radikális lapja rövid életű volt, hetente kétszer jelent meg 1861. március 3. és december 29. között
- 94 *hazajön az* — célzás az emigráció vezetőire, vö. még a 187. sor

Sor

- 106 *altehrwürdig* — ősi
107 *skiz* — a legfőbb ütőkártya a tarokban
108 *pagdt* — a legkisebb ütőerejű kártya a tarokban
112 *egy új krajcárban* — az 1858. november 1-én bevezetett „osztrák értékű forint” századrésze.
118 *P. H.* — Pesti Hírnök, politikai napilap 1860 és 68 között jelent meg. A cikk írásának idejében Ilméri Kiss István szerkesztette; konzervatív és klerikális iránya miatt Jókai a későbbi években is gyakran folytatott vele vitát:
Neki marad a lég; mi levegőből van
Szél és szellő kinnt, bennt.
Abból készít aztán
Negyvenhetes pártot, pápai sereget
Várat, jövőt. . .mindent!
(*Költemények* I. NK 98. k. Bp. Révai 1907. 137.)
118 *revangeul* — visszavágásul, viszonzásul
153 *paprikahendli* — paprikácscirke
159 *Sisera hadaitól* — Kánaánita hadvezér a Bibliában, aki a zsidóktól vereséget szenvedett (Ótestamentum, Bírák könyve 4. 7—22.).
A szólás értelme: zajos embercsoport.
177 *rdjtpdjslit* — lovaglóstort
182 *numero ultima* — utolsó szám alá; köznyelvi körülírása a rendőrségnek

19

EGY HALOTT LEVELE

[1861. nov. 16.] 105—9.

M: Ü 1861. november 16. 11. sz. 82—3.; *Jókai Mór* aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A cikk hiteles, adatolható tényeken alapul. A PN november 14-i száma így számol be a tragikus esetről: „A 'Mátyás király' fogadóban ma reggeli hét órakor egy N. Lajos nevű 28—30 éves nagy-szalontai születésű egyén föbe lőtte magát viztöltéssel. Miért? nem tudni. Az este cigánybandát rendelt magához, hogy — mint irva hagyta — utoljára elhuzassa a Rákóczi-indulót,

s ennek hangjai mellett haljon meg, azonban a vendéglős nem engedé a késő éjjeli muzsikáltatást. A szerencsétlen reggel ágyából kikelve felöltözött s úgy vitte végbe iszonyu tettét, írva hagyván, hogy úgy a mint öltözve volt: 'magyar ruhában temessék el.' Keserü humorának jelét hagyá meg hir szerint, két levélben, a melyekről azonban a puszta hir nyomán — nem tanácsos írunk."

Sor

- 1 *Mióta az Üstököst szerkesztem* — 1858. augusztus 21. óta
 21 *a Mátyás király vendéglőben* — A Rákóczi út és a Szentkirályi utca sarkán állott egyemeletes épületet (korabeli helye: Kerepesi út 19.) 1904-ben bontották le.
 75 *építés alatt levő vasúthoz* — Székesfehérvár környékén az 1850-es évek végén két fontos vasútvonal épült: az Ujszöny—Székesfehérvár közötti (a Budapest—Bécs szárnyvonala, megnyílt: 1860. július 1-én) és az ún. Déli-vasút, Budapest és Nagykanizsa között, megnyílt 1861. április 1-én.

20

POLITIKAI TANULMÁNYOK

Iskolai kézikönyvül vén gyerekek számára szerzette Kakas Márton

[1861. nov. 30.] 109—11.

M: Ü 1861. november 30. 13. sz. 98.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 1 *provisoriumról* — 1861. november 5-től 1865. július 1-ig az alkotmányos jogok hivatalos felfüggesztését jelentő ideiglenes kormányzati rendszerről
 9 *au contraire* — ellenkezőleg
 12 *scrophulákat* — görvélykört
 26 *az alexandriai nagy könyvtáregésen* — Omar bagdadi kalifa arab csapatai, miután a várost i.sz. 642-ben elfoglalták, vallási türelmetlenségükben felégették a hellenisztikus műveltség gyűjtőhelyeként számontartott könyvtárat.
 35 *diurnista* — napidíjas
 58 *indigenatusért* — honosításért

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1861. dec. 21.] 111—2.

- M: I. Ű 1861. december 21. 16. sz. 122.; *Tallérossy Zebulon* aláírással.
II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 16—7. (MKtár 193.) — *Veszedelmes élclap szerkesztőnek lenni* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

18 tökéletessígre — MKtár: tökéletissígre

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

2 *vdlet* — istenhozzádót

18621?

[1862. jan. 5.] 112—4.

- M: I. VU 1862. január 5. 1. sz. 9.; *Jókai Mór* aláírással.
II. Emlékeim. 2. k. Bp. 1875. 51—3.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

15 *hanem a* tökéletes — 1875: hanem tökéletes
17 *a közönséghez beszélő* — 1875: *a közönséges beszélő* — vsz. sajtóhiba! —
41 *fenyegethetik* — 1875: *fenyegetik*
47 *mert* — 1875: *mivel*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Jókai ebben a cikkében tér vissza — publicistai és politikusi hitvallással — a passzív ellenállás és kulturális feladatvállalás meghirdetéséhez, amely a provizórium éve alatt végig alapelve maradt, és amely párhuzamos szépirodalmi tevékenységével.

Sor

46 *e lapok szerkesztője* — Pákh Albert (1823—67), akit Jókai még a Tízek Társaságából ismert. Kettejük kapcsolatára a VU szerkesztői munkájában I. Szabó Mózes: *Pákh Albert pályája*, Kolozsvár 1903. 126—40. passim; vö. még a 98. sz. cikk jegyzeteivel!

23

POLITIKAI NEMZETISÉG

[1862. febr. 1.—márc. 13.] 114—32.

- M: I. MS 1862. február 1. 26. sz. 1., a 85. sorig; február 2. 27. sz. 1., a 164. sorig; február 4. 28. sz. 1., a 237. sorig; február 7. 31. sz. 1., a 314. sorig; február 9. 33. sz. 1., a 378. sorig; március 7. 55. sz. 1., a 476. sorig; március 13. 60. sz. 1., végig; a február 1-, 2-i folyt. *Jókai Mór* aláírással, a február 4-, 7-, 9-, a március 7-, 13-i folyt. *J. M. kézjeggyel*.
II. Emlékeim. 2. k. Bp. 1875. 64—88.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 2 határok — 1875: határok
7 és — 1875: és
32 azután — 1875: aztán
53 maguktól — 1875: magoktól
63 miránk — 1875: mi reánk
66 magyar — 1875: magyart
74 igazság — MS: sh. — *ifjuság*, vö. Igazítás, MS, február 4.
101 főként — 1875: főkép
111 e — 1875: a

Sor

- 115 igénye — 1875: igényei
 121 fölszabadult — 1875: felszabadult
 130 békő — MS: sh. — béke, vö. Igazítás, MS, február 4.
 131 kitűzetett — 1875: kitüntetett
 148 anyagi — MS, 1875: anyyi — sh., vö. Igazítás, MS, február 4.
 154 mivelődés — 1875: művelődés
 178 irántuki — 1875: irántunki
 szenvedésébe — 1875: szenvedésbe
 221 maguk — 1875: nincs!
 227 ránkfogott — 1875: ráfogott
 293 ápolja — 1875: ápolják
 emelje — 1875: emeljék
 biztositsa — biztosítsák
 297 kedvesebb — 1875: kevesebb
 312 „Seperationsgelüste”-k — „Separationsgelüste”-k
 fejőkre — fejükre
 314 mit — 1875: a mit
 323 benn — 1875: benne
 355 részeit s azok apró — 1875: nincs!
 397 mérföldekre — 1875: mértföldekre
 405 s a — 1875: és a
 422 föl — 1875: fel
 430 háládatos — 1875: háladatos
 471 holnap azé, a ki többet ad — 1875: nincs!
 480 kérdezők — 1875: kérdezik
 498 használhattunk — 1875: használhatnak
 585 fogunk találni kielégítő módszert; sőt az is — 1875: nincs!

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Jókai cikksorozata a legsúlyosabb belpolitikai problémaként számontartott nemzetiségi kérdéssel foglalkozik. (Érdeklődésére a téma iránt l. az 5., 6. és a 14. sz. cikk jegyzeteit!) A címadó fogalom értelmezése a probléma kulcsa, és mint ilyen megszabja az állásfoglalás mikéntjét.

Az országgyűlés által kiküldött nemzetiségi bizottság 1861. augusztus 9-én beterjesztett törvényjavaslata Eötvös József elvei alapján határozta meg a fogalmat: „Magyarországnak minden ajkú polgárai politikai tekintetben, csakis egy nemzetet, a magyar állam történelmi fogalmának megfelelő egységes és oszthatlan magyar nemzetet képezik. . .” Továbbá: „az országban lakó

minden népek (...) egyenjogú nemzetiségeknek tekintendők." A bizottság kiküldésének tényével az országgyűlés elismerte a kérdés fontosságát, és elhatárolta magát a türelmetlen nacionalista véleményektől (a júniusi vitában Kazinczy Gábor ütött meg ilyen hangot, aki a bizottság megválasztásakor is tartózkodott a szavazástól), de az idézett megfogalmazás egyben elvetése a nemzetiségi képviselők fogalomhasználatá mögött rejlő igényeknek, és elmarad az emigráns Kossuth által ajánlott engedményektől.

A nemzetiségi képviselők közül Aloiziu Vlad és Sigismundu Popovici már július 20-án megfogalmazta a nemzetiségi fogalomhasználatát, amely szerint „... a magyarral egyenjogú nemzeteknek ismertetnek el s ezeknek összessége képezi Magyarország politikai nemzetét.” Véleményük a bizottságon belül annyival is könnyebben szorult háttérbe az Eötvös-elvek mellett, mivel hiányoztak onnan azok a képviselők, akik röpirataikban, cikkeikben a vita során hasonló fogalomhasználattal éltek vagy a kossuthi elképzelés hívei voltak. Így kimaradt a bizottságból az előbbieik közül a határozati Károlyi Ede, és a felirati Mocsáry Lajos, az utóbbiakból a radikális Ivánka Imre, Szilágyi Virgil és Kozma Imre.

A bizottság jelentésének és a román képviselők ellenjavaslatának tárgyalására az országgyűlés augusztus 22-i feloszlása miatt nem került sor. Megélenkült viszont a vita a röpirat-irodalomban és a sajtóban. Személyes indítékot pedig Jókainak augusztus végi újvidéki tartózkodása (l. a 14. sz. cikk jegyzeteit!) és október végi újabb siklósi látogatása adhatott, amikor saját szemével láthatta a nemzetiségi bizottság jelentése iránti elégedetlenséget. Ebben továbbépíti az 5. és 6. sz. cikkekben már vázolt elképzelését: az eötvösi és a nemzetiségi nemzet-fogalom között elfogadható átmenetet keres. A cikk — frazeológiájában is — kitűnő bizonyíték arra, hogy Jókai a belpolitika valamennyi kérdésében a reformkori érdekegyesítési politika felújításával próbálkozik.

A cikk keletkezési körülményeire lásd bevezető tanulmányunk MS-fejezetét és az 50—7. sorokhoz fűzött jegyzeteinket! Hogy a cikk főbb vonalaiban megegyezik Tisza Kálmán véleményével, arra l. Tisza 1862. június 13-i levelét: OSZK Kézirattár, Fond V. 694. Tisza Kálmán levelei Jókai Mórhoz.

A cikket részleteiben átvették: Csatár 1862. február 5. 11. sz. — csak az első folytatás jelent meg, a többi, bár kivonatolt közlését a lap megígérte, elmaradt; Alföld 1862. február 5., 6., 7., 9., 10., március 12. — szemelvényesen, a Lapszemle-rovatban.

- 8 *Schweicnak vannak* — A svájci és amerikai példa bizonyítja, hogy Jókai ismerte Károlyi Ede röpiratát (*Foederált Hunnia vagy a nemzetek egyesülése*, Kassa 1860. 6.). Ott a két példa csak nyelvi értelemben szerepelt, itt szerzőnk hozzáigazítja definíciójához.
- 41 *Lemondani követeléseinkről a kormány irányában* — Széchenyi politikai örökösének vallva magát, gr. Zichy Antal már 1861-ben megkezdte egy új konzervatív csoport kialakítását: *A kérdéshez*, Pest 1861., majd új röpiratot adott közre: *Magyar szabadelvű — conservatív politika*, Pest, 1862. Ebben elítél minden olyan törekvést, amely „...előbbre teszi a szabadságot, a demokratiát, a népek testvérísülése; s a teljes egyenjogúság csábitó álomképeit. . .” a nemzeti egység illúzióját adó függetlenségi törekvéseknél.
- 51 *Vak lármának tartja az egész nemzetiségi kérdést* — A hajdani pest-józsefvárosi választási vetélytárs, Szilágyi Virgil torzított nézete. 1861. május 18-án mondott országgyűlési beszédében Szilágyi a legfontosabb feladatoknak az adó, az igazságszolgáltatás és a közintézetek ügyét nevezte — a nemzetiségi kérdés tehát nem szerepel közöttük. Ennek megoldására a következőket javallotta: „Oly országokban pedig, minő hazánk, hol a politikai nemzetiség mellett apró népfajok laknak, a fajok önállósági küzdelme nem lehet iránya és célja a nemzetiségi törekvésnek. Ily országban más eszközei vannak a külön népfajok megnyugtatójának. Egyik eszköz, melyre a magyar országgyűlés már 1848-ban is figyelmet fordított, a jogegyenlőség teljes érvényesítése. (. . .) És van még egy, mi ily országban a külön népfajok megnyugtatójára szinte szükséges; ez az önkormányzásnak a kor kiválmái szerint kifejtett rendszere.” (*Szilágyi Virgil országgyűlési beszéde*, Pest, Beimel és Kozma 1861. 10.)
- 55 *A hol ők ígérnek felet. . .* — Szilágyi a Jövő c. folyóirat 1—2. számában fejtegette tovább gondolatait: itt „az önkormányzásnak a kor kiválmái szerint kifejtett rendszere” területiális elkülönítést is jelent. E cikk váltotta ki a volt határozati párt vezetőinek egységes fellépését az MS 1862. január 29-i számában, közvetve pedig Jókai jelen írását és szerkesztői megbízását is.
- 61 *Valóban és tényleg teljesíteni kell mindent* — Az országgyűlés után ezt a nézetet Ivánka Imre képviselte a leghatározottabban öt folytatásban megjelent cikkében: *Nemzetiségi kérdés*, PN 1861. október 16., 18., 23., 26., 27. „. . . a nemzetiségek igényeit a jogegyenlőség alapján teljes mértékben ki akarjuk elégíteni” — írja ebben.

Sor

- 181 *insinudlnak* — rágalmaznak
- 182 *rovására* — tollbotlás; helyesen: javára
- 189 *communisták* — kisajátítók, köztulajdonba vevők. Jókai a fogalmat a tárgyalat időszakban többször is használja, de mindig ebben az értelemben.
- 194 *három egy királyság* — A horvát nemzeti mozgalom Horvátország, Szlavónia és Dalmácia egyesítését kívánta.
- 203 *rabulisticus* — jogcsavaró, okoskodó
- 239 *centralista* — A fogalom nem azonos a reformkorival; itt a Februári Pátens alapján álló, azt elfogadó birodalmi és hazai politikusokat, ill. a Schmerling-provizórium érvényesítőit jelenti.
- 248 *imaginárius* — képzeletbeli
- 266 *concessióknak* — engedményeknek
- 273 *Erdélyben 8 forint census* — A magyarországitól némileg eltérő, annál magasabb census 1848-ban lépett életbe, ideiglenes jelleggel. Az 1848. VII. tc. 4. §-a a felelős minisztérium feladatává tette, hogy az unió megvalósítása, az úrbírendezés ottani végrehajtása után tisztázza a kérdést. Erre akkor nem kerülhetett sor. 1861-ben, az országgyűlés júniusi nemzetiségi vitájában Mihályi Gábor román képviselő vetette fel újra, megint eredménytelenül.
- 279 *Verchovina* — szegénységéről hírhedt Bereg megyei terület
- 305 „*Donau-Zeitung*” — kormánypárti, bécsi politikai napilap. Jókai vlsz. január 21-i cikkére utal, amely a román szeparatizmus kérdésével foglalkozott. Az írás summája magyarul: S 1862. január 23. Lapszemle.
- 312 „*Seperationsgelüste*”-k — elszakadásra vágyódások
- 364 *cultus* — közművelődés, kultúra
- 403 *szabad intézményei között egy kivételt megtűrt* — Jókai a rabszolgaságra céloz, amelynek léte az USA 23 északi és 11 déli állama között 1861-ben kirobbantotta a négy éven át tartó polgárháborút.
- 416 *Buffon* — G. L. Leclerc de B. (1707—88), francia természettudós. Az utalás fő művére vonatkozik: *Histoire naturelle générale et particulière*, 1749—88, 36 kötetben.
- 419 *Ausztrival-e, vagy anélkül?* — Vida Károly 1862-ben, Pesten névtelenül megjelent röpirata, amely teljességgel az Októberi Diploma talaján állt, sürgetve az összbirodalom terheiből Magyarországra rótt adósságok, költségek vállalását is.
- 451 *territoriumonként* — önálló területenként. Jókai a következőkben helyesen fedezi fel a követelés mögött Bécs hagyományos nemzetiségi politikáját. 1861-ben egyébként — a zágrábi országgyűlés

- zömének kivételével — egyik nemzetiség sem kívánta Magyarország területi feldarabolását, de eljutottak a területi autonómia követeléséig.
- 452 *intestinus* — belső, belföldi
- 458 *requisitio* — pénzügyi követelés
- 459 *Mexicó* — 1861-ben tört ki a polgárháború; a cikk megírása előtt, 1862 januárjában küldte oda expedíciós hadseregét III. Napóleon.
- 467 „*numerantur*” — számlálatnak
„*ponderantur*” — mérlegeltetnek. A rendi országgyűlések visszaszoktatásának, hogy az elnök nem a szavazatok számlálása, hanem gyakran mérlegelésük alapján mondta ki a határozatot, 1832/36-ban szüntették meg. 1861-ben a PH javasolta felújítását a határozati többségű országgyűléssel szemben; I. még az Ű karikatúráját: 1862. január 4.
- 467 *votumok* — szavazatok
- 470 *semidoctus proletariatus* — félművelt ingyenélők. Jókai a fogalmat természetesen nem mai, 'munkásság' jelentésű társadalmi értelemben használja, hanem életmódot jelöl vele, a szó eredeti, latin jelentése alapján.
- 475 *sensdlok* — közvetítő ügynökök
- 477 *conjecturákkal* — következtetésekkel
- 480 *Ujvidéken* — Jókai 1861. augusztus 29-i látogatására utal, amikor a Tököli-émlékünnepségen járt ott, I. a 14. sz. cikket!
- 488 „*parva sapientia regitur mundus*” — kevés bölcsesség kormányozza a világot. A mondást Oxenstierna, Axel gr. (1583—1654) svéd államférfinak tulajdonítják.
- 498 *idiomát* — nyelvet, nyelvjárást
- 508 *panacea* — csodaszer
- 517 a tc. fordítása: A horvátoknak és szlovéneknek, úgyszintén a királyság felsőbb hivatalaiban joghoz folyamodóknak nemcsak otthon anyanyelvükhöz, hanem mindenfajta levelezésben és ügyintézésben a most használatos latin nyelvhez ragaszkodni joguk van.
- 533 *Fac simile!* — Tedd hasonló módon!
- 535 *fallacia* — hamisság
- 549 *paralyzdlja a votum consultativumdt* — ellensúlyozza tanácskozási jogát
- 551 *Donum Danaorum* — veszélyes ajándék. Utalás Vergilius Aeneisére (2. 49.), Laokoon főpap szavaira, mikor a trójai falovat meglátja a város előtt.

Sor

563 *expediens* — kiségtő

571 *Kéknak és Rnek* — Karoknak és Rendeknek; a rendi országgyűlés hivatalos megszólításának rövidítése

582 *concessio* — engedmény

24

NÉHÁNY TÁJÉKOZÓ SZÓ A NEMZETI SZÍNHÁZRÓL

[1862. febr. 19.] 132—5.

M: MS 1862. február 19. 41. sz. 1.; *Jókai Mór* aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A cikket átvette a Csatár Lapszemle-rovata: 1862. február 22. 16. sz.

Sor

8 *gróf Ráday leköszönése óta* — R. Gedeon (1806—73) két ízben, 1845 és 1848, majd 1854 és 1859 között volt a Nemzeti Színház igazgatója.

9 „*műigazgatója*” *nincs* — Ráday lemondása után, az 1860—61-es évadban nem volt kinevezett igazgató

13 *Van egy igazgató bizottmánya* — Az 1851—52-es évad óta a színház élén a helytartóság által kinevezett bizottmány, a comité állott.

15 *Nyéky Mihály* — 1854-től bizottmányi tag, 1861-től intendánsi teendőket is ellátott. A sajtótámadások hatására 1862 márciusának végén lemondott, és kilépett a választmányból is.

21 *modalitással* — módon

33 *a leendő igazgatót* — A színház élére Nyéky lemondása után Radnótfáy Nagy Sámuel (1803—69) került, aki hétéves igazgatása alatt rendbehozta a színház ügyeit. Jókai tisztában volt az igazgató várható nehézségeivel, l. Ő 1862. március 22.: *A Nemzeti Színház igazgatója* (K—s M—n verse).

50 *experimentumokra* — kísérletekre

69 *recriminatiókba* — vizontrágalmazásokba

78 *nyugvó országgyűlési jelentésemén kívül* — Jókai Mór: *A pesti nemzeti színház ügyében teendő vizsgálatra kiküldött bizottmány jelentése*. L. Az 1861-ik év ápril. 2-án Pesten egybe gyűlt országgyűlés képviselőházának jegyzőkönyveiben idézett irományok. 50. sz. Pest, 1861. 154—9.

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1862. márc. 1.] 135—6.

- M:** I. Ü 1862. március 1. 9. sz. 66.; *Tallérossy Zebulon* aláírással.
 II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel, 1900. 18—9. (MKtár 193.) — *Rdkóczy hamvai* címmel. (Csak a második levelet tartalmazza.)

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

21 azt — MKtár: az

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

8 a vöröset fogó plajbaszt — utalás a cenzúrára

20 *in duplo* — másolattal

31 *hazáhozatnyi Rakoczy hamvait* — A kérdésről szóló sajtóvitát l. a Sürgöny összefoglaló cikkében (S 1862. február 27.). Ebben a polémiaiban az Ország Tükre, a Hölgyfutár, a PN és a PH vett részt; Jókai célzásai az utóbbi lapra vonatkoznak.

36 *Magyar Sajtó* — A lap, amelynek Jókai 1862. március 13-tól december 31-ig volt a szerkesztője, 1855. június 15-től jelent meg Bécsben, 1857. január 6-tól pedig Pesten.

Jövő — Az 1862. január 2-vel megindult, hetente kétszer megjelenő lap programjában azt ígérte, hogy „a legszabadelvűbb törekvések közlönye” lesz. Munkatársai valóban a volt határozati párt radikálisai: Böszörményi László, Madarász József, Szilágyi Virgil. Tulajdonos és szerkesztő: Kövér Lajos.

M: MS 1862. március 12. 59. sz. 1.; *Jókai Mór* aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A volt határozati párt tekintélyes politikusai közül néhányan (Almásy Pál, Tisza Kálmán, Podmaniczky Frigyes, Ivánka Imre stb.) nyílt levelet intéztek Hajnik Károlyhoz: *A 'Magyar Sajtó' szerkesztőjéhez* címmel. A cikk az MS 1862. január 29-i számában jelent meg, és átvette a Pester Lloyd esti száma is. Ebben az aláírók a viták helyességét és fontosságát hangsúlyozzák; kéri Hajnikot, hogy lapját nyissa meg számukra, és Jókait a lap főmunkatársaként foglalkoztassa. A cikk hatására Jókai február 1-től főmunkatársa, majd 1862. március 13-tól december 31-ig szerkesztője lett az MS-nek. A kérdésre l. még bevezető tanulmányunk MS-fejezetét és a 23. sz. cikk jegyzetét! Az ügygel kapcsolatban született politikai döntésekre:

Takáts Sándor: *Jókai politikai pályafutása* (Jókai Mór politikai beszédei I., Bp. Franklin é.n. [1930.] LXV—LXVII.)

Steier Lajos: *Beniczky Lajos visszaemlékezései* Bp. 1924. Függelék: *Az Almdssy-féle összeesküvés története és okmányai*, 708.

Sor

- 3 *az eddigi szerkesztőséget* — Hajnik Károly, az eddigi szerkesztő 1862 február közepén betegségére hivatkozva mondott le.
- 5 *f. é. jan. hó 28-án* — Jókai egy napot téved: a határozati politikusok cikke január 29-én jelent meg. (Alkalmassint 28-án fogalmazták.)
- 6 *politikai programjuk* — A határozati politikusok azon csoportjáról van szó, akik Teleki, majd Kossuth irányvonalától egyre jobban eltérve szembefordultak az eredeti célkitűzésekhez ragaszkodó Szilágyival, vö. *Jókai Mór szerkesztői-hírlapsírói tevékenysége* (1861—65.) c. bevezető tanulmányunk MS-fejezetével.
- 12 *Hazánkban pártok nem léteznek* — A kérdésről éleshangú vita robbant ki. A PH március 18-i (64.) és március 21-i (67.) számában polemikusan tért vissza Jókai állítására. A vitát átvette az Alföld március 21-i számának Lapszemle-rovata is.

18 „szabadelvü Magyarorszdg” — A január 29-i cikk ebben jelölte meg a hasznos viták végcélját.

27

APATHIA

[1862. márc. 16.] 138—9.

M: MS 1862. március 16. 63. sz. 1.; J. M. kézjeggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Ugyanezzel a kérdéssel, a politikai élet visszaesésével foglalkozott Kemény Zsigmond is a PN 1862. március 18-i számában: *Pest, mártius 17. 1862* cím alatt. Jókai írását egyébként átvette a Csatár 1862. március 22-én (24. sz.).

Sor

29 *incrimindlgatnak* — vádolgatnak

37 *saturálva vannak* — telitődtek

41 *projektdl* — javaslatot tesz

43 *effectudl* — végrehajt, tettekre vált

· 47 *contremine* — az áresésre számító tőzsdei spekuláció

28

MIÉRT APATHIA?

[1862. márc. 21.] 140—1.

M: MS 1862. március 21. 67. sz. 1.; J. M. kézjeggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Jókai *Apathia* c. cikkére Kemény Zsigmond válaszolt a PN hasábjain: *Pest, mártius 17. 1862* (PN 1862. március 18. 64. sz.). Mindkettőt átvette — ismertetve és kommentálva Lapszemle-rovatában — a S 1862. márc. 19.

Sor

- 8 *coramizálni* — hitelesíteni
45 *salvus conductusunk* — képviselői védettségünk
51 *discussió* — vita
58 *in specie* — különösen
59 *spuriust* — kedvet, ingert
60 *commotio* — felindulás

29

LEHETNEK-E EGYEZKEDÉSI KÍSÉRLETEK?

[1862. márc. 22.] 142.

M: MS 1862. március 22. 68. sz. 1.; J. M. kézjeggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 1 *A pesti félhivatalos német lap* — vlsz. a Pest-Ofner Zeitung
24 „*centies repetita placebunt*” — a százszor ismételt dolgok tetszeni fognak

30

A ROMÁN OKTATÁSÜGYRŐL

[1862. ápr. 5.] 143–5.

M: MS 1862. április 5. 79. sz. 1.; J. M. kézjeggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Az erdélyi katolikus tanügy kérdésében a Korunk 1862-ben cikksorozatát közölte. Ez keltette fel Jókai figyelmét a kérdés iránt. A Korunk válasza: május 2., a sorozat harmadik darabjában. (Jókai cikkét átvette a Csatár: 1862. április 10. 3. sz.)

Sor

- 21 *munificentíával* — bőkezűséggel
38 *invektívát* — kárhoztatást

Sor

54 a szerbet és románt — utalás arra, hogy a magyarországi és az erdélyi román ortodox egyház a karlócai szerb pátriárkának volt alárendelve.

31

BESZÉLJÜNK EGYSZER VILÁGOSAN

[1862. ápr. 8—10.] 145—52.

M: MS 1862. április 8. 81. sz. 1., a 96. sorig; április 9. 82. sz. 1., a 182. sorig; április 10. 83. sz. 1., végig; J. M. kézjeggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Az 1862-es év politikai vitáiban már felbukkan a későbbi kiegyezési rendszer egyik alapkérdése: a „közös ügyek” problémája. A formálódó konzervatív politika röpirat-megnyilatkozásai (Gr. Zichy Antal: *A kérdéshez*, Pest, 1861. és *Magyar-szabadelvű konzervatív politika*, Pest, 1862; [Vida Károly]: *Ausztriával-e vagy a nélkül?* Pest, 1862.) egyetértettek abban, hogy az 1848. III. tc.-kel felállított felelős magyar minisztérium gondolata elvetendő vagy legalább erősen módosítandó, mert veszélyezteti a kül-, had- és pénzügy, valamint az önálló gazdaságpolitika révén Ausztria nagyhatalmi hivatását, amelyhez a konzervatívok Magyarország jövőjét kötötték. A 47-es politikusok a polgári kormányzáshoz szükséges kormány helyett az összbirodalmi szerveket és a kiterjesztett hatáskörű rendi, elsősorban megyei rendszert kívánták kifejleszteni, illetve 1848 előttről visszaállítani. Az elképzelést a lapok közül elsősorban a PH terjesztette-védte, — innen az 1848-as törvények alapján álló MS ismételt vitája velük. Jókainak ez a cikke egy hosszabb sajtóvita része. Az MS megújuló támadásaira a PH április 2-i száma kifejtette vonatkozó nézeteit. Erre válaszol cikkünkben Jókai. A viszontválasz sem késett sokáig, a vitában a PH részéről (F.) jel alatt Fényes Elek vett részt:

PH 1862. április 13. 86. sz.: *Pest, april 12.*
április 15. 87. sz.: *Pest, april 14.*

Sor

4 *capacitálni* — meggyőzni
municipális rendszer — helyhatósági rendszer

Sor

- 9 *socialis reconstitutio* — társadalmi újjászületés
 23 *amicalis* — baráti szellemű, nem hivatalos
 46 *etimologice* — itt: értelemszerűen
 70 *capriceokról* — szeszélyekről
 101 *particularis* — részleges (azaz megyei kisgyűlés)
recapitulatiók — a mondottak ismételtetései, főlöszleges szócsaták.
 108 *február 26?!* — a Februári Pátens kibocsátásának napja (1861)
 130 *Garibaldi bevégzendő körútját* — Garibaldi 1862-ben szabadcsapatokkal kísérletet tett Róma felszabadítására. Aspromontenál azonban piemonti sereg állta útját, hogy a francia csapatokkal védett egyházi állam elleni támadásnak és így a diplomáciai bonyodalmaknak elejét vegye.
 131 *a görög lázadás elcsendesülend* — 1862-ben I. Ottó görög királyt katonai lázadás fosztotta meg hatalmától; a nemzetgyűlés jóváhagyta a trónfosztást.
Mihály herceg — M. Obrenović, 1860 és 1868 között Szerbia fejedelme.
 132 *Montenegro egyezkedésre lép* — Crna Gora fejedelme, I. Nikita 1862-ben háborút viselt a törökkel, de vereséget szenvedett; Cetinjét, fővárosát is megszállták. Az 1864-ben megkötött békében Szkutari kikötőjébe Hercegovinán és Crna Gorán át a törökök szabad átjárást nyertek. A crna goraiak szabadságvágyát Jókai versben is megörököltette: *Montenegrói dal*, Költemények I. NK 98. k. 63.
 144 *lord Bloomfield* — John Arthur Douglas (1802—79), angol diplomata; 1861-től tíz éven át Anglia bécsi követeként igyekezett a keleti kérdésben Ausztriát Oroszországgal szembefordítani.
 153 *fusio* — egybeolvadás
 156 *medium* — középút
 163 *dubiosus* — tétovázó
 165 *radicaliter* — gyökeresen
 168 *palliatívakkal* — látszatvitákkal
 182 *debandált* — szétszórt
 189 *pia fraust* — kegyes csalást
 194 *saturálni* — telíteni, befolyásolni
 196 *possibilitásdval* — lehetőségességgel
 199 *constitudló* — megegyezésre törekvő
 201 *autorisálva* — feljogosítva
 206 *devise* — jelszó, jelmondat
committálta — hozta létre
 208 *Mysteriosus* — titokzatos, félreérthető

Sor

210 *ostentatio* — dicsekvés

221 „*Idők tanuja*” — Lonkay Antal szerkesztésében megjelenő és tulajdonában lévő katolikus lap, amelynek a pápaság világi hatalmát segítő és szélsőségesen lojális cikkeivel Jókai ismételten vitakozott.

226 *paralyzdta* — ellensúlyozta

227 *benevolus* — jószándékú

32

SOPHISMÁK ELLEN

[1862. ápr. 15.] 152—4.

M: MS 1862. április 15. 87. sz. 1.; *J. M. kézjeggyel.*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Cikkünk az MS és a PH közötti alkotmányjogi vita következő darabja. A polémia további megnyilatkozásai: (F.) válaszai Jókainak:

PH 1862. április 16. 88. sz.: *Pest, april 15.*

április 17. 89. sz.: *Pest, april 16.*

Sor

1 A „*Pesti Hirnök*” legközelebbi száma — Fényes cikke: PH 1862. április 13. 86. sz.; l. még a 32. sz. cikk jegyzeteit!

8 *empyric* — tapasztalatból

33

NINCS KEGYELEM A SOPHISMÁKNAK

[1862. ápr. 20.] 154—6.

M: MS 1862. április 20. 92. sz. 1.; *J. M. kézjeggyel.*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A PH-val folytatott sajtóvitában Jókai ezúttal Fényes Elek cikkeire válaszol: PH 1862. április 16. 88. és április 17. 89. sz. Fényes válasza: PH 1862. április 25. 95. sz.: *Pest, april 23.*

Sor

2 *committlta* — bízta

Sor

- 5 a „*Bolond Miské*”-nak — Tóth Kálmán és Szokoly Viktor élc lapja; 1860 és 1875 között Pesten hetente jelent meg.
22 *Dedk Ferenc második válaszfelirata* — Az országgyűlés 1861. augusztus 10-én fogadta el.
28 *imbecilisnek* — fogyatékos értelműnek
49 *felmenne a pozsonyi Karok és Rendek országházába* — Az 1848 előtti rendi országgyűlések színhelye volt Pozsony, utoljára 1847—48-ban; a célzás a 47-es konzervatívokra utal.
51 *cohors* — itt: csapat, csoport
55 *gravamenezni* — sérelmeket panaszolni
57 *honett* — tisztességes
60 *deteriorálni* — leszólni
73 *Sapienti pauca* — A bölcsnek néhány szó elég.

34

POLITIKAI ÉRZÜLET A LEGALACSONYABB
OSZTÁLYOKNÁL

[1862. ápr. 26.] 156—8.

- M: I. Ű 1862. április 26. 17. sz. 130—1.; *K-s M-n* aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 297—300.
III. Életemből 2. k. NK 97. k. 368—70.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 6 társnéim — 1887, NK: társnőim
7 is legalacsonyabb — 1887, NK: is a legalacsonyabb
34 varrnja a — 1887, NK: varrni a
36 vette bábkisasszonyt — 1887, NK: vette a bábkisasszonyt
47 viszálykodás — NK: viszálykodás
53 kis lányom — 1887, NK: kis leányom
66 Rájáxrat — 1887, MK: Rájáksrat

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 13 *deklandl* — szaval

AZ EXEQUÁLHATATLAN

[1862. máj. 3.] 158—61.

- M: I. Ü 1862. május 3. 18. sz. 138—9.; *K-s M-n* aláírással.
 II. Életemből 3. k. Bp. 1887. 301—4.
 III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 371—3.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 1 Az ukrániában — NK: a *Bánságban*
 4 birtokocskától — NK: birtokocskától
 31 persze, *hogy* megdöglött — 1887, NK: persze, megdöglött
 43 Csináltatott *tehát* magának — 1887, NK: Csináltatott magának
 46 magasságu — 1887, NK: magosságú

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Az exequálhatatlan* — a végrehajthatatlan

Sor

- 2 *primae classis* — elsőosztályú
 13 *instructióit* — rendelkezési jogait
 36 „*ad audiendum verbum*” — kihallgatásra
 38 *boulevardon* — körúton
 58 *pietással* — kegyességgel, jósággal
 63 *besasirozott* — tánclépésekkel bement

HOGYAN FOGY EL MAGÁTUL A PORZÓ?
vagy

AZ ÚJ TÖRÖK KÖLCSÖN

[1862. máj. 3.] 161—4.

- M: I. Ü 1862. május 3. 18. sz. 143.; *K-s M-n* aláírással.
 II. Emlékeim. 1. k. Bp. 1875. 260—4.

Sor

- III. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 113—7.
IV. Életemből. 1. k. NK 96. k. 392—5.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Cím magától — NK: magától

Sor

- 3 porzótartóból — NK: porzótartóból
12 fegyver az asszonyi — 1875, 1887, NK: fegyver asszonyi
19 odalikból — 1875, 1887, NK: odaliszkból
26 fábul (. .) márványbul. — 1875, 1887, NK: fából (. .) márványból
44 mingyárt — 1887, NK: mindjárt (ugyanaz a 49. sorban) rumili — NK- rumli
50 zsoldrul — NK: zsoldról
51 belüle — NK: belőle
70 magamébül — NK: magaméből
72 agától — NK: agától
74 emberből — NK: emberből

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Az új török kölcsön* — Anglia 1862 első félévében 8 millió fontsterling kölcsönt juttatott Törökországnak.

Sor

- 7 *Sir Thomas megbizatott* — Lord Hobart kapta azt a megbízást, hogy a török kormány felhatalmazásával ellenőrizze a kölcsön rendeltetészerű fölhasználását.
11 *a halhatatlan Száádnak* — Sza'adi perzsa költő (1184—1292), fő műve a félig versben, félig prózában írt Gulisztán (Rózsás-kert).
28 *Khaznárnak* — pénzügyi főtisztviselőnek
35 *Szerdár Ekremtől* — hadügyi főtisztviselőtől
42 *Defterdártól* — kincstartótól, főadószedőtől
81 *basibozuk* — török altiszt

A SAJTÓ MORÁLIS SZABADSÁGA

[1862. máj. 8—11.] 164—8.

- M: I. MS 1862. május 8. 106. sz. 1., a 64. sorig; május 11. 109. sz. 1., végig; J. M. kézjeggyel.
 II. Emlékeim. 2. k. Bp. 1875. 3—8.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 1 azoknak — 1875: azoknál
 23 hirágyuból — 1875: hír ágyúiból
 27 vetélytársra — 1875: vetélytársára
 28 restel — röstel
 29 mint ő a kifényesltésért — nincs!
 42 békavartyogást — 1875: békavargyogást
 57 „hegedüt” — 1875: hegedüst
 71 10—14 ezer forintba — 1875: 25—30 ezer forintba
 76 ötven kötet — 1875: 70 kötet
 76 nyolcvan kötet — 1875: százhusz kötet
 98 azután — 1875: aztán
 110 „Kölner Zeitung” — 1875: „Kölnische Zeitung”
 113 segélyezett — 1875: segélyzett
 119 fölöttünk, és — 1875: felettünk,

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 8 capitalisával — tőkájével
 40 „professionel soldier”ek — hivatásos zsoldosok
 43 enthusiasmusának — elragadtatásának
 46 experimentumoknál — kísérleti eszközöknél
 47 debütiroz-e — fellép-e először
 53 parterre — földszint
 100 spéciesek — példányok, fajták
 105 souverain — egyed uralkodó
 116 malapropos — rossz példaként

ANECDOTÁZZUNK!

[1862. máj. 18—20.] 168—73.

- M: I. MS 1862. május 18. 115. sz. 1., a 61. sorig; május 20. 116. sz. 1., végig; J. M. kézjeggyel.
 II. Emlékeim. 2. k. Bp. 1875. 149—55.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 116 s — 1875: nincs!
 119 Mondhatja-e — 1875: Mondja-e
 121 kormányzom — 1875: kormányozom
 144 alul — 1875: alól

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 1 *Boccaccio decameroneja* — Jókai itt Giovanni B. (1313—75) novellagyűjteményének keretére utal, amely az 1350-es nagy pestisjárvány idején játszódik.
 5 *epidemia* — ragályos kór
 28 *expediensek* — kibúvók
 46 *bairische Jagdjoppent* — bajor vadászkabátot
 60 „*au prix fixe?*” — szabott áron
 67 „*ordre regne?*” — uralkodói rendelet, ukáz
affaire — ügy
 74 *potiora* — birtokosa, tulajdonosa
 76 *a népek pusztá providedlása dltal* — a népekre való pusztá elővigyázatossággal
 92 *ama „lelkes csoport” szónokától a „Sürgöny”ben* — A kérdéses cikk Bécs. május 14. címmel jelent meg L. jeggyel a S május 17-i számában. Jókai cikkére a lap május 20-án, Lapszemle-rovatában válaszolt.
 150 *stucer* — piperkőc
 152 *indignatióval* — méltatlankodással

EGY KIS GYANAKODÁS

[1862. júl. 3.] 173—5.

M: MS 1862. július 3. 151. sz. 1.; J. M. kéziggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A cikket átvette a Csatár (1862. július 6. 28. sz., Lapszemle).

Sor

- 15 *Ausztria a kelet, olasz és német kérdések közé ékelve* — Ausztria külpolitikájában az 1850-es évektől fokozatosan elszigetelődött. Németország egységét a maga vezetése alatt és a rivális Poroszország nélkül kívánta megvalósítani (az ún. „kismémet” egység); Itáliában még mindig megszállva tartotta Velencét, akadályozva az olasz nemzeti állam létrejöttét. A Törökország európai hagyatékáért és így a balkáni hegemoniáért vívott krími háború idején tanúsított semlegesség is fonákjára fordult: Anglia Törökország támogatásával (l. 36. sz. cikkünkben!) próbálta a kelet-európai egyensúlyt fenntartani. De az 1849-es szövetséges, Oroszország érdekei is ütköztek a bécsi külpolitikával, a balkáni térszerés kérdésében, amit csak súlyosbított a lengyel probléma (l. 61. sz. cikkünket) és a birodalom szláv nemzetiségeinek pluralista törekvése.
- 22 *Frankfurtba* — az 1815 és 1866 között fennállt Német Szövetség képviselőiből alakult szövetséggyűlés és tanács székhelyére
- 26 *„non possumus”* — nem tehetjük. A pápai tiltakozás ismert formulája. Időszakunkban, a pápa világi hatalmának vitatott éveiben gyakran használt politikai szállóige, a politikai tehetetlenség érzékeltetésére. Jókai az Ü-ben sokszor használja.
- 28 *capacitatójára* — meggyőzésére
- 43 *corroboralt* — megerősített
- 49 *volontaire* — önkéntes
- 53 *excipiéndák* — kifogásolják
a „Pesti Napló” és „Magyar Sajtó” abbahagyja a Hírnökkel kocsidást — utalás arra a sajtóvitára, amelyben a PH népszerűsítette Zichy-Kovács Lajos féle konzervatív programot Kemény és Jókai is megbírált. A vita előzményeire l. a 31. sz. cikket, a polémia folytatására a 47. sz. cikket!
- 68 *„ein stiller Mann”* — csendes ember

ISMÉT A VOJVODINA ÜGYE

[1862. júl. 4.] 175—6.

M: MS 1862. júl. 4. 152. sz. 1.; J. M. kézjeggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Vojvodina* — vajdaság. A szabadságharc bukása után a Duna—Tisza közének déli részén alakított Vajdaságot a Temesi Bán-sággal külön igazgatták. A Vajdaságot 1860 végén uralkodói határozattal csatolták vissza Magyarországhoz. (L. még a 14. és 23. sz. cikkek jegyzeteit!)

Sor

7 *arrangementre* — rendezésre15 *autocrata* — önkényuralmi35 *substratum* — alap50 *Alios vidimus jam ventos* — láttunk már más szeleket fújni

A MAGYAR KLERUS

[1862. júl. 6.] 177—9.

M: MS 1862. július 6. 154. sz. 1.; J. M. kézjeggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A protestáns Jókai sohasem volt híve a felekezeti elfogultságnak (vö. a 7. sz. cikk jegyzeteivel!). Ezúttal is józan, érvelő cikkét átvette: Alföld, 1862. július 8. 155. sz. Lapszemle-rovat Csatár 1862. július 10. 29. sz. Lapszemle-rovat

A klerikális sajtó részéről Lonkay Antal válaszolt az *Idők Tanuja* c. lapban, amely hazai viszonylatban a pápai politikai hatalom első számú szócsövének számított: „*A 'Magyar Sajtó'-nak*”, *Idők Tanuja* 1862. július 9., 10., 11., 12., 15. A vita az MS — — jel alatt frott válaszával ért véget (*Az „Idők Tanuja*”, MS 1862. július 11. 158. sz.).

Sor

- 2 a pápai világi hatalom kérdésében — 1849-ben francia csapatok szálltak partra a köztársasággá lett Rómában, ott Garibaldit leverték. A Gaetából 1850-ben visszatért IX. Pius pápa 1870-ig a francia fegyverekre támaszkodott, mígnem azokat a Poroszország elleni háború miatt kivonták; így lett Róma 1871-ben az egységes Olasz Királyság fővárosa. A pápaság világi hatalmából megmaradt Vatikán helyzetét 1871-ben szerződés, az ún. garancia-törvény szabályozta. IX. Pius politikai befolyásának gyengülését a sok vitát kiváltott dogmával, a pápai csallhatatlanság tételével igyekezett ellensúlyozni. Ezt a X. vatikáni zsinat 1870-ben fogadta el.
- 3 Olaszország nyíltan a pápa ellen — Róma francia megszállása és IX. Pius 1870-ig akadályozták az olasz nemzetállam létrejöttét.
- 12 secularizáltatásának — kisajátításának
- 30 *toto coelo* — egészen
- 41 az *Idők Tanujában* azon értesítést — A lapban június 28-án jelent meg a fővárosi lelkészek tanácskozásáról szóló hír, mely Jókai cikkét kiváltotta.
- 42 a pesti egyházmegye papságának gyülekezete — Jókai pontatlan, Lonkay kiigazította: „budapesti alesperesi kerület”-re.
- 51 *contestatio* — tanúságtétel
- 63 *holt kéz* — az egyház ingatlanvagyonával tulajdonosként rendelkezett, de el nem idegeníthette
- 76 *pium desiderium* — jámbor óhaj
- 83 *Vdc, Esztergom* — nem világos, hogy Jókai itt milyen történelmi eseményekre céloz. Már vitapartnerre, Lonkay is megkérdőjelezte a két helységnevet.

42

SZELLŐZTETÉSEK

[1862. júl. 8.] 180—3.

M: MS 1862. július 8. 155. sz. 1.; J. M. kézjeggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Cikkünk ismét egy heves sajtópolémia középponti frása. A vitát ezúttal Jókainak „*A magyar kérdéstről*” írott, az MS-ben július 3-án megjelent cikke váltotta ki, amely ismét leszögezte az

1848-as törvények jogalapján történő politizálás szükségességét. Válaszul a konzervatív sajtó koncentrált támadást indított az MS ellen:

PH 1862. július 4. 152. sz.: *Lapszemle, Pest, júl. 3.*;

S 1862. július 8. 155. sz.: *Lapszemle, (FK) jel alatt*;

S 1862. július 17. 163. sz.: *Pest, júl. 16.* (a cikk befejező része; ugyanitt lábjegyzet tagadja Falk szerzőségét, a cikk írója Fekete Ferenc jogakadémiai tanár).

Ekkor következett jelen cikkünk, amely egyrészt új témát nyitva a vita kiszélesedését eredményezte, másrészt a hangvétel személyeskedővé vált.

A Szellőztetésekre:

S 1862. július 9. 156. sz.; *Insinuatiók (K. A.)* Kecskeméthy Aurél cikke Jókait személyében támadja és felemlégeti 1849-es békepárti múltját.

PH 1862. július 10. 157. sz.: *Lapszemle, Pest, július 8. A** jel alatt író publicista átveszi Kecskeméthy cikkét és véleményét.

1862. július 11. 158. sz.: *Lapszemle, Pest, július 10.*

1862. július 12. 159. sz.: *Hazai közügyek. Pest, július 11.*

Jókai az MS hasábjain hasonló gyorsasággal válaszolt:

MS 1862. július 10. 157. sz.: *Kényszerített magyardzat*, a 102—4 sor értelmezéséről, válaszul Kecskeméthy júl. 9-i S-cikkére.

1862. július 11. 158. sz., július 12. 159. sz. *Kecskeméthy Aurél urnak.* Jókai itt saját, 1849-es politikai szereplését magyarázza, a személyeskedésre pedig Kecskeméthy nevének plebeus i-vel való helyesfrásával válaszol.

Kecskeméthy a vitát folytatta ugyan (S 1862. július 12. 159. sz.: *Jókai Mór ur . . .*), de már pontosabban kényszerül fogalmazni, a politikus Jókai változatlan ostorozása mellett az ember és az író iránti becsléséről szól.

Ha mindehhez hozzávesszük, hogy ugyanekkor, július 9. és 15. között Lonkay válaszolt hasonlóan személyeskedő hangnemben az *Idők Tanujában A magyar klérus* c. Jókai-cikkre (l. a 41. sz. cikk jegyzeteit), akkor elmondhatjuk, hogy az MS és szerkesztője valóban összpontosított sajtótámadás ellen védekezett — sikerrel! A vita országossá lett az Aradon megjelenő Alföld 1862. július 13-i vezércikkével, amelyben mindhárom lappal szemben az MS igazát vallotta magáénak.

Sor

- 7 *invectivát* — támadást
14 *propositiókra* — javaslatokra
15 *octroyozás* — erőszakolás
19 *initiatívába* — kezdeményezésbe
26 *insistálni* — fáradozni
34 *par excellence* — jelesül
52 *subsumálni* — felróni
81 *gravámináz* — sérelmeket felhánytorgat
83 *malcontent* — elégedetlen
96 *minoritásra* — kisebbségre
98 *praesumptiv majoritás* — előre biztosított többség
101 „*nyepozvolim*”-má — ellenzékivé. A kifejezés eredetileg a lengyel nemesi köztársaság rendi gyűlésének vétója.
103 „*du ridicule au sublime il n’y a qu’un pas*” — A neveltségstől fenségest csak egy lépés választja el. A szállóige eredeti formája („A fenségest a neveltségstől . . .”) I. Napoleontól származik, 1812-ben mondta Varsóban az Oroszországból történt visszavonulás után ottani követének.
117 *desavoudlja* — rosszallja

43

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1862. júl. 12.] 183—4.

- M: I. Ű 1862. július 12. 2. sz. 9.; *Tallerossy Zebulon* aláírással.
II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel, 1900. 19—20. (MKtár 193.) — *Furfangos parasztok* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 10 *birkafejenkint* — MKtár: *pirkafejenkint*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 6 *toklyut* — toklyót, fiatal juhót
7 *botanizáltak* — növényt vizsgáltak

Sor

15 „*fatti ac compli*” — kész tény

31 *perditus* — elvetemült

44

AZ ELLENTÉTEK FÖLHASZNÁLÁSA

[1862. júl. 16.] 185—8.

M: MS 1862. július 16. 162. sz. 1.; J. M. kézjeggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

4 *legitimisták* — a francia királypártiak

16 *a nápolyi absolutista irányt* — A nápolyi-szicíliai királyságot II. Ferenc Bourbon-uralkodó hatalmát 1860-ban Garibaldi csapatai döntötték meg. A felszabadított területek csatlakoztak az egységes Olaszország alapját képező piemonti királysághoz.

18 *az orosz kormány pedig elismeri* — Oroszország 1859-ben az Ausztria ellen vívott háborúban jóindulatúan semleges volt Piemont irányában, 1862-ben azután formailag is elismerte az olasz államot. Utóbbi — mintegy viszonzásul — távoltartotta magát a lengyel felkelés idején a diplomáciai bonyodalmaktól és gátolta az emigráció működését, szervezkedését.

19 *az olasz köztársaságot* — Az 1848-ban kikiáltott római köztársaságot 1849-ben francia csapatok verték le. (L. még a 41. sz. cikk jegyzeteit!)

tizenhárom évig — 1849-től a cikk megírásának időpontjáig, 1862-ig. Róma francia megszállása 1870-ig, a porosz-francia háború kitöréséig tartott.

21 *Marca és Umbria* — A két pápai tartomány 1860-ban, Garibaldi dél-itáliai sikereinek időpontjában és hatására csatlakozott Piemonthoz.

23 *a forradalom üszkét és orgyilkait* — Oroszországban és a megszállt lengyel területeken több anarchista csoport működött, tagjaik az uralkodócsalád, a kormány, a vezető közigazgatási és katonai tisztviselők elleni merényletekkel vélték megdönteni a cári egyeduralmat, illetve a lengyel területeken kivívni a nemzeti önrendel-

Sor

kezést. A merényletekről, amelyeket szigorú megtorlások követek, rendszeresen hírt adott a magyar sajtó is.

30 *en famille* — családi körben

42 *ad absurdum deducálni* — a képtelenségét kimutatni

66 *complanatióra* — kiegyezésre

71 *manoeuvre* — művelet

74 a bécsi *centralista párt vezérorganuma* — a Donau-Zeitung

95 *corollarium* — következtetés

105 *circulus vitiosus* — hibás kör, azaz következtetési hiba

45

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELE MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1862. júl. 19.] 188—9.

- M:** I. Ü 1862. július 19. 3. sz. 18.; *Tallerossy Zebulon, bkkülskeny hazafi aláírással.*
II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel, 1900. 21. (MKtár 193.) — *Prae-illumindció* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

10 fuja — MKtár: megfuja

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

5 *illuminaciokra* — kivilágtásokra

11 *fajerverket* — tűzszerzámot, röpentyűt

18 *megkel előznyi jo frzelmü nyilatkozatoknak* — A S „L.” jegy alatt író bécsi levelezője már májusban, a Jókai-val folytatott sajtóvita zárócikkében leírta: „Most rajtunk a sor, a bizalmat kezdeményezni.” (Bécs, máj. 23. S 1862. május 25. 121. sz.)

25 *cum appertinentiis* — a hozzája tartozókkal

EGY EMBER, KI GYALOG JÁRTA MEG AZ IDÉN PÁRIST

[1862. szept. 6.] 189—92.

- M: I. Ü 1862. szeptember 6. 10. sz. 74—5.; *K—s M—n* aláírással.
 II. Emlékeim. 2. k. Bp. 1875. 220—4.
 III. Életemből. 2. k. Bp. 1887. 58—62.
 IV. Életemből. 2. k. NK 97. k. 47—50.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Cím járta meg az *idén* — 1875, 1887, NK: járta meg

Sor

- 15 *attul* — NK: attól
 17 *abbul* — NK: abból
 27 *hadjáratboli* — 1875, 1887, NK: hadjáratbeli
 32 *azután* — 1887, NK: aztán
 35 *ismeretlenekhez* — 1887, NK: ismeretlenekhez
 60 *otthon* — NK: otthona
 61 *Budába* — 1875, 1887, NK: Budára
 62 *állításai valók* — 1887, NK: állítása való
 68 *a másik fejedelemségben* — NK: a fejedelemségben
 75 *az* — NK: azt
 80 *közkocsmá* — 1875, 1887, NK: közkorcsma
olyan vendégek — NK: vendégek
 98 *kocsmáros* — 1875, 1887, NK: korcsmáros
 111 *kőből* — NK: kőből
 115 *holdbul* — NK: holdból

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 2 *színház* — A Nemzeti Színház épülete a mai Múzeum körül és a Rákóczi út sarkán állott.
 4 *holcmücli* — sisak
 97 *vaudeville* — népeleti témájú zenés színdarab

A BIRODALOM ALKOTMÁNYOS RENDEZÉSE MAGYAR FELFOGÁS SZERINT

[1862. szept. 11—17.] 193—204.

- M:** MS 1862. szeptember 11. 208. sz. 1., a 62. sorig; szeptember 12. 209. sz. 1., a 180. sorig; szeptember 16. 212. sz. 1., a 319. sorig; szeptember 17. 213. sz. 1., végig; a szeptember 11-, 12- és 16-i részletek *Jókai Mór* aláírással, a szeptember 17-i részlet *J. M. kézjeggyel*.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Az 1862-es év gazdag röpirat-termését áttekintve megkülönböztetett figyelem illeti meg Kovács Lajos munkáját, amely folytatja Zichy Antal korábbi törekvéseit (*A kérdéshez*, Pest 1861. és *Magyar szabadelvű-conservatív politika*, Pest 1862.) Az új politikai platformot a PH kezdte népszerűsíteni, vö. a 31. sz. cikk jegyzeteivel. Jókai támadását a kialakuló konzervatív program ellen megelőzte Kemény Zsigmond állásfoglalása: *Pro memoria ellenfeleink számdra*, PN 1862. június 19. 140. sz.; június 24. 143. sz.; június 26. 145. sz.; június 28. 147. sz.; június 29. 148. sz.; *Zdrszó Kovács Lajos és Zichy Antal programjáról*, PN 1862. július 1. 149. sz., július 3—4. 151—2. sz.

A konzervatív program főbb népszerűsítő cikkei:

PH 1862.szeptember 10. 217. sz.: *Pest, sept. 9.*

szeptember 13. 210. sz.: *Pest, sept. 12.*

(F.): Fényes Elek

szeptember 14. 211. sz.: *A magyar olvasóközönséghez*, *Pest, sept. 13.* — ez a tulajdonképpeni programcikk;

szeptember 16. 212. sz.: *Pest, sept. 15.* (F.)

szeptember 18. 214. sz.: *Pest, sept. 17.* (F.)

A röpirat bécsi visszhangjára: *A bécsi lapok Kovács Lajos röpiratáról*, Magyarország 1862. szeptember 13. 210. sz. Jókai a vitát folytatta: MS 1862. december 17. 289. sz. Kovács válasza az 1863. január 1-én megindult lapjának vezércikkében jelent meg: *Független*, 1863. január 2. Ezt újabb röpirata is kiegészítette: *Kísérlet a rendezési kérdések részletezett megoldására*, Pest, 1863.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 3 szerzőjében — Kővác Lajos (1812—90), politikai pályáját 1837-ben Szatmár megye táblabírájaként kezdte. A negyvenes években Széchenyi hívei között találjuk, 1862—63-ban is az ő politikai örökösének vallotta magát. 1849-ben a debreceni békepárt feje; Jókai erről: *Emlékek a szabadságharcból* HhM. 5. k. 41—43. Innen származik tisztelete Kovács iránt, befolyásolhatta továbbá Kovács és Szilágyi Virgil ellentéte, vö. Szabad. i. m. 203—4., 247., 403.
- 11 *repassirozva* — újranyomva
- 22 *brochure* — röpirat
- 29 *contestatiókkal* — tanúságtételekkel
- 40 *magyar kormány* — értsd: a magyar királyi udvari kormánysszékek vezetői
- 99 *bellum unius contra omnes* — egy háborúja mindenki ellen
- 106 *Kossuth projectumára* — az 1862. május 18-án közzétett Duna-konföderáció terve
- 112 *celebritásnak* — hírességnek
- 148 *polyglott* — többnyelvű
- 154 *littorale* — partvidék
- 155 *unificatió* — egyesítés
- 177 *Lengyelország első felosztásdát* — 1763-ban Mária Terézia ellenezte, félve attól, hogy Poroszország középeurópai befolyása megerősödik. Utóbb, 1772-ben résztvett benne.
- 216 *tertium épenséggel non datur* — harmadik megoldás éppen nem kínálkozik
- 224 *Jeruzsálemi András* — II. András (1205—35), aki az ország belső zavarainak elkenőzésére kereszteshadjáratot vezetett a Szentföldre.
- 225 *exorbitált* — kiszenvedett
- 230 „*non secus facturi*” — nem így teszünk
- 245 *praecidálja* — előadja
- 297 *cravailcsindlást* — lármacsinalást
- 326 *verwirkteknek proclamlja* — érvényteleneknek nyilvánítja, utalás Schmerling teóriájára: hazánk „eljátszotta” alkotmányos jogait.
- 335 *intentióit* — szándékait
- 362 *constitutio* — alkotmányos rendszer
- 367 *magyar kormányférfiakat* — a magyar konzervatívok, akik 1860—61-ben kerültek a kormánysszékek élére

ISMERETES KIS FÉRFIAK ÉLETRAJZAI

Legujabb Pluto Arch.

I. EUROPAY JUPITER, A PUBLICISTA

[1862. okt. 4.] 204—5.

M: Ü 1862. október 4. 14. sz. 106—7.; *K—s M—n* aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Alcím *Pluto Arch.* — célzás Plutarkhosz történetírói munkájára:
Párhuzamos életrajzok. Jókai a sorozatot egyébként nem folytatta.

Sor

- 1 *pseudonym* — álnév
 3 *deriválják* — származtatják
 29 *Honderűben* — 1843 és 1848 között kormánytámogatással működött konzervatív divatlap, Petrichevich Horváth Lázár szerkesztésében. Hírhedtek Petőfi-ellenes támadásai; Jókainak 1847—48-ban az Ék szerkesztőjeként sok vitája volt a lappal.
 39 *scandalose* — botrányosan

POLITIKAI TÁVOLLÁTÓK

(Presbyopsok)

[1862. okt. 8.] 206—8.

M: MS 1862. október 8. 231. sz. 1.; nap jegy alatt.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím (*Presbyopsok*) — távollátók (orvosi szakkifejezés)

Sor

- 4 *kannegieszer* — itt: botcsinálta politikus. Alakját Holberg vitte színpadra *Der politische Kannegiesser* c. vígjátékában (magyar-

- országi bem.: Buda, 1787.). Péczely József fordításában, *Politikus csizmadia* címen az első magyar fővárosi társulat játszotta 1793-tól. Jókai írói álnévként használta, színikritikák és az Ú egyik állandó rovatának aláírásaként, vö. a Kihagyott cikkek jegyzékével.
- 8 a „Donau Zeitung” vezetői azt mondják — A bécsi lap cikkének rövid summája: S 1862. október 1. 225. sz. Lapszemle. Ebből az is kiderül, hogy a cikket nemcsak a hazai, hanem a bécsi sajtó egy része is bírálta.
- 26 *genant* — kellemetlen
- 30 *Olaszországban a forradalom leveretett* — Garibaldi sikertelen kísérlete a pápai állam megtámadására; ebben piemonti csapatok akadályozták meg, vö. az 52. sz. cikk 56. sorához fűzött jegyzettel.
- 31 *Poroszországban olyan miniszterium* — A megállapítás Jókai politikai érzékét dicséri; röviddel hatalomra kerülése után találóan jellemzi Bismarck rendszerét.
- 49 *A 48-iki francia népuralom* — Az 1848 februári párizsi forradalom elűzte Lajos Fülöpöt és kikiáltotta a II. Köztársaságot. Franciaország — a júniusi munkásfelkelés leverése után — fokozatos jobbratolódással III. Napóleon egyeduralmi rendszere felé haladt, nem nyújtott segítséget az 1848-as európai forradalmi hullám más országainak, így hazánknak sem.
- 50 *az esernyős kirdly (Lajos Fülöp) idejében* — 1830 és 1848 között
- 52 *Cliquot* — francia pezsgőgyáros
- 54 *Espinassei* — Charles Espinasse (1815—59), francia tábornok, 1858-ban belügyminiszter. Magentánál esett el.
- 55 *a német demokratákkal...* — Itt és a következő három sorban Jókai együtt emlegeti a felvilágosodás és a liberalizmus terjesztésében jelentős szerepet vitt szabadkőműveseket a német egység különbözőféle formáiért harcoló egyletekkel és társulatokkal.
- 58 *„Nagy Friccel”* — II. (Nagy) Frigyes porosz király (1712—86, uralk.: 1740—86.), Mária Terézia ellenfele az osztrák örökösödési (1740—5), majd a hétéves (1756—63) háborúban.
- 59 *praelectiókat* — előadásokat, felolvasásokat
- 61 *carbonarik.* . . — Jókai itt és a következő sorban az olasz egységért küzdő titkos társaságokra utal; ezek Garibaldit is segítették felszabadító harcaiban.
- 64 *volt Olaszországban katonai dictatura* — az 1859-es háború idején
- 69 *„gloire”* — dicsőség

LEGYÜNK CIRCUMSPECTUSOKI

[1862. okt. 26.—nov. 9.] 208—15.

- M:** I. VU 1862. október 26. 43. sz. 513., a 86. sorig; november 2. 44. sz. 525., a 166. sorig; november 9. 45. sz. 537., végig; *Jókai Mór* aláírással.
II. Emlékeim. 2. k. Bp. 1875. 54—63.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 32 esőtelen — 1875: esőtlen
61 felül *esik* — 1875: felül *fekszik*
81 nyuljanak — 1875: nyiljanak
97 *osdepias* — 1875: *asclepias*
106 *krepingyapju* — 1875: *krepingyapot*
137 *csak szereti* — 1875: szereti
140 cseremye — 1875: cseresznye
151—3 A kik (...) példány. — 1875: nincs!
174 kicsinyben — 1875: kicsinben
178 *azt* — 1875: *az*
181 *s* — 1875: nincs!
195 *fején* — 1875: *fejen*
212 *hibás* -- 1875: *urias*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *circumspectusok* — körültekintők. Reviczky Szevér az Ország Tükre 1862. március 15-i számában „*A gyapot viládkereskedelmi jelentősége az ó és az új vildgrész államháztartásában*” címmel cikket jelentetett meg francia közlés nyomán. Jókai erre válaszolt.

Sor

- 2 *Az amerikai háború* — A polgárháború (1861—5). Jókainak igaza van; a déli államok gazdasági erejét a rabszolgamunkával dolgozó rabszolga-ültetvények adták.
19 *Sheffieldben* — A Yorkshire-ben fekvő város a XV. század óta jelentős ipari központ.

Sor

- 44 *Egy, különben igen derék hirlapunkban* — Az Ország Tükre c. képes közlöny 1862. január 1-től jelent meg, minden hónap 1-én és 15-én, Balázs Sándor szerkesztésében.
- 45 *jeles ifju bardunk* — Reviczky Szévé (1840—64), a baloldali ellenzékhez tartozó fiatal újságíró, aki 1861-ben tűnt fel a fővárosban. Irodalmi és közgazdasági tanulmányokat írt; legnevezetesebb munkája a Huszár Imrével közösen készített fordítás, Victor Hugo *A nyomorultak* c. regénye (1862). Párbajban vesztette életét.
- 46 *nem kertész* — Jókai botanikai érdeklődésére és ismereteire l. az 54. sz. cikk jegyzeteit!
- 52 *audientíát* — kihallgatást
- 86 *trónpretendenstől* — trónkövetelőtől
- 87 *indígena* — honosított
- 145 *meghooibrenkezett* — keresztozott, nemesített
- 156 *Denique* — végül
- 169 *egy egész font* — A Németországban és (nálunk) használt font pontosan 0,56 kg.
- 185 *Southamptonig* — A mélytengeri kikötőjéről híres dél-angliai város az Amerikába irányuló forgalom egyik központja ma is.

51

KÖZJOG ÉS KÖZÜGY

[1862. okt. 30.] 215—7.

M: MS 1862. október 30. 250. sz. 1.; nap jegy alatt.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 5 *jogcontinuitás* — jogfolytonosság
- 6 *octroi* — kényszerítés
- 18 *postulatumai* — követelményei
- 23 *relatiójával* — jelentésével
- 31 *remanentialis földek* — maradványföldek
- 43 *nobile officium* — a tiszteletbeli nemesi hivataloskodás
- 56 *Talma* — Francois Joseph T. (1763—1826), Napóleontól kedvelt, többször kitüntetett kitűnő francia tragikus színész
- 58 *obrudlatott* — eltemetett
- 66 *in statu quo* — változatlanul, az előző helyzetben
- 68 „*schätzbares Material*” — megőrzendő anyag

KÉT ÓRA EGY ÚJSÁGÍRÓ ÉLMÉNYEIBŐL
a ki állandó helylyel biztosított

[1862. dec. 6.] 218—20.

- M: I. Ű 1862. december 6. 23. sz. 178—9.; X. X. szignóval.
II. Emlékeim. 1. k. Bp. 1875. 265—9.
III. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 118—22.
IV. Életemből. 2. k. NK. 96. k. 396—9.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 1 Mingyárt — 1887, NK: Mindjárt
38 hétszer — 1875, 1887, NK: kétszer
55 karpereccel csuklómon — 1875, 1887, NK: karpereccel a csuklómon
61 Alfred. Leuchtenberg. — 1887, NK: Alfred Leuchtenberg
66 Sárga ház — 1887, NK: sárga ház
69 végtől — NK: végtől
73 tarklizni — 1887, NK: tartlizni
81 a miatt — NK: e miatt
86 Nem, ott alattad? — 1875, 1887: Nem ott! alattad? NK: Nem ott! alattad!
87 beleültél — 1875, 1887, NK: beültél

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 8 a manichaeusom — itt: rossz szellemem
13 Quo jure? Hát eo jure — Milyen jogon? Hát azon a jogon
19 faktor ur — a szedőmunkások művezetője
36 tant pis pour moi — bánom is én!
59 Drouyn de Lhuys — helyesen: Drouyn de L'Huys (1805—81), francia államférfi, 1862 és 1866 között külügyminiszter
59 Eugenia — Maria de Guzman, spanyol hercegnő (1826—1920). 1852 óta III. Napóleon felesége és távollétében régense; része volt a mexikói hadjárat megindításában.
60 Garibaldi rosztól — G. 1862. augusztus 29-én sebesült meg Aspromontenál, amikor Róma ellen vonuló csapatait piemonti egységek tartóztatták fel. A makacs sebesüléséről és G. állapotáról a magyar hírlapok folyamatosan tájékoztattak. Jókai egész sor

versében említi G. sebesülését, sőt különálló költeményt is írt róla: *Szegény olasz lóba*, *Költemények* I. NK 98. k. 146.

Ottó király jó lóba — Az 1862-ben elűzött görög királyra céloz Jókai.

61 *Alfred* — (1844—1900), Viktória angol királynő másodszületett fia, akit 1862-ben görög királlyá választottak, de nem fogadta el a trónt.

61 *Leuchtenberg* — orosz herceg, aki 1862-ben a görög trón egyik jelöltjeként szerepelt az európai sajtóban.

Ypsilanti — görög hercegi család, amely jelentős szerepet játszott az 1862-es eseményekben. Egyik tagját 1862-ben esélyes trónkövetelőként tartották számon.

64 *Brigantik* — eredetileg: pártütők, nyugtalankodók, későbbi jelentésében: rablók, útonállók

65 *Bourbonok* — európai uralkodócsalád. A nápoly-szicíliai királyságban 1735 és 1860, a parmai és a piacenzai hercegségben 1748 és 1859 között voltak trónon; időszakunkban franciaországi trónkövetelők is III. Napóleon ellen, Henrik, Chambord grófja révén.

Ratazzi — Urbano R. (1808—73), Piemont miniszterelnöke

Antonelli — Giacomo A. (1806—76), IX. Pius államminisztere; az egyházi állam teljhatalmú vezetőjeként Róma felszabadításának ádáz ellenfele.

Napóleon herceg — (1856—79), III. Napóleon egyetlen fia

66 *Brochure* — politikai röpirat

La France — a hivatalos francia politikai napilap

Times — a híres angol hírlapra l. a 37. sz. cikkben Jókai jellemzését!

Mac Clellan — (1826—85), az amerikai polgárháborúban 1861. november 3-tól 1862. november 10-ig az Unió összes seregeinek főparancsnoka; ekkor felmentették, mert nem ért el gyors katonai eredményeket.

Sárga ház — A lipótmezei állami tébolyda építése már 1860-ban megkezdődött, de csak 1868-ban fejeződött be.

67 *Wielopolszky* — gr. Aleksandr W. (1803—77), 1862 júniusától Konstantin nagyherceg mellett polgári kormányzó Orosz-Lengyelországban. Az oroszbarát, gyűlölt politikus elleni sorozatos merényletekről a magyar sajtó is hírt adott.

Muszka alkotmány — II. Sándor cár (uralk.: 1855—81) 1861. február 19-én ukázzal szabadította fel a jobbágyokat, ugyanakkor a falusi közigazgatás átszervezésére is sor került. Reformja

Sor

során 1863-ban eltörölte a testi büntetést, 1864-ben pedig esküdt-bíráskodást vezetett be. Alkotmány kiadására azonban nem került sor.

Bismark — 1862. október 8 óta volt Poroszország kancellárja.

68 *Nemzeti színházi komité* — l. a 24. sz. cikk jegyzeteit!

Hitelintézet — Az 1863-ban 209 hazai földbirtokos által létrehozott Magyar Földhitelintézet szervezésére céloz itt Jókai.

Balatonlecsapolás — Az S-ben jelent meg ilyen tervezet: 1862. szeptember 4., 5., 7. A korábbi évek hasonló elképzeléseire: JKK CB 5. k. 495—6.; a vita utóbb Jókai lapjában, a H-ban gyűrűzött tovább, 1863-ban.

74 *dán jegyzék* — Dánia viszállya Ausztriával és Poroszországgal Schleswig és Holstein hercegségek ügyében ekkor még diplomáciai mederben folyt; utóbb, 1864-ben nyílt háborúhoz és Dánia vereségéhez vezetett. Vlsz. az 1862. november 7-i koppenhágai válaszjegyzékről van szó, amelyben a dán kormány elutasította Ausztria és Poroszország beavatkozását.

75 *amerikai közvetítő jegyzék* — Franciaország 1862. novemberében diplomáciai közvetítést szervezett az amerikai polgárháborúban szembenálló felek között; az elképzelés Anglia és Oroszország elutasítása miatt nem valósult meg.

hessenkasseli jegyzék — Bismarck porosz kancellár 1862. november 22-én Kasselbe küldött jegyzékében sürgette a Poroszországgal való diplomáciai kapcsolatok helyreállítását.

80 *potomáki hadseregédbé* — 1862-ben az északiak sikerrel akadályozták meg, hogy a déliek átkeljenek a Potomac folyón. Az Unió itteni csapatainak élén Mac Clellan tábornokot november 10-én Burnside tábornok váltotta föl.

86 *mondurja* — mundérja, zubbonya

53

A „HON” ELSŐ OLVASÓIHOZ

[1863. jan. 1.] 221—2.

M: H 1863. január 1. I. sz. 2.; J. M. kézjeggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Jókai új lapjának megindulásáról a bevezető tanulmányban szólnunk. A kortársak számára a H várható iránya programcikk nélkül

is világos volt. Ilyen szellemben ad hírt a PN (1863. január 3.) és az Alföld (*Körültekintés*, 1863. január 3.).

Részletesebben és polémikusabban reagál a PH: *Pest, január 2.* (1863. január 3. 2. sz.); csillag jegy alatt ismerteti a cikket és a 11—7. sor bővebb kifejtését kéri. A Független szerint (1863. január 14. 9. sz.) Jókai álláspontja kevesebb pártprogramnál, de több magánvéleménynél.

Sor

- 15 *a tabula rasa elméletével* — tiszta lappal. Hg. Schwarzenberg Félix (1848 és 1852 között Ausztria miniszterelnöke és külügyminisztere) használta a kifejezést az 1849 utáni Magyarországra.
30 *stagnatio* — egyhelyben topogás

54

A MÍG A TERMŐ RÜGYBŐL KÖRTE LESZ vagy MENNYYI MINDENKINEK VAN BELESZÓLÁSA A SZEGÉNY KERTÉSZ DOLGÁBA?

[1863. jan. 4.] 222—5.

K: OSZK Kézirattár, Analekta 2614.

M: I. VU 1863. január 4. I. sz. 7.; *Kakas Márton* aláírással.

II. Emlékeim. 2. k. Bp. 1875. 156—60.

III. Életemből. 1. k. Bp. 1886. 160—4.

IV. Életemből. 1. k. NK 96. k. 151—5.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

10 *igy* — K, 1875, 1886, NK: *ugy*

19 *akkor* — K: *abban*

21 *Milyen kár?* — K, NK: *Milyen kár!*

39 *kiszzegeti* — 1875, 1886, NK: *kiszedegeti*

41 *virágjainak* — *virágainak*

46 *minden nap kaptam* — NK: *mindennap rajta kaptam*

48 *ormányt* — K: *ormányost*

50 *jó* — K: *jön* (u. a. sor)

53 *rhinchitesz* (. . .) *szeretetének* K: *rhinchitesi* (. . .) *szeretotnek*

Sor

- 59 Entznek — K: Encznek (ua. 82. sor)
 67 marada — 1886, NK: maradt
 76 mindeniket *külön* odavarrtam — 1875, 1886, NK: mindeniket odavarrtam
 79 a mint fölkelek — 1875, 1886, NK: *mikor* felkelek
 90 leverem — 1875, 1886, NK: leveszem
 93 fennen — K K: fenyen
 (NK: 6 sor utóírat, ami a többi kiadásból hiányzik)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Alcím *kertész* — Jókai híres kertészkedésének irodalmát l.: *Politikai divatok* (1862—63), JKK Regények 14. 604. Botanikai tudása természetleírásai plasztikusságában kamatozik — ennek talán legszebb példája *Az arany ember* (1872) híres képsora a Senki szigetéről: JKK Regények 24. 326.

Jókai cikkét átvette a szaklap, a Falusi Gazda 1863. február 4-i száma is (6. sz. 82—3.): *Jókai Mór a kertészgazdászati egyeslet rendes tagja székfoglaló beszéde* c. alatt. A cikket szerkesztői bevezetés és öt ábra teszi gazdagabbá; utóbbiak a cikkben említett növényi kártevőket ábrázolják. Jókai kimutatása a svábhegyi kert körtefáiról (az 1850-es évek végén): Följegyz. I. 4. (IV.) notesz, 161—2., 167.

Sor

- 1 *Entztől* — E. Ferenc (1805—77), botanikai szakíró. 1850-től a pesti kertészeti és faiskola, majd az ezt kiegészítő kertészképző igazgatója. 1860-tól az Országos Magyar Gazdasági Egyesület vincellérképző iskolájának vezetője. *Kertészeti Füzeteit* (Pest, 1854—8) Jókai is ismerte.
 13 *ilonca* — (*Sparganthis pileriana*), veszedelmes szőlőkártevő; Jókai idejében a hegyvidék még tele volt szőlővel.
 37 *szürke skarabéus* — a Scarabaeidae (ganajtúró bogarak) egyik fajtája
 43 *lilaszínű ormánybogár* — az ormányos bogarakhoz (eszelény) tartozó kártevők egyik faja
 46 *inflagranti* — tetten, működés közben
 53 *rhinchitesz* — az ormányos bogarak egyik nemzetségének neve
 59 *Girokutinak* — G. (Pincker) Ferenc (1816—95), mezőgazdasági szakíró és lapszerkesztő. Róla részletesebben l. a 92. sz. cikk jegyzeteit!

Sor

59 a *Vasárnapi Ujság szerkesztőjének* — Pákh Albertnak
64 *rózsabogár* — aranyos rózsabogár (*Cetonia aurata*)

55

AZOKHOZ, A KIK BENNÜNKET SZERETNÉNEK MEGÍJESZTENI

[1863. jan. 25—28.] 225—33.

M: H 1863. január 25. 20. sz. 2., a 83. sorig; január 27. 21. sz. 2.,
a 208. sorig; január 28. 22. sz. 2., végig; *J. M. kéziggyel.*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím 1863 januárjában széles körű cikkváltás indult meg a fővárosi és a bécsi lapok között a magyar országgyűlés lehetséges összehívásának tárgyában. A polémiában (amelyet Jókai jelen cikkének 1—11. sorában foglal össze) a nézetek rendkívül széles skálája vonult fel, s az igenlés meg a nemleges vélemény platformján olykor a legélesebben ellentétes elképzelések találkoztak.

Így az országgyűlés egybehívása mellett foglalt állást az 1848-as alapon álló Ország, de a klerikális Idők Tanuja is, amely szintén a jogfolytonosságra hivatkozott, ám homlokegyenest ellenkező politikai alapról, a 48-as törvények revíziója által kívánva továbblépni. Bécsben a centralista fórumok közül az összehívás oldalán nyilatkozott a *Botschafter*, amely állásfoglalását összekapcsolta a magyar kancellária elleni kirohanással; a *Fremdenblatt*, az országgyűléstől remélve, hogy Magyarország követeket küld a Reichsrathba; a *Presse*, amely az alkotmányosság engedményét a birodalmi gondolat terjesztési eszközeként javasolta. A *General Correspondenz* pedig egyenesen jóslatokba bocsátkozott, közeli nék ígérve az országgyűlés összehívását.

Az ellenzök tábora is változatos: az *Ungarische Nachrichten* a tanácskozások lehetséges kudarcát idézte fel, de a S és a PH sem látta elérkezettnek az időt, nem osztották a *Fremdenblatt* derűlátását. További színfolt a vitában a PN, amely közjogi érveléssel támadta az Idők Tanuja jogfolytonosság-tételét, védelmébe véve az 1861-es feliratot, és a január 1-én indult *Független*,

amely az aktív politizálás igényével lépett föl, s az ún. „csonk minisztérium” áthidalásával keresett kiegyenlítési megoldást — a közös ügyeket kivonva az 1848-as áprilisi törvényekben foglalt magyar kormányi hatáskörből.

A passzív ellenállás vezérlapja, a H indulása pillanatától vitakozott a Függetlennel, így sodródott a vitába:

J. M.: *Helyzetünkről*, 1863. január 2., 3., 13.

A Függetlenek, 1863. január 6.

Pest, jan. 14. 1863. január 15—17.

Mi mindent tudna tenni a magyar ember, ha sokat járna Bécsbe?
1863. január 20.

Jókai jelen cikkéig, amely kifejtett álláspontját rögzíti, a rendkívül szétágazó vita rövid összefoglalására l. PH 1863. január 23. A H véleményére válaszul pedig: Független 1863. január 28—29., Lapszemle; PH 1863. január 29., Hazai közügyek.

Sor

2 *Infludt* — befolyásolt

15 *Vojvodina, Okolia, román kapitánatus* — 1861-ben a karlócai szerb kongresszus Vojvodina, a turócszentmártoni szlovák kongresszus Okolie elnevezéssel kívánt autonóm területet, a románok a Temesszögben akartak önkormányzattal kapitányságot.

17 *deprimáló* — nyomasztó

20 *olyan provisorium* — utalás Forgách kancellár és Schmerling ellentéteire

40 „*junctim*” — egymástól függő ügyek

87 *invectivából* — támadó szavaiból

90 *pure et simple* — pusztán és egyszerűen

98 *elaboratumait* — kifejtett, kidolgozott jelentéseit

112 *aequivalenst* — egyenértékűt, azonost

126 *municipális* — megyei, helyhatósági

142 *expediens* — segédeszköz

154 *constitucionalis* — alkotmányos

159 *omoltenek* — lepénynek

174 „*Verbőczy népének*” *specificuma* — a nemességnek sajátja

179 „*longus ordo idem petentium decus*” — „Hosszú az ugyanezen tisztességet kívánók sora” (Livius-idézet).

194 „*tu es Petrus!*” — „Te Péter, azaz kőszikla vagy!” — Jézus egyházalapító mondata (Újszövetség, Máté evangéliuma, 16. 18.)

200 *repudiljuk* — visszautasítjuk

204 *Wladimir rend* — cári kitüntetés; vö. Ű 1862. október 18., Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz

- 228 *Alia uidimus procellas!* — „Láttunk már más viharokat is!”
(Cicero után szabadon)
243 *corollariumokat* — következtetéseket

56

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1863. febr. 28.] 233—4.

- M: I. Ü 1863. február 28. 9. sz. 66.; *Tallerosy Zebulon* aláírással.
II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette
s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 22.
(Mktár: 193.) — *Szegényeknek? mire: bábra? — hogyan!*
címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

18 150 — Mktár: 140

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

6 *aranzsiroztata* — rendeztetett

57

A GYORS SEGÍTSÉG A BAJBAN

[1863. ápr. 11.] 234—6.

- M: Ü 1863. április 11. 15. sz. 115.; *K—s M—n* aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A három részre osztott Lengyelország orosz fennhatóság alatt álló részében 1862-ben az ún. vörös párt, amely értelmiségi vezetés alatt állott, illegális Központi Nemzeti Tanácsot hozott létre, amely megkezdte egy felkelés előkészítését. 1863. január 22-én

a Tanács Nemzeti Kormányá alakult és kiáltványában megjelölte a felkelés kettős célját, a jobbágyfelszabadítást (az 1861-es, Oroszországra érvényes cári rendelet hatálya nem terjedt ki a lengyel területekre) és a nemzeti függetlenség kivívását. A felkelők kezdetben sikereket értek el. Megélnékült az európai diplomácia is (I. még a 61. sz. cikk jegyzeteit!), de rokonszenvmegnyilvánulásokon túli konkrét támogatást sehonnan sem kaptak — Jókai előrejelzése tehát sajnálatosan profétikusnak bizonyult.

A hazai sajtó részletesen beszámolt az eseményekről, s a magyar közvélemény hagyományos rokonszenvvel kísérte a lengyelek felkelését, amelyet a cári túlerő és a fehér párt (az oroszokkal megegyezést kereső tehetősebb nemesség) végül megbuktatott; de egyik célját mégis elérte: 1864. március 2-án cári ukáz rendelte el a jobbágyfelszabadítást a lengyel területeken is.

A cikk ölete szerepel Jókai egyik témanoteszében: „Az európai diplomácia addig határoz a lengyelek fázása fölött, míg nyár lesz.” (JKK Följegyz. I. 377.) Versben is feldolgozta: *Különböző nemei a segítségnek* Költemények I. NK 98. k. 157. *Nyelvtani gyakorlatok* kezdő franciák és angolok, meg egyebek számára. Költemények II. NK 99. k. 207.

Sor

- 4 *jusque au ceinture* — övig, derékig
- 5 *société d'acclimatation et d'horticulture* — éghajlati és kertgazdálkodási egyesület
- 22 *palliativ* — tünetileg kezelő, enyhítő
- 34 *Barenhauterek* — medvenyúzó
- 49 *a határt is eldltuk* — Poroszország — a cárral konzultálva — lezárta keleti határát, félve, hogy a felkelés áterjed a fennhatósága alatti nyugat-lengyel területekre is. Bismarck e lépésével a cári hatalom rokonszenvét is igyekezett biztosítani.
- 60 *Montalembertnek* — Charles Forbes de Tregon (1810—70), francia publicista és államférfi. A lengyel kérdéstről írt munkája (*Egy gyászoló nemzet*) magyarul 1863-ban jelent meg Szegeden, Szabó Mihály fordításában. Jókai itt arra céloz, hogy a röpirat sem ad tényleges segítséget.

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI BALATON-FÜREDRŐL

[1863. aug. 8.] 236—7.

- M. I. Ű 1863. augusztus 8. 6. sz. 43.; Tallérossy von Zebulon aláírással.
 II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel, 1900. 22—4. (MKTár 193.) — *Balatoni fürdőlevél* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 8 gyógyuljon — MKTár: gyógyulja
 10 megcsinaljuk — MKTár: megcsinaljunk
 28 oldalamban — MKTár: oldalomban

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Jókai Mór először 1857-ben járt Balatonfüreden, majd évenként visszatérő vendége lett a fürdőhelynek, míg 1867-ben telket is vásárolt. Ezen az építkezés 1869-ben kezdődött el, és a következő évben nagyjából készen is állott a villa. (Ma Jókai-emlékmúzeum.) Itteni tartózkodására l. Lipták Gábor: *Jókai Balatonfüreden*. Veszprém megyei Múzeumi Igazgatóság 1967. (a családi feljegyzésekből vett bő idézetekkel és a balatoni vonatkozású Jókai-írások jegyzékével).

A Balaton mellett töltött napok, hetek csakhamar szépirodalmi formát is öltöttek. Az első útról, amelyet Jókai 1857-ben tett a Balaton-felvidéken, cikksorozatban számolt be, ezt saját rajzaival illusztrálta: *A magyar Tempevölgy*, VU 1858. április 25., május 2., 9., 16., 23., 30., június 6., 17—23. sz.; legújabbán megj.: JKK CB 5. k. 54—70. A fürdőélet epizódja villan fel *Az új földesúr* c. regényében is (1862): JKK Regények 13. 333—9.

1863 nyarán az Ű így hírlelte Jókai füredi utazását (Ű 1863. július 18. 3. sz.):

„Előleges jelentés.

Jelentjük lapjaink teljes című közönségének, hogy lapunk érdekében ismét új érdekes olvasmányról gondoskodtunk! Főmunkatársunk, Kakas Márton ugyanis e hét folytán utazik Délre, nem ugyan Ebédre, de nem is egészen Africába, hanem csak Balaton-Füredre. Megigérte, hogy tengeri kalandjait az Űstökösben fogja közzétenni. . .

Az Űstökös szerkesztője és kiadója”

A PN néhány nappal később Különféle-rovatóban jelentette: „Jókai Mór és neje Balaton-Füredre utaztak.” (PN 1863. július 21. 164. sz.) A lap még egy ízben adott róluk hírt: (zk.) — Zilahy Károly —: *Balatonfüredi tárcsa*, PN 1863. augusztus 13. 184.sz.

Cikkünk az Ő háromrészes sorozatának középső darabja, amelyet — az előző bejelentéssel ellentétben — a Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz c. rovatban közöltek. A megelőző, augusztus 1-i levél a fürdőközönség külföldieskedéséről, az augusztus 15-i pedig a vasúti jegyváltás nehézségeiről szólt, l. a Kihagyott cikkek jegyzékét!

Sor

- 2 *iszunk savot* — A gleichenbergi savókúra mintájára, amelyet a tuberkulózis ellen tartottak hatásosnak, Füreden is folyt ilyen kezelés. Jókai unokahúgának, Váli Marinak a férje, Peti József tanár 1862-ben részesült ebben a kúrában. (Lipták i. m. 11—2.)
- 9 *an-kompanyi* — en compagnie: együtt, társasággal
gőzhajóra — A Kisfaludy nevű gőzös 1846 óta bonyolította le a balatoni személyforgalmat.
Staatsvisitet — hivatalos látogatást
- 16 *kurtoazival* — courtoisie: udvariasság, szívelyesség
- 17 *ne deranzsirozanak* — ne zavartassák
- 18 *toaletet* — itt: csinosítást
- 20 *a tulso parton gyün vasut* — A Déli Vasút 1861-ben megnyílt nagykanizsai vonaláról van szó, amely a Balaton déli partján haladt (és halad) végig. Balatonfüred csak 1909-ben kapott közvetlen vasúti összeköttetést a fővárossal.
- 26 *a zalai oldal* — A XIX. századi vármegye-beosztás szerint a Balaton északi partja (Füred is) Zalához tartozott.
- 30 *meszely* — 0,42 l
- 34 *„polka tremblantra”* — rezgő-polkára
- 35 *solenniter* — ünnepélyesen

59

TALLÉROSSY ZEBULON ÁLMAI MEXICÓRUL

[1863. aug. 29.] 237—9.

M: I. Ő 1863. augusztus 29. 9. sz. 66.; Tallérossy von Zebulon aláírással.

II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette
s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 24—7.
(MKtár 193.) — *Álom Mexicóról* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 4 aranyot — MKtár: aranyat
11 MKtár: diofa — színü
23 aszt — MKtár: azt
26 auasi — MKtár: auani — vsz. sajtóhiba! —
28 megind — MKtár: megint
58 öviki — MKtár: öviké
inditvany — MKtár: inditvan

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Mexicóról* — 1861-ben a liberális kormány, amelynek élén Benito Pablo Juarez (1806—72) indián származású politikus állott, megtagadta a külföldi kölcsönök kamatainak fizetését. Angol—francia—spanyol intervenció volt rá a válasz. 1862-ben a megszállók ellentétei miatt az angol és a spanyol csapatokat kivonták, III. Napóleon viszont vazallus császársággá akarta változtatni az országot Habsburg Miksa főherceg vezetésével. Csapatái 1864 júniusában elfoglalták a fővárost és a francia fegyverekre támaszkodva kikiáltották a császárságot. Az intervenció ellen Juarez vezetésével népi felszabadító háború kezdődött, amely győzelemmel zárult. 1867 májusában Miksa vereséget szenvedett, haditörvényszék elé állították és 1867. június 19-én kivégezték.

A Tallérossy Zebulon-levelek közül már a korábbiak is foglalkoztak a mexikói helyzettel: Ü 1862. február 8., május 31.; I. a Kihagyott cikkek jegyzékét!

Cikkünk ötlete Jókai egyik témanoteszában is felbukkan: „— Zebulon Mexicóban” (JKK Följegyz. I. 391.).

Sor

- 5 sok *confiskalt joszag donatio is neoaquistica* — elkobzott jószág, adomány és új szerzemény
8 *premier minister* — miniszterelnök
9 *notabelok* — tekintélyes személyiségek
10 *vold otanag vörösriz-szinü*. . . — A nemzetségek felvonultatása Jókai egyik novellájában is visszatér: „Volt közöttük sötétbarna,

Sor

- olajsárga, rézpenzszinü és valamennyi jól kifestve, kiszurkálva.”
(Indus [értsd: indián] országgyűlés, Dekameron, 3. k. NK 13. k. 67.) Az író itt az *öslakosokat* sorolja fel.
- 13 *subtilitást respectálja* — finomságot vegye figyelembe
- 15 *nuancearol* — árnyalatáról
- 16 *creol* — a Latin-Amerikába bevándorolt fehér hódítók leszármazottai
- 16 *mulat* — európai—néger kereszteződés
mestiz — európai—indián. kereszteződés
- 17 *quarteron* — Hasonló címmel novella is jelent meg Kalocsa Róza fordításában: *A quarteronne*, Koszoru, 1863. II. félv., a XVIII. számtól folytatásokban. Az első résznél (18. sz. november 1. 422.) a fordító lapalji jegyzetben így magyarázza a fogalmat: „Quarteronnak nevezik a fehér apának fél szerezsen nejtől született leányát.”
quinteron — ötödrészben európai származású; analóg képzés a „quarteron” mintájára
albino — fehér néger
- 19 *hybridumok* — vérkeveredések
- 24 *congregatióban* — összejövetelen, tanácskozáson
praeses — elnök, előlülő
- 25 *consonans* — mássalhangzó
- 27 *syllabakból* — szótagokból
- 28 *kadenciázik* — rímel
- 31 *pitlire örlő malmot* — pitle-zacsós malom; hangja miatt „kerepelő malom”-nak ismerte a népnelv.
- 35 *correspondealjak* — leveleznek
- 46 *propter* — itt: miatt
- 53 *praetendalt* — követelt

60

CSODABOGARAK

Szerzette: Kakas Márton

TOLVAJ HISTÓRIA

[1863. szept. 26.] 239—42.

M: I. Ü 1863. szeptember 26. 13. sz. 98—9.

II. Emlékeim. 1. k. Bp. 1875. 256—9.; *Tolvaj história* címmel.

- III. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 109—12.; *Tolvaj históriacím*mel.
 IV. Életemből. 1. k. NK 96. k. 389—91.; *Tolvaj história* cím

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 1 még világon — 1875, 1887, NK: még *a világon*
 2 köpönyegbe — 1875, 1887, NK: köpönyegbe
 7 Karthágoy — 1875, 1887, NK: Karthagoi (ugyanez 24., 27.,
 35. sor)
 27 Didonia grófné egyike — 1875, 1887, NK: Didonia egyike
 37 szervezett — 1887, NK: szerkesztett
 42 Gelteisscheint — 1875, 1887: Geleitsscheint; NK: Geleitscheint
 61 Minap — 1875, 1887, NK: Másnap

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A cikk témája így szerepel Jókai egyik noteszában: „Egy csoport cigány tolvajt hivat be a vendégszobába, hogy lopják el minden hölgynek az erszényét — Egyikben van a hűtlen kedves levele” (JKK Följegyz. I. 392.). Cikkünk a *Csodabogarak* c. alatt futó sorozat első darabja; ebben az évben további nyolc kis történet látott az Ü-ben napvilágot, l. a Kihagyott cikkek jegyzékét!

Sor

- 1 *reték-utca* — A Hermina teret kötötte össze az akkori Váci úttal; környéke külvárosnak számított.
 8 *Knödlfressert* — beszélő név: Gombócevőt
 42 *Gelteisscheint* — útlevelet (sajtóhibás németiséggel)
 44 *kreuzjunkerek* — porosz arisztokraták
 52 *comme il faut* — ahogy illik
 54 *écarté* — kártyajáték

61

AUSZTRIA A VÁLASZÚTON

[1863. okt. 2—7.] 242—9.

- M: H 1863. október 2. 224. sz. 2., a 69. sorig; október 3. 225. sz. 2., a 141. sorig; október 7. 228. sz. 2., végig; nap jegy alatt.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A lengyel események európai kihatásaival foglalkozó cikk megértéséhez a következő diplomáciatörténeti adatokat kell ismernünk. Az 1863. január 22-én kirobbant felkelés a Galíciát megszállva tartó Ausztriát közvetlenül érintette. Gr. Rechberg osztrák külügyminiszter kettős politikát űzött: hivatalosan semlegességet hirdetett, Angliával és Franciaországgal interveniált a cárnál az erőszakintézkedések ellen, ugyanakkor Alexander Mensdorff-Pouilly gr. (1813—71) altábornagy, galíciái kormányzó elnázta, hogy osztrák területről fegyver, lőszer és önkéntesek érkezzenek a felkelés támogatására. De titkos csatornákon Gorcsakov orosz külügyminiszterrel is kapcsolatot tartottak.

A nyugati, angol, francia és osztrák diplomácia két ízben kereste meg a cárt: 1863 áprilisában és júniusában. A jegyzékek rendezési alapul Rechberg hat pontját kínálták: (S 1863. július 13. 157. sz.)

- amnesztia a felkelőknek
- törvényhozási képviselőt
- nemzeti közigazgatás, lengyelek közhivatali kinevezésének útján
- lelkiismereti szabadság a zömmel katolikus lengyelek vallásgyakorlatának biztosítása
- a lengyel nyelv használata a közigazgatásban, a törvényhozásban és az oktatásban
- törvényes újoncoszás (ennek hiánya volt a felkelés kitörésének közvetlen oka)

Gorcsakov a jegyzékeket elutasította, ezzel a nyugati diplomáciai próbálkozások gyakorlatilag be is fejeződtek. III. Napóleon 1863. nyarán eltávolította Párizsból a lengyelek melletti beavatkozást sürgető unokaöccsét, Jérdome herceget; az 1863. július 13-i londoni parlamenti vita kapcsán Viktória királynő is állást foglalt a felkelés ellen. Poroszország — attól félve, hogy a mozgalmak átterjednek a Poznani Nagyhercegségre is — már február 8-án megállapodást kötött a cárral és lezárta keleti határát. Piemont potenciális szövetségeseinek tekintette Oroszországot, egy Ausztriával szembeni konfliktus esetén, és 1862-es elismerésének fejében jóindulatú semlegességet tanúsított. Így a lengyel felkelés, amelynek arisztokrata-monarchista („fehér”) vezetői az európai nagyhatalmak segítségére számítottak, fokozatosan elszigetelődött.

Ausztria csak 1864-ben adta fel a cikkben elemzett habozó,

kétkulcsos politikáját, amely egyébként diplomáciai gyakorlata volt az 1850-es évektől kezdve. Februárban elrendelte Galiciában az ostromállapotot és lezárta a határt, tavasztól kezdve pedig figyelmét Schleswig-Holsteinra fordította, ahol Dánia ellenében Poroszországgal szövetségben lépett fel.

Sóir

- 3 *igen kedélyes collegánk* — Jókai Kovács Lajosnak válaszol
- 7 *Maro* — Vergilius Publius M. (i.e. 70—i.e. 19), római epikus költő „*Deus nobis haec otia fecit.*” — „Isten ezt a nyugalmat nekünk adta.” (1. ecloga)
- 21 *Mencsikoff-féle historiai paletot* — történelmi kabát. Alekszandr Szergejevics Mencsikov hg. (1788—1869) 1853 márciusában lett rendkívüli cári követ Konstantinápolyban, és a háborúra készülő orosz politika szellemében provokatív magatartásával — felsőkabátban ment a nagyvezírhez — közvetlen kiobbantója volt a krími háborúnak. Jókai erre verseiben is visszatér: *A Mencsikoff paletója*, Költemények I. NK 98. k. 53—4.; *Mégis bunda a bunda*, Költemények II. NK 99. k. 155—6., *A tengerszemű hölgy* KrK. 41—44.
- 36 *neutralis* — semleges
- 81 *sebastopoli megállapodás* — 1854 elején az angol és a francia kormány közösen lépett fel a szultán támogatására Oroszország ellen. Flottájuk megjelent a Fekete-tengeren és az orosz hajóhadnak megtiltotta Szevasztopol kikötőjének elhagyását, amíg az oroszok ki nem űrtik a megszállt dunai fejedelemségeket. Az akció sikertelen maradt, 1854. március 28-án kitört a krími háború.
- 82 *villafrancai* — 1859-ben itt kötött fegyverszünetet a Magentánál és Solferinonál vereséget szenvedett Ausztria a francia szövetségben harcoló Piemonttal, lemondva Lombardiáról.
- 89 *a párisi conferentián* — 1856 elején a krími háborút lezáró tárgyalások folytak Párizsban; ezek a cári Oroszország számára igen hátrányos párizsi békével zárultak, március 30-án.
- 121 (*vide: America*) — III. Napóleon 1862-es közvetítési kísérletén túl (l. az 52. sz. cikk jegyzeteit!) nem avatkozott be az északiak oldalán a polgárháborúba.
- 137 *constitutionalis* — alkotmányos
- 142 *bönhomia* — kedélyesség
- 148 *Szent István és Géza korondi* — Géza fejedelem (uralk. kb. 970—97) és I. István (uralk. fejedelemként 997—1000, királyként 1000—38) itt Magyarországot jelképezik.

Sor

- 149 *Rudolf* — Habsburg R. (1218—91), Ausztria grófja, 1273-tól német-római császár
Ottokár — II. O. (uralk. 1253—78), cseh király a Premysl-dinasztiából
szent Hedvig — Nagy Lajos harmadik leánya (1372—99); 1385-ben a lengyel rendek királynévá választották, férjéül 1386-ban Jagello litván fejedelmet hívták meg. Nem szent, de boldoggá avatása megtörtént.
- 163 *decomponált* — szétszórt
- 172 *calamitásban* — bajban, kellemetlen helyzetben
- 177 *Szobieszky* — Jan Sobieski, III. János néven lengyel király (uralk. 1674—96). Hazánk területén is harcolt a török ellen (Párkány, 1683).
- 178 *institúcióiban* — tanításaiban
- 185 *manifestáltak* — világossá tettek
- 186 *municipiumok* — helyhatóságok
- 187 *imputálhatta* — róhatta föl
- 189 *transigálni* — megegyezni
- 190 *exacerbálták* — felingerelték
- 214 *patentális* — nyíltparancsokkal kormányzó
- 216 *Gróf Rechbert* — Gr. Johann Rechberg (1806—99), osztrák politikus, 1855-től négy éven át a frankfurti szövetségtanács elnökképviselője. 1859-ben miniszterelnök és külügyminiszter. Előbbi funkcióját 1860 decemberéig gyakorolta csak, de külügyminiszterként 1864-ig vezette Ausztria diplomáciáját.

62

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
 ÁDÁMHOZ

[1863. okt. 17.] 249—51.

- M: I. Ü 1863. október 17. 16. sz. 122—3.; *Tallérossy von Zebulon* egyik azon három milio magyarnak, a ki nem banya a másik három milioval akarmi lesz — aláírással.
- II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 27—9. (MKtár 193). — *Nem adjuk az — ételünket!* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 5 megjutatnyi — MKtár: megjutanyi
 9 *tamadja meg a szivemet* — MKtár: szivemet
 22 honaponkint — MKtár: holnaponkint
 53 bizonyitya — MKtár: bizonyitnya
 60 birka — MKtár: birka

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 2 *újsagban* — Nem állapítható meg egyértelműen, hogy milyen cikkekre válaszol itt Jókai.
 3 *alsöldi insig* — Az inség-akciókra l. még 64. sz. cikkünket! Ugyanerről: Ü 1863. október 3. (l. Kihagyott cikkek jegyzékét!)
 6 *phalansztere* — itt: közösködés
 8 *haeresis* — eretnekség
 15 *Vezirt* — 1862. október 1-én indult, hetente kétszer megjelenő politikai lap. Szerkesztette: gr. Mailáth Kálmán.
 18 *nem abonirozok* — nem veszek bérletet
 28 *dictiot* — szónoklatot
 55 *comedentia* — eleség
 63 *annonceaiban* — hirdetéseiben

63

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1863. okt. 24.] 252—3.

- M:** I. Ü 1863. október 24. 17. sz. 130.; Tallérossy von Zebulon aláírással.
 II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 30—1. (MKtár 193.) — *Ne bántsá a muszkát!* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 4 ragjunk — MKtár: vagjunk

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 3 *muszkat vagjunk* — A magyar sajtó zöme a lengyel felkelés vandál vérbefojtása miatt éles hangon kommentálta a külpolitikai fejleményeket.
- 6 *valamenyi bolond újság* — Jókai Üstököse, Szokoly Viktor és Tóth Kálmán Bolond Miskája.
- 17 *muszkat nem bantota soha* — Jókai ebben az értelemben szerepelteti Tallérossy Zebulont az 1869-ben írt *A köszlű ember fiai* c. regényében is.
- 19 *görög kalendarium szerint* — A görögkeleti vallású államok nem hajtották végre XII. Gergely pápa 1582-ben törvényerőre emelt naptárreformját, hanem a korábbi, még Julius Caesartól való időszámítást használták, amelynek pontatlansága kb. 128 év alatt eredményezett egy teljes nap eltérést a csillagászati évtől.
- 27 *oponajdtok, quantum placet* — szóljatok ellene, amennyit tetszik

64

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1864. jan. 29.] 253—4.

- M:** I. Ü 1864. január 29. 5. sz. 38.; *Tallérossy von Zebulon* aláírással.
 II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel. 1900. 31—3.
 (MKtár 193.) — *Egy műkedvelő előadás gyötrelemei!* címmel

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 22 *Schacikam* — kincsem
schlafrokra — hálóköntösre
- 33 *kurtina* — helyesen: kortina — függöny
- 34 „*Bene.*” — Jól van.
- 56 *requisitumnak* — kelléknek

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1864. ápr. 2.] 255—6.

- M: I. Ü 1864. április 2. 14. sz. 106.; *Tallérossy von Zebulon* aláírással.
II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette
s jegyzetekkel kíséerte Várdai Béla. Bp. Lampel. 1900. 33—4.
(MKtár 193.) — *Koldus napok* címmel.

EGY UJ SZINPAD

[1864. ápr. 2.] 256—8.

- M: I. Ü 1864. április 2. 14. sz. 110.; *Gourmandus Magnus* aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 308—11.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 376—8.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 3 vendéglőjének kirakata — 1887, NK: vendéglőjének a kirakata
37 messzelyes — 1887, NK: messzeljes — vlsz. sajtóhiba! —
51 articsókák — 1887, NK: articsókák
77 csináltassunk ülő helyeket — 1887, NK: csináltassunk helyeket
80 fölléptetni — 1887, NK: felléptetni

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 3 a *Marschall* vendéglőjének kirakata — A vendéglő a Hatvani (mai
Kossuth Lajos) utcában volt.
19 *guanója* — ürüléke
35 *Qu' est que cela* — Mi ez itt?
37 *Egy messzelyes palack* — 0,42 l
39 „*Diable! Ah. Impossible. So was ist noch nicht da gewesen!* — Az
ördögbe! Ah, lehetetlen. Ilyen még nem volt!

Sor

- 48 *Merode* — A tábornok 1860 és 1865 között volt az egyházi állam hadügyminisztere.
52 *gruppirozva* — csoportosítva
54 *az a francia tábornagy* — Montebello volt a Rómát őrző francia csapatok főparancsnoka.
59 *extra organum* — sajátos szerv
67 *sansculotteoskodik* — nadrágtalankodik
73 „*solo krebs*” — árva rák

67

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1864. ápr. 9.] 259—60.

- M: I. Ü 1864. április 9. 15. sz. 113—4.; *Tallérossy von Zebulon* aláírással.
II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 35—7. (MKtár 193.) — „*Buda Haldld*”-ről címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 10 *szigyenlet* — MKtár: szigyelte
23 *magara* — MKtár: megara — vlsz. sajtóhiba! —
32 *tecik?* — MKtár: tecik!
33 *a Budanal* — MKtár: Budanal
35 *merd* — MKtár: mert
38 *okvetelen* — MKtár: okvetlen
46 *in* — MKtár: is

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Arany János az 1860-as évek elején régi epikai tervének megvalósításához látott: műköltői alkotásként kívánta a fennmaradt mondai nyersanyag alapján létrehozni, rekonstruálni a magyar eredetmondát. A tervezett trilógia első darabját — az OSZK Kézirattárában őrzött fogalmazvány tanúsága szerint — 1862

februárjának végén kezdte kidolgozni és 1863-ban el is készült a *Buda halálával*. Műve elnyerte az MTA Nádasdy-díját — ritka irodalomtörténeti pillanat az egyetértésre! — Gyulai, Kemény és Jókai bíráló jelentése alapján.

A PH 1864. április 5-i és 7-i, 76. és 78. számában névtelen cikk jelent meg Földi Géza 17 (!) éves fiatalember tollából, aki politikai kulcsműnek értelmezte a Buda halálát. Jókai témanoteszában felbukkan az ötlet: „— Buda haláláról” (JKK Följegyz. I. 387.), majd két nap leforgása alatt cikkben is válaszol Tallérossy Zebulon jelen szavaival. Az Ű következő, április 16-i számából (az *Ama bizonyos csizmadia . . .* rovatból) az is kiderül, hogy a Hölgyfutár is válaszolt az Aranyt ért támadásra.

Sor

- 3 *Aranianust* — Arany Jánost
száz aranyirt — az MTA Nádasdy-díjának összege
- 5 *4-szer 12-nek* — 48-nak
- 6 *circumsribalok* — körülírok
- 8 *renanista* — Ernest Joseph Renan (1823—92), teológusból lett radikális történész; 1863-ban jelent meg híres munkája: *Vie de Jésus*; ugyanezen év júniusában elmozdították a Collège de France tanári állásából a francia püspöki kar tiltakozására. Művének hazai fordítása névtelenül, 1863-ban jelent meg és decemberben már be is tiltották.
- 18 *tributumot* — hadisarcot, adót
- 23 *nableondoskodot* — szójáték Napóleon nevére
- 24 *aliancot* — szövetséget
dominiumbol — birtokból
- 29 *mormon* — Joseph Smith 1827-ben alapította „az ítélet napjának szentjei” felekezetét. Többnejűségük közizmert. 1847-től 1910-ig az USA-n belül Utah államban területileg is elkülönülten éltek.
- 31 *kalugyer* — a szerzetesek görög neve, innen került át a délszláv nyelvekbe és a románba
- 38 *dicasterium* — ítélőszék

68

GYÁSZHÍR

[1864. ápr. 22.] 260—2.

M: H 1864. április 22. 92. sz. 2.; J. M. kézzeggyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 1 *Kazinczy Gábor meghalt* — 1864. április 18-án a Borsod megyei Bánfalván.
- 2 *Nagyon korán!* — K. G. 1818-ban született, tehát 46 éves volt.
- 5 *a szép napok visszatértét* — K. az 1830-as évek végén a fővárosi radikális fiatalok, az Ifjú Magyarország vezérégyénisége volt. Utoljára — Jókai erre céloz a 6. sorban az „ismét”-tel — az 1861-es országgyűlés követeként tartózkodott huzamosabb ideig Pesten, általában borsodi birtokain élt.
- 12 *a roppant tehetséget* — A kegyeletes megemlékezés sem fedheti el a valós tényt: K. tehetsége nem testesült meg maradandó értékű művekben. Legjelentősebb irodalmi tettei nem eredeti alkotások: *Finn népmesék*, Pest 1856.; *Molière vígjátékai I-II.*, Pest 1863.
- 22 *nehány év előtt* — az 1861-es országgyűlésen
- 24 *megrázó szónoklatra* — K. G. 1861. május 27-én beszélt, Deák felirati javaslatát támogatta. Szövegét Hajnik Károly: *Az 1861. év április 2. Pesten egybegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója* I. Pest, Landerer és Heckenast 1861. A nagysikerű szónoklat azért lett megrázó, mert közben kétszer rosszul lett s a második alkalommal tíz perc szünetet kellett tartania.
- 38 *jellemét nem változtatta* — Jókai szépít a valóságon. K. G. politikai pályája a fiatalkori radikalizmustól az 1849-es békepárti szereplésen át a felirati pártig vezet.

69

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1864. júl. 9.] 262—4.

M: Ü I. 1864. július 9. 2. sz. 10.; *Tallérossy von Zebulon* aláírással. II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 37—40. (MKTár 193.) — *A viselet—cserélők* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 21 *prokator* — MKtár: *zrokator* — vsz. sajtóhiba! —
 31 *mind csati rudakal* — MKtár: *nincs!*
 37 *zsinorozon* — MKtár: *zsinorozzon*
 38 *megind* — MKtár: *megint* (ugyanez: 36. sor)
 42 *vigezhete* — MKtár: *vigezhetet*
 43 *az a roszt* — MKtár: *a roszt*
 71 *aszt* — MKtár: *aszt*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím A cikk témája versben is felbukkan: *Csahosi úr. Költemények*
 II. NK 98. k. 168–9.

Sor

- 7 *Stammgast* — törzsvendég
 15 *Peleskei notariusbul* — Gaál József háromfelvonásos bohózata,
 amelyet Gvadányi József elbeszélő költeménye alapján írt,
 Thern Károly zenéjével. Bemutatója 1838. október 8-án volt a
 Pesti Magyar Színházban; a cikk megírásáig 58 előadáson ját-
 szották.
 16 *at van penetralva* — át van hatva
 42 *Rollet* — szerepet
 52 *kontemnáltak* — megvetettek
 60 *travestálva* — kicsúfolva, kiforgatva
 66 *canstoker* — Zahnstocher: fogpiszkáló

70

FÁY ANDRÁS MEGHALT!

[1864. júl. 27.] 264–6.

M: I. H 1864. július 27. 170. sz. 2.; aláírás nélkül, gyászkeretben.
 II. Jókai Mór: *Írói arcképek*. S. a. r., bevezetéssel és jegyzetekkel
 ellátta Bisztray Gyula. Bp. Művelt Nép 1955. 127–8.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 47 *ismeretesb* — 1955: *ismertebb*
 67 *kiadhatlan* — 1955: *kiadatlan*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Fáy András meghalt!* — 1864. július 26-án Pesten. Jókai versben is elsíratta: *Fáy András halálára. A négysoros epigramma először: Ű 1864. július 29. 5. sz., kötetben: Költemények I. NK 98. k. 382.*

Sor

- 2 *a nemzet egyik nagy halottját* — Szalay László július 17-én halt meg, l. a 76. sz. cikket! A H július 19-én búcsúztatta aláírással nélküli „*Szalay László nincs többé!*” cikkében. Temetése július 22-én volt.
- 21 *ne reggel* — Jókai a nekrológot július 26-án írta, a halálhír vételekor, és az másnap jelent meg.
- 27 *Ki úgy hal meg . . .* — Szinte prózai újrafogalmazása Arany János 1860-as ódájának:
„Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múlt; . . .”
(Széchenyi emlékezete)
- 41 *A nemzet: seínészet:* — F. A. az 1834–35-ös évadban igazgatója volt a Budán működött, Pest vármegye pártolta színtársulatnak. Emellett röpiratokban, cikkeket harcolt a magyar színeszet fővárosi állandósításáért. Szerzőként is említésre méltó: 1837 és 1864 között öt vígjátéka szerepelt a Pesti Magyar Színház, illetve a Nemzeti Színház műsorán.
- 42 *a kisdedovóddé, (. . .) a bölcsőde* — 1836-tól tagja volt a „kisdedovó-intézeteket fejlesztő egyesület” választmányának, elméleti munkája erről az *Óramutató* c. röpirat (Pest, 1842.).
az első hazai takarékpénztár — A Fáy sugallta vállalkozás 1839 végén indult, hogy fellendítse a pangó hiteléletet. Vonatkozó röpirata: *Terve a pestmegyei köznépi szádmára feldlíltandó takarékpénztárnak*, Buda, 1839. Az intézménynek segédigazgatója is volt Simontsits János mellett.
- 51 *hallgattuk a megyei s országgyűléseken is* — F. A. politikai pályáját a vezérvármegyében kezdte, 1810 és 1818 között szolgabíró volt, 1835-ben megválasztották Pest vármegye országgyűlési követének is. Előbb Széchenyi programjához állott közel, majd — az 1840-es években — az Ellenzéki Körben játszott fontos szerepet.
- 57 *A m. akadémia tiszt. és igazgató —, valamint a Kisfaludy-társaság tagja volt* — Az MTA-nak 1831-től volt tiszteleti tagja, 1845 és 1848 között igazgatótanácsi tagként helyettes elnöke is; a Kisfaludy-Társaság alapítói között találjuk, 1837 és 1840 között első igazgatója volt.

Sor

- 67 *Számos érdekes jegyzetet, és kiadhatlan kéziratot* — Hagyatékában gazdasági iratok, memoárrészletek, saját szerzeményű zeneművek, cigány szótár és nyelvtan, valamint gazdag levelezés maradt fenn. (Kéziratai az OSZK-ban vannak.)

71

SZINHÁZI PUBLIKUMFOGÁS FÜRDŐN

[1864. júl. 29.] 267—72.

- M: I. Ű 1864. július 29. 5. sz. 34—5.; *K-s M-n* aláírással.
II. Emlékeim 1. k. Bp. 1875. 217—24.
III. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 68—75.
IV. Életemből. 1. k. NK 96. k. 360—5.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 7 Egy, a tárgyban — 1875, 1887, NK: Egy, e tárgyban
12 *uzsonnára* — 1875, 1887, NK: *ozsonnára*
19 *művész* — 1875, 1887, NK: *művészet*
23 *hozza* — 1875, 1887, NK: *hozta*
27 *Mayerbeertől* — 1887, NK: *Meyerbeertől*
34 *börzefolyamról* — 1875, 1887, NK: *börzedrfolyamról*
70 *Itt dll az én* — 1887, NK: *Itt az én*
85 *jdrmi színházba* — 1875: *jönni színházba*; 1887, NK: *jönni a színházba*
97 *kiad* — 1875, 1887, NK: *kiidd*
102 *gyapjúról s repcéről* — 1875, 1887, NK: *gyapjúról meg repcéről*
103 *megválni* — 1875, 1887, NK: *megválni a hét tizesétől*
105 *ahhoz én nem* — NK: *ahhoz nem*
116 *vonítnak* — NK: *vonnak*
118 *bej* — NK: *báj*
121 *éjszakiakat* — 1875; *északiakat*
122 *éjszakiak* — 1875: *északiak*
126 *Alabáni* — 1875, 1887, NK: *Alabáma*
128 *az egy* — 1875, 1887, NK: *ez egy*
161 *legtöbb nép* — 1875, 1887, NK: *legtöbb a nép megjelentek*
— 1875, 1887, NK: *megjelennek*
169 *alig húsz huszonöt* — 1875, 1887, NK: *alig huszonöt*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Balatonfüreden 1831 óta állott színház. Ezt — Zala vármegye irányításával, Kisfaludy Sándor kezdeményezésére — több dunántúli megye támogatásával építették. 1846-tól nyári színikör is működött, ebben Jókainé többször fellépett. (Lipták i. m. 8., 10.)

Sor

- 21 *vatermörderes* — magas, keményített galléros
 25 *Bagatelle!* — semmiség!
 27 *az afrikai nőben Mayerbeertől* — Giacomo Meyerbeer (1791—1864) Scribe szövegére írt operájának posztumusz bemutatója 1865. április 28-án volt Párizsban; a Nemzeti Színház 1866-ban tűzte műsorára.
 30 *Charlotte Grisit* — híres táncosnő (1819—99)
 33 *kereskedelmi csarnok* — A Pesti Gabonacsarnok 1854-ben nyílt meg a mai Roosevelt tér, Apáczai Csere János és Dorottya utca által határolt telken állott, Hild József tervezte és 1817—30 között épült klasszicista palotában, amely korábban Széchenyi Casinojának és a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnak adott otthont.
 46 *Choufleuri úr* — „Choufleuri úr otthon lesz”: Offenbach egyfelvonásos operettje, Tarnay Pál fordításában, magyarországi bem.: Budai Népszínház 1863. április 18.
 49 *accist* — fogyasztási adót
 57 *admodum reverendissime domine* — igen, nagyon tiszteletes uram
 64 *kurtindt* — függőnyt
 71 *brumba, faetonba* — A „brum” (eredetileg brougham) csukott, egylovas, kétüléses, a „faeton” félfedeles, együléses hintó.
batárba, nájdicsámba — Mindkettő régimódi utazókocsi.
 96 *generositas* — nemeslelkűség
 109 *Karsamediner* — alázatos szolgája
 112 *kabdnoszt* — havannai szivart
 113 *Pfuj Teufel!* — pfuj, ördög!
 117 *parterre* — földszinti zöllye
 118 *God bej sir!* — Isten önnel, uram!
 119 *Hau-du-ju-dú!* — Hogy van?
 125 *yanke doodle* — Az amerikai forradalom idején keletkezett, világszerte ismert dal.
 126 *Alabáni* — helyesen: Alabama — Angliában épített déli kalóz-hajó, amely az északiak kereskedelmét akadályozta; kártételei-

Sor

- ért Anglia 1865-ben, a polgárháború befejezése után nemzetközi bírósági ítélet alapján 15 millió dollár jóvátételt fizetett.
- 129 *tourokat* — fordulokat, játékokat
- 138 *Politzey Stunde hat geschlagen!* — Ütött a rendőrségi óra!
- 139 *concordatum* — megegyezés
- 143 *robberekbe* — kártyajátékban: forduló
- 146 *Jön Patkó, jön Hajnal* — hírhedt dunántúli betyárok. Hajnal Sándor 1863-ban megtámadta a Pusztaszentlászlón nyaraló Deák Ferencet is. Az *Ü* 1863. augusztus 8-i száma adott hírt meglövetéséről. Patkó alakja is gyakran felbukkan az *Ü* 1862–63-as évfolyamában, humoreszkben, karikatúra-aláírásban — az irodalmi és a politikai viszonyok jellemzésére.

72

MADÁCH IMRE MEGHALT!

[1864. okt. 8.] 272.

- M:** I. H 1864. október 8. 230. sz. 4.; nap jegy alatt, gyászkeretben.
II. Jókai Mór: *Írói arcképek*. S. a. r., bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bisztray Gyula. Bp. Művelt Nép 1955. 289.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Jókai lapja Madách temetéséről is beszámolt: H 1864. október 11.

Sor

- 3 *az 1861. országgyűlés egyik legkitűnőbb capacitása* — Madách Balasgyarmat választókerületének képviselőjeként a határozati párt-hoz tartozott, május 28-án mondott a képviselőházban nagyhatású beszédet, a határozat mellett. Jókai felfigyelt rá, egyik noteszában a jelentékenynek vélt és pártállás szerint csoportosított képviselők között szerepel „Madács” is [sic!] — JKK Följegyz. I. 405.
- 3 *az „Ember tragoediájának” lánglelkű szerzője* — Madách drámai költeményének ekkor már második kiadása is megjelent: Pest, Emich 1863.
- 14 *legelső föltűnésök alkalmával* — Az 1860-as évek irodalmi közvéleménye a Tragédiától számította írónak Madáchot. Jókai hasonló állásfoglalása azért meglepő, mert 1843-ban, a Nemzeti Színház drámapályázatán a *Csák végnapjai* c. fiatalkori Madách-dráma Jókai *A zsidó fiújával* együtt nyert dicséretet.

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1864. okt. 22.] 273—4.

M: I. Ü 1864. október 22. 17. sz. 130.; *Tallerossy von Zebulon* aláírással.

II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kfsérte Várdai Béla. Bp. Lampel, 1900. 40—2. (MKtár 193.) — *Ne törődj a szomszédokkal* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

28 töbi — MKtár: többi

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 7 *procesusom* — pöröm
exequalok — végrehajtók
 15 *bruder Berliner* — berlini testvér
 16 *Schneider* — szabó
Männerschneider — férfiszabó
Damenschneider — női szabó
 17 *Aufschneider* — felvágó
 21 *entréet* — belépőt
 29 *vis a vis-m* — szemközti lakótársam
 31 *impertinens* — garázda, szemtelen
 32 *duellumal* — párbajjal
 35 *forspontot* — előfogatot
 37 *conversalnyi* — társalogni
 43 „*oui, oui,*” — igen (franciául)
 48 *dos a dos-nal* — hátat fordítónál

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1864. nov. 26.] 274—6.

- M: I. Ü 1864. november 26. 22. sz. 170.; *Tallerossy von Zebulon* aláírással.
II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 42—4. (Mktár 193.) — *Az osztrákok kibőjtölése* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 15 csinyalyak — Mktár: csinyalak
18 tecik — Mktár: tessik
35 megilnyi? — Mktár: megilnyi!

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 7 *majszter* — mester
gehrokot — kb. térdig érő, fekete szűk kabátot; ferencjósának is nevezték
8 *kaputban* — hosszú kabátban
25 *principiumot* — elvet
30 *quartilyt* — lakást
32 *asecuralya* — biztosítsa

VÁMBÉRY EGY ESTÉLYEN

[1864. dec. 10.] 276—9.

- M: I. Ü 1864. december 10. 24. sz. 186—7.; *K-s M-n* aláírással.
II. Életemből 3. k. Bp. 1887. 312—6.
III. Életemből 2. k. NK 97. k. 379—82.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 13 kiadótul — NK: kiadótól
 25 vetették — NK: vetettek — vlsz. sajtóhiba! —
 32 körül — 1887, NK: körül
 35 tartozik a halotti — 1887, NK: tartozik halotti
 58 kumiszt — 1887, NK: kumiszt (ugyanaz: 56., 57., 63 sor)
 lótejbül, tevetejbül — NK: lótejből, tevetejből
 87 könyvbül — NK: könyvből

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Vámbéry* — V. Ármin, eredeti nevén Vamberger Hermann (1832—1913), a neves orientalista 1864-ben tért vissza csaknem három esztendeig tartó keleti útjáról. Az utazás történetét Jókai Vámbérynek *Vándorlásaim és élményeim Persiában* c. könyvéből meríti (Pest, 1864.); a könyvből az Ü 1865-ben több mutatványt is közölt.

Sor

- 1 *A kiadóm* — A cikk kerete tréfásan fiktiiv: az Ü-nek Jókai volt a kiadója is.
 11 *a magyar akadémia segélyezése által* — V. Á., aki 1860-ban lett az MTA levelező tagja, 1861 őszén indult el az őshaza felkutatásának szándékával, akadémiai megbízással és némi anyagi támogatással.
 12 *visszatérve aztán* — az utazás befejezése után Vámbéry Londonba érkezett, a következő sorokban leírt eseményekre l. *Vámbéry Ármin Londonban*, PN 1864. július 6. 152. sz.; Fővárosi Lapok 1864. július 12. 157. sz.
 20 *a messze földön járt utazót* — Vámbéry az említendő nyolc hónap alatt az Erzerum—Tebriz—Khiva—Bokhara—Szamarkand—Teherán útvonalat járta meg.
 31 *rőf* — egy bécsi rőf: 0.78 m

76

A NEMZET HALOTTAI

[1865. jan. 1.] 279—82.

M: I. Hazánk s a Külföld 1865. január 1. 1. sz. 7—9., (illetve már 1864. december végén, a lap *Mutatványszám*-ában); Jókai Mór aláírással, az elhunytak arcképével.

II. Jókai Mór: *Írói arcképek*. S. a. r., bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bisztray Gyula. Bp. Művelt Nép 1955. 286—8.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 32 Beretõn — 1955: Berettõn
33 teremében — 1955: termében
66 Mózeset — 1955: Mózes

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 1 *az inség zsdkeruhája* — Az 1864 decemberének végén frott cikk az előző évi, 1863-as nagy aszályra utal, amelyet országos éhínség követett.
- 28 *nagy művének befejezését* — Szalay László átfogó történeti munkájáról van szó, *Magyarország története* I—IV. Lipcse, 1852—4.; az V—VI. kötet 1—3. füzeté Pesten jelent meg: 1857—9.; 2. kiadás: Pest, 1860—6. Szalay temetésére a H is visszatért 1864. július 23-i cikkében (K. jegy alatt).
- 32 *Bánhalmán* — elírás; Kazinczy Gábor Bánfalván halt meg.
- 58 *született 1809-ben* — szintén hibás az adat: Hajnik Pál 1808-ban született.
- 60 *pedig mindig a nyilvános pályán élt* — Óvatos célzás Hajnik szabadságharcos szereplésére: 1848-ban áprilistól szeptemberig a Batthyány-kormány belügyminisztériumában tanácsos, majd a rendőri osztály főnöke, Buda visszafoglalása után országos rendőrfőnök volt.
- 62 *önerejével* — Hajnik polgári származású volt.
- 63 *önakaratóból* — A valóság szépítése: 1858-ig emigrációban élt Angliában, az USA-ban és Franciaországban.
- 77 *a pénz is* — az utalás Fáy takarékpénztár-alapító tevékenységére vonatkozik, l. a 70. sz. cikk jegyzeteit!
- 86 *impetrdlni* — elérni

77

(FK.)

[1865. jan. 7.] 282—4.

M: I. Ü 1865. január 7. 1. sz. 1—2.; K-s M-n aláírással.

II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 175—7.

III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 278—80.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Cím (Fk.) — 1887, NK: FALK MIKSA

Sor

5 hogy ha két betű — 1887, NK: hogy ha e két betű
35 többféle variációját tudja — 1887, NK: tudja többféle variációját

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím (Fk.) — Falk Miksa (1828—1908), publicista és politikus, német és magyar hírlapokba egyaránt dolgozott. Az 1850-es évek végén Széchenyi döblingi köréhez tartozott. A fenti jeggyel főként a PN-be írt cikkei váltak ismertté.

Cikkünkkel (a JKK CB 7. kötetébe is átnyúlóan) az Ü egyik sorozatára térünk, amelyet Jókai utóbb (az *Életemből* kötetében) *Kakas Márton arcképcsarnoka* címen foglalt össze; a szakirodalom is ezt az elnevezést használja Jókainak kortársairól frott kisportréira. A nevezetes személyek rövid életrajzzal, verses jellemzés-sel való arcképes bemutatása a divatlapok jellegzetes színfoltja, amely hírlapirodalmunkban a reformkor során jelentkezett. Az 1850-es években Jókai szerkesztői-cikkírói tevékenységében is kimutathatjuk a mostani sorozat világos előzményeit. 1855-ben jelent meg a Hölgyfutár műmelléklete, az *Arckép-album*, amelyről Jókai ismertetést írt: VU 1855. szeptember 23. 38. sz.; JKK CB 4. k. 158—61. Az ott szereplő írók közül Arany, Kemény, Gyulai és Dobsa portréját Jókai is megrajzolja.

1857-ben az általa alapított Nagy Tükör c. satirikus lap füzetekben jelent meg folyamatosan 14 tréfás rajz és pársoros kommentár egyes irodalmi típusokról, *Magyar írók arcképei* címmel. Ezek aláírás nélkül láttak napvilágot, feltételezhető azonban, hogy Jókai írásai.

Jelen sorozatunkat az Ü 1864. november 5-i 19. száma jelzi előre: *Nagyszerű program!* vagy Mi mindent fog jövő évben hozni az „Üstökös”? Ebben Jókai 51 hétre tervez sorozatot és ezt néhány sorban, ötletforgácsokban meg is fogalmazza. A megvalósult, mindig arcképpel közölt portrékban rendszerint ezeket az ötleteket építi tovább. Az ígért sorrendet nem mindig tartotta be, és néhányat az ígértek közül ki is hagyott, ami egyébként javára vált a sorozatnak: valóban a legmarkánsabb arcú kortársak képei kerültek a kisdéd galériába.

Alább következő cikkünk az előrejelzésben és a megvalósításban is az első helyen szerepel: „*l-ső héten jön Falk Miksa barátunk. A Pesti Napló közkedvességű (Fk.) vezércikkírója lapjainkban fogja közleni egész évre szóló politikai időjósait; továbbá schlesswigholsteini allegoridkat; s diplomatai enigramdkat és szdmrejtvényeket, melyek megfejtőinek neveit lapjaink márgóján közölni fogjuk s jutalmul Europa új térképével szolgálандunk.*”

Sor

- 9 *pure et simple* — tisztán és egyszerűen
 10 *historicumot* — történeti érdekességet
constatlni — leszögezni
 28 *egy kúzaí státusciny* — Cuza (1830—73, uralk. 1859—66) román fejedelem 1864-ben a bojárok letörése végett államcsínnel változtatta meg az alkotmányt, amelynek során kiterjesztette a fejedelmi hatalmat; de végrehajtotta a jobbágyfelszabadítást is, szekularizálta a kolostori javakat és kétkamarás nemzetgyűlést állított fel. 1866-ben ezért mondatták le.
 36 *Paganini* — Niccolo P. (1782—1840)
 37 *Markóndl* — id. M. Károly (1791—1860), a magyar klasszicista festészet legkiválóbb alakja, 1838-tól Itáliában élt; művészete itthon 1861-től lett ismertebb, amikor közadakozásból megszerzték hagyatéka egy részét.
 38 „*schöne Gegend*”-del — szép tájjal
 41 *csak egyetlen egyszer* — 1862-ben F. M.-t 6 havi börtönre ítélték a kormánypolitika bírlatáért (ezt utóbb felére mérsékeltek), s megfosztották doktori címétől is.
 47 *Schofkától* — osztrák meteorológustól
Mathieu de la Drometol — francia meteorológustól. Mindkettőjük előrejelzéseit közölték olykor a magyar lapok és sokat élcelődtek tévedéseik fölött.
 48 *Balla Károlytól* — (1792—1873). Meteorológusi tevékenységére Jókainak egy korábbi politikai verse is utal: *Május 1. 1861.*, *Költemények I. NK 98. k. 140.*
 52 *Schleswig és Holsteintől* — Az 1864-es háborúban a két hercegséget Ausztria és Poroszország együttesen vette el Dániától, azonban a területi hódítás újabb viszályforrás lett a két hatalom között. Az 1866-ban háborúvá fejlődött konfliktus baljós előjelei már ekkortájt szaporodtak. Egy későbbi cikkében (*A szellem meghamisítása*, *Életemből. I. k. NK 96. k. 201—2.*) Jókai érdekes magyarázatát adja a téma kedveltségének: „...egyidőben a 'Pesti Napló' hírhedett (FK) vezércikkézője, ha valami igazat

Sor

akart elmondani itthon, beült Schleswig-Holsteinba, és úgy tett, mintha Dániának beszélne.”

- 56 *Bismarkban* — Otto von B., a „vaskancellár” (1815—98) 1862 óta vezette Poroszország kormányát; célratörő, eszközeiben nem válogató diplomáciája állandóan visszatérő téma volt az európai és a magyar politikai sajtó hasábjain.

78

PÉTER PÁL

[1865. jan. 14.] 284—6.

- M: I. Ü 1865. január 14. 2. sz. 9—10.; *K-s M-n* aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 178—81.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 280—2.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Cím Péter Pál — 1887: Péter Pál. (P . . . éry.); NK: Péter Pál (Pompéry)

Sor

- 10 Szathmári — 1887: szathmáry, NK: szatmári
19 Telivérnek: *e* pályadíjt — NK: Telivérnek, pályadíjt
23 felett — 1887, NK: fölött (ugyanaz: 36. sor)
58 *mint inkább azt, hogy „Mi szomszéd az újságban?”* — 1887, NK: nincs!
68 *kantusban* — NK: *köntösben*
a mit . . . — 1887, NK: innen a továbbiak nincsenek!

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Az álnevet és a szöveg néhány utalását Jókai már az előjelzésben említi: „2-ik héten jönnek *Pompéry* barátunk szívességéből *Péter Pálnak Galatabeliekhez írt levelei Malackáról és Bádénból*: Felvilágosító jegyzetekkel.” (Ü 1864. november 5. 19. sz.: *Nagyszerű program!* . . .)

Pompéry János (1819—84) eredetileg ügyvéd volt. 1848-ban országgyűlési képviselő, a belügyminisztérium titkára. Újság-

íróként 1853-tól dolgozott, mint a PN munkatársa, 1857-től szerkesztője. 1859 óta az MTA levelező tagja. Közös fiatalságukra Jókai másutt is emlékezik: *Az én kortársaim, Életemből.* I. k., NK 96. k. 174., 197.

Sor

- 5 *a Telivér előadása előtt* — Pompéry ilyen című ötfelvonásos vígjátéka 1859-ben megnyerte az MTA Karácsonyi-vígjátékpályázatát, ugyanezen évben nyomtatásban is megjelent, de a Nemzeti Színházban csak kétszer játszották, 1859. május 26-án és 27-én. A Telivérről Jókai: JKK CB 5. k. 269. és 280. sz. cikk.
- 6 *„Mi újság a szomszédban?”* — Ez a négyfelvonásos vígjáték még kudarcosabb pályafutású, csak egyszer játszották a Nemzeti Színházban, 1864. november 23-án.
- 6 *Hinc ille Zwiespalt der Natur!* — Innen ered a természet meg hasonlása.
- 9 *megalapította „Magyarország”-ot* — A lapot 1861. január 1. és 1862. június 30. között szerkesztette Pompéry. A lap tréfás jellemzése:
Ő a „biztosító társulatot” védi
És tűzkármentesít
Mint szalamandernek, úgy neki is a tűz
Választott eleme:
Pluto contójában fel van róva ezért
Neki nagy érdeme.
(Költemények II. NK 98. k. 136.)
- 11 *Szathmáry Károly szerződött Wodjanerrel* — Szathmáry 1862. július 1-től vette át a szerkesztést (szeptember végéig élt a lap); ez kiadó-változással is járt, Wodianer Fülöp nyomdája készítette az újságot.
- 12 *Az „Ország”* — A Magyarország folytatásaként jött létre, 1862. október 1. és 1863. április 16. között jelent meg, Pompéry kiadója és tulajdonosa is volt. A Béccsel törvényes úton való kiegyezés fóruma, de az 1848-as áprilisi törvények tárgyalási alapjával. Felelős szerkesztője Greguss Ágost, politikai vezércikkeit Falk Miksa írta.
- 13 *sokat ült Budán* — utalás Pompéry sajtópercire
- 30 *sectio* — osztály, részleg
- 38 *folyóvst versekben beszélni* — A Telivér c. vígjáték párosrímű, hatos jambusokban íródott.
- 39 *érti ily gyökeresen a lovakat* — Az arisztokrata környezetben

Sor

- játszódó darab számtalan lóverseny-fogadási szöveg-utalására céloz itt Jókai.
- 41 *igen jeles titkárrja* — utalás a vígjáték egyik mellékszereplőjére
- 44 *disponibilitásba* — készenlétbe
- 45 *az igazgató* — gr. Ráday Gedeon
- 50 *az elnök* — A Nemzeti Casino elnöke gr. Zichy Miklós volt.
in Corpore — testületileg
az egész díszes társulatot — A bemutató leírása arra utal, hogy Pompéry nagyszámú befolyásos barátja és ismerőse révén egyes reklámhadjárattal fokozta az érdeklődést darabjai iránt. A Nemzeti Casinonak ő maga is tagja volt, vö.: Vadnay Károly: *Elmúlt idők*, Bp. 1886. 147—8.
- 51 *drei mann hoch* — három ember magasságban, azaz teljesen
- 52 *tapselotonnal* — tapsviharral
- 53 *inauguratiója* — ünnepélyes szerzőavatása
- 68 *halinakantusban* — durva gypjúposztóból való köpenyben

79

ARANY JÁNOS

[1865. jan. 21.] 286—8.

- M: I. Ű 1865. január 21. 3. sz. 17—8.; *K-s M-n* aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 181—4.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 282—4.
IV. Jókai Mór: *Írói arcképek*. S. a. r., bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bisztray Gyula. Bp. Művelt Nép 1955. 279—80.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 5 Átalános — 1887, NK: Általános
- 6 *az egyik az* — NK: *az első az*
- 15 *tus* — 1887, NK, 1955: *virtus*
- 47 *Annak a legelső* — 1887, NK: *Annak legelső*
- 49 *hogyan a lapjában* — 1887, NK: *hogyan lapjában*
- 52 *ez az Arany* — 1887, NK: *az az Arany*
- 63 *Arról folyt* — 1887, NK: *Arról volt*
- 72 *ezereket* — 1955: *ezreket*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Arany és Jókai kapcsolatának két vonatkozását, az 1861-es novellakérés és a Buda halála körüli vitát a 15. sz. és a 67. sz. cikk jegyzeteiben már említettük. Kettejük kapcsolata ezeket megelőzően és követően is folyamatos. Jókai mint szerkesztő már az 1850-es években hozott Arany-verseket a Vahot Imrével közösen szerkesztett Remény c. füzetes lapban (1851) és a Délibábnak (1853—54) 1.: JKK CB 4. k. 539., 545.

Ami az Ü-t illeti: Arany ismerte, olvasta a lapot, sőt ő maga is publikált benne:

— *A poloska* c. rímes prózája: 1858. szeptember 4. 3. sz. (az arany kémiai jelével szignálva, Jókai ötletére).

— *Az új magyar költő* 1859. november 5. — ez paródia Vörösmartyinak *A magyar költő* c. 1827-es versére.

Erre — mintegy változatul — Jókai is utal, cikkünkkel egy számban jelent meg ötsoros versikéje, amely paródia Vörösmarty, s egyúttal tréfás célzás Aranyra:

Az ifjú nem érez, a lyánka nem ért,
És egy fagarast sem ad verseidért.
Szép hölgyeink asztalain a Bazár,
A férfi kezében a kártya, hazard!
És nincs Koszorúja.

A vers ötlete, csraformája szerepel az Ü előrejelzésében is: (*Nagyszerű program!*... 1864. november 5. 19. sz.): „3-ik héten *A r a n y J á n o s* barátunktól költészethistoriai értekezés a felett, mit értett tulajdonképen Vörösmarty e passus alatt:

Az ifjú nem érez, a lyánka nem ért,
És nincs KOSZORÚJA keservedért!

Ugyanerre az ötletre l. még az Ü 1862. április 12-i számának szignálatlan versét: *Az „új” magyar költő*. Arany két ízben hasonlóan csipkelődő hangon írt az Ü-ről:

— *Az élcsepok rajzolóihoz* (1862): Arany János *Összes Művei VI*. Zsengék. Törédek. Rögtönzések. Bp. Akadémiai 1952. 127.

— *Az „Üstökös”-nek* (1871): uo. 155.

Sor

11 *eventualiter* — esetleg

20 „*Ne volnék csak olyan vén!* — A négy sor Arany *Írószobám* c. 1850-ben írott költeményéből való. A versnek hatodik versszakát idézi Jókai, eredeti teljes szövege:

Nem volnék csak ilyen vén!
 Tillaárom haj!
 Író tollam letenném
 Tillaárom haj!
 S beszegődném maholnap
 Csizmadia inasnak
 Tillaárom haj!

(*Arany János Összes Művei* I. Kisebb költemények. Bp. Akadémiai 1951. 99—100.)

- 27 *megválaszthatlak csizmadia-céhbéli-választmányi-tag-mesternek* — „(Az 'Üstökös' híres politikus csizmadiajának) érdemeiért Jókai Mórt a pesti csizmadia cég tiszteletbeli tagjául megválasztotta.” (VU 1864. január 24. 4. sz.)
- 45 *az újságodban* — A Szépirodalmi Figyelőben, 1863-tól a Koszórúban.
- 58 *komposzszeszszorátus* — közbirtokosság
- 66 *A papírrongyra mit hozdám röptett* — Arany szokása volt ez, az akadémiai papírszeletek zöme elkallódott, a Jókaihoz küldöttek közül csak ez maradt fenn.
- 68 *der Denker und Henker* — A gondolkodó és a hóhér. A verset l.: *Arany János Összes Művei* VI. Zsengék, Töredékek, Rögtönzések. Bp. Akadémiai 1952. 146.
- 71 *a magyar uraságok belgák és angolok lesznek* — Az 1860-as években a belga és az angol tőke ismételten érdeklődött a magyarországi — főként mezőgazdasági — lehetőségek iránt. 1863-ban Ivánka Imrét ilyen terveit a brüsszeli Banque credit foncier et industriel igazgató-tanácsosává választotta.

A NAP KÉRDÉSEI

[1865. jan. 22—29.] 288—94.

M: H 1865. január 22. 18. sz. 2., az 56. sorig; január 24. 19. sz. 2., a 113. sorig; január 26. 21. sz. 2., a 156. sorig; január 29. 24. sz. 2., végig; az I. rész *J. M.* kézjeggyel, a II—IV. rész nap jegy alatt.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 1 *a legfelsőbb nyílt rendelet* — A császári irat kelte 1865. január 17. (PN 1865. január 21. 17. sz., *Bdni értekezlet egybehívása* címen).
- 12 *azon hátrányok* — E sorokban Jókai az 1863-as szebeni országgyűlésre utal, amelyről a kisebbségbe került magyar képviselők kivonultak.
- 19 *a legutóbbi magyar országgyűlés feliratában* — A Deák fogalmazta felirat szerint Magyarország a horvátokkal „mint nemzet nemzettel” hajlandó tárgyalni, ha azok követei megjelennek a magyar országgyűlésen.
- 21 *fehér lapra* — utalás Deák cikkére: PN 1861. március 24.
- 64 *zelozitás* — vakbuzgóság
- 71 *A pénzügyminiszter ur* — Ignaz Plener (1810—1908), az 1850-es években Magyarországon is működött, mint pénzügyi tisztviselő: 1852 és 1857 között pozsonyi pénzügyigazgató volt. 1860—1865-ig Schmerling kormányának pénzügyminisztere.
- 76 *propositiók* — előterjesztések
- 80 *statutumai* — alapszabályai
- 82 *votum consultativummal* — tanácskozási joggal
- 83 *votum decisivum* — döntési jog
- 90 *kapitálist* — tőkét
- 91 *„ecce hominem Platonis!”* — „Íme, a plátói ember!” Diogenes megkopsztott kakással parodizálta Platon formális logikai meghatározását az emberről.
- 92 *„inplume”* — tollatlan
„bipes” — kétlábú
- 96 *conclusio* — következtetés
- 103 *verba non volant!* — az ismert latin közmondás tagadása
- 126 *praedominalásra* — uralmi túlsúlyra
- 127 *majorizáltatni* — többségi úton elintézni
- 131 *municipiumnak* — helyhatóságnak
- 134 *confessio* — hitvallás
- 150 *se nem delegádl, se nem candidádl* — se nem küld, se nem jelöl
- 172 *A bécsi sugalmazott magyar lap* — Kecskeméthy Aurél 1865. január 1-én indította meg Bécsben politikai napilapját, a Bécsi Híradót, de csak szeptember 30-ig jelent meg.
- 185 *institutióink* — intézményeink

ÉRKÖVY

[1865. jan. 28.] 295—6.

- M: I. Ü 1865. január 28. 4. sz. 25.; *K-s M-n* aláírással.
 II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 184—5.
 III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 284—5.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 8 itt egy — 1887, NK: itt *a*
 10 *csakugyan* borrul — 1887: borrul, NK: borról
 11 *elébb* — nem az — 1887, NK: *az első* nem az

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Érkövy Adolf, eredeti nevén Ploetz Vencel (1818—83), gazdasági író. Az 1840-es években Pest vármegye gazdasági életének egyleti szervezője és irányítója. 1852-ben a Tiszaszabályozó Társulat elnöke, 1864-től nyomdatulajdonos is. Az MTA 1864-ben levelező tagjává választotta.

Sor

- 8 *Vidacs-féle kukuricamorzsoló gép* — A Pesten 1842-ben alakított Vidats-gépgyár termékei országosan népszerűek voltak, képét l. VU 1859. 101. sz. A gyárat 1861 óta az alapítónak fia, V. János (1826—73) vezette, aki egyike volt a márciusi ifjaknak. Jókai képviselőtársa a határozati pártban, majd a szélsőbal egyik vezetője.
- 24 *Mak* — *Cormik-féle fogas hengerrel* — Cyrus McCormick (1809—84) amerikai farmer. 1831-ben az aratógép feltalálójaként vált híressé. Chicagói mezőgazdasági gépgyárának termékei a legkorszerűbb színvonalat képviselték.
- 26 *vállalat létrehozásában fáradozik* — Érkövy 1863-ban tanulmányban elemezte a nagy alföldi aszályt, és tevékeny tagja volt az enyhítésére alakult társulatnak is. Gazdasági írói tevékenységét emeli ki az előrejelzés is: „4-ik héten *É r k ö v y A d o l f* barátunk közhasznú értekezése az 1863/4-iki nagy aszályosságról *a*

magyar irodalomban s a magyar Parnassusnak befűzfapoétitsítéséről".
(*Nagyszerű program!* Ü 1864. november 5. 19. sz.) 1865-ben
A népbankokról címmel publikált értekezést. Tervei megvalósul-
tak: 1866-ban megalapítója és elnöke lett a Pesti Népbanknak.
32 *zdlogházi hitelintézet* — 1864-től működött Pesten

82

ROBBOGÁNYI UZINDUR

[1865. febr. 4.] 296—7.

- M:** I. Ü 1865. február 4. 5. sz. 33—4.; *K-s M-n* aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 186—8.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 285—7.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 44 a kotilliont — 1887, NK: a kotillont
46 kotillionfeldmarschall — 1887, NK: Kotillonfeldmarschall

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Robbogányi Uzindur* — Dobsa Lajos (1824—1902); 1844-ben szerzett ügyvédi diplomát, 1844 és 1846 között műkedvelő színészként több vidéki városban is fellépett. Fiatalkori szereplésére Jókai többhelyütt visszatér:

— *A márciusi fiataltság*, Életemből. I. NK 96 k. 9., 14.

— *Az én kortársaim*, uo. 166., 175., 196.

Dobsa 1846 és 1848 között Németországban, Londonban és Párizsban járt, utóbbi helyen szemtanúja volt a februári forradalomnak, amelyről könyvet is írt. A szabadságharcban századosi rangban vett részt, amiért félévi fogságot szenvedett. Elsősorban színpadi szerzőként ismert, a Kisfaludy Társaság is ezért hívta meg 1862-ben tagjai közé.

Jókai már korábban is jellemezte: *Magyar költők arcképalbuma*, VU 1855. szeptember 23. 38. sz.; JKK CB 4. k. 57. sz. cikk, 158—61.

Mostani cikkünk Dobsa-ábrázolása felületes, nem említi meg azt a tényt: Dobsa 1863-ban visszavonult az irodalmi szerepléstől. A címben szereplő álnevek közül a „Robbogányi” színeszi álneve volt, az „Uzindur”-t az Ű-ben is használta néhány, cikkünket követő frásában.

Az előrejelzés nála *Attila* c. drámájára vonatkozik, szójátékosan utalva Dobsa uracs-elegenciájára is: „5-ik héten *D o b s a L a j o s* barátunktól: 'egy megszűn nadrág élményei'; adatok a magyar divat világtörténetéhez; nemkülönbén egy két-estérelváló *Attildnak válogatott viszontagságai.*” (*Nagyszerű program!* . . . Ű 1864. november 5. 19. sz.)

Sor

- 2 *Szilágyi Sándort* — (1827—99), történész. Nagy érdemei voltak a szabadságharc utáni fővárosi irodalmi élet újjászervezésében. 1850-ben a betiltással dacolva három folyamatos vállalkozást indított: Magyar Emléklapok, Magyar Írók Füzetei, Pesti Röpívek. Ezekbe Sajó álneven Jókai is dolgozott. A cikk idején Erdély történetén dolgozott Szilágyi; megj.: *Erdélyország története I—II.* Pest 1866.
- 7 *Guttenberg idejében* — Dobsa négyfelvonásos, Guttenberg c. drámáját 1852. március 8-án mutatták be a Nemzeti Színházban. A cikk megírásáig hétszer játszották. A fogadtatásával kapcsolatos irodalmi vitákra l. Lévy József levelét Gyulai Pálhoz (GyPLev 127.).
- 14 *Blondint* — Charles B. (1824—97), híres francia kötél-táncos, aki Budapesten is megfordult. Fő attrakciójaként 1855 és 1860 között évenként átkelt a Niagarán, a vízesés fölött kifeszített kötélén.
- 16 *sajd darabjában mint Guttenberg* — A fellépés okát az Ű következő, február 11-i számában magyarázza meg Jókai, az Adomák-rovatban: egy vesztett fogadás eredményeként került rá sor, 1855. november 8-án. A PN november 10-én így tudósított az eseményről: „A címszerepben szerző Robbogányi név alatt lépett fel.”
- 17 *tréma* — izgalom
- 33 *száz arany kitéve a fejére* — 1861-ben Dobsa nyerte el az MTA Karácsonyi-drámapályázatának díját.
- 34 „*Bűn bünt követ*” — A díjnyertes dráma nem került színre, erre céloz Jókai a következő sorokban.
- 43 *tizenhat éven át* — 1849 és 1865 között. Az adat nem pontos:

Sor

- 1850-ben még fogságát töltötte, így csak 1851 farsangjától lehetett bálkirály.
- 44 *katilliont* — füzértáncot (francia népi páros táncból lett társastánc) —
- 46 *celebritás* — híresség
quadrillgenerális — négyes-tábornok
katillionfeldmarschall — a füzértánc tábornagya
- 47 *európai* — Az Európa szálló a Lánchíd pesti hídfőjénél állott (Fel-Dunasor 11.); nagyterme a farsangi bálók kedvelt színtere volt.

83

GREGUSS ÁGOST

[1865. febr. 11.] 298—9.

- M:** I. Ü 1865. február 11. 6. sz. 41—2.; *K-s M-n* aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 188—90.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 287—9.
IV. Jókai Mór: Írói arcképek. S. a. r., bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bisztray Gyula. Bp. Művelt Nép 1955. 302—3.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 4 *a rossz elvtől* — 1887, NK, 1955: *e rossz elvtől*
9 *önkényt* — 1887, NK, 1955: *önként*
12 *Itt — tisztelt* — 1887, NK, 1955: *Igy tisztelt*
19 *barátaimnak* — 1887, NK, 1955: *barátimnak*
21 *Még fogyatkozásait* — 1887, NK, 1955: *megfogyatkozásait*
22 *attul a gondtul* — NK, 1955: *attól a gondtól*
33 *köglteni* — 1887, NK, 1955: *olvasztani*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím Greguss Ágostot (1825—82) tekinthetjük a magyar nyelvű esztétikai irodalom tulajdonképpeni megalapítójának, *A szépzészet alapvonalai* (Pest, 1849.) és a *Magyar verstan* (Pest, 1854.) c. műveivel. Ezek megírásában német egyetemeken szerzett elméleti tudása segítette. A szabadságharc után (tíz hónap fogságot szenvedett) újságíróként is tevékenykedett, 1852 és 1860 között

a PN belső munkatársa; 1855-től Hunfalvy Jánossal a Család Könyvét, 1862–63-ban pedig az Ország c. folyóiratot szerkesztette. 1860-tól a Kisfaludy-Társaság titkára volt.

Sor

- 1 *principálishoz* — itt: főnökéhez
- 2 *A „Lángészt” szidta* — G. Á. vígjátéka 1860-ban az MTA Teleki-díjának nyertese volt. Jókai a bírálóbizottságban ellene szolt. A vígjáték nem került színpadra, — Jókai a kritikus-esztéta drámaírói kudarcában saját véleményének igazolását látta: „6-ik héten Greguss Ágost barátunktól: „A lángliszt; vagy aestheticai értekezés a felett, hogy valaki igen jól megtudhatja örölni a buzát, de azért még sem tud belőle sütni kenyeret.” (*Nagyszerű program!* Ü 1864. november 5. 19. sz.)
a „gaz” írót utította — Jókai elutasító véleményét azzal indokolta, hogy G. Á. a magyar írót neveltségessé akarta tenni. A szerző a vígjáték 1860-as kiadásának előszavában védekezik.
- 8 *Nendtwich* — N. Károly (1811–92) természettudós, a materializmus egyik hazai úttörője. 1841-ben jelentős szerepe volt a Természettudományi Társulat megszervezésében. Résztvett a szabadságharcban is, amiért haditörvényszék elé állították. Ismert tankönyvszerző. Ekkor már az MTA rendes tagja (1858-tól) és a József Ipartanodából szervezett Műegyetem kémia-tanszékének tanára.
- 9 *Matrosenpressgang* — erőszakos matróztoborzás
- 24 *egy jelesünket* — Dobsa Lajost (Ü 1865. február 4.)
- 28 *Tóth Kálmán* — 1831–81), a Petőfi-epigonok legtalentumosabb képviselője. Ezidőben két lapot szerkeszt: 1860 óta a Bolond Miska c. humoros lapot és 1864-ben indította meg a Fővárosi Lapok c. szépirodalmi napilapot.
„Ki volt nagyobb?” — Tóth Kálmán költeménye a Hölglyfutár 1859. március 5-i számában jelent meg. A VU 1859. április 24-én vette át. Jókai versben is válaszolt Tóth Kálmánnak: *Nagyok, nagyobbak, legnagyobbak.* Ebben világos az utalás:
... „Ki legnagyobb?”
Felelünk a kérdezőnek. . .
(*Költevények I. NK 98. k. 67.*)
A válasz Kossuth nyomán, őt idézve fogalmazódott meg:
„A névtelen félistenek!” — a szabadságharc közkatonái.
- 42 *Linné szerint* — Karl von L. (1707–78) svéd természettudós híres rendszerező munkájáról, a *Systema Naturae*-ről (1735) van szó.
- 56 *communi consensu* — közös egyetértéssel

IPOLYI ARNOLD

[1865. febr. 18.] 299—301.

- M: I. Ű 1865. február 18. 7. sz. 49—50.; *K—s M—n* aláírással.
 II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 191—3.
 III. Életemből 2. k. NK 97. k. 289—91.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 10 egy országból — 1887, NK: egy országban
 19 került belőle vissza — 1887, NK: került vissza
 48 Oesterreichischét — 1887: Oesterreich't; NK: Oesterreich-t
 52 a Víz tiszteletnél — 1887, NK: a víz tiszteleténél

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Ipolyi Arnold* — eredetileg Stummer (1823—86). 1846-tól foglalkozott a régi magyar hitvilág kutatásával. A cikk írása idején egri kanonok volt (1863-tól) és a középkori művészet hazai emlékeit kutatta. 1862-ben, Kubinyi Ferencsel és Henszlmann Imrével, Konstantinápolyban ő lelte meg Mátyás király odahurcolt könyvtárának maradványait.

Sor

- 4 *cabinet particulierjében* — külön szobájában
 12 *deficiálásra* — a múlt vizsgálatára
 14 „*paterfamilias*”-ra — családfőre
 17 „*Magyar Mythologia*” — Ipolyi műve Pesten jelent meg 1854-ben. A cikk előrejelzésében is ez az ötlet villan fel: „7-ik héten *Ipolyi Arnold* nagytiszteletű barátunktól: *Appendix a magyar mythológiához: 1861-iki és azótai csodákból őszszegyűjtve*” (*Nagyszerű program!*... Ű 1864. november 5. 19. sz.)
 Jókai témanoteszában sok hitvilág-elnevezést jegyzett fel magának, ezek egy része be is épült későbbi műveibe, *A jövő század regényébe* és a *Báldnyos várba* (JKK Följegyz. I. 308—9., 314—5.)
 21 *új kiadást* — Jókai jövendölése nem vált be: a második kiadás csak 1929-ben jelent meg, két kötetben, Zajti Ferenc kiadásában

- Részleteiben megj. Diószegi Vilmos szerk.: *Az ősi magyar hitvilág*, Bp. Gondolat. 1971. 153—254.
- 28 *Adóexecutiot* — adóbehajtást
- 30 *az Ezüst-Huszast* — a pengő forint harmadrésze, húsz krajcár. A Mária Terézia óta Kőrömbányán vert pénz utolsó kibocsátási éve 1856 volt.
- 31 *a Február 11-ki toaszt* — Jókai vlsz. az 1865 februárjában nyilvánosságra hozott pénz- és adóügyi reformra céloz.
- 33 *Kreditanstaltot* — hitelintézetet; egyúttal a magyarországi tőkebefektetéseket eszközlő legnagyobb bécsi bank neve.
- 36 *a Szózat-éneklést* — 1861-ben a feloszlatott megyei szervek sokhelyütt Egressy—Vörösmarty Szózatát énekelve fejezték be tevékenységüket. A korabeli sajtó ezt mint a tehetetlen tiltakozás jelképét említi, ezért sorolja Jókai is a „Babonák” közé.
- 37 *az 1864-iki „Száz forintot egy zsemlyéért”* — az 1863-as nagy aszály következtében a következő termésig az árak alaposan felszöktek.
- 38 *az 1865-iki „Száz zsemlyét egy forintért”* — az aszályos évet 1864-ben szokatlanul kedvező időjárás és gazdag termés követte, ami 1865-re lenyomta az árakat. Összehasonlítául közöljük az árutözsde gabonaárait a S 1864. január 9-i, 6. számából és 1865. január 8-i, 6. számából. A búza pozsonyi mérőjének (kb. 62,5 l) ára 5,25 — 5,50 forintról 2,50 — 2,85 forintra, a rozsa 3,40 — 3,50 forintról 1,70 — 1,80 forintra, a tengerié 3,60 — 3,70 forintról 3,10 — 3,30 forintra esett.
- 43 *a Vezért* — Gyulai Pált, akinek közismerten alacsony termete volt.
- 46 *az Augsburger Allgemeine Zeitungot* — A német politikai napilap arról volt híres, hogy sok, a léghőrt rontó koholmányt közölt kritika nélkül Magyarországról.
- 48 *az Oesterreichischét* — bécsi félhivatalos lap; teljes neve: Oesterreichische Zeitung
- 49 *a Botschaftert* — a Schmerling-kormány szócsövének tekintett bécsi politikai napilap
- 52 *Földvételi Belgát* — Ivánka Imre földvételi társulati tervére válaszul, belga tőke érdeklődött az Alföld mocsaras, műveletlen területeinek hasznosítása iránt. Ivánka a H nemzetgazdasági rovatát vezette, így Jókai lapjában ezekről a kérdésekről folyamatosan cikkezett.
- 53 *az Alföldi Rétöntözezt* — Ivánka 1863-ban publikálta értekezését e tárgyról a Gazdasági Lapokban: *Felső-tiszai, ércvölgyi, alsó-körösí csatorna* címen.

Sor

- 53 a *pesti Vizvezeték* — A főváros vízellátásának megoldása az 1950-es évek óta visszatérő, hálás témája a hírlapoknak. Elsősorban a PN szorgalmazta az ügyet, de szép számmal találunk vonatkozó cikket az S-ben, a Pester Lloydban, sőt Jókai lapjában, a H-ban is.

85

BÉRCZY KÁROLY

[1865. febr. 25.] 301—3.

- M: I. Ü 1865. február 25. 8. sz. 57—8.; *K—s M—n* aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 193—5.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 291—3.
IV. Jókai Mór: Írói arcképek. S. a. r., bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bisztray Gyula, Bp. Művelt Nép 1955. 290—91.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 15 *se vitassa el* — 1955: *ne vitassa el*
27 érezheti — NK, 1955: *éreztetetni*
28 a nyulak — NK: a nyulak *ellen*
28 Foglaljunk — 1887, NK: Foglaljuk
30 elfoglalhatjuk — 1887, NK: elfoglalhatunk
35 plébánus — 1887, NK, 1955: plébános
36 ez a valódi — 1887, NK: *az* a valódi
45 a miket — 1887, NK, 1955: miket
48 *il a beau* — 1887, NK, 1955: *il est plus beau*
50 „cheers”-t — 1887, NK, 1955: „cheer”-t

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- Cím *Bérczy Károly* — (1821—67), költő, novellista és műfordító. Eredeti alkotóként korának második vonalába tartozott, Puskin *Anyegin* c. versesregényének magyarra átültetésével viszont maradandó értékű művet hozott létre és olvasóközönséget is teremtett az orosz irodalomnak.

Sor

- 1 *egyikét legrégebbi bardainknak* — Bérczyt Jókai 1845-ben, Pestre érkezésekor ismerte meg a Pilvax-kávéház baráti körében, a „közvélemény asztalánál”. Mindketten tagjai voltak a fiatal írók Petőfi vezette Tízek Társaságának (1846). Jókai vonatkozó emlékezéseit l.:
- *A márciusi fiatalsg.* Életemből 1. k. NK 96. k. 10.
 - *Az én kortársaim*, uo. 166., 173., 183.
 - *Tengerszemű hölgy* NK 76. k. 40.
- Az 1850-es években mindketten résztvettek a fővárosi irodalmi élet újjászervezésében.
- 6 *infanteriádnál* — gyalogságnál
- 7 *cavalleriádnál* — lovasságnál
- 9 *a Vadász- és verseny-lapokat* — Bérczy 1857-ben kapott engedélyt a Lapok a lovászat s vadászat köréből c. újság alapítására, ennek neve 1858-tól változott Vadász- és Versenylapra.
- 11 *praenumerál* — előfizet. Erre utal az előrejelzés is. „8-ik héten Bérczy Károly barátunktól: Természetrajzi értekezés: *A Ló, mint praenumerans.*” (*Nagyszerű program!*... Ű 1864. november 5. 19. sz.)
- 15 *a Családi Kör* — 1860. október 15-től hetente megjelenő divatlap, főleg hölgyközönség számára
- 17 *Pegasus* — a múzsák szárnyas lova
hyppocrenét — a múzsák forrását Pegasus fakasztotta
- 19 *hazánk történetében is fontos állat a ló* — Utalás a Szvatopluk-mondára, így lesz érthető a 20. sor célzása a nemzetiségi kérdésre.
- 27 *handicap* — itt: lóverseny
- 34 *Hiador* — Jámbor Pál (1821–97) költő álneve. A reformkorban a konzervatív Honderü c. divatlap őt próbálta lírikusként Petőfi ellen kijátszani. 1844-ben szentelték pappá, 1844 és 1849, illetve 1859 és 1861 között lelkészkedett. 1861-ben határozati párti képviselő volt. A cikk írásakor a szabadkai gimnázium igazgatója.
- 35 *Lonkay mindig a coelibatusról énekel* — L. Antal (vö. 101. sz. cikkünkkel) lapjában, az Idők Tanujában a papi nőtlenség híve volt, míg ő maga már 1852-ben megnősült, feleségül véve Tóth Kálmán költő nővérét, Jolánt.
- 37 *a fantazia diadalnak* — A tréfás hangsúlyú szembeállítás igaz. Bérczy, a magyar vadászirodalom egyik legjelesebb szerkesztője és írója, aki lapjával az első hazai sportújságírónak is számít, gyenge egészségi állapota miatt valóban nem végzett testedzést, és tényleges vadászemléke is csak nógrádi joggyakorlatából (1840) volt.

Sor

- 44 *oly novellákban* — Bérczy sok vadásztárgyú novellát és karcolatot írt lapjába.
46 *azokról a szalonkék-ről* — szójáték a madárnévvvel, itt: szalonhölggy
48 *il a beau. . .* — helyesen: *il est plus beau. . .*; a francia mondat magyar fordítása: jobb írni az ünökről, akiket megeszünk, mint az (ü)nökről, akik minket esznek.
50 „cheers”-t — éljen-t

86

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ ÁDÁMHOZ

[1865. febr. 25.] 303—4.

- M:** I. Ü 1865. február 25. 8. sz. 59.; *Tallérossy von Zebulon* aláírással.
II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kíserte Várdai Béla. Bp. Lampel, 1900. 44—5. (MKTár 193.) — *Országgyűlés előtt* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 19 indítvány ez? — MKTár: indítvány ez!
35 kapros — MKTár: kapris — vlsz. sajtóhiba! —

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 2 *planumom* — tervem
4 *ekvipazson* — fogaton
15 *unisono* — egyhangúlag
18 *strichen felyül* — mellmagasságon felül
24 *nagy hazankifianal* — Deák Ferencnél
25 *cindhelclit* — gyufát

(U.)

[1865. márc. 4.] 304—6.

- M: I. Ü 1865. március 4. 9. sz. 65—6.; *K-s M-n* aláírással.
 II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 195—8.
 III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 293—4.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Cím (U.) — 1887, NK: (U.) *Urházy*

Sor

- 4 *schweici* — 1887, NK: *svájci*
 16 azonban már egyszer — NK: azonban egyszer már
 18 *a korszóbul is* — 1887: *koporsóbul*; NK: *koporsóból*
az igazsádg! — 1887, NK: nincs!
 38 *a mi fenntisztelt* — 1887, NK: fenntisztelt
 49 *meglehet találni a Pressében* — 1887, NK: meg a Presseben
 54 *Pcsela* — NK: *Posta*
 61 *Előfizetési föltételek* — 1887, NK: innen hiányzik!

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím (U.) *Urházy György*, I. a 14. sz. cikk jegyzeteit! Jókai szerkesztői eltiltása idején, 1865. augusztusáig ő vezette a H-t, mint „ideiglenes felelős szerkesztő”.

Sor

- 1 *Venio nunc ad fortissimum virum!* — „Most térek rá a legerősebb férfiúra!” (Cornelius Nepos-idézet)
 13 *subalternusoknak az ő principdlisaikról* — beosztottaknak a feljebbvalóikról. A rangsorolás persze fordítva áll: Jókai a H tulajdonosa, kiadója és szerkesztője — habár a cikk írásakor eltiltva —, míg *Urházy* csak megbízott szerkesztő.
panegyricont — dicsőhimnusz
 35 *Patrie* — Párizsban megjelenő francia szabadelvű lap
Vaterland — bécsi kormánypárti lap
 41 *krapulájdát* — csömörét
 42 (*Morning Star*) — innen szójáték-sorozat kezdődik európai hírlapokkal és azok címeinek pontos magyar fordításával. Minthogy

Sor

a szójátékok értelme a szövegből kiderül, a továbbiakban csak azokra a sajtó fórumokra utalunk, amelyek a magyar politikai életben szerepet játszottak.

- 46 *Zukunft* — a lapot így jellemzi a PN 1865. április 13-i 85. számának lapszemléje: „Jelenik meg Bécsben egy németül irt, de a szláv nemzetiségek érdekében szerkesztett heti lap, melynek címe *Die Zukunft*. (A Jövő)”
- 47 (*Wanderer Herald, Botschafter*) — az előbbi 1809-ben indult, a kormánnyal mindig közeli összeköttetésben állt, az utóbbi pedig egyenesen a Schmerling-kormány szócsövének tekintett bécsi politikai napilap.
- 50 *Presseben* — August Zang 1848-ban, francia mintára indított lapja, amely saját nyomdájával, jólszervezett hírközlő apparátusával új típusú képviselt; napi szenzációkból és hirdetésekéből származó bevételei anyagilag függetlenítették. Liberálisnak tekinthető.
- 52 (*Orol*) — Vlsz. a Turócszentmártonban megjelenő szlovák hírlap.

88

KILÁTÁSAINK A JELEN ÉVRE

[1865. márc. 9.] 307—9.

M: H 1865. március 9. 56. sz. 2.; nap jegy alatt.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 4 *áldott esztendő, mint a tavalyi* — 1864 szokatlanul bőséges esztendő volt, vö. a 84. sz. cikk 38. sorához fűzött jegyzettel!
- 10 *összeexequálni* — végrehajtással összeszedni
- 13 *budgetet* — költségvetést
- 14 *ideális positiók* — elképzelt, eszményi helyzetek
- 16 *egész adóját* — Jókai torzít: 1861-ben a tetemes adóhátralékot katonai behajtással apasztották le.
- 18 *percentjével* — százalékával
- 21 *de bon foi* — jóhiszeműen

Sor

27 *publicuma* — itt: vevőköre

55 *A dunakereskedelmi-társaság* — Az angol tőke érdeklődése nem realizálódott, helyette az osztrák érdekeltségű Középdunai Gőzhajó Társaság jött létre.

85 *stagnatióknak* — pangásnak

89

GYULAI PÁL

[1865. márc. 11.] 309—11.

M: I. Ű 1865. március 11. 10. sz. 73—4.; *K—s M—n* aláírással.

II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 198—200.

III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 295—6.

IV. Jókai Mór: Írói arcképek. S. a. r., bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bisztray Gyula. Bp. Művelt Nép 1955. 299—300.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

5 kemény és legyőzhetetlen — 1887, NK, 1955: kemény, legyőzhetetlen

12 borból — NK, 1955: borból

18 kitópolja — 1887, NK: kipótolja

24 armadájában — 1887, NK: armadiájában

45 elpolemidzni — NK: elpolemizdlni

49 melyben annyi tiszta poézis lakik — 1887, NK, 1955: nincs!

50 mely hon- és emberszeretetet lehel: — 1887, NK, 1955: nincs!

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Gyulai Pál* — (1826—1909). Pályáját szépiróként kezdte 1845-ben, kritikusként 1850-ben a Pesti Röpivékben, majd 1853-tól a Pákhkal közösen szerkesztett Kritikai Lapokban jelentkezett. Szerkesztői tevékenységéből korszakunkba vág Arany melletti munkája a Szépirodalmi Figyelőben (1862—3), vö. Ű 1863. május 2. Gyulai irodalmi tekintélyének emelkedését jól mutatja, hogy 1858-tól az MTA levelező tagja, 1860 óta a Kisfaludy-Társaságé is.

Sor

- 4 *egy ellenségemet* — Jókai és Gyulai között az 1850-es években több polémia zajlott. Ezek sorában említsük meg 1855-ből a Ristori-vitát, Adelaid Ristori olasz drámai színésznőről (Jókai cikke: *Irodalom és művészet*, JKK CB 4. k. 694—9., GyPlev. 623—4.); 1858-ban a nőtrőkről vitáztak Bajza Lenke kapcsán, l. GyPlev 639.; még élesebben ugyancsak 1858-ban, Jókai *Dózsa György* c. drámájának bemutatója alkalmával. (A vita részletes jelzeteit l. JKK CB 5. k. 456—61. és 463—7.) A szembenállás politikai és esztétikai alapú: Gyulai a Deák Ferenchez közelálló Kemény Zsigmondot állította szembe íróként, szerkesztőként és politikusként Jókai országos népszerűségével, vö. a 94. sz. cikk jegyzetivel.
- 15 *genialiter* — zseniálisan
- 16 *feltranschirozza* — feldarabolja
- 25 *chargekat* — rangviselőket
- 26 *a Helikonnak* — a görög mitológiában Apolló és a múzsák lakhelye
- 29 *mauthbarest* — szájbavalót, bagót
- 34 *contemplationak* — elmélyült szemlélődésnek
- 42 *conmotio* — mozgás
- 43 *pathologice* — kórtanilag
- 44 *Gyulay és Brassay* — Az említett polémia 1864-ben zajlott közöttük a VU, a Fővárosi Lapok és a Koszoru hasábjain. Valóban egyetlen „a” névelő miatt vitatkoztak, Vörösmarty *Fóti dalának* egyik sorát firtatva, nyelvhelyességi szempontból: „Bort megissza magyar ember...”
- 47 *diaeteticai* — emésztési
- 48 *anatomice distingvdlom* — bonctanilag választom szét
- 54 *Werther, Edler von Numvár életessentiáját* — A PN (1865. január 19. 15. sz.) említette az új szert, és „gyöngéd kesernyés izü szeszes ital”-nak minősítette. Folyamatosan az Ű is írt róla, az *Ama bizonyos csizmadia...*-rovatban (1865. május 6.).
- 55 *parentatiót mondani* — gyászbeszédet mondani. Gyulai egyébként öt évvel túlélte Jókait: 1909-ben halt meg.

RÁTH MÓR VÁLOGATOTT LEVELEI A VÖRÖSMARTY
ÉLETÍRÁSA VÉGETT
FENNTISZTELT BARÁTUNKHOZ

[1865. márc. 11.] 311—3.

- M: I. Ü 1865. március 11. 10. sz. 78.; aláírás nélkül.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 201—3.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 297—8.
IV. Jókai Mór: Írói arcképek. S. a. r., bevezetéssel és jegyzetekkel
ellátta Bisztray Gyula. Bp. Művelt Nép 1955. 300—1.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

61 papirosbul — NK, 1955: papirosból

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Ráth Mór* — (1829—1903), 1846-tól Geibel pesti könyvkereskedésében dolgozott. A szabadságharc alatt a honvédseregben harcolt. 1857-től önálló könyvkereskedése volt; tiltott művek más cím alatti kiadásával, a magyar klasszikusok közrebocsátásával jelentős kulturális érdemeket szerzett.

Vörösmarty életírása — Gyulai könyve *Vörösmarty életrajza* címmel csak 1866-ban jelent meg. A sürgetést teljességgel indokolja, hogy Gyulai már 1864-ben közölt belőle mutatványokat Arany János Koszorujában: 1864. november 13—december 11. 20—24. sz. A *Nagyszerű program!* . . is erre utal: „11-ik héten Gyulai Pál barátunktól *Ráth Mórnak összes levelei, miket a Vörösmarty életírásának sürgetése végett irt, kronologiai és hangfokozati* rendben. (Ü 1864. november 5. 19. sz.) Ráthnak az előfizetőkhöz intézett értesítését, amelyben a kézirat késését jelenti, a H is közölte: 1864. október 29. 248. sz.

fenntisztelt barátunkhoz — Gyulaihoz. A jelző indokolt, a tréfás arckép az Ü-nek ugyanabban a számában jelent meg.

Sor

12 *Számvdld* — Számwald Gyula (1825—1912) pesti könyvkereskedő 1856-ban újságíróként tűnt fel az USA-ban. A polgárháborúban 1863 óta az északiak altábornagya, aki 1864. június

Sor

- 5-én a piedmonti csatában sikerrel állította meg a konföderáció csapatait Washington felé történő előnyomulásukban.
23 *Kirnernél* — K. József puskaműves (Terézváros, Király u. 67.), a Fővárosi Lövészársulat főlövész mestere
52 *insemdltatok* — beiktatok
57 „*drei Monate a dato*” — a keletől számított három hónapon belül
59 *elexequdhlhassam* — végrehajtással elvihessem

91

BERNÁT GÁSPÁR

[1865. márc. 18.] 313—5.

- M: I. Ū 1865. március 18. 11. sz. 81—2.; *K—s M—n* aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 203—5.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 298—300.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 2 a ki semmiből — 1887, NK: a ki a semmiből
12 általános — 1887, NK: általános
21 És a mellett — 1887, NK: És e mellett
25 az egyik — 1887, NK: az egy

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Bernát Gáspár* — (1810—73), a magyar irodalom második vonalának jellegzetes képviselője. Humoros írásai az 1840-es évektől jelentek meg a korabeli lapokban. „Gazsiádák” néven ismert ötletei, adomái, viselkedésének különöségei közzájön forogtak, jó néhány közülük éppen az Ū-ben jelent meg nyomtatásban; Jókai gyakran kölcsönzött belőlük.

Sor

- 14 *adósság revocdló jurdtus stikklijeitől* — adósságot visszaszívó joggyakornok csínyjeitől
15 *váltót felfrüstüköltető táblabíró inventiójág* — váltót felreggeliztető táblabíró leleményéig
18 *az executió paralyzdádsára* — a végrehajtás ellensúlyozására

- 21 *financier* — pénzügyi szakember. Az előrejelző híradás is erről élcelődik: „10-ik héten Bernát Gáspár barátunktól: *Uj kétszerkettő*; vagy utmutatás, hogyan kelljen az egyik adósságot a másikkal aként fedezni, hogy mire az egész tartozásnak két harmada le van törlesztve, akkorra a megmaradt harmad épen négyszer annyi legyen, mint volt kezdetben az egész? kezdő financierek használatára.” (*Nagyszerű programml.* . . . Ű 1864. november 5. 19. sz.)
- 22 *Besze János* — (1811—92), 1848-ban és 1861-ben országgyűlési képviselő. A szabadságharc alatt a borsodi és a hevesi népfelkelést szervezte, később Fejér vármegye kormánybiztosa volt, amiért előbb halálra, utóbb tíz év börtönre ítélték. (Ebből hetet le is töltött.) Politikai fordulata, közeledése Deákhhoz 1865-ben kezdődött; *Szebb jövőnk kulcsa* (Pest, 1865) c. röpiratában azt fejtegette, hogy hazánknak részt kell vállalnia — egy általános jegy- és hitelbank felállítása útján — a birodalmi államadósság terheiből.
- 24 *adlatusnak* — segédnek
- 27 *a hyperbolákat* — a költői túlzásokat, nagyításokat
- 28 *telegráffal ir* — Ma már nem állapítható meg, hogy az utalás Bernát közismerten gyors, felületes íráskészségére, helyesírási gyarlóságaira vagy más, konkrétabb esetre vonatkozik-e.
- 29 *extravagantiáit* — különcségeit
- 31 *capriolokat* — bakugrásokat
- 34 *Bizony rég!* — Jókai 1845-től ismerte Bernát Gáspárt, aki a fiatal írók tágabban vett köréhez tartozott; Petőfi két levelét az 1860-as években is ereklyeként őrizte. (L. Vadnay Károly: *Irodalmi emlékek*, Bp. Franklin, 1905. 393.)

92

GIRÓKUTI FERENC

[1865. ápr. 8.] 315—6.

- M: I. Ű 1865. április 8. 14. sz. 105—6.; K—s M—n aláírással.
 II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 205—7.
 III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 300—1.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 4 dinnyéről, szőlőről, és zöldborsóról — NK: dinnyéről, szőlőről és zöldborsóról
 21 És a mellett — 1887, NK: És emellett
 38 felejtik el régen — NK: felejtik régen

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Girókuti Ferenc* — (Pinczker Ferenc, 1816—95), vö. az 54. sz. cikk jegyzeteivel! Korábbi kapcsolatukról: *Kakas Márton levelei egy fiatal naptárszerkesztőhöz*, Ü 1858. november 13. 13. sz.; JKK CB 4. k. 175—81. 1861 és 1865 között Girókuti szerkesztette a Falusi Gazda c. lapot, amelyben 54. sz. cikkünk is megjelent. Főműve, a *Magyarország gyümölcsészete* (Pest, 1862—3. 1—6. füzet) Jókainak is olvasmánya volt.

Sor

- 6 *Gottlieb Hiller, genannt der Naturdichter* — G. H., akit természetköltőnek neveznek. 1778 és 1826 között élt német poéta, magyar vonatkozású műve: *Reise durch Sachsen, Böhmen, Österreich und Ungarn*, 1808.
 11 *vershooibrenk* — verskeresztződés. Daniel Hooibrenk 1860. október 27-én ismertette Pesten nagy feltűnést keltő szőlőművelési rendszerét.
 13 *a kadenciát* — a rímet
 32 *a szentek közé sorozott* — Girókuti Ferenc kalendárium-vállalkozására céloz Jókai: *Budapesti Naptár 1860-dik Szökő évre*, Kolozsvár 1859. Ebben a névnapok sorában nemcsak a Móric szerepel, hanem a Jókai használta és népszerűsítette rövidebb változat, a Mór is.
expropriálván — kisajátítván
 35 *canonisdlt* — szentté avatott

93

BALLAGI MÓR

[1865. ápr. 15.] 316—7.

- M: I. Ü 1865. április 15. 15. sz. 113—4.; *K-s M-n* aláírással.
 II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 207—8.
 III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 301—2.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 1 *chef d'œuvret* — 1887, NK: *Chef d'œuvret*
 8 könyvhöz, s felvilágosítást — 1887, NK: könyvhöz, felvilágosítást
 20 megmagyarítására — 1887, NK: megmagyarosítására

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Ballagi Mór* — eredeti nevén Bloch Mór (1815—91). Sokoldalúan iskolázott, filozófiai, matematikai, műszaki és teológiai tanulmányait Pesten, Párizsban és Tübingenben végezte. 1842 és 1848 között Szarvason tanított. A szabadságharcban kapitányi rangban vett részt. 1855-ig a kecskeméti, 1855-től a pesti református teológián tanított. Az MTA-nak 1840-től levelező, 1858-tól rendes tagja volt.

Sor

- 1 *chef d'œuvret* — helyesen: *chef d'œuvret*, az életmű legfontosabb darabját.
 13 *Csengery államtudománydt* — Cs. Antal (1822—80), a hajdani centralista csoport tagja, Deák politikai köréhez tartozott; 1861-ben a feliratiak egyik vezéregyénisége. Macaulay- és Johnsonfordításai mellett eredeti munkái: *Magyar szónokok és státusférfiak*, Pest 1851. (Keménnyel); *Történeti tanulmányok*, Pest 1857. *Kemény vezércikkeit* — a PN-ben, vö. a 94. sz. cikk jegyzeteivel!
 15 *Greguss bölcsészettét* — vö. a 83. sz. cikk jegyzeteivel!
 16 *Remellay históriáját* — (1819—66). Népszerűsítő történeti munkáiról, „regényes korrajzairól” nevezetes. Ezek sorában legjelentősebb: *A Hunyadyak*, Pest 1865. (két kötetben)
 17 *Oroszhegyi Józsa vegytanát* — (1822—70). A hajdani márciusi ifjú és gerillavezér művei közül Jókai vlsz. a következőre célzott: *A szervényi vegytan rövid kézikönyve*, Pest, 1847., fordítás Strecker után.
 18 *magyar—német szótára* — Ballagi megjelent szótárai a cikk időpontjáig:
 — *Uj kimerítő magyar—német és német—magyar zsebszótár*, Pest 1843—4. (2. javított kiad. 1847—8.)
 — *A magyar és német nyelv nélkülözhetetlen kiegészítő szótára*, Pest 1846. (Ezek még Bloch Mór néven.)
 — *Uj teljes magyar- és német szótár I—III.*, Pest 1854—7.; I. magyar—német része: átdolg. 2. kiad. Pest 1864.

Sor

- *Iskolai és utazási magyar és német zsebszótár*, I—II., Pest 1857—8.
28 *extra Beilagokkal* — külön mellékletekkel
30 *ultramontánoknak* — szélsőségesen maradiaknak (a pápa világi hatalmának hívei)
31 *stenographidban* — gyorsírásban
33 *synodalis* — zsinati
35 *Hogy a kutya egye meg a macskát!* — Az előrejelzésben is: „41-ik héten Ballagi Mór barátunktól: tanköltemény azon világ nézet felett, mely szerint az örök igazság rende következtében, valamint a próféták oratai szerint úgy kell annak lenni, hogy a kutya egye meg a macskát.” A kedvenc mondásra l. még az Ű cikkünket közlő számában: B. M.: *Mi köze a kutya macskának az erkölcsi világréndhez, im megmondom.*

94

KEMÉNY ZSIGMOND

[1865. ápr. 22.] 317—9.

- M. I. Ű 1865. április 22. 16. sz. 121—2.; *K—s M—n* aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 209—11.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 303—4.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 6 *másik őse* — 1887, NK: *a másik őse*
fejedelmi — 1887, NK: *fejedelmi*
27 *irótlul* — NK: *irótlól*
29 *soktrul* — NK: *sokról*
36 *azonban különböző* — 1887, NK: *azonban a különböző*
38 *betegesznek* — NK: *betegszenek*
„e pur se mouve” — 1887, NK: *„E'pur si mouve”*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Kemény Zsigmond* — br. K. Zs. (1814—75). Hazai és bécsi iskolázása után az 1840-es évek elején kapcsolódott be az irodalmi és a politikai életbe, előbb Erdélyben, majd 1847-től Pesten.

Kezdetben Széchenyi híve, 1846-tól centralista nézeteket vallott. A szabadságharc idején képviselő, később belügyminiszteri tanácsos. Követte a kormányt Debrecenbe — itt a békepárthoz csatlakozott — és Aradra, amiért Pestre internálták. Cikkünk megírásáig szerkesztője volt a Pesti Hírlapnak (1848-ban) és a PN-nek (1855 és 1859 között, valamint 1860-tól); megírta már a küzdelem vállalását megtagadó röpiratait (*Forradalom után*, Pest 1850. és *Még egy szó forradalom után*, Pest 1851.), leghíresebb regényeit (*Sziv örvényei*, Pest 1854., 2. olcsó kiadás: Pest 1863.; *Özvegy és lednya*, Pest 1855–7.; *Zord idő*, Pest 1858.; 2. kiadás: 1862.; *Rajongók*, Pest 1858–9.) és programadó tanulmányait *Élet és irodalom* PN 1853.; *Eszmék a regény és dráma körül*, Szépirodalmi Lapok 1853.; *Classicismus és romanticismus*, Koszoru 1864.

Deák politikai barátai és az irodalom hozzájuk közelálló köre (elsősorban Gyulai) irodalmi vezérnek tekintették, és ha Jókaival együtt említették, a párhuzamot kettejük között mindig az utóbbi rovására vonták meg.

Az MTA-nak 1843-tól levelező, 1847-től tiszteleti tagja. A Kisfaludy-Társaság 1860-ban hívta meg tagjai sorába.

Sor

- 1 *Fortes creantur fortibus!* — A bátrak bátraktól származnak! (Horatius-ódából vett idézet)
- 2 *nem csak a Vadsz és Versenylapok* — Bérczy Károly (I. 85. sz. cikkünket!) lapjának ez volt a jelmondata, amely köriratban szegélyezte a lovas szokét ábrázoló emblémát.
- 3 *procedurának* — eljárásnak
- 5 *egy őse fejedelem volt* — Kemény János (1607–62). Erdélyi főrend, fogarasi főkapitány, fejedelmi tanácsos, II. Rákóczi György fővezére az 1653-as moldvai és az 1657-es lengyel hadjáratban. 1657 és 1659 között tatár fogságban volt. 1661. január 1 és 1662. január 23 között Erdély fejedelme.
- 6 *másik őse hadvezér* — Kamonyai Simon (?–1442), Hunyadi alvezére, aki a marosszentimrei, Mezid bég ellen, 1442. március 25-én vívott csatában Hunyadi vezéri jelvényeit viselte, és így az ellenség főerejét magára vonva, hősi halált halt. Alakja — Kemény Simon torzított névvel — a reformkor irodalmában, Kisfaludy Károlytól kezdve sokszor szerepel, mint az önfeláldozás jelképe. Csupán a romantikus történelmi felfogás szerint őse Kemény Zsigmondnak.
- 9 *Nagy-Szöllősnél Kucsuk Mehemet basával megütközött* — Kemény

János erdélyi fejedelem 1662. január 23-án Nagyszőlősnél csatát vesztett az Apafi Mihályt fegyverrel támogató török seregek ellenében, akiket a nagyvezír vezetett. A csatát követő menekülésben a fejedelem is elesett.

- 11 *Kucsuk János Török* — Török János, a PH szerkesztője, l. 103. sz. cikkünket!
- 20 *a mostani nagy journal attackban* — hírlapi rohamban. Deák híres húsvéti cikke, amely a kiegyezési tárgyalások megindulásához vezetett, a Kemény szerkesztette PN 1865. április 16-i 88. számában jelent meg. A bécsi sajtóvisszhangot éppen a cikkünk megjelenése előtti napon összegezte a PN: *Bécsi dolgok* 1865. április 21. 91. sz. Deáknak ekkoriban még egy sajtópolemiája folyt. Wenzel Lustkandl *Das Ungarisch—Österreichische Staatsrecht* c., 1862-es munkájára válaszolt *Adalék a magyar közjoghoz* c. értekezésében (Budapesti Szemle, 1865. I. füzet); erre a bécsi lapok ingerülten válaszoltak.
- 23 *azon bizonyos török-tatár-nak* — a 23—6. sorban érintett esetet Jókai más írásaiban maga magyarázza: „Lisznyay török-tatár versei mind a magyar—osztrák témáról vannak írva, fogoly Balassájának keservei az 1849 utáni idöket zengik.” (*A szellem meghamisítása*, Életemből. I. k., NK 96. k. 201.) Lisznyai kérdések verse, *A rossz sassai* a PN 1854. december 6-i 280. számában jelent meg. Jókai a cikk harmadik megjelenésekor (NK 97. k. 303.) lapalji jegyzetben így teszi teljessé a magyarázatot: „A betűszedő a 'török-tatár' helyett azt szedte ki, hogy 'muzska-osztrák'. Így is lett kinyomtatva.”
- 26 *malapropos* — rossz alkalommal
- 33 *a Jedikulában* — Jedikule, a. m. Héttorony. Vár Konstantinápoly mellett, a Márvány-tenger partján, amelyet a régi alapokon II. Mohamed szultán alakított át erődé. Előbb janicsárlaktanya, majd állambörtön. Nevesebb magyar rabjai: Szilágyi Mihály, Török Bálint, Béli Pál stb. Kemény János egyébként nem itt, hanem Bahcsiszerájban raboskodott.
- 36 *az epidemiától* — a ragálytól
- 37 *sauce-okban* — mártásokban
- 38 „*e pur se mouve*” — Mégis mozog (a Föld)! Galilei híres mondása utóbb Jókai 1871-ben megjelent regényének (JKK Regények 22—3.) címeként bukkan fel újra, majd *Az én kortársaim* c. emlékezés zárómondataként (Új folyam, VII. k. 1871—2. 239—80.). A Jókainál előforduló Galilei-utalásokat összegyűjtve l. JKK Regények 22. k. 525.

Sor

- 39 *német kérdés* — vö. 78. sz. cikk, 48. sor
optica fallacia — optikai csalódás
47 *megdőlő 48-as* — szójáték; Kemény már 50 éves múlt ekkor.

95

NEMZETI SZINHÁZ

[1865. ápr. 30.] 319—21.

M: H 1865. április 30. 99. sz. 2.; J. M. kézzelgyel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 4 „*Minden genre jó, kivéve azt, a mely untat*” — Voltaire irodalmi szállóigéje, az 1736-ban bemutatott és 1738-ban nyomtatásban is megjelent ötfelvonásos drámája, *A tékozló fiú* előszavában.
6 *indulgentiánk* — elnézésünk
9 *neophitát* — új híveit
10 *motio* — mozgás
38 *activumát* — tényleges vagyont
74 *a szinpad hatás igen nagy* — Szigligeti drámája hamar letűnt a Nemzeti Színház műsoráról: 1865-ben ötször, 1866-ban egyszer játszották.

96

REMÉNYI EDE

[1865. máj. 6.] 321—2.

- M: I. Ü 1865. május 6. 18. sz. 137—8.; K—s M—n aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 211—2.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 304—5.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 2 Valamint *hogy a* — 1887, NK: Valamint a
3 *ángázmát* — 1887, NK: *ángázmánt*
8 *kiüzte belőle a helyőrséget* — 1887, NK: *kiüzte a helyőrségét*
39 *hogy úgy halljuk* — NK: *úgy halljuk*

Cím *Reményi Ede* — eredetileg Hoffmann (1828—1908). 1849-ben Görgey tábori hegedúse, I. 4. sz. cikkünket! Világos után emigrált, s néhány év alatt világgjárom hegedűművésszé fejlődött. 1852—53-ban a fiatal Brahms-szal turnézott, 1853-tól barátai szálak fűzték Liszthez, 1854-ben megkapta Viktória királynőtől az udvari hegedűs címet. 1855 és 1860 között Amerikában vendégszerepelt, 1860-ban amnesztiát kapott és hazatért. Közcélokra adott hangversenyeivel, a Petőfi-émlék szorgalmazásával, a Rákóczi-induló hegedű-átiratának megalkotásával jelentős részt vállalt az 1861-es közhangulat radikalizálásában. A cikk tréfás túlzásai ellenére alapjában igaz: a világgjáró művész országosan is népszerű és ünnepeelt.

Sor:

- 2 *a Schwechatnál elfogott cigányok* — A történeti anekdota *Hazánk ellen!* címmel az Ü 1861. január 5-i számában jelent meg A—P-szignóval; vlsz. beküldött anyag volt. L. még JKK Regények 70. (*Egy az Isten, II.*) 260.
- 3 *Ángázsmát* — szerződést horvát-bánnak — Jellačićnak
- 6 *azon emlékezetes vár alatt* — Világos; vö. 4. sz. cikkünkkel!
- 7 *egyszer egy szakács* — Közismert történeti anekdota Szilágyi Mihály szakácsáról, aki Mátyástól fogságra vetett és elítélt urat úgy szabadította ki, hogy török támadás hírére keltve kivonultatta Világosvár helyőrségét, távollétükben pedig kézrekerítette az erősséget. A történetet Bonfini írta meg. (Új kiadását lásd: Bonfini: *Mátyás király*. Bp. Magyar Helikon 1959. Monumenta Hungarica II. 107—8.) Tőle vette át Fessler, Péczely és mások. Ismertségét nagyban növelte, hogy Jósika Miklós beledolgozta *A csehek Magyarországon* c. történeti regényébe is (1839).
- 19 *a francia császárhoz is felkapaszkodik* — Reményi 1850-től kezdve gyakori és népszerű vendége volt Párizs hangversenyéletének: „Reményi Ede a francia császárhoz már meg volt hiva játszani, de az orosz trónörökös közbejött halála — mint értesülünk — meghiúsítá az előadást.” (Zenészeti Lapok 1865. május 11. 32. sz.)
- 21 *egyed hegedűl Liszt Ferencsel a vatikánban* — Liszt 1861 óta Rómában élt és 1865. április 25-én valóban a papi rendbe lépett. Közös hangversenyeikre ismét a Zenészeti Lapokat idézzük: „Folyó hó 10-én pedig Nardi bibornoknál játszott Reményi Liszttel együtt. (1864. június 23. 39. sz.)

Sor

- 21 *confraternitásba* — rendbe; Reményi ui. zsidó származású volt.
28 *algiri utját* — III. Napóleon 1865. május 3-án érkezett az 1830-ban történt gyarmatosítása óta állandó forrongásban levő Algírba. A császár útjára valóban késve került sor, az amerikai események, a déli államok fegyverletétele és Lincoln meggyilkolása miatt, vö. a 38—41. sor szövegutalásaival.
29 a „*repülj fecském*”-et — Közkedvelt népies dallamát Reményi alkalmazta hegedűre és tette európai ismertségű virtuóz reper-toárdarabjává.
30 *Antonellire* — l. az 52. sz. cikk 61. sorához fűzött jegyzetet!
35 *az özvegygé lett kirdlynő* — Viktória angol uralkodónő, élt: 1819—1901, uralk. 1837-től. Férje, Albert szász herceg 1861. december 14-én halt meg.
40 *Slidell* — a konföderáció politikusára l. K—s M—n versét: *Óda Slidell és Mason urakhoz*, Ü 1861. december 21.
reunióba — helyreállított szövetségbe

97

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1865. máj. 6.] 323—4.

- M:** I. Ü 1865. május 6. 18. sz. 138—9. *Tallerossy von Zebulon* aláírással.
II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 45—7. (MKtár 193.) — *Prima persona sum ego* címmel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 20 *aba?* — MKtár: *aba!*
39 *az tud kommassallnyi, úgy hogy egyiknek seni se marad* — MKtár: *nincs!*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor

- 15 *dominium* — uradalom
 19 *klenodium* — érték
 24 *fixum conventio* — kötött összegű járandóság
 34 *processus* — per
 35 *jurium direktor* — jogtanácsos
 39 *intra dominium* — birtokon belül
 40 *kommassallnyi* — tagosítani
 41 *komplanalnyi* — megegyezést létrehozni

98

PÁKH ALBERT

[1865. máj. 13.] 325—6.

- M:** I. Ü 1865. május 13. 19. sz. 145—6.; *K—s M—n* aláírással.
 II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 313—4.
 III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 306—7.
 IV. Jókai Mór: Írói arcképek. S. a. r., bevezetéssel és jegyzetekkel
 ellátta Bisztray Gyula. Bp. Művelt Nép 1955. 266—7.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 4 Vasárnapi újság! — NK: Vasárnapi Ujság?
 10 Bámuljátok azon írókat — NK, 1955: Bámuljátok még azon
 írókat
 15 pokolbul — NK, 1955: pokolból

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Pákh Albert* — (1823—67). Teológiát és jogot végzett, majd 1844-től Pesten élt. Petőfinek még 1840-ből, Sopronból barátja, így kapott meghívást a Tízek Társaságába, a fiatal írók csoportjának ő volt a jegyzője. 1845-től a Pesti Hírlap társcarovatóba dolgozott Kaján Ábel álnéven. 1847 és 1850 között Bécs mellett gyógykezelték; így a szabadságharcban nem vett részt. Az 1850-es és 1860-as években jelentős szerepet vitt az irodalmi élet szerve-

zésében. 1853-ban a Szépirodalmi Lapokat, 1854 és 1867 között a VU-t, 1863-tól 65-ig Gregus-sal az MS-t is szerkesztette.

Sor

- 2 *Kakas Mártont a keresztvízre tartotta* — Az első Kakas Márton-levél 1856. június 1-én jelent meg a Pákh szerkesztette VU-ban, vö. JKK CB 4. k. 554. és 5. k. 309. sz. cikk.
- 4 *Vasárnapi újság!* — A lap első száma 1854. március 5-én jelent meg. Jókai szerepére maga Pákh utalt, Kazinczy Gábornak írott levelében (március 18.): „Jókai szerkeszt, Gyulai izeg-mozog dolgozik. Heckenast úzi-fúzi a dolgot, s maga is tolja a rudat, még pedig elég practicus ésszel — én pedig felelős vagyok.” (Vö. JKK CB 4. k. 547—56.) Gyulai csakhamar kivált a munkából, alacsonynak találva a lap kritikai színvonalát.
- 6 *Metternich Olaszországa és a Bécsi Híradó* — A napóleoni háborúkat lezáró bécsi kongresszus Metternich osztrák kancellár eszmei irányításával szentesítette Itália felosztottságát. Metternich cinikus mondása szerint: „Olaszország csak földrajzi fogalom.” A Bécsi Híradó Kecskeméthy Aurél rövidéletű lapja 1865-ben, vö. a 80. sz. cikk 168. sorának jegyzetével.
- 7 *európai szükség, mint Törökország és az Idők Tanúja* — Törökország balkáni uralmának fennmaradását a nyugat-európai hatalmak azért szorgalmazták, hogy általa fenntartsák az erőegyensúlyt, megakadályozva Oroszország, illetve Ausztria déli expanzióját. Az Idők Tanuja c. lap a pápai politika hazai szócsövénec számított I. még 31., 41., 55., 99. sz. cikkünket!
- 12 *száz meg száz embert tett már halhatatlanná* — A VU népszerű arcképcsarnokára utal, amely a divatlapok szokása szerint arcképeket közöl ismert személyiségekről, rövid életrajz keretében.
- 22 *a szerkesztői mondanivalókat* — Pákh a lapjához beküldött verseket rendkívül szellemesen, de igen szigorúan bírálta meg. Közülük jó néhányat — a sokat betegeskedő szerkesztő távollétében — Jókai írt. Az előrejelzés is Pákhnak erre a tevékenységére utal: „38-ik héten Pákh Albert barátunktól *A vörös plajbász áldozatai*: vagy bebizonyítása annak, hogy egy szerkesztő nem azért okos ember, a mit írt, hanem azért a mit *kítörül*; adatokkal illusztrálva.” (*Nagyszerű program!*... Ű 1864. november 5. 19. sz.)
- 25 *coemeterium* — temető
- 28 *epitaphiumaikat* — sírverseiket
quintessentiái — vejeje
- 33 *azt tartván Vojtina Mátyással* — V. M. Bernát Gáspár költő

„inasa” volt az 1840-es években, nevét Arany tette halhatatlanná. *Vojtina levelei öccséhez* (1850), Arany János ÖM I. Kisebbségi költemények. Bp. Akadémiai 1951. 116—25.; az elsőben Jókai is említve; továbbá: *Vojtina ars poétikája* (1861), uo. 301—8. Jókai is írt Vojtináról: *Hol leszünk két év múlva*, Ék 1848. I. 681. Az idézett sorok egy, a szabadságharc alatt írt, toborzó témájú Vojtina-versezetből valók.

- 35 *egyike a tízeknek* — Pákh fiatalkori irodalmi kapcsolataira l.: *Az én kortársaim*, Életemből. 1. k. NK 96. k. 166., 173., 183., 196., 198.; *Petőfi és ellenségei*, uo. 207.; *Egy magyar költő életéből*, uo. 234—7. A Tízek Társasága néven ismert irodalmi szervezetet Petőfi és Jókai együttesen hozták létre 1846-ban, a fiatal írók érdekvédelmére, a kiadói-szerkesztői önkény ellen. 1846 márciusától novemberéig állott fenn.
- 39 *csak a „tízek könyvébe”* — A fiatal írók Pesti füzetek címen 1846. július 1-től saját folyóiratot szándékoztak indítani, de nem kaptak rá engedélyt. Együttal megfogadták, hogy egy évig más lapba nem küldenek kéziratot. A fogadalmat csupán Obernyik Károly és Pákh Albert tartotta be 1847. július 1-ig, a többiek, Jókai is, Frankenburg Adolfnak, az Ék szerkesztőjének felhívására (l. Ék 1846. november 21.) ismét publikálni kezdtek.
- 41 *dll azóta is* — Tréfás célzás arra, hogy a lapszerkesztéssel megterhelt Pákh jelentősebb szépirodalmi művet, regényt vagy novelláskötetet egyáltalán nem publikált.

[1865. máj. 20.] 326—8.

- M: I. Ü 1865. május 20. 20. sz. 153—4.; *K-s M-n* aláírással.
 II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 215—7.
 III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 307—9.
 IV. Jókai Mór: Írói arcképek. S. a. r., bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bisztray Gyula. Bp. Művelt Nép 1955. 293—4.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 1 hőszin hajfürtöket — 1887, NK: hőszinü hajfürtöket
- 10 tudós académiá — 1887, NK, 1955: Tudományos Akadémia
- 37 emelgeti — 1887, NK, 1955: emlegeti
- 58 m.t.t.r. — 1887, NK, 1955: m.t.r.
- 62 fogják ezek majd — 1887, NK: fogják majd

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Brassay* — B. Sámuel (1797 vagy 1800 — 1897), a híres erdélyi polihisztor, a XIX. század magyar tudományos életének jellegzetes alakja. 1837 és 1848 között, valamint 1859-től a kolozsvári unitárius kollégium tanára, az Erdélyi Múzeumegylet igazgatója, az Erdélyi Múzeum Évkönyveinek kiadója. Jókai a sokágú tevékenység felvázolásában nem túloz, csupán az ábrázolás arányai vitathatók. Alábecsüli Brassai nemzedékeket nevelő pedagógusi, viszont túlzottan értékeli jogi és történettudományi munkásságát. Jókai cikke egyébként elérte a kívánt hatást: Brassait, aki az MTA-nak 1837 óta levelező tagja volt, a történeti és filozófiai osztály (a matematikaitól átvéve) 1865. december 10-én rendes tagjává választotta.

Sor

- 1 *Látod* — A cikk mellett — mint a sorozatban végig — arckép is jelent meg.
- 5 *philolog* — Brassaira a fogalom mindkét értelmezése illik: valóban foglalkozott a korabeli magyar tudományos élet csaknem minden lényeges kérdésével, de a részletek is érdekelték. Néha túlságosan is, l. 89. sz. cikkünk 40—4. sorát, Jókai gúnyos célzásaival.
- 6 *philosoph* — gondolkodó. Kolozsvárott 1845-től tanította a „bölcseletet” az unitárius kollégiumban. *Logika lélektani alapon fejtegetve* c. munkáját (Pest 1858.) az MTA Marczibányi-jutalomban részesítette. Vonatkozóan l. még: *Irodalmi pör a filozófia ügyében*. . . Pest 1861.
- mathematicus* — matematikát és geometriát 1837 és 1848 között Kolozsvárott, 1850-től 1859-ig Pesten, Gönczy Pál magániskolájában, 1859-től ismét Kolozsvárott tanított. Fontosabb vonatkozó művei elsősorban tankönyvek: *Számító Sokrates*, Pest 1842. (újabb kiadásai: 1849., 1858., 1860., 1865.) *Bankismeret*,

Pest 1842.; *A kisdedek számvetése*, Pest 1842. (újabb kiad.: 1855., 1860.), *Algebrai gyakorlatkönyv és kulcsa*, Pest 1853–7. (két részben); *Euklides elemei*, Pest 1865., továbbá folyóiratcikkek.

botanicus — 1837 és 1848 között Kolozsvárot tanította. Fő munkája: *A füvészet eleveinek vázolata*, Pest 1830 és 1845, továbbá cikkek: Athenaeum 1838–9, Természetbarát 1846–8, az utóbbinak 1848-ban szerkesztője is volt. 1859-től az Erdélyi Múzeum természetrajzi tárának őre is.

criticus — rendszeres kritikus tevékenységet Brassai az alábbi lapoknál fejtett ki: Athenaeum 1838–43, Társalkodó 1838, Kritikai Lapok 1855, Szépirodalmi Lapok 1853, PN 1857–8, Szépirodalmi Figyelő 1860–63.

historicus — 1837 és 1848 között a kolozsvári unitárius kollégiumban történelmet is tanított.

- 7 *grammaticus* — *A magyar mondat*, Akadémiai Értesítő 1860–3.
statisticus — *Bévezetés a vilg, föld és státusok esmeretére*, Kolozsvár 1834.

lingvista — *Okszerű vezér a német nyelv tanulásában I–II.*, Pest 1845., 2. jav. kiad. 1847–56., 3. kiad. 1860. I. rész, *Ingyen tanító francia nyelvmester*, Pest 1863.

belletrista — szépíró

polemista — Brassai híres vitázó, tevékenységi körének megfelelően a legkülönbözőbb témákban. Az egyes szakterületeknél és a 89. sz. cikk 40–4. sorához fűzött jegyzeteken kívül említjük még meg néhány híresebb irodalmi polémiját: 1853-ban például éppen Jókaival vitázott a római leánynevekről (*Déliabáb* 1853. január 2. 1. sz.; Jókai cikkeit l.: *Journalistikai tücsök* JKK CB 4. k. 576. és *Igen szdráz adatok egy humorus felolvasdhoz*, uo. 580.); 1856-ban a Kritikai Lapok és az MS hasábjain Jósikával tűzött össze *A tudós lednya* c. regényéről.

- 8 *jurista* — jogász

muzsikus is — Brassai Világfy Antal álnéven már 1839-ben résztvett az Athenaeum polémijában, a Pesti Magyar Színház műsorarányairól folyt ún. operaháborúban (Athenaeum 1839. február 28.). Az 1850-es években a Budapesti Hírlap és a Szépirodalmi Lapok zene- és operakritikusa volt. Liszttel polemizál a *Magyar- vagy cigányzene?* c. munkájában (Kolozsvár 1860.). Jókai a vitában: JKK CB 5. k. 618.

- 21 *deferentiával* — tisztelettel

- 45 *Brassay herbariumdból* — *A Nagyszerű program!* . . . is erre célzott: „36-ik héten *Brassay Sámuel* bácsitól: Gyűjtemény

Sor

azon virágnevekből, a mikkel az emberek egymást szidni szokták; — bebizonyítása annak, hogy szellemdús ember még botanikát sem írhat úgy, hogy valakivel kedélyesen ne veszekedjék.”
Ü 1864. november 5. 19. sz.

100

DEGRÉ ALAJOS

[1865. máj. 27.] 328—9.

- M: I. Ü 1865. május 27. 21. sz. 161—2.; *K-s M-n* aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 218—9.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 309—10.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 1 *Concussisse* — 1887, NK: *concurrere*
3 *Tizeknek* — 1887, NK: *tizeknek*
13 *akadémiai taggá* lett — 1887, NK: *akadémiai lett*
25 *renidet* — 1887, NK: *residet*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Degré Alajos* — (1819—96), az 1840-es évek fiatal írócsoportjának tagja. Résztvett a márciusi forradalomban, a Közcsendi Bizottmány jegyzője, majd belügyminiszteri titkár. A szabadságharcban huszárkapitányi rangban vett részt. Bújdóság után amnesztiát kapván, az 1850-es években Pesten szerepe volt az irodalmi élet újjászervezésében. 1856-ban végiglátogatta az európai magyar emigrációt. Jókai ábrázolása — erre még visszatérünk — túlzott: Degré folyamatosan publikált, a szabadságharc óta eltelt időszakból cikkein és novelláin kívül négy nagyobb regényét és két vígjátékát ismerjük.

Sor

- 1 „*Sunt quos curriculo pulverem olympicum Concussisse juvat*” — helyesen: *collegisse*. Horatius, Ódák I. l.: „Vannak, kiknek öröm, hogyha Olympián port ver gyors fogatuk” (Bede Anna fordítása).

- 6 *Kettő három közülök* — pontosabban négy: a Tízekből Pctőfi Sándor 1849-ben, Kerényi Frigyes 1852-ben, Obernyik Károly 1855-ben, Lisznyai Kálmán 1863-ban halt meg.
- 8 *Caracalla* — eredeti nevén M. Aurelius Antoninus Bassianus római császár (élt: i. sz. 188—217, uralkodott: 211—7), trónra léptének első tevékenységeként megölette öccsét, akit apjuk, Septimus Severus társuralkodónak nevezett ki.
- 9 „*sit divus, dum non sit vivus!*” — legyen isteni, csak ne éljen!
- 11 *Egy-kettő szinte célt ért* — A Hanván lelkészkedő Tompa Mihály és a szerkesztői munkával túlterhelt Pákh Albert alig publikált az 1860-as években.
- 13 *Kettő-három megérte* — Jókai 1858-ban lett az MTA levelező, 1861-ben rendes tagja. Rajta kívül levelező tag volt még Tompa (1858-tól), Bérczy (1859-től) és Pákh (1864-től).
- 16 *hatalmas szerkesztőkké* — Pákh ezidőtől a VU és (Greguss Ágosttal) az MS szerkesztője, Bérczy pedig a Vadász- és Versenylapot vezeti. A harmadik szerkesztő a hajdani Tízekből maga Jókai.
- 19 *a Bethel szentelt őrévé tett Melpomene* — A Hanván lelkészként élő Tompa Mihály. Bethel a. m. Isten háza. Melpomene: a tragédia műsája.
- 23 *ama büszke dunaparti palotára* — az MTA épületére
- 25 „*Non ebur, neque aureum Mea renidet in domo lacunar*” — „Nem fénylik az én házamban sem elefántcsont, sem arany mennyezet.” (Horatius)
- 27 „*Satis beatus unicus sabinis.*” — Nagyon is boldog a jeles szabónok között.
- 31 *apprehensiv* — megorrolásra hajlamos
- 32 *a pieriddék berkeiben* — a műsák ligetében
- 33 *philomela* — fülemüle
- 35 *praenumeransokat* — előfizetőket
- 37 „*Beatus ille*” — „Boldog az!” (Horatius, 2. epodos.) Jókai előrejelzésében is erre utalt: „22-ik héten *Degré Alajos* barátunktól: *Miért nem énekelnek a fülemülék, mikor már a fészkeiket megrakták?*” (*Nagyszerű program!* . . . , Ü 1864. november 5. 19. sz.)

Anyi tény, hogy Degré beteg feleségével sokat tartózkodott külföldi gyógyhelyeken, vö. MS 1862. október 17. 239. sz. A cikkünket közlő számban azonban ő is túlzottnak érzi Jókai kérdésfelvetését: „. . . íme kisül, hogy a naplopó gazemberek fészkeikből vagy kifogdosták, vagy messze riasztották. Ennyit tapasztaltam. Ha ezzel beéred jó, ha nem, fordulj a *nemzet*

Sor

csalogányához [a Lonovics csanádi főispánhoz feleségül ment és 1862-ben visszavonult operaprimadonna, Hollósy Kornélia], ki tekintélyes fészket rakott magának és hallgat. Ő alaposabban fejtendi meg az előmbe tűzött kérdést.”

101

LONKAY ANTAL

[1865. jún. 3.] 330—2.

- M: I. Ű 1865. június 3. 21. sz. 187—8.; K-s M-n aláírással.
II. Életemből. 3. k. Bp. 1887. 219—22.
III. Életemből. 2. k. NK 97. k. 311—3.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- 5 *vagynak* — 1887, NK: *vannak*
10 *tudta* — 1887, NK: *tudja*
15 *E nagy cél* — 1887, NK: *Egy nagy cél*
17—19 — 1887, NK: *nincs!*
27 *még nagytiszteletű* — 1887, NK: *még a nagytiszteletű*
Palástthyy — 1887, NK: *Palásthy*
34 *Karnyónéjában* — 1887: *Karinyójában*, NK: *Karinyónéjában*
48 *genre-val* — NK: *General*

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Lonkay Antal* — (1827—88), piarista paptanár Nagybecskereken, Budán, majd Pesten. A szabadságharcban Perczel Mór segédtsíztjeként vett részt, emiatt bújdosni kényszerült. 1852-től a PN és az Új Magyar Múzeum munkatársa, 1856-tól a Tanodai Lapok szerkesztője. 1860. január 1-től az Idők Tanúja c. sokat támadott lapot szerkesztette, vö. 31., 41., 55. sz. cikkünk jegyzeteivel! A cölibátus fenntartásáért frott cikkeire céloz Jókai az előrejelzésben: „23-ik héten. *Lonkay Antal* barátunktól: 'Visiók!' Élethű leírása a pokol azon részének, melyben azok az elrugaszkodottak fognak mortifikáltatni, a kik csak azért ugrottak át az akol kerítésén, hogy — *feleség kellett nekik.* (Kivonat az Idők Tanujából).”

Sor

- 18 *elenchusdt* — lajstromát
- 20 *azon ludak* — A legenda szerint Rómát a gall ostrom idején a capitoliumi Vesta-templom ludainak gágogása verte fel és mentette meg az elfoglalástól. (Livius: *A római nép története*, V. könyv, 47. fejezet)
- 26 *a vörös herceg ellen* — Jerôme, III. Napoleon unokaöccse
- 27 *nagyiszteletű Palástthhy úr* — P. Pál (1825—99) teológiai író, 1855-től a budapesti egyetem erkölcsstan tanára, 1864 és 1868 között a *Religió* c. egyházi-irodalmi lap szerkesztője.
- 34 *carmennek* — dálnak
- 35 A versike fordítása: Mantuja az Mantuja
nem messze van Genuja
Tudja jól uraságod
Merre nyílik kapuja.
(Kuruzs rigmusa Csokonai *Karnyóné* c. vígjátékának második felvonásából)
- 41 *anathemával* — egyházi átokkal
- 44 *Lincoln* — Abraham L. (1809—65): a polgárháború négy évében az USA elnöke.
- 46 *a szílnész* — J. W. Booth, a déliek fanatikus híve 1865. április 14-én, néhány nappal a polgárháború befejezése után halálosan megsebesítette az elnököt.
- 48 *genre-val* — műfajjal
- 52 *a capite* — fejtől, a lap fejlécében
- 53 *Merode generalis jámbor zuavjai* — Célzás arra, hogy IX. Pius a Rómát védő francia csapatok költségeit miből fizette. Erről Jókai verset is írt: *Toborzó pápai zuadvoknak*, *Költemények* II. NK 98. k. 171.
- 58 *a Gergelyrend lovagjává* — A péterfillér-gyűjtésért, illetve zarándoklat-szervezéseiért kapta a címet Lonkay, I. MS 1862. július 6. 154. sz.
- 59 *saracénok* — A középkori kereszties hadjáratokban az arabok, tágabb értelemben a mohamedánok neve.

TALLÉROSSY ZEBULON LEVELEI MINDENVÁRÓ
ÁDÁMHOZ

[1865. jún. 3.] 332—4.

M: I. Ü 1865. június 3. 21. sz. 188—9.; *Tallerossy von Zebulon* aláírással.

II. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz. Bevezette s jegyzetekkel kísérte Várdai Béla. Bp. Lampel 1900. 47—50. (MKtár 193.) — *Úri élet, nehéz élet* címen.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

59 lofejel? — MKtár: lofejel!

64 *míg* lo — MKtár *fil* lo

65 futota — MKtár: jutota

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

3 *titularis* — címzetes

11 *aquaeductust* — vízvezeték

57 *handicapot, meg trialstakest* — térelőnyös, illetve kezdő lovaknak rendezett kísérleti versenyt

TÖRÖK JÁNOS

[1865. jún. 17.] 334—6.

M: Ü 1865. június 17. 24. sz. 201—2.; *K-s M-n* aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Török János* (1807—74). Pályafutását mint gazdasági tisztviselő kezdte, majd a rohonci gazdaképző intézet tanár lett. Széchenyi mezőgazdaság-fejlesztő elképzeléseit megvalósítva tevékeny-

kedett 1841-től a Magyar Gazdasági Egyesület előadójaként, majd 1843-tól titkáráként, és szerkesztette 1841 és 1848 között a Magyar Gazdát. A szabadságharcban alezredesi rangban vett részt, amiért Pesten és Aradon fogságot szenvedett. Az 1850-es években lapszerkesztői munkát végzett: Igazmondó 1853—4., PN 1853—5., MS 1855—6., Kelet Népe 1856, Hazánk, 1858—9. 1860 és 1866 között, mint a PH szerkesztője, sokszor polemizált Jókaiival, minthogy lapja az ókonzervatívok fóruma, a kiegyezést előkészítő orgánusok egyike lett. A PH-val folytatott vitára l. kötetünk 31., 32., 33., 39., 42., 47., 67. sz. cikkét!

Sor

- 3 *levén ő 47-es* — Az 1847-es állapotokra hivatkozó ókonzervatív.
- 12 *sarkantyúval szoktam születni* — a Kakas Márton-figurára vonatkozó célzás
- 13 *a Magyar Sajtót legelőször belovagolta* — Török még Bécsben megjelenő lapként szerkesztette az MS-t, 1855. június 15-től 1856 végéig.
- 14 *Budánk* — Törököt 1855. április 19-én függesztették fel a PN szerkesztésétől. A korabeli szóhasználatban a „Buda” „börtönbüntetést” is jelent.
- 19 *Linné fűvészkönyvében* — Karl von L. (1707—78) svéd természettudós rendszertani munkájában, a *Systema Naturae*-ban (1735).
- 25 *Széchenyit felfedezte* — Török a Döblingben élő Széchenyivel mindvégig kapcsolatot tartott, megbízásából kiadta *Hunnia c.* munkáját (Pest 1860.). Vonatkozó saját publikációi: *Magyar életkérdések*, Pest, 1852. (e névtelenül kiadott röpiratában Széchenyi tanítványának nevezi magát). *Gr. Széchenyi István végrendeletének főpontjai*, Pest 1860.; *Töredékek gr. Széchenyi István kiadatlan irataiból* Pest, 1862.; *Gr. Széchenyi István hagyományából*, Pest 1864.
- 30 *a Pesti Hírnököt szerkeszti* — 1860. december 6-tól
- 33 *antagonistáját* — kibékíthetetlen ellenfelét Kemény Zsigmond, a PN szerkesztője)
- 34 *nem régiben legkedvesebb falatját* — A kiegyezési tárgyalásokhoz elvezető híres Deák-cikk 1865 húsvétján a PN-ban jelent meg.
- 35 *reservata* — fenntartás
- 38 *ellenfelével kiszállt* — Török 1860 decemberében Csengery Antallal párbajozott egy, az 1848-as törvények értelmezése körüli polémia kapcsán, amely a PH-ban és PN-ben zajlott (erre l. GyPLev 431—2.). Jókai egyébként határozott ellenzője a párbajzásnak, vö. a Kihagyott cikkek jegyzékével!

Sor

- 40 *Tinódyféle dalt* — Tinódi Lantos Sebestyén dalait Mátray Gábor tette közzé dallamokkal együtt: *Tinódy Sebestyén históriás énekei*, Pest 1859.
- 47 *színét változtatta volna* — Török politikai ingatlansága és jobbrafordulása példátlan népszerűtlenséget szerzett neki az irodalmi közvéleményben. A színekkel agrártevékenységére, 1848/49-es szerepére és egyházi kapcsolataira utal Jókai.

104

HUNFALVI PÁL

[1865. jún. 24.] 336—7.

M: Ü 1865. június 24. 25. sz. 209—10.; *K-s M-n* aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Cím *Hunfalvi Pál* (1810—91). A szabadságharc előtt a késmárki jogakadémia tanára, majd igazgatója. 1848—49-ben képviselő, a békepárt tagja. 1851-től az MTA főkönyvtárosa. Nyelvészettel 1840 óta foglalkozott, a finn-ugor rokonság ügyében a török nyelvrokonságot valló Vámbéry Ármin ellenfele. A kérdéssel egyébként Jókai is foglalkozott, a hun—magyar rokonságot vallva: *Összehasonlító nyelvészeti küzdények*, JKK CB 5. k. 249. sz. cikk. 1856-ban Hunfalvy indította meg az első hazai szaklapot, a Magyar Nyelvészetet, 1862-től a Nyelvtudományi Közlemények szerkesztője is. 1861-ben felirati párti képviselő volt.

Sor

- 11 *a ki fölfedezte* — Jókai túloz: a nyelvrokonság felfedezése nem Hunfalvytól származik
- 16 *aviticitási* — ősiségi
- 24 *barátunk nyelvészeti tanulmányai* — *Finn olvasmányok* Pest 1861.; *A vogul föld és nép*, Pest 1864.
- 32 *finn nyelvre fordított költeményt* — a versike visszafelé olvasandó. Jókai ezt ígérte a *Nagyszerű programml*-ben is (Ü 1864. november 5. 19. sz.): „19-ik héten *Hunfalvy Pál* barátunk: *Finn adomák*, a nyelvrokonság kedvéért s hogy a tréfa annál nagyobb legyen eredetiben.”

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. Jókai két írása az *Üstökösben*. (Tallérosy Zebulon levele Mindenváró Ádámhoz. *Üstökös*, 1862. július 12. és Arany János. *Üstökös* 1865. január 21.)
- II. A *Hon* első száma (1863. január 1.)
A határozati párti politikusok Jókai szerkesztői megbízatásáról.
(*A Magyar Sajtó* 1862. január 29-i számában)
- III. A *Vasárnapi Újság* szerkesztőségi szobája. (Rajz a lap 1863. január 4-i számából)
Jókai nekrológja Teleki Lászlóról. (*Vasárnapi Újság* 1861. május 12-i számából)
- IV. Az 1864. évi *Kakas Márton* naptár címlapja
Az 1861. évi országgyűlés képviselőházi naplójának címlapja

NÉVMUTATÓ

(A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.)

- Adorján Sándor 366
 Alapy Gyula 357
 Albert, szász herceg 542
 Alfred hg., választott görög király 219, 478, 479
 Almásy Pál 353, 360, 375, 453
 András (Endre) II., magyar király 199, 473
 Andrássy Gyula gr. 424
 Antal Árpád 377
 Antonelli, Giacomo 220, 322, 479, 542
 Apafi Mihály 539
 Apponyi György gr. 415
 Arany János 27, 28, 90, 259, 260, 286—288, 302, 317, 395, 408, 435—437, 498, 499, 502, 510, 514—516, 530, 532, 545
 Arkhimédész 5
 Asbóth Lajos 360
 Asztalos Miklós 375, 376
 Attila, hun fejedelem 204, 259, 260, 336
 Aulich Lajos 39, 411
 Auspitz (Auspici), hadnagy 104, 441
 Árpád, fejedelem 204, 284
 Bach, Alexander 230, 378, 385, 439
 Bajza József 24, 408
 Bajza Lenke 531
 Bakonyi Sándor 34, 409
 Balázs Sándor 477
 Balla Károly 283, 511
 Ballagi Mór 316, 317, 535—537
 Balogh Zoltán 352, 385
 Batsányi János 372
 Batthyány Kázmér gr. 409, 414
 Batthyány Lajos gr. 398, 437, 509
 Bede Anna 548
 Belcredi, Richard gr. 343
 Bem József 9, 22, 398, 407, 411, 434
 Beniczky Lajos 360, 453
 Berger, Johann br. 21, 407
 Bernát Gáspár 313—315, 533, 534, 544
 Besze János 314, 534
 Bethlen Miklós gr. 386
 Békéssy Károly 399
 Béldi Pál 539
 Bérczy Károly 301—303, 525—527, 538, 549
 Bismarck (Bismark), Otto von 220, 284, 475, 480, 512
 Bisztray Gyula 342, 368, 501, 505, 509, 514, 521, 525, 530, 532, 543, 545
 Blondin (Blondi), Charles 296, 520
 Boccaccio, Giovanni 168, 463
 Bodnár Zsigmond 367, 369

- Bonfini, Antonio 541
 Booth, John Wilkes 551
 Böhm Jakab 413
 Böszörményi László 452
 Brahms, Johannes 541
 Branovacki (Branovácsky, Branovácsky), Stevan 87, 88, 431, 435
 Brassai (Brassay) Sámuel 311, 317, 326—328, 531, 545—547
 Brinz, Aloys von 99, 441
 Brick, Karl Ludwig 424
 Buffon, Leclerc de 449
 Burnside, Ambrosius Everett 480

 Caracalla, Marcus Aurelius Antonius Bassianus 328, 549
 Cavour, Camillo Benso gr. 379
 Cicero, Marcus Tullius 368, 485
 Cillei (Cilley) Ulrik 48, 406
 Cliquot, francia pezsgőgyáros 207, 475
 Cuza, Alexandru Ioan 511
 Czuczor Gergely 372

 Csányi László 38—42, 44, 46, 410
 Csengery Antal 316, 407, 424, 536, 553
 Csernovics Péter 84—86, 88, 434
 Csokonai Vitéz Mihály 331, 551
 Csűry József 348

 Damjanich János 434
 Dániel Antal 40, 403, 411
 Deák Ferenc 63, 64, 86, 148, 154, 183, 196, 304, 318, 364, 365, 371, 373, 375, 377, 383, 389, 415, 418, 423, 426, 430, 459, 500, 505, 517, 527, 531, 534, 536, 539, 553
 Degré Alajos 328, 329, 411, 548, 549

 Dembinszky Henrik gr. 33, 34, 41, 42, 397, 398, 407, 411
 Derby, Edward lord 439
 Dienes Lajos 348, 350, 352, 358, 370
 Diogenész 517
 Diószegi Vilmos 524
 Dobos Dániel 352
 Dobsa Lajos (Robbogányi Uzindur) 296, 297, 510, 519, 520
 Dougles, John Artur lord (Bloomfield) 149, 457
 Drome, Mathieu de la 283, 511
 Drouyn de L'Huys (Drouyn de Lhuys) 219, 478
 Duschek Ferenc 22, 407
 Dzsingisz kán 312

 Egressy Béni 524
 Emich Gusztáv 352, 357, 359, 360, 390, 391
 Entz Ferenc 224, 225, 482
 Eötvös József br. 84, 86, 286, 377, 424, 434, 446, 447
 Erdélyi Pál 204, 376,
 Espinasse, Charles 207, 475
 Eugenia (Maria de Guzman), francia császárnő 219, 478
 Eynatten, August Friedrich br. 68, 424

 Érkövy Adolf 295, 518

 Falk Miksa (Fk.) 282, 283, 467, 510, 511, 513
 Farkas Albert 364
 Fáy András 264—266, 280, 281, 502, 509
 Fekete Ferenc 467
 Ferdinánd V., magyar király 67
 Ferenc II., nápoly-szicíliai király 469

- Ferenc József 67, 359, 418, 428
 Fessler Ignác Aurél 541
 Feuillet, Octave 385
 Fényes Elek 353, 356, 456, 458,
 472
 Filipovič, Josip br. (Ph. tábor-
 nok) 85, 434
 Flór Ferenc 419
 Forgách Antal br. 353, 357,
 484
 Földi Géza 499
 Frankenburg Adolf 545
 Frigyes, II. vagy Nagy, porosz
 király 207, 475
 Gaál József 501
 Galilei Galileo 539
 Garibaldi, Giuseppe 104, 143,
 149, 207, 219, 330, 379, 457,
 466, 469, 475, 478, 479
 Gáspár Imre 369
 Geibel Károly 532
 Gergely, XII. 331, 496
 Géza fejedelem 247, 493
 Ghyczy Kálmán 418
 Girókuti Ferenc 224, 315, 482,
 534, 535
 Gorcsakov, Alexander hg. 492
 Gózon Lajos 29, 402, 408, 409,
 413, 417
 Gönczy Pál 546
 Görgey (Görgei) Artúr 9—13,
 22—24, 26, 28—41, 46, 47,
 398, 403—412, 541
 Görgey István id. 406, 408
 Gracza György 406
 Greguss Ágost 298, 299, 317, 427,
 513, 521, 522, 536, 544
 Grisi, Charlotte 267, 504
 Guyon Richárd 9, 10, 12, 13, 42,
 398
 Gvadányi József 501
 Gyárfás Ferenc 351, 352
 Győry Vilmos 366
 Gyulai (Gyulay) Pál 309—311,
 313, 317, 328, 341, 346, 364,
 366, 371, 436, 499, 510, 520,
 524, 530—532, 538, 544
 Hadzič (Hadzics) Jovan 86, 434
 Hajnal Sándor 271, 505
 Hajnik Károly 353, 453, 500
 Hajnik Pál 280, 281, 393, 418,
 509
 Hankiss János 376, 437
 Hannibal 240, 241
 Hatvany Lajos 400
 Haynau, Julius Karl br. 22, 25,
 33, 41, 46, 407, 410
 Heckenast Gusztáv 544
 Hedvig, lengyel királyné 247, 494
 Hegedüs Géza 401
 Hein, Franz 99, 441
 Henrik, Chambord grófja 479
 Henszlmann Imre 523
 Hentzi (Henzi), Heinrich 58, 413,
 416
 Hild József 504
 Hiller, Gotlieb 315, 535
 Hobart, Thomas lord 161, 461
 Holberg, Ludwig br. 474
 Hollósy Kornélia 550
 Hooibrenk, Daniel 535
 Horatius, Quintus Flaccus 538,
 548, 549
 Horváth Mihály 405
 Horváth Zoltán 418, 419
 Hugo, Victor 477
 Hunfalvy János 522
 Hunfalvi (Hunfalvy) Pál 336,
 337, 554
 Hunyadi (Hunyady) János 48,
 318, 406, 538
 Huszár Imre 477

- Ignjatovič (Ignjátovics), Jakov
 87, 88, 435
 Ilméri Kis István 442
 Ipolyi Arnold 299, 523
 Irányi Dániel 406
 István I. vagy Szent 247, 293, 493
 Ivánka Imre 353, 357, 447, 448,
 453, 516, 524
 Jagello, litván fejedelem 494
 Jankó János 352, 368, 428
 Jámbor Pál (Hiador) 302, 526
 Jellačić (Jellasich) Josip br. 15,
 399, 401, 411, 435, 541
 Jérôme, francia herceg 492, 551
 Johnson, Samuel 536
 Jósika Miklós br. 541
 József II. 73, 425, 437
 Juarez, Benito Pablo 489
 Julius Caesar 496
 Kalocsa Róza 490
 Kamonyai (Kemény) Simon 318,
 538
 Katona Miklós 14, 399
 Katona Piroska 377
 Kazinczy Ferenc 346
 Kazinczy Gábor 260—262, 280,
 375, 424, 427, 447, 500, 509, 544
 Kazinczy Lajos 33, 34, 409
 Károlyi Ede 447, 448
 Károlyi István gr. 98, 439, 440
 Kárpáti Aurél 373, 405, 427
 Kecskeméthy (Kecskeméti) Aurél
 387, 412, 418, 423, 467, 517,
 544
 Keméndi Nándor 385
 Kemény János 538, 539
 Kemény Zsigmond br. 140,
 316—319, 364, 454, 464, 472,
 499, 510, 531, 536—540, 553
 Kenedi Géza 375
 Kerényi Ferenc 418
 Kerényi Frigyes 549
 Kirner József 312, 533
 Kisfaludy Sándor 538
 Kisfaludy Sándor 237, 504
 Kiss Ernő 9—13, 40, 43, 398
 Kiss József 352
 Kiss Miklós 17, 400, 413
 Klapka György 9, 39, 398, 410,
 439
 Kmetty György 39, 42, 410
 Komócsy József 366
 Konstantin nagyhg. 479
 Kossuth Lajos 9, 12, 13, 21, 22,
 41, 196, 346, 353, 377, 378,
 398, 400, 404—408, 411, 413,
 414, 434, 447, 453, 473, 522
 Kovács Lajos 351, 354, 355, 357,
 358, 464, 472, 473, 493
 Kócziánné Szentpéteri Erzsébet
 345
 Kozma Imre 447
 Kőrös Endre 372
 Kőrösy László 367
 Kőrösi Henrik 374
 Kövér Lajos 452
 Kristóf György 373
 Kubinyi Ferenc 523
 Kucsuk Mehemet 318, 538, 539
 Kun József 413
 Kuprijanov orosz tábornok 408
 Laborfalvy Róza 411, 504
 Lahner György 434
 Lajos, I. vagy Nagy 67, 199, 420,
 494
 Lajos Fülöp 207, 475
 Lauka Gusztáv 416
 Láng Ignác 393
 Leiningen-Westerburg Károly gr.
 34, 35, 410
 Lendvay Márton 412

- Lengyel Dénes 379
 Lengyel Ernő 374
 Leuchtenberg-Romanovszki hg.
 219, 478, 479
 Lévy József 520
 Ligyész (Lüdersz), Alekszandr
 Nyikolajevics 407
 Lincoln, Abraham 331, 542, 551
 Linné, Karl von 299, 335, 522, 553
 Lipták Gábor 487, 488
 Lisznai Kálmán 318, 410, 539,
 549
 Liszt Ferenc 322, 541, 547
 Livius, Titus 484, 551
 Lonkay Antal 302, 330, 331, 458,
 465—467, 526, 550, 551
 Lonovics József 550
 Lónyay Menyhért 424
 Lóskay Bekény 60—62, 416, 417
 Lukács Móric 424
 Lustkandl, Wenzel 539
- Maculay, Thomas Babington 536
 Mac Clellan, George Brinton
 220, 479, 480
 Machiavelli, Niccolo 92
 Madarász József 452
 Madách Imre 272, 280, 281, 407,
 418, 424, 505
 Madzsar Gusztáv 372
 Mailáth György gr., ifj. 360
 Mailáth Kálmán gr. 495
 Markó Károly, id. 283, 511
 Marschall vendéglős 256, 258
 Martincsek Miklós 428
 Mason, amerikai politikus 542
 Mária Terézia 73, 425, 473, 475
 524
 Márki Sándor 406
 Mátray Gábor 554
 Mátyás, Hunyadi (Hunyady) 67,
 199, 322, 420, 523, 541
- McCormick (Mak-Cormik), Cy-
 rus 295, 518
 Mencsikov, Alekszandr Szerge-
 jevics hg. 243, 493
 Mensdorf-Pouilly, Alexander gr.
 492
 Merode, Frederic François Xavier
 de 331, 498, 551
 Metternich-Winneburg, Clemens
 Wenzel Lothar hg. 325, 544
 Meyerbeer (Mayerbeer), Gia-
 como 267, 504
 Mészáros Lázár 9—13, 42, 398,
 399, 410
 Mihályi Gábor 449
 Miksa, mexikói császár 489
 Mikszáth Kálmán 367—369, 375,
 427
 Minay Lajos 374
 Mocsáry Lajos 414, 447
 Mohamed (Mahomet) II., török
 szultán 93, 437, 539
 Moliere, Jean-Baptiste Poquelin
 500
 Molnár Erik 409
 Molnár József 45, 411
 Montalambert, Charles Forbes de
 Tregon 236, 486
 Montebello, Napoleon Auguste
 hg. 498
 Mühlfeld 99, 441
- Nagy Lajos 105, 106, 442
 Nagy Miklós 376—379, 406
 Nagy Sándor 373
 Nagy-Sándor József (Nagy Sándor
 24, 26, 28, 41, 42, 408, 411
 Napoleon I. 217, 468, 477
 Napoleon III. 149, 185, 219,
 244—246, 268, 297, 322, 379,
 389, 450, 475, 478, 479, 489,
 492, 493, 542

- Napoleon hg. 220, 479
 Nardi bsboros 541
 Nendtwich Károly 298, 522
 Nepos, Cornelius 528
 Németh László 407
 Névy László 366—369
 Nikita I., montenegrói fejedelem
 435, 457
 Nógrádi László 368

 Nyáry Miklós 393
 Nyáry Pál 23, 24, 26, 31, 33, 38,
 40, 42, 64, 375, 393, 394, 404,
 408, 409, 427, 439
 Nyéky Mihály 133, 451

 Obernyik Károly 545, 549
 Obrenovič Mihály, szerb fejedelem
 149, 457
 Oltványi Ambrus 345
 Omar, bagdadi kalifa 443
 Orlai-Petrich Soma 392
 Oroszhegyi Józsa 317, 536
 Orsini, Felice 389
 Orzovenszky (Orsovenszky, Orszovenszky, Orsovenszky)
 Károly 37, 403, 410
 Otto I., görög király 219, 457,
 479
 Ottokár II., cseh király 247, 494
 Oxfcrstierna, Axel gr. 450

 Paganini, Niccolo 283, 511
 Palásti László 378
 Palásthy (Palástthhy) Pál 330, 551
 Palóczy László 23, 402, 407, 408,
 423
 Paszkevic (Paskevics, Paskievics), Iván Fjodorovics hg.
 25, 33, 34, 39, 46, 403, 408,
 411
 Patkó Bandi 271, 505

 Pákh Albert 325, 326, 361, 362,
 445, 483, 530, 543—545, 549
 Pálffy (Pálfi) Albert 363
 Pálffy Móric gr. 357, 358
 Perczel Mór 9, 398, 400, 401, 550
 Peti József 488
 Petőfi Sándor 17, 24, 27, 28, 397,
 399, 407, 408, 413, 474, 526,
 534, 543, 545, 549
 Petrichevich Horváth Lázár 474
 Péczely József 475, 541
 Péter Zoltán 341, 348
 Péterffy László 341, 348
 Piller János 34, 409
 Pius, IX. 466, 479, 551
 Platon 291, 517
 Plener, Ignaz Edler von 517
 Plutarkhosz 474
 Podmaniczky Frigyes br. 84, 88,
 89, 353, 375, 419, 433, 453
 Pollák, rézmetsző 352
 Pollák János 60—62, 416, 417
 Pompéry János (Péter Pál) 284,
 285, 413, 432, 512—514
 Popovici, Sigismundu 447
 Pöltenberg Ernő 39, 43, 410, 411
 Priessnitz, Vinzenz 426
 Prileszky Tádé 373, 427
 Priszter Szaniszló 345
 Prottmann, Josef br. 353
 Puskin, Alekszandr Szergejevics
 525

 Radnótfáy Nagy Sámuel 451
 Rajačić (Rajasics), Josip br. 89,
 433, 435
 Rajner Pál 347
 Ratazzi, Urbano 220, 479
 Ráday Gedeon gr. 133, 451, 514
 Rákóczi Ferenc II. 136, 452
 Rákóczi György II. 538
 Rákóczi János 22, 407

- Ráth Mór 311—313, 341, 364, 532
- Rechberg-Rothenlöwen (Rechbert), Johann Bernhard gr. 249, 492, 494
- Remellay Gusztáv 317, 385, 536
- Reményi Ede 36, 312, 322, 410, 540—542
- Renan, Ernest Joseph 499
- Reviczky Szevér 357, 358, 476, 477
- Récsy Emil 318, 392
- Rigyiger (Rüdiger), Fjodor Vasziljevics 39, 410, 411
- Ristori, Adelaid 531
- Robespierre, Maximilien Marie Isidor 365
- Rudolf, német—római császár 68, 494
- Rudolf I., magyar király 247, 424
- Russel, John lord 72, 425
- Sándor II. 479
- Sárosy Gyula 441
- Schlick, Franz Hinrich gr. 399, 411
- Schmerling, Anton lovag 91, 148, 152, 183, 343, 360, 383, 390, 430, 437, 438, 449, 473, 484, 517, 524, 529
- Schofka, osztrák meteorológus 283, 511
- Schöpflin Aladár 371
- Schulhoff Lipót 383
- Schwarzenberg, Felix hg. 230, 481
- Scribe, Eugène 504
- Septimus Severus 549
- Simontsits János 502
- Simonyi Lajos 422
- Slidell, amerikai politikus 322, 542
- Smith, Joseph 499
- Sobieski (Szobieszky), Jan 247, 494
- Somogyi Sándor 341
- Sőtér István 376—378
- Spira György 400
- Steier Lajos 360, 533
- Stratimirovič (Stratimirovics, Sztratimirovics), Djordje 84, 88, 431, 434
- Strecker, Adolf német vegyész 536
- Sza'adi (Szádi), Musarrif uddín bin Muszlik uddín Abdullah 161, 461
- Szabad György 393, 412, 419, 433, 473
- Szabó László 368
- Szabó Mihály 486
- Szabó Mózes 445
- Szalay László 280, 424, 427, 502, 509
- Szathmáry Károly 284, 513
- Szárnwald (Számváld) Gyula 312, 532
- Szász Károly 372
- Szekeres László 359, 405, 406
- Szemere Bertalan 30, 32, 39, 40, 405—407, 409—411
- Szentkirályi Móric 400
- Széchenyi Béla gr. 394
- Széchenyi István gr. 7, 8, 17, 18, 63, 242, 335, 384, 394, 395, 400, 418, 448, 473, 502, 504, 510, 538, 552, 553
- Szigligeti Ede 319, 321, 540
- Sziklay János 366, 374
- Szilágyi Mihály 539, 541
- Szilágyi Sándor 296, 405, 520
- Szilágyi Virgil 353, 354, 363, 412, 413, 441, 447, 448, 452, 453, 473
- Szinycsei József, id. 368

- Szkarjatyin (Skarjatin, Skariatine), orosz tábornok 402, 407, 408
- Szokoly Viktor 459, 496
- Szunyogh Rudolf 30, 409
- Tabódy József 427
- Takáts Sándor 354, 357, 359, 375, 453
- Talma, François Joseph 477
- Tamási-Tomsics Gyula 352
- Tarnay Pál 504
- Tábori Kornél 423
- Tábori Róbert 369
- Táncsics Mihály 412
- Tekelijá Száva (Tököli Sebő) 83, 84, 87, 431, 432, 450
- Teleki László gr. 63–65, 371, 382, 406, 414, 418, 424, 453
- Thern Károly 501
- Tinódi Lantos Sebestyén 335, 554
- Tisza Kálmán 353, 363, 372, 373, 375, 378, 447, 453
- Tiszai Andor 377
- Toldy Ferenc 84, 88, 89, 433, 435
- Tompa Mihály 342, 372, 549
- Tóth Jolán 526
- Tóth Kálmán 298, 360, 367, 369, 424, 459, 496, 522, 526
- Törő Györgyi 341
- Török Bálint 539
- Török Gábor 87
- Török János 284, 318, 334–336, 539, 552–554
- Trefort Ágost 424, 427
- Türr István 104
- Udvarhelyi Miklós 412
- Ulászló II. (Dobzse László), magyar király, 199
- Urházy György (U.) 84, 304, 305, 358, 359, 362, 363, 370, 432–435, 528
- Vadnay Károly 514, 534
- Vahot Imre 515
- Vajda János 354, 377
- Varga János 399, 400, 407, 428
- Varga Judit 345
- Vasvári Pál 400
- Vay Miklós br. 158, 430
- Vayerné Zibolen Ágnes 348
- Váli Mari 347, 348, 359, 360, 441, 488
- Vámbery Ármin 276, 507, 508, 554
- Várdai Béla 368, 426, 427, 429, 438, 444, 452, 468, 470, 485, 487, 489, 494–498, 500, 506, 507, 527, 542, 552
- Vergilius, Publius Maro 242, 450, 493
- Verseghy Ferenc 372
- Vetter Antal 9, 42, 398
- Vécsey Károly gr. 407
- Vida Károly 449, 456
- Vidats (Vidacs) János 295, 518
- Viktória, angol királynő 479, 492, 541, 542
- Vlad, Aloiziu 447
- Voinovich Géza 436
- Vojtina Mátyás 326, 544, 545
- Voltaire, François Marie Arouet de 540
- Vörösmarty Mihály 24, 311–313, 316, 395, 408, 515, 524, 531, 532
- Vukovics Sebő 39, 405, 411
- Werbőczy (Verbőczy) István 230, 484
- Werther, Edler von Nunvár 311, 531
- Wielopolszky, Aleksandr gr. 220, 479

- Windischgrätz, Alfred, hg. 398—
400, 439
- Wodianer (Wodjaner) Fülöp 284,
513
- Worafka, kormánytanácsos 360
- Wrbna, Ladislaus gr. 399
- Zajti Ferenc 523
- Zákó István 26, 402, 408
- Zenon (Zeno) 94, 438
- Zichy Antal gr. 448, 456, 464,
472
- Zichy Melanie grófnő 400
- Zichy Miklós gr. 514
- Zichy Nándor gr. 358—360, 372,
379
- Zilahy Károly 363, 488
- Zlinszky Aladár 366
- Zsigmond Ferenc 347, 371, 374

TARTALOMJEGYZÉK

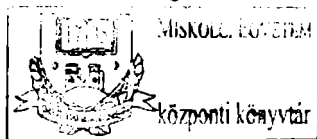
(Az első szamoszlop a főszövegre, a második a jegyzetekre utal.)

1. [Jókai Mór beszéde Pest megye 1861. január 5-i tisztválasztó gyűlésén]	5	393
2. Széchenyi feltámadása (1861) [1861. jan. 6.]	7	394
3. Visszaemlékezések 1849-re [1861. jan. 12-febr. 23.]	9	395
4. Életem legszomorúbb napjai (Naplótöredékek) [1861. jan. 20-febr. 17.]	21	401
5. [Jókai Mór beszéde 1861. március 5-én a józsefvárosi választók előtt]	48	412
6. A Rubiconon innen [1861. márc. 27.—ápr. 4.] ..	52	414
7. Egy katolikus papról [1861. ápr. 28.]	60	416
8. Teleki László meghalt [1861. máj. 12.]	63	417
9. [Jókai Mór beszéde az 1861-i országgyűlés felirati vitájában, május 24-én]	66	419
10. Kakas Márton levele az országgyűlésről [1861. máj. 26.]	77	426
11. Tallérossy Zebulon levele Mindenváró Ádámhoz [1861. jún. 22.]	79	426
12. Tallérossy Zebulon levele Mindenváró Ádámhoz [1861. júl. 13.]	81	428
13. Tallérossy Zebulon levele Mindenváró Ádámhoz [1861. júl. 20.]	82	429
14. A Tököli-emlékünnap Újvidéken (aug. 29-én) ...	83	431
15. Novella egy novelláról [1861. szept. 14.]	90	435
16. Tallérossy Zebulon levele Mindenváró Ádámhoz [1861. szept. 21.]	95	438
17. Kakas Márton levelei [1861. okt. 6.]	96	439
18. Ha az ember híressé lesz Előadja Kakas Márton [1861. nov. 9.]	99	440
19. Egy halott levele [1861. nov. 16.]	105	442
20. Politikai tanulmányok. Iskolai kézikönyvül vén gyerekek számára szerzette Kakas Márton [1861. nov. 30.]	109	443

21. Tallérossy Zebulon levele Mindenváró Ádámhoz [1861. dec. 21.]	III	444
22. 1862!? [1862. jan. 5.]	112	444
23. Politikai nemzetiség [1862. febr. 1.—márc. 13.]	114	445
24. Néhány tájékozó szó a nemzeti színházról [1862. febr. 19.]	132	451
25. Tallérossy Zebulon levele Mindenváró Ádámhoz [1862. márc. 1.]	135	452
26. Pest, mart. 12.	136	453
27. Apathia [1862. márc. 16.]	138	454
28. Miért apathia? [1862, márc. 21.]	140	454
29. Lehetnek-e egyezkedési kísérletek? [1862. márc. 22.]	142	455
30. A román oktatásügyről [1862. ápr. 5.]	143	455
31. Beszéljünk egyszer világosan (1862. ápr. 8—10.)	145	456
32. Sophismák ellen (1862. ápr. 15.)	152	458
33. Nincs kegyelem a sophismáknak [1862. ápr. 20.]	154	458
34. Politikai érzület a legalacsonyabb osztályoknál [1862. ápr. 26.]	156	459
35. Az exequálhatatlan [1862. máj. 3.]	158	460
36. Hogyan fogy el magátul a porzó vagy Az új török kölcson? [1862. máj. 3.]	161	460
37. A sajtó morális szabadsága [1862. máj. 8—11.]	164	462
38. Anecdotázzunk! [1862. máj. 18—20.]	168	463
39. Egy kis gyanakodás [1862. júl. 3.]	173	464
40. Ismét a Vojvodina ügye [1862. júl. 4.]	175	465
41. A magyar klérus [1862. júl. 6.]	177	465
42. Szellőztetések [1862. júl. 8.]	180	466
43. Tallérossy Zebulon levele Mindenváró Ádámhoz [1862. júl. 12.]	183	468
44. Az ellentétek fölhasználása [1862. júl. 16.]	185	469
45. Tallérossy Zebulon levele Mindenváró Ádámhoz [1862. júl. 19.]	188	470
46. Egy ember, ki gyalog járta meg az idén Párist [1862. szept. 6.]	189	471
47. A birodalom alkotmányos rendezése magyar felfogás szerint [1862. szept. 11—17.]	193	472
48. Ismeretes kis férfiak életrajzai [1862. okt. 4.]	204	474
49. Politikai távollátók [1862. okt. 8.]	206	474
50. Legyünk circumspektusok! [1862. okt. 26.—nov. 9.]	208	476
51. Közjog és közügy [1862. okt. 30.]	215	477
52. Két óra egy újságíró élményeiből, a ki állandó hely- lyel biztosított [1862. dec. 6.]	218	478

53. A „Hon” első olvasóihoz [1863. jan. 1.]	221	480
54. A míg a termő rügyből körte lesz . . . [1863. jan. 4.]	222	481
55. Azokhoz, a kik bennünket szeretnének megijeszteni [1863. jan. 25—28.]	225	483
56. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz [1863. febr. 28.]	233	485
57. A gyors segítség a bajban [1863. ápr. 11.]	234	485
58. Tallérossy Zebulon levelei Balaton-Füredről [1863. aug. 8.]	236	487
59. Tallérossy Zebulon álmai Mexicórul [1863. aug. 29.]	237	488
60. Csodabogarak [1863. szept. 26.]	239	490
61. Ausztria a válaszáton [1863. okt. 2—7.]	242	491
62. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz [1863. okt. 17.]	249	494
63. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz [1863. okt. 24.]	252	495
64. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz [1864. jan. jan. 29.]	253	496
65. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz [1864. ápr. 2.]	255	497
66. Egy új színpad [1864. ápr. 2.]	256	497
67. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz [1864. ápr. 9.]	259	498
68. Gyász hír [1864. ápr. 22.]	260	499
69. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz [1864. júl. 9.]	262	500
70. Fáy András meghalt! [1864. júl. 27.]	264	501
71. Színházi publikumfogás fürdőn [1864. júl. 29.]	267	503
72. Madách Imre meghalt! [1864. okt. 8.]	272	505
73. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz [1864. okt. 22.]	273	506
74. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámhoz [1864. nov. 26.]	274	507
75. Vámbéry egy estélyen [1864. dec. 10.]	276	507
76. A nemzet halottai [1865. jan. 1.]	279	508
77. (Fk.) [1865. jan. 7.]	282	509
78. Péter Pál [1865. jan. 14.]	284	512
79. Arany János [1865. jan. 21.]	286	514
80. A nap kérdései [1865. jan. 22—29.]	288	516
81. Érkövy [1865. jan. 28.]	295	518
82. Robbogányi Uzindur [1865. febr. 4.]	296	519

83. Greguss Ágost [1865. febr. 11.]	298	521
84. Ipolyi Arnold [1865. febr. 18.]	299	523
85. Bérczy Károly [1865. febr. 25.]	301	525
86. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámmhoz [1865. febr. 25.]	303	527
87. (U) [1865. márc. 4.]	304	528
88. Kilátásaink a jelen évre [1865. márc. 9.]	307	529
89. Gyulay Pál [1865. márc. 11.]	309	530
90. Ráth Mór válogatott levelei a Vörösmarty életírása végett fenntisztelt barátunkhoz [1865. márc. 11.]	311	532
91. Bernát Gáspár [1865. márc. 18.]	313	533
92. Girókuti Ferenc [1865. ápr. 8.]	315	534
93. Ballagi Mór [1865. ápr. 15.]	316	535
94. Kemény Zsigmond [1865. ápr. 22.]	317	537
95. Nemzeti színház [1865. ápr. 30.]	319	540
96. Reményi Ede [1865. máj. 6.]	321	540
97. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámmhoz [1865. máj. 6.]	323	542
98. Pákh Albert [1865. máj. 13.]	325	543
99. Brassay [1865. máj. 20.]	326	545
100. Degré Alajos [1865. máj. 27.]	328	548
101. Lonkay Antal [1865. jún. 3.]	330	550
102. Tallérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámmhoz [1865. jún. 3.]	332	552
103. Török János [1865. jún. 17.]	334	552
104. Hunfalvy Pál [1865. jún. 24.]	336	554
Jegyzetek	339	
Rövidítések	341	
A jelen kiadásról	343	
Jókai Mór szerkesztői—hírlapírói tevékenysége	346	
Szakirodalom	363	
Kihagyott cikkek jegyzéke	380	
A cikkek jegyzetei	393	
A képmelléletekről	555	
Névmutató	557	

81 81 9

A kiadásért felelős
az Akadémiai Kiadó igazgatója

★

A szerkesztésért felelős:
SOMOGYI BÉLA

Műszaki szerkesztő:
ERDŐSI KATALIN

A kötéstervező:
KECSKEMÉTI ANNA
munkája

★

Terjedem: 28,6(A/5) ív + 4 oldal melléklet – AK 321 k 7477

Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bernát György

